image
not
available

image
not
available

image
not
available

Digitized by Google

6
8-a
23

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
8 C
23

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

M. FABII
QUINCTILIANI
LIBRORUM
DE
INSTITUTIONE ORATORIA.
TOMUS ALTER.

M. FAB. 578

QUINCTILIANI

DE INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER SEPTIMUS.

PRÆFATIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

De diſpoſitionis utilitate.

DE INVENTIONE (ut arbitror) ſatis dictum eſt. Neque enim ea demum quæ ad docendum pertinent, exſecuti ſumus, verum etiam motus animorum tractavimus. Sed ut opera exſtruentibus ſatis non eſt, ſaxa atque materiam, & cetera ædificanti utilia congerere, niſi diſponendis iis collocandiſque artificum manus adhibeatur: ſic in dicendo quamlibet abundans rerum copia cumulum tantum habeat atque congeſtum, niſi illas eadem *diſpoſitio* in ordinem digeſtas, atque inter ſe commiſſas devinxerit. Nec immerito ſecunda quinque partium poſita eſt, cum ſine ea prior nihil valeat. Neque enim, quamquam
fuſis omnibus membris, ſtatua ſit, niſi collocetur: 579
&, ſi quam in corporibus noſtris aliorumve anima-

Digitized by Google

lium partem permutes atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium ſit tamen. Et artus etiam leviter loco moti perdunt, quo viguerunt, uſum: & turbati exercitus ſibi ipſi ſunt impedimento. Nec mihi videntur errare qui ipſam rerum naturam ſtare ordine putant: quo confuſo, peritura ſint omnia. Sic oratio, carens hac virtute, tumultuetur neceſſe eſt, & ſine rectore fluitet, nec cohæreat ſibi: multa repetat, multa tranſeat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio nec fine propoſito, caſum potius, quam conſilium, ſequatur. Quapropter totus hic liber ſerviat *diſpoſitioni*; quæ quidem, ſi certa aliqua via tradi in omnes materias ullo modo poſſet, non tam paucis contigiſſet. Sed cum infinitæ litium formæ fuerint, futuræque ſint, & tot ſeculis nulla reperta ſit cauſſa quæ eſſet tota alteri ſimilis, ſapiat oportet actor, & vigilet, & inveniat, & judicet, & conſilium a ſeipſo petat. Neque inficias eo, quædam eſſe quæ demonſtrari poſſint, eaque non omittam.

CAPUT I.

De diſpoſitione facienda.

SIt igitur (ut ſupra ſignificavi) *Diviſio, rerum plurium in ſingulas; Partitio, ſingularum in partes,*
580 *diſcretus ordo, & recta quadam locatio prioribus ſequentia annectens. Diſpoſitio, utilis rerum ac partium in locos diſtributio.* Sed meminerimus, ipſam *diſpoſitionem* plerumque utilitate mutari, nec eamdem ſemper primam quæſtionem ex utraque parte tractandam. Cujus rei, ut cetera exempla præteream, Demoſthenes quoque atque Æſchines poſſunt eſſe documento, in judicio Cteſiphontis diverſum ſecuti ordinem, cum accuſator a jure, quo videbatur potentior, cœperit:

rit: patronus omnia, vel pæne omnia, ante jus po-
ſuerit, quibus judicem quæſtioni legum præpararet.
Aliud enim alio docere prius expedit: alioqui ſem-
per petitoris arbitrio diceretur: denique in accuſa-
tione mutua, cum ſe uterque defendat, priuſquam
adverſarium arguat, omnium rerum neceſſe eſt or- 581
dinem eſſe diverſum. Igitur quid ego ſim ſecutus,
quod partim præceptis, partim uſurpatum ratione
cognoveram, promam: nec umquam diſſimulavi.
Erat mihi curæ in controverſiis forenſibus noſſe o-
mnia quæ in cauſſa verſarentur. Nam in ſchola
certa ſunt, & pauca, & ante declamationem ex-
ponuntur, quæ θέματα Græci vocant, Cicero *pro-
poſita*. Cum hæc in conſpectu quodammodo collo-
caveram, non minus pro adverſa parte, quam pro
mea, cogitabam. Et primum (quod non difficile
dictu eſt, ſed tamen ante omnia intuendum) con-
ſtituebam, quid utraque pars vellet efficere, tum
per quid, hoc modo. Cogitabam quid primum *pe-
titor* diceret. Id aut *confeſſum* erat, aut *controver-
ſum*. Si confeſſum, non poterat ibi eſſe quæſtio.
Tranſibam ergo *ad reſponſum* partis alterius, idem
intuebar: nonnumquam etiam quod inde obtineba-
tur, confeſſum erat. Ubi primum cœperat non con-
venire, quæſtio oriebatur. Id tale eſt, *Occidiſti ho-
minem; occidi*: convenit: tranſeo. Rationem redde-
re debet reus, *quare occiderit*. *Adulterum*, inquit,
cum adultera occidere licet, legem eſſe certum eſt.
Tertium jam aliquid videndum eſt, in quo pugna
conſiſtat. *Non fuerunt adulteri: fuerunt*, quæſtio. de
facto ambigitur, conjectura eſt. Interim vero &
tertium confeſſum eſt, *adulteros fuiſſe*, *ſed tibi*, in-
quit accuſator, *illos non licuit occidere: exſul enim eras*,
& ignominioſus, de jure quæritur. At ſi protinus di- 582
centi, *occidiſti*, reſpondeatur, *non occidi*: ſtatim pu-
gna eſt. Sic explorandum eſt, ubi controverſia inci-

piat , & conſiderari debet , quæ primam quæſtionem facit . Intentio ſimplex , *Occidit Saturninum Rabirius:* conjuncta , *Lege de ſicariis commiſit L. Varenus* . Nam C. Varenum occidendo , & Cn. vulnerando , & Salarium item occidendo , cadit . Nam ſic diverſæ propoſitiones erunt: quod idem de petitionibus dictum ſit . Verum ex conjuncta propoſitione plures eſſe quæſtiones ac ſtatus poſſunt , ſi aliud negat reus , aliud defendit , aliud jure actionis excludit . In quo genere agenti eſt diſpiciendum , quid quoque loco diluat . Quod pertinet ad actorem , non plane diſſentio a Celſo , qui ſine dubio Ciceronem eſt ſecutus . Inſtat tamen huic parti vehementius , ut putet , primo firmum aliquid eſſe ponendum , ſummo firmiſſimum , imbecilliora medio : quia & initio movendus ſit judex , & ſummo impellendus . At pro reo plerumque graviſſimum quidque primum movendum eſt , ne illud ſpectans judex reliquorum defenſioni ſit averſior . Interim tamen & hoc mutabitur , ſi leviora illa palam falſa erunt , graviſſimi defenſio difficilior : ut , detracta prius accuſatoribus fide , aggrediamur ultimum , jam judicibus omnia vana eſſe credentibus . Opus erit tamen præfatione , qua & ratio
583 reddatur dilati criminis , & promittatur defenſio : ne id quod non ſtatim diluemus , timere videamur . Anteactæ vitæ crimina plerumque prima purganda ſunt , ut id de quo laturus eſt ſententiam judex , audire propitius incipiat . Sed hoc quoque pro Vareno Cicero in ultimum diſtulit : non quid frequentiſſime , ſed quid tum expediret , intuitus . Cum ſimplex intentio erit , videndum eſt , an unum aliquid reſpondeamus , an plura . Si unum , *in re* quæſtionem inſtituamus , an *in ſcripto* . *Si in re* , negandum ſit quod objicitur , an tuendum . *Si in ſcripto* , in qua ſpecie juris pugna ſit , & in ea de verbis , an voluntate quæratur . Id ita conſequemur , ſi intuiti fuerimus ,

mus, quæ ſit lex, quæ litem faciat: hoc eſt, qua judicium ſit conſtitutum. Nam quædam in ſcholaſticis ponuntur ad conjungendam modo actæ rei ſeriem: ut, *Pater, expoſitum qui agnoverit, ſolutis alimentis recipiat. Minus dicto audientem filium liceat abdicare. Qui expoſitum recepit, imperat ei nuptias locupletis propinqui: ille ducere vult filiam pauperis educatoris.* Lex de expoſitis ad affectum pertinet, judicium pendet ex lege abdicationis. Nec tamen ſemper ex una lege quæſtio eſt, ut in ἀντινομίᾳ. His ſpectatis apparebit, circa quæ pugna ſit. Conjuncta defenſio eſt, qualis pro Rabirio, *Si occidiſſet, recte feciſſet; ſed non occidit.* Ubi vero multa contra unam propoſitionem dicimus, cogitandum eſt primum, quidquid dici poteſt: tum ex his, quo quidque loco dici expediat, ordinandum. In quo non idem ſentio quod de propoſitionibus paullo ante, quodque de argu- 584
mentis probationum loco conceſſi, aliquando nos incipere a firmioribus. Nam vis quæſtionum ſemper creſcere debet, & ad potentiſſima ab infirmiſſimis pervenire, ſive ſunt ejuſdem generis, ſive diverſi. Juris autem quæſtiones ſolent eſſe nonnumquam ex aliis atque aliis conflictationibus: facti ſemper idem ſpectant; in utroque genere ſimilis ordo eſt. Sed prius de diſſimilibus, ex quibus infirmiſſimum quidque primum tractari oportet. Ideoque quaſdam quæſtiones exſecuti donare ſolemus, & concedere. Neque enim tranſire ad alias poſſumus, niſi omiſſis prioribus. Quod ipſum ita fieri oportet, non ut damnaſſe eas videamur, ſed omiſiſſe, quia poſſimus etiam ſine eis vincere. Procurator alicujus pecuniam petit ex fœnore hereditario: poteſt incidere quæſtio, an huic eſſe procuratorem liceat. Finge, nos, poſtquam tractavimus, remittere, vel etiam convinci: quæretur, an ei cujus nomine litigatur, procuratorem habendi ſit jus. Diſcedamus hinc quo-

que; recipit materia quæſtionem, an ille cujus nomine agitur, heres ſit fœneratoris, an ex aſſe heres. Hæc quoque conceſſa ſint; quæretur, an de-
585 beatur. Contra, nemo tam demens fuerit, ut id quod firmiſſimum duxerit ſe habere, remittat, & ad leviora tranſcendat. Huic in ſchola ſimile eſt, *Non abdicabis adoptatum. ut hunc quoque, non virum fortem: ut & fortem, non quicumque voluntati tuæ non paruerit: & ut in alia omnia ſubjectus ſit, non propter opinionem: & ut propter opinionem, non propter talem opinionem*. Hæc juris quæſtionum differentia eſt. In factis autem ad idem tendentia ſunt plura: ex quibus aliqua citra ſummam quæſtionem remitti ſolent: ut ſi is cum quo furti agitur, dicat, *Proba te habuiſſe, proba perdidiſſe, proba furto perdidiſſe, proba mea fraude*. Priora enim remitti poſſunt: ultimum non poteſt. Solebam & hoc facere præcipue, ut vel ab ultima ſpecie (nam ea fere eſt quæ continet cauſſam) retrorſum quærerem uſque ad primam generalem quæſtionem, vel a genere ad extremam ſpeciem deſcenderem, etiam in ſuaſoriis: ut deliberat
586 *Numa, an regnum offerentibus Romanis recipiat*. Primum id eſt genus, *an regnandum, an in civitate aliena, an Romæ, an laturi ſint Romani talem regem*. Similiter & in controverſiis. *Optet enim vir fortis alienam uxorem*. Ultima ſpecies eſt, *an optare poſſit alienam uxorem*. Generale eſt, *an, quidquid optaverit, accipere debeat*: inde *an ex privato, an nuptias, an maritum habentem*. Sed hoc non, quemadmodum dicitur, ita & quæritur. Primum enim occurrit fere quod eſt ultimum dicendum, ut hoc, *Non debes alienam uxorem optare*. Ideoque diviſionem perdit feſtinatio. Non oportet igitur offerentibus ſe contentum eſſe: quæratur aliquid quod eſt ultra, *ſi ne viduam quidem*: adhuc plus, *ſi nihil ex privato*: ultimum retrorſum, quod idem a capite primum eſt, *ſi nihil*

nihil iniquum. Itaque propoſitione viſa, quod eſt fa-
cillimum, cogitemus, ſi fieri poteſt, quid naturale
ſit primum reſponderi. Id ſi, tamquam res agatur,
& nobis ipſis reſpondendi neceſſitas ſit, intueri vo-
luerimus, occurrit. Si id non contigerit, ſepona-
mus id quod primum ſe obtulerit, & ipſi nobiſcum
ſic loquamur: *Quid ſi hoc non eſſet?* id iterum & ter-
tium, & dum nihil ſit reliqui. Ita inferiora quoque
ſcrutabimur, quæ tractata faciliorem nobis judicem
in ſumma quæſtione facient. Non diſſimile huic eſt
& illud præceptum, ut a communibus ad propria
veniamus. Fere enim communia generalia ſunt.
Commune eſt, *tyrannum occidit*: proprium, *virum ta-
men tyrannum occidit*, *mulier occidit*, *uxor occidit*. So- 587
lebam & excerpere, quid mihi cum adverſario con-
veniret, ſi modo id pro me erat: nec ſolum premere
confeſſionem, ſed partiendo multiplicare: ut in illa
controverſia, *Dux, qui competitorem patrem in ſuffra-
giis vicerat, captus eſt*: euntes ad redimendum eum
legati, obvium habuerunt patrem, revertentem ab
hoſtibus. is legatis dixit, *Sero itis*. Excuſſerunt illi
pa trem, & aurum in ſinu ejus invenerunt: ipſi per-
ſeverarunt ire quo intenderant: invenerunt ducem
cruci fixum, cujus vox fuit, *Cavete proditorem*. Reus
eſt pater. Quæ conveniunt? *Proditio nobis prodita eſt,
& prodita a duce, quærimus proditorem. te iiſſe ad ho-
ſtes fateris, & iiſſe clam, & ab his incolumem rediiſſe,
aurum retuliſſe, & aurum occultum habuiſſe*. Nam quod
fecit, id nonnumquam potentius fit in propoſitione;
quæ ſi animos occuparit, prope aures ipſi defenſioni
præcluduntur. In totum autem congregatio crimi-
num accuſantem adjuvat, ſeparatio defendentem.
Solebam id quod fieri & in argumentis dixi, in to-
ta facere materia, ut propoſitis, extra quæ nihil eſ-
ſet, omnibus, deinde ceteris remotis, ſolum id ſu-
pereſſet quod credi volebam, ut in prævaricationum
cri-

Digitized by Google

criminibus, ut abſolvatur reus, aut innocentia ipſius ſit, aut interveniente aliqua poteſtate, aut vi, aut corrupto judicio, aut difficultate probationis, aut prævaricatione. *Nocentem fuiſſe confiteris*, *nulla poteſtas obſtitit*, *nulla vis*, *corruptum judicium non quereris*, *nulla probandi difficultas fuit: quid ſupereſt*, *niſi ut*
588 *prævaricatio fuerit?* Si omnia amoliri non poteram, tamen plura amoliebar. *Hominem occiſum eſſe conſtat*, non in ſolitudine, ut a latronibus ſuſpicer: non prædæ gratia, *quia inſpoliatus eſt:* non hereditatis ſpe, *quia pauper fuit*. odium igitur in cauſſa: quis inimicus? Quæ res autem faciliorem diviſioni viam præſtat, eadem inventioni quoque excutere, quidquid dicitur, poteſt, & velut rejectione facta ad optimum pervenire. Accuſatur Milo, quod Clodium occiderit: *aut fecit*, *aut non*. Optimum erat *negare:* ſi non poteſt, *occidit:* ergo *aut jure*, *aut injuria*. Utique *jure:* aut *voluntate* igitur, aut *neceſſitate*. Nam ignorantia prætendi non poteſt. *Voluntas* anceps eſt. Sed quia ita id homines putant, adjungenda defenſio, ut id *pro Repub. fuerit*. *Neceſſitate*, ſubita igitur pugna, non præparata, *alter igitur inſidiatus eſt*. Uter? *profecto Clodius*. Videſne, ut ipſa rerum neceſſitas deducat ad defenſionem? Adhuc, *Aut utique voluit occidere inſidiatorem Clodium*, *aut non*. Tutius, *ſi noluit*. *Fecerunt ergo ſervi Milonis*, *neque jubente*, *neque ſciente Milone*. At hæc tam timida defenſio detrahit auctoritatem illi qua recte dicebamus occiſum. Adjicitur, *Quod ſuos quiſque ſervos in tali re facere voluiſſet*. Hoc eo eſt utilius, quod ſæpe nihil placet, & aliquid dicendum eſt. Intueamur ergo omnia: ita apparebit aut id quod optimum eſt, aut id quod minime malum. Propoſitione aliquando adverſarii utendum: & eſſe nonnumquam communem eam ſuo loco dictum eſt. Multis millibus verſuum ſcio apud quoſdam eſſe quæſitum, quomodo inveniremus, utra

pars

pars deberet prior dicere: quod in foro vel atrocitate formularum, vel modo petitionum, vel noviſſime 589
ſorte dijudicatur. In ſchola quæri nihil attinet, cum in declamationibus iiſdem narrare, & contradictiones ſolvere, tam ab actore, quam a defenſore conceſſum ſit. Sed in plurimis controverſiis ne inveniri quidem poteſt: ut in illa: *Qui tres liberos habebat, oratorem, philoſophum, & medicum, teſtamento quatuor partes fecit, & ſingulas ſingulis dedit: unam ejus eſſe voluit qui eſſet utiliſſimus civitati.* Contendunt: quis primus dicat, incertum eſt; propoſitio tamen certa. Ab eo enim cujus perſonam tuebimur, incipiendum erit. Et hæc quidem de dividendo in univerſum præcipi poſſunt. At quomodo inveniemus etiam illas occultiores quæſtiones? ſcilicet quomodo *ſententias, verba, figuras, colores? Ingenio, cura, exercitatione*. Non tamen fere umquam, niſi imprudentem fugerint, ſi (ut dixi) naturam ſequi ducem velit. Sed plerique, eloquentiæ famam affectantes, contenti ſunt locis ſpecioſis modo, vel nihil ad probationem conferentibus. Alii, nihil vitantes, ea quæ in oculos incurrunt, exquirenda putant. Quod quo facilius appareat, unam de ſchola controverſiam, non ita ſane difficilem aut novam, proponam in exemplum: *Qui reo proditionis patri non affuerit, exheres ſit. proditionis damnatus, cum advocato exſulet. Reo proditionis patri diſertus filius affuit, ruſticus non affuit:* 590
damnatus abiit cum advocato in exſilium. Ruſticus cum fortiter feciſſet, præmii nomine impetravit reſtitutionem patris, & fratris. Pater reverſus inteſtatus deceſſit: petit ruſticus partem bonorum, orator totum ſibi vendicat. Hic illi eloquentes, quibuſque nos, circa lites raras ſollicitiores, ridiculi videmur, invadent perſonas favorabiles. Actio pro ruſtico *contra diſertum*, pro viro forti *contra imbellem*, pro reſtitutore *contra ingratum*, pro eo qui parte contentus ſit, *contra eum*

qui

qui fratri nihil dare ex paternis velit. Quæ omnia ſunt
in materia, & multum juvant, victoriam tamen non
tradunt. In hac quærentur ſententiæ, ſi fieri pote-
rit, præcipites, vel obſcuræ. Nam ea nunc virtus
eſt, ut pulchre fuerit cum materia, tumultu & cla-
more tranſactum. Illi vero quibus propoſitum qui-
dem melius, ſed cura in proximo eſt, hæc velut in-
natantia videbunt, excuſatum eſſe ruſticum, qui non
591 interfuerit judicio, nihil collaturus patri: ſed ne
diſertum quidem habere quod imputet reo, cum is
damnatus ſit. Dignum eſſe hereditate reſtitutorem,
non avarum, impium, ingratum, qui dividere no-
lit cum fratre, eoque ſic merito. Quæſtionem quo-
que illam primam ſcripti & voluntatis, qua non ex-
pugnata, non ſit ſequentibus locus. At qui naturam
ſequetur, illa cogitabit profecto, primo, hoc dictu-
rum ruſticum, *Pater inteſtatus duos nos filios reliquit,*
partem jure gentium peto. Quis tam imperitus, quis
tam procul a literis, quin ſic incipiat, etiam ſi ne-
ſcierit, quid ſit propoſitio? Hanc communem omni-
um legem leviter adornabit, ut juſtam. Nempe ſe-
quetur, ut quæramus, quid huic tam æquæ poſtu-
lationi reſpondeatur. At id manifeſtum eſt. Lex
eſt *quæ jubet exheredem eſſe eum qui patri proditionis*
reo non affuerit: tu autem non affuiſti. Hanc propoſi-
tionem neceſſario ſequitur legis laudatio, & ejus
qui non affuerit, vituperatio. Adhuc verſamur in
confeſſis: redeat animus ad petitorem: numquid non
hoc cogitet neceſſe eſt, niſi qui ſit plane hebes? *Si*
lex obſtat, nulla lis eſt, inane judicium eſt: atqui & le-
gem eſſe, & hoc quod ea puniat, a ruſtico factum,
extra dubitationem eſt. Quid ergo dicemus? *Ruſti-*
cus eram. Sed lex erat, omnes complectitur: nihil
592 proderit. Quæramus ergo, num infirmari in aliqua
parte lex poſſit. Quid aliud (ſæpius dicam) natura
permittit, quam ut, cum verba contra ſint, de vo-
lun-

luntate quæratur ? Generalis igitur quæſtio, *verbis, an voluntate* ſit ſtandum. Sed enim in commune de jure omni diſputandum ſemper, nec umquam ſatis judicatum eſt. Quærendum igitur in hac ipſa, qua conſiſtimus, an aliquid inveniri poſſit quod ſcripto adverſetur. *Ergo quiſquis non affuerit, exheres erit? quiſquis*, ſine exceptione? Jam ſe illæ vel ultro offerent argumenta, *Filius infans, & æger, non affuit, & qui aberat, & qui militabat, & qui in legatione erat.* Jam multum acti eſt: poſſet aliquis non affuiſſe, & heres eſſe. Tranſeat nunc idem ille qui cogitavit, ut ait Cicero, tibicinis Latini modo ad diſertum: *Ut iſta concedam: tu nec infans es, nec æger eras, nec abfuiſti, nec militaſti, nec in legatione fuiſti.* Num aliud occurrit, quam illud, *Sed ruſticus ſum?* Contra, quod palam eſt, dicet: *Ut agere non potueris, aſſidere potuiſti.* & verum eſt. quare redeundum eſt ruſtico ad animum legumlatoris: *Impietatem punire voluit, ego autem impius non ſum.* Contra quæ diſertus, *Tu impie feciſti*, inquit, *cum exheredationem meruiſti:* licet te poſtea vel pœnitentia, vel ambitus, ad hoc genus optionis adduxerit. Præterea *propter te damnatus eſt pater.* Videbaris enim de cauſſa pronuntiaſſe. Ad hæc ruſticus, *Tu vero cauſſa damna-*
tionis fuiſti: multos offenderas: inimicitias domi contra- 593
xeras. Hæc conjecturalia. Illud quoque quod coloris loco ruſticus dicit, *patris fuiſſe tale conſilium, ne univerſam domum periculo ſubjiceret.* Hæc prima quæſtione ſcripti & voluntatis continentur. Intendamus ultra animum, videamuſque, an aliquid inveniri præterea poſſit, quo id modo fiat. Sedulo imitor quærentem, ut quærere doceam, &, omiſso ſpecioſiore illo ſtyli genere, ad utilitatem me ſummitto diſcentium. Omnes adhuc quæſtiones ex perſona petitoris ipſius duximus: cur non aliquid circa patrem quærimus? dictum vero eſt, *Cui quis non af-*

fue-

fuerit, *exheres erit*. Cur non conamur & hîc quære-
re, *num cuicumque non affuerit?* Facimus hoc ſæpe in
iis controverſiis in quibus petuntur in vincula qui
parentes ſuos non alunt, an eum qui teſtimonium in
filium impietatis reum dixit? an eum qui filium le-
noni vendidit? In hoc, de quo loquimur, patre quid
apprehendi poteſt? *Damnatus eſt*. Numquid igitur
lex ad abſolutos tantum patres pertinet? dura pri-
594 ma fronte quæſtio. Non deſperemus. credibile eſt,
hoc voluiſſe legumlatorem, ne auxilia liberorum in-
nocentibus deeſſent. Sed hoc dicere ruſtico vere-
cundum eſt, quia innocentem fuiſſe patrem fatetur.
Dat aliud argumentum controverſiæ, *Damnatus pro-
ditionis cum advocato exſulet*. Vix videtur poſſe fieri,
ut pœna filio eadem, patri & ſi affuerit, & ſi non
affuerit, conſtituta ſit. Præterea lex ad exſules nul-
la pertinet. Non ergo credibile eſt, non advocato
damnati ſcriptum, *An poſſint enim bona eſſe ulla exſu-
lis*, ruſticus in utraque parte dubium facit. Diſer-
tus & verbis inhærebit, in quibus nulla exceptio
eſt: & propter hoc ipſum pœnam eſſe conſtitutam
eis qui non affuerint, ne periculo exſilii deterrean-
tur ab advocatione, & ruſticum innocenti non af-
fuiſſe dicet. Illud protinus non indignum, quod an-
notetur, poſſe ex uno ſtatu duas generales fieri quæ-
ſtiones, an *quiſquis*, an *cuicumque*. Hæc ex duabus
perſonis quæſita ſunt. E tertia autem, quæ eſt ad-
verſarii, nulla oriri quæſtio poteſt: quia nulla fit ei
de ſua parte controverſia. Nondum tamen cura defi-
595 ciat. Iſta enim omnia dici poſſent etiam non reſti-
tuto patre. Nec ſtatim eo tendamus, quod occurrit
ultro, *a ruſtico reſtitutum*. Qui id ſubtiliter quæret,
aliquid ſpectabit ultra. Nam, ut genus ſpecies ſe-
quitur, ita ſpeciem genus præcedit. Fingamus er-
go, ab alio reſtitutum, ratiocinativa atque collectiva
quæſtio orietur, an reſtitutio pro ſublatione judicii
ſit,

ſit, & perinde valeat, ac ſi judicium non fuiſſet.
Ubi tentabit ruſticus dicere, ne impetrare quidem
aliter potuiſſe ſuorum reſtitutionem uno præmio,
niſi patre, perinde ac ſi accuſatus non eſſet, revoca-
to: quæ res advocati quoque pœnam, tamquam is
non affuiſſet, remiſerit. Tum veniemus ad id quod
primum occurrebat, *a ruſtico reſtitutum eſſe patrem*.
Ubi rurſus ratiocinamur, *an ruſticus reſtitutor accipi*
debeat pro advocato, quando id præſtiterit quod ad-
vocatus petiit: nec improbum ſit pro ſimili accipi
quod plus eſt. Reliqua jam æquitatis ſunt, utrius
juſtius ſit deſiderium. Id ipſum adhuc dividitur, et-
iam ſi uterque ſibi totum vendicaret, nunc utique,
cum alter ſemiſſem, alter univerſa, fratre excluſo.
Sed, his tractatis, etiam magnum momentum ha-
bet apud judices patris memoria, cum præſertim de
bonis ejus quæratur. Erit ergo conjectura, *qua*
mente pater inteſtatus deceſſerit. Sed ea pertinet ad
qualitatem, quæ alterius ſtatus inſtrumentum eſt.
Plerumque autem in fine cauſſarum *de æquitate* tra-
ctabitur, quia nihil libentius judices audiunt. Ali-
quando tamen hunc ordinem mutabit utilitas: ut,
ſi in jure minus fiduciæ erit, æquitate judicem præ-
paremus. Nihil habui amplius quod in univerſum
præciperem. Nunc eamus per ſingulas cauſſarum
judicialium partes, quas ut perſequi ad ultimam 596
ſpeciem, id eſt, ad ſingulas lites controverſiaſque
non poſſum: ita de generalibus ſcribere licet, ut,
quæ in quem ſtatum frequentiſſime incidant, tra-
dam. Et quia naturâ prima quæſtio eſt, *factumne* ſit,
ab hac ordiar.

C A-

CAPUT II.

De conjectura.

Conjectura omnis, aut *de re*, aut *de animo* eſt. *Utriuſque* tria tempora, *præteritum*, *præſens*, *futurum*. *De re* & generales quæſtiones ſunt, & definitæ, id eſt, & quæ non continentur, & quæ continentur. *De animo* quæri non poteſt niſi ubi perſona eſt, & de facto conſtat. Ergo cum *de re* agitur, aut *quid factum* ſit, in dubium venit, aut *quid fiat*, aut *quid ſit futurum*: ut in generalibus, *an atomorum concurſu mundus ſit effectus: an providentia regatur: an ſit aliquando caſurus*. In definitis, *an parricidium commiſerit Roſcius: an regnum affectet Manlius: an recte Verrem ſit accuſaturus Q. Cæcilius*. In judiciis *præteritum tempus* maxime valet. Nemo enim accuſat niſi quæ facta ſunt. Nam, & quæ fiant, & quæ futura ſint, ex præteritis colliguntur. Quæritur & unde quid ortum: ut *peſtilentia*, *ira deûm*, *an intemperie cœli*, *an corruptis aquis*, *an noxio terra halitu*. Et quæ cauſſa facti: ut *quare ad Trojam quinquaginta reges na-*
597 *vigaverint jurejurando adacti*, *an exemplo moti*, *an gratificantes Atridis*. quæ duo genera non multum inter ſe diſtant. Ea vero quæ ſunt *præſentis temporis*, ſi non argumentis, quæ neceſſe eſt præceſſiſſe, ſed oculis deprehendenda ſunt, non egent conjectura: ut ſi apud Lacedæmonios quæratur, *an Athenis muri fiant*. Sed & illud poteſt videri extra hoc propoſitum conjecturæ genus, cum de aliquo homine quæritur, quid ſit: ut eſt quæſitum contra Urbiniæ heredes, *ſi is qui tamquam filius petebat bona*, *Cluſinius Figulus eſſet*, *an Soſipater*: nam & ſubſtantia ejus ſub oculos venit, ut non poſſit quæri, *an ſit*: quomodo ultra oceanum, nec *quid ſit*, nec *quale ſit*, ſed *an quid ſit*. Ve-

Verum hoc quoque genus litis ex præterito pendet, *an hic ſit ex Urbinia natus Cluſinius Figulus*. Fuerunt autem tales noſtris etiam temporibus controverſiæ, atque aliquæ in meum quoque patrocinium inciderunt. Animi conjectura non dubie in omnia tempora cadit: *Qua mente Ligarius in Africa fuerit: Qua mente Pyrrhus fœdus petat: Quomodo laturus ſit Cæſar, ſi Ptolemæus Pompejum occiderit*. Quæritur per conjecturam & quantitas & qualitas circa modum, ſpeciem, numerum. *An Sol major quam terra: Luna* 598
globoſa, an plana, an acuta: Unus mundus, an plures. Itemque extra naturales quæſtiones: *Majus bellum Trojanum, an Peloponneſiacum: Qualis clypeus Achillis: An unus Hercules*. In iis autem quæ accuſatione ac defenſione conſtant, unum eſt genus, in quo quæritur & *de facto* & *de auctore*. Quod interim conjunctam quæſtionem habet, & utrumque pariter negatur: interim ſeparatam, cum & factum ſit, necne: &, ſi de facto conſtet, a quo factum ſit, ambigitur. Ipſum quoque factum aliquando ſimplicem quæſtionem habet, *an homo perierit*: aliquando duplicem, *veneno, an cruditate perierit*. Alterum eſt genus *de facto* tantum, cum, ſi id certum ſit, non poteſt de auctore dubitari. Tertium *de auctore* tantum, cum factum conſtat; ſed a quo factum ſit, in controverſiam venit. Et, quod tertio loco poſui, non eſt ſimplex. Aut enim reus feciſſe tantummodo ſe negat, aut alium feciſse dicit. Sed ne in alterum quidem transferendi criminis una forma eſt. Interdum enim ſubſtituitur *mutua accuſatio*, quam Græci *ἀντικατηγορίαν* vocant, noſtrorum quidam *concertativam*. Interdum in aliquam perſonam, quæ extra diſcrimen judicii eſt, transfertur, & alias certam, alias incertam. Et cum in certam, aut in extrariam, aut in ipſius qui periit, voluntatem. In quibus ſimilis, atque in *ἀντικατηγορίᾳ*, perſonarum, cauſſarum, ceterorum comparatio eſt: ut Cicero pro

Vareno in familiam Ancharianam : pro Scauro circa mortem Boſtaris in matrem avertens crimen , facit .

599 Eſt etiam illud huic contrarium comparationis genus in quo uterque a ſe factum eſſe dicit : & illud in quo non perſonæ inter ſe , ſed ipſæ res colliduntur , id eſt , non *uter fecerit* , ſed *utrum factum ſit* . Cum de *facto* & de *auctore* conſtat,de *animo* quæri poteſt . Nunc de ſingulis . Cum pariter utrumque negatur , hoc modo : *Adulterium non commiſi* . *Tyrannidem non affectavi* . In cædis ac veneficii cauſſis frequens eſt illa diviſio , *Non eſt factum* : & , ſi eſt factum , *ego non feci* . Sed cum dicimus , *Proba hominem occiſum* , accuſatoris tantum partes ſunt : a reo nihil dici contra , præter aliquas fortaſſe ſuſpiciones , poteſt , quas ſpargere quam maxime varie oportebit : quia , ſi unum aliquid affirmaris , probandum eſt , aut cauſſa periclitandum . Nam , ut cum inter id quod ab adverſario , & id quod a nobis propoſitum eſt , quæritur , videtur utique alterum verum : ita ex adverſo unum eſt quo defendimur , reliquum eſt quo premimur . At cum quærimus de ambiguis ſignis *cruditatis* & *veneni* , nihil tertium eſt : ideoque utraque pars quod propoſuit , tuetur . Interim autem ex re quæritur , *veneficium fuerit* , *an cruditas* ,
600 cum aliqua ex ipſa citra perſonam quoque argumenta ducuntur . Refert enim , convivium præceſſerit , an triſtitia : labor , an otium : vigilia , an quies . Ætas quoque ejus qui perierit , diſcrimen facit . Intereſt , ſubito defecerit , an longiore valetudine conſumtus ſit . Liberior adhuc in utramque partem diſputatio , ſi tantum ſubita mors in quæſtionem venit . Interim ex perſona probatio rei petitur , ut propterea credibile ſit , venenum fuiſſe , quia credibile eſt ,ab hoc factum veneficium : vel contra . Cum vero de reo & de facto quæritur , naturalis ordo eſt , ut prius factum eſſe accuſator probet , deinde a reo fa-

factum. Si tamen plures in perſonam probationes habuerit, convertet hunc ordinem. Defenſor autem prius negabit eſſe factum: quia, ſi in hac parte vicerit, reliqua non neceſſe habet dicere: victo ſupereſt, ut tueri ſe poſſit. Illic quoque ubi de facto tantum controverſia eſt, quod ſi probetur, non poſſit de auctore dubitari, ſimiliter argumenta & ex perſona, & ex re ducuntur, ſed in unam facti quæſtionem: ſicut in illa controverſia (utendum eſt enim & his exemplis, quæ ſunt diſcentibus magis familiaria) *Abdicatus medicinæ ſtuduit. Cum pater ejus ægrotaret, deſperantibus de eo ceteris medicis, adhibitus, ſanaturum ſe dixit, ſi is potionem a ſe datam bibiſſet. Pater, accepta potionis epota parte, dixit, venenum ſibi datum: filius quod reliquum erat exhauſit: pater deceſſit: ille parricidii reus eſt.* Manifeſtum eſt, quis potionem dederit, nulla quæſtio *de auctore:* tantum, *an* 601
fuerit venenum, ex argumentis a perſona ductis colligetur. Supereſt tertium, in quo *factum* eſſe conſtat aliquid: *a quo* ſit factum, quæritur. Ejus rei ſupervacuum eſt ponere exemplum, cum plurima ſint hujuſmodi judicia: ut *ſi hominem occiſum eſſe manifeſtum eſt:* vel *ſacrilegium commiſſum:* is autem qui arguitur feciſſe, neget: ex hoc naſcitur ἀντικατηγορία. Utique hoc factum eſſe convenit: quod duo invicem objiciunt. In quo quidem genere cauſſarum admonet Celſus, fieri id in foro non poſſe: quod neminem ignorare arbitror. De uno enim reo conſilium cogitur: &, ſi qui ſunt qui invicem accuſent, alterum judicium proferre neceſſe eſt. Apollodorus quoque ἀντικατηγορίαν duas eſſe controverſias dixit: & ſunt revera ſecundum forenſe jus duæ lites. Poteſt tamen hoc genus in cognitionem venire ſenatus, aut principis. Sed in judicio quoque nihil intereſt actionum, utrum ſimul de utroque pronuntietur, an de uno ſeorſum. Quo in genere ſemper prior debebit

eſſe defenſio: Primum, quia natura potior eſt ſalus noſtra, quam adverſarii pernicies: Deinde, quod plus habebimus in accuſatione auctoritatis, ſi prius de innocentia noſtra conſtiterit: Poſtremo, quod ita demum duplex cauſſa erit. Nam qui dicit, *ego non occidi*, habet reliquam partem, ut dicat, *tu occidiſti*. At qui dicit, *tu occidiſti*, ſupervacuum habet poſtea
602 dicere, *ego non occidi*. Hæ porro actiones conſtant *comparatione:* ipſa comparatio non una via ducitur. Aut enim totam cauſſam noſtram cum tota adverſarii cauſſa componimus, aut ſingula argumenta cum ſingulis. Quorum utrum ſit faciendum, non poteſt, niſi ex ipſius litis utilitate, cognoſci: ut Cicero ſingula pro Vareno comparat in primo crimine. Eſt enim ſuperior, cum perſona alieni cum perſona matris temere comparetur. Quare optimum eſt, ſi fieri poterit, ut ſingula vincantur a ſingulis. Sed ſi quando in partibus laborabimus, univerſitate pugnandum eſt: ſive invicem accuſant, ſive crimen reus citra accuſationem in adverſarium vertit: ut Roſcius in accuſatores ſuos, quamvis reos non feciſſet: ſive in ipſos quos ſua manu periiſſe dicemus, factum deflectitur: non aliter, quam in iis quæ mutuam accuſationem habent, utriuſque partis argumenta inter ſe comparantur. Id autem genus de quo noviſſime dixi, non ſolum in ſcholis ſæpe tractatur, ſed etiam in foro. Nam id eſt in cauſſa Nævii Aproniani ſolum quæſitum, *præcipitatáne eſſet ab eo*
603 *uxor, an ſe ipſa ſua ſponte jeciſſet*. Quam actionem equidem ſolam in hoc tempus emiſeram, quod ipſum feciſſe ductum juvenili cupiditate gloriæ fateor. Nam ceteræ quæ ſub nomine meo feruntur, negligentia excipientium in quæſtum notariorum corruptæ, minimam partem mei habent. Eſt & alia duplex conjectura, huic ἀντικατηγορίᾳ non diverſa, de præmiis, ut in illa controverſia, *Tyrannus ſuſpicatus a me-*

medico ſuo datum ſibi venenum, torſit eum: &, cum id dediſſe ſe negaret, arceſſit alterum medicum: ille datum ei venenum dixit, ſed ſe antidotum daturum: & dedit ei potionem, qua epota tyrannus deceſſit. De præmio duo medici contendunt. Nam ut illic factum in adverſarium transferentium, ita hîc ſibi vindicantium *perſona, cauſſa, facultates, tempora, inſtrumenta, teſtimonia* comparantur. Illud quoque, etiam non eſt ἀντικατηγορία, ſimili tamen ratio- 604
ne tractatur, in quo citra accuſationem quæritur, *utrum factum ſit*. Utraque enim pars expoſitionem ſuam habet, atque eam tuetur: ut in lite Urbiniana petitor dicit, *Cluſinium Figulum filium Urbiniæ, acie victa in qua ſteterat, fugiſſe: jactatumque caſibus variis, retentum etiam a rege, tandem in Italiam ac patriam ſuam Marginos veniſſe, atque ibi agnoſci:* Pollio contra, *ſerviſſe eum Piſauri dominis duobus, medicinam factitaſſe, manumiſſum aliena ſe familia venali immiſcuiſſe, ac rogantem ut eis ſerviret, emtum*. Nonne tota lis conſtat duarum cauſſarum comparatione, & conjectura duplici atque diverſa? Quæ autem accuſantium atque defendentium, eadem petentium & inficiantium ratio eſt. Ducitur conjectura primum *a præteritis*. In his ſunt *perſonæ, cauſſæ, conſilia*. Nam is ordo eſt, ut *facere voluerit, potuerit, fecerit*. Ideoque intuendum ante omnia, qualis ſit de quo agitur. Accuſatoris autem eſt efficere, ut, ſi quid objecerit, non ſolum turpe ſit, ſed etiam crimini de quo eſt judicium, quam maxime conveniat. Nam, ſi *reum cædis, impudicum vel adulterum* vocet, lædat quidem infamia: minus tamen hoc ad fidem valeat, quam ſi *audacem, petulantem, crudelem, temerarium* oſtenderit. Patrono, ſi fieri poterit, id agendum eſt, ut objecta vel neget, vel defendat, vel minuat. proximum eſt, ut a præſenti quæſtione ſeparet. Sunt enim pleraque non ſolum diſſimilia, ſed etiam

 ali-

aliquando contraria : ut ſi reus furti *prodigus* dicatur,
aut *negligens*. Neque enim videtur in eumdem &
contemtus pecuniæ, & cupiditas cadere. Si dee-
605 runt hæc remedia, ad illa declinandum eſt, non de
hoc quæri, nec eum qui aliquando peccaverit, utique
commiſiſſe omnia : & hanc fiduciam fuiſſe accuſato-
ribus falſa objiciendi, quod læſum & vulneratum
reum ſperavere hac invidia opprimi poſſe. Alia pro-
poſitio eſt accuſatoris, contra quam loci oriuntur.
Sæpe a perſona prior ducit argumenta defenſor, &
interim generaliter, *Incredibile eſſe a filio patrem, ab
uxore virum occiſum, ab imperatore proditam hoſtibus pa-
triam*. Facile reſpondetur, vel quod omnia ſcelera
in malos cadant, ideoque ſæpe deprehenſa ſint : vel
quod indignum ſit, crimina ipſa atrocitate defendi.
Interim proprie, quod eſt varium. Nam dignitas &
tuetur reum, & nonnumquam ipſa in argumentum
facti convertitur, tamquam inde fuerit ſpes impuni-
tatis : ſed perinde paupertas, humilitas, opes, ut
cuique ingenio vis eſt, in diverſum trahuntur. Pro-
bi vero mores, & anteactæ vitæ integritas, num-
quam non plurimum profuerint. Si nihil objicietur,
patronus quidem in hoc vehementer incumbet : ac-
cuſator autem ad præſentem quæſtionem, de qua ſo-
la judicium ſit, cognitionem alligabit, dicens, *nemi-
nem non aliquando cœpiſſe peccare*, nec per ἐγκαίνια du-
606 cendum ſcelus primum. Hoc in reſpondendo. Sic
autem præparabit actione prima judicum animos, ut
noluiſſe potius objicere, quam non potuiſſe, creda-
tur. Eoque ſatius eſt, omni ſe anteactæ vitæ abſti-
nere convicio, quam levibus aut frivolis aut manife-
ſto falſis reum inceſſere, quia fides ceteris detrahi-
tur : & qui nihil objicit, omiſiſſe credi poteſt ma-
ledicta, tamquam ſupervacua : qui vana congerit,
confitetur vanum in anteactis argumentum, in qui-
bus vinci, quam tacere, maluerit. Cetera quæ
per-

perſonis duci ſolent, in argumentorum locis expoſuimus. Proxima eſt *ex cauſſis* probatio, in quibus hæc maxime ſpectantur, *ira*, *odium*, *metus*, *cupiditas*, *ſpes*: nam reliqua in horum ſpecies cadunt. Quorum ſi quid in reum conveniet, accuſatoris eſt efficere, ad quidquid faciendum cauſſæ valere videantur, easque quas in argumentum ſumet, augere. Si minus, illuc conferenda eſt oratio, aut aliquas fortaſſe latentes fuiſſe, aut nihil ad rem pertinere, cur fecerit, ſi fecit: aut etiam dignius eſſe odio ſcelus, quod non habuerit cauſſam. Patronus vero, quoties poterit, inſtabit huic loco, ut nihil credibile ſit factum eſſe ſine cauſſa. Quod Cicero vehementiſſime multis orationibus tractat: præcipue tamen *pro Vareno*, qui omnibus malis premebatur: nam & damnatus eſt. At ſi proponitur, *cur factum ſit*, aut falſam 607
cauſſam, aut levem, aut ignotam reo dicet. Poſſunt eſſe aliquæ interim ignotæ: *an heredem habuerit: an accuſaturus fuerit eum a quo dicitur occiſus*. Si alia defecerint, non utique ſpectandas eſſe cauſsas. Nam quem poſse reperiri qui non *metuat*, *oderit*, *ſperet*? plurimos tamen hæc ſalva innocentia facere. Neque illud eſt omittendum, *non omnes cauſſas in omnibus perſonis valere*. Nam ut alicui ſit furandi cauſsa paupertas, non erit idem in T. Curio Fabricioque momentum. *De cauſſa prius*, *an de perſona* dicendum ſit, quæritur: varieque eſt ab oratoribus factum: a Cicerone etiam prælatæ frequentiſſime cauſsæ. Sed mihi, ſi neutro litis conditio præponderet, ſecundum naturam videtur incipere *a perſona*. Nam hoc magis generale eſt, rectiorque diviſio, aut in nullo crimen credibile, aut in hoc. Poteſt tamen idipſum, ſicut pleraque, vertere utilitas. Nec tantum cauſsæ voluntatis ſunt quærendæ: ſed interim & 608
erroris, ut *ebrietas*, & *ignorantia*. Nam ut hæc in qualitate crimen elevant, ita in conjectura pre-

munt. Et perſona quidem neſcio an umquam, utique in uno actu, rei poſſit incidere de qua neutra pars dicat: de cauſſis frequenter quæri nihil attinet, ut *in adulteriis*, *in furtis:* quia illas per ſe ipſa crimina ſecum habent. Poſt hæc intuenda videntur & conſilia; quæ late patent: an credibile ſit reum ſperare, id a ſe ſcelus effici poſse: an ignorari, cum feciſset: an, etiam ſi ignoratum non eſset, abſolvi, vel pœna levi tranſigi, vel tardiore, vel ex qua minus incommodi conſecuturus, quam ex facto gaudii videretur: an etiam tanti putaverit, pœnam ſubire. Poſt hæc, an alio tempore, & aliter facere, vel facilius, vel ſecurius potuerit: ut dicit Cicero *pro Milone*, enumerans plurimas occaſiones quibus ab eo Clodius impune occidi potuerit. Præterea, cur potiſſimum *in illo loco*, *illo tempore*, *illo modo* ſit aggreſsus: qui & ipſe diligentiſſime tractatur pro eodem locus. An etiam, ſi nulla ratione ductus eſt, impetu raptus ſit, & abſque ſententia. Nam vulgo dicitur, *Scelera non habere conſilium*. An etiam conſuetudine peccandi ſit allectus. Excuſsa prima parte, *an voluerit*, ſequitur, *an potuerit*. Hic tractatur *locus*, *tempus:* ut furtum in loco clauſo vel recluſo, frequenti vel ſolo: tempore vel diurno, cum teſtes plures; vel nocturno, cum major difficultas. Inſpiciuntur utique dif-
609 ficultates & occaſiones, quæ ſunt plurimæ, ideoque exemplis non egent. Hic ſequens locus talis eſt, ut, *ſi fieri non potuit*, ſublata lis ſit: *ſi potuit*, ſequatur quæſtio, *an fecerit*. Sed hæc etiam ad animi conjecturam pertinent: nam & ex his colligitur, *an ſperaverit*. Ideo ſpectari debent & inſtrumenta, ut Clodii ac Milonis comitatus. Quæſtio, *an fecerit*, incipit a ſecundo tempore, id eſt, præſenti: ac deinde conjuncto, hoc eſt, inſequenti: quorum ſunt *ſonus*, *clamor*, *gemitus*, *latitatio*, *metus*, ſimilia. His accedunt ſigna, de quibus tractatum eſt. *Verba* etiam &

facta,

facta, quæque anteceſſerunt, quæque inſecuta ſunt.
Hæc aut noſtra ſunt, aut aliena. Sed verba magis
nocent, aut minus. Magis nocent, & minus pro-
ſunt noſtra, quam aliena: magis proſunt, & minus
nocent aliena, quam noſtra. Facta autem interim
magis proſunt noſtra, interim aliena: ut ſi quid, 610
quod pro nobis ſit, adverſarius fecit. Semper vero
magis nocent noſtra, quam aliena. Eſt & illa in
verbis differentia, quod aut aperta ſunt, aut dubia.
Seu noſtra ſeu aliena ſunt, infirmiora in utrum-
que ſint neceſſe eſt dubia: tamen noſtra ſæpe magis
nocent, ut in illa controverſia: Interrogatus filius,
ubi eſſet pater, dixit, *Ubicumque eſt, vivit*. at il-
le in puteo mortuus eſt inventus. Aliena quæ ſunt
dubia, numquam poſſunt nocere, niſi aut incerto
auctore, aut mortuo. Nocte audita eſt vox, *Cavete
tyrannicidam*: & interrogatus, cujus veneno more-
retur, reſpondit, *Non expedit tibi ſcire*. Nam ſi eſt
qui poſſit interrogari, ſolvet ambiguitatem. Cum
autem dicta factaque noſtra defendi ſolo animo poſ-
ſint, aliena varie refutantur. De uno quidem ma-
xime genere conjecturalium controverſiarum locuti
videmur, & in omnes aliquid de his cadit. Nam *de-
poſiti*, *furti*, *creditæ pecuniæ*, & *a facultatibus* argumen-
ta veniunt, an fuerit quod deponeretur: & *a per-
ſonis*, an illum depoſuiſſe apud hunc, vel huic credi-
diſſe credibile ſit: an petitorem calumniari, an reum
infitiatorem eſſe, vel furem. Sed etiam in furti
reo, ſicut in cædis, quæritur de facto, & de aucto-
re. Crediti & depoſiti duæ ſunt quæſtiones, ſed
nonnumquam junctæ, *an datum* ſit, *an redditum*. 611
Habent aliquid proprii, adulterii cauſſæ, quod ple-
rumque duorum diſcrimen eſt, & de utriuſque vita
dicendum: quamquam & id quæritur, an utrumque
pariter defendi oporteat. Cujus rei conſilium naſce-
tur ex cauſſa. Nam, ſi adjuvabit pars altera, con-
jun-

jungam: ſi nocebit, ſeparabo. Ne quis autem mihi putet temere excidiſſe, quod plerumque duorum crimen eſſe adulterium, non ſemper, dixerim: poteſt accuſari ſola mulier incerti adulterii: Munera domi inventa ſunt, pecunia, cujus auctor non exſtat: codicilli, dubium ad quem ſcripti. In falſo quoque ratio ſimilis: aut enim plures in culpam vocantur, aut unus. Et ſcriptor quidem ſemper tueri ſignatorem neceſſe habet, ſignator ſcriptorem non ſemper: nam & decipi potuit. Is autem qui hos adhibuiſse, & cui id factum dicitur, & ſcriptorem & ſignatores defendet. Iidem argumentorum loci in cauſſis proditionis & affectatæ tyrannidis. Verum illa ſcholarum conſuetudo ituris in forum poteſt nocere, quod omnia quæ in themate non ſunt, pro nobis ducimus. Adulterium *objicis; quis teſtis? quis index? quod pretium? quis conſcius?* Venenum; *ubi emi? a quo? quando? quanti? per quem dedi?* Pro reo tyrannidis affectatæ; *ubi ſunt arma? quos contraxi ſatellites?* Neque hæc nego eſse dicenda, & ipſis intendum pro parte ſuſcepta. Nam & in foro, ſiquando adverſarius probare non poterit, deſiderabo. Sed in foro tantum illam facultatem olim deſideravimus, ubi non fere cauſsa agitur, ut non aliquid ex his, aut plura ponantur. Huic ſimile eſt, quod in epilogis quidam, quibus volunt, liberos, parentes, nu-
612 trices accommodant: niſi quod magis conceſseris ea quæ non ſint poſita, deſiderare, quam dicere. De animo quo modo quæratur, ſatis dictum eſt, cum ita diviſerimus, *an voluerit, an potuerit, an fecerit.* Nam qua via tractatur an voluerit; eadem, quo animo fecerit. Id enim eſt, an malefacere voluerit. Ordo quoque rerum aut affert, aut detrahit fidem: multo ſcilicet magis, res prout congruunt, aut repugnant. Sed hæc niſi in ipſo complexu cauſſarum non deprehenduntur. Quærendum tamen ſem-

ſemper, quid cui connectatur, & quid cui conſentiat.

CAPUT III.

De finitione.

SEquitur conjecturam *finitio*. Nam, qui non poteſt dicere nihil feciſse, proximum habebit, ut dicat, non id feciſse quod objicitur. Itaque plerumque legibus iiſdem quibus conjectura, verſatur, defenſionis tantum genere mutato: ut in *furtis*, *depoſitis*, *adulteriis*: Nam quemadmodum dicimus, *Non feci furtum*, *non accepi depoſitum*, *non commiſi adulterium*: ita, *Non eſt hoc furtum*, *non eſt hoc depoſitum*, *non eſt hoc adulterium*. Interim a qualitate ad finitionem deſcenditur, ut in actionibus *dementiæ*, *malæ* 613
tractationis, *reipub. læſæ*. In quibus ſi recte facta eſse quæ objiciuntur, dici non poteſt, illud ſuccurrit, *Non eſt hoc dementem eſſe*, *male tractare*, *rempub. lædere*. Finitio igitur eſt *rei propoſitæ propria & dilucida & breviter comprehenſa verbis enuntiatio*. Conſtat maxime, ſicut eſt dictum, genere, ſpecie, differentibus, propriis: ut ſi finias equum (noto enim maxime utar exemplo) genus eſt, *animal*: ſpecies, *mortale*: differentia, *irrationale*: (nam & homo mortale erat:) proprium, *hinniens*. Hæc adhibetur orationi in pluribus cauſſis. Nam tum eſt certum de nomine, ſed quæritur, quæ res ei ſubjicienda ſit: tum res eſt manifeſta, ſed de nomine non conſtat. De re cum dubium eſt, interim conjectura eſt: ut ſi quæratur, 614
quid ſit Deus. Nam qui id neget; *Deum eſſe ſpiritum omnibus partibus immixtum*, non hoc dicat, falſam eſſe illius divinæ naturæ appellationem, ſicut Epicurus, qui humanam ei formam, locumque inter mundos dedit: nomine uterque uno utitur: utrum ſit in

re,

re , conjectat . Interim qualitas tractatur , ut quid ſit rhetorice , *vis perſuadendi* , *an bene dicendi ſcientia* . Quod genus eſt in judiciis frequentiſſimum . Sic enim quæritur , *an deprehenſus in lupanari cum aliena uxore adulter ſit :* quia non de appellatione , ſed de vi facti ejus ambigitur , an omnino peccarit . Nam ſi peccavit , non poteſt aliud eſse , quam adulter . Diverſum eſt genus , cum controverſia conſiſtit in nomine , quod pendet ex ſcripto , nec verſatur in judiciis , niſi propter verba , quæ litem generant . An , *qui ſe interficit , homicida ſit : an , qui tyrannum in mortem compulit , tyrannicida : an carmina magorum , veneficium* . Res enim manifeſta eſt , ſciturque , non idem eſse occidere ſe , quod alium : non idem occidere tyrannum , quod compellere ad mortem : non idem carmina , ac mortiferam potionem : quæritur tamen , an eodem nomine appellanda ſint . Quamquam autem diſsentire vix audeo a Cicerone , qui , permultos ſecutus auctores , dicit , *finitionem* eſse de eodem , & de altero (ſemper enim neganti aliquod eſse nomen dicendum , quid ſit potius) tamen in
615 eamdem tres habeo velut ſpecies . Nam interim ſic convenit quærere , an habendum ſit adulterium in lupanari . Cum hoc negamus , non neceſse eſt dicere , quid id vocetur , quia totum crimen inficiamur . Interim quæritur , *an hoc furtum , ſacrilegium* : non quin ſufficiat , non eſse ſacrilegium , ſed quia neceſse ſit dicere , quid ſit aliud : quo in loco utrumque finiendum eſt . Interim quæritur in rebus ſpecie diverſis , an & hoc eodem modo ſit appellandum , cum res utraque habeat ſuum nomen , ut *amatorium* , *venenum* . In omnibus autem hujus generis litibus quæritur , an etiam hoc : quia nomen , de quo ambigitur , utique in alia re certum eſt . *Sacrilegium eſt rem ſacram de templo ſurripere* : num & privatam ? *Adulterium , cum aliena uxore domi coire* : an & in lupa-

panari ? *Tyrannicidium*, *occidere tyrannum* : an etiam
in mortem compellere ? Ideoque συλλογισμὸς, de quo
poſtea dicam, velut infirmior eſt finitio, quia in hac
quæritur, an idem ſit hujus rei nomen quod alte-
rius : illo, an perinde habenda ſit hæc, atque illa.
Eſt & talis finitionum diverſitas, ut quidam ſentiunt,
num idem diverſis verbis comprehendatur : ut *rheto-* 616
rice, *bene dicendi ſcientia*, & eadem bene inveniendi,
& bene enuntiandi, & dicendi ſecundum virtutem
orationis, & dicendi, quid ſit officii. Atque provi-
dendum, ut, ſi ſenſu non pugnent, comprehenſio-
ne diſſentiant. Sed de his diſputatur, non litiga-
tur. Opus eſt aliquando finitione obſcurioribus & i-
gnotioribus verbis, ut *quid ſit clarigatio*, *proletarius*.
Erit & interim notis nomine verbis : ut *quid ſit pe-
nus*, *quid litus*. Quæ varietas efficit, ut eam quidam
conjecturæ, quidam qualitati, quidam legitimis
quæſtionibus ſubjecerint. Quibuſdam ne placuit qui-
dem omnino ſubtilis hæc, & ad morem dialectico-
rum formata concluſio, ut in diſputationibus potius
per argumenta verborum cavillatrix, quam in ora-
toris officio multum allatura momenti. Licet enim
valeat id ſermone tantum, ut conſtrictum in vincu-
lis ſuis habeat eum qui reſponſurus eſt, & vel ta-
cere, vel etiam invitum id quod ſit contra, cogat
fateri : non eadem eſt tamen ejus in cauſſis utilitas. 617
Perſuadendum enim judici eſt : qui, etiamſi verbis
devinctus eſt, tamen, niſi ipſi rei acceſſerit, taci-
tus diſſentiet. Agenti vero quæ tanta eſt hujus præ-
ciſæ comprehenſionis neceſſitas ? An ſi non dixero,
Homo eſt animal rationale mortale, non potero, expo-
ſitis tot corporis animique proprietatibus, latius o-
ratione ducta, vel a diis eum, vel a mutis diſcerne-
re ? Quid ? quod nec uno modo definitur res eadem,
ut facit Cicero : (quid enim vulgo univerſos ?) ſed
latiore, varioque tractatu ? ut omnes oratores ple-
rum-

rumque fecerunt. Rariſſima enim apud eos reperie-
618 tur illa ex conſuetudine philoſophorum ducta ſervitus (eſt enim certe ſervitus) ad certa ſe verba adſtringendi. Idque faciendum in libris Ciceronis *de Oratore* vetat M. Antonius. Nam eſt etiam periculoſum, cum, ſi uno in verbo ſit erratum, tota cauſſa cecidiſſe videamur, optimaque eſt illa media via qua utitur Cicero pro Cæcina, ut res proponatur, verba non periclitentur. *Etenim, recuperatores, non ea ſola vis eſt quæ ad corpus noſtrum vitamque pervenit, ſed etiam multo major ea quæ, periculo mortis injecto, formidine animum perterritum loco ſæpe & certo de ſtatu demovet*. Aut cum finitionem præcedit probatio, ut in Philippicis Cicero Servium Sulpitium occiſum
619 ab Antonio colligit, & in clauſula demum ita finit, *Is ei profecto mortem attulit qui cauſſa mortis fuit*. Non negaverim tamen, hæc quoque, ut expediet cauſſæ, eſſe facienda, & ſi quando firma comprehendi poterit, & brevi complexu verborum finitio, eſſe id tum elegans, tum etiam fortiſſimum, ſi modo erit illa inexpugnabilis. Ejus certus ordo eſt, *quid ſit*, *an hoc ſit*, & in hoc fere labor major eſt, ut finitionem confirmes, quam ut in rem finitionem applices. In eo, *quid ſit*, duplex opus eſt. Nam & noſtra confirmanda eſt, & adverſæ partis deſtruenda finitio. Ideoque in ſchola, ubi nobis ipſis fingimus contradictionem, duos ponere debemus fines, quales utrimque eſſe optimi poterunt. At in foro providendum, num forte ſupervacua, & nihil ad cauſſam pertinens, *an ambigua*, *an contraria*, *an communis ſit finitio*: quorum nihil accidere, niſi agentis culpa, poteſt. Ut recte autem finiamus, ita fiet, ſi prius in animo conſtituerimus, quid velimus efficere. Sic enim accommodari ad voluntatem verba poterunt. Atque ut a notiſſimo exemplo, quo ſit res lucidior, non recedamus: *Qui privatam pecuniam de*

tem-

templo ſurripuit, ſacrilegii reus eſt. Culpa manifeſta: quæſtio eſt, an huic crimini nomen quod eſt in lege, conveniat. Ergo ambigitur, an hoc ſacrilegium ſit. Accuſator, quia de templo ſit ſurrepta pecunia, utitur hoc nomine. Reus, quia privatam ſurripuerit, negat eſſe ſacrilegium, ſed furtum fatetur. Actor ergo ita finiet, *Sacrilegium eſt ſurripere aliquid* 620 *de ſacro*. Reus ita finiet, *Sacrilegium eſt ſurripere aliquid ſacri*. Uterque alterius finitionem impugnat. Ea duobus generibus evertitur, ſi aut falſa eſt, aut parum plena. Nam illud tertium, niſi ſtultis, non accidit, ut nihil ad quæſtionem pertineat. Falſa eſt, ſi dicas, *Equus eſt animal rationale*: nam eſt equus animal, ſed irrationale. Quod autem commune cum alio eſt, deſinet eſſe proprium. Hic reus falſam dicit eſſe finitionem accuſatoris: accuſator autem non poteſt dicere falſam rei. Nam eſt *ſacrilegium, ſurripere aliquid ſacri*. Dicit parum plenam: adjiciendum enim, aut *ex ſacro*. Maximus autem uſus in approbando refellendoque fine propriorum ac differentium, nonnumquam etiam etymologiæ. Quæ tamen omnia, ſicut in ceteris, confirmat æquitas, nonnumquam etiam conjectura mentis. Etymologia maxime rara eſt. *Quid enim eſt aliud* tumultus, *niſi perturbatio tanta, ut major timor oriatur? Unde etiam nomen ductum eſt tumultus*. Circa propria ac differentia magna ſubtilitas: ut cum quæritur, an addictus, quem lex ſervire, donec ſolverit, jubet, ſervus ſit: altera pars finit ita, *Servus eſt qui eſt jure in ſervitute*. Altera, *Qui in ſervitute eſt eo jure quo ſervus*: aut, ut antiqui dixerunt, qui *ſervitutem ſervit*. Quæ finitio etiamſi diſtat aliquo, niſi tamen propriis & differentibus adjuvetur, inanis eſt. Dicet enim adverſarius, ſervire eum ſervitutem, aut eo jure quo ſervum. Videamus ergo propria differentiaque liberorum, quæ libro quinto leviter in 621 tran-

tranſitu attigeram. *Servus*, cum manumittitur, fit libertinus: *addictus*, recepta libertate, eſt ingenuus. *Servus* invito domino libertatem non conſequetur: *addictus* ſolvendo, citra voluntatem domini, conſequetur. *Ad ſervum* nulla lex pertinet: *addictus* legem habet. Propria liberi, quæ nemo habet niſi liber, prænomen, nomen, cognomen, tribum: habet hæc *addictus*. Excuſſo *quid ſit*, prope peracta eſt quæſtio, *an hoc ſit*. Id enim agimus, ut ſit cauſſæ noſtræ conveniens finitio. Potentiſſima autem eſt in ea qualitas; an amor, an inſania. Huc pertinebunt probationes, quas Cicero dicit proprias eſſe finitionis, *ex antecedentibus*, *conſequentibus*, *adjunctis*, *repugnantibus*, *cauſſis*, *effectis*, *ſimilibus*: de quorum argumentorum natura dictum eſt. Breviter autem pro Cæcina Cicero *initia*, *cauſſas*, *effecta*, *antecedentia*, *conſequentia* complexus eſt: *Quid igitur fugiebant? propter metum. Quid metuebant? Vim videlicet. Poteſtis igitur principia negare, cum extrema conceditis?* Sed
622 ſimilitudine quoque uſus eſt: *Quæ vis in bello appellatur, ea in otio non appellabitur?* Sed etiam ex contrario argumenta ducuntur, ut ſi quæratur, *an amatorium, venenum ſit necne: quia venenum, amatorium non ſit*. Illud alterum genus, quo ſit manifeſtius adoleſcentibus meis, (meos enim ſemper adoleſcentes putabo) hîc quoque fictæ controverſiæ utar exemplo. *Juvenes qui convivere ſolebant, conſtituerunt ut in litore cœnarent. Unius, qui cœna defuerat, nomen tumulo, quem exſtruxerant, inſcripſerunt. Pater ejus, a tranſmarina peregrinatione cum ad litus idem appuliſſet, lecto nomine ſuſpendit ſe*. Dicuntur hi cauſſa mortis fuiſſe. Hîc finitio eſt accuſatoris, *Per quem factum eſt, ut quis periret, cauſſa mortis eſt*: Rei eſt, *Qui fecit quid ſciens per quod perire homini neceſſe eſt*. Remota finitione, accuſatori ſat eſt dicere, *Cauſſa mortis fuiſtis; per vos enim factum eſt, ut homo periret: quia,*

niſi

niſi vos illud feciſſetis, viveret. Contra, non ſtatim, per quem factum eſt, ut quis periret, is damnari debet, ut *accuſator, teſtis, judex rei capitalis*. Nec undecumque cauſſa fluxit, ibi culpa eſt: ut ſi cui quis profectionem ſuaſerit, ut ad amicum accedat trans mare, & is naufragio perierit. Ad cœnam invitarit, & is cruditate illic contracta deceſſerit. Nec fuit in cauſſa mortis ſolum adoleſcentium factum, ſed credulitas ſenis, & in dolore ferendo infirmitas; denique, ſi fortior fuiſſet aut prudentior, viveret. Nec mala mente fecerunt: & ille potuit vel ex loco tumulum, vel ex opere tumultuario ſuſpicari non eſſe monumentum. Qui ergo puniri debent? in quibus omnia ſunt homicidæ, præter manum. Eſt interim certa finitio de qua inter utramque partem convenit: ut Cicero dicit, *Majeſtas eſt in imperio, atque in omni populi Romani dignitate*. Quæritur tamen, an majeſtas minuta ſit, ut in cauſſa Cornelii quæſitum eſt. Sed hîc etiam ſimilis videri poteſt finitivæ: tamen, quia de finitione non ambigitur, judicatio eſt qualitas, atque ad eum potius ſtatum reducenda ad cujus forte quadam venimus mentionem, ſed & erat ordine proximus locus. 623

CAPUT IV.

De qualitate.

Est autem qualitas alia de ſummo genere, atque ea quidem non ſimplex. Nam & qualis ſit cujuſque rei natura, & quæ forma, quæritur: *an immortalis anima, an humana ſpecie Deus*: & de magnitudine ac numero, *quantus Sol, an unus mundus*. Quæ omnia conjectura quidem colliguntur, quæſtionem tamen habent in eo, *qualia* ſint. Hæc & in ſuaſoriis aliquando tractari ſolent, ut ſi Cæſar deliberet,

614 beret, *an Britanniam impugnet: quæ ſit Oceani natura: an Britannia inſula*, (nam tum ignorabatur) *quanta in ea terra, quo numero militum aggredienda*, in conſilium ferendum ſit. Eidem qualitati ſuccedunt facienda, ac non facienda: appetenda, vitanda: quæ in ſuaſorias quidem maxime cadunt, ſed in controverſiis quoque ſunt frequentia: hac ſola differentia, quia illic de futuris, hîc de factis agitur. Item demonſtrativæ partis omnia ſunt in hoc ſtatu: factum eſſe conſtat: quale ſit factum, quæritur. Lis eſt omnis aut *de præmio*, aut *de pœna*, aut *de quantitate*. Igitur primum genus cauſſæ, aut ſimplex, aut comparativum. Illic quid æquum, hîc quid æquius, aut quid æquiſſimum ſit, excutitur. Cum de pœna judicium eſt, a parte ejus qui cauſſam dicit, aut *defenſio eſt criminis*, aut *imminutio*, aut *excuſatio*, aut, ut quidam putant, *deprecatio*. *Defenſio* longe potentiſſima eſt, qua ipſum factum, quod objicitur, dicimus honeſtum eſſe. *Abdicatur aliquis, quod invito patre militarit, honores petierit, uxorem duxerit*: tuemur quod fecimus. Partem hanc vocant Hermagorei κατ' ἀντίληψιν, ad intellectum id nomen referentes. Latine ad verbum translatam non invenio: *abſolutam* appellant. Sed enim de re ſola quæſtio, juſta ſit ea, necne: juſtum omne continetur natura, vel conſtitutione. *Natura*, quod ſit ſecundum cujuſ-
615 que rei dignitatem. Hæc ſunt *pietas, fides, continentia*, & talia. Adjiciunt & id, quod ſit *par*. verum id non temere intuendum eſt. Nam & vis contra vim, & talio nihil habent adverſum eum qui prior fecit, injuſtitiæ: & non, quoniam res pares ſunt, etiam id eſt juſtum quod anteceſſit. Illa utrimque juſta, eadem lex, eadem conditio: ac forſitan ne ſint quidem paria quæ ulla parte ſunt diſſimilia. *Conſtitutio* eſt in lege, more, judicato, pacto. Alterum eſt defenſionis genus, in quo factum per ſe im-

improbabile aſſumtis extrinſecus auxiliis tuemur: id vocant προσληπτικὴν. Latini hoc quoque non ad verbum transferunt. *Aſſumtiva* enim dicitur *cauſſa*. In quo genere fortiſſimum eſt, ſi crimen cauſſa facti tuemur, qualis eſt *defenſio Oreſtis*, *oratio Milonis*. ἀντέγκλημα dicitur, quia omnis noſtra defenſio conſtat ejus accuſatione qui vindicatur. *Occiſus eſt, ſed latro; exſectus, ſed raptor*. Eſt & illa ex cauſſis facti ducta defenſio priori contraria, in qua neque factum ipſum per ſe, ut in abſoluta quæſtione, defenditur: neque ex contrario facto, ſed ex aliqua utilitate aut reip. aut hominum multorum, aut etiam ipſius ad- 626
verſarii, nonnumquam & noſtra, ſi modo id erit quod facere noſtra cauſsa fas ſit: quod ſub extrario accuſatore & legibus agente prodeſſe numquam poteſt, in domeſticis diſceptationibus poteſt. Nam & filiis pater in judicio abdicationis, & maritus uxori, ſi malæ tractationis accuſabitur, & patri filius, ſi dementiæ cauſsa erit, non inverecunde dicet, multum ſua interfuiſſe. In quo tamen incommoda vitantis melior, quam commoda petentis, eſt cauſſa. Quibus ſimilia etiam in vera rerum quæſtione tractantur. Nam quæ in ſcholis *abdicatorum*, hæc in foro *exheredatorum* a parentibus, & bona apud conſules repetentium ratio eſt. quæ illic malæ tractationis, hîc rei uxoriæ, cum quæritur, utrius culpa divortium factum ſit. quæ illic dementiæ, hîc petendi curatoris. Subjacet utilitati etiam illa defenſio, ſi pejus aliquid futurum fuit. Nam in comparatione malorum boni locum obtinet levius: *ut ſi Mancinus fœdus Numantinum ſic defendat, quod periturus, niſi id factum eſſet, fuerit exercitus Romanus*.
Hoc genus ἀντίστασις Græce nominatur: *comparati-* 627
vum noſtri vocant. Hæc circa defenſionem facti: quæ ſi neque per ſe ipſam, neque adhibitis auxiliis dabitur, proximum eſt, in alium transferre crimen,

ſi poſſumus. Ideoque etiam in hos qui jam ſcripti ſunt, ſtatus viſa eſt cadere translatio. Interdum ergo culpa in hominem relegatur: *ut ſi Gracchus, reus fœderis Numantini, cujus metu leges populares tuliſſe in tribunatu videtur, miſſum ſe ab imperatore ſuo diceret.* Interim derivatur in rem: *ut ſi is qui teſtamento quid juſſus non fecerit, dicat per leges id fieri non potuiſſe.* Hoc μετάστασιν dicunt. Excluſis quoque his, *excuſatio* ſupereſt. Ea eſt aut ignorantiæ: *ut ſi quis fugitivo ſtigmata ſcripſerit, eoque ingenuo judicato neget, ſe liberum eum ſciſse.* Aut neceſſitatis: *ut cum miles ad commeatus diem non affuit, dicit ſe fluminibus interclusum, aut valetudine.* Fortuna quoque ſæpe ſubſtituitur culpæ: nonnumquam male feciſse nos, ſed bono animo dicimus. Utriuſque rei multa & manifeſta exempla ſunt. Idcirco non eſt eorum neceſsaria expoſitio. Si omnia quæ ſupra ſcripta ſunt, deerunt, videndum an minui culpa poſſit. Hîc eſt ille qui a quibuſdam dicitur fieri, *ſtatus quantitatis.* Sed ea, cum ſit aut *pœnæ*, aut *honoris*; ex qualitate facti conſtituitur: eoque nobis ſub hoc eſſe ſtatu videtur: ſicut ejus quoque quæ *ad numerum* refertur a Græcis. nam & ποιότητα, & ποσότητα dicunt, nos utrumque eadem
628 appellatione complectimur. Ultima eſt *deprecatio:* quod genus cauſſæ plerique negarunt in judicium umquam venire. Quin Cicero quoque pro Quinto Ligario idem teſtari videtur, cum dicit, *Cauſſas, Cæſar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe numquam hoc modo, Ignoſcite, judices, erravit, lapſus eſt, non putavit, ſi umquam poſthac*, & cetera. In Senatu vero, & apud populum, & apud Principem, & ubicumque juris clementia eſt, habet locum *deprecatio.* In qua plurimum valet, ex ipſo qui reus eſt, hæc tria in vita præcedere, *ſi innocens, ſi bene meritus, ſi ſpes in futurum innocenter victuri, & in aliquo uſu futuri:* præterea,

ea, ſi vel aliis incommodis, vel præſenti periculo,
vel pœnitentia videatur ſatis pœnarum dediſſe. Extra, *nobilitas*, *dignitas*, *propinqui*, *amici*. In eo tamen qui cognoſcit, plurimum ponendum, ſi laus
eum miſericordis potius, quam reprehenſio diſſoluti, conſecutura eſt. Verum & in judiciis, etiamſi
non toto genere cauſſæ, tamen ex parte magna hic
locus ſæpe tractatur. Nam & diviſio frequens eſt,
etiam ſi feciſſet, ignoſcendum fuiſſe, idque in cauſſis
dubiis ſæpe prævaluit: & epilogi omnes in eadem
fere materia verſari ſolent. Sed nonnumquam etiam
reus hîc totius ſummam conſtituit, ſi exheredatum
a ſe filium pater teſtatus fuerit elogio: propterea
quod is meretricem amaverit. Nam omnis hîc quæſtio,
an huic delicto pater debuerit ignoſcere, & Centumviri tribuere debeant veniam. Sed etiam in formulis, cum pœnariæ ſunt actiones, nos ita cauſſam
partimur, an commiſſa ſit pœna, an exigi debeat.
Id autem, quod illi viderunt, verum eſt, reum a judicibus hoc defenſionis modo liberari non poſſe. *De
præmiis* autem quæruntur duo, *an ullo ſit dignus* qui 629
petit: *an tanto*: ex duobus, *uter dignior*: ex pluribus, *quis digniſſimus*. Quorum tractatus ex ipſo meritorum genere ducuntur. Et intuebimur non rem
tantum, ſive alleganda, ſive comparanda erit: ſed
perſonam quoque. Nam & multum intereſt, *tyrannum juvenis occiderit*, *an ſenex*: *vir*, *an femina*: *alienus*, *an conjunctus*. Et locum multipliciter, *in civitate tyrannis aſſueta*, *an libera ſemper*: *in arce*, *an domi*. Et quomodo factum ſit, *ferro*, *an veneno*. Et
quo tempore, *bello*, *an pace*: *an cum depoſiturus eſſet
eam poteſtatem*, *an cum aliquid novi ſceleris auſurus*.
Habetur in meritis gratia, periculum quoque, ac
difficultas. Similiter liberalitas *a quo* profecta ſit,
refert. Nam in paupere gratior, quam in divite;
dante beneficium, quam reddente; patre, quam or-

bo. Item *quam rem* dederit, & *quo tempore*, *& quo animo*: id eſt, num in aliquam ſpem ſuam, ſimiliter alia. Et ideo qualitas, maxima oratoris recipit opera: quia in utramque partem plurimum eſt ingenio loci, nec uſquam tantum affectus valent. Nam conjectura extrinſecus quoque adductas frequenter probationes habet, & argumenta ex materia ſumit: & quale quidque videatur, eloquentiæ opus eſt: hîc regnat, hîc imperat, hîc ſola vincit. Huic parti ſubjungit Virginius cauſſas abdicationis, dementiæ, malæ tractationis, orbarum nuptias indicentium.
630 Nam & judicium fere ſic accidit, inventique ſunt qui has materias *officiorum* vocarent. Sed alios quoque nonnumquam hæ leges recipiunt ſtatus. Nam & conjectura eſt aliquando in pleriſque horum, cum ſe vel non feciſſe, vel bona mente feciſſe contendunt. Cujus generis exempla ſunt multa. Et quid ſit dementia, ac mala tractatio, finitur. Nam juris quæſtiones plerumque leges præcurrere ſolent, &, ex quibus cauſſis non fiat, ſtatutum. Quod tamen facto defendi non poterit, jure nitetur. Et quot, & quibus cauſſis abdicare non liceat, & in quæ crimina malæ tractationis actio non detur, & cui accuſare dementiæ non permittatur. Abdicationum
631 formæ ſunt duæ: altera criminis perfecti, ut ſi abdicetur *raptor*, *adulter*. Altera imperfecti, velut pendentis, & adhuc in conditione poſiti: quales ſunt *in quibus abdicatur filius qui non pareat patri*. Illa ſemper aſperam abdicantis actionem habet, (immutabile eſt enim quod factum eſt) hæc ex parte blandam, & ſuadenti ſimilem; mavult enim pater corrigere, quam abdicare; at pro filiis in utroque genere ſummiſſam, & ad ſatisfaciendum compoſitam. A quo diſſenſuros ſcio qui libenter patris figuram lædunt: quod non auſim dicere numquam eſſe faciendum (poteſt enim materia incidere quæ

hoc

hoc exigat) certe vitandum eſt, quoties aliter agi poteſt. Sed *de figuris* alio libro tractabimus. Non diſſimiles autem abdicationum actionibus ſunt *mala tractationis actiones*. Nam & ipſæ habent eamdem in accuſationibus moderationem. *Dementiæ* quoque *judicia*, aut propter id quod factum eſt, aut propter id quod adhuc fieri, vel non fieri, poteſt, inſtituuntur: & actor in eo quod factum eſt, liberum habet impetum: ſic tamen, ut factum accuſet, ipſius patris, tamquam valetudine lapſi, miſereatur: in eo 632 vero cujus libera mutatio eſt, diu roget & ſuadeat, & noviſſime dementiam rationi queratur obſtare, non mores: quos quanto magis in præteritum laudaverit, tanto facilius probabit morbo eſſe mutatos. Reus, quoties cauſſa patietur, debebit eſſe in defenſione moderatus, quia fere ira, contentio, & concitatio furori ſunt ſimilia. Omnibus his commune eſt, quod rei non ſemper defenſione facti, ſed excuſatione ac venia frequenter utuntur. Eſt enim domeſtica diſceptatio, in qua & ſemel peccaſſe, & per errorem, & levius quam objiciatur, abſolutioni nonnumquam ſufficit. Sed alia quoque multa controverſiarum genera in qualitatem cadunt. *Injuriarum*: quamquam enim reus aliquando feciſſe negat, plerumque tamen hæc actio facto atque animo continetur. De accuſatore conſtituendo, quæ judicia *divinationes* vocantur (in quo genere Cicero quidem, qui mandantibus ſociis Verrem accuſabat, hac uſus eſt diviſione) ſpectandum, a quo maxime agi velint hi quorum de ultione quæritur: 633 a quo minime velit is qui accuſatur. frequentiſſimæ tamen hæ ſunt quæſtiones, *uter majores cauſſas habeat*, *uter plus induſtriæ aut virium ſit allaturus ad accuſandum*, *uter id meliore fide facturus*. *Tutelæ* præterea: in quo judicio ſolet quæri, an alia de re quam de calculis, cognoſci oporteat: *an fides*

præſtari debeat tantum, non etiam conſilium & eventus. Cui ſimile eſt *male geſtæ procurationis*: in foro negotiorum geſtorum: nam & mandati actio eſt. Præter hæc finguntur in ſcholis & *ſcripti maleficii*, in quibus aut hoc quæritur, *an ſcriptum ſit*: aut hoc, *an maleficium ſit*: raro utrumque. *Male geſtæ legationis* apud Græcos & veris cauſſis frequens: ubi juris loco quæri ſolet, *an omnino aliter agere, quam mandatum ſit, liceat: & quouſque ſit legatus*: quoniam alii in re-
634 nuntiando ſunt: ut in Hejo, qui teſtimonium in Verrem dixerat poſt perlatam legationem. Plurimum tamen eſt in eo, quale ſit factum reipubl. læſæ. Hinc moventur quidem mille juris cavillationes, *quid ſit rempub. lædere, & læſeritne, an profuerit: & ab ipſo, an propter ipſum læſa ſit*. in facto tamen plurimum ineſt. *Ingrati* quoque. In quo genere quæritur, *an is cum quo agitur, acceperit beneficium*. quod raro negandum eſt: ingratus eſt enim qui negat. *an quantum acceperis, reddiderit. an protinus, qui non reddiderit, ingratus ſit. an potuerit reddere. an id quod exigebatur, debuerit. quo animo ſit*. Simpliciores illæ, *injuſti repudii*, ſub qua lege controverſiæ illud proprium habent, quod a parte accuſantis defenſio eſt, & defendentis accuſatio. Præterea cum quis ratio-
635 nem mortis in ſenatu reddit: ubi una quæſtio eſt juris, *an is demum prohibendus ſit qui mori vult, ut ſe legum actionibus ſubtrahat*, cetera qualitatis. Finguntur & teſtamenta, in quibus de ſola quæratur voluntate: ut in controverſia, quam ſupra expoſui, in qua de parte patrimonii quarta, quam pater digniſſimo ex filiis reliquerat, contendunt philoſophus, medicus, orator. Quod idem accidit, ſi orbæ nuptias vindicant pares gradu, & ſi inter propinquos de idoneo quæratur. Sed nec omnes mihi perſequi materias in animo eſt (fingi enim adhuc poſſunt) nec communes ſunt earum quæſtiones, quia poſitio-

ni-

nibus mutantur. Hoc tantum admiror, Flavium, cujus apud me merito ſumma eſt auctoritas, cum artem ſcholæ tantum componeret, tam anguſte materiam qualitatis terminaſſe. Quantitas quoque (ut dixi) etiamſi non ſemper, tamen plerumque eidem ſubjacet, ſeu modi eſt, ſeu numeri. Sed modus aliquando conſtat æſtimatione facti, *quanta ſit culpa, quantumve beneficium*: aliquando jure, cum id in controverſiam venit, qua quis lege puniendus, vel honorandus ſit. *Stuprator an decem millia dare debeat*; quæ pœna huic crimini conſtituta eſt: *an, quia ſtupratus ſe ſuſpendit, capite puniri, tamquam cauſſa mortis*. Quo in genere falluntur qui ita dicunt, tamquam inter duas leges quæratur. Nam de decem millibus 636
nulla controverſia eſt, quæ nec petuntur. Judicium redditur, *an reus cauſſa ſit mortis*. In conjecturam quoque eadem ſpecies cadit: quum, perpetuo, an quinquennali ſit exſilio multandus, in controverſiam venerit: num prudens cædem commiſerit, quæritur. Illa quoque quæ ex numero ducitur, pendet ex jure: *an Thraſybulo triginta præmia debeantur*; & cum duo fures pecuniam abſtulerunt, ſeparatim quadruplum quiſque, an duplum debeat. Sed hîc factum quoque æſtimatur, & tamen jus ipſum pendet ex qualitate.

CAPUT V.

De actionis quæſtione.

QUi neque feciſſe ſe negabit, neque aliud eſſe quod fecerit, dicet, neque factum defendet, neceſſe eſt in ſuo jure conſiſtat: in quo plerumque *actionis* eſt *quæſtio*: quæ non ſemper eadem eſt, ut quidam putaverunt. Nam & judicium antecedit, qualia ſunt præturæ curioſa conſilia, cum de jure accuſa-

ſatoris ambigitur: & in ipſis frequentiſſime judiciis verſatur. Eſt enim duplex ejus diſceptationis conditio, quod aut intentio, aut præſcriptio habet con-
637 troverſiam. Ac fuerunt qui præſcriptionis ſtatum facerent, tamquam ea non iiſdem omnibus quibus ceteræ leges, quæſtionibus contineretur. Cum ex præſcriptione lis pendet, de ipſa re quæri non eſt neceſſe. Ignominioſo patri filius præſcribit: de eo ſolo judicatio eſt, *an liceat*. Quoties tamen poterimus, efficiendum eſt, ut de re quoque bene ſentiat. Sic enim juri noſtro libentius indulgebit, ut in ſponſionibus, quæ ex interdictis fiunt, etiamſi non proprietatis eſt quæſtio, ſed tantum poſſeſſionis: tamen, non ſolum poſſediſſe nos, ſed etiam noſtrum poſſediſſe, docere oportebit. Sed frequentius etiam quæritur de intentione. *Vir fortis optet quod volet*. nego illi dandum quidquid optaverit: non habeo præſcriptionem, ſed tamen voluntate contra verba, præſcriptionis modo, utor. In utroque autem genere ſtatus idem fit. Porro lex omnis aut tribuit,
638 aut adimit, aut punit, aut jubet, aut vetat, aut permittit. Litem habet aut propter ſe ipſam, aut propter alteram. Quæſtio eſt aut in ſcripto, aut in voluntate. In ſcripto, aut apertum eſt, aut obſcurum, aut ambiguum. Quod de legibus dico, idem accipi volo de teſtamentis, pactis, ſtipulationibus, omni denique ſcripto: idem de voce. Et quoniam quatuor hujus generis quæſtiones vel ſtatus facimus, ſingulos percurram.

CAPUT VI.

De ſtatu ex ſcripto & voluntate.

SCripti & voluntatis frequentiſſima inter conſultos quæſtio eſt, & pars magna controverſiæ juris hinc

hinc pendet : quo minus id in ſcholis accidere mirum eſt, ubi etiam ex induſtria fingitur. Ejus genus unum eſt in quo & de *ſcripto* & *de voluntate* quæritur. Id tum accidit, cum eſt in lege aliqua obſcuritas, & in ea aut uterque ſuam interpretationem confirmat, aut adverſarii ſubvertit: ut hîc, *Fur quadruplum ſolvat:* duo ſurripuerunt pariter decem millia, petuntur ab utroque quadragena, illi poſtulant ut vicena conferant. Nam & actor dicit, hoc eſſe quadruplum quod petat, & rei hoc quod offerant: voluntas quoque utrimque defenditur. Aut cum de altero intellectu certum eſt, de altero dubium. *Ex* 639
meretrice natus ne concionetur. Quæ filium habebat, proſtare cœpit. Prohibetur adoleſcens concione. Nam de ejus filio quæ ante partum meretrix fuit, certum eſt: an eadem hujus cauſſa ſit, dubium eſt: quia ex hac natus, & hæc meretrix eſt. Solet & illud quæri, quo referatur quod ſcriptum eſt, *Bis de eadem re ne ſit actio.* id eſt, hoc *bis* ad actorem, an ad actionem. Hæc ex jure obſcuro. Alterum genus eſt ex manifeſto: quod qui ſolum viderunt, hunc *ſtatum plani & voluntatis* appellaverunt. In hoc altera pars ſcripto nititur, altera voluntate. Sed contra ſcriptum tribus generibus occurritur. Unum eſt, in quo id ſervari ſemper non poſſe ex ipſo patet. *Liberi parentes alant, aut vinciantur.* Non enim alligabitur infans. Hinc erit ad alia tranſitus, & diviſio, num *quiſquis* non aluerit, num *hic*. Propter hoc proponunt quidam tale genus controverſiarum, in quo nullum argumentum eſt quod ex lege ipſa peti poſſit, ſed de eo tantum de quo lis eſt, quærendum ſit. *Peregrinus, ſi murum aſcenderit, capite puniatur.* Cum hoſtes murum aſcendiſſent, peregrinus eos depulit. petitur ad ſupplicium. Non erunt hîc ſeparatæ quæſtiones, an *quiſquis*, an *hic:* quia nullum poteſt afferri argumentum contra ſcriptum ve- 640
he-

hementius eo quod in lite eſt: ſed hoc tantum, an *ne ſervandæ quidem civitatis cauſſa*. Ergo & æquitate & voluntate pugnandum. Fieri tamen poteſt, ut ex aliis legibus exempla ducamus, per quæ appareat, ſemper ſtari ſcripto non poſſe, ut Cicero *pro Cæcina* fecit. Tertium, cum in ipſis verbis legis reperimus aliquid per quod probemus, aliud legumlatorem voluiſſe: ut in hac controverſia: *Qui nocte cum ferro deprehenſus fuerit, alligetur*. Cum annulo ferreo inventum magiſtratus alligavit. Hîc quia eſt verbum in lege *deprehenſus*, ſatis etiam ſignificatum videtur, non contineri lege niſi noxium ferrum. Sed ut qui voluntate nitetur, ſcriptum, quoties poterit, infirmare debebit: ita qui ſcriptum tuebitur, adjuvare ſe etiam voluntate tentabit. In teſtamentis & illa accidunt, ut voluntas manifeſta ſit, ſcriptum nihil ſit: ut in judicio Curiano, in quo nota L. Craſſi & Scævolæ fuit contentio. *Subſtitutus heres erat, ſi poſtumus ante tutelæ ſuæ annos deceſſiſſet*. Non eſt natus. Propinqui bona ſibi vendicabant. Quis dubitaret, quin ea voluntas fuiſſet teſtantis, ut is non nato filio heres eſſet, qui mortuo? ſed hoc non ſcripſerat. Id quoque, quod huic contrarium eſt, accidit nuper, ut eſſet ſcriptum quod appareret ſcriptorem noluiſſe: Qui ſeſtertiûm numûm quinque millia legaverat, cum emendaret teſtamentum, ſublatis ſeſtertiis numis, argenti pondo poſuit, quinque millia remanſerunt. Apparuit tamen quinque pondo dari vo-
641 luiſſe: quia ille in argento legato modus & inauditus erat, & incredibilis. Sub hoc etiam ſtatu generales ſunt quæſtiones, *ſcripto, an voluntate ſtandum ſit: quæ fuerit ſcribentis voluntas*. Tractatus omnes qualitatis aut conjecturæ, de quibus ſatis dictum arbitror.

C A-

CAPUT VII.

De contrariis legibus.

PRoximum eſt *de legibus contrariis* dicere, quia in-
ter omnes artium ſcriptores conſtat, in *antino-
mia* duos eſſe *ſcripti & voluntatis* ſtatus: neque imme-
rito: quia cum lex legi obſtet, utrimque contra ſcri-
ptum dicitur, & quæſtio eſt de voluntate: in utra-
que id ambigitur, an utique illa lege ſit utendum.
Omnibus autem manifeſtum eſt, numquam eſſe le-
gem legi contrariam jure ipſo: quia, ſi diverſum jus
eſſet, alterum altero abrogaretur: ſed eas caſu col-
lidi, & eventu. Colliduntur autem aut pares inter
ſe: ut ſi optio tyrannicidæ & viri fortis comparen-
tur, utrique data, quod velit petendi poteſtate:
hic *meritorum*, *temporis*, *præmii* collatio eſt. Aut ſe-
cum ipſæ, ut duorum fortium, duorum tyrannici-
darum, duarum raptarum: in quibus non poteſt eſ-
ſe alia quæſtio, quam temporis, *utra prior ſit*: aut 642
qualitatis, *utra juſtior ſit petitio*. Diverſæ quoque le-
ges confligunt, aut ſimiles. *Diverſæ*, quibus etiam
citra adverſam legem contradici poſſit: ut in hac
controverſia, *Magiſtratus ab arce ne diſcedat: Vir fortis
optato quæ volet:* vel alia nulla obſtante quæri pot-
eſt, an, quidquid optarit, accipere debeat: & a
magiſtratu multa dicentur, quibus ſcriptum expu-
gnatur, *Si incendium in arce fuerit, ſi in hoſtes decur-
rendum*. *Similes*, contra quas nihil opponi poteſt
niſi lex altera. *Tyrannicidæ imago in gymnaſio ponatur*:
contra, *mulieris imago in gymnaſio ne ponatur*. Mulier
tyrannum occidit. Nam neque mulieris imago ullo 643
alio caſu poni poteſt, neque tyrannicidæ ullo alio
caſu ſummoveri. *Impares* ſunt, cum alteri multa
ſunt quæ opponi poſſunt, alteri nihil, niſi quod in
lite

lite eſt: ut cum vir fortis impunitatem deſertoris petit. Nam contra legem viri fortis (ut ſupra oſtendi) multa dicuntur: adverſus deſertores ſcripta non poteſt, niſi optione, ſubverti. Item aut *confeſſum* eſt ex utraque parte jus, aut *dubium*: Si *confeſſum* eſt, hæc fere quæruntur: *Utra lex potentior: ad deos pertineat, an ad homines: ad rempublicam, an ad privatos. De honore, an de pœna: De magnis rebus, an de parvis: Permittat, an vetet, an imperet.* Solet tractari & utra ſit antiquior, & velut potentiſſima, utra minus perdat: ut in deſertore, & viro forti, quod illo non occiſo lex tota tollatur: occiſo, ſit reliqua viro forti alia optio. Plurimum tamen eſt in hoc, utrum fieri ſit melius, atque æquius: de quo nihil præcipi, niſi propoſita materia, poteſt. Si dubium, aut alteri, aut invicem utrique de jure ſit
644 controverſia, ut in re tali, *Patri in filium, patrono in libertum manus injectio ſit, liberti heredem ſequantur.* Liberti filium quidam fecit heredem, invicem petitur manus injectio: & patronus negat, jus patris illi fuiſſe, quia ipſe in manu patroni fuerit. Duplices leges, ſicut duæ, colliduntur: ut, *Nothus ante legitimum natus, legitimus ſit: poſt legitimum, tantum civis.* Quod de legibus, idem de ſenatuſconſultis dictum: quæ ſi aut inter ſe pugnent, aut obſtent legibus, non tamen aliud ſit ejus ſtatus nomen.

CAPUT VIII.

De ſyllogiſmo ſeu ratiocinatione.

S*yllogiſmus* habet aliquid ſimile ſcripto & voluntati, quia ſemper pars in eo altera ſcripto nititur: ſed hoc intereſt, quod illic contra ſcriptum dicitur, hic ſuper ſcriptum: illic, qui verba defendit, hoc agit, ut fiat utique quod ſcriptum eſt: hîc, ne aliud

quam

quam ſcriptum eſt. Ejus nonnulla etiam cum *finitione* conjunctio. Nam ſæpe ſi *finitio* infirma eſt, in *ſyllogiſmum* delabitur. Sit enim lex, *Venefica capite puniatur. Sæpe ſecubanti amatorium dedit, eumdem repudiavit: per propinquos rogata, ut rediret, non eſt rever-* 645
ſa. ſuſpendit ſe maritus. Mulier veneficii rea eſt. Fortiſſima eſt actio dicentis, amatorium, venenum eſſe. id erit *finitio*: quæ ſi parum valebit, fiet *ſyllogiſmus*: ad quem, velut remiſſa priore contentione, veniemus, *an perinde puniri debeat ac ſi virum veneno necaſſet*. Ergo hic ſtatus ducit ex eo quod ſcriptum eſt, id quod incertum eſt: quod quoniam ratiocinatione colligitur, *ratiocinativus* dicitur. In has autem fere ſpecies venit, An, quod ſemel jus eſt, idem & ſæpius. *Inceſti damnata, & præcipitata de ſaxo, vixit: repetitur*. An, quod in uno, & in pluribus: *Qui duos uno tempore tyrannos occidit, duo præmia petit*. An, quod ante, & poſtea. *Raptor profugit, rapta nupſit, reverſo illo petit optionem*. An, quod in toto, idem in parte. *Aratrum accipere pignori non licet: vomerem accipit*. An, quod in parte, idem in toto. *Lanas vehere Tarento non licet: oves vexit*. In his ſyllogiſmis ſcripto alter nititur, alter non ſatis cautum eſſe dicit. Poſtulo ut præcipitetur inceſta, lex eſt: & rapta optionem petit, & in ove lanæ
ſunt: ſimiliter alia. Sed quia reſponderi poteſt, non 646
eſt ſcriptum, ut ſæpius præcipitetur damnata, aut quandocumque rapta optet, aut tyrannicida duo præmia accipiat, nihil de vomere cautum, nihil de ovibus: ex eo quod manifeſtum, colligitur quod dubium eſt. Majoris pugnæ eſt, ex ſcripto ducere, quod ſcriptum non eſt. *Qui patrem occiderit, culeo inſuatur: matrem occidit. Ex domo in jus educere ne liceat: tabernaculis eduxit*. In hoc genere hæc quæruntur. An, quoties propria lex non eſt, ſimili ſit utendum: an id de quo agitur, ei de quo ſcri-

ptum

ptum eſt, ſimile ſit. Simile autem & majus eſt, & par, & minus. In illo priore, an ſatis lege cautum ſit, an &, ſi parum cautum eſt, hac ſit utendum. In utroque de voluntate legumlatoris. ſed de æquo tractatus potentiſſimi.

CAPUT IX.

De ambiguo, ſeu amphibolia.

A*mphibolia* ſpecies ſunt innumerabiles, adeo ut
647 philoſophorum quibuſdam nullum videatur eſſe
verbum quod non plura ſignificet: genera admodum
pauca. Aut enim vocibus accidit ſingulis, aut conjunctis. Singula afferunt errorem, cum pluribus rebus aut hominibus eadem appellatio eſt, *ὁμωνυμία* dicitur, ut *Gallus*. Utrum enim avem, an gentem, an nomen, an fortunam corporis ſignificet, incertum eſt: & *Ajax*, Telamonis, an Oilei filius. Verba quoque quædam diverſos intellectus habent, ut *cerno*. quæ ambiguitas plurimis modis accidit: unde fere lites, præcipue ex teſtamentis, cum de libertate, aut etiam de hereditate contendunt. ii quibus idem nomen eſt: aut, quid ſit legatum, quæritur. Alterum eſt, in quo alia integro verbo ſignificatio eſt, alia diviſo: ut *ingenua*, *&* *armamentum*, & *corvinum*, ineptæ ſane cavillationes, ex quo tamen Græci controverſias ducunt: inde *αὐλητρὶς* illa vulgata, cum quæritur, utrum aula, quæ ter ceciderit, aut tibicina, ſi ceciderit, debeat publicari. Tertia eſt ex compoſitis, ut ſi quis corpus ſuum in occulto loco poni jubeat, circaque monumentum multum agri ab heredibus in tutelam cinerum, ut ſolet, leget, *Sit latus occultum*. Sic apud Græcos
648 contendit *Λέων* & *Πανταλέων*, cum ſcriptura dubia
eſt, bona omnia *Λέοντι*, an bona *Πανταλέοντι* relicta ſint.

ſint. In conjunctis plus ambiguitatis. Fit autem per caſus: ut,

Ajo te, Æacida, Romanos vincere poſſe.

Per collocationem, ubi dubium eſt, quid quo referri oporteat: ac frequentiſſime cum id quod medium eſt, utrimque poſſit trahi, ut de Troïlo Virgilius,

Lora tenens tamen - - - 649

Hîc utrum quod teneat tamen lora, an quamvis teneat, tamen trahatur, quæri poteſt. Unde controverſia illa, Teſtamento quidam juſſit *poni ſtatuam auream haſtam tenentem*. Quæritur, ſtatua haſtam tenens aurea eſſe debeat, an haſta eſſe aurea in ſtatua alterius materiæ. Fit per flexum idem magis,

Quinquaginta, *ubi erant centum*, inde, *occidit Achilles*.

Sæpe, utri duorum antecedentium ſermo ſubjunctus ſit, in dubio eſt: unde eſt controverſia, *Heres meus uxori meæ dare damnas eſto argenti, quod elegerit, pondo centum*. Uter eligat quæritur. Verum id quod ex his primum eſt, mutatione caſuum: ſequens, diviſione verborum, aut translatione emendatur: tertium adjectione. Accuſativi geminatione facta amphibolia ſolvitur ablativo: ut illud, *Lachetem audivi percuſſiſſe Demeam*, fiat, *a Lachete percuſſum Demeam*. Sed ablativo ipſi, ut in primo diximus, ineſt naturalis amphibolia,

- - - *Cœlo decurrit aperto*:

utrum per apertum cœlum, an cum apertum eſſet. Diviſio reſpiratione & mora conſtat. *Statuam*, deinde, *auream haſtam*: vel *ſtatuam auream*, deinde, *haſtam*. Adjectio talis eſt, *argentum quod elegerit ipſe*, ut heres intelligatur: vel *ipſa*, ut uxor. Adjectione facta amphibolia, qualis ſit, *Nos flentes illos deprehendimus*, detractione ſolvetur. Pluribus verbis emendandum, ubi eſt id quod, quo referatur, dubium eſt, & ipſum eſt ambiguum. *Heres meus dare illi*

650 *damnas eſto omnia ſua*. In quod genus incidit Cicero loquens de C. Fannio. *Is ſoceri inſtituto, quem, quia cooptatus in Augurum collegium non erat, non admodum diligebat: præſertim cum ille Q. Scævolam ſibi minorem natu generum prætuliſſet*. Nam id *ſibi*, & ad ſocerum referri, & ad Fannium poteſt. Productio quoque in ſcripto, & correptio in dubio relicta, cauſſa eſt ambiguitatis: ut in hoc, *Cato*. aliud enim oſtendit brevis ſecunda ſyllaba caſu nominativo, aliud eadem ſyllaba producta caſu dativo aut ablativo. Plurimæ præterea ſunt aliæ ſpecies, quas perſequi nihil neceſſe eſt. Nec refert quo modo facta ſit amphibolia, aut quo reſolvatur. Duas enim res ſignificari manifeſtum eſt: & quod ad ſcriptum vocemve pertinet, in utramque par eſt partem. Ideoque fruſtra præcipitur, ut in hoc ſtatu vocem ipſam ad noſtram partem conemur vertere. Nam ſi id fieri poteſt, amphibolia non eſt. Amphiboliæ autem omnis in his erit quæſtio, aliquando uter ſit ſecundum naturam magis ſermo, ſemper utrum ſit æquius, utrum is qui
651 ſic ſcripſit, ac ſic dixit, ſic voluerit. Quarum in utramque partem ſatis ex his quæ de conjectura & qualitate diximus, præceptum eſt.

CAPUT X.

Quæ ſit inter ſtatus cognatio, & quæ diverſitas.

Est autem quædam inter hos ſtatus cognatio. Nam & in *finitione*, quæ ſit voluntas nominis, quæritur: & in *ſyllogiſmo*, qui ſecundus a finitione ſtatus eſt, ſpectatur, quid voluerit ſcriptor: & ex contrariis legibus duos eſſe *ſcripti* & *voluntatis* ſtatus apparet. Rurſus & *finitio* quodammodo eſt *amphibolia*, cum in duas partes diducatur intellectus nominis. *Scriptum* & *voluntas* habet in verbis vocis quæſtio-

ſtionem: quod idem in *antinomia* petitur. Ideoque omnia hæc quidam *ſcriptum* & *voluntatem* eſſe dixerunt: alii in ſcripto & voluntate amphiboliam eſſe, quæ facit quæſtionem. Sed diſtincta ſunt. Aliud eſt enim obſcurum jus, aliud ambiguum. Igitur *finitio* in natura ipſa nominis quæſtionem habet generalem, & quæ eſſe etiam citra complexum cauſſæ poſſit: *Scriptum* & *voluntas* de eo diſputat verbo quod eſt in lege: *Syllogiſmus* de eo quod non eſt. *Amphibolia* lis in diverſum trahit: *Legum contrariarum* ex diverſo pugna eſt. Neque immerito & recepta eſt a doctiſſimis hæc differentia, & apud plurimos ac prudentiſſimos durat. Et de hoc quidem genere diſceptationis, etiamſi non omnia tradi, tamen aliqua potuerunt. Sunt alia, quæ, niſi propoſita, de qua 652
dicendum eſt, materia, viam docendi non præbeant. Non enim cauſſa univerſa in quæſtiones ac locos diducenda eſt: ſed hæ ipſæ partes habent rurſus ordinem ſuum. Nam & in proœmio primum eſt aliquid, & ſecundum, ac deinceps. Et *quæſtio* omnis ac locus habet ſuam diſpoſitionem, ut theſes etiam ſimplices. Niſi forte ſatis erit dividendi peritus qui controverſiam in hæc diduxerit, *an omne præmium viro forti dandum ſit*, *an ex privato: an nuptia*, *an ea quæ nupta ſit*, *an hæc*. deinde, cum fuerit de prima quæſtione dicendum, paſſim, & ut quidque in mentem veniet, miſcuerit. non primum in ea ſcierit eſſe tractandum: verbis legis ſtandum ſit, an voluntate. hujus ipſius particulæ aliquod initium fecerit; deinde, proxima ſubnectens, ſtruxerit orationem, ut pars hominis eſt manus, ejus digiti, illorum quoque articuli. Eſt & hoc quod ſcriptor demonſtrare non poſſit, niſi certa, definitaque materia. Sed quid una faciat, aut altera? quin immo centum ac mille in re infinita, atque materia? Præceptoris eſt, in alio atque alio genere quotidie oſtendere, quis ordo ſit

rerum, & quæ copulatio: ut paullatim fiat uſus, &
ad ſimilia tranſitus. Tradi enim omnia quæ ars
653 efficit, non poſſunt. Nam quis pictor omnia quæ in
rerum natura ſunt, adumbrare didicit? ſed perce-
pta ſemel imitandi ratione, aſſimulabit quidquid
acceperit. Quid enim? non faber vaſculum aliquod,
quale numquam viderat, facit? Quædam vero non
docentium ſunt, ſed diſcentium. Nam & medicus
quid in quoque valetudinis genere faciendum ſit,
quid quibus ſignis providendum, docebit. Vim ſen-
tiendi pulſus venarum, caloris motus, ſpiritus mea-
tum, coloris diſtantiam, quæ ſua cujuſque ſunt, in-
genium dabit. Quare plurima petamus a nobis, &
cum cauſſis deliberemus, cogitemuſque, homines
ante inveniſſe artem, quam docuiſſe. Illa enim po-
tentiſſima eſt, quæque vere dicitur *œconomica* totius
cauſſæ *diſpoſitio*, quæ conſtitui, niſi velut in re præ-
ſenti, non poteſt: ubi aſſumendum proœmium, ubi
omittendum: ubi utendum expoſitione continua,
ubi partita: ubi ab initiis incipiendum, ubi more
Homerico a mediis, vel ultimis: ubi omnino non
exponendum: quando a noſtris, quando ab adverſa-
riorum propoſitionibus incipiamus: quando a firmiſ-
ſimis probationibus, quando a levioribus: quando
in cauſſa proponendæ proœmiis quæſtiones, qua præ-
654 paratione præmuniendæ, quid judicis animus acci-
pere poſſit ſtatim dictum, quo paullatim deducen-
dus: ſingulis, an univerſis opponenda refutatio: re-
ſervandi perorationi, an per totam orationem diſ-
fundendi affectus: de jure prius, an de æquitate di-
cendum: an anteacta crimina, an de quibus judici-
um eſt, prius objicere vel diluere conveniat. Si
multiplices cauſsæ erunt, quis ordo faciendus, quæ
teſtimonia, tabulæve, cujuſque generis in actione
recitandæ, quæ reſervandæ. Hæc eſt velut impera-
toria virtus copias ſuas partientis ad caſus prælio-
rum,

Digitized by Google

rum, retinentis partes propter caſtella tuenda, cuſtodiendaſve urbes, petendos commeatus, obſidenda itinera, mari denique ac terra dividentis. Sed hæc in oratione præſtat omnia cui affuerint *natura*, *doctrina*, *ſtudium*. Quare nemo exſpectet, ut alieno tantum labore ſit diſertus. Vigilandum ducat, iterum enitendum, pallendum: eſt facienda ſua cuique vis, uſus, ſua ratio: non reſpiciendum ad hæc, ſed in promtu habenda: nec tamquam tradita, ſed tamquam innata. Nam viam demonſtrare velociter ars poteſt, ſi qua eſt: verum ars ſatis præſtat, ſi copias eloquentiæ ponit in medio, noſtrum eſt uti eis ſcire. Reliqua partium eſt demum diſpoſitio: & in his ipſis primus aliquis ſenſus, & ſecundus, & tertius: qui non modo, ut ſint ordine collocati, elaborandum eſt, ſed ut inter ſe juncti, atque ita cohærentes, ne commiſsura pelluceat: corpus ſit, non membra. Quod ita continget, ſi & quid in quoque conveniat viderimus, & ut verba verbis applicemus, non pugnantia, ſed quæ invicem complectantur. Ita res 655
diverſæ diſtantibus ex locis quaſi invicem ignotæ non collidentur, ſed aliqua ſocietate cum prioribus ac ſequentibus ſe, copulaque tenebunt: ac videbitur non ſolum compoſita oratio, ſed etiam continua. Verum longius fortaſse progredior fallente tranſitu, & a diſpoſitione ad elocutionis præcepta labor, quod proximus liber inchoabit.

656 M. FAB.

QUINCTILIANI

DE INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER OCTAVUS.

PROŒMIUM.

His fere quæ in proximos quinque libros collata ſunt, ratio *inveniendi*, atque inventa *diſponendi*, continetur: quam ut per omnes numeros penitus cognoſcere, ad ſummam ſcientiæ neceſſarium eſt, ita incipientibus brevius ac ſimplicius tradi magis convenit. Aut enim difficultate inſtitutionis tam numeroſæ atque perplexæ deterreri ſolent: aut eo tempore quo præcipue alenda ingenia, atque indulgentia quadam enutrienda ſunt, aſperiorum tractatu rerum atteruntur: aut, ſi hæc ſola didicerint,
657 ſatis ſe ad eloquentiam inſtructos arbitrantur: aut, quaſi ad certas quaſdam dicendi leges alligati, conatum omnem reformidant. Unde exiſtimant accidiſſe, ut qui diligentiſſimi artium ſcriptores exſtiterunt, ab eloquentia longiſſime fuerint. Via tamen

opus

opus eſt incipientibus, ſed ea plana, & cum ad ingrediendum, tum ad demonſtrandum expedita. Eligat itaque peritus ille præceptor ex omnibus optima, & tradat ea demum in præſentia quæ placent, remota refutandi cetera mora. Sequuntur enim diſcipuli quo duxeris. Mox cum robore diſcendi creſcet etiam eruditio. Iidem primo ſolum iter credant eſſe in quod inducentur, mox illud cognituri etiam optimum. Sunt autem neque obſcura, neque ad percipiendum difficilia, quæ ſcriptores diverſis opinionibus pertinaciter tuendis involverunt. Itaque in toto artis hujuſce tractatu difficilius eſt judicare, quid doceas; quam, cum judicaris, docere: præcipueque in duabus his partibus perquam ſunt pauca, circa quæ ſi is qui inſtituetur, non repugnaverit, pronum ad cetera habiturus eſt curſum. Nempe enim plurimum in hoc laboris exhauſimus, ut oſtenderemus rhetoricen *bene dicendi ſcientiam*, *& utilem*, *& artem*, *& virtutem eſſe*: materiam ejus *res omnes*, de quibus dicendum eſſet. Tum & eas in tri- 658
bus fere generibus, *demonſtrativo*, *deliberativo*, *judicialique* reperiri. Orationem porro omnem conſtare *rebus*, *& verbis*. In rebus intuendam *inventionem*, in verbis *elocutionem*, in utriſque *collocationem*: quæ *memoria* complecteretur: *actio* commendaret. Oratoris officium, *docendi*, *movendi*, *delectandi* partibus contineri. Ex quibus ad docendum, *expoſitio & argumentatio*; ad movendum, *affectus* pertinerent: quos per omnem quidem cauſſam, ſed maxime tamen in ingreſſu ac fine dominari. Nam *delectationem*, quamvis in utroque ſit eorum, magis tamen proprias *in elocutione* partes habere. *Quæſtiones* alias *infinitas*, alias *finitas*, quæ perſonis, locis, temporibus continerentur. In omni porro materia tria eſſe quærenda, *an ſit*, *quid ſit*, *quale ſit*. His adjiciebamus, *demonſtrativam* laude ac vituperatione conſtare. In ea,

quæ ab ipſo de quo diceremus, quæ poſt eum acta
eſſent, intuendum. Hoc opus tractatu *honeſtorum u-
tiliumque* conſtare. Suaſoriis accedere tertiam par-
tem ex conjectura, *poſſetne fieri*, & *an eſſet futurum*
de quo deliberaretur. Hic præcipue diximus ſpe-
ctandum, *quis*, *apud quem*, *quid* diceret. Judicia-
lium cauſſarum alias in ſingulis, alias in pluribus
controverſiis conſiſtere: & in quibuſdam ſufficere
modo *intentionem*, modo *depulſionem*: porro *depulſio-*
659 *nem* omnem inficiatione duplici, *factumne*, & *an hoc
factum eſſet*, præterea *defenſione* ac *translatione* conſta-
re. *Quæſtionem*, aut ex facto, aut ex ſcripto eſſe.
Ex facto, de rerum fide, proprietate, qualitate.
Ex ſcripto, de verborum vi, aut voluntate: in qui-
bus vis tum cauſſarum, tum actionum inſpici ſoleat,
quæque aut ſcripti & voluntatis, aut ratiocinati-
væ, aut ambiguitatis, aut legum contrariarum ſpe-
cie continetur. In omni porro cauſſa judiciali quin-
que eſſe partes: quarum *exordio* conciliari audien-
tem, *narratione* cauſſam proponi, *confirmatione* robo-
rari, *refutatione* diſſolvi, *peroratione* aut memoriam ju-
dicis refici, aut animos moveri. His argumentandi
660 & afficiendi locos, & quibus generibus concitari,
placari, reſolvi judices oporteat, adjecimus. Acceſ-
ſit ratio diviſionis. Credere modo, qui diſcet, ve-
lit, certam quamdam viam eſſe, in qua multa etiam
ſine doctrina præſtare debeat per ſe ipſa natura, ut
hæc, de quibus dixi, non tam inventa a præcepto-
ribus, quam cum fierent obſervata eſſe videantur.
Plus exigunt laboris & curæ quæ ſequuntur. Hinc
enim jam *elocutionis* rationem tractabimus, partem
operis, ut inter omnes oratores convenit, difficilli-
mam. Nam & M. Antonius, cujus ſupra habuimus
mentionem, ait *a ſe diſertos viſos eſſe multos, eloquen-
tem autem neminem*. *Diſertis* ſatis putat dicere quæ
oporteat: ornate autem dicere, proprium eſſe *elo-
quen-*

quentiſſimi. Quæ virtus ſi uſque ad eum in nullo reperta eſt, ac ne in ipſo quidem, aut L. Craſſo, certum eſt & in his & in prioribus eam deſideratam, quia difficillima fuit. Et Marcus Tullius *inventionem* quidem ac *diſpoſitionem* prudentis hominis putat, *eloquentiam* oratoris. Ideoque præcipue circa partis 661
hujus præcepta elaboravit. Quod eum merito feciſſe, etiam ipſo rei, de qua loquimur, nomine palam declaratur. *Eloqui* enim, hoc eſt, omnia quæ mente conceperis, promere, atque ad audientes perferre, ſine quo ſupervacua ſunt priora, & ſimilia gladio condito, atque intra vaginam ſuam hærenti. Hoc itaque maxime docetur: hoc nullus niſi arte aſſequi poteſt: huc ſtudium adhibendum: hoc exerci- 662
tatio petit, hoc imitatio: hîc omnis ætas conſumitur: hoc maxime orator oratore præſtantior: hoc genera ipſa dicendi alia aliis potiora. Neque enim Aſiani, aut quocumque alio genere corrupti, res non viderunt, aut eas non collocaverunt: neque, quos *aridos* vocamus, ſtulti, aut in cauſſis cæci fuerunt: ſed his judicium in eloquendo ac modus; illis vires defuerunt: ut appareat in hoc & vitium & virtutem eſſe dicendi. Non ideo tamen ſola eſt agenda cura verborum. Occurram enim neceſſe eſt, &, velut in veſtibulo protinus apprehenſuris hanc confeſſionem meam, reſiſtam iis qui, omiſſa rerum (qui nervi ſunt in cauſſis) diligentia, quodam inani circa voces ſtudio ſeneſcunt: idque faciunt gratia decoris: quod eſt in dicendo, mea quidem opinione, pulcherrimum, ſed cum ſequitur, non cum affectatur. Corpora ſana, & integri ſanguinis, & exercitatione firmata, ex iiſdem his ſpeciem accipiunt, ex quibus vires: namque & colorata, & adſtricta, & lacertis expreſſa ſunt; ſed eadem ſi quis vulſa atque fucata muliebriter comat, fœdiſſima ſunt ipſo 663
formæ labore. Et *cultus conceſſus atque magnificus ad-*

dit hominibus , ut Græco verſu teſtatum eſt , *auctori-*
tatem : at muliebris & luxurioſus , non corpus exor-
nat , ſed detegit mentem . Similiter illa transluci-
da & verſicolor quorumdam elocutio res ipſas effe-
minat , quæ illo verborum habitu veſtiuntur . *Cu-*
ram ergo verborum, *rerum* volo *eſſe ſollicitudinem* . Nam
plerumque optima rebus cohærent , & cernuntur
ſuo lumine : at nos quærimus illa , tamquam lateant
ſemper , ſeque ſubducant . Ita numquam putamus
circa id eſſe de quo dicendum eſt : ſed ex aliis locis
petimus , & inventis vim afferimus . Majore animo
aggredienda eloquentia eſt : quæ , ſi toto corpore va-
664 let , ungues polire , & capillum reponere , non ex-
iſtimabit ad curam ſuam pertinere . Sed evenit ple-
rumque , ut hac diligentia deterior etiam fiat ora-
tio . Primum , quia ſunt optima minime arceſſita ,
& ſimplicibus atque ab ipſa veritate profectis ſimi-
lia . Nam illa quæ curam fatentur , & ficta atque
compoſita videri etiam volunt , nec gratiam conſe-
quuntur , & fidem amittunt , propter id , quod ſen-
ſus obumbrant , & velut læto gramine ſata ſtrangu-
lant . Nam & , quod recte dici poteſt , circumimus
amore verborum : & , quod ſatis dictum eſt , repeti-
mus : & , quod uno verbo patet , pluribus onera-
mus : & pleraque ſignificare melius putamus , quam
dicere . Quid ? quod nihil jam proprium placet ,
dum parum creditur diſertum quod & alius dixiſ-
ſet ? A corruptiſſimo quoque poetarum figuras ſeu
translationes mutuamur : tum demum ingenioſi ſci-
licet , ſi ad intelligendos nos opus ſit ingenio . At-
qui ſatis aperte Cicero præceperat , *in dicendo vitium*
vel maximum eſſe , *a vulgari genere orationis* , *atque a*
665 *conſuetudine communis ſenſus abhorrere* . Sed ille du-
rus , atque ineruditus : nos melius , quibus ſordent
omnia quæ natura dictavit : qui non ornamenta
quærimus , ſed lenocinia , quaſi vero ſit ulla verbo-
rum ,

rum, niſi rei cohærentium, virtus: quæ ut propria ſint, & dilucida, & ornata, & apte collocentur, ſi tota vita laborandum eſt; omnis ſtudiorum fructus amiſſus eſt. Atque pleroſque videas hærentes circa ſingula, & dum inveniunt, & dum inventa ponderant, ac dimetiuntur. Quod etiam ſi idcirco fieret ut ſemper optimis uterentur, abominanda tamen hæc infelicitas erat, quæ & curſum dicendi refrenat, & calorem cogitationis exſtinguit mora & diffidentia. Miſer enim & (ut ſic dicam) pauper orator eſt qui nullum verbum æquo animo perdere poteſt. Sed ne perdet quidem, qui rationem loquendi primum cognoverit, tum lectione multa & idonea copioſam ſibi verborum ſupellectilem compararit, & huic adhibuerit artem collocandi: deinde hæc omnia exercitatione plurima roborarit, ut ſemper in promtu ſint, & ante oculos. Namque & hoc qui fecerit, ei res cum nominibus ſuis occurrent. Sed opus eſt ſtudio præcedente, & acquiſita facultate, & quaſi
repoſita. Namque iſta quærendi, judicandi, com- 666
parandi anxietas, dum diſcimus, adhibenda eſt, non cum dicimus. Alioqui, ſicut qui patrimonium non pararunt, ſubinde quærunt: ita in oratione, qui non ſatis laborarunt. Si præparata vis dicendi fuerit, erunt in officio, ſic ut non ad requiſita reſpondere, ſed ut ſemper ſenſibus inhærere videantur, atque ut umbra corpus ſequi. Tamen in hac
ipſa cura eſt aliquid ſatis. Nam cum Latina, ſignifi- 667
cantia, ornata, apte ſint collocata, quid amplius laboremus? Quibuſdam tamen nullus finis calumniandi eſt, & cum ſingulis pæne ſyllabis commorandi: qui, etiam cum optima ſint reperta, quærunt aliquid quod ſit magis antiquum, remotum, inopinatum: nec intelligunt, jacere ſenſus in oratione in qua verba laudantur. Sit igitur cura elocutionis quam maxima, dum ſciamus tamen, nihil ver-

verborum cauſſa eſſe faciendum, cum verba ipſa rerum gratia ſint reperta: quorum ea ſunt maxime probabilia quæ ſenſum animi noſtri optime promunt, atque in animis judicum quod volumus efficiunt. Ea debent præſtare ſine dubio & admirabilem & jucundam orationem. Verum admirabilem non ſic quomodo prodigia miramur, & jucundam orationem non deformi voluptate, ſed cum laude ad dignitatem conjuncta.

CAPUT I.

Quæ in elocutione ſpectanda.

IGitur quam Græci φράσιν vocant, Latine dicimus *elocutionem*. Eam ſpectamus in verbis aut *ſingulis*, aut *conjunctis*. In *ſingulis* intuendum eſt, ut ſint *Latina*, *perſpicua*, *ornata*, & ad id quod efficere volumus, *accommodata*. In *conjunctis*, ut *emendata*, ut *collocata*, ut *figurata*. Sed ea quæ de ratione Latine atque emendate loquendi fuerunt dicenda, *in libro primo*, cum *de grammatice* loqueremur, exſecuti ſumus. Verum illic tantum, ne vitioſa eſſent,
668 præcipimus: hîc non alienum eſt admonere, ut ſint quam minime *peregrina*, & *externa*. Multos enim quibus loquendi ratio non deſit, invenias: quos curioſe potius loqui dixeris, quam Latine: quomodo & illa Attica anus Theophraſtum, hominem alioqui diſertiſſimum, annotata unius affectatione verbi, hoſpitem dixit: nec alio ſe id deprehendiſſe interrogata reſpondit, quam quod *nimium Attice* loqueretur. Et in Tito Livio, miræ facundiæ viro, putat ineſſe Pollio Aſinius quamdam *Patavinitatem*. Quare, ſi fieri poteſt, & verba omnia, & vox, hujus alumnum urbis oleant, ut oratio Romana plane videatur, non civitate donata.

CA-

CAPUT II. 669

De perſpicuitate.

P*Erſpicuitas* in verbis præcipuam habet proprieta-
tem: ſed proprietas ipſa non ſimpliciter accipi-
tur. Primus enim intellectus eſt, ſua cujuſque rei
appellatio: qua non ſemper utimur. Nam & ob-
ſcœna vitabimus, & ſordida, & humilia. Sunt au-
tem humilia infra dignitatem rerum, aut ordinis.
In quo vitio cavendo non mediocriter quidam errare
ſolent, qui omnia quæ ſunt in uſu, etiamſi cauſ-
ſæ neceſſitas poſtulet, reformidant: ut ille qui in
actione *Ibericas herbas*, ſe ſolo nequicquam intelli-
gente, dicebat, niſi irridens hanc vanitatem Caſ-
ſius Severus, *ſpartum* eum dicere velle indicaſſet.
Nec video, quare clarus orator *duratos muria piſces*
nitidius eſſe crediderit, quam ipſum id quod vita-
bat. In hac autem proprietatis ſpecie, quæ nomini- 670
bus ipſis cujuſque rei utitur, nulla virtus eſt: atque
ei contrarium eſt vitium id quod apud nos *impro-
prium*, ἄκυρον apud Græcos vocatur: quale eſt,

--- tantum ſperare dolorem.

Aut, quod in oratione Dolabellæ emendatum a Ci-
cerone annotavi, *Mortem ferre*. aut qualia nunc lau-
dantur a quibuſdam, quorum eſt, *de cruce decernere*,
verba ceciderunt. Non tamen, quidquid non erit pro-
prium, protinus & improprii vitio laborabit: quia
primum omnium multa ſunt & Græce & Latine non
denominata. Nam & qui jaculum emittit, *jaculari*
dicitur: qui pilum aut ſudem, appellatione priva-
tim ſibi aſſignata caret: & ut *lapidare* quid ſit mani-
feſtum eſt, ita glebarum teſtarumque jactus non habet 671
nomen. Unde abuſio, quæ κατάχρησις dicitur, ne-
ceſſaria. *Translatio* quoque, in qua vel maximus
eſt

eſt orationis ornatus , verba non ſuis rebus accom-
modat . Quare proprietas non ad nomen , ſed ad
vim ſignificandi refertur : nec auditu , ſed intellectu
perpendenda eſt . Secundo modo dicitur proprium
inter plura quæ ſunt ejuſdem nominis , id unde ce-
tera ducta ſunt : ut *vertex* eſt contorta in ſe aqua ,
vel quidquid aliud ſimiliter vertitur : inde propter
flexum capillorum , pars eſt ſumma capitis : & ex
hoc , quod eſt in montibus eminentiſſimum . Recte ,
inquam , dixeris hæc omnia *vertices ;* proprie ta-
men , unde initium eſt . Sic *ſolea* , & *turdi* piſces ,
& cetera . Tertius eſt huic diverſus modus , cum
res communis pluribus , in uno aliquo habet nomen
eximium : ut carmen funebre proprie *Nænia* , & ta-
672 bernaculum ducis *Augurale* . Item quod commune
eſt & aliis nomen , intellectu alicui rei peculiariter
tribuitur , ut *urbem* , Romam accipimus : & *vena-
les* , novitios : & *Corinthia* , æra : cum ſint urbes a-
liæ quoque , & venalia multa , & tam aurum & ar-
gentum , quam *æs Corinthium* . Sed ne in his quidem
virtus oratoris inſpicitur . At illud jam non medio-
criter probandum : quod hoc etiam laudari modo ſo-
let , ut proprie dictum , id eſt quo nihil inveniri poſ-
ſit ſignificantius : ut Cato dixit *C. Cæſarem ad ever-
tendam rempublicam ſobrium acceſſiſſe :* ut Virgilius *de-
ductum carmen* , & Horatius *acrem tibiam* , *Hanniba-
lemque dirum* . In quo modo illud quoque eſt a quibuſ-
dam traditum proprii genus ex appoſitis , quæ *epi-
673 theta* dicuntur , ut , *Dulce muſtum :* & *Cum denti-
bus albis* . De quo genere alio loco dicendum eſt .
Etiam quæ bene tranſlata ſunt , *propria* dici ſolent .
Interim autem , quæ ſunt in quoque genere præci-
pua , *proprii* locum accipiunt , ut Fabius inter plures
imperatorias virtutes *Cunctator* eſt appellatus . Poſ-
ſunt videri verba quæ plus ſignificant quam elo-
quuntur , in parte ponendæ perſpicuitatis : intelle-
ctum

Digitized by Google

ctum enim adjuvant. Ego autem libentius emphaſim
retulerim ad ornatum orationis, quia non, ut in-
telligatur, efficit, ſed ut plus intelligatur. At ob-
ſcuritas fit etiam verbis ab uſu remotis: ut ſi com-
mentarios quis pontificum, & vetuſtiſſima fœdera,
& exoletos ſcrutatus auctores, id ipſum petat ex
his, ut quæ inde contraxerit, non intelligantur.
Hinc enim aliqui famam eruditionis affectant, ut
quædam ſoli ſcire videantur. Fallunt etiam verba
vel regionibus quibuſdam magis familiaria, vel ar-
tium propria, ut *Atabulus* ventus, & *navis Sacca-* 674
ria, & *In maluco fanum*. Quæ vel vitanda apud ju-
dicem ignarum ſignificationum earum, vel interpre-
tanda ſunt: ſicut in his quæ *homonyma* dicuntur, ut,
Taurus animal ſit, an mons, an ſignum in cœlo, an
nomen hominis, an radix arboris, niſi diſtinctum 675
non intelligitur. Plus tamen eſt obſcuritatis in con-
textu & continuatione ſermonis, & plures modi.
Quare nec ſit tam longus, ut eum proſequi non poſ-
ſit intentio: nec trajectione tam tardus, ut in hy-
perbaton finis ejus differatur. Quibus adhuc pejor
eſt mixtura verborum, qualis in illo verſu,

Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus, aras.

Etiam interjectione (qua & oratores & hiſtorici fre-
quenter utuntur, ut medio ſermone aliquem inſe-
rant ſenſum) impediri ſolet intellectus, niſi quod
interponitur, breve eſt. Nam Virgilius illo loco
quo pullum equinum deſcribit, cum dixiſſet,

Nec vanos horret ſtrepitus, - - -

compluribus inſertis, alia figura quinto demum ver-
ſu redit,

- - - Tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit. - - -

Vitanda in primis ambiguitas, non hæc ſolum,
de cujus genere ſupra dictum eſt, quæ incertum in-
tellectum facit, ut *Chremetem audivi percuſſiſſe De-
meam*:

meam : ſed illa quoque quæ etiamſi turbare non poteſt ſenſum , in idem tamen verborum vitium incidit : ut ſi quis dicat , *viſum a ſe hominem librum ſcribentem* . Nam etiamſi librum ab homine ſcribi pa-
676 teat , male tamen compoſuerat , feceratque ambiguum , quantum in ipſo fuit . Eſt etiam in quibuſdam turba inanium verborum , qui , dum communem loquendi morem reformidant , ducti ſpecie nitoris , circumeunt omnia copioſa loquacitate quæ dicere volunt : ipſam deinde illam ſeriem cum alia ſimili jungentes , miſcenteſque , ultra quam ullus ſpiritus durare poſſit , extendunt . In hoc malum etiam a quibuſdam laboratur : neque id novum vitium eſt , cum jam apud Titum Livium inveniam , fuiſſe præceptorem aliquem qui diſcipulos *obſcurare* quæ dicerent , juberet , Græco verbo utens , σκότισον . Unde illa ſcilicet egregia laudatio , *Tanto melior : ne ego quidem intellexi* . Alii , brevitatis æmuli , neceſſaria quoque orationi ſubtrahunt verba , & velut ſatis ſit ſcire ipſos quæ dicere velint , quantum ad alios pertineat , nihil putant . At ego otioſum ſermonem dixerim quem auditor ſuo ingenio non intelligit . Quidam , emutatis in perverſum dictis , de figuris idem vitium conſequuntur . Peſſima vero
677 ſunt ἀδιανόητα , hoc eſt , quæ verbis aperta occultos ſenſus habent : ut, *Conductus eſt cæcus ſecus viam ſtare :* & qui ſuos artus morſu laceraſſet , fingitur in ſcholis *ſupra ſe cubaſſe* . Ingenioſa hæc & fortia , ut ex ancipiti diſerta credantur , perficiunt . At pervaſit quidem jam multos iſta perſuaſio , ut id jam demum eleganter atque exquiſite dictum putent quod interpretandum ſit . Sed auditoribus etiam nonnullis grata ſunt hæc , quæ cum intellexerint , acumine ſuo delectantur , & gaudent , non quaſi audiverint , ſed quaſi invenerint . Nobis prima ſit virtus *perſpicuitas* , propria verba , rectus ordo , non in longum di-

Digitized by Google

dilata concluſio: nihil neque deſit, neque ſuperfluat.
Ita ſermo & doctis probabilis, & planus imperitis
erit. Hæc eſt eloquendi obſervatio. Nam rerum
perſpicuitas quo modo præſtanda ſit, diximus in
præceptis narrationis. Similis autem ratio eſt in omnibus.
Nam ſi neque pauciora, quam oportet, neque plura,
neque inordinata aut indiſtincta dixerimus,
erunt dilucida, & negligenter quoque audien- 678
tibus aperta: quia id ipſum in conſilio eſt habendum,
non ſemper tam eſſe acrem judicis intentionem, ut
obſcuritatem apud ſe ipſe diſcutiat, & tenebris orationis
inferat quoddam intelligentiæ ſuæ lumen:
ſed multis eum frequenter cogitationibus avocari:
niſi tam clara fuerint quæ dicemus, ut in animum
ejus oratio, ut Sol in oculos, etiamſi in eam non
intendatur, incurrat. Quare non ut intelligere poſſit,
ſed ne omnino poſſit non intelligere, curandum.
Propter quod etiam repetimus ſæpe quæ
non ſatis percepiſſe eos qui cognoſcunt, putamus.
*Quæ cauſſa utique noſtrâ culpâ dicta obſcurius eſt; quâ
cauſſâ ad planiora & communia magis verba deſcendimus:*
cum id ipſum optime fiat quod nos aliquando
non optime feciſſe ſimulamus.

CAPUT III.

De ornatu.

Venio nunc ad *ornatum:* in quo ſine dubio plus, quam in ceteris dicendi partibus, ſibi indulget orator. Nam emendate quidem ac dilucide dicentium tenue præmium eſt, magiſque vitiis carere, quam ut aliquam magnam virtutem adeptus eſſe videaris. *Inventio* cum imperitis ſæpe communis: *diſpoſitio* modicæ doctrinæ credi poteſt: & quæ ſunt artes altiores, plerumque occultantur, ut artes

Digitized by Google

ſint: denique omnia hæc ad utilitatem cauſſarum ſolam referenda ſunt. Cultu vero atque ornatu ſe quoque commendat ipſe qui dicit, & in ceteris judicium doctorum, in hoc vero etiam popularem
679 laudem petit. Nec fortibus modo, ſed etiam fulgentibus armis prœliatus in cauſſa eſt Cicero Cornelii: qui non aſſecutus eſſet docendo judicem tantum, & utiliter demum, ac Latine, perſpicueque dicendo, ut populus Romanus admirationem ſuam non acclamatione tantum, ſed etiam plauſu confiteretur. Sublimitas profecto, & magnificentia, & nitor, & auctoritas expreſſit illum fragorem. Nec tam inſolita laus eſſet proſecuta dicentem, ſi uſitata, & ceteris ſimilis fuiſſet oratio. Atque ego illos credo qui aderant, nec ſenſiſſe quid facerent, nec ſponte judicioque plauſiſſe, ſed velut mente captos, &, quo eſſent in loco ignaros, erupiſſe in hunc voluntatis affectum. Sed ne cauſſæ quidem parum confert idem hic orationis ornatus. Nam qui libenter audiunt, & magis attendunt, & facilius credunt: plerumque ipſa delectatione capiuntur, nonnumquam admiratione auferuntur. Nam & ferrum affert oculis terroris aliquid, & fulmina ipſa non tam nos confunderent, ſi vis eorum tantum, non etiam ipſe fulgor timeretur. Recteque Cicero his ipſis ad Brutum verbis quadam in epiſtola ſcribit, *Nam eloquentiam quæ admirationem non habet, nullam judico.* Ariſtoteles quoque eamdem petendam maxime pu-
680 tat. Sed hic *ornatus* (repetam enim) *virilis*, *fortis*, *& ſanctus ſit:* nec effeminatam levitatem, nec fuco eminentem colorem amet; ſanguine & viribus niteat. Hoc autem adeo verum eſt, ut cum in hac maxime parte ſint vicina virtutibus vitia, etiam qui vitiis utuntur, virtutis tamen his nomen imponant. Quare nemo ex corruptis dicat, me inimicum eſſe culte dicentibus. Non nego hanc eſſe virtutem, ſed

Digitized by Google

illis eam non tribuo. An ego fundum cultiorem putem in quo mihi quis oſtenderit lilia & violas, & amœnos fontes ſurgentes, quam ubi plena meſſis, aut graves fructu vites erunt? Sterilem platanum, tonſaſque myrtos, quam maritam ulmum & uberes oleas præoptaverim? Habeant illa divites: licet. quid eſſent ſi aliud nihil haberent? Nulluſne ergo etiam fructiferis adhibendus eſt decor? quis negat? Nam 681
& in ordinem certaque intervalla redigam eas arbores. Quid enim illo quincunce ſpecioſius qui, in quamcumque partem ſpectaveris, rectus eſt? Sed protinus in id quoque prodeſt, ut terræ ſuccum æqualiter trahant. Surgentia in altum cacumina oleæ ferro coercebo: in orbem ſe formoſius fundet, & protinus fructum ramis pluribus feret. Decentior equus cujus adſtricta ſunt ilia, ſed idem velocior. Pulcher aſpectu ſit athleta cujus lacertos exercitatio expreſſit, idem certamini paratior. Numquam vera ſpecies ab utilitate dividitur. Sed hoc quidem diſcernere modici judicii eſt. Illud obſerva- 682
tione dignius, quod hic ipſe honeſtus ornatus pro materiæ genere debet eſſe variatus. Atque, ut a prima diviſione ordiar, non idem *demonſtrativis*, & *deliberativis*, & *judicialibus* cauſſis conveniet. Namque illud genus, oſtentationi compoſitum, ſolam petit audientium voluptatem: ideoque omnes dicendi artes aperit, ornatumque orationis exponit: ut qui non inſidietur, nec ad victoriam, ſed ad ſolum finem laudis & gloriæ tendat. Quare quidquid erit ſententiis populare, verbis nitidum, figuris jucundum, translationibus magnificum, compoſitione elaboratum, velut inſtitor quidam eloquentiæ, intuendum, & pæne pertractandum dabit. Nam eventus ad ipſum, non ad cauſſam, refertur. At, ubi res agitur, & vera dimicatio eſt, ultimus ſit famæ locus. Præterea non debet quiſquam, ubi maxima

rerum momenta verſantur , de verbis eſſe ſollicitus . Neque hoc eo pertinet , ut in his nullus ſit ornatus , ſed uti preſſior & ſeverior , eo minus confeſſus , præcipue ad materiam accommodatus . Nam & ſuadendo ſublimius aliquid ſenatus , concitatius populus , & in judiciis publicæ capitaleſque cauſſæ poſcunt accuratius dicendi genus . At privatum conſilium , cauſſaſque paucorum , ut frequenter accidit ,
683 calculorum , purus ſermo , & diſſimilis curæ magis decuerit . An non pudeat certam creditam pecuniam periodis poſtulare ? aut circa ſtillicidia affici ? aut in mancipii redhibitione ſudare? Sed ad propoſitum . Et quoniam orationis tam ornatus , quam perſpicuitas, aut in ſingulis verbis eſt, aut in pluribus poſitus: quid ſeparata , quid conjuncta exigant , conſideremus . quamquam rectiſſime traditum eſt, perſpicuitatem propriis , ornatum translatis verbis magis egere : ſciamus inornatum eſſe quod ſit improprium . Sed cum idem frequentiſſime plura ſignificent , quod συνωνυμία vocatur, jam ſunt aliis alia honeſtiora , ſublimiora , nitidiora , jucundiora , vocaliora . Nam ut ſyllabæ e literis melius ſonantibus clariores ſunt , ita verba e ſyllabis magis vocalia: &, quo plus quæque ſpiritus habet , auditu pulchrior . Et quod facit ſyllabarum , idem verborum quoque inter ſe copulatio , ut aliud alii junctum melius ſonet . Diverſus eſt tamen uſus . Nam rebus atrocibus verba etiam ipſo auditu aſpera magis conveniunt . In uni-
684 verſum quidem , optima ſimplicium creduntur quæ aut maxime exclamant , aut ſono ſunt jucundiſſima . Et honeſta quidem turpibus potiora ſemper , nec ſordidis umquam in oratione erudita locus . Clara illa atque ſublimia plerumque materiæ modo cernenda ſunt . Quod enim alibi magnificum: tumidum alibi . Et quæ humilia circa res magnas , apta circa minores videntur . Et ſicut in oratione nitida no-

notabile eſt humilius verbum , & velut macula : ita
a ſermone tenui ſublime nitidumque diſcordat , fit-
que corruptum , quia in plano tumet . Quædam non
tam ratione , quam ſenſu judicantur : ut illud ,

--- *Caſa jungebant fœdera porca*

fecit elegans , fictio nominis : quod ſi fuiſſet *porco* ,
vile erat . in quibuſdam ratio manifeſta eſt . Riſi-
mus , & merito , nuper poetam , qui dixerat ,

Prætextam in ciſta mures roſere Camilli .

At Virgilii miramur illud , 685

--- *Sæpe exiguus mus* .

Nam epitheton *exiguus* , aptum proprium effecit ,
ne plus exſpectaremus , & caſus ſingularis magis de-
cuit , & clauſula ipſa unius ſyllabæ , non uſitata ,
addidit gratiam . Imitatus eſt itaque utrumque Ho-
ratius ,

--- *Naſcetur ridiculus mus* .

Nec augenda ſemper oratio , ſed ſubmittenda non-
numquam eſt . Vim rebus aliquando & ipſa verbo-
rum humilitas affert . An , cum dicit in Piſonem
Cicero , *Cum tibi tota cognatio in ſarraco advehatur* ,
incidiſſe videtur in ſordidum nomen , non eo con-
temtum hominis , quem deſtructum volebat , au-
xiſse ? Et alibi , *Caput opponis , cum eo coniſcans* . Un-
de interim grati idiotis joci : qualis eſt ille apud M.
Tullium , *Puſio , qui cum majore ſorore cubitabat* . Et ,
Cn. Flavius , *qui cornicum oculos confixit* . Et pro Mi- 686
lone illud , *Heus ubi Ruſcio ?* & , pro Vareno , *Eru-
tius Antoniaſter* . Id tamen in declamationibus eſt no-
tabilius , laudarique me puero ſolebat , *Da patri pa-
nem* . & in eodem , *Etiam canem paſcis* . Res quidem
præcipue in ſcholis anceps , ſed frequenter cauſſa ri-
ſus , nunc utique , cum hæc exercitatio , procul a
veritate ſejuncta , laboret incredibili verborum fa-
ſtidio , ac ſibi magnam partem ſermonis abſciderit .
Cum ſint autem verba *propria* , *ficta* , *translata* : pro-

priis dignitatem dat antiquitas. namque & ſanctio-
rem & magis admirabilem faciunt orationem, qui-
bus non quilibet fuerat uſurus: eoque ornamento a-
cerrimi judicii P. Virgilius unice eſt uſus. *Olli* e-
nim, & *quianam*, & *mis*, & *pone*, pellucent & a-
ſpergunt illam, quæ etiam in picturis eſt gratiſſi-
ma, vetuſtatis inimitabilem arti auctoritatem. Sed
687 utendum modo, nec ex ultimis tenebris repetenda.
Satis eſt vetus, quæſo quid neceſſe eſt dicere, *Oppi-
do?* quo ſunt uſi paullulum tempore noſtro ſuperio-
res: vereor ut jam non ferat quiſquam: certe *Anti-
gerio*, cujus eadem ſignificatio eſt, nemo, niſi am-
bitioſus, utetur. *Ærumnas* quid opus eſt? tamquam
parum ſit, ſi dicatur *labor*. Horridum, *reor*: tole-
rabile, *autumo*: tragicum, *prolem ducendam*: *univer-
ſam ejus proſapiam*, inſulſum. Quid multa? totus
prope mutatus eſt ſermo. Quædam tamen adhuc ve-
tera vetuſtate ipſa gratius nitent, quædam etiam
neceſſario interim ſumuntur, *nuncupare*, & *fari*: &
688 multa alia etiam audientibus grata inſeri poſſunt;
ſed ita demum, ſi non appareat affectatio, in quam
mirifice Virgilius,

Corinthiorum amator iſte verborum,
Iſte iſte rhetor, namque quatinus totus
Thucydides Britannus, Attica febres,
Tau Gallicum, min, al ſpina male illiſit.
Ita omnia iſta verba miſcuit fratri.

Cimber hic fuit, a quo fratrem necatum hoc Cice-
689 ronis dicto notatum eſt, *Germanum Cimber occidit*.
Nec minus noto Salluſtius epigrammate inceſſitur,

Et verba antiqui multum furate Catonis
Criſpe, Jugurthinæ conditor hiſtoriæ.

Odioſa cura. nam eſt cuilibet facilis: & hoc peſſi-
ma, quod rei ſtudioſus non verba rebus aptavit,
ſed res extrinſecus arceſſit, quibus hæc verba con-
veniant. Fingere, ut primo libro dixi, Græcis
ma-

magis conceſſum eſt, qui ſonis etiam quibuſdam & affectibus non dubitaverunt nomina aptare: non alia libertate, quam qua illi primi homines rebus appellationes dederunt. Noſtri autem, in jungendo aut derivando paullum aliquid auſi, vix in hoc ſatis recipiuntur. Nam memini juvenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus eſſe tractatum, an *gradus eliminat*, apud Accium in Tragœdia, dici oportuiſſet. At veteres ne *expectorat* quidem timuerunt. Et ſane ejuſdem notæ eſt, *exanimat*. 690
At in tractu & declinatione talia ſunt, qualia apud Ciceronem *beatitas* & *beatitudo*: quæ dura quidem ſentit eſſe, verumtamen uſu putat poſſe molliri. Nec a verbis modo, ſed a nominibus quoque, derivata ſunt quædam, ut a Cicerone *ſullaturit*, & ab Aſinio *fimbriaturit & figulaturit*. Multa ex Græco formata nova, ac plurima a Sergio Flavio, quorum dura quædam admodum videntur, ut *ens*, & *eſſentia*: quæ cur tantopere aſpernemur, nihil video, niſi quod iniqui judices adverſus nos ſumus, ideoque 691
paupertate ſermonis laboramus. Quædam tamen perdurant. Nam & quæ vetera nunc ſunt, fuerunt olim nova, & quædam in uſu perquam recentia, ut Meſſala primus *reatum*, *munerarium* Auguſtus primus, dixerunt. *Piraticam* quoque, ut *muſicam* & *fabricam*, dici adhuc dubitabant mei præceptores. *Favorem*, & *urbanum*, Cicero nova credit. Nam & in epiſtola ad Brutum, *Eum*, inquit, *amorem*, *& eum (ut hoc verbo utar) favorem in conſilium advocabo*. Et ad Appium Pulchrum, *Te hominem, non ſolum ſapientem, verum etiam (ut nunc loquuntur) urbanum*. Idem putat a Terentio primum dictum eſſe 692
obſequium. Cæcilius ad Siſennam, *Albenti cœlo*. *Cervicem* videtur Hortenſius primus dixiſſe. nam veteres pluraliter appellabant. Audendum itaque. Neque enim accedo Celſo, qui ab oratore verba fingi

vetat. Nam cum ſint eorum alia (ut dicit Cicero)
nativa, id eſt, quæ ſignificata ſunt primo ſenſu: a-
lia reperta, quæ ex his facta ſunt, ut jam nobis po-
nere alia, quam quæ illi rudes homines primique
fecerunt, fas non ſit, at *derivare, flectere, conjun-
gere*, quod natis poſtea conceſſum eſt, quando deſiit
693 licere? Et, ſi quid periculoſius finxiſſe videbimur,
quibuſdam remediis præmuniendum eſt, *Ut ita di-
cam; Si licet dicere; Quodammodo; Permittite mihi ſic
uti*. Quod idem etiam in iis quæ licentius translata
erunt, proderit, quæ non tuto dici poſſunt. In quo
non falli judicium noſtrum ſollicitudine ipſa manife-
ſtum erit. Qua de re Græcum erit illud elegantiſſi-
mum, quo præcipitur ita, προεπιπλήσσειν τῇ ὑπερ-
βολῇ. *Translata* probari, niſi in contextu ſermonis,
non poſſunt. Itaque de ſingulis verbis ſatis dictum,
quæ, ut alio loco oſtendi, per ſe nullam virtutem
habent. Sed ne inornata ſunt quidem, niſi cum
ſunt infra rei de qua loquendum eſt, dignitatem:
excepto, ſi obſcæna nudis nominibus enuntientur.
Quod viderint qui non putant eſſe vitanda, quia
nec ſit vox ulla natura turpis: &, ſi qua eſt rei de-
formitas, alia quoque appellatione quacumque ad in-
tellectum eumdem nihilominus perveniat. Ego Ro-
mani pudoris more contentus, ut jam reſpondi tali-
bus, verecundiam ſilentio vindicabo. Jam hinc igi-
tur ad conjuncti ſermonis rationem tranſeamus.
Cujus ornatus in hæc duo prima dividitur, quam
concipiamus elocutionem, quo modo efferamus.
694 Nam primum eſt, ut liqueat, augere quid velimus,
an minuere: concitate dicere, an moderate: læte,
an ſevere: abundanter, an preſſe: aſpere, an le-
niter: magnifice, an ſubtiliter: graviter, an urba-
ne. Tum quo translationis genere, quibus figuris,
qualibus ſententiis, quo modo, qua poſtremo collo-
catione id quod intendimus, efficere poſſimus. Ce-

te-

terum dicturus, quibus ornetur oratio, prius ea
quæ ſunt huic contraria laudi, attingam: nam *pri-
ma virtus eſt, vitio carere*. Igitur ante omnia ne ſpe-
remus ornatam orationem fore quæ probabilis non
erit. *Probabile* autem Cicero id genus dicit quod
non plus minuſve eſt, quam decet. Non quia comi
expolirique non debeat (nam & hæc ornatus pars
eſt) ſed quia vitium eſt ubique, quod nimium eſt.
Itaque vult eſſe auctoritatem & pondus in verbis,
ſententias vel graves, vel aptas opinionibus homi-
num ac moribus. His enim ſalvis licet aſſumere ea
quibus illuſtrem fieri orationem putat. Delectant
translata, ſuperlata, ad nomen adjuncta, duplicia,
& idem ſignificantia, ab ipſa actione atque ab imi-
tatione rerum non abhorrentia. Sed quoniam vitia
prius demonſtrare aggreſſi ſumus, vel hoc vitium 695
ſit, quod κακόφατον vocatur: ſive mala conſuetudine
in obſcænum intellectum ſermo detortus eſt, ut *du-
ctare exercitus, & patrare bellum*, apud Salluſtium di-
cta ſancte & antique, ridentur a nobis, ſi diis placet,
quam culpam non ſcribentium quidem judico, ſed
legentium: tamen vitanda, quatenus verba honeſta 696
moribus perdidimus, & evincentibus etiam vitiis
cedendum eſt: ſive junctura deformiter ſonat, ut ſi
cum hominibus notis loqui nos dicimus, niſi hoc ipſum
hominibus medium ſit, in præfata videmur incidere:
quia ultima prioris ſyllabæ litera, quæ exprimi,
niſi labris coeuntibus, non poteſt, aut interſiſtere
nos indecentiſſime cogit, aut continuata cum inſe-
quente, in naturam ejus corrumpitur. Aliæ con-
junctiones aliquid ſimile faciunt, quas perſequi lon-
gum eſt, in eo vitio quod vitandum dicimus, com-
morantes. Sed *diviſio* quoque affert eamdem inju-
riam pudori, ut ſi *intercapedinis* nominativo caſu
quis utatur. Nec ſcripto modo id accidit, ſed et-
iam ſenſu plerique obſcæne intelligere, niſi cave-
ris,

ris , cupiunt : ut apud Ovidium ,

697 *Quæque latent , meliora putat .*

ac ex verbis quæ longiſſime ab obſcænitate abſunt , occaſionem turpitudinis rapere . Si quidem Celſus cacophaton apud Virgilium putat ,

Incipiunt agitata tumeſcere .

quod ſi recipias , nihil loqui tutum eſt . Deformitati proximum eſt *humilitatis vitium* , ταπείνωσιν vocant , qua rei magnitudo vel dignitas minuitur : ut *Saxea eſt verruca in ſummo montis vertice* . Cui natura contrarium , ſed errore par eſt , parvis dare excedentia modum nomina , niſi cum ex induſtria riſus inde captatur . Itaque nec parricidam , *nequam* dixeris hominem , nec deditum forte meretrici , *nefarium :*
698 quod alterum parum , alterum nimium eſt . Proinde quædam hebes , ſordida , jejuna , triſtis , ingrata , vilis oratio eſt . Quæ vitia facillime fiunt manifeſta contrariis virtutibus . Nam primum acuto , ſecundum nitido , tertium copioſo , deinceps hilari , jucundo , accurato diverſum eſt . Vitanda & μείωσις , cum ſermoni quidem deeſt aliquid, quo minus plenus ſit , quamquam id obſcuræ potius , quam inornatæ orationis vitium eſt . Sed hoc quoque cum a prudentibus fit , ſchema dici ſolet , ſicut ταυτολογία , id eſt , ejuſdem verbi aut ſermonis iteratio . Hæc enim , quamquam non magnopere ſummis auctoribus vitata , interim vitium videri poteſt : in quod ſæpe incidit etiam Cicero , ſecurus tam parvæ obſervationis , ſicut hoc loco , *Non ſolum igitur illud judicium judicii ſimile , judices , non fuit* . Interim mutato nomine ἐπανάληψις dicitur , atque eſt & ipſum inter ſchemata : quorum exempla illo loco reddam quo virtutes erunt . Pejor hac ὁμοιολογία eſt , quæ nulla varietatis gratia levat tædium , atque eſt tota coloris unius , quæ maxime deprehenditur carens arte oratoria , eaque & in ſententiis , & figuris , & compo-

poſitione longa, non animis ſolum, ſed etiam auribus eſt ingratiſſima. Vitanda *μακρολογία*, id eſt, longior, quam oporteat, ſermo, ut apud Livium, *Legati, non impetrata pace, retro domum, unde vene-* 699
rant, abierunt. Sed huic vicina periphraſis virtus habetur. Eſt & *πλεονασμὸς* vitium, cum ſupervacuis verbis oneratur oratio, *Ego meis oculis vidi.* Satis eſt enim, *vidi.* Emendavit hoc non inurbane in Hirtio Cicero, qui, cum in Panſam declamans, *filium a matre decem menſibus in utero latum eſſe* dixiſſet, *Quid? aliæ*, inquit, *in penula ſolent ferre?* Nonnumquam tamen illud genus cujus exemplum priore loco poſui, affirmationis gratia adhibetur,

--- *Vocemque his auribus hauſi.*

At vitium erit, quoties otioſum fuerit, & ſupererit, non cum adjicietur. Eſt etiam, quæ *περιεργία* 700
vocatur, *ſupervacua* (ut ſic dixerim) *operoſitas*, ut a diligenti *curioſus*, & a religione *ſuperſtitio* diſtat. Atque, ut ſemel finiam, verbum omne quod neque intellectum adjuvat, neque ornatum, *vitioſum* dici poteſt. *Κακόζηλον*, id eſt, *mala affectatio*, per omne dicendi genus peccat. Nam & tumida, & exilia, & prædulcia, & abundantia, & arceſſita; & exſultantia, ſub idem nomen cadunt. Denique *κακόζηλον* vocatur quidquid eſt ultra virtutem, quoties ingenium judicio caret, & ſpecie boni fallitur: omnium in eloquentia vitiorum peſſimum. Nam, cetera cum vitentur, hoc petitur. Eſt autem totum in elocutione. Nam, *rerum vitia* ſunt, ſtultum, commune, contrarium, ſupervacuum: corrupta oratio in verbis maxime impropriis, redundantibus, comprehenſione obſcura, compoſitione fracta, vocum ſimilium aut ambiguarum puerili captatione conſiſtit. Eſt autem omne *κακόζηλον* utique falſum, etiamſi non omne falſum *κακόζηλον*; ut cum dicitur aliter, quam ſe natura habet, &

quam

quam oportet, & quam ſat eſt. Totidem autem generibus corrumpitur oratio, quot ornatur. Sed de
701 hac parte & in alio a nobis opere plenius dictum eſt, & in hoc ſæpe tractabitur, & adhuc ſpargetur omnibus locis. Loquentes enim de ornatu, ſubinde, quæ ſunt vitanda, ſimilia virtutibus vitia dicemus. Sunt inornata & hæc, *Quod male diſpoſitum eſt, id* *ἀνοικονόμητον*: *Quod male figuratum, id ἀσχήματον*: *Quod male collocatum, id κακοσύνθετον* vocant. Sed de *diſpoſitione* diximus: de *figuris* & *compoſitione* dicemus. Κοινισμὸς quoque appellatur quædam mixta ex varia ratione linguarum oratio, ut ſi Atticis Dorica, Ionica, Æolica etiam dicta confundas. Cui ſimile vitium eſt apud nos, ſi quis ſublimia humilibus, vetera novis, poetica vulgaribus miſceat. Id enim tale eſt monſtrum, quale Horatius in prima parte libri de arte poetica fingit,

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere ſi velit, - - -

& cetera ex diverſis naturis ſubjiciat. *Ornatum* eſt quod perſpicuo ac probabili plus eſt. Ejus primi ſunt gradus in eo quod velis, exprimendo, concipiendoque: tertius, qui hæc nitidiora faciat, quod proprie dixeris *cultum*. Itaque *ἐνάργειαν*, cujus in præceptis narrationis feci mentionem, quia plus eſt evidentia, vel, ut alii dicunt, *repræſentatio*, quam *perſpicuitas*, & illud quidem patet, hæc ſe quodammodo oſtendit, inter ornamenta ponamus. Magna virtus eſt, res de quibus loquimur, clare, atque ut cerni videantur, enuntiare. Non enim ſatis efficit, neque, ut debet, plene dominatur oratio, ſi uſque ad aures volet, atque ea ſibi judex de quibus
702 cognoſcit, narrari credit, non exprimi, & oculis mentis oſtendi. Sed, quoniam pluribus modis accipi ſolet, non equidem in omnes eam particulas ſecabo, quarum ambitioſe a quibuſdam numerus au-

ge-

getur, ſed maxime neceſſarias attingam. Eſt igitur unum genus, quo tota rerum imago quodammodo verbis depingitur:

Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,

& cetera, quæ nobis illam pugilum congredientium faciem ita oſtendunt, ut non clarior futura fuerit ſpectantibus. Plurimum in hoc genere, ſicut in ceteris, eminet Cicero. An quiſquam tam procul a concipiendis imaginibus rerum abeſt, ut, cum illa in Verrem legit, *Stetit ſoleatus prætor populi Romani cum pallio purpureo, tunicaque talari, muliercula nixus, in litore*, non ſolum ipſum os intueri videatur, & locum, & habitum, ſed quædam etiam ex iis quæ dicta non ſunt, ſibi ipſe adſtruat? Ego certe mihi cernere videor & vultum, & oculos, & deformes utriuſque blanditias, & eorum qui aderant, tacitam averſationem, ac timidam verecundiam. Interim ex pluribus efficitur illa quam conamur exprimere, facies, ut eſt apud eumdem (namque ad omnium ornandi virtutum exempla vel unus ſufficit)
in deſcriptione convivii luxurioſi, *Videbar videre a-* 703
lios intrantes, alios vero exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes, quoſdam heſterna potatione oſcitantes. Verſabatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & ſpinis cooperta piſcium. Quid plus videret qui intraſſet? Sic urbium captarum creſcit miſeratio. Sine dubio enim, qui dicit *expugnatam* eſſe civitatem, complectitur omnia quæcumque talis fortuna recipit: ſed in affectus minus penetrat brevis hic velut nuntius. At ſi aperias hæc, quæ verbo uno incluſa erant, apparebunt & *fuſa per domos ac templa flamma, & ruentium tectorum fragor, &*
ex diverſis clamoribus unus quidam ſonus, aliorum fuga 704
incerta, alii in extremo complexu ſuorum cohærentes, & infantium feminarumque ploratus, & male uſque in il-

lum

Digitized by Google

lum diem ſervati fato ſenes : tum illa profanorum ſacrorumque direptio, efferentium prædas repetentiumque diſcurſus, & acti ante ſuum quiſque prædonem catenati, & conata retinere infantem ſuum mater, &, ſicubi majus lucrum eſt, pugna inter victores. Licet enim hæc omnia (ut dixi) complectatur everſio, minus eſt tamen totum dicere, quam omnia. Conſequemur autem ut manifeſta ſint, ſi fuerint veriſimilia: & licebit etiam falſo adfingere quidquid fieri ſolet. Contingit eadem claritas etiam ex accidentibus:

--- Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine ſanguis.

&

--- Trepidæ matres preſſere ad pectora natos.

Atque hujus ſummæ, judicio quidem meo, virtutis facillima eſt via. Naturam intueamur: hanc ſequamur. Omnis eloquentia circa opera vitæ eſt, ad ſe refert quiſque quæ audit: & id facillime accipiunt animi quod agnoſcunt. Præclare vero ad inferendam rebus lucem repertæ ſunt *ſimilitudines*: quarum aliæ ſunt quæ probationis gratia inter argumenta ponuntur, aliæ ad exprimendam rerum imaginem compoſitæ, quod eſt hujus loci proprium,

--- inde lupi ceu Raptores atra in nebula. &

705 *--- Avi ſimilis, quæ circum litora, circum*
Piſcoſos ſcopulos humilis volat æquora juxta.

Quo in genere id eſt præcipue cuſtodiendum, ne id quod ſimilitudinis gratia adſcivimus, aut obſcurum ſit, aut ignotum. Debet enim quod illuſtrandæ alterius rei gratia aſſumitur, ipſum eſſe clarius eo quod illuminat. Quare ſane poetis quidem permittamus hujuſmodi exempla:

Qualis, ubi hybernam Lyciam Xanthique fluenta
Deſerit, aut Delon maternam inviſit, Apollo.

Non idem decebit oratorem, ut occultis aperta demonſtret. Sed illud quoque de quo in argumentis dixi-

diximus, ſimilitudinis genus ornat orationem, facitque ſublimem, floridam, jucundam, mirabilem. Nam quo quæque longius petita eſt, hoc plus affert novitatis, atque inexſpectata magis eſt. Illa vulgaria videri poſſunt, & utilia tamen ad conciliandam fidem, *Ut terram cultu, ſic animum diſciplinis meliorem uberioremque fieri*. Et, *ut medici abalienata morbis membra præcidunt, ita turpes ac pernicioſos, etiam ſi nobis ſanguine cohæreant, amputandos*. Jam ſublimius illud pro Archia, *Saxa atque ſolitudines voci reſpondent, beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur atque conſiſtunt*, & cetera. Quod quidem genus a quibuſdam declamatoria maxime licentia corruptum eſt. Nam & falſis utuntur: nec illa iis quibus tandem ſimilia videri volunt, applicant: quorum utrumque in iis eſt quæ 706
me juvene ubique cantari ſolebant, *Magnorum fluminum navigabiles fontes ſunt*. &, *Generoſioris arboris ſtatim planta cum fructu eſt*. In omni autem parabola aut præcedit ſimilitudo, & res ſequitur, aut præcedit res, & ſimilitudo ſequitur. Sed interim libera & ſeparata eſt: interim, quod longe optimum eſt, cum re cujus eſt imago, connectitur, collatione invicem reſpondente, quod facit redditio contraria, quæ ἀνταπόδοσις dicitur. Præcedit ſimilitudo illa cujus modo feci mentionem,

--- inde lupi ceu
Raptores atra in nebula.

Sequitur in primo Georgicôn, poſt longam de bellis civilibus atque externis conqueſtionem,

Ut cum carceribus ſeſe effudêre quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia; & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas. 707

Sed hæc ſunt ſine antapodoſi. Redditio autem illa rem utramque quam comparat, velut ſubjicit oculis, & pariter oſtendit. Cujus præclara apud Virgilium multa reperio exempla, ſed oratoriis potius uten-

utendum eſt. Dicit Cicero pro Muræna, *ut ajunt in*
Græcis artificibus eos aulœdos eſſe qui citharœdi fieri non
potuerunt: ſic nos videmus, qui oratores evadere non po-
708 *tuerunt, eos ad juris ſtudium devenire*. Illud pro eo-
dem, jam pæne poetico ſpiritu, ſed tamen cum ſua
redditione, quod eſt ad ornatum accommodatius:
nam *ut tempeſtates ſæpe certo aliquo cœli ſigno commo-*
ventur, ſæpe improviſo, nulla ex certa ratione, obſcura
aliqua ex cauſſa concitantur: ſic in hac comitiorum tem-
peſtate populari ſæpe intelligas, quo ſigno commota ſit: ſæ-
pe ita obſcura eſt, ut caſu excitata eſſe videatur. Sunt &
illæ breves, *Vagique per ſilvas ritu ferarum*. Et illud
Ciceronis in Clodium, *Quo ex judicio, velut ex incen-*
dio, nudus effugit. Quibus ſimilia poſſunt cuicumque,
etiam ex quotidiano ſermone, ſuccurrere. Huic ſub-
jacet virtus non ſolum aperte ponendi rem ante ocu-
los, ſed circumciſe atque velociter. Ac merito lau-
datur brevitas integra, ſed ea minus præſtat, quo-
ties nihil dicit niſi quod neceſſe eſt, βραχυλογίαν
vocant, quæ reddetur inter ſchemata. Eſt vero pul-
cherrima cum plura paucis complectimur, quale il-
lud Salluſtii eſt, *Mithridates corpore ingenti, perinde*
armatus. Hoc male imitantes ſequitur obſcuritas.
Vicina prædictæ, ſed amplior virtus eſt ἔμφασις, al-
709 tiorem præbens intellectum, quam quem verba per
ſe ipſa declarant. Ejus duæ ſunt ſpecies: altera,
quæ plus ſignificat, quam dicit: altera, quæ etiam
id quod non dicit. Prior eſt & apud Homerum,
cum Menelaus Grajos in equo *ſediſſe* dicit: nam ver-
bo uno magnitudinem ejus oſtendit. & apud Vir-
gilium,

Demiſſum lapſi per funem. - - -

Nam ſic quoque altitudo demonſtrata eſt. Idem Cy-
clopa, cum *jacuiſſe* dicit *per antrum*, prodigioſum il-
lud corpus ſpatio loci menſus eſt. Sequens poſita eſt
in voce aut omnino ſuppreſſa, aut etiam abſciſſa.
Sup-

Supprimitur vox, ut fecit pro Ligario Cicero: *Quod ſi in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non eſſet, quantam tu per te, per te, inquam, obtines: intelligo, quid loquar*. Tacuit enim illud quod nihilominus accipimus, non deeſſe homines qui ad crudelitatem eum impellerent. Abſcinditur per ἀποσιώπησιν, quæ, quoniam eſt figura, reddetur ſuo loco. Eſt in vulga- 710
ribus quoque verbis emphaſis, *Virum eſſe oportet*. &, *Homo eſt ille*. &, *Vivendum eſt*. Adeo ſimilis eſt arti plerumque natura. Non tamen ſatis eloquentiæ eſt, ea de quibus dicat, clare atque evidenter oſtendere: ſed ſunt multi ac varii excolendæ orationis modi. Nam & ipſa illa ἀφέλεια ſimplex & inaffectata habet quemdam purum, qualis etiam in feminis amatur, ornatum, & ſunt quædam velut e tenui diligentia circa proprietatem ſignificationemque munditiæ. Alia copia locuples, alia floribus læta: virium non unum genus. Nam quidquid in ſuo genere ſatis effectum eſt, valet. Præcipua tamen ejus opera δείνωσις in exaggeranda indignitate: & in ceteris altitudo quædam: φαντασία in concipiendis viſionibus: ἐξεργασία in efficiendo velut opere propoſito: cui adjicitur ἐπεξεργασία, repetitio probationis ejuſdem, & cumulus ex abundanti. ἐνέργεια confinis his eſt, ab agendo ducta, & cujus propria ſit virtus, non eſſe quæ dicuntur, otioſa. Eſt & amarum quiddam, quod fere in contumelia eſt poſitum, quale eſt Caſſii, *Quid facies, cum in bona tua invaſero? hoc eſt, cum te docuero neſcire maledicere?* Et acre, ut illud Craſſi, *Ego te conſulem cum putem, tu me non putes* 711
ſenatorem? Sed vis oratoris omnis in augendo minuendoque conſiſtit. Utrique parti totidem modi, ex quibus præcipuos attingemus: reliqui ſimiles erunt. Sunt autem poſiti in rebus, & verbis. Sed quæ ſit rerum inventio ac ratio, tractavimus: nunc quid elocutio attollat aut deprimat, dicendum.

CAPUT IV.

De amplificatione.

PRima eſt igitur amplificandi vel minuendi ſpecies in ipſo rei nomine, ut cum eum qui ſit *caſus*, *occiſum*: eum qui ſit *improbus*, *latronem*: contraque, eum qui *pulſavit*, *attigiſſe*: qui *vulneravit*, *læſiſſe* dicimus. Utriuſque pariter exemplum eſt pro M. Cœlio, *Si vidua libere, proterva petulanter, dives effuſe, libidinoſa meretricio more viveret, adulterum ego putarem ſi quis hanc paullo liberius ſalutaſſet?* Nam & impudicam, *meretricem* vocavit: & eum cui longior cum illa fuerat uſus, *liberius ſalutaſſe*. Hoc genus increſcit, ac fit manifeſtius, ſi ampliora verba cum ipſis nominibus, pro quibus ea poſituri ſumus, conferantur: ut Cicero in Verrem, *Non enim furem, ſed raptorem: non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ: non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum religionumque: non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem civium ſocio-*
712 *rumque in veſtrum judicium adduximus*. Illo enim modo, ut ſit multum, hoc etiam, plus ut ſit, efficitur. Quatuor tamen maxime generibus video conſtare amplificationem, *incremento*, *comparatione*, *ratiocinatione*, *congerie*. *Incrementum* eſt potentiſſimum, cum magna videntur etiam quæ inferiora ſunt. Id aut uno gradu fit, aut pluribus. Per id venitur non modo ad ſummum, ſed interim quodammodo ſupra ſummum. Omnibus his ſufficit vel unum Ciceronis exemplum; *Facinus eſt vincire civem Romanum, ſcelus verberare, prope parricidium necare: quid dicam in crucem tollere?* Nam & ſi tantum *verberatus* eſſet, uno gradu increverat, ponendo etiam id *eſſe facinus* quod erat inferius. Et ſi tantum *occiſus* eſſet, per plures gradus aſcenderat. Cum vero dixerit, *prope parricidium*,

dium, *necare*, ſupra quod nihil eſt, adjecit, *quid dicam in crucem tollere?* ita, cum id quod maximum eſt, occupaſset, neceſse erat in eo quod ultra eſt, verba deficere. Fit & aliter ſupra ſummum adjectio: ut apud Virgilium de Lauſo:

------ quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.

Summum eſt enim, *quo pulchrior alter non fuit*, huic deinde aliquid ſuprapoſitum eſt. Tertius quoque eſt modus, ad quem non per gradus itur, ut quod non eſt plus quam maximum, ſed quo nihil majus eſt. *Matrem tuam occidiſti. Quid dicam amplius? Matrem tuam occidiſti.* Nam & hoc augendi genus eſt, tantum aliquid efficere, ut non poſſit augeri. Creſcit oratio minus aperte, ſed neſcio an hoc ipſo efficacius, cum citra diſtinctionem in contextu & curſu ſemper aliquid priore majus inſequitur: ut de vomitu in Antonium Cicero. *In cœtu vero populi Romani, negotium publicum gerens, magiſter equitum.* Singula incrementum habent. Per ſe deforme, vel non in cœtu, *vomere*; in cœtu etiam, *non populi*: populi etiam, *non Romani*: vel ſi nullum *negotium* ageret, vel ſi non *publicum*: vel ſi non *magiſter equitum*. Sed alius divideret hæc, & circa ſingulos gradus moraretur: hic in ſublime etiam currit, & ad ſummum pervenit non nixu, ſed impetu. Verum ut hæc amplificatio in ſuperiora tendit, ita, quæ fit per *comparationem*, incrementum ex minoribus petit. Augendo enim quod eſt infra, neceſſe eſt extollat id quod ſupra poſitum eſt: ut idem, atque in eodem loco, *Si hoc tibi inter cœnam, & in illis immanibus poculis tuis accidiſſet, quis non turpe duceret? in cœtu vero populi Romani.* Et in Catilinam, *Servi mehercle mei ſi me iſto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem.* Interim propoſito velut ſimili exemplo, efficiendum eſt, ut ſit

713

majus id quod a nobis exaggerandum eſt: ut idem pro Cluentio, cum expoſuiſſet, Mileſiam quamdam a ſecundis heredibus pro abortu pecuniam accepiſſe, *Quanto eſt*, inquit, *Oppianicus in eadem injuria majore ſupplicio dignus? Siquidem illa, cum ſuo corpori vim attuliſſet, ſe ipſa cruciavit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis vim atque cruciatum*. Nec putet quiſquam hoc, quamquam eſt ſimile, illi ex argumentis
714 loco quo majora ex minoribus colliguntur, idem eſſe. Illic enim *probatio* petitur, hîc *amplificatio*: ſicut in Oppianico non id agitur in illa comparatione, ut ille male fecerit, ſed ut pejus. Eſt tamen quamquam diverſarum rerum quædam vicinia. Repetam igitur hîc quoque idem quo ſum illic uſus, exemplum, ſed non in eumdem uſum. Nam hoc mihi oſtendendum eſt, augendi gratia non tota modo totis, ſed etiam partes partibus comparari: ſicut hoc loco, *An vero vir ampliſſimus P. Scipio, pontifex maximus, Tib. Gracchum, mediocriter labefactantem ſtatum reipublicæ, privatus interfecit: Catilinam, orbem terrarum cæde atque incendio vaſtare cupientem, nos conſules perferemus?* Hîc & Catilina Graccho, & ſtatus reipublicæ orbi terrarum, & mediocris labefactatio cædi & incendiis & vaſtationi, & privatus conſulibus comparatur: quæ ſi quis dilatare velit, plenos ſingula locos habent. Quas dixi *per ratiocinationem* fieri amplificationes, videamus, an ſatis proprio verbo ſignaverim. Nec ſum in hoc ſollicitus, dum res ipſa volentibus diſcere appareat. Hoc ſum tamen ſecutus, quod hæc *amplificatio* alibi poſita eſt, alibi valet: & ut aliud creſcat, aliud augetur, inde ad id quod extolli volumus, ratione ducitur. Objecturus Antonio Cicero merum & vomitum, *Tu*, inquit, *iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate*. Quid fauces & latera ad ebrietatem? Minime ſunt otioſa. Nam reſpicientes ad hæc poſſumus æſti-

æſtimare, quantum ille vini in Hippiæ nuptiis ex- 715
hauſerit, quod ferre & coquere non poſset illa gla-
diatoria corporis firmitate. Ergo ſi ex alio colligi-
tur aliud, nec improprium, nec inuſitatum nomen
eſt *ratiocinationis*, ut quod ex eadem cauſsa inter ſta-
tus quoque habemus. Sic & ex inſequentibus ampli-
ficatio ducitur. Si quidem tanta vis fuit vini erum-
pentis, ut non caſum afferret aut voluntatem, ſed
neceſſitatem, ubi minime deceret, vomendi: & ci-
bus non recens, ut accidere interim ſolet, reddere-
tur, ſed qui uſque in poſterum diem redundaret.
Idem hoc præſtant quæ anteceſserunt. Nam cum
Æolus a Junone rogatus,

- - - - cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus, ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt: - - -

apparet, quanta ſit futura tempeſtas. Quid? cum
res atrociſſimas, quaſque in ſummam ipſi extulimus
invidiam, elevamus conſulto, quo graviora videan-
tur quæ ſecutura ſunt: ut a Cicerone factum eſt,
cum illa diceret, *Levia ſunt hæc in hoc reo crimina.*
Metum virgarum navarchus nobiliſſima civitatis pretio re-
demit: humanum eſt. Alius, ne ſecuri feriretur, pecuni-
am dedit: uſitatum eſt. Nonne uſus eſt ratiocinatio-
ne, qua colligerent audientes, quantum illud eſſet
quod inferebatur, cui comparata hæc, humana vi-
derentur atque uſitata? Sic quoque ſolet ex alio a-
liud augeri, ut cum Hannibalis bellicis laudibus am-
pliatur virtus Scipionis. Et fortitudinem Gallorum
Germanorumque miramur, quo ſit major C. Cæſa-
ris gloria. Illud quoque eſt ex relatione ad aliquid 716
quod non ejus rei gratia dictum videtur, amplifica-
tionis genus. Non putant indignum Trojani princi-
pes Grajos Trojanoſque propter Helenæ ſpeciem tot
mala, tanto temporis ſpatio, ſuſtinere: quænam i-
gitur illa forma credenda eſt? Non enim hoc dicit

Paris, qui rapuit: non aliquis juvenis, non unus e vulgo: ſed ſenes, & prudentiſſimi, & Priamo aſſidentes. Verum & ipſe rex, decenni bello exhauſtus, amiſſis tot liberis, imminente ſummo diſcrimine, cui faciem illam ex qua tot lacrimarum origo fluxiſſet, inviſam atque abominandam eſſe oportebat, & audit hæc, & eam filiam appellans juxta ſe locat, & excuſat etiam, atque ſibi eſſe malorum cauſſam negat. Nec mihi videtur in Sympoſio Plato, cum Alcibiadem confitentem de ſe, quid a Socrate
717 pati voluerit, narrat, ut illum culparet hæc tradidiſſe: ſed ut Socratis invictam continentiam oſtenderet, quæ corrumpi ſpecioſiſſimi hominis tam obvia voluntate non poſſet. Quin ex inſtrumento quoque heroum illorum magnitudo æſtimanda nobis datur. ad hoc pertinet *clypeus Ajacis:* & *haſta Pelias Achillis.* Qua virtute egregie eſt uſus in Cyclope Virgilius. Nam quod illud corpus mente concipiam, cujus

Trunca manum pinus regit? ---

Quid? cum *vix loricam duo multiplicem connixi humeris ferrent*, quantus Demoleos, qui, indutus eam,

--- curſu palantes Troas agebat?

Quid M. Tullius de M. Antonii luxuria tantum fingere ſaltem potuiſſet, quantum oſtendit dicendo, *Conchyliatis Cn. Pompeji periſtromatis ſervorum in cellis ſtratos lectos videres? Conchyliata periſtromata*, & *Cn. Pompeji*, & *in cellis ſervorum*, nihil dici poteſt ultra: & neceſſe eſt tamen infinito plus in domino cogitare. Eſt hoc ſimile illi quod ἔμφασις dicitur: ſed illa ex verbo, hoc ex re conjecturam facit: tantoque
718 plus valet, quanto res ipſa verbis eſt firmior. Poteſt adſcribi amplificationi congeries quoque verborum ac ſententiarum idem ſignificantium. Nam etiam ſi non per gradus aſcendant, tamen velut acervo quodam allevantur. *Quid enim tuus ille, Tubero, de-*

ſtri-

ſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Simile eſt hoc figuræ quam συναθροισμὸν vocant: ſed illic plurium rerum eſt congeries, hîc unius multiplicatio. Hæc etiam creſcere ſolet verbis omnibus altius atque altius inſurgentibus: *Aderat janitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorque ſociorum, & civium Romanorum, lictor Sextius.* Eadem fere eſt ratio minuendi. Nam totidem ſunt aſcendentibus, quot deſcendentibus, gradus. Ideoque uno ero exemplo contentus ejus loci quo Cicero de oratione Rulli hæc dicit, *Pauci tamen, qui proximi adſtiterant, neſcio quid illum de lege Agraria voluiſſe dicere, ſuſpicabantur.* Quod ſi ad intellectum referas, *minutio* eſt, ſi ad obſcuritatem, *incrementum*. Scio poſſe videri quibuſdam ſpeciem amplificationis hyperbolen quoque, nam & hæc in utramque partem valet: ſed quia excedit hoc nomen, in tropos differenda eſt. Quos continuo ſubjungerem, niſi eſſet a 719
ceteris ſeparata ratio dicendi quæ conſtat non propriis, ſed translatis. Demus ergo breviter hoc deſiderio jam pæne publico, ne omittamus eum quem plerique præcipuum ac pæne ſolum putant orationis ornatum.

CAPUT V.

De generibus ſententiarum.

SEntentiam veteres, quod animo ſenſiſſent, vocaverunt. Id cum eſt apud oratores frequentiſſimum, tum etiam in uſu quotidiano quaſdam reliquias habet. Nam & juraturi, *ex animi noſtri ſententia*, & gratulantes, *ex ſententia* dicimus. Non raro tamen & ſic locuti ſunt, ut *ſenſa* ſua dicerent: nam

ſenſus corporis videbantur. Sed conſuetudo jam tenuit, ut mente concepta *ſenſus* vocaremus: lumina autem, præcipueque in clauſulis poſita, *ſententias*. Quæ minus crebra apud antiquos, noſtris temporibus modo carent. Ideoque mihi & de generibus earum, & de uſu arbitror pauca dicenda. Antiquiſſimæ ſunt quæ proprie, quamvis omnibus idem ſit nomen, *ſententiæ* vocantur, quas Græci γνώμας appellant. Utrumque autem nomen ex eo acceperunt, quod ſimiles ſunt conſiliis aut decretis. Eſt autem hæc vox univerſalis, quæ etiam citra complexum
720 cauſſæ poſſit eſſe laudabilis, interim ad rem tantum relata: ut, *Nihil eſt tam populare, quam bonitas*. interim ad perſonam; quale eſt Afri Domitii, *Princeps qui vult omnia ſcire, neceſſe habet multa ignoſcere*. Hanc quidam partem *enthymematis*, quidam initium aut clauſulam *epicherematis* eſſe dixerunt: & eſt aliquando, non tamen ſemper. Illud verius, eſſe eam aliquando ſimplicem, ut ea quam ſupra dixi; aliquando ratione ſubjecta. *Nam in omni certamine, qui opulentior eſt, etiam ſi accipit injuriam; tamen, quia plus poteſt, facere videtur*. Nonnumquam duplicem, *Obſequium amicos, veritas odium parit*. Sunt etiam qui decem genera fecerunt, ſed eo modo quo fieri vel plura poſſunt, *per interrogationem, comparationem, inficiationem, ſimilitudinem, admirationem*, & cetera hujuſmodi: per omnes enim figuras tractari poteſt. Illud notabile ex diverſis, *Mors miſera non eſt, aditus ad mortem miſer eſt*. Ac rectæ quidem ſunt tales, *Tam deeſt avaro quod habet, quam quod non habet*. Sed majorem vim accipiunt commutatione figuræ, ut

Uſque adeóne mori miſerum eſt? ---

721 Acrius enim hoc, quam per ſe, *Mors miſera non eſt*. Et translatione a communi ad proprium. Nam cum ſit rectum, *Nocere facile eſt, prodeſſe difficile*: vehe-

vehementius apud Ovidium Medea dicit,

Servare potui, perdere an poſſim rogas?

Vertit ad perſonam Cicero, *Nihil habet, Cæſar, nec fortuna tua majus, quam ut poſſis: nec natura melius, quam ut velis ſervare quam plurimos*. Ita, quæ erant rerum, propria fecit hominis. In hoc genere cuſtodiendum eſt, & id quidem ubique, *ne crebra* ſint, *ne palam falſa* (quales frequenter ab iis dicuntur qui hæc καθολικὰ vocant: &, quidquid pro cauſſa videtur, quaſi indubitatum pronuntiant) & ne *paſſim* & *a quocumque* dicantur. Magis enim decent eos in quibus eſt auctoritas, ut rei pondus etiam perſona confirmet. Quis enim ferat puerum aut adoleſcentulum, aut etiam ignobilem, ſi judicet in dicendo, & quodammodo præcipiat? *Enthymema* quoque eſt omne quod mente concipimus: proprie tamen di- 722
citur quæ eſt ſententia ex contrariis, propterea quod eminere inter ceteras videtur, ut Homerus *poeta*, *urbs* Roma. De hoc in argumentis ſatis dictum eſt. Non ſemper autem ad probationem adhibetur, ſed aliquando ad ornatum. *Quorum igitur impunitas, Cæſar, tua clementiæ laus eſt, eorum te ipſorum ad crudelitatem acuet oratio?* Non quia ſit ratio diſſimilis, ſed quia jam per alia, ut id injuſtum appareret, effectum erat. Et addita in clauſula eſt epiphonematis modo non tam probatio, quam extrema quaſi inſultatio. Eſt enim epiphonema rei narratæ vel probatæ ſumma acclamatio.

Tanta molis erat Romanam condere gentem:

Facere enim probus adoleſcens periculoſe, quam perpeti turpiter maluit. Eſt & quod appellatur a novis νόημα, qua voce omnis intellectus accipi poteſt; ſed hoc nomine donarunt ea quæ non dicunt, verum intelligi volunt, ut in eum quem ſæpius a ludo redemerat ſoror, agentem cum ea talionis, quod ei pollicem dormienti recidiſſet, *Eras dignus, ut habe-*

res

Digitized by Google

res integram manum. Sic enim auditur, *ut depugna-
res*. Vocatur aliquid & *clauſula*: quæ, ſi eſt quod
723 *concluſionem* dicimus, & recte, & quibuſdam in par-
tibus neceſſaria eſt: *Quare prius de facto veſtro fateami-
ni neceſſe eſt, quam Ligarii culpam ullam reprehendatis*.
Sed nunc illud volunt, ut omnis locus, omnis ſen-
ſus in fine ſermonis feriat aurem. Turpe autem ac
prope nefas ducunt, reſpirare ullo loco qui accla-
mationem non petierit. Inde minuti corruptique
ſenſiculi, & extra rem petiti. Neque enim poſſunt
tam multæ bonæ ſententiæ eſſe, quam neceſſe eſt,
multæ ſint clauſulæ. Jam hæc magis nova ſenten-
tiarum genera. Ex inopinato: ut dixit Vibius Cri-
ſpus in eum qui cum loricatus in foro ambularet,
prætendebat, id ſe metu facere, *Quis tibi ſic timere
permiſit?* Et inſigniter Africanus apud Neronem de
morte matris, *Rogant te, Cæſar, Galliæ tuæ, ut fe-
licitatem tuam fortiter feras*. Sunt & alio relata, ut
Afer Domitius, cum Cloantillam defenderet, cui
objectum crimen, quod virum, qui inter rebellan-
tes fuerat, ſepeliſſet, remiſerat Claudius, in epi-
logo filios ejus alloquens, *Matrem tamen*, inquit,
pueri, ſepelitote. Et aliunde petita, id eſt, in alium
locum ex alio translata: ut pro Spathale Criſpus,
724 quam qui hæredem amator inſtituerat, deceſſit, cum
haberet annos duodeviginti, *O hominem divinum,
qui ſibi indulſit*. Facit quaſdam ſententias ſola gemi-
natio: qualis eſt Senecæ in eo ſcripto quod Nero
ad Senatum miſit occiſa matre, cum ſe periclitatum
videri vellet, *Salvum me eſſe adhuc nec credo, nec gau-
deo*. Melior, cum ex contrariis valet, *Habeo, quem
fugiam; quem ſequar, non habeo. Quid, quod miſer,
cum loqui non poſſet, tacere non poterat?* Ea vero
fit pulcherrima, cum aliqua comparatione clare-
ſcit. Trachallus contra Spathalem, *Placet hoc ergo,
ô leges, diligentiſſima pudoris cuſtodes, decimas uxori-*

bus

bus dari, quartas meretricibus? Sed horum quidem generum & bonæ dici poſſunt, & malæ. Illæ ſemper vitioſæ, uti a verbo, *Patres conſcripti: Sic enim incipiendum eſt mihi, ut memineritis patrum*. Pejus adhuc, quo magis falſum eſt, & longius peti- 725
tum. Contra eamdem ſororem gladiatoris, cujus modo feci mentionem, *At digito pugnavi*. Eſt etiam generis ejuſdem, neſcio an vitioſiſſimum, quoties verborum ambiguitas cum rerum falſa quadam ſimilitudine jungitur. Clarum auctorem juvenis audivi, cum lecta e capite cujuſdam oſſa ſententiæ gratia tenenda matri dediſſet, *Infeliciſſima femina, nondum extuliſti filium, & jam oſſa legiſti*. Ad hoc plerique minimis etiam inventiunculis gaudent, quæ excuſſæ riſum habent, inventæ facie ingenii blandiuntur. De eo qui naufragus, & ante agrorum ſterilitate vexatus, in ſcholis fingitur ſe ſuſpen- 726
diſſe, *Quem nec terra recipit, nec mare, pendeat*. Huic ſimile in illo, de quo ſupra dixi, cui pater ſua membra laceranti venenum dedit, *Qui hæc edit, debet hoc bibere*. Et in luxurioſum, qui ἀποκαρτέρησιν ſimulaſſe dicitur, *Necte laqueum, habes quod faucibus tuis iraſcaris. Sume venenum, decet luxurioſum bibendo mori*. Alia vana: ut ſuadentis purpuratis, ut Alexandrum Babylonis incendio ſepeliant: *Alexandrum ſepelio, hoc quiſquam ſpectabit e tecto?* Quaſi vero id ſit in re tota indigniſſimum. Alia nimia: ut de Germanis dicentem quemdam audivi: *Caput neſcio ubi impoſitum*. Et de viro forti, *Bella umbone propellit*. Sed finis non erit, ſi ſingulas corruptorum perſequar formas. Illud potius, quod eſt magis neceſſarium. Duæ ſunt diverſæ opiniones;
aliorum ſententias ſolas pæne ſpectantium, aliorum 727
omnino damnantium: quorum mihi neutrum admodum placet. Denſitas earum obſtat invicem, ut in ſatis omnibus fructibuſque arborum nihil ad juſtam ma-

magnitudinem adoleſcere poteſt, quod loco, in quem creſcat, caret. Nec pictura, in qua nihil circumlitum eſt, eminet. Ideoque artifices, etiam cum plura in unam tabulam opera contulerunt, ſpatiis diſtinguunt, ne umbræ in corpora cadant. Facit res eadem conciſam quoque orationem. Subſiſtit enim omnis ſententia: ideoque poſt eam utique aliud eſt initium. Unde ſoluta fere oratio, & e ſingulis non membris, ſed fruſtis collata, ſtructurâ caret, cum illa rotunda & undique circumciſa inſiſtere invicem nequeant. Præter hoc etiam color ipſe dicendi quamlibet clarus, multis tamen ac variis velut maculis conſpergitur. Porro, ut afferent lumen clavus & purpuræ, loco inſertæ, ita certe neminem deceat intertexta pluribus notis veſtis. Quare licet hæc enitere, & aliquatenus exſtare videantur, tamen lumina illa non flammæ, ſed ſcintillis inter fumum emicantibus ſimilia dixeris: quæ ne apparent
728 quidem, ubi tota lucet oratio, ut in Sole ſidera ipſa deſinunt cerni: &, quæ crebris parviſque conatibus ſe attollunt, inæqualia tantum, & velut confragoſa, nec admirationem conſequuntur eminentium, & planorum gratiam perdunt. Hoc quoque accidit, quod ſolas captanti ſententias, multas neceſſe eſt dicere leves, frigidas, ineptas. Non enim poteſt eſſe delectus ubi numero laboratur. Itaque videas & *diviſionem* pro ſententia poni, & argumentum, ſi tantum in clauſula & calce pronuntietur. *Occidiſti uxorem ipſe adulter: non ferrem te, etiamſi repudiaſſes,* diviſio eſt. *Vis ſcire venenum eſſe amatorium? viveret homo, niſi illud bibiſſet*, argumentum eſt. Nec multas plerique ſententias dicunt, ſed omnia tamquam ſententias. Huic quibuſdam contrarium ſtudium, qui fugiunt ac reformidant omnem hanc in dicendo voluptatem, nihil probantes niſi planum, & humile, & ſine conatu. Ita, dum timent ne ali-

aliquando cadant, ſemper jacent. Quod enim tantum in ſententia bona crimen eſt? non cauſſæ prodeſt? non judicem movet? non dicentem commendat? At eſt quoddam genus quo veteres non utebantur. Ad quam uſque nos vocatis vetuſtatem? Nam ſi ad illam extremam, multa Demoſthenes quæ ante eum nemo. Quomodo poteſt Ciceronem 729
probare qui nihil putet ex Catone Gracchiſque mutandum? Sed ante hos ſimplicior adhuc loquendi ratio fuit. Ego vero hæc lumina orationis, velut oculos quoſdam eſſe eloquentiæ credo. Sed neque oculos eſſe toto corpore velim, ne cetera membra officium ſuum perdant: & ſi neceſſe ſit, veterem illum horrorem dicendi malim, quam iſtam novam licentiam. Sed patet media quædam via, ſicut in cultu victuque acceſſit aliquis citra reprehenſionem nitor, quem, ſicut poſſumus, adjiciamus virtutibus. Prius tamen ſit, vitiis carere: ne, dum volumus eſſe meliores veteribus, ſimus tantum diſſimiles. Reddam nunc, quam proximam eſſe dixeram, partem *de tropis*, quos *motus* clariſſimi noſtrorum auctores vocant. Horum tradere præcepta & grammatici ſolent. Sed a me, cum de illorum officio loquerer, dilata pars hæc eſt, quia de ornatu orationis gravior videbatur locus, & majori operi ſervandus.

CAPUT VI.

De tropis.

T*ropus eſt verbi vel ſermonis a propria ſignificatione in aliam cum virtute mutatio*. Circa quem inexplicabilis & grammaticis inter ipſos, & philoſophis, 730
pugna eſt, quæ ſint genera, quæ ſpecies, qui numerus, quis cui ſubjiciatur. Nos omiſſis, quæ nihil ad inſtruendum oratorem pertinent, cavillationibus,

bus, neceſſarios maxime atque in uſum receptos exſequemur: hoc modo in his annotaſſe contenti, quoſdam gratia ſignificationis, quoſdam decoris aſſumi, & eſſe alios in verbis propriis, alios in tranſlatis: vertique formas non verborum modo, ſed & ſenſuum, & compoſitionis. Quare mihi videntur erraſſe qui non alios crediderunt tropos, quam in quibus verbum pro verbo poneretur. Neque illud ignoro, in iiſdem fere qui ſignificandi gratia adhibentur, eſſe & ornatum: ſed non idem accidet contra, eruntque quidam tantum ad ſpeciem accommodati. Incipiamus igitur ab eo qui cum frequentiſſimus eſt, tum longe pulcherrimus, *tranſlatione* dico, quæ μεταφορὰ Græce vocatur. Quæ quidem cum ita eſt ab ipſa nobis conceſſa natura, ut indocti quo-
731 que ac non ſentientes ea frequenter utantur: tum ita jucunda atque nitida, ut in oratione, quamlibet clara, proprio tamen lumine eluceat. Neque enim vulgaris eſſe, nec humilis, nec inſuavis, recte modo adſcita, poteſt. Copiam quoque ſermonis auget permutando, aut mutuando quod non habet: quodque difficillimum eſt, præſtat, ne ulli rei nomen deeſſe videatur. Transfertur ergo nomen aut verbum ex eo loco in quo proprium eſt, in eum in quo aut proprium deeſt, aut translatum proprio melius eſt. Id facimus aut quia neceſſe eſt, aut quia ſignificantius eſt, aut (ut dixi) quia decentius. Ubi nihil horum præſtabit quod transferetur, improprium erit. Neceſſitate ruſtici dicunt *gemmam* in vitibus, (quid enim dicerent aliud?) & *ſitire ſegetes*, & *fructus laborare*. Neceſſitate nos, *durum hominem*, aut *aſperum*. Non enim proprium erat, quod daremus his affectionibus, nomen. Jam, *incenſum ira*: & *inflammatum cupiditate*: & *lapſum errore*, ſignificandi gratia. Nihil enim horum ſuis verbis, quam his arceſſitis, magis proprium erat. Illa ad ornatum, *lumen ora-*

orationis ; & *generis claritatem* : & *concionum procellas* : & *eloquentiæ flumina* : ut Cicero pro Milone, *Clodium fontem gloriæ ejus vocat*, & alio loco *ſegetem ac* 732
materiam. Quædam etiam parum ſpecioſa dictu, per hanc explicantur,

Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, & ſulcos oblimet inertes.

In totum autem metaphora brevior eſt ſimilitudo: eoque diſtat, quod illa comparatur rei quam volumus exprimere, hæc pro ipſa re dicitur. *Comparatio* eſt, cum dico feciſſe quid hominem ut *leonem* ; translatio, cum dico de homine, *leo eſt*. Hujus vis omnis quadruplex maxime videtur: Cum in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: ut de agitatore,

- - - gubernator magna contorſit equum vi.

&, ut Livius, Scipionem a Catone *adlatrari* ſolitum, refert. Inanima pro aliis generis ejuſdem ſumuntur, ut, *Claſſique immittit habenas*. Aut pro rebus animalibus inanima, *Ferro an fato virtus Argivûm occidit*. Aut contra,

- - - - - ſedet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor :

præcipueque ex his oritur mira ſublimitas, quæ audaci & proxime periculum translatione tolluntur, 733
cum rebus ſenſu carentibus actum quemdam & animos damus, qualis eſt,

Pontem indignatus Araxes.

Et illa Ciceronis, *Quid enim tuus ille, Tubero, deſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? Cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum?* Duplicatur interim hæc virtus apud Virgilium,

- - - Ferrumque armare veneno.

Nam & *veneno armare*, & *ferrum armare*, translatio eſt. Secantur hæc in plures: ut a rationali ad rationale, & idem de irrationalibus, & hæc invicem, quibus ſimilis ratio eſt, & a toto, & a partibus.

734 bus. Sed jam non pueris præcipimus, ut, accepto genere, ſpecies intelligere non poſſint. Ut modicus autem atque opportunus ejus uſus illuſtrat orationem: ita frequens & obſcurat, & tædio complet: continuus vero in *allegoriam* & *ænigmata*, exit. Sunt quædam etiam humiles translationes: ut id, de quo modo dixi, *Saxea eſt verruca*. Et ſordidæ. Non enim, ſi Cicero recte *ſentinam reipublicæ*, dixit, fœditatem hominum ſignificans, idcirco probem illud quoque veteris oratoris, *Perſecuiſti reipublicæ vomicas*. Optimeque Cicero demonſtrat cavendum, ne ſit deformis translatio: qualis eſt (nam ipſis ejus utar exemplis) *Caſtratam morte Africani rempublicam* &, *Stercus curiæ Glauciam*. Ne nimio major: aut, quod ſæpius accidit, minor. Ne diſſimilis: quorum exempla nimium frequenter deprehendet qui ſcierit hæc vitia eſſe. Sed & copia quoque modum egreſſa vitioſa eſt, præcipue in eadem ſpecie. Sunt & duræ, id eſt, a longinqua ſimilitudine ductæ: ut, *Capitis nives*. &,

735 *Juppiter hibernas cana nive conſpuit Alpes*.

In illo vero plurimum erroris, quod ea quæ poetis (qui & omnia ad voluptatem referunt, & plurima vertere etiam ipſa metri neceſſitate coguntur) permiſſa ſunt, convenire quidam etiam proſæ putant. At ego in agendo nec *paſtorem populi* auctore Homero dixerim: nec *volucres pennis remigare*: licet Virgilius in apibus ac Dædalo ſpecioſiſſime ſit uſus. Metaphora enim aut vacantem occupare locum debet, aut, ſi in alienum venit, plus valere eo quod expellit. Quod aliquanto pæne jam magis de *ſynecdoche* dicam. Nam *translatio* permovendis animis plerumque & ſignandis rebus, ac ſub oculos ſubjiciendis reperta eſt. Hæc variare ſermonem poteſt, ut ex uno plures intelligamus, parte totum, ſpecie genus, præcedentibus ſequentia, vel contra: omnia libe-

rio-

riora poetis, quam oratoribus. Nam proſa, ut *mu-
cronem* pro gladio, & *tectum* pro domo recipiet: i-
ta non *puppim* pro navi, nec *abietem* pro tabellis. Et
rurſus ut pro gladio *ferrum*, ita non pro equo *qua-* 736
drupedem. Maxime autem in orando valebit nume-
rorum illa libertas. Nam & Livius ſæpe ſic dicit,
Romanus prælio victor: cum Romanos viciſſe ſignifi-
cat. Et contra, Cicero ad Brutum: *Populo*, in-
quit, *impoſuimus, & oratores viſi ſumus*, cum de ſe
tantum loqueretur. Quod genus non orationes mo-
do ornat, ſed etiam quotidiani ſermonis uſus reci-
pit. Quidam συνεκδοχὴν vocant, cum & id in contex-
tu ſermonis, quod tacetur, accipimus. Verbum
enim ex verbo intelligitur, quod inter vitia ἔκλειψις
vocatur.

Arcadas ad portas ruere. ---

Mihi hanc figuram eſſe magis placet. Illic ergo
reddetur. Aliud etiam intelligitur ex alio,

Aſpice, aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci.

Unde apparet noctem appropinquare. Id neſcio an
oratori conveniat, niſi in argumentando, cum rei
ſignum eſt. Sed hoc ab elocutionis ratione diſtat.
Nec procul ab hoc genere diſcedit μετωνυμία, *qua eſt
nominis pro nomine poſitio*: cujus vis eſt, pro eo quod
dicitur, cauſſam, propter quam dicitur, ponere:
ſed, ut ait Cicero, ὑπαλλαγὴν rhetores dicunt. 737
Hæc inventa ab inventore, & ſubjecta ab obtinen-
tibus ſignificat: ut, *Cererem corruptam undis:* &

--- *receptus Terra Neptunus claſſes Aquilonibus arcet.*

Quod fit retro durius. Refert autem, in quantum
dictus tropus oratorem ſequatur. Nam ut *Vulcanum*
pro igne vulgo audimus, & *Vario Marte pugnatum*, e-
ruditus eſt ſermo: & *Venerem*, quam coitum, di-
xiſſe magis decet: ita *Liberum* & *Cererem* pro vino
& pane licentius, quam ut fori ſeveritas ferat: ſi-
cut ex eo quod continetur, uſus recipit *bene mo-*

ratas urbes , & *poculum epotum* , & *ſeculum felix* . At id , quod contra eſt , raro audeat quis , niſi poeta ,

- - - *jam proximus ardet Ucalegon* .

Niſi forte hoc potius eſt , a poſſeſſore , quod poſſidetur: ut *hominem devorari* , cujus patrimonium conſumatur . Quo modo fiunt innumerabiles ſpecies . Hujus enim ſunt generis , *cum ab Annibale caſa apud Cannas ſexaginta millia* dicimus . & apud Tragicos *ab Ægialao* : & *carmina Virgilii veniſſe* , & *venire com-*
738 *meatus* , qui afferantur : & *ſacrilegium deprehenſum* , non ſacrilegum : & *armorum ſcientiam habere* , non artis . Illud quoque & poetis & oratoribus frequens , quo eum qui efficit , ex eo quod efficitur , oſtendimus . Nam & carminum auctores ,

Pallida Mors æquo pulſat pede pauperum tabernas ,
Regumque turres .

Et ,

Pallenteſque habitant morbi , triſtiſque ſenectus.

Et orator *præcipitem iram* , *hilarem adoleſcentiam* , *ſegne otium* dicit . Eſt etiam huic tropo quædam cum ſynecdoche vicinia . Nam cum dico *vultus hominis* pro vultu , dico pluraliter quod ſingulare eſt : quod plurale eſt , ſingulariter . Sed non id ago , ut unum ex multis intelligatur (nam id eſt manifeſtum) ſed nomen immuto : ut cum aurata tecta , *aurea* , puſillum a vero diſcedo , quia non eſt niſi pars aurata . Quæ ſingula perſequi , minutioris eſt curæ , etiam non oratorem inſtruentibus . Ἀντωνομασία , quæ ali-
739 quid pro nomine ponit , poetis quoque modo frequentiſſima , & per epitheton , quia detracto eo cui apponitur , valet pro nomine , *Tydides* , *Pelides* : & ex his , quæ in quocumque ſunt præcipua ,

- - - *Divûm pater* , *atque hominum rex* .

Et ex factis , quibus perſona ſignatur ,

- - - *Thalamo quæ fixa reliquit Impius* .

Oratoribus etiamſi rarus ejus rei , nonnullus tamen uſus

uſus eſt. Nam ut *Tydiden & Peliden* non dixerint, ita dixerunt *impium* pro parricida: *everſorem* quoque *Carthaginis & Numantiæ* pro Scipione, & *Romanæ eloquentiæ principem* pro Cicerone poſuiſſe non dubitent. Cicero ipſe certe uſus eſt hac libertate: *Non multa peccas, inquit ille fortiſſimo viro ſenior magiſter, &, ſi peccas, te regere poſſum*. Neutrum enim nomen poſitum eſt, & utrumque intelligitur. Ὀνοματοποιΐα quidem, id eſt, *fictio nominis*, Græcis inter maximas habita virtutes, nobis vix permittitur. Et ſunt plurima ita poſita ab iis qui ſermonem primi fecerunt, aptantes affectibus vocem. Nam *mugitus*, & *ſibilus*, & *murmur* inde venerunt. Deinde, tamquam conſummata ſint omnia, nihil generare audemus ipſi, cum multa quotidie ab antiquis ficta moriantur. Vix illa quæ παραγόμενα vocant, quæ ex vocibus in uſum receptis quocumque modo declinantur, nobis permittimus, qualia ſunt *Sullaturit*, & 740
proſcripturit. atque *laureati poſtes*, pro illo, lauro coronati, ex eadem fictione ſunt. Sed hoc feliciter, *evaluit*: at contra *vio* pro eo, infelicius. In Græcis *obeliſco*, *coludumo*, *&c.* dure etiam jungere vetamur, qui toleranter videre *ſeptemtriones* videmur. Eo magis neceſſaria κατάχρησις, quam recte dicimus *abuſionem*, quæ non habentibus nomen ſuum accommodat quod in proximo eſt, ſic,

--- *Equum divina Palladis arte Ædificant*:

& apud Tragicos, *Et jam leo pariet*, at pater eſt. Mille ſunt hæc; & *Acetabula* quidquid habet, & *pyxides* cujuſcumque materiæ ſunt. & *parricida*, matris quoque aut fratris interfector. Diſcernendumque eſt hoc totum a translatione genus, quod *abuſio* eſt, ubi nomen defuit: *translatio*, ubi aliud fuit. Nam poetæ ſolent abuſive etiam in his rebus quibus nomina ſua ſunt, vicinis potius uti; quod rarum in proſa eſt. Illa quoque quidam κατάχρησεις eſſe

volunt, cum pro temeritate *virtus*, aut pro luxuria *liberalitas* dicitur. A quibus hæc quidem diſſonantia ſunt. quod in his non verbum pro verbo ponitur, ſed res pro re. Neque enim putat quiſquam *luxuriam* & *liberalitatem* idem ſignificare: verum id quod fit, alius *luxuriam* eſſe dicit, alius *liberalitatem:* quamvis neutri dubium ſit, hæc eſſe diverſa. Supereſt ex his quæ aliter ſignificant, *μετάληψις*,
742 id eſt *tranſſumtio, quæ ex alio in aliud velut viam præſtat:* tropus & rariſſimus, & maxime improprius, Græcis tamen frequentior, qui *Centaurum* Chirona, & *νήσους θοὰς ὀξείας* dicunt. Nos quis ferat, ſi Verrem, *ſuem:* aut Lælium, *doctum* nominemus? Eſt enim hæc in metalepſi natura, ut inter id quod transfertur, ſit medius quidam gradus, nihil ipſe ſignificans, ſed præbens tranſitum: quem tropum magis affectamus ut habere videamur, quam ut ullo in loco deſideremus. Nam ejus frequentiſſimum exemplum eſt, *cano*, *canto*, *dico: ita cano*, *dico*. Item eſt medium illud *cano*. Nec diutius in eo mo-
743 randum: nihil enim uſus admodum video, niſi, ut dixi, in mediis. Cetera jam non ſignificandi gratia, ſed ad ornandam modo, non augendam orationem aſſumuntur. Ornat enim *ἐπίθετον*, quod recte diximus *appoſitum:* a nonnullis *ſequens* dicitur. Eo poetæ & frequentius & liberius utuntur: Namque illis ſatis eſt convenire verbo cui apponitur: & ita *dentes albi*, & *humida vina* in his non reprehenduntur. Apud oratorem, niſi aliquid efficitur, redundat. Tum autem efficitur, ſi ſine illo quod dicitur, minus eſt: qualia ſunt, O *ſcelus abominandum*, *ô deformem libidinem*. Exornatur autem res tota maxime translationibus, *Cupiditas effrenata*, &, *Inſanæ ſubſtructiones*. Et ſolet fieri aliis adjunctis epitheton tropus, ut apud Virgilium, *Turpis egeſtas*, & *Triſtis ſenectus*. Verumtamen talis eſt ratio hujuſce vir-

virtutis , ut ſine appoſitis nuda ſit & velut incomta oratio . Ne oneretur tamen multis . nam fit longa & impedita , ut in quæſtionibus eam judices ſimilem agmini totidem lixas habenti , quot milites quoque , 744
in quo & numerus eſt duplex , nec duplum virium , quamquam non ſingula modo , ſed etiam plura verba apponi ſolent : ut ,

Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo .

Sed hoc quoque modo duo verba , uni appoſita , ne verſum quidem decuerint . Sunt autem quibus non videatur hic omnino tropus , quia nihil vertat . Neceſſe eſt enim ſemper , ut id quod eſt appoſitum , ſi a proprio diviſeris , per ſe ſignificet , & faciat *antonomaſiam* . Nam ſi dicas , *Ille qui Carthaginem & Numantiam evertit* , antonomaſia eſt : ſi adjeceris *Scipio* , appoſitum . Non poteſt ergo non eſſe junctum. At ἀλληγορία , quam *inverſionem* interpretamur , aliud verbis , aliud ſenſu oſtendit , ac etiam interim contrarium . Prius , ut ,

O navis , referent in mare te novi
Fluctus : o quid agis ? fortiter occupa 745
Portum .

totuſque ille Horatii locus , quo *navim* pro republica , *fluctuum tempeſtates* pro bellis civilibus , *portum* pro pace atque concordia dicit . Tale Lucretius ,

Avia Pieridum peragro loca . - - - -

& Virgilius ,

Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor :
Et jam tempus equûm fumantia ſolvere colla .

Sine translatione vero in Bucolicis ,

Certe equidem audieram , qua ſe ſubducere colles
Incipiunt , mollique jugum demittere clivo ,
Uſq; ad aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe Menalcam .

Hoc enim loco præter nomen cætera propriis deciſa ſunt verbis : verum non paſtor *Menalcas* , ſed *Virgilius*

lius eſt intelligendus. Habet uſum talis allegoriæ frequenter oratio, ſed raro totius: plerumque apertis permixta eſt. Tota apud Ciceronem talis. *Hoc miror enim, queror que, quemquam hominem ita peſſumdare alterum verbis velle, ut etiam navem perforet in qua ipſe naviget*. Illud commixtum frequentiſſimum. *Equidem ceteras tempeſtates & procellas in illis dumtaxat fluctibus concionum ſemper Miloni putavi eſſe ſubeundas*. Niſi adjeciſſet *dumtaxat fluctibus concionum*, eſſet allegoria: nunc eam miſcuit. Quo in genere & ſpecies ex arceſſitis verbis venit, & intellectus ex propriis. Illud vero longe ſpecioſiſſimum genus ora-
746 tionis in quo trium permixta eſt gratia, ſimilitudinis, allegoriæ, & translationis: *Quod fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tam varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio comitiorum? Dies intermiſſus unus, aut nox interpoſita ſæpe & perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnumquam commutat aura rumoris*. Nam id quoque in primis eſt cuſtodiendum, ut quo ex genere cœperis translationis, hoc deſinas. Multi enim, cum initium a tempeſtate ſumſerunt, incendio aut ruina finiunt: quæ eſt inconſequentia rerum fœdiſſima. Ceterum allegoria parvis quoque ingeniis, & quotidiano ſermoni frequentiſſime ſervit. nam illa in agendis cauſſis jam detrita, *Pedem conferre*, & *Jugulum petere*, & *Sanguinem mittere*, inde ſunt: nec offendunt tamen. Eſt enim grata in eloquendo novitas, & commutatio: & magis inopinata delectant. Ideoque jam in his amiſimus modum, & gratiam rei nimia captatione conſumſimus. Eſt in exemplis allegoria, ſi
747 non prædicta ratione ponantur. Nam *ut Dionyſium Corinthi eſſe*, quo Græci omnes utuntur, ita plura ſimilia dici poſſunt. Hæc allegoria, quæ eſt obſcurior, *ænigma* dicitur: vitium meo quidem judicio

(ſi

(ſi quidem dicere dilucide virtus) quo tamen &
poetæ utuntur,

> *Dic, quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,*
> *Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.*

Et oratores nonnumquam: ut Cœlius, *quadrantariam Clytemneſtram, in triclinio choam, in cubiculo nolam*. Namque & nunc quædam ſolvuntur, & tum
erant notiora cum dicerentur, & *ænigmata* ſunt
tamen, nec ea niſi quis interpretetur, intelligas.
In eo vero genere quo contraria oſtenduntur, *ironia* eſt: *illuſionem* vocant: quæ aut pronuntiatione
intelligitur, aut perſona, aut rei natura: nam ſi
qua earum verbis diſſentit, apparet diverſam eſſe orationi voluntatem. quamquam in plurimis id tro- 748
pis accidit, ut interſit, quid de quo dicatur: quia
(quod dicitur alibi) verum eſt, aut laudi ſimulatione detrahere, aut vituperationi laude, conceſſum
eſſe: quale eſt, quod *C. Verres, prætor urbanus, homo
ſanctus & diligens, ſubſortitionem ejus in eo codice non
haberet*. Et contra, *oratores viſi ſumus, & populo impoſuimus*. Aliquando cum riſu quodam contraria dicuntur iis quæ intelligi volunt. quemadmodum in
Clodium, *Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor
eripuit, vita anteacta ſervavit*. Præter hæc uſus eſt
allegoriæ, ut triſtia dicamus melioribus verbis, aut
bonæ rei gratia quædam contrariis ſignificemus, aliud textu: quæ & enumeravimus. Hæc ſiquis profecto ignorat, quibus Græci nominibus appellent,
σαρκασμὸν, ἀστεϊσμόν, ἀντίφρασιν, παροιμίαν dici ſciat.
Sunt etiam qui hæc non ſpecies allegoriæ, ſed ipſa
tropos dicunt: acri quidem ratione, quod illa obſcurior ſit, & in his omnibus aperte appareat, quid
velimus. Cui accedit hoc quoque, quod genus, cum
dividitur in ſpecies, nihil habeat proprium: ut *arbor pinus, & olea, & cupreſſus*, & ipſius per ſe nulla
proprietas: *Allegoria* vero habeat aliquid proprium. 749

quod quo modo fieri poteſt, niſi ipſa ſpecies eſt? Sed ad utendum nihil refert. Adjicitur his *μυκτηρισμὸς*, ſimulatus quidem, ſed non latens deriſus. Pluribus autem verbis cum id quod uno aut paucioribus certe dici poteſt, explicatur, *περίφρασιν* vocant, *circuitum loquendi*, qui nonnumquam neceſſitatem habet, quoties dictu deformia operit: Salluſtius, *Ad requiſita naturæ*. Interim ornatum petit ſolum, qui eſt apud poetas frequentiſſimus: ut,

Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono divûm gratiſſima ſerpit.

Et apud oratores non rarus, ſemper tamen adſtrictior. Quidquid enim ſignificari brevius poteſt, & cum ornatu latius oſtenditur, *περίφρασις* eſt: cui nomen Latine datum eſt, non ſane orationis aptum virtuti, *circumlocutio*. Verum hæc ut cum decorum habet, *periphraſis*: ita cum in vitium incidit, *περισσολογία* dicitur. Obſtat enim quidquid non adjuvat. *Hyperbaton quoque*, id eſt *verbi tranſgreſſionem*,
750 quam frequenter ratio comparationis & decor poſcit, non immerito inter virtutes habemus. Fit enim frequentiſſime aſpera & dura, & diſſoluta & hians oratio, ſi ad neceſſitatem ordinis ſui verba redigantur, & ut quodque oritur, ita proximis, etiamſi vinciri non poteſt, alligetur. Differenda igitur quædam, & præſumenda, atque, ut in ſtructuris lapidum impolitiorum, loco quo convenit, quidque ponendum. Non enim recidere ea, nec polire poſſumus, quo coagmentata ſe magis jungant, ſed utendum his qualia ſunt, eligendæque ſedes. Nec aliud poteſt ſermonem facere numeroſum, quam opportuna ordinis mutatio. Neque alio, in ceris Platonis inventa ſunt quatuor illa verba quibus in illo pulcherrimo operum *in Piræum ſe deſcendiſſe* ſignificat, plurimis modis ſcripta, quod eum quoque maximi facere experiretur. Verum id cum duobus verbis

bis fit, ἀναστροφὴ dicitur, *reverſio* quædam, qualia ſunt vulgo, *Mecum*, *ſecum*: apud oratores & hiſtoricos, *Quibus de rebus*. At cum decoris gratia contrahitur longius verbum, proprie *hyperbati* tenet nomen: 751
ut, *Animadverti, judices, omnem accuſatoris orationem in duas diviſam eſſe partes*. Nam *in duas partes diviſam eſſe*, rectum erat, ſed durum & incomtum. Poetæ quidem etiam verborum diviſionem faciunt, & tranſgreſſionem,

-- -- Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni.

quod oratio nequaquam recipiet. At id quidem eſt propter quod, cum dicitur, *tropus* fit, quia componendus eſt e duobus intellectibus. Alioqui, ubi nihil ex ſignificatione mutatum eſt, & ſtructura ſola variatur, *figura* potius *verborum* dici poteſt: ſicut multi narrationem longis mutant hyperbatis. Ex confuſis quæ vitia accidunt, ſuo loco diximus. *Hyperbolen* audacioris ornatus ſummo loco poſui. Eſt hæc *ementiens ſuperjectio*. Virtus ejus ex diverſo par augendi atque minuendi. Fit pluribus modis. Aut enim plus facto dicimus, *Vomens fruſtis eſculentis gremium ſuum & totum tribunal implevit.*

-- -- Geminique minantur 752
In cælum ſcopuli.

Aut res per ſimilitudinem attollimus:

-- -- Credas innare revulſas
Cycladas.

Aut per comparationem: ut,

-- -- Fulminis ocior alis.

Aut ſignis quaſi quibuſdam;

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas.

Vel translatione, ut ipſum illud *volaret*. Creſcit interim hyperbole, alia inſuper addita: ut Cicero in Antonium dicit, *Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico? quæ, ſi fuit, fuit animal unum: Oceanus,* men-

mediusfidius , *vix videtur tot res* , *tam diſſipatas* , *tam diſtantibus in locis poſitas* , *tam cito abſorbere potuiſſe* . Exquiſitam vero figuram hujus rei deprehendiſſe apud principem Lyricorum Pindarum videor in libro quem inſcripſit ὕμνος . Is namque *Herculis impetum adverſus Meropas* , qui in inſula Co dicuntur habitaſſe , non igni , nec ventis , nec mari , ſed *fulmini dicit ſimilem fuiſſe* : ut illa minora , hoc par eſſet . Quod imitatus Cicero , illa compoſuit in Verrem , *Verſabatur in Sicilia longo intervallo non Dionyſius*
753 *ille* , *nec Phalaris* (*tulit enim illa quondam inſula multos & crudeles tyrannos*) *ſed novum quoddam monſtrum ex vetere illa immanitate* , *quæ in iiſdem verſata locis dicitur* . *Non enim Charybdin tam infeſtam* , *neque Scyllam*, *navibus* , *quam iſtum in eodem freto fuiſſe arbitror* . Nec pauciora ſunt genera minuendi .

--- *Vix oſſibus hærent* .

Et quod Cicero in quodam joculari libello ,

Fundum Varro vocat , *quem poſſim mittere funda* :
Ni tamen exciderit , *qua cava funda patet* .

Sed hujus quoque rei ſervetur menſura quædam . Quamvis enim eſt omnis *hyperbole* ultra fidem , non tamen eſſe debet ultra modum : nec alia via magis in κακοζηλίαν itur . Piget referre plurima hinc orta vitia , cum præſertim minime ſint ignota & obſcura . Monere ſatis eſt , mentiri *hyperbolen* , nec ita , ut mendacio fallere velit . Quo magis intuendum eſt , quouſque deceat extollere quod nobis non creditur . Pervenit hæc res frequentiſſime ad riſum : qui ſi aptus eſt , *urbanitatis* : ſin aliter , *ſtultitiæ* nomen aſſequitur . Eſt autem in uſu , vulgo quoque & inter eruditos , & apud ruſticos , videlicet quod a natura eſt omnibus *augendi res vel minuendi* cupiditas inſita , nec quiſquam vero contentus eſt . Sed ignoſcitur , quia non affirmamus . Tum eſt *hyperbole* virtus , cum res ipſa de qua loquendum eſt , natura-

lem

lem modum exceſſit. Conceditur enim amplius di- 754
cere, quia dici quantum eſt, non poteſt: meliuſque ultra, quam citra, ſtat oratio. Sed de hoc ſatis, quia eumdem locum plenius in eo libro quo *cauſſas corruptæ eloquentiæ* reddebamus, tractavimus.

755 M. FAB.

QUINCTILIANI
DE INSTITUTIONE ORATORIA
LIBER NONUS.
CAPUT I.

Quo differant figuræ a tropis.

CUM ſit proximo libro *de tropis* dictum, ſequitur pertinens ad figuras, quæ *ſchemata* Græce vocantur, locus, ipſa rei natura conjunctus ſuperiori. Nam plerique has *tropos* eſſe exiſtimarunt, quia ſive ex hoc duxerint nomen, quod ſint formati quodam modo: ſive ex eo, quod vertant orationem, unde & *motus* dicuntur: fatendum erit, eſſe utrumque eorum etiam in figuris. Uſus quoque eſt idem. nam & vim rebus adjiciunt, & gratiam præſtant. Nec deſunt qui tropis *figuræ* nomen imponant, quorum eſt C. Artorius Proculus. Quin adeo ſimilitudo manifeſta eſt, ut eam diſcernere non ſit in promtu. Nam quo modo quædam in his ſpecies plane diſtant, manente tamen generali illa ſocietate, quod utraque

res a recta & ſimplici ratione cum aliqua dicendi 756
virtute deflectitur: ita quædam perquam tenui limi-
te dividuntur: ut cum *ironia* tam inter figuras ſen-
tentiæ, quam inter *tropos* reperiatur. *περίφρασιν* au-
tem, & *ὑπέρβατον*, & *ὀνοματοποιΐαν*, & *ἐπίθετον*, clari
quoque auctores *figuras* verborum potius, quam *tro-
pos*, dixerunt. Quo magis ſignanda eſt utriuſque rei
differentia. Eſt igitur *tropus, ſermo a naturali & prin-
cipali ſignificatione tranſlatus ad aliam, ornandæ orationis
gratia:* vel, (ut plerique Grammatici finiunt) *di-
ctio ab eo loco in quo propria eſt, tranſlata in eum in
quo propria non eſt*. *Figura* (ſicut nomine ipſo patet)
*eſt conformatio quædam orationis, remota a communi &
primum ſe offerente ratione*. Quare in tropis ponuntur
verba alia pro aliis, ut in *μεταφορᾷ*, *μετωνυμίᾳ*, *ἀν-
τονομασίᾳ*, *μεταλήψει*, *συνεκδοχῇ*, *καταχρήσει*, *ἀλληγο-
ρίᾳ*, plerumque *ὑπερβολῇ*. Ἀλληγορία namque & re-
bus fit, & verbis. *ὀνοματοποιΐα*, fictio eſt nominis.
ergo hoc quoque pro aliis ponitur, quibus uſuri fui-
mus, ſi illud non fingeremus. *περίφρασις* etiamſi fre-
quenter & id ipſum in cujus locum aſſumitur, no-
men complecti ſolet, utitur tamen pluribus pro u- 757
no. *ἐπίθετον*, quoniam plerumque habet *antonoma-
ſiæ* partem, conjunctione ejus fit *tropus*. In *hyperbato*
commutatio eſt ordinis: ideoque multi tropis hoc
genus eximunt. Transfert tamen verbum aut par-
tem ejus a ſuo loco in alienum. Horum nihil in fi-
guras cadit. Nam & propriis verbis, & ordine col-
locatis figura fieri poteſt. Quomodo autem *ironia* a-
lia ſit tropi, alia ſchematis, ſuo loco reddam. No-
mine enim fateor eſſe communia hæc, & ſcio quam
multiplicem habeant, quamquam ſcrupuloſam diſ-
putationem: ſed ea non pertinet ad præſens meum
propoſitum. Nihil enim refert, quo modo appelle-
tur utrumlibet eorum, ſi, quid orationi proſit,
appareat. Nec mutatur vocabulis vis rerum. Et ſic-

ut

ut homines, ſi aliud acceperunt, quam quod habuerant, nomen, iidem ſunt tamen: ita hæc, de quibus loquimur, ſive *tropi*, ſive *figuræ* dicentur, idem efficient. Non enim nominibus proſunt, ſed effectibus: ut ſtatum conjecturalem, an *inficialem*, an *facti*, an *ſubſtantiæ*, an *de ſubſtantia* nominemus, nihil intereſt, dum idem quæri ſciamus. Optimum
758 ergo in his ſequi maxime recepta, & rem ipſam, quocumque appellabitur modo, intelligi. Illud tamen notandum, coire frequenter in eaſdem ſententias & *τρόπον* & *figuram*. Tam enim translatis verbis, quam propriis, figuratur oratio. Eſt autem non mediocris inter auctores diſſenſio, & quæ vis nominis ejus, & quot genera, & quæ, quam multæque ſint ſpecies. Quare primum intuendum eſt, quid accipere debeamus figuram. Nam duobus modis dicitur: Uno, qualiſcumque *forma* ſententiæ, ſicut in corporibus, in quibus, quoquo modo ſint compoſita, utique habitus eſt aliquis: Altero, quod proprie *ſchema* dicitur, in ſenſu vel ſermone aliqua a vulgari & ſimplici ſpecie cum ratione mutatio: ſicut nos *ſedemus*, *incumbimus*, *reſpicimus*. Itaque cum in eoſdem caſus, aut tempora, aut numeros, aut etiam pedes, continue quis, aut certe nimium frequenter incurrit, præcipere ſolemus variandas figuras eſſe vitandæ ſimilitudinis gratia. In quo ita loquimur, tamquam omnis ſermo habeat figuram. Itemque eadem figura dicimus *curſitare*, qua *lectitare*, id eſt, eadem ratione declinari. Quare illo intellectu priore & communi nihil non figuratum eſt. Quo ſi contenti ſumus, non immerito Apollodorus,
759 ſi tradenti Cæcilio credimus, incomprehenſibilia partis hujus præcepta exiſtimavit. Sed ſi habitus quidam, & quaſi geſtus ſic appellandi ſunt, id demum hoc loco accipi *ſchema* oportebit quod ſit a ſimplici atque in promtu poſito dicendi modo poeti-

ce

ce vel oratorie mutatum. Sic enim verum erit, a-
liam eſſe orationem ἀσχημάτιστον, id eſt, carentem
figuris, quod vitium non inter minima eſt: aliam
ἐσχηματισμένην, id eſt, *figuratam*. Verum id ipſum
anguſte Cæcilius terminavit, qui id ſolum putave-
rit *ſchema*, quo aliud ſimulatur dici, quam dicitur:
quod ſane vulgo quoque ſic accipi ſcio: unde & figu-
ratæ controverſiæ quædam, de quibus paullo poſt di-
cam, vocantur. Ergo figura ſit *arte aliqua novata
forma dicendi*. Genus ejus unum quidam putaverunt,
in hoc ipſo diverſas opiniones ſecuti. Nam hi, quia
verborum mutatio ſenſus quoque verteret, omnes
figuras in verbis eſſe dixerunt: illi, quia verba re-
bus accommodarentur, omnes in ſenſibus. Quarum
utraque manifeſta cavillatio eſt. Nam ut eadem dici
ſolent aliter atque aliter, manetque ſenſus elocu- 760
tione mutata: ita & figura ſententiæ plures habere
verborum figuras poteſt. Illa eſt enim poſita in con-
cipienda cogitatione, hæc in enuntianda: ſed fre-
quentiſſime coeunt: ut in hoc, *Nemo jam jam, Dola-
bella, neque tui, neque tuorum liberûm*. Nam oratio
a judice averſa, in ſententia: *jam jam*, & *liberûm*,
in verbis ſunt ſchemata. Inter plurimos enim, quod
ſciam, conſenſum eſt, duas ejus eſſe partes: *δια-
νοίας*, id eſt, *mentis*, vel *ſenſus*, vel *ſententiarum*, nam
iis omnibus modis dictum eſt: & λέξεως, id eſt, *ver-
borum*, vel *dictionis*, vel *elocutionis*, vel *ſermonis*, vel
orationis. nam & variatur, & nihil refert. Corne-
lius tamen Celſus adjicit verbis & ſententiis *figuras
colorum*: nimia profecto novitatis cupiditate ductus.
Nam quis ignoraſſe eruditum alioqui virum credat,
colores & ſententias ſenſuum eſſe? Quare ſicut o-
mnem orationem, ita figuras quoque verſari neceſſe
eſt in ſenſu, & in verbis. Ut vero natura prius eſt,
concipere animo res, quam enuntiare: ita de iis fi-
guris ante loquendum eſt quæ ad mentem perti-
nent:

nent: quarum quidem utilitas cum magna, tum multiplex, in nullo non orationis opere clariſſime elucet. Nam etſi minime videtur pertinere ad *probationem*, qua figura quidque dicatur, facit tamen credibilia quæ dicimus, & in animos judicum, qua non obſervatur, irrepit. Namque ut in armo-
761 rum certamine adverſos ictus, & rectas ac ſimplices manus cum videre, tum etiam cavere ac propulſare facile eſt: averſæ tectæque minus ſunt obſervabiles: & aliud oſtendiſſe, quam petas, artis eſt: ſic oratio, quæ aſtu caret, pondere, mole, & impulſu præliatur: ſimulanti, variantique conatus, in latera atque in terga incurrere datur, & arma avocare, & velut nutu fallere. Jam vero affectus nihil magis ducit. Nam ſi frons, oculi, manus multum ad motum animorum valent, quanto plus orationis ipſius vultus ad id quod intendimus efficere, compoſitus? Plurimum tamen ad commendationem facit, ſive in conciliandis agentis moribus, ſive ad promerendum actioni favorem, ſive ad levandum varietate faſtidium, ſive ad quædam vel decentius indicanda vel tutius. Sed antequam, quæ cuique rei figura conveniat, oſtendam, dicendum, nequaquam eas eſſe tam multas, quam ſunt a quibuſdam conſtitutæ. Neque enim me movent nomina illa quæ fingere utique Græcis promtiſſimum eſt. Ante omnia igitur illi qui totidem *figuras* putant, quot *affectus*, repudiandi: non quia *affectus* non ſit quæ-
762 dam qualitas mentis: ſed quia *figura*, quam non communiter, ſed proprie nominamus, non ſit ſimplex rei cujuſque enuntiatio. Quapropter in dicendo *iraſci*, *dolere*, *miſereri*, *timere*, *confidere*, *contemnere*, non ſunt figuræ, non magis quam *ſuadere*, *minari*, *rogare*, *excuſare*. Sed fallit parum diligenter intuentes, quod inveniunt in omnibus his locis figuras, & earum exempla ex orationibus excerpunt.

punt. Neque enim pars ulla dicendi eſt quæ non recipere eas poſſit. Sed aliud eſt admittere *figuram*, aliud *figuram* eſſe. Neque enim verebor explicandæ rei gratia frequentiorem ejuſdem nominis repetitionem. Quare dabunt mihi aliquam in *iraſcente*, *deprecante*, *miſerante*, figuram, ſcio: ſed non ideo *iraſci*, *miſereri*, *deprecari*, figura erit. Cicero quidem omnia orationis lumina in hunc locum congerit, mediam quamdam (ut arbitror) ſecutus viam: ut nec omnis ſermo *Schema* judicaretur, nec ea ſola quæ haberent aliquam remotam ab uſu communi fictionem: ſed quæ eſſent clariſſima, & ad movendum auditorem valerent plurimum: quem duobus ab eo libris tractatum locum ad literam ſubjeci, ne fraudarem legentes judicio maximi auctoris. In tertio de *Oratore* ita ſcriptum eſt: *In perpetua autem oratione, cum & conjunctionis lenitatem, & numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum eſt quaſi luminibus diſtinguenda & frequentanda omnis oratio ſententiarum atque verborum. Nam &* commoratio *una in re permultum movet, & illuſtris* explanatio, *rerumque, quaſi gerantur, ſub aſpectum pene* ſubjectio, *qua & in exponenda re plurimum valet, & ad illuſtrandum id quod exponitur, & ad amplificandum; ut iis qui audient, illud quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum eſſe videatur: & huic contraria ſæpe*, præciſio *eſt: & ad plus intelligendum quam dixeris*, ſignificatio: *& diſtincte conciſa brevitas, &* extenuatio: *& huic adjuncta* illuſio, *a præceptis Cæſaris non abhorrens: & ab re* digreſſio: *in qua cum fuerit* delectatio, *tum reditus ad rem aptus & concinnus eſſe debebit:* propoſitio*que quid ſis dicturus: & ab eo quod eſt dictum.*, ſejunctio: *& reditus ad propoſitum, &* iteratio: *& rationis apta* concluſio: *tum augendi minuendive cauſſa veritatis* ſuperlatio: *atque* trajectio: *&* rogatio, *atque huic finitima quaſi* percontatio; expoſitio-

763

que ſententia ſua : tum illa qua maxime quaſi irrepit
in hominum mentes , alia dicentis ac ſignificantis diſſimu-
latio , *qua eſt perjucunda , cum in oratione , non conten-*
tione , ſed ſermone tractatur : deinde dubitatio , *tum* diſ-
764 tributio , *tum* correctio , *vel ante , vel poſtquam di-*
xeris , vel cum aliquid a teipſo rejicias . præmunitio *et-*
iam eſt ad id quod aggrediare : & rejectio *in alium :*
communicatio, *qua eſt quaſi cum iis ipſis apud quos*
dicas , deliberatio : *morum ac vita* imitatio , *vel in*
perſonis , vel ſine illis , magnum quoddam ornamentum
orationis , & aptum ad animos conciliandos vel maxime ,
ſape autem etiam ad commovendos : perſonarum ficta in-
ductio , *vel graviſſimum lumen augendi :* deſcriptio ,
erroris inductio , *ad hilaritatem* impulſio , anteoccu-
patio : *tum duo illa qua maxime movent ,* ſimilitu-
do , & exemplum : digeſtio , interpellatio , conten-
tio , reticentia , commendatio. *Vox quadam libera ,*
atque etiam effrenatior , augendi cauſſa : iracundia , ob-
jurgatio , promiſſio , deprecatio , obſecratio , de-
clinatio *brevis a propoſito , non ut ſuperior illa* digreſ-
ſio , purgatio , conciliatio , læſio , optatio , *atque*
exſecratio . *His fere luminibus illuſtrant orationem ſen-*
tentia . Orationis autem ipſius , tamquam armorum , eſt
vel ad uſum comminatio & *quaſi* petitio , *vel ad venu-*
765 *ſtatem ipſa* tractatio . *Nam &* geminatio *verborum ha-*
bet interdum vim , lepôrem aliâs : & paullulum immu-
tatum verbum atque deflexum : & ejuſdem verbi crebra
tum a primo repetitio , *tum in extremum* converſio ,
& *in eadem verba* impetus, & concurſio, & adjunctio ,
& progreſſio : & *ejuſdem verbi crebrius poſiti quadam*
diſtinctio , & revocatio *verbi : & illa qua ſimiliter*
deſinunt , aut qua cadunt ſimiliter , aut qua paribus pa-
ria referuntur , aut qua ſunt inter ſe ſimilia . Eſt etiam
gradatio *quadam* , & converſio , & *verborum concinna*
tranſgreſſio , & contrarium , & diſſolutum , & de-
clinatio , & reprehenſio , & exclamatio , & immi-
nu-

nutio, *& quod in multis caſibus ponitur, & quod de ſingulis rebus propoſitis ductum refertur ad ſingula, & ad propoſitum* ſubjecta ratio, *& item in diſtributis* ſuppoſita ratio, *&* permiſſio, *& rurſus alia* dubitatio, *&* improviſum *quiddam*, *&* dinumeratio, *& alia* correctio, *&* diſputatio, *& quod* continuatum, *&* interruptum, *&* imago, *& ſibi ipſi* reſponſio, *&* immutatio, *&* disjunctio, *&* ordo, *&* relatio, *&* digreſſio, *&* circumſcriptio. *Hæc enim ſunt fere, atque horum ſimilia, vel plura etiam eſſe poſſunt, quæ ſententiis orationem verborumque conformationibus illuminent*. Eadem ſunt in Oratore plurima, non omnia tamen, & paullo magis diſtincta: quia poſt orationis & ſententiarum figuras tertium quemdam ſubjecit locum, ad alias (ut ipſe ait) quaſi virtutes dicendi pertinentem: *& reliqua, ex collocatione verborum quæ ſumuntur quaſi lumina, magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim ſimilia illis quæ in amplo ornatu ſcenæ aut fori appellantur* inſignia, *non quod ſola ornent, ſed quod excellant. Eadem ratio eſt horum, quæ ſunt* orationis lumina, *& quodammodo* inſignia: *cum aut duplicantur iteranturque verba, aut breviter commutata ponuntur: aut ab eodem verbo ducitur ſæpius oratio: aut in idem conjicitur, aut in utrumque, aut adjungitur idem iteratum, aut idem ad extremum refertur: aut continenter unum verbum non in eadem ſententia ponitur: aut cum ſimiliter vel cadunt verba, vel deſinunt: aut multis modis contrariis relata contraria: aut cum gradatim ſurſumverſus reditur: aut cum demtis conjunctionibus diſſolute plura dicuntur: aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus oſtendimus: aut cum corrigimus noſmetipſos, quaſi reprehendentes: aut ſi eſt aliqua* exclamatio *vel admirationis vel conqueſtionis: aut cum ejuſdem nominis caſus ſæpius commutantur. Sententiarum ornamenta majora ſunt: quibus quia frequentiſſime Demoſthenes utitur, ſunt qui putent, idcirco ejus eloquentiam*

766 (beside "circumſcriptio. Hæc enim ſunt fere, at-")
767 (beside "dem nominis caſus ſæpius commutantur. Sententiarum")

*tiam maxime eſſe laudabilem. Enimvero nullus fere ab
eo locus ſine quadam confirmatione ſententiæ dicitur: nec
aliud quidquam eſt dicere, niſi omnes aut certe pleraſque
aliqua ſpecie illuminare ſententias. Quas cum tu optime,
Brute, teneas, quid attinet nominibus uti, aut exem-
plis? tantummodo notetur locus. Sic igitur dicet ille
quem expetimus, ut verſet ſæpe multis modis eamdem &
unam rem, & hæreat in eadem commoreturque ſenten-
tia. Sæpe etiam ut extenuet aliquid: ſæpe ut irrideat:
ut declinet a propoſito, deflectatque ſententiam: ut pro-
ponat quid dicturus ſit: ut, cum tranſegerit, jam ali-
quid definiat: ut ſe ipſe revocet: ut, quod dixit, iteret:
ut argumentum ratione concludat: ut interrogando ur-
geat: ut rurſus quaſi ad interrogata ſibi ipſe reſpondeat:
ut contra ac dicat, accipi & ſentiri velit: ut addubi-
tet, quid potius, aut quo modo dicat: ut dividat in par-
tes: ut aliquid relinquat, ac negligat: ut ante præmu-
niat: ut in eo ipſo in quo reprehendatur, culpam in ad-
verſarium conferat: ut ſæpe cum iis qui audiunt, non-
numquam etiam cum adverſario quaſi deliberet: ut ho-
minum mores ſermoneſque deſcribat: ut muta quædam lo-
quentia inducat: ut ab eo quod agitur, avertat animos:
ut ſæpe in hilaritatem riſumve convertat: ut ante occu-*
768 *pet quod videat opponi: ut comparet ſimilitudines: ut
utatur exemplis: ut aliud alii tribuens diſpertiat: ut in-
terpellatorem coerceat: ut aliquid reticere ſe dicat: ut de-
nuntiet, quid caveat: ut liberius quid audeat: ut ira-
ſcatur etiam: ut objurget aliquando: ut deprecetur: ut
ſupplicet: ut medeatur: ut a propoſito declinet aliquantu-
lum: ut optet: ut exſecretur: ut fiat iis apud quos di-
cet, familiaris: atque alias etiam dicendi quaſi virtutes
ſequatur: brevitatem, ſi res petet: ſæpe etiam rem di-
cendo ſubjiciet oculis, ſæpe ſupra feret quam fieri poſſit:
ſignificatio ſæpe erit major, quam oratio: ſæpe hilaritas,
ſæpe vitæ naturarumque imitatio. Hoc in genere (nam
quaſi ſilvam vides) omnis eluceat oportet eloquentiæ ma-
gnitudo.* CA-

Digitized by Google

CAPUT II.

De figuris ſententiarum.

ERgo cui latius complecti conformationes verborum ac ſententiarum placuerit, habet quod ſequatur: nec affirmare auſim, quidquam eſſe melius, ſed hæc ad propoſiti mei rationem legat. Nam mihi de his ſententiarum figuris dicere in animo 769
eſt quæ ab illo ſimplici modo indicandi recedunt: quod idem multis doctiſſimis viris video placuiſſe; Omnia tamen illa, etiam quæ ſunt alterius modi lumina, adeo ſunt virtutes orationis, ut ſine his nulla intelligi vere poſſit oratio. Nam quo modo judex doceri poteſt, ſi deſit illuſtris *explanatio*, *propoſitio*, *promiſſio*, *finitio*, *ſejunctio*, *expoſitio ſententiæ ſuæ*, *rationis apta concluſio*, *præmunitio*, *ſimilitudo*, *exemplum*, *digeſtio*, *diſtributio*, *interpellatio*, *interpellantis coercitio*, *contentio*, *purgatio*, *læſio*? Quid vero agit omnino eloquentia detractis amplificandi minuendique rationibus? Quarum prior deſiderat illam, pluſquam dixeris ſignificationem, id eſt, ἔμφασιν & ſuperlationem veritatis, & trajectionem: hæc altera extenuationem, deprecationemque. Qui affectus erunt vel concitati detracta voce libera, effrenatiore iracundia, objurgatione, optatione, exſecratione? vel illi mitiores, niſi adjuvantur commendatione, conciliatione, ad hilaritatem impulſione? Quæ delectatio? aut quod mediocriter ſaltem docti hominis indicium? niſi alia repetitione, alia commoratione infigere: digredi a re, & redire ad propoſitum ſuum ſcierit: removere a ſe, in alium trajicere: quæ relinquenda, quæ contemnenda ſint, judicare? Motus eſt in his orationis atque actus: quibus detractis jacet, & velut agitante corpus ſpiritu caret. Quæ

770 cum adeſſe debent, tum diſponenda atque varianda ſunt, ut auditorem, quod in fidibus fieri videmus, omni ſono permulceant. Verum ea plerumque recta ſunt, nec ſe fingunt, ſed confitentur. Admittunt autem (ut dixi) *figuras*: quod vel ex proximo doceri poteſt. Quid enim tam commune, quam *interrogare*, vel *percontari?* Nam utroque utimur indifferenter, cum alterum noſcendi, alterum arguendi gratia videatur adhiberi. At ea res utrocumque modo dicatur, etiam multiplex habet ſchema. Incipiamus enim ab iis quibus acrior ac vehementior ſit probatio, quod primo loco poſuimus. Simplex eſt ſic rogare,

Sed vos qui tandem? quibus aut veniſtis ab oris?

Figuratum autem, quoties non ſciſcitandi gratia aſſumitur, ſed inſtandi: *Quid enim tuus ille, Tubero, deſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat?* &, *Quouſque tandem abutere, Catilina, patientia noſtra?* &, *Patêre tua conſilia non ſentis?* & totus denique hic locus. Quanto enim magis ardet, quam ſi diceretur, *Diu abuteris patientia noſtra:* &, *Patent tua conſilia.* Interrogamus etiam, quod negari non poſſit: *Dixitne tandem cauſſam C. Fidiculanius Falcula?* Aut ubi
771 reſpondendi difficilis eſt ratio, ut vulgo uti ſolemus, *Quo modo? quî fieri poteſt?* Aut invidiæ gratia, ut Medea apud Senecam, *Quas peti terras jubes?* Aut miſerationis, ut Sinon apud Virgilium,

Heu quæ me tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere?

Aut inſtandi, & auferendæ diſſimulationis: ut Aſinius, *Audiſne? furioſum, inquam, non inofficioſum teſtamentum reprehendimus.* Totum hoc plenum eſt varietatis: nam & indignationi convenit,

--- Et quiſquam numen Junonis adoret?

Et admirationi,

--- Quid non mortalia pectora cogis,

Auri

Auri ſacra fames ? - - -

Eſt interim acrius imperandi genus,

Non arma expedient, totaque ex urbe ſequentur ?

Et ipſi noſmet rogamus: quale eſt illud Terentianum,

Quid igitur faciam ?

Eſt aliqua etiam in reſpondendo figura, cum aliud interroganti ad aliud, quia ſic utilius ſit, occurritur, tum augendi criminis gratia, ut teſtis in reum rogatus, an ab reo fuſtibus vapulaſſet, *Et innocens*, inquit. Tum declinandi, quod eſt frequentiſſimum: Quæro an occideris hominem, reſpondetur, *Latronem*. An fundum occupaveris, reſpondetur, *meum*. 772
Ut confeſſionem præcedat defenſio: ut apud Virgilium in Bucolicis dicenti,

Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis ? - - -

occurritur,

An mihi cantando victus non redderet ille ?

Cui eſt confinis diſſimulatio, non alibi quam in riſu poſita, ideoque tractata ſuo loco. Nam ſerio ſi fiat, pro confeſſione eſt. Ceterum & interrogandi ſeipſum, & reſpondendi ſibi, ſolent eſſe non ingratæ vices: ut Cicero pro Ligario, *Apud quem igitur hoc dico ? nempe apud eum qui, cum hoc ſciret, tamen me, antequam vidit, reipublica reddidit*. Aliter pro Cœlio ficta interrogatio eſt. *dicet aliquis, Hac igitur eſt tua diſciplina ? ſic tu inſtituis adoleſcentes ?* & totus locus. Deinde, *Ego ſi quis, judices, hoc robore animi, atque hac indole virtutis ac continentia fuit*, & cetera. Cui diverſum eſt, cum alium rogaveris, non exſpectare reſponſum, & ſtatim ſubjicere: *Domus tibi deerat ? at habebas. pecunia ſuperabat ? at egebas:* Quod ſchema quidam per *ſubjectionem* vocant. Fit & comparatione: *Uter igitur facilius ſua ſententia rationem redderet ?* Et aliis modis tum brevius, tum latius,

tius, tum de una re, tum de pluribus. Mire vero in cauſſis valet *præſumtio*, quæ πρόληψις dicitur, cum id quod objici poteſt, occupamus. Id neque in aliis partibus parum eſt, & præcipue procœmio
773 convenit. Sed, quamquam generis unius, diverſas tamen ſpecies habet. Eſt enim quædam *præmunitio*, qualis Ciceronis contra Q. Cæcilium, *quod ad accuſandum deſcendat, qui ſemper defenderit*. Quædam *confeſſio*: ut pro Rabirio Poſthumo, quem ſua quoque ſententia reprehendendum fatetur, *quod pecuniam regi crediderit*. Quædam *prædictio*: ut, *Dicam enim non augendi criminis gratia*. Quædam *emendatio*: ut, *Rogo ignoſcatis mihi, ſi longius ſum evectus*. Frequentiſſima *præparatio*, cum pluribus verbis, vel quare facturi quid ſimus, vel quare fecerimus, dici ſolet. Verborum quoque vis ac proprietas confirmatur vel *præſumtione*: *Quamquam illa non pœna, ſed prohibitio ſceleris fuit*. Aut *reprehenſione*: *Cives, cives, inquam, ſi hoc eos appellari nomine fas eſt*. Affert aliquam fidem veritatis & *dubitatio*, cum ſimulamus quærere nos, unde incipiendum, ubi deſinendum, quid potiſſimum dicendum, an omnino dicendum ſit: cujuſmodi exemplis plena ſunt omnia: ſed unum interim ſufficit: *Equidem, quod ad me attinet, quo me vertam, neſcio. Negem fuiſſe infamiam judicii corrupti? &c.* Hoc etiam in præteritum valet: nam & dubitaſſe nos fingimus. A quo ſchemate non procul abeſt illa quæ dicitur *communicatio*, cum aut ipſos adverſarios conſulimus, ut Domitius Afer pro Cloantilla, *At illa neſcit trepida, quid liceat feminæ, quid conjugem deceat: forte vos in illa ſolitudine obvios caſus miſeræ mulieri*
774 *obtulit: tu, frater, vos, paterni amici, quod conſilium datis?* Aut cum judicibus quaſi deliberamus, quod eſt frequentiſſimum, *Quid ſuadetis?* &, *Vos interrogo, quid tandem fieri oportuit?* ut Cato: *Cedo, ſi vos in eo loco eſſetis, quid aliud feciſſetis?* Et alibi, *Communu-*

munem rem agi putatote, ac vos huic rei præpoſitos eſſe. Sed nonnumquam communicantes aliquid inexſpectatum ſubjungimus, quod & per ſe ſchema eſt: ut in Verrem Cicero, *Quid deinde? quid cenſetis? furtum fortaſſe, aut prædam aliquam?* Deinde, cum diu ſuſpendiſſet judicum animos, ſubjecit quod multo eſſet improbius. Hoc Celſus *ſuſtentationem* vocat. Eſt autem duplex: nam contra frequenter, cum exſpectationem graviſſimorum fecimus, ad aliquid quod ſit leve, aut nullo modo criminoſum, deſcendimus. Sed quia non tantum per communicationem fieri ſolet, παράδοξον alii nominaverunt, id eſt, *inopinatum*: Illis non accedo qui ſchema eſſe exiſtimant, etiam ſi quid nobis ipſis dicamus inexſpectatum accidiſſe: ut Pollio, *Numquam fore credidi, judices, ut, reo Scauro, ne quid in ejus judicio gratia valeret, precarer.* Pæne idem fons eſt illius quam *permiſſionem* vocant, qui communicationis: cum aliqua ipſis judicibus relinquimus æſtimanda, aliqua nonnumquam adverſariis quoque: ut Calvus Vatinio: *Perfrica frontem, & dic te digniorem qui prætor fieres, quam Catonem.* Quæ vero ſunt augendis affectibus accommodatæ figuræ, conſtant maxime *ſimulatione.* 775
Namque & iraſci nos, & gaudere, & timere, & admirari, & dolere, & indignari, & optare, quæque ſunt ſimilia his, fingimus. Inde ſunt illa, *Liberatus ſum. Reſpiravi.* &, *Bene habet.* &, *Quæ amentia eſt hæc? O tempora, ô mores: O miſerum me, conſumtis enim lacrimis infixus tamen pectori hæret dolor.* &,

--- *Magna nunc hiſcite terra.*

Quod *exclamationem* quidam vocant, ponuntque inter figuras orationis. Hæc quoties vera ſunt, non ſunt in ea forma de qua nunc loquimur. Sed aſſimulata, & arte compoſita, procul dubio *ſchemata* ſunt exiſtimanda. Quod idem dictum ſit de oratione libe-

libera, quam Cornificius *licentiam* vocat, Græci παῤῥησίαν. Quid enim minus figuratum, quam vera libertas? Sed frequenter ſub hac facie latet adulatio. Nam Cicero cum dicit pro Ligario, *Suſcepto bello, Cæſar, geſto jam etiam ex parte magna, nulla vi coactus, conſilio ac voluntate mea ad ea arma profectus ſum quæ erant contra te ſumta:* non ſolum ad utilitatem Ligarii reſpicit, ſed magis laudare victoris clementiam non poteſt. In illa vero ſententia, *Quid autem aliud egimus, Tubero, niſi ut quod hic poteſt, nos poſſemus?* admirabiliter utriuſque partis facit bonam cauſſam: ſed hoc eum demeretur cujus mala fuerat. Illa adhuc audaciora, & majorum (ut Cicero exiſtimat) laterum, fictiones perſonarum, quæ προσωποποιΐαι dicuntur. Mire namque cum variant
776 orationem, tum excitant. His & adverſariorum cogitationes, velut ſecum loquentium, protrahimus: quæ tamen ita demum a fide non abhorrent, ſi ea locutos finxerimus quæ cogitaſſe eos non ſit abſurdum: & noſtros cum aliis ſermones, & aliorum inter ſe credibiliter introducimus: & *ſuadendo, objurgando, querendo, laudando, miſerando*, perſonas idoneas damus. Quin deducere deos in hoc genere dicendi, & inferos excitare, conceſſum eſt. Urbes etiam populique vocem accipiunt. Ac ſunt quidam qui has demum προσωποποιΐας dicant, in quibus & corpora & verba fingimus. Sermones hominum aſſimulatos dicere διαλόγους malunt, quam, quod Latinorum quidam dixerunt, *ſermocinationem*. Ego, jam recepto more, utrumque eodem modo appellavi. Nam certe ſermo fingi non poteſt ut non perſonæ ſermo fingatur. Sed in his quæ natura non permittit, hoc modo mollior fit figura: *Etenim ſi mecum patria, quæ mihi vita mea multo eſt charior, ſi cuncta Italia, ſi omnis reſpublica ſic loquatur, M. Tulli, quid agis?* Illud audacius genus, *Quæ tecum, Catilina,*

ſic

ſic agit, *& quodammodo tacita loquitur*, *Nullum jam
aliquot annis facinus extitit niſi per te*. Commode et-
iam aut nobis aliquas ante oculos eſſe rerum perſo-
narumve imagines fingimus, aut eadem adverſariis
aut judicibus non accidere miramur: qualia ſunt,
Videtur mihi, &, *Nonne videtur tibi?* Sed magna
quædam vis eloquentiæ deſideratur. Falſa enim &
incredibilia natura neceſſe eſt aut magis moveant,
quia ſupra vera ſunt: aut pro vanis accipiantur, quia 777
vera non ſunt. Ut dicta autem quædam, ita ſcripta
quoque fingi ſolent: quod facit Aſinius pro Libur-
nia, *Mater mea, quæ mihi tum chariſſima, tum dulciſſi-
ma fuit, quæque mihi vixit, biſque eadem die mihi vitam
dedit*, & reliqua: deinde, *exheres eſto*. Hæc cum
per ſe figura eſt, tum duplicatur quoties, ſicut in
hac cauſſa, ad imitationem alterius ſcripturæ com-
ponitur. Nam contra recitabatur teſtamentum, *P.
Novanius Gallio, cui ego omnia meritiſſimo volo & debeo,
pro ejus animi in me ſumma voluntate*, & adjectis dein-
ceps aliis, *heres eſto*. Incipit eſſe quodammodo πα-
ρῳδὴ, quod nomen ductum a canticis ad aliorum ſi-
militudinem modulatis, abuſive etiam in verſifica-
tionis ac ſermonum imitatione ſervatur. Sed for-
mas quoque fingimus ſæpe: ut *Famam* Virgilius: ut
Voluptatem ac Virtutem (quemadmodum a Xenophon-
te traditur) Prodicus, ut *Mortem ac Vitam*, quas
contendentes in Satyra tradit Ennius. Eſt & incer-
tæ perſonæ ficta oratio. *Hic aliquis*. & *Dicat ali-
quis*. Eſt & jactus ſine perſona ſermo, *Hic Dolopum
manus, hic ſævus tendebat Achilles*. Quod fit mixtu-
ra figurarum, cum προσωποποιΐα accedit illa quæ 778
eſt orationis per detractionem: detractum eſt enim
quis diceret. Vertitur enim interim προσωποποιΐα in
ſpeciem narrandi. Unde & apud hiſtoricos repe-
riuntur obliquæ allocutiones: ut in T. Livii primo
ſtatim libro, *Urbes quoque, ut cetera, ex infimo naſci:*
de-

deinde, quas ſua virtus ac dii juvent, magnas opes ſibi magnumque nomen facere. Averſus quoque a judice ſermo, qui dicitur ἀποϛροφὴ, mire movet, ſive adverſarios invadimus, *Quid enim tuus ille, Tubero, in acie Pharſalica gladius agebat?* Sive ad invocationem aliquam convertimur, *Vos enim jam ego, Albani tumuli atque luci.* Sive ad invidioſam implorationem, *O leges Porciæ, legeſque Semproniæ.* Sed illa quoque vocatur *averſio*, quæ a propoſita quæſtione abducit audientem:

Non ego cum Danais Trojanam exſcindere gentem
Aulide juravi. - - -

Quod fit & multis & variis figuris, cum aut aliud exſpectaſſe nos, aut majus aliquid timuiſſe ſimulamus, aut plus videri poſſe ignorantibus: quale eſt proœmium pro Cœlio. Illa vero (ut ait Cicero) ſub oculos ſubjectio tum fieri ſolet, cum res non geſta indicatur, ſed, ut ſit geſta, oſtenditur: nec univerſa, ſed per partes: quem locum proximo libro ſubjecimus evidentiæ: & Celſus hoc nomen iſti figuræ
779 dedit. ab aliis ὑποτύπωσις dicitur propoſita quædam forma rerum ita expreſſa verbis, ut cerni potius videatur, quam audiri: *Ipſe, inflammatus ſcelere ac furore, in forum venit. ardebant oculi: toto ex ore crudelitas emicabat.* Nec ſolum quæ facta ſint aut fiant, ſed etiam quæ futura ſint, aut futura fuerint, imaginamur. Mire tractat hæc Cicero pro Milone, quæ facturus fuerit Clodius, ſi præturam invaſiſſet. Sed hæc quidem tranſlatio temporum, quæ proprie μετάϛασις dicitur, in διατυπώσει verecundior apud priores fuit. Proponebant enim talia, *Credite vos intueri.* ut Cicero, *Hæc, quæ non vidiſtis oculis, animis cernere poteſtis.* Novi vero, & præcipue declamatores, audacius, nec mehercule ſine motu quodam imaginantur: ut Seneca in controverſia, cujus ſumma eſt, quod pater filium & novercam, inducente al-

altero filio, in adulterio deprehenſos occidit. *Duc,*
ſequor: accipe hanc ſenilem manum, & quocumque vis
imprime. Et paullo poſt, *Aſpice*, inquit, *quod diu*
non credidiſti. Ego vero non video, nox oboritur, &
craſſa caligo. Habet hæc figura manifeſtius aliquid.
Non enim narrari res, ſed agi videtur. Locorum
quoque dilucida & ſignificans deſcriptio, eidem vir-
tuti aſſignatur a quibuſdam: alii τοπογραφίαν dicunt.
Εἰρωνείαν, inveni, qui *diſſimulationem* vocarent: quo
nomine quia parum totius hujus figuræ videntur
vires oſtendi, nimirum ſicut in pleriſque, Græca e-
rimus appellatione contenti. Igitur εἰρωνεία, quæ eſt 780
ſchema, ab illa quæ eſt tropus, genere ipſo nihil
admodum diſtat: (in utroque enim *contrarium ei*
quod dicitur, intelligendum eſt) ſpecies vero pruden-
tius intuenti diverſas eſſe facile eſt deprehendere.
Primum, quod tropus apertior eſt: &, quamquam
aliud dicit ac ſentit, non tamen aliud ſimulat. Nam
& omnia circa fere recta ſunt: ut illud in Catilinam,
A quo repudiatus, ad ſodalem tuum, virum optimum,
M. Marcellum demigraſti. In duobus demum verbis
eſt ironia, ergo etiam brevior eſt tropus. At in fi-
gura totius voluntatis fictio eſt, apparens magis,
quam confeſſa: ut illic verba ſint verbis diverſa,
hîc ſermoni ſenſus: joci & tota interim cauſſæ con-
firmatio, tum etiam vita univerſa, ironiam habere
videtur, qualis eſt viſa Socratis. Nam ideo dictus
εἴρων, id eſt, agens imperitum, & admirator alio-
rum tamquam ſapientium: ut, quemadmodum ἀλλη-
γορίαν facit continua μεταφορά, ſic hoc ſchema faciat
troporum ille contextus. Quædam vero genera hu-
jus figuræ nullam cum tropis habent ſocietatem: ut
illa ſtatim prima, quæ dicitur a negando, quam non-
nulli vocant ἀπόφασιν, *Non agam tecum jure ſummo,*
non dicam, quod forſitan obtinerem. &, *Quid ego iſtius* 781
decreta, quid rapinas, quid hereditatum poſſeſſiones da-
tas,

tas, quid ereptas proferam? &, *Mitto illam primam libidinis injuriam*. &, *Ne illa quidem teſtimonia recito, quæ dicta ſunt de ſeſtertiis ſeptingentis millibus*. &, *Poſſum dicere*. Quibus generibus per totas interim quæſtiones decurrimus, ut Cicero, *Hoc ego ſi ſic agerem, tamquam mihi crimen eſſet diluendum, hæc pluribus dicerem*. Εἰρωνεία eſt &, cum ſimiles imperantibus vel permittentibus ſumus,

I, ſequere Italiam ventis.

Et cum ea quæ nolumus videri adverſariis eſſe, concedimus eis. Id acrius fit cum eadem in nobis ſunt, & in adverſario non ſunt:

- - - - - Meque timoris
Argue tu, Drance, quando tot cædis acervos
Teucrorum tua dextra dedit.

Quod idem contra valet cum aut ea quæ a nobis abſunt, aut etiam quæ in adverſarios recidunt, quaſi fateamur.

Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter.

Nec in perſonis tantum, ſed & in rebus verſatur hæc contraria dicendi, quam quæ intelligi velis,
782 ratio, ut totum pro Quincto Ligario procemium, & illæ elevationes, *Videlicet*, *O dii boni*.

Scilicet is ſuperis labor eſt.

Et ille pro Oppio locus, *O amorem mirum! O benevolentiam ſingularem!* Non procul autem abſunt ab hac ſimulatione tres inter ſe ſimiles, *Confeſſio nihil noci-tura:* qualis eſt, *Habes igitur, Tubero, quod eſt accuſatori maxime optandum, confitentem reum*. Et *conceſſio*, cum aliquid etiam iniquum videmur cauſſæ fiducia pati: *Metum virgarum navarchus nobiliſſima civitatis pretio redemit: humanum eſt*. Et pro Cluentio de invidia, *Dominetur in concionibus, jaceat in judiciis*. Tertia *conſenſio*: ut pro eodem, *judicium eſſe corruptum*. Hæc evidentior figura eſt cum alicui rei aſſentimur quæ eſt futura pro nobis: verum id

acci-

accidere ſine adverſarii vitio non poteſt. Quædam
etiam velut laudamus, ut Cicero in Verrem circa
crimen Apollonii Drepanitani, *Gaudeo etiam, ſi quid*
ab eo abſtuliſti: & abs te nihil rectius factum eſſe dico.
Interim augemus crimina quæ ex facili aut diluere
poſſumus, aut negare, quod eſt frequentius
quam ut exemplum deſideret. Interim hoc ipſo fidem
detrahimus illis, quod ſint tam gravia: ut pro
Roſcio Cicero, cum immanitatem parricidii, quamquam
per ſe manifeſtam, tamen etiam vi orationis
exaggerat. Ἀποσιώπησις, quam idem Cicero *reticen-* 783
tiam, Celſus *obticentiam*, nonnulli *interruptionem* appellant,
& ipſa oſtendit aliquid affectus vel iræ, ut,

Quos ego: ſed motos præſtat componere fluctus.

Vel ſollicitudinis, & quaſi religionis: *An hujus il-*
le legis, quam Clodius a ſe inventam gloriatur, mentio-
nem facere auſus eſſet vivo Milone, ne dicam conſule? de
noſtrum enim omnium: non audeo totum dicere. Cui ſimile
eſt in proœmio pro Cteſiphonte Demoſthenis.
Vel alio tranſeundi gratia: *Communis autem, Ta-*
metſi, ignoſcite mihi, judices. In quo eſt & illa (ſi
tamen inter ſchemata numerari debet, cum aliis
etiam pars cauſſæ videatur) digreſſio: Abit enim
cauſſa in laudes Cn. Pompeji. Id quod fieri etiam ſine
ἀποσιωπήσει potuit. Nam brevior illa, ut ait Cicero,
a re digreſſio plurimis fit modis. Sed hæc exempli
gratia ſufficient. *Tum Cajus Varenus, is qui a*
familia Ancharianа occiſus eſt: hoc, quaſo, judices, di-
ligenter attendite. Et pro Milone, *Et aſpexit me illis*
quidem oculis quibus tum ſolebat cum omnibus omnia
minabatur. Eſt alia non quidem reticentia, quæ ſit
imperfecti ſermonis, ſed tamen præciſa velut ante
legitimum finem oratio: ut illud, *Nimis urgeo, com-*
moveri videtur adoleſcens. &, *Quid plura? ipſum ado-*
leſcentem dicere audiſtis. Imitatio morum alienorum,
quæ ἠθοποιΐα, vel, ut alii malunt, μίμησις dicitur, 784

jam

jam inter leniores affectus numerari poteſt. Eſt enim poſita fere in eludendo: ſed verſatur & in *factis*, & in *dictis*. In factis, quod eſt ὑποτυπώσει vicinum. In dictis, quale eſt apud Terentium,

At ego neſciebam quorſum tu ires. Parvula
Hinc eſt abrepta, eduxit mater pro ſua,
Soror dicta eſt: cupio abducere, ut reddam ſuis.

Sed noſtrorum quoque dictorum factorumque ſimilis imitatio eſt per *relationem*, niſi quod frequentius aſſeverat, quam eludit: *Dicebam habere eos actorem Quinctum Cæcilium*. Sunt & illa jucunda, & ad commendationem cum varietate, tum etiam ipſa natura plurimum proſunt, quæ ſimplicem quamdam, & non præparatam oſtendendo orationem, minus nos ſuſpectos judici faciunt. Hinc eſt quaſi pœnitentia dicti: ut pro Cœlio: *Sed quid ego ita gravem perſonam induxi?* Et quibus utimur vulgo, *Imprudens incidi*. Vel cum quærere nos quid dicamus, fingimus. *Quid reliquum eſt?* &, *Num quid omiſi?* Et cum ibidem in Verrem ait Cicero, *Unum etiam mihi reliquum hujuſmodi crimen eſt.* &, *Aliud ex alio ſuccurrit mihi*. Unde etiam venuſti tranſitus fiunt: non quia tranſitus ipſe ſit ſche-
785 ma: ut Cicero, narrato Piſonis exemplo, qui annulum ſibi cudi ab aurifice in tribunali ſuo juſſerat, velut hoc in memoriam adductus, adjecit; *Hic modo me commonuit Piſonis annulus, quod totum effluxerat. Quam multis iſtum putatis hominibus honeſtis de digitis annulos aureos abſtuliſſe?* Et cum aliqua velut ignoramus. *Sed earum rerum artificem, quem? quemnam? recte admones, Polycletum eſſe dicebant*. Quod quidem non in hoc tantum valet. Quibuſdam enim, dum aliud agere videmur, aliud efficimus: ſicut hîc Cicero conſequitur, ne, cum morbum in ſignis atque tabulis objiciat Verri, ipſe quoque earum rerum ſtudioſus eſſe credatur. Et Demoſthenes jurando per interfectos in Marathone & Salamine id agit,

ut

ut minore invidia cladis apud Cheroneam acceptæ laboret. Faciunt illa quoque jucundam orationem, aliqua mentione habita differre, & deponere apud memoriam judicis, & repoſcere quæ depoſueris, & ſeparare quædam ſchemate aliquo, (non enim eſt ipſa per ſe iteratio ſchema) & excipere aliqua, & dare actioni varios velut vultus. Gaudent enim res varietate: & ſicut oculi diverſarum aſpectu rerum 786
magis detinentur; ita ſemper animis præſtant, in quod ſe velut novum intendant. Eſt *emphaſis* etiam inter figuras, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: ut apud Virgilium,

Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more feræ: - - -

Quamquam enim de matrimonio queritur Dido, tamen huc erupit ejus affectus, ut ſine thalamis vitam non hominum putet, ſed ferarum. Aliud apud Ovidium genus, apud quem & Myrrha nutrici amorem patris ſic confitetur,

- - - O, dixit, felicem conjuge matrem!

Huic vel confinis, vel eadem eſt qua nunc utimur plurimum. Jam enim ad id genus quod & frequentiſſimum eſt, & exſpectari maxime credo, veniendum eſt: in quo per quamdam ſuſpicionem, quod non dicimus, accipi volumus: non utique contrarium, ut in εἰρωνείᾳ, ſed aliud latens, & auditori quaſi inveniendum: quod, ut ſupra oſtendi, jam fere ſolum ſchema a noſtris vocatur, & unde controverſiæ figuratæ dicuntur. Ejus triplex uſus eſt: Unus, ſi dicere palam parum tutum eſt. Alter, ſi non decet. Tertius, qui venuſtatis modo gratia adhibetur, & ipſa novitate ac varietate magis, quam ſi relatio ſit recta, delectat. Ex his, quod eſt primum, frequens in ſcholis eſt. Nam & pactiones de- 787
ponentium imperium tyrannorum, & poſt civile bellum ſenatuſconſulta finguntur, & capitale eſt obji-

cere anteacta: ut quod in foro non expedit, illic nec liceat. Sed ſchematum conditio non eadem eſt. Quamlibet enim apertum, quod modo & aliter intelligi poſſit, in illos tyrannos bene dixeris, quia periculum tantum, non etiam offenſa vitatur. Quod ſi ambiguitate ſententiæ poſſit eludi, nemo non illi furto favet. Vera negotia numquam adhuc habuerunt hanc ſilentii neceſſitatem, ſed aliam huic ſimilem: verum multo ad agendum difficiliorem, cum perſonæ potentes obſtant, ſine quarum reprehenſione teneri cauſſa non poſſit. Ideoque hoc parcius & circumſpectius faciendum: quia nihil intereſt, quomodo offendas: & aperta figura perdit hoc ipſum, quod figura eſt. Ideoque a quibuſdam tota res repudiatur, ſive intelligatur, ſive non. Sed licet modum adhibere. In primis, ne ſint manifeſtæ. Non erunt autem, ſi non ex verbis dubiis & quaſi dupli-
788 cibus petentur: qualis eſt in ſuſpecta nuru, *Duxi uxorem, quæ patri placuit*. Aut, quod eſt multo ineptius, compoſitionibus ambiguis: ut illa controverſia in qua infamis amore virginis filiæ pater raptam eam interrogat, a quo vitiata ſit, *Quis te*, inquit, *rapuit? Tu, pater, neſcis?* Res ipſæ perducant judicem ad ſuſpicionem, & amoliamur cetera, ut hoc ſolum ſuperſit; in quo multum etiam affectus juvant, & interrupta ſilentio dictio, & cunctationes. Sic enim fiet, ut judex quærat illud neſcio quid, quod ipſe fortaſſe non crederet, ſi audiret: & ei quod a ſe inventum exiſtimat, credat. Sed ne ſi optimæ quidem ſint, eſſe debent frequentes. Nam denſitate ipſa figuræ aperiuntur, nec offenſæ minus habent, ſed auctoritatis. Nec pudor videtur, quod non palam objicias, ſed diffidentia. In ſumma, ſic maxime judex credit figuris, ſi nos putat nolle dicere. Equidem quandoque & in perſonas incidi tales, & in rem quoque (quod eſt magis rarum) quæ obti-

neri

neri niſi hac arte non poſſet. Ream tuebar, quæ ſubjeciſſe dicebatur marito teſtamentum, & dicebantur chirographum, marito exſpirante, heredes 789
dediſſe: & verum erat. Nam, quia per leges inſtitui uxor non poterat heres, id fuerat actum, ut ad eam bona per hoc tacitum fideicommiſſum pervenirent. Et caput quidem tueri facile erat, ſi hoc diceremus palam: ſed peribat hereditas. Ita ergo fuit nobis agendum, ut judices illud intelligerent factum, delatores non poſſent apprehendere ut dictum: & contigit utrumque. Quod non inſeruiſſem, veritus opinionem jactantiæ, niſi probare voluiſſem, in foro quoque eſſe his figuris locum. Quædam etiam quæ probare non poſſis, figura potius ſpargenda ſunt. Hæret enim nonnumquam telum iſtud occultum, & hoc ipſo, quod non apparet, eximi non poteſt. At ſi idem dicas palam, & defenditur, & probandum eſt. Cum autem obſtat nobis *perſonæ reverentia* (quod ſecundum poſuimus genus) tanto cautius dicendum eſt, quanto validius bonos inhibet pudor, quam metus. Hîc vero tegere nos judex quod ſciamus, & verba vi quadam veritatis erumpentia credat coercere. Nam quanto minus aut ipſi in quos dicimus, aut judices, aut aſſiſtentes oderint hanc maledicendi laſciviam, ſi nolle nos credant? Aut quid intereſt, quo modo dicatur, 790
cum & res & animus intelligitur? Quid dicendo denique proficimus, niſi ut palam ſit, nos facere quod ipſi ſciamus non eſſe faciendum? Atqui præcipue prima quibus præcipere cœperam, tempora hoc vitio laborarunt. Dicebant enim libenter tales controverſias, quæ difficultatis gratia placent; cum ſint multo faciliores. Nam rectum genus approbari, niſi maximis viribus, non poteſt: hæc deverticula & anfractus ſuffugia ſunt infirmitatis: ut, qui curſu parum valent, flexu eludunt: cum hæc, quæ

affectatur, ratio ſententiarum non procul a ratio-
ne jocandi abhorreat. Adjuvat etiam, quod auditor
gaudet intelligere, & favet ingenio ſuo, & alio
dicente ſe laudat. Itaque non ſolum, ſi perſona ob-
ſtaret rectæ orationi (quo in genere ſæpius modo,
quam figuris opus eſt) decurrebant ad ſchemata, ſed
faciebant illis locum etiam ubi inutiles ac nefariæ
791 eſſent: ut ſi pater, qui infamem in matrem filium
ſecreto occidiſſet, reus malæ tractationis, jacula-
retur in uxorem obliquis ſententiis. Nam quid im-
purius, quam retinuiſſe talem? Quid porro tam
contrarium, quam eum qui accuſetur, quia ſum-
mum nefas ſuſpicatus de uxore videatur, confirma-
re id ipſa defenſione quod diluendum eſt? At, ſi
judicum ſumerent animum, ſcirent, quam ejuſmo-
di actionem laturi non fuiſſent: multoque etiam mi-
nus, cum in parentes abominanda crimina ſparge-
rentur. Et quatenus huc incidimus, paullo plus
ſcholis demus. Nam & in his educatur orator: &
in eo, quo modo declametur, poſitum eſt etiam,
quo modo agatur. Dicendum ergo de iis quoque
in quibus non aſperas figuras, ſed palam contrarias
cauſſæ plerique fecerunt. *Tyrannidis affectata damna-
tus torqueatur, ut conſcios indicet: accuſator ejus optet
quod volet.* Patrem qui accuſavit, optat ne is tor-
queatur. pater ei contradicit. Nemo ſe tenuit
agens pro patre, quin figuras in filium faceret,
tamquam illum conſcium pater in tormentis eſſet
nominaturus. Quo quid ſtultius? Nam cum hoc
judices intellexerint, aut non torquebitur, cum
ideo torqueri velit: aut torto non credetur. At
credibile eſt, hoc eum velle fortaſſe. Diſſimulet
792 ergo, ut efficiat. Sed nobis (declamatoribus di-
co) quid proderit hoc intellexiſſe, niſi dixerimus?
Ergo ſi vere ageretur, ſimiliter conſilium illud la-
tens prodidiſſemus? Quid ſi neque utique verum eſt,

& ha-

& habere alias hic damnatus contradicendi cauſſas poteſt, vel quod legem conſervandam putet, vel quod nolit accuſatori debere beneficium, vel (quod ego maxime ſequerer) ut ſe innocentem in tormentis eſſe prætendat? Quare ne illud quidem ſemper ſuccurret ſic dicentibus, *Patrocinium hoc voluit qui controverſiam finxit*. Fortaſſe enim noluit: ſed eſto, voluerit: continuóne, ſi ille ſtulte cogitavit, nobis quoque ſtulte dicendum eſt? At ego in cauſſis agendis frequenter non puto intuendum, quid litigator velit. Eſt & ille in hoc genere frequens error, ut putent aliud quoſdam dicere, aliud velle: præcipue cum in themate eſt, aliquem, ut ſibi mori liceat, poſtulare: ut in illa controverſia, *Qui aliquando fortiter fecerat, & alio bello petierat, ut militia vacaret ex lege, quod quinquagenarius eſſet, adverſante filio ire in aciem coactus, deſeruit*. Filius, qui fortiter eodem prælio fecerat, incolumitatem ejus optat: contradicit pater. Non enim, inquiunt, mori vult, ſed invidiam filio facere. Equidem rideo, quod illi ſic timent, tamquam ipſi morituri, & in conſilium ſuos metus ferunt, obliti tot exemplorum circa voluntariam mortem, cauſſarum quoque quas habet factus ex viro forti deſertor. Sed de una controverſia loqui ſupervacuum eſt. Ego in 793
univerſum neque oratoris puto eſſe umquam prævaricari, neque litem intelligo in qua pars utraque idem velit: neque tam ſtultum quemquam, qui, ſi vivere velit, mortem potius male petat, quam omnino non petat. Non tamen nego, eſſe controverſias hujuſmodi figuratas: ut eſt illa, *Reus parricidii, quod fratrem occidiſſet, damnatum iri videbatur. Pater pro teſtimonio dixit, eum ſe jubente feciſſe: abſolutum abdicat*. Nam neque in totum filio parcit, nec, quod priore judicio affirmavit, mutare palam poteſt, & ut non durat ultra pœnam abdicationis, ita abdicat

tamen: & alioqui figura in patre plus facit, quam
licet, in filio minus. Ut autem nemo contra id
quod vult, dicit, ita poteſt melius aliquid velle,
quam dicit: quomodo ille *abdicatus, qui a patre, ut*
filium expoſitum & ab eo educatum ſolutis alimentis reci-
794 *piat, poſtulat*, revocari fortaſſe mavult; non tamen
quod petit, non vult. Eſt latens & illa ſignificatio:
qua, cum jus aſperius petitur a judice, fit ei tamen
ſpes aliqua clementiæ, non palam, ne paciſcamur, ſed
per quamdam credibilem ſuſpicionem, ut in multis
controverſiis, ſed in hac quoque: *Raptor, niſi intra*
trigeſimum diem & raptæ patrem, & ſuum exoraverit,
pereat. Qui exorato raptæ patre ſuum non exorat,
agit cum eo dementiæ. Nam ſi permittat hic pater,
lis tollitur: ſi nullam ſpem faciat, ut non demens,
crudelis certe videatur, & a ſe judicem avertat.
Latro igitur optime, *Occides ergo? ſi potero*. Remiſ-
ſius, & pro ſuo ingenio, pater Gallio, *Dura, anime,*
hodie, dura: heri fortior fuiſti. Confinia ſunt his ce-
lebrata apud Græcos ſchemata, per quæ res aſperas
mollius ſignificant. Nam Themiſtocles ſuaſiſſe exi-
ſtimatur Athenienſibus, ut *urbem apud deos deponerent:*
quia durum erat dicere, *ut relinquerent*. &, qui vi-
ctorias aureas in uſum belli conflari volebat, ita de-
clinavit, *victoriis utendum eſſe*. Totum autem allego-
riæ ſimile eſt, aliud dicere, aliud intelligi velle.
Quæſitum etiam eſt, quomodo reſponderi contra fi-
guras oporteret. Et quidam ſemper ex diverſo ape-
riendas putaverunt, ſicut latentia vitia reſcinduntur.
795 Idque ſane frequentiſſime faciendum eſt, aliter enim
dilui objecta non poſſunt, utique cum quæſtio in eo
conſiſtit quod figuræ petunt. At cum maledicta
ſunt tantum, & non intelligere interim bonæ con-
ſcientiæ eſt. Atque etiam cum fuerint crebriores fi-
guræ, quam ut diſſimulari poſſint, poſtulandum eſt,
ut illud neſcio quid, quod adverſarii obliquis ſenten-

tiis

tiis ſignificare voluerint, ſi fiducia ſit, objiciant palam: aut certe non exigant, ut quod ipſi non audent dicere, id judices non modo intelligant, ſed etiam credant. Utilis etiam aliquando diſſimulatio eſt, ut in eo (nota enim fabula eſt) qui, cum eſſet contra eum dictum, *Jura per patroni tui cineres*, paratum ſe eſſe reſpondit: & judex conditione uſus eſt, clamante multum advocato, ſchemata de rerum natura tolli, ut protinus etiam præceptum ſit, ejuſmodi figuris utendum temere non eſſe. Tertium eſt genus in quo ſola melius dicendi petitur occaſio: ideoque id Cicero non putat eſſe poſitum in contentione. Tale eſt illud quo idem utitur in Clodium, *Quibus iſte, qui omnia ſacrificia noſſet, facile ab ſe deos placari poſſe arbitrabatur*. Ironia quoque in hoc genere materiæ frequentiſſima eſt. Sed eruditiſſimum longe, ſi per aliam rem alia inducatur: ut cum adverſus tyrannum, qui ſub pacto abolitionis dominationem depoſuerat, ait competitor, *Mihi in te dicere non licet, tu in me dic, & potes: Nuper te volui occidere*. Frequens illud eſt, nec magnopere captandum, quod petitur a jurejurando: ut pro exheredato, *Ita mihi contingat herede filio mori*. Nam & in to- 796
tum jurare, niſi ubi neceſſe eſt, gravi viro parum convenit: & eſt a Seneca dictum eleganter, *non patronorum hoc eſſe, ſed teſtium*. Nec meretur fidem qui ſententiolæ gratia jurat: niſi ſi poteſt tam bene, quam Demoſthenes, ut ſupra dixi. Leviſſimum autem longe genus ex verbo, etiamſi eſt apud Ciceronem in Clodiam, *Præſertim quam omnes amicam omnium potius, quam cujuſquam inimicam putaverunt*. *Comparationem* equidem video figuram non eſſe, cum ſit interim probationis, interim etiam cauſſæ genus: & ſit talis ejus forma, qualis eſt pro Murena, *Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas: ille, ut quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te*

Gallorum, illum buccinarum cantus excitat, & cetera. Neſcio an orationis potius, quam ſententiæ ſit. Id enim ſolum mutatur, quod non univerſa univerſis, ſed ſingula ſingulis opponuntur. Et Celſus tamen, & non negligens auctor Viſellius in hac eam parte
797 poſuerunt. Rutilius quidem Lupus in utroque genere, idque ἀντίθετον vocat. Præter illa vero quæ Cicero inter lumina poſuit ſententiarum, multa alia & idem Rutilius, Gorgiam ſecutus, non illum Leontinum, ſed alium ſui temporis, cujus quatuor libros in unum ſuum tranſtulit, & Celſus, videlicet Rutilio accedens, poſuerunt *ſchemata*. *Conſummationem*, quam Græcus διαλλαγὴν vocat, cum plura argumenta ad unum effectum deducuntur. *Conſequens*, ille ἐπακολούθησιν, de quo nos in argumentis diximus. *Collectionem*, qui apud illum eſt συλλογισμός. Minas, id eſt, κατάπληξιν. *Exhortationem*, παραινετικόν. Quorum nihil non rectum eſt, niſi cum aliquam ex his de quibus locuti ſumus, figuram accipit. Præter hæc Celſus, *excludere*, *aſſeverare*, *detrectare*, *excitare judicem*, *proverbiis uti*, *& verſibus*, *& joco*, *& invidia*, *& invocatione*, *intendere crimen*, quod eſt δείνωσις, *adulari*, *ignoſcere*, *faſtidire*, *admonere*, *ſatisfacere*, *precari*, *corripere*, figuras putat. *Partitionem* quoque, & *propoſitionem*, & *diviſionem*, & *rerum duarum cognationem*, quod eſt, ut idem valeant quæ videntur eſſe diverſa, ut non is demum ſit veneficus qui vitam abſtulit data potione, ſed etiam qui mentem: quod eſt in parte finitionis. Rutilius, ſive Gorgias, ἀναγκαῖον, ἀνάμνησιν, ἀνθυποφορὰν, ἀντίῤῥησιν, παραύξησιν, προέκθεσιν, quod eſt dicere, quid fieri oportuerit, deinde quid factum ſit: ἐναντιότητα, unde ſint enthymemata κατ᾽ ἀντίασιν: μετάληψιν etiam, quo ſtatu Hermagoras utitur. Viſellius, quamquam pauciſſimas facit figuras, facit
798 ἐνθύμημα tamen, quod *commentum* vocat: & *rationem* ap-

appellans ἐπιχείρημα, inter eas habet. quod quidem recipit quodammodo & Celſus: nam, *conſequens* an epicherema ſit, dubitat. Viſellius adjicit & *ſententiam*. Invenio qui aggregent his διασκευὰς, ἀπαγορεύσεις, παραδιηγήσεις. Sed ut hæc non ſunt ſchemata: ſic alia vel ſint forſitan, ac nos fugerint: vel etiam nova fieri adhuc poſſint, ejuſdem tamen naturæ cujus ſunt ea de quibus dictum eſt.

CAPUT III.

De figuris verborum.

VErborum vero figuræ & mutatæ ſunt ſemper, &, utcumque valuit conſuetudo, mutantur. Itaque ſi antiquum ſermonem noſtro comparemus, pæne jam, quidquid loquimur, figura eſt: ut *huic rei invidere*, non, ut omnes veteres, & Cicero præcipue, *hanc rem*: & *incumbere illi*, non *in illum*: & 799
plenum vino, non *vini*, & *huic*, non *hunc adulari*, jam dicitur, & mille alia: utinamque non pejora vincant. Verum ſchemata λέξεως duorum ſunt generum: alterum loquendi rationem vocant: alterum quod ad collocationem maxime exquiſitum eſt. Quorum tametſi utrumque convenit orationi, tamen poſſis illud *grammaticum*, hoc *rhetoricum* magis dicere. Prius fit iiſdem generibus quibus vitia. Eſſet enim omne *ſchema* vitium, ſi non peteretur, ſed ac- 800
cideret. Verum auctoritate, vetuſtate, conſuetudine plerumque defenditur, ſæpe etiam ratione quadam. Ideoque, cum ſit a ſimplici rectoque loquendi genere deflexa, virtus eſt, ſi habet probabile aliquid quod ſequatur. Una tamen in re maxime utilis, ut quotidiani & ſemper eodem modo formati ſermonis faſtidium levet, & nos a vulgari dicendi genere defendat. Quo ſi quis parce, &, cum res po-

poſcet, utetur, velut aſperſo quodam condimento jucundior erit: at qui nimium affectaverit, ipſam illam gratiam varietatis amittet; quamquam ſunt quædam figuræ ita receptæ, ut pæne jam hoc ipſum nomen effugerint: quæ, etiamſi fuerint crebriores, aures conſuetas minus ferient. Nam ſecretæ, & extra vulgarem uſum poſitæ, ideoque magis nobiles, ut novitate aurem excitant, ita copia ſatiant: nec ſe obvias fuiſſe dicenti, ſed conquiſitas, & ex omnibus latebris extractas congeſtaſque declarant. Fiunt ergo & circa genus figuræ in nominibus. Nam & *oculis capti talpæ*, & *timidi damæ* dicuntur a Virgilio: ſed ſubeſt ratio, quia ſexus uterque altero ſignificatur. Tam enim mares eſſe *talpas dama*ſque, quam feminas, certum eſt. Et in verbis: ut *Fabricatus eſt gladium*: & *Inimicos punitus eſt*. Quod mirum minus eſt, quod in natura verborum
801 eſt, &, quæ facimus, patiendi modo ſæpe dicere, ut *arbitror*, *ſuſpicor*: & contra, faciendi quæ patimur, ut *vapulo*: ideoque frequens permutatio eſt: & pleraque utroque modo efferuntur, *luxuriatur*, *luxuriat*; *fluctuatur*, *fluctuat*; *aſſentior*, *aſſentio*; *revertor*, *reverto*. Eſt figura & in numero: vel cum ſingulari pluralis ſubjungitur, *Gladio pugnaciſſima gens Romani*. *gens* enim ex multis. Vel e diverſo,

--- *Qui non riſere parentes*,

Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

Ex illis enim *qui* non riſere, *hunc* non dignatus deus, nec dea dignata. Et mutatione partium, ut in Satyra,

--- *Et noſtrum iſtud vivere triſte*

Aſpexi.

cum infinito verbo ſit uſus pro appellatione. Noſtram enim vitam vult intelligi. Utimur & verbo pro participio, ut,

Magnum dat ferre talentum,

tam-

tamquam *ferendum*. Et participio pro verbo, *Volo datum*. Interim etiam dubitari poteſt, cui ſimile vitio ſit ſchema, ut in hoc,

Virtus eſt vitium fugere. - - -

Aut enim partes orationis mutat ex illo, *Virtus eſt fuga vitiorum*. Aut caſus ex illo, *Virtutis eſt vitium fugere*. Multa tamen hoc utroque excitatius junguntur interim ſchemata. *Sthenelus ſciens pugnæ*. Eſt enim *ſciens Sthenelus pugnandi*. Transferuntur etiam tempora, *Timarchides negat eſſe ei periculum a ſecuri*. Præſens enim pro præterito poſitum eſt. Et futurum pro præſenti, 802

Hoc Ithacus velit.

Et, ne morer, per omnia fit genera per quæ fit *ſolœciſmus*. Hæc eſt quoque, quam ἑτέρωσιν vocant. cum diſſimilis eſt, *Zeugma* dicitur: ut apud Salluſtium, *Neque ea res falſum me habuit*. &, *Duci probare*. Ex quibus fere præter novitatem brevitas etiam peti ſolet. Unde eouſque proceſſum eſſe, ut *non pœniturum*, pro non acturo pœnitentiam: & *viſuros*, ad videndum miſſos, idem auctor dixerit. Quæ ille quidem fecerit *ſchemata*, an idem vocari poſſint, videndum, quia recepta ſint. Nam receptis etiam vulgo auctore contenti ſumus. Uti nunc evaluit, *rebus agentibus*, quod Pollio in Labieno damnat: & *contumeliam fecit*, quod a Cicerone reprehendi notum eſt: *affici* enim *contumelia* dicebant. 803
Alia commendatio vetuſtatis, cujus amator unice Virgilius fuit,

Vel cum ſe pavidum contra mea jurgia jactat:

Progeniem ſed enim Trojano a ſanguine duci
Audierat. - - -

Quorum ſimilia apud veteres tragicos comicoſque ſunt plurima. Illud etiam in conſuetudine remanſit, *Enimvero*. His amplius apud eumdem:

Nam

Nam quis te, juvenum confidentiſſime : - - -

cum *quis*, ſermonis initium ſit. &,

Tam magis illa tremens, & triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.

Quod eſt verſum ex illo, *Quam magis ærumna viget, tam magis ad malefaciendum urget.* Pleni talibus antiqui : ſicut initio Eunuchi Terentius, *Quid igitur faciam?* inquit. *Alluſit tandem leno.* Catullus in Epithalamio,

804 *- - - Dum innupta manet, dum chara ſuis eſt.*

Cum prius *dum*, ſignificet *quoad :* ſequens, *uſque eo*. Ex Græco vero tranſlata vel Salluſtii plurima : quale eſt, *vulgus amat fieri :* vel Horatii. Nam id maxime probat hoc,

- - - Nec illi
Sepoſiti ciceris, nec longæ invidit avenæ.

Et Virgilii :

- - - Tyrrhenum navigat æquor.

Etiam vulgatum actis quoque, *Saucius pectus*. Ex eadem parte figurarum additio & abjectio eſt. Illaque prior videri poteſt ſupervacua, ſed non ſine gratia eſt,

Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi.

805 Poteſt enim deeſſe alterum *nam*. Et apud Horatium illud,

- - - Fabriciumque.
Hunc, & intonſis Curium capillis.

Eſt etiam adjectio, quæ in complexu ſermonis aut *vitium* habet, aut *figuram*. Figuram, ut, *Accede ad ignem hunc : jam caleſces plus ſatis. plus* enim *quam ſatis eſt*. De altera, quæ *detractio* eſt, pluribus dicendum eſt. Utimur vulgo & comparativis pro abſolutis, ut cum ſe quis *infirmiorem* eſſe dixerit, duo inter ſe comparativa committimus. *Si te jam, Catilina, comprehendi, ſi interfici juſſero, credo erit verendum mihi, ne non hoc potius omnes boni ſerius a me,*

quam

quam quiſquam crudelius factum eſſe dicat. Sunt illa non ſimilia ſolœciſmo quidem, ſed tamen numerum mutantia, quæ & tropis aſſignari ſolent, ut de uno pluraliter dicamus,

Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor.

Et de pluribus ſingulariter,

Haud ſecus ac patriis acer Romanus in armis.

Specie diverſa, ſed genere eadem, & hæc ſunt,

Neve tibi ad ſolem vergant vineta cadentem:

Nec mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas.

Non enim neſcio cui alii prius, nec poſtea ſibi uni, ſed omnibus præcipit. Et de nobis loquimur tamquam de aliis: *Dicit Servius, Negat Tullius.* Et no- 806
ſtra perſona utimur pro aliena, & alios pro aliis fingimus. Utriuſque rei exemplum pro Cæcina. Piſonem adverſæ partis advocatum alloquens Cicero dicit, *Reſtituiſſe te dixti, Nego me edicto prætoris reſtitutum eſſe.* Verum enim illud *reſtituiſſe* Æbutius dixit. *Nego me, Cæcina, edicto prætoris reſtitutum eſſe.* Ubi & ipſum *dixti*, extrita ſyllaba, figura in verbo eſt. Illa quoque ex eodem genere poſſunt videri, quam nos *interpoſitionem*, vel *interclusionem* dicimus, Græci παρένθεσιν vocant, dum continuationi ſermonis medius aliquis ſenſus intervenit. *Ego cum te (mecum enim ſæpiſſime loquitur) patriæ reddidiſſem.* Cui adjiciunt *hyperbaton*, non illud quod inter tropos eſſe voluerunt: ſed alterum, quod eſt ejus figuræ ſententiarum quæ ἀποστροφὴ dicitur, ſimile, cum non ſenſus mutatur, verum forma eloquendi:

--- Decios, Marios, magnoſque Camillos,
Scipiadas duros bello, & te, maxime Cæſar.

Acutius adhuc in Polydoro:

Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,

Auri

Digitized by Google

Auri ſacra fames?

Qui tam parva momenta nominibus diſcreverunt, μετάβασιν vocant, quam & aliter fieri putant:

Quid loquor? aut ubi ſum?

807 Conjunxit autem παρένθεσιν & ἀποστροφὴν Virgilius in illo loco,

Haud procul inde cita Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant, (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus.

Hæc *ſchemata*, & his ſimilia, quæ erunt *per mutationem*, *adjectionem*, *detractionem*, *ordinem*, & convertunt in ſe auditorem, nec languere patiuntur ſubinde aliqua notabili figura excitatum: & habent quamdam ex illa vitii ſimilitudine gratiam, ut in cibis interim acor ipſe jucundus eſt. Quod continget, ſi neque ſupra modum multæ fuerint, nec ejuſdem generis aut junctæ, aut frequentes: quia ſatietatem ut varietas earum, ita raritas effugit. Illud eſt acrius genus quod non tantum in ratione poſitum eſt loquendi, ſed ipſis ſenſibus cum gratiam, tum etiam vires accommodat. E quibus primum ſit quod fit *per adjectionem*. plura ſunt genera. Nam & verba geminantur, vel amplificandi gratia: ut, *Occidi, occidi, non Sp. Melium*. Alterum eſt enim quod indicat, alterum quod affirmat. Vel miſerandi: ut,

Ah Corydon, Corydon. - - - -

Quæ eadem figura nonnumquam per *ironiam* ad elevandum convertitur. Similis geminationis poſt aliquam interjectionem repetitio eſt, ſed paullo etiam vehementior, *Bona, miſerum me! (conſumtis enim lacrimis tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam,*
808 *Cn. Pompeji, acerbiſſima voci ſubjecta præconis. Vivis, & vivis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam*. Et ab iiſdem verbis plura acriter & inſtanter incipiunt: *Nihilne te nocturnum præſidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum*

Google

rum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum ora vultuſque moverunt? Et iiſdem deſinunt, *Quis eos poſtulavit? Appius. quis produxit? Appius.* Quamquam hoc exemplum ad aliud quoque ſchema pertinet, cujus initia inter ſe & fines iidem ſunt, *quis* & *quis*, *Appius* & *Appius*. Quale eſt, *Qui ſunt qui fœdera ſæpe ruperunt? Carthaginenſes. Qui ſunt qui crudele bellum in Italia geſſerunt? Carthaginenſes. Qui ſunt qui Italiam deformaverunt? Carthaginenſes. Qui ſunt qui ſibi ignoſci poſtulant? Carthaginenſes.* Etiam in contrapoſitis vel comparativis ſolet reſpondere primorum verborum alterna repetitio, quod modo hujus eſſe loci potius dixi: *Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas; ille, ut eo quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exſuſcitat. Tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit. Tu caves, ne conſultores tui, ille, ne urbes aut caſtra capiantur.* Sed hac gratia non fuit contentus orator, vertit in contrarium eamdem figuram: *Ille tenet & ſcit, ut hoſtium copiæ; tu, ut aquæ pluviæ arceantur. Ille exercitatus eſt in propagandis finibus, tu in regendis.* Poſſunt media quoque reſpondere, vel primis: ut,

Te nemus Anguitiæ, vitrea te Fucinus unda.

Vel ultimis, *Hæc navis onuſta præda Sicilienſi, cum ipſa* 809
quoque eſſet ex præda. Nec quiſquam dubitavit, idem poſſe fieri iteratis utrimque mediis. Reſpondent primis & ultima, *Multi & graves dolores inventi parentibus, & propinquis multi.* Eſt & illud repetendi genus quod ſemel propoſita iterat & dividit,

Iphitus & Pelias mecum, quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulixi.

ἐπάνοδος dicitur Græce, noſtri *regreſſionem* vocant. Nec ſolum in eodem ſenſu, ſed etiam in diverſo eadem verba contra ſumuntur, *Principum dignitas erat pæne par, non par fortaſſe eorum qui ſequebantur.* In-

te-

terim variatur caſibus hæc & generibus iteratio: *Magnus eſt labor dicendi, magna res eſt*. Et apud Rutilium longiore περιόδῳ, & hæc initia ſententiarum ſunt, *Pater hic tuus? patrem hunc appellas? patris tu hujus filius es?* Fit caſibus modo hoc ſchema, quod πολύπτωτον vocant. Conſtat & aliis etiam modis: ut pro Cluentio, *Quod autem tempus veneni dandi? illo die? in illa frequentia? Per quem porro datum? unde ſumtum? quæ porro interceptio poculi? cur non de inte-*
810 *gro autem datum?* Hanc rerum conjunctam diverſitatem Cæcilius μεταβολὴν vocat: qualis eſt pro Cluentio locus in Oppianicum, *illum tabulas publicas violaſſe, cenſorias corrupiſſe, decuriones univerſi judicarunt: cum illo jam nemo rationem, nemo rem ullam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis & affinibus tutorem umquam liberis ſuis ſcripſit:* & deinceps adhuc multa. Ut hæc in unum congeruntur, ita contra illa diſperſa ſunt quæ a Cicerone *diſſipata* dici puto,

Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ,
Arborei fœtus alibi,

& deinceps. Illa vero apud Ciceronem mira figurarum mixtura deprehenditur in qua & primo verbo longo poſt intervallo redditum eſt ultimum, & media primis, & mediis ultima congruunt: *Veſtrum jam hic factum deprehenditur, Patres conſcripti, non meum: ac pulcherrimum quidem factum: verum, ut dixi, non meum, ſed veſtrum*. Hanc frequentiorem repetitionem πλοκὴν vocant, quæ fit ex permixtis figuris, ut ſupra dixi, utque ſe habet epiſtola ad Brutum. *Ego cum in gratiam redierim cum Appio Claudio, & redierim per Cn. Pompejum, te ego ergo cum redierim*. Et in iiſdem ſententiis crebrioribus mutata declinationibus iteratione verborum: ut apud Perſium,

- - - - Uſque adeóne
Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter?

Et apud Ciceronem, *Neque enim poterat judicio ex his da-*

damnatis qui judicabantur. Sed ſenſus quoque toti, 811
quemadmodum cœperunt, deſinent: *Venit ex Aſia: hoc ipſum quam bonum? Trib. pleb. venit ex Aſia*. In eadem tamen periodo & verbum ultimum primo refertur, tertium jam ſermone adjectum eſt, *Verumtamen venit*. Interim ſententia quidem repetitur, ſed eodem verborum ordine, *Quid Cleomenes facere potuit? Non enim poſſum quemquam inſimulare falſo. Quid, inquam, Cleomenes magnopere facere potuit?* Prioris ſententiæ verbum ultimum, ac ſequentis primum frequenter eſt idem: quo quidem ſchemate utuntur poetæ ſæpius,

Pierides, vos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo, cujus amor tantum mihi creſcit in horas.

Sed ne oratores quidem raro: *Hic tamen vivit: vivit? immo vero etiam in ſenatum venit*. Aliquando, ſicut in geminatione verborum diximus, initia quoque & clauſulæ ſententiarum aliis, ſed non alio tendentibus verbis, inter ſe conſonant. Initia hoc modo, *Dederim periculis omnibus, obtulerim inſidiis, objecerim invidiæ*. Rurſus clauſulæ: ibidem ſtatim, *Vos enim ſtatuiſtis, vos ſententiam dixiſtis, vos judicaſtis*. Hoc alii μετωνυμίαν, alii *disjunctionem* vocant, utrumque (etiamſi eſt diverſum) recte. Nam eſt nominum idem ſignificantium ſeparatio. Congregantur quoque verba idem ſignificantia: *Quæ cum ita ſint, Catilina, perge quo cœpiſti: egredere aliquando ex urbe: patent portæ: proficiſcere*. Et in eumdem alio libro, *Abiit, exceſſit, erupit, evaſit*. Hoc Cæcilio πλεονα- 812
σμὸς videtur, id eſt, abundans ſupra neceſſitatem oratio: ſicut illa, *Vidi oculos ante ipſe meos*. In illo enim *vidi* ineſt *ipſe*. Verum id, ut alio quoque loco dixi, cum ſupervacua oneratur adjectione, vitium dicitur: cum autem auget manifeſtam ſententiam, ſicut hic, virtus: *Vidi, ipſe, ante oculos*, quot verba, totidem ſunt affectus. Cur tamen hæc proprie no-

nomine tali notarit, non video. Nam & geminatio, & repetitio, & qualiſcumque adjectio, πλεονασμὸς videri poteſt. Nec verba modo, ſed ſenſus quoque idem facientes acervantur. *Perturbatio iſtum mentis, & quædam ſcelerum offuſa caligo, & ardentes furiarum faces excitarunt.* Congeruntur & diverſa: *Mulier, tyranni ſæva crudelitas, patris amor, ira præceps, temeritas, dementia.* Et apud Ovidium,

> *Sed grave Nereidum numen, ſed corniger Ammon,*
> *Sed quæ viſceribus veniebat bellua ponti*
> *Exſaturanda meis. - - -*

Inveni qui & hoc vocaret πλοκὴν: cui non aſſentio: cum ſint unius figuræ mixta quoque, & idem, & diverſum ſignificantia, quod & ipſum διαλλαγὴν vocant: *Quæro ab inimicis, ſint ne hæc inveſtigata, com-*
813 *perta, patefacta, ſublata, deleta, exſtincta per me. Inveſtigata, comperta, patefacta*, aliud oſtendunt: *ſublata, deleta, exſtincta*, ſunt inter ſe ſimilia, ſed non etiam prioribus. Et hoc autem exemplum, & ſuperius, aliam quoque efficiunt figuram, quæ, quia conjunctionibus caret, *diſſolutio* vocatur; apta cum quid inſtantius dicimus. Nam & ſingula inculcantur, & quaſi plura fiunt. Ideoque utimur hac figura non in ſingulis modo verbis, ſed ſententiis etiam: ut Cicero dicit contra concionem Metelli, *Qui indicabantur, eos vocari, cuſtodiri, ad ſenatum adduci juſſi, in ſenatu ſunt poſiti.* & totus hic locus. Hoc genus βραχυλογίαν vocant, quæ poteſt eſſe *copulata diſſolutio*. Contrarium eſt ſchema, quod conjunctionibus abundat. Illud ἀσύνδετον, hoc πολυσύνδετον dicitur. Hoc eſt, vel iiſdem ſæpius repetitis: ut,

> *- - - - - Tectumque, laremque,*
> *Armaque, Amyclæumq; canem, Creſſamq; pharetram.*

Vel diverſis,

> *Arma virumque. - - -*
> *Multum ille & terris. - - -*

Mul-

Multa quoque & bello. - - -

Adverbia quoque & pronomina variantur.

Hîc illum vidi juvenem. - - -
Bis ſenos cui noſtra dies. - - -
Hîc mihi reſponſum primus dedit ille petenti.

Sed utrumque horum *coacervatio*. Etenim tantum
juncta aut diſſoluta omnibus ſcriptores ſua nomina 814
dederunt, ſed varia, & ut cuique fingenti placuit.
Fons quidem unus, quia acriora facit & inſtantiora
quæ dicimus, & vim quamdam præ ſe ferentia, ve-
lut ſæpius erumpentis affectus. *Gradatio*, quæ dici-
tur κλίμαξ, apertiorem habet artem, & magis af-
fectatam, ideoque eſſe rarior debet. Eſt autem ipſa
quoque adjectionis; repetit enim quæ dicta ſunt:
&, priuſquam ad aliud deſcendat, in prioribus re-
ſiſtit. Ejus exemplum ex Græco notiſſimo transfera-
tur, *Nec hæc dixi quidem, ſed nec ſcripſi: nec ſcripſi
quidem, ſed nec obii legationem: nec obii quidem, ſed
nec perſuaſi Thebanis*. Sunt tamen erudita & Latina:
*Aphricano virtutem induſtria, virtus gloriam, gloria æ-
mulos comparavit*. & Calvi, *Non ergò magis pecunia-
rum repetundarum, quam majeſtatis, neque majeſtatis
magis, quam Plautiæ legis, neque Plautiæ legis magis,
quam ambitûs, neque ambitus magis, quam omnium le-* 815
gum judicia perierunt. Invenitur apud poetas quoque,
ut apud Homerum de ſceptro, quod a Jove ad Aga-
memnonem uſque deducit: & apud noſtrum etiam
tragicum,

Jove propagatus eſt (ut perhibent) Tantalus,
Ex Tantalo Pelops, ex Pelope autem ſatus
Atreus, qui noſtrum porro propagat genus.

At quæ *per detractionem* fiunt figuræ, brevitatis no-
vitatiſque maxime gratia petuntur: quarum una eſt
ea quam libro proximo in figuras diſtuli, *ſynecdo-
che*, cum ſubtractum verbum aliquod ſatis ex cete-
ris intelligitur: ut Cœlius in Antonium, *Stupere*

gaudio Græcus. Simul enim auditur, *cœpit*. Cicero ad Brutum, *Sermo nullus; ſcilicet, niſi de te. Quid enim potius? Tum Flavius, Erras, tabellarie, & ego*
816 *ibidem orans inter cœnam exoravi*. Cui ſimilia ſunt illa, meo quidem judicio, in quibus verba decenter pudoris gratia ſubtrahuntur,

Novimus & qui te, tranſverſa tuentibus hirquis,
Et quo, ſed faciles Nymphæ riſere, ſacello.

Hanc quidam *apoſiopeſin* putant, fruſtra. Nam, illa quid taceat, incertum eſt, aut certe longiore ſermone explicandum: hîc unum verbum, & manifeſtum quidem, deſideratur: quæ ſi *apoſiopeſis* eſt, nihil in quo deeſt aliquid, non idem appellabitur. Ne ego illud quidem *apoſiopeſin* ſemper voco in quo res quæcumque relinquitur intelligenda, ut ea quæ in epiſtolis Cicero, *Data Lupercalibus, quo die Antonius Cæſari*. quia nihil hîc aliud intelligi poterat, quam hoc, *diadema impoſuit*. Altera eſt *per de-*
817 *tractionem* figura, de qua modo dictum eſt, cui conjunctiones eximuntur. Tertia, quæ dicitur *συνεζευγμένον*. In qua unum ad verbum plures ſententiæ referuntur, quarum unaquæque deſideraret illud, ſi ſola poneretur. Id accidit aut præpoſito verbo, ad quod reliqua reſpiciant: *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia*. Aut illato, quo plura cluduntur: *Neque enim is es, Catilina, ut te aut pudor umquam a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a furore revocaverit*. Medium quoque poteſt eſſe, quod & prioribus & ſequentibus ſufficiat. Jungit autem & diverſos ſexus, ut cum marem feminamque *filios* dicimus. Et ſingularia pluralibus miſcet. Sed hæc adeo ſunt vulgaria, ut ſibi artem figurarum aſſerere non poſſint. Illud plane figura eſt, qua diverſa ſermonis forma conjungitur,

- - - - Sociis tunc, arma capeſſant,
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.

Quam-

Quamvis enim pars *bellum* poſterior participio inſiſtat, utrique tamen convenit illud *edico*: nam utrique detractionis gratia facta conjunctio. Συνοικείωσιν vocant quæ duas res diverſas colligat: *Tam deeſt avaro quod habet; quam quod non habet*. Huic diverſam volunt eſſe diſtinctionem, cui dant nomen 818
παραδιαστολήν, qua ſimilia diſcernuntur: *Cum te pro aſtuto ſapientem appelles, pro confidente fortem, pro illiberali diligentem*. quod totum pendet ex finitione, ideoque an figura ſit dubito. Cui contraria eſt ea quæ ex vicinia tranſit ad diverſa aut ſimilia,

--- Brevis eſſe laboro,
Obſcurus fio.

& quæ ſequuntur. Tertium eſt genus figurarum, quæ aut ſimilitudine aliqua vocum, aut paribus, aut contrariis vertunt in ſe aures, & animos excitant. Huic nomen eſt παρωνομασία, quæ dicitur *agnominatio*. Ea non uno modo fieri ſolet, ſed ex vicinia quadam prædicti nominis ducta, caſibus declinatur: ut Domitius Afer pro Cloantilla, *Mulier rerum omnium imperita, in omnibus rebus infelix*. Et cum verbo idem verbum plus ſignificanter ſubjungitur, *Quando homo, hoſtis homo*. Quibus exemplis ſum in aliud uſus, ſed in uno facilis eſt geminatio. Παρωνο- 819
μασία ei contrarium eſt, quod eodem verbo quaſi falſum augetur, *Quæ lex privatis hominibus eſſe lex non videbatur*. Cui confinis eſt ἀντανάκλασις, ejuſdem verbi contraria ſignificatio. Cum Proculejus quereretur de filio, quod is mortem ſuam *exſpectaret*, & ille dixiſſet, *ſe vero non exſpectare*: *Immo*, inquit, *rogo exſpectes*. Non ex eodem, ſed ex diverſo, vicinum accipitur, cum *ſupplicio* afficiendum dicas quem *ſupplicatione* dignum judicaris. Aliter quoque voces aut eædem diverſa in ſignificatione ponuntur, aut productione tantum vel correptione mutatæ: quod etiam in jocis frigidum, equidem tradi inter præ-

cepta miror : eorumque exempla vitandi potius , quam imitandi gratia , pono . *Amari jucundum eſt , ſi curetur ne quid inſit amari . Avium dulcedo ad avium ducit :* & apud Ovidium ludentem ,

Cur ego non dicam , Furia , te furiam ?

820 Cornificius hanc *traductionem* vocat , videlicet alterius intellectus ad alterum . Sed elegantius , quod eſt poſitum in diſtinguendam rei proprietatem : *Hanc reipublica peſtem paulliſper reprimi , non in perpetuum comprimi poſſe .* Et quæ præpoſitionibus in contrarium mutantur , *Non emiſſus ex urbe , ſed immiſſus in urbem eſſe videatur .* Melius atque acrius , quod cum figura jucundum eſt, tum etiam ſenſu valet , *Emit morte immortalitatem .* Illa levior eſt , *Non Piſonum , ſed piſtorum .* & , *Ex oratore arator .* Peſſimum vero , *Ne patres conſcripti videantur circumſcripti . Raro evenit , ſed vehementer venit .* Sic contingit, ut aliquis ſenſus vehemens & acer venuſtatem aliquam , non eodem ex verbo non diſſonam , accipiat . Et cur me prohibeat pudor uti domeſtico exemplo ? Pater meus contra eum qui ſe legationi immoriturum dixerat , deinde vix paucis diebus inſumtis re infecta redierat , *Non exigo , ut immoriaris legationi ; immorare .* Nam & valet ſenſus ipſe , & in verbis tantum diſtantibus jucunde conſonat vox præſertim non captata , ſed velut oblata : cum altero ſuo ſit uſus , alterum ab adverſario acceperit . Magnæ veteribus curæ
821 fuit , gratiam dicendi e paribus contrariis acquirere . Gorgias in hoc immodicus , copioſus utique prima ætate Iſocrates fuit . Delectatus eſt his etiam M. Tullius , verum & modum adhibuit non ingratæ (niſi copia redundet) voluptati , & rem , alioqui levem , ſententiarum pondere implevit . Nam per ſe frigida & inanis affectatio , cum in acres incidit ſenſus , innata videtur eſſe , non arceſſita . Similium fere quadruplex ratio eſt . Nam eſt primum , quoties ver-

verbum verbo ſimile, aut non diſſimile valde quæri-
tur: ut,

--- *Puppeſque tua, pubeſque tuorum.*

&, *Si in hac calamitoſa fama, quaſi in aliqua pernicio-
ſiſſima flamma.* &, *Non enim tam ſpes laudanda, quam
res eſt.* Aut certe par eſt extremis ſyllabis conſo-
nans; *non verbis, ſed armis.* Et hoc quoque, quoties
in ſententias acres incidit, pulchrum eſt, *Quantum
poſſis, in eo ſemper experire, ut proſis.* Hoc eſt πάρισον,
ut pleriſque placuit. Cleoſteleus πάρισον exiſtimat
quod fit e membris non diſſimilibus. Secundum, ut
clauſula ſimiliter cadat, vel iiſdem in ultimam par-
tem collatis, ὁμοιοτέλευτον, ſimilem duarum ſenten- 822
tiarum vel plurium finem. *Non modo ad ſalutem ejus
exſtinguendam, ſed etiam gloriam per tales viros infrin-
gendam.* Ex quibus fere ſunt, non tamen ut ſemper
ultimis conſonent, quæ τρίκωλα dicunt, *Vicit pudorem
libido, timorem audacia, rationem amentia.* Sed in
quaternas quoque ac plures hæc ratio ire ſententias
poteſt. Fit etiam ſingulis verbis, *Hecuba, hoc dolet,
piget, pudet.* &, *Abiit, exceſſit, erupit, evaſit.* Ter-
tium eſt quod in eoſdem caſus cadit, ὁμοιόπτωτον
dicitur. Sed neque quod finem habet ſimilem, eſt
ὁμοιόπτωτον: utique in eumdem finem venit ὁμοιοτέ-
λευτον. Eſt enim ὁμοιόπτωτον tantum caſus ſimilis, e-
tiamſi diſſimilia ſint quæ declinentur: nec tantum
in fine deprehenditur, ſed reſpondent vel prima in-
ter ſe, vel mediis, vel extremis: vel etiam permu-
tatis his, ut media primis, & ſumma mediis accom-
modentur, & quocumque modo accommodari pote-
runt. Nec enim ſemper paribus ſyllabis conſtat: ut
eſt apud Afrum, *Amiſſo nuper infelicis aulæ, ſi non præ-
ſidio inter pericula, tamen ſolatio vitæ inter adverſa.* Ea
vero videntur optima in quibus initia ſententiarum
& fines conſentiunt: ut hic *Præſidio, ſolatio.* Et ut 823
pæne ſimilia ſint verbis, & paribus cadant, & eo-

 dem

dem deſinant modo. Etiam ut ſint (quod eſt quartum) membris æqualibus, quod *ἰσόκωλον* dicitur, *Si, quantum in agro locisque deſertis audacia poteſt, tantum in foro atque judiciis impudentia valeret.* *ἰσόκωλον* eſt, & *ὁμοιόπτωτον* habet. *Non minus nunc in cauſſa cederet Aulus Cæcina Sexti Æbutii impudentia, quam tum in vi facienda ceſſit audacia.* *ἰσόκωλον, ὁμοιόπτωτον, ὁμοιοτέλευτον.* Accedit & ex illa figura gratia, qua nomina dixi mutatis caſibus repeti, *Non minus cederet, quam ceſſit.* Adhuc *ὁμοιοτέλευτον* & *παρωνομασία* eſt, *Neminem poſſe alteri dare matrimonium, niſi quem penes ſit patrimonium.* *Contrapoſitum* autem, vel, ut quidam vocant, *contentio* (*ἀντίθετον* dicitur) non uno fit modo. Nam & fit ſi ſingula ſingulis opponuntur : ut in eo quod modo dixi, *Vicit pudorem libido, timorem audacia.* Et bina binis, *Non noſtri ingenii, veſtri auxilii eſt.* Et ſententiæ ſententiis, *Dominetur in concionibus, jaceat in judiciis.* Cui commodiſſime ſubjungitur & ea ſpecies quam *diſtinctionem* diximus, *Odit populus Romanus privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit.* Et, quæ ſunt ſimili caſu, diſſimili ſententia in ultimo locata : ut, *Quod in tempore mali fuit, nihil obſit : quin quod in cauſſa boni fuit, proſit.* Nec ſemper contrapoſitum ſubjungitur, ut in hoc, *Eſt enim hæc, judices, non ſcripta, ſed nata lex.* Verum, ſicut Cicero dicit, quod de ſingulis rebus propoſitis refertur ad ſingula : ut in eo quod ſequitur, *Quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus.* Nec ſemper, quod adverſum eſt,
824 contraponitur, quale eſt apud Rutilium, *Nobis primum dii immortales fruges dederunt : nos, quæ ſoli accepimus, in omnes terras diſtribuimus. Nobis majores noſtri rempubl. reliquerunt : nos etiam ſocios noſtros de ſervitute eripuimus.* Fit etiam aſſumtâ illa figurâ qua verba declinata repetuntur, quod *ἀντιμεταβολὴ* dicitur,

Non ut edam vivo, ſed ut vivam edo. Et quod apud Ciceronem converſum ita eſt, ut cum mutationem caſus habeat, etiam ſimiliter deſinat: *Ut & ſine invidia culpa plectatur, & ſine culpa invidia ponatur.* Quod & eodem clauditur verbo: ut quod dicit de Roſcio, *Etenim, cum artifex ejuſmodi ſit, ut ſolus dignus videatur eſſe qui ſcenam introeat: tum vir ejuſmodi ſit, ut ſolus videatur dignus qui eo non accedat.* Eſt & in nominibus ex diverſo collocatis ſua gratia, *Si Conſul Antonius, Brutus hoſtis: ſi conſervator reipublicæ Brutus, hoſtis Antonius.* Olim plura de figuris, quam neceſſe erat: & adhuc erit qui putet eſſe figuram, *Incredibile eſt quod dico, ſed verum,* ἀνθυποφορὰν vocant. & , *Aliquis hoc ſemel tulit, ego bis, ego ter.* Διέξοδον, ἄφοδον, *Longius evectus ſum, ſed redeo ad propoſitum.* Quædam verborum figuræ paullum figuris ſententiarum declinantur, ut *dubitatio.* Nam cum eſt in re, priori parti aſſignanda eſt: cum in verbo, ſequenti: *Sive me malitiam, ſive ſtultitiam dicere oportet.* Item correctionis eadem ratio eſt. Nam quod illic dubitat, hîc emendat. Etiam in perſonæ fictione accidere quidam idem putaverunt, ut in verbis etiam eſſet hæc figura, *Crudelitatis eſt mater avaritia.* Et apud Salluſtium in Ciceronem, *O Romule Arpinas.* quale eſt & apud Menandrum, *Oedipus Othryaſius.* Hæc omnia copioſius ſunt exſecuti qui non ut partem operis tranſcurrerunt, ſed proprie libros huic operi dedicaverunt, ſicut Cæcilius, Dionyſius, Rutilius, Cornificius, Viſellius, aliique non pauci. ſed non minor erit eorum qui vivunt, gloria. Ut fateor autem, verborum figuras poſſe plures reperiri a quibuſdam, ita iis quæ ab auctoribus claris traduntur, meliores, non aſſentior. Nam in primis M. Tullius multas in tertio de Oratore libro poſuit, quas in Oratore, poſtea ſcripto, tranſeundo videtur ipſe damnaſſe: quarum pars eſt quæ ſententia-

825

tiarum potius, quam verborum ſit, ut *imminutio*, *improviſa imago*, *ſibi ipſi reſponſio*, *digreſſio*, *permiſſio*,
826 *contrarium*: hoc enim puto quod dicitur ἐναντιότης, *ſumta ex adverſio probatio*. Quædam omnino non ſunt figuræ, ſicut *ordo*, *dinumeratio*, *circumſcriptio*: ſive hoc nomine ſignificatur comprehenſa breviter ſententia, ſive finitio. Nam & hæc Cornificius atque Rutilius ſchemata λέξεως putant. Verborum autem *concinna tranſgreſſio*, id eſt, *hyperbaton*, quod Cæcilius quoque putat *ſchema*, a nobis eſt interpoſita. Et *mutatio*: quæ ſi ea eſt quam Rutilius ἀλλοίωσιν vocat, diſſimilitudinem oſtendit hominum, rerum, factorumque: ſi latius fiat, figura non eſt: ſi anguſtius, in ἀντίθετον cadet. Si vero hæc appellatio ſignificat ὑπαλλαγὴν, ſatis de ea dictum eſt. Quod vere ſchema eſt, *ad propoſitum ſubjecta ratio*? Utrum quod Rutilius αἰτιολογίαν vocat? nam de illo dubitari poſſit, an *ſchema* ſit diſtributis ſubjecta ratio. Quod apud eumdem primo loco poſitum eſt, προσαπόδοσις dicitur, quæ ut maxime ſervetur, ſane eſt in pluribus propoſitis: quia aut ſingulis ſtatim ratio
827 ſubjicitur: ut eſt apud C. Antonium. *Sed neque accuſatorem eum metuo, qui ſum innocens: neque competitorem vereor, qui ſum Antonius: neque conſulem ſpero, qui eſt Cicero*. Aut poſitis duobus vel tribus, eodem ordine ſingulis continuo redditur: quale apud Brutum de dictatura Cn. Pompeji, *Præſtat enim nemini imperare, quam alicui ſervire. ſine illo enim vivere honeſte licet, cum hoc vivendi nulla conditio eſt*. Sed uni rei multiplex ratio ſubjungitur: ut apud Virgilium,

Sive inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt, ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, - - -
Seu plures calor ille vias, - - -
Seu durat magis, - - -

& to-

& totus locus. *Relationem* quid accipi velit, non
mihi liquet. Nam ſi ὑπαλλαγὴν, aut ἐπάνοδον, aut ἀν-
τιμεταβολὴν dicit, de omnibus locuti ſumus. Sed
quidquid id eſt, neque hoc, neque ſuperiora in Ora-
tore repetit. Sola eſt in eo libro poſita pariter inter
figuras verborum, *exclamatio*, quam ſententiæ po-
tius puto. affectus enim eſt, & ceteris omnibus con-
ſentio. Adjicit his Cæcilius περίφρασιν, de qua dixi.
Cornificius *interrogationem*, *ratiocinationem*, *ſubjectio-
nem*, *translationem*, *occultationem*: præterea *ſenten-
tiam*, *membrum*, *articulum*, *interpretationem*, *conclu-
ſionem*. quorum priora alterius generis ſunt ſche-
mata, ſequentia ſchemata omnino non ſunt. Item
Rutilius præter ea quæ apud alios quoque ſunt *ſche-
mata*, παρομολογίαν, ἀναγκαῖον, ἠθοποιΐαν, δικαιολο-
γίαν, πρόληψιν, χαρακτηρισμὸν, βραχυλογίαν, παρα-
σιώπησιν, παῤῥησίαν, de quibus idem dico. Nam eos 828
quidem auctores qui nullum prope finem fecerunt
exquirendis nominibus, præteribo: qui etiam quæ
ſunt argumentorum, figuris adſcripſerunt. Ego il-
lud de iis etiam quæ vere ſunt, adjiciam breviter,
ſicut ornant orationem opportune poſitæ, ita ine-
ptiſſimas eſſe cum immodice petuntur. Sunt qui
neglecto rerum pondere, & viribus ſententiarum,
ſi vel inania verba in hos modos depravarint, ſum-
mos ſe judicent artifices, ideoque non deſinunt eas
nectere: quas ſine ſententia ſectari tam eſt ridicu-
lum, quam quærere habitum geſtumque ſine corpo-
re. Sed ne hæ quidem, quæ recte fiunt, denſandæ
ſunt nimis; nam & vultus mutatio, oculorumque
conjectus, multum in actu valet: ſed ſi quis ducere
os exquiſitis modis, & frontis ac luminum incon-
ſtantia trepidare non deſinat, rideatur. Et oratio
habeat rectam quamdam velut faciem: quæ ut ſtupe-
re immobili rigore non debebit, ita ſæpius in ea
quam natura dedit, ſpecie continenda eſt. Sciendum
vero

vero in primis, quid quiſque in orando poſtulet *locus*, quid *perſona*, quid *tempus*. Major enim pars harum figurarum poſita eſt in delectatione. Ubi vero atrocitate, invidia, miſeratione pugnandum eſt, quis ferat contrapoſitis, & pariter cadentibus, & conſimilibus iraſcentem, flentem, rogantem? cum in his rebus cura verborum deroget affectibus fidem: &, ubicumque ars oſtentatur, veritas abeſſe videatur.

829 CAPUT IV.

De compoſitione.

DE *compoſitione* non equidem poſt Marcum Tullium ſcribere auderem (cui neſcio an ulla pars operis hujus ſit magis elaborata) niſi & ejuſdem ætatis homines, ſcriptis ad ipſum etiam literis, reprehendere id collocandi genus auſi fuiſſent, & poſt eum plures multa ad eamdem rem pertinentia memoriæ tradidiſſent. Itaque accedam in pleriſque Ciceroni, atque in iis ero quæ indubitata ſunt, brevior: in quibuſdam paullum fortaſſe diſſentiam. Nam etiam cum judicium meum oſtendero, ſuum tamen legentibus relinquam. Neque ignoro, quoſdam eſſe qui curam omnem *compoſitionis* excludant, atque illum horridum ſermonem, ut forte effluxerit, modo magis *naturalem*, modo etiam magis *virilem* eſſe contendant. Qui ſi id demum *naturale* eſſe dicunt quod a natura primum ortum eſt, & quale ante cultum fuit, tota hæc ars orandi ſubvertetur. Neque enim loquuti ſunt ad hanc regulam & diligentiam primi homines, nec proœmiis *præparare*, *docere* expoſitione, argumentis *probare*, affectibus *commovere* ſcierunt. Ergo his omnibus, non ſola compoſitione caruerunt: quorum ſi fieri nihil melius

lius

lius licebat, ne domibus quidem caſas, aut veſtibus 830
pellium tegmina, aut urbibus montes ac ſilvas mutari oportuit. Quæ porro ars ſtatim fuit? quid non cultu niteſcit? cur vites coercemus manu? cur eas fodimus? rubos arvis excidimus? terra & hæc generat. manſuefacimus animalia? indomita naſcuntur. Verum id eſt maxime naturale quod fieri natura optime patitur. Fortius vero quî incompoſitum poteſt eſſe, quam junctum, & bene collocatum? Neque ſi parvi pedes vim detrahant rebus, ut *Sotadeorum*, & *Galliamborum*, & quorumdam in oratione ſimili pæne licentia laſcivientium, compoſitionis eſt judicandum. Ceterum quanto vehementior fluminum curſus eſt prono alveo, ac nullas moras objiciente, quam inter obſtantia ſaxa fractis aquis ac reluctantibus; tanto, quæ connexa eſt, & totis viribus fluit, fragoſâ atque interruptâ melior oratio. 831
Cur ergo vires ipſas ſpecie ſolvi putent, quando nec ulla res ſine arte ſatis valeat, & comitetur ſemper artem decor? An non eam quæ emiſſa optime eſt, haſtam ſpecioſiſſime contortam ferri videmus? & arcu dirigentium tela, quo certior manus, hoc eſt habitus ipſe formoſior? Jam in certamine armorum, atque in omni palæſtra, quid ſatis recte cavetur ac petitur, cui non artifex motus, & certi quidam pedes adſint? Quare mihi compoſitione velut amentis quibuſdam nervisve intendi & concitari ſententiæ videntur. Ideo eruditiſſimo cuique perſuaſum eſt, valere eam quamplurimum, non ad delectationem modo, ſed ad motum quoque animorum. Primum, quia nihil intrare poteſt in affectum quod in aure, velut quodam veſtibulo, ſtatim offendit. Deinde quod natura ducimur ad modos. Neque enim aliter eveniret, ut illi quoque organorum ſoni, quamquam verba non exprimunt, in alios tamen atque alios motus ducerent auditorem. In certaminibus ſacris

non eadem ratione concitant animos ac remittunt:
nec eoſdem modos adhibent cum bellicum eſt ca-
nendum, & cum poſito genu ſupplicandum: nec i-
dem ſignorum concentus eſt procedente ad prælium
832 exercitu, idem receptui carmen. Pythagoreis cer-
te moris fuit, & cum evigilaſſent, animos ad *ly*-
ram excitare, quo eſſent ad agendum erectiores:
& cum ſomnum peterent, ad eamdem prius lenire
mentes, ut, ſi quid fuiſſet turbidiorum cogitatio-
num, componerent. Quod ſi numeris & modis in-
eſt quædam tacita vis, in oratione eſt vehementiſſi-
ma: quantumque intereſt, ſenſus idem quibus ver-
bis efferatur, tantum verba eadem qua compoſitione
vel in exitu jungantur, vel fine claudantur. Nam
quædam & ſententiis parva, & elocutione modica,
virtus hæc ſola commendat. Denique quod cuique
viſum erit vehementer, dulciter, ſpecioſe dictum,
ſolvat & turbet: abierit omnis vis, jucunditas, de-
cor. Solvit quædam ſua in Oratore Cicero. *Nam ne-
que me divitiæ movent, quibus omnes Africanos & Læ-
lios multi venalitii mercatoreſque ſuperarunt:* Immuta
paullulum, ut ſit, *Multi ſuperarunt mercatores, ve-
nalitiique*, & ſequentes deinceps periodos: quas ſi
ad illum modum perturbes, velut fracta aut tranſ-
verſa tela projeceris. Idem corrigit quæ a Grac-
cho compoſita durius putat. Illum decet: nos hac
ſimus probatione contenti, quod in ſcribendo quæ
833 ſe nobis ſolutiora obtulerint, componimus. Quid
enim attinet eorum exempla quærere quæ ſibi
quiſque experiri poteſt? illud notaſſe ſatis habeo,
quo pulchriora & ſenſu & elocutione diſſolveris,
hoc orationem magis deformem fore: quia negli-
gentia collocationis ipſa verborum luce deprehen-
ditur. Itaque ut confiteor, pæne ultimam oratori-
bus artem *compoſitionis*, quæ perfecta ſit, contigiſ-
ſe: ita illis priſcis habitam inter curas, in quan-

tum

tum adhuc profecerant, puto. Neque mihi, quamlibet magnus auctor, Cicero perſuaſerit, Lyſiam, Herodotum, Thucydidem, parum ſtudioſos ejus fuiſſe. Genus fortaſſe ſint ſecuti non idem quod Demoſthenes, aut Plato; quamquam & ii ipſi inter ſe diſſimiles fuerunt. Nam neque illud in Lyſia dicendi textum tenue atque rarum lætioribus numeris corrumpendum erat. Perdidiſſet enim gratiam, quæ in eo maxima eſt, ſimplicis atque inaffectati coloris: perdidiſſet fidem quoque. Nam ſcribebat aliis, non ipſe dicebat: ut oportuerit eſſe illa rudibus & incompoſitis ſimilia: quod ipſum *compoſitio* eſt. Et hiſtoriæ (quæ currere debet ac ferri) minus conveniſſent interſiſtentes clauſulæ, & debita actionibus reſpiratio, & cludendi inchoandique 834
ſententias ratio. In concionibus quidem etiam ſimiliter cadentia quædam, & contrapoſita deprehendas: in Herodoto vero cum omnia (ut ego quidem ſentio) leniter fluunt, tum ipſa *διάλεκτος* habet eam jucunditatem, ut latentes etiam numeros complexa videatur. Sed de propoſitorum diverſitate poſt paullum. Nunc quæ prius iis qui recte componere volent, diſcenda ſint. Eſt igitur ante omnia *oratio* alia *vincta*, atque *contexta: ſoluta* alia, qualis in ſermone & epiſtolis: niſi cum aliquid ſupra naturam ſuam tractant, ut *de philoſophia*, *de republica*, ſimilibuſque. Quod non eo dico, quia non illud quoque ſolutum habeat ſuos quoſdam, & forſitan difficiliores etiam pedes: neque enim aut hiare ſemper vocalibus, aut deſtitui temporibus volunt ſermo & epiſtola: ſed non fluunt, nec cohærent, nec verba de verbis trahunt: ut potius laxiora in his vincula, quam nulla ſint. Nonnumquam in cauſſis quoque minoribus decet eadem ſimplicitas, quæ non illis, ſed aliis utitur numeris, diſſimulatque eos, & tantum communit occultius. At illa connexa ſe-

ries

ries tres habet formas: *Inciſa*, quæ κόμματα dicuntur: *Membra*, quæ κῶλα: & περίοδον, quæ eſt vel *ambitus*, vel *circumductum*, vel *continuatio*, vel *con-*
835 *cluſio*. In omni porro compoſitione tria ſunt neceſſaria, *ordo*, *junctura*, *numerus*. Primum igitur *de ordine*. Ejus obſervatio in verbis eſt ſingulis, & contextis. Singula ſunt quæ diximus ἀσύνδετα. In his cavendum eſt, ne decreſcat oratio, & fortiori ſubjungatur aliquid infirmius, ut *ſacrilego fur*, aut *latroni petulans*. Augeri enim debent ſententiæ, & inſurgere: ut optime Cicero, *Tu*, inquit, *iſtis faucibus*, *iſtis lateribus*, *iſta gladiatoria totius corporis firmitate*. Aliud enim majus aliò ſupervenit. At ſi cœpiſſet a toto corpore, non bene ad latera fauceſque deſcenderet. Eſt & alius naturalis ordo, ut *viros ac feminas*, *diem ac noctem*, *ortum & occaſum* dicas potius, quam retrorſum. Quædam ordine permutato fiunt ſupervacua, ut *fratres gemini*. Nam ſi præceſſerint *gemini*, *fratres* addere non eſt neceſſe. Illa nimia quorumdam fuit obſervatio, ut *vocabula ver-*
836 *bis*, *verba* rurſus *adverbiis*, *nomina appoſitis*, & *pronominibus* rurſus eſſent priora. Nam fit contra quoque frequenter non indecore. Necnon & illud nimiæ eſt ſuperſtitionis, ut quæque ſint tempore, ea facere etiam ordine priora: non quin frequenter ſit hoc melius, ſed quia interdum plus valent ante geſta, ideoque levioribus ſuperponenda ſunt. *Verbo ſenſum cludere*, multo, ſi compoſitio patiatur, optimum eſt. In verbis enim ſermonis vis ineſt. At ſi id aſperum erit, cedat hæc ratio numeris, ut fit apud ſummos Græcos Latinoſque oratores frequentiſſime. Sine dubio enim omne quod non cludet, *hyperbaton* eſt. Ipſum hoc inter tropos vel figuras, quæ ſunt virtutis, receptum eſt. Non enim ad pedes verba dimenſa ſunt: ideoque ex loco transferuntur in locum, ut jungantur quo congruunt maxime: ſicut in ſtru-

ctu-

Digitized by Google

ſtura ſaxorum rudium, etiam ipſa enormitas invenit, cui applicari, & in quo poſſit inſiſtere. Feliciſſimus tamen ſermo eſt cui & rectus ordo, & apta junctura, & cum his numerus opportune cadens contingit. Quædam vero tranſgreſſiones & longæ ſunt nimis, ut in ſuperioribus diximus libris, & interim etiam compoſitione vitioſæ, quæ in hoc ipſum petuntur, ut exſultent atque laſciviant: quales illæ Mæcenatis, *Sole & aurora rubent plurima. Inter ſacra movit aqua fraxinos. Ne exſequias quidem unus inter miſerrimos viderem meas.* Quod inter hæc peſſimum eſt, quia in re triſti ludit compoſitio. Sæpe tamen eſt vehemens aliquis ſenſus in verbo: quod ſi 837
in media parte ſententiæ latet, tranſiri intentione, & obſcurari circumjacentibus ſolet: in clauſula poſitum aſſignatur auditori, & infigitur: quale eſt illud Ciceronis, *Ut tibi neceſſe eſſet in conſpectu populi Romani vomere poſtridie.* Transfer hoc ultimum, minus valebit. Nam totius ductus hic eſt quaſi mucro, ut per ſe fœdæ vomendi neceſſitati, jam nihil ultra exſpectantibus, hanc quoque adjiceret deformitatem, ut cibus teneri non poſſet *poſtridie*. Solebat Afer Domitius trajicere in clauſulas verba tantum aſperandæ compoſitionis gratia, & maxime in procemiis: ut pro Cloantilla, *Gratias agam continuo.* Et pro Lælia, *Eis utriſque apud te judicem periclitatur Lælia.* Adeo refugit teneram delicatamque modulandi voluptatem, ut currentibus per ſe numeris, quo eos inhiberet, objiceret. Amphiboliam quoque fieri vitioſa locatione verborum, nemo eſt qui neſciat. Hæc arbitror, ut in brevi, de ordine fuiſſe dicenda: qui ſi vitioſus eſt, licet & juncta ſit, & apte cadens oratio, tamen merito incompoſita dicatur. Junctura ſequitur. Ea eſt in *verbis, inciſis, membris, periodis*. Omnia namque iſta & virtutes & vitia in complexu habent. Atque ut ordinem ſequar, pri-

838 primum quæ imperitis quoque ad reprehenſionem notabilia videntur, id eſt, quæ, commiſſis inter ſe verbis duobus, ex ultima prioris, ac prima ſequentis ſyllaba, deforme aliquod nomen efficiunt. Tum vocalium concurſus: qui cum accidit, hiat, & interſiſtit, & quaſi laborat oratio. Peſſime longæ, quæ eaſdem inter ſe literas committunt, ſonabunt. Præcipuus tamen erit hiatus earum quæ cavo aut patulo maxime ore efferuntur. *E*, plenior litera eſt, *I*, anguſtior: ideoque obſcurius in his vitium. Minus peccabit qui longis breves ſubjiciet, & adhuc, qui præponet longæ brevem. Minima eſt in duabus brevibus offenſio. Atque cum aliæ ſubjunguntur aliis, perinde aſperiores erunt, prout oris hiatu ſimili aut diverſo pronuntiabuntur. Non tamen id, ut crimen ingens, expaveſcendum eſt; ac neſcio negligentia in hoc, an ſollicitudo ſit pejor. Inhibeat enim neceſſe eſt hic metus impetum dicendi, & a potioribus avertat. Quare ut negligentiæ pars eſt hoc pati, ita humilitatis ubique perhorreſcere, nimioſque non immerito in hac cura putant omnes Iſocratem ſecutos, præcipue Theopom-
839 pum. At Demoſthenes & Cicero modice reſpexerunt ad hanc partem. Nam & coeuntes literæ, quæ *συναλοιφὴ* dicitur, etiam leniorem faciunt orationem, quam ſi omnia verba ſuo fine cludantur. & nonnumquam hiulca etiam decent, faciuntque ampliora quædam: ut, *Pulchra oratione acta omnino jactare*. tum longæ per ſe, & velut opimæ ſyllabæ aliquid etiam medii temporis inter vocales, quaſi interſiſtatur, aſſumunt. Qua de re utar Ciceronis potiſſimum verbis: *Habet*, inquit, *ille tamquam hiatus & concurſus vocalium molle quiddam, & quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis, quam de verbis, laborantis*. Ceterum conſonantes quoque, eæque præcipue quæ ſunt aſperiores, in commiſ-

ſura

Digitized by Google

ſura verborum rixantur, & *S* ultima cum *X* proxima, quarum triſtior etiam, ſi binæ collidantur, ſtridor eſt: ut, *Ars ſtudiorum*. Quæ fuit cauſſa & Servio (ut dixi) ſubtrahendæ *S* literæ, quoties ul- 840
tima eſſet, aliaque conſonante ſuſciperetur. quod reprehendit Lauranius, Meſſala defendit. Nam neque Lucilium putant uti eadem ultima, cum dicit, *Serenu' fuit, & dignu' loco*. Quinetiam Cicero in Oratore plures antiquorum tradit ſic locutos: inde *belligerare, po' meridiem*: & illa Cenſorii Catonis, *Die'* 841
hanc. æque *M* litera in *E* mollita. quæ in veteribus libris reperta mutare imperiti ſolent: &, dum librariorum inſectari volunt inſcitiam, ſuam confitentur. Atqui eadem illa litera, quoties ultima eſt, & vocalem verbi ſequentis ita contingit, ut in eam tranſire poſſit, etiam ſi ſcribitur, tamen parum exprimitur: ut,

Multum ille. - - -

&, *Quantum erat*, adeo ut pæne cujuſdam novæ literæ ſonum reddat. Neque enim eximitur, ſed obſcuratur, & tantum aliqua inter duas vocales velut nota eſt, ne ipſæ coeant. Videndum etiam, ne ſyllabæ verbi prioris ultimæ, ſint primæ ſequentis. Id ne quis præcipi miretur, Ciceroni in epiſtolis excidit, 842
Res mihi inviſa viſa ſunt, Brute. Et in carmine,

O fortunatam natam me Conſule Romam.

Etiam monoſyllaba, ſi plura ſunt, male continuabuntur: quia neceſſe eſt, compoſitio multis clauſulis conciſa ſubſultet. Ideoque etiam brevium verborum ac nominum vitanda continuatio, & ex diverſo quoque longorum: afferunt enim quamdam dicendi tarditatem. Illa quoque vitia ſunt ejuſdem loci, ſi cadentia ſimiliter & ſimiliter deſinentia & eodem modo declinata, multa jungantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, ſimiliaque his continuari decet: cum virtutes etiam ipſæ

Digitized by Google

tædium pariant, niſi gratia varietatis adjutæ. Membrorum, inciſorumque junctura non eo modo eſt obſervanda, quo verborum, quamquam & in his extrema & prima *coeunt*. Sed plurimum refert *compoſitionis*, quæ quibus anteponas. Nam & *vomens*, *fruſtis eſculentis*, *vinum redolentibus*, *gremium ſuum & totum tribunal implevit*. Et contra (nam frequentius utar iiſdem diverſarum quoque rerum exemplis, quo ſint magis familiaria) *Saxa atque ſolitudines voci reſpondent*, *beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur*, *atque*
843 *conſiſtunt*. Magis id inſurgebat, ſi verteretur: Nam etſi plus eſt, *ſaxa* quam *beſtias commoveri*, ineſt tamen compoſitioni decor. Sed tranſeamus ad numeros. Omnis *ſtructura* ac *dimenſio* & *copulatio vocum* conſtat aut numeris (numeros ῥυθμοὺς accipi volo) aut *μέτρῳ*, id eſt, dimenſione quadam. Quod etiam ſi conſtat utrumque pedibus, habet tamen non ſimplicem differentiam. Nam *rhythmi*, id eſt, numeri, ſpatio temporum conſtant: *metra* etiam ordine: ideoque alterum eſſe quantitatis videtur, alterum qualitatis. Ῥυθμὸς aut par eſt, ut *dactylus*. unam enim ſyllabam parem brevibus habet. Eſt quidem vis eadem & aliis pedibus, ſed nomen illud tenet. *Longam* eſſe duorum temporum, *brevem* unius, etiam pueri ſciunt. Aut ſeſcuplex, ut *pæon*: cujus vis eſt ex longa & tribus brevibus: quique ei contrarius, ex tribus brevibus & longa, vel alio quoquo modo tempora tria ad duo relata ſeſcuplum faciunt. Aut duplex, ut *jambus*: nam eſt ex brevi & longa: quique eſt ei contrarius. Sunt hi & metrici pedes: ſed
844 hoc intereſt, quod *rhythmo* indifferens eſt, *dactyluſne* ille priores habeat breves, an ſequentes. Tempus enim ſonum metitur, ut a ſublatione ad poſitionem iiſdem ſit ſpatiis pedum. In verſu pro *dactylo* poni non poterit *anapæſtus* aut *ſpondeus*: nec *pæon* eadem ratione a brevibus incipiet ac deſinet. Neque ſolum alium

Digitized by Google

lium pro alio pedem metrorum ratio non recipit, ſed ne dactylum quidem, aut forte ſpondeum alterum pro altero. Itaque ſi quinque continuos dactylos, ut ſunt in illo,

Panditur interea domus omnipotentis olympi,

confundas, ſolveris verſum. Sunt & illa diſcrimina, quod *rhythmis* libera ſpatia, *metris* finita ſunt: & his certæ clauſulæ: illi, quo modo cœperant, currunt uſque ad μεταβολὴν, id eſt, tranſitum in aliud genus rhythmi. Et quod *metrum* in verbis modo, 845
rhythmus etiam in corporis motu eſt. Inania quoque tempora *rhythmi* facilius accipient, quamquam hæc & in metris accidunt. major tamen illic licentia eſt, ubi tempora etiam animo metiuntur, & pedum & digitorum ictu intervalla ſignant quibuſdam notis, atque æſtimant, quot breves illud ſpatium habeat, inde τετράσημον, πεντάσημον. Deinceps longiores fiunt percuſſiones. Nam σημεῖον tempus eſt unum. In compoſitione orationis certior, & magis omnibus aperta ſervari debet dimenſio. Eſt igitur in pedibus. Et metrici quidem pedes adeo reperiuntur in oratione, ut in ea frequenter non ſentientibus nobis omnium generum excidant verſus. Et contra nihil eſt proſa ſcriptum quod non redigi poſſit in quædam verſiculorum genera. Sed in adeo moleſtos incidimus grammaticos, quam fuerunt 846
qui Lyricorum quædam carmina in varias menſuras coegerunt. At Cicero frequentiſſime dicit, totum hoc conſtare *numeris*, ideoque reprehenditur a quibuſdam, tamquam orationem ad *rhythmos* alliget. Nam ſunt numeri *rhythmi*, ut & ipſe conſtituit, & ſecuti eum Virgilius, cum dicit,

--- *Numeros memini, ſi verba tenerem:*

& Horatius,

--- *Numeriſque fertur*
Lege ſolutis.

Digitized by Google

Invadunt ergo hanc inter ceteras vocem. *Neque e-*
nim Demoſthenis fulmina tantopere vibrarent illa, niſi
numeris contorta ferrentur. In quo ſi hoc ſentimus *rhy-*
thmis contorta, diſſentio. Nam *rhythmi*, ut dixi,
neque finem habent certum, nec ullam in contextu
847 varietatem, ſed, qua cœperunt ſublatione ac poſi-
tione, ad finem uſque decurrunt: oratio non deſcen-
dit ad ſtrepitum digitorum. Id quod Cicero optime
videt, ac teſtatur frequenter, ſe, quod numeroſum
ſit, quærere: ut magis non ἄρυθμον, quod eſſet in-
ſcitum atque agreſte, quam ἔυρυθμον, quod poeticum
eſt, eſſe compoſitionem velit: ſicut etiam quos pa-
læſtritas eſſe nolumus, tamen eſſe nolumus eos qui
dicuntur ἀπάλαιστροι. Verum ea quæ efficitur ex
pedibus, æqua concluſio, nomen aliquod deſiderat.
Quid ſit igitur potius, quam *numerus*, & oratorius
numerus, ut enthymema rhetoricus ſyllogiſmus?
Ego certe, ne in calumniam cadam, qua ne M. qui-
dem Tullius caruit, poſco hoc mihi, ut, cum pro
compoſito dixero *numerum*, & ubicumque jam dixi,
oratorium dicere intelligar. *Collocatio* autem verba
848 jam probata, & electa, & velut aſſignata ſibi debet
connectere: nam vel dura inter ſe commiſſa potiora
ſunt inutilibus. Tamen & eligere quædam, dum ex
iis quæ idem ſignificent, atque idem valeant, per-
miſerim: & adjicere, dum non otioſa: & detrahe-
re, dum non neceſſaria: ſed & figuris mutare & ca-
ſus & numeros, quorum varietas, frequenter gra-
tia compoſitionis adſcita, etiam ſine numero ſolet
eſſe jucunda: etiam ubi aliud ratio, aliud conſuetu-
do poſcit, utrum volet, ſumat compoſitio, *Vitaviſſe*
vel *vitaſſe*: *Deprehendere* vel *deprendere*. Coitus etiam
ſyllabarum non negabo, & quidquid ſententiis aut
eloquentiæ non nocebit. Præcipuum tamen in hoc
opus eſt, ſcire quod quoque loco verbum maxime
quadret. Atque is optime componet qui hoc ſolum
com-

componendi gratia faciet. Ratio vero pedum in o-
ratione eſt multo, quam in verſu, difficilior: pri-
mum, quod *verſus* paucis continetur, *oratio* longio-
res habet ſæpe circuitus: deinde quod *verſus* ſemper
ſimilis ſibi eſt, & una ratione decurrit: *orationis*
compoſitio niſi varia eſt, & offendit ſimilitudine,
& affectatione deprehenditur: & in omni quidem
corpore, totoque (ut ita dixerim) tractu, numeris
inſerta eſt. Neque enim loqui poſſumus, niſi e ſylla-
bis brevibus ac longis, ex quibus pedes fiunt. Ma- 849
gis tamen & deſideratur in clauſulis, & apparet:
primum, quia ſenſus omnis habet ſuum finem, poſ-
ſidetque naturale intervallum, quo a ſequentis ini-
tio dividatur: deinde, quod aures, continuam vo-
cem ſecutæ, ductæque velut prono decurrentis ora-
tionis flumine, tum magis judicant cum ille im-
petus ſtetit & intuendi tempus dedit. Non igitur
durum ſit neque abruptum, quo animi velut reſpi-
rant ac reficiuntur. Hæc eſt ſedes orationis, hoc
auditor exſpectat, hîc laus omnis declamat. Proxi-
mam clauſulis diligentiam poſtulant initia. nam &
ad hæc intentus auditor eſt. Sed eorum facilior ra-
tio eſt. Non enim cohærent aliis, nec præcedenti-
bus ſerviunt: ſed novum exordium ſumunt, cum il-
la, quamlibet ſit compoſita, ipſam gratiam perdat,
ſi ad eam rupta via veniamus. Namque cum ſit, ut
videtur, ſevera Demoſthenis compoſitio, *πρῶτον μὲν,
ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις*.
& illa, quæ ab uno (quod ſciam) Bruto minus pro- 850
batur, ceteris placet, *κἂν μήπω βάλλῃ, μηδὲ τοξεύῃ*.
non deſunt qui Ciceronem carpant in his, *Fami-
liaris cœperat eſſe balneatori*. &, non minus dura *ar-
chipirata*. nam *balneatori* & *archipirata* idem finis eſt,
qui *πᾶσι καὶ πάσαις*, & qui *μηδὲ τοξεύῃ*: ſed propria
ſunt, ideo ſeveriora. Eſt in eo quoque nonnihil,
quod hîc ſingulis verbis bini pedes continentur,

quod etiam in carminibus eſt permolle: nec ſolum ubi quinæ ſyllabæ nectuntur, ut in his, *Fortiſſima Tyndaridarum:* ſed etiam ubi quaternæ, cum verſus cluditur *Apennino*, & *armamentis*, & *Oriona*. Quare hoc quoque vitandum eſt, ne plurium ſyllabarum verbis utamur in fine. Mediis quoque non ea modo
851 cura ſit, ut inter ſe cohæreant, ſed ne pigra, ne longa ſint: ne, quod nunc maximum vitium eſt, brevium contextu reſultent, ac ſonum reddant pæne puerilium crepitaculorum. Nam, ut initia clauſulæque plurimum momenti habent, quoties incipit ſenſus, aut deſinit: ſic in mediis quoque ſunt quidam conatus, qui leviter interſiſtunt: ut currentium pes, etiam ſi non moratur, tamen veſtigium facit. Itaque non modo membra atque inciſa bene incipere atque cludi decet, ſed etiam in iis quæ non dubie contexta ſunt, nec reſpiratione utuntur, illi vel occulti gradus. Quis enim dubitet, unum ſenſum & unius ſpiritus eſſe, *Animadverti, judices, omnem accuſatoris orationem in duas diviſam eſſe partes?* Tamen & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rurſus ac tria ſuos quaſi numeros habent, ſpiritum ſuſtinentes: ſicut apud *rhythmicos* æſtimantur hæ particulæ. Prout ſunt *graves, acres, lentæ, celeres, remiſſa, exſultantes*, proinde id quod ex illis conficitur, aut ſeverum, aut luxurioſum, aut quadratum, aut ſolutum erit. Quædam etiam clauſulæ ſunt claudæ atque pendentes, ſi relinquantur: ſed ſequentibus ſuſcipi ac ſuſtineri ſolent: eoque facto, vitium, quod erat in fine, continuatio emendat. *Non vult P. R. obſoletis criminibus accuſari Verrem.* durum, ſi deſinas: ſed cum eſt continuatum iis quæ ſequuntur, quamquam natura ipſa diviſa ſint, *Nova poſtulat, inaudita deſiderat:* ſalvus eſt curſus.
852 *Ut adeas, tantum dabis:* male cluderet. nam & trimetri verſus pars ultima eſt, excipit, *Ut cibum veſti-*

ſtitumque introferre liceat, tantum: præceps adhuc firmatur ac ſuſtinetur ultima, *Recuſabat nemo.* Verſum in oratione fieri, multo fœdiſſimum eſt, totum: ſicut etiam in parte, deforme: utique ſi pars poſterior in clauſula deprehendatur, aut rurſus prior in ingreſſu. Nam quod eſt contra, ſæpe etiam decet, quia & cludit interim optime prima pars verſus, dum intra paucas ſyllabas, præcipue ſenarii atque octonarii. *In Africa fuiſſe*, initium ſenarii eſt, primum pro Quincto Ligario caput cludit, *Eſſe videtur.* Nam nimis frequens, octonarium inchoat. 853
Talia ſunt Demoſthenis, *πᾶσι καὶ πάσαις ; καὶ πᾶσιν ὑμῖν ; ὅσην εὔνοιαν.* & totum pæne principium. Et ultima verſuum initio conveniunt orationis: *Etſi vereor, judices.* &, *Animadverti, judices.* Sed initia initiis non conveniunt. T. Livius hexametri exordio cœpit, *Facturuſne operæ pretium ſim.* Nam ita edidit, eſtque melius, quam quo modo emendatur. Nec clauſulæ clauſulis: ut Cicero: *Quo me vertam, neſcio.* qui trimetri finis eſt. Trimetrum &, *Pro miſero dicere liceat.* Sex enim pedes, tres percuſſiones habent. Pejus claudit finis hexametri: ut Brutus in epiſtolis, *Neque enim illi malunt habere tutores aut defenſores, quamquam ſciunt placuiſſe Catoni.* Illic minus ſunt notabiles, quia hoc genus ſermoni proximum eſt. Itaque & verſus hi fere excidunt, quos Brutus ipſo componendi ductus ſtudio ſæpiſſime facit, non raro Aſinius, ſed etiam Cicero nonnumquam, ut in principio ſtatim orationis in Lucium Piſonem, *Prô dii immortales, quis hic illuxit dies?* Non minore autem cura vitandum eſt, quidquid ἔυρυθμον, quale eſt apud Salluſtium, *Falſo queritur de natura ſua.* Quamvis enim vincta ſit, tamen ſoluta videri debet oratio. Atqui Plato, diligentiſſimus compoſitionis, in Timæo, prima ſtatim parte, vitare iſta non potuit. Nam & initium hexametri ſtatim invenias, & 854
Ana-

Auacreontion protinus colon efficias, & ſi velis trimetron, & quod duobus pedibus & parte, πενθημιμερὲς a Græcis dicitur: & hæc omnia in tribus verbis; ut Thucydidis ἐν ἐρύμασι Κᾶρες ἐφάνησαν, ex molliſſimo rhythmorum genere excidant. Sed quia orationem omnem conſtare pedibus dixi, aliqua de iis quoque: quorum nomina quoniam varia eſſe traduntur, conſtituendum eſt, quo quemque appellemus. Et quidem Ciceronem ſequar (nam is eminentiſſimos Græcorum eſt ſecutus) excepto quod pes tres ſyllabas non videtur excedere: quamquam ille *paone dochimo*que, quorum prior in quatuor, ſecundus in quinque excurrit, utatur. Nec tamen ipſe diſſimulat, quibuſdam numeros videri, non pedes.: nec immerito. Quidquid enim ſupra tres ſyllabas habet, id ex pluribus eſt pedibus. Ergo cum conſtent quatuor pedes binis, octo ternis: *ſpondeum* longis
855 duabus, *pyrrhichium*, quem alii *periambum* vocant, brevibus: *jambum* brevi longaque: huic contrarium e longa & brevi. hunc *choreum* nos, non, ut alii, *trochæum*, nominemus. Ex iis vero qui ternas ſyllabas habent, *dactylum* longa duabuſque brevibus: huic temporibus parem, ſed retroactum, appellari conſtat *anapæſton*. Media inter longas brevis faciet *amphimacrum*: ſed frequentius ejus nomen eſt *creticus*. Longa inter breves, *amphibrachys*: duabus longis brevem ſequentibus, *bacchius*: totidem longis brevem præcedentibus, huic contrarius *palimbacchius* erit. Tres breves *trochæum*, quem *tribrachyn* dici volunt, qui choreo *trochæi* nomen imponunt: totidem longæ *moloſſon* efficiunt. Horum pedum nullus non in orationem venit, ſed quo quique ſunt temporibus pleniores, longiſque ſyllabis magis ſtabiles, hoc graviorem faciunt orationem, breves celerem ac mobilem. Utrumque locis utile. Nam & illud ubi opus eſt velocitate, tardum & ſegne, & hoc, ubi pondus

dus exigitur, præceps ac reſultans, merito damne-
tur. Sit in hoc quoque aliquid fortaſſe momenti,
quod & longis longiores, & brevibus ſunt breviores
ſyllabæ: ut quamvis neque plus duobus temporibus,
neque uno minus habere videantur (ideoque in me-
tris omnes breves longæque inter ſe obſeſſæ ſunt pa- 856
res) lateat tamen neſcio quid, ſi quidquam ſuper-
ſit, aut deſit. Nam verſuum propria conditio eſt,
ideoque in his quædam etiam communes. Veritas
vero, quia patitur æque brevem eſſe vel longam vo-
calem, cum eſt ſola, quam cum eam conſonantes u-
na pluresve præcedunt: certe in dimenſione pedum
ſyllaba, quæ eſt brevis, inſequente alia vel brevi,
quæ tamen duas primas conſonantes habeat, fit lon-
ga: ut,

Agreſtem tenui muſam meditaris avena,

nam licet *gre* brevis, facit tamen longam *A* prio-
rem. Dat igitur illi aliquid ex ſuo tempore: quo
modo, niſi habeat plus, quam quæ breviſſima, qua-
lis ipſa eſſet detractis conſonantibus? nunc unum
tempus accommodat priori, & unum accipit a ſe-
quente, ita duæ natura breves, poſitione ſunt tem-
porum quatuor. Miror autem in hac opinione do-
ctiſſimos homines fuiſſe, ut alios pedes ita eligerent,
alios damnarent, quaſi unus eſſet quem non ſit nec-
eſſe in oratione deprehendi. Licet enim *pæonem* ſe-
quatur Ephorus, inventum a Thraſymacho, proba-
tum ab Ariſtotele, *dactylum*que, ut temperatiores
brevibus ac longis: fugiat *ſpondeum* & *trochæum*, al-
terius tarditate, alterius celeritate damnata: & *he-* 857
rous, qui eſt idem *dactylus*, Ariſtoteli amplior, *iam-*
bus humanior videatur: *trochæum* ut nimis curren-
tem damnet, eique *cordacis* nomen imponat, eadem-
que dicant Theodectes ac Theophraſtus, ſimilia poſt
eos Halicarnaſſeus Dionyſius. Irrumpent etiam ad
vicinos, nec ſemper illis *Heroo*, aut *Pæone* ſuo,
quem,

Digitized by Google

quem, quia verſus raro facit, maxime laudant, uti licebit: ut ſint tamen aliis alii crebriores, non *verba* facient, quæ neque augeri, neque minui, neque ſicut modulatione produci aut corripi poſſint; ſed *tranſmutatio* & *collocatio*. Plerique enim ex commiſſuris eorum vel diviſione fiunt pedes: quo fit, ut iiſdem verbis alii atque alii verſus fiant: ut memini quemdam non ignobilem poetam ita luſiſſe,

Aſtra tenet cœlum, mare claſſes, area meſſem.

Hic retrorſum fit *ſotadeus*. Itemque *ſotadeo* adjungat retro trimetros;

858 *Caput exſeruit mobile pinus repetita.*

Miſcendi ergo ſunt, curandumque, ut ſint plures qui placeant, & circumfuſi bonis deteriores lateant. Nec vero in literis ſyllabiſque natura mutatur, ſed refert quæ cum qua optime coeat. Plurimum igitur auctoritatis, ut dixi, & ponderis habent *longæ*: celeritatis *breves*: quæ, ſi miſcentur quibuſdam longis, currunt: ſi continuantur, exſultant. *Acres*, quæ ex brevibus ad longas inſurgunt: *leniores*, quæ a longis in breves deſcendunt. Optime incipitur a longis, recte aliquando a brevibus: ut, *Novum crimen*, *C. Cæſar*. Lenius, ut, *Animadverti, judices*. Quod initium partitioni ſimile eſt, quæ celeritate gaudet. Clauſula quoque e longis firmiſſima eſt: ſed cludent & breves, quamvis habeatur indifferens ul-

859 tima. Neque enim ego ignoro, in fine pro longa accipi brevem, quod videtur aliquid vacantis temporis ex eo quod inſequitur, accedere: aures tamen conſulens meas, intelligo multum referre, utrumne *longa* ſit quæ cludit, an *pro longa*. Neque enim tam plenum eſt, dicere, *Incipientem timere*: quam illud, *Auſus eſt confiteri*. Atqui ſi nihil refert, brevis an longa ſit ultima, idem pes erit: verum neſcio, quomodo ſedebit hoc, illud ſubſiſtet. Quo moti quidam, longæ ultimæ tria tempora dederunt,

ut

ut illud tempus quod brevis ex longa accipit, huic quoque accederet. Nec ſolum refert, quis claudat, ſed quis antecedat. Retrorſum autem neque plus tribus, (iique ſi non ternas ſyllabas habebunt, repetendi ſunt, abſit tamen poetica obſervatio) neque minus duobus: alioqui *pes* erit, non *numerus*. Poteſt tamen vel unus eſſe *dichoreus*, ſi unus eſt qui conſtat ex duobus choreis. Itemque *pæon*, qui eſt ex choreo & pyrrhichio, quem aptum initiis putant: vel contra qui eſt e tribus brevibus & longa, cui clauſulam aſſignant: de quibus fere duobus ſcriptores hujus artis loquuntur, alios omnes, quotcumque ſint temporum, quæ ad orationem pertineant, *pæonas* appellant. Eſt & *dochimus*, qui fit ex *bacchio* &
jambo, vel *jambo* & *cretico*, ſtabilis in clauſulis, & 860
ſeverus. *Spondeus* quoque, quo plurimum eſt Demoſthenes uſus, moram ſemper per ſe habet: optime præcedet eum *creticus*: ut in hoc, *De quo ego nihil dicam, niſi depellendi criminis cauſſa*. Illud eſt quod ſupra dixi multum referre, unóne verbo pedes ſint duo comprehenſi, an uterque liber. Sic enim fit forte, *Criminis cauſſa*: molle, *Archipirata*: mollius, ſi tribrachys præcedat. *facilitates, temeritates*. Eſt enim quoddam in ipſa diviſione verborum latens tempus, ut in pentametri medio ſpondeo, qui niſi alterius verbi fine, alterius initio conſtet, verſum non efficit. Poteſt, etiam ſi minus bene, præponi anapæſtus, *Muliere non ſolum nobili, verumetiam nota*. Tum anapæſtus & creticus, jambus quoque, qui eſt utroque ſyllaba minor. præcedet enim tres longas brevis. Sed & ſpondeus jambo recte præponitur, *In armis fui*. Tum ſpondeus & bacchius, ſic enim fiet
ultimus dochimus, *Iiſdem in armis fui*. Ex iis quæ 861
ſupra probavi, apparet, moloſſon quoque clauſulæ convenire, dum habeat ex quocumque pede ante ſe brevem. *Illud ſcimus, ubicumque ſunt, eſſe pro nobis*.

Minus gravis erit ſpondeus, præcedente pyrrhichio: ut, *Judicii Juniani*. & adhuc pejus priore pæone: ut, *Brute*, *dubitavi*: niſi potius hoc eſſe velimus dactylum & bacchium. Duo ſpondei non fere conjungi patiuntur: quæ in verſu quoque notabilis clauſula eſt, niſi cum id fieri poteſt ex tribus quaſi membris: *Cur de perfugis noſtris copias comparat is contra nos?* una ſyllaba, duabus, una. Ne dactylus quidem ſpondeo bene præponitur, quia finem verſus damnamus in fine orationis. bacchius & cludit, & ſibi jungitur, *Venenum timeres*. Vitat choreum, ſpondeum autem amat: ut non *Venena timeres*: ſed, *Virus timeres*. Contrarius quoque qui eſt, cludet, niſi ſi ultimam longam eſſe volumus: optimeque habebit ante ſe mo-
862 loſſon: ut, *Et ſpinis reſperſum*. Aut bacchium, *Quod hic poteſt*, *nos poſſemus*. Sed verius erit cludere choreum præcedenti ſpondeo. Nam hîc potius eſt numerus, *Nos poſſemus*: &, *Romanus ſum*. Cludet & dichoreus, ſi pes idem ſibi ipſi jungetur, quo Aſiani ſunt uſi plurimum. Cujus exemplum Cicero ponit, *Patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit*. Accipiet ante ſe choreus & pyrrhichium: *Omnes prope cives virtute*, *gloria*, *dignitate ſuperabat*. Cludet & dactylus, niſi eum obſervatio ultimæ creticum facit: ut, *Muliercula nixus in litore*. Habebit ante bene creticum & jambum, ſpondeum male, pejus choreum. Cludit amphibrachus, *Q. Ligarium in Africa fuiſſe*, ſi non eum malumus eſſe bacchium. Non optimus eſt trochæus, ſi ultima eſt brevis, quod certe ſit neceſſe eſt, alioqui quomodo cludet, qui placet pleriſque, dichoreus? Illa obſervatione ex trochæo fit anapæſtus. Idem trochæus præcedente longa fit pæon: quale eſt, *Si potero*. &, *Dixit hoc Cicero*, *Obſtat invidia*. Sed hoc initiis dederunt. Cludit & pyrrhichius choreo præcedente: nam ſic pæon eſt. Omnes ii qui in breves excidunt, minus erunt

ſta-

ſtabiles : nec alibi fere ſatis apti , quam ubi curſus
orationis exigitur , & clauſulis non interſiſtitur .
Creticus eſt initiis optimus : *Quod precatus a diis im-
mortalibus ſum* . & clauſulis , *In conſpectu populi Roma-* 863
ni vomere poſtridie . Apparet vero quam bene eum
præcedant , vel anapæſtus , vel ille qui videtur fini
aptior , pæon . Sed & ſe ipſe ſequitur , *Servare quam
plurimos* . Sic melius , quam choreo præcedente ,
Quis non turpe duceret ? ſi ultima brevis pro longa ſit .
Sed fingamus ſic , *Non turpe* , *duceret* . Sed hîc eſt il-
lud inane quod dixi . Paullulum enim moræ damus
inter ultimum atque proximum verbum , & *turpe*
illud intervallo quodam producimus : alioqui ſit ex-
ſultantiſſimum , & trimetri finis , *Quis non turpe du-
ceret ?* Sicut illud : *Ore ſpiritum excipere liceret :* ſi jun-
gas , laſcivi carminis eſt : ſed interpunctis quibuſdam
& tribus quaſi initiis , fit plenum auctoritatis . Nec
ego , cum præcedentes pedes poſui , legem dedi , ne
alii eſſent : ſed quid fere accideret , quod in præſen-
tia videretur optimum , oſtendi . Et quidem optime
eſt ſibi junctus anapæſtus , ut qui ſit pentametri finis
vel rhythmus , qui nomen ab eo traxit : *Nam ubi li-
bido dominatur* , *innocentia leve præſidium eſt* . Nam ſy-
nalœphe facit , ut ultimæ ſyllabæ pro una ſonent .
Mollior fiet præcedente ſpondeo vel bacchio : ut ſi
mutes idem , *leve innocentia præſidium eſt* . Non me ca- 864
pit (ut a magnis viris diſſentiam) pæon , qui eſt ex
tribus brevibus & longa . Nam eſt ipſe una plus
brevi anapæſto , *facilitas* & *agilitas* . Quod quid ita
placuerit his , non video , niſi quod illum fere pro-
baverint quibus loquendi magis , quam orandi ſtu-
dium fuit . Nam & ante ſe brevibus gaudet pyrrhi-
chio & choreo , *mea facilitas* , *noſtra facilitas* . At
præcedente ſpondeo tum plane finis eſt trimetri :
cum ſit per ſe quoque ei contrarius . Principiis me-
rito laudatur . Nam & primam ſtabilem , & tres ce-
leres

leres habet: tamen hoc quoque meliores alios puto. Totus vero hic locus non ideo tractatur a nobis, ut oratio, quæ ferri debet ac fluere, dimetiendis pedibus ac perpendendis ſyllabis conſeneſcat. Nam id tum miſeri, tum in minimis occupati eſt. Neque enim qui ſe totum in hac cura conſumſerit, potioribus vacabit: ſi quidem relicto rerum pondere, ac nitore contemto, *teſſerulas* (ut ait Lucilius) ſtruet, & *vermiculate* inter ſe *lexeis* committet. Nonne ergo refrigeretur ſic calor, & impetus pereat, ut equorum curſum qui dirigit, minuit: & paſſus qui æquat, curſum frangit? quaſi numeri non fuerint
865 in compoſitione deprehenſi: ſicut poema nemo dubitaverit imperito quodam initio fuſum, & aurium menſura, & ſimiliter decurrentium ſpatiorum obſervatione eſſe generatum, mox in eo repertos pedes. Satis igitur in hoc nos componit multa ſcribendi exercitatio, ut ex tempore etiam ſimilia fundamus. Neque vero tam ſint intuendi pedes, quam univerſa comprehenſio: ut verſum facientes totum illum decurſum, non ſex vel quinque partes, ex quibus conſtat verſus, aſpiciunt. Ante enim carmen ortum eſt, quam obſervatio carminis. Indeque illud,

- - - *Fauni vateſque canebant.*

Ergo quem in poemate locum habet *verſificatio*, eum in oratione *compoſitio*. Optime autem de illa judicant aures, quæ & plena ſentiunt, & parum expleta deſiderant, & fragoſis offenduntur, & lenibus mulcentur, & contortis excitantur, & ſtabilia probant, clauda deprehendunt, redundantia & nimia faſtidiunt. Ideoque docti rationem componendi intelligunt, etiam indocti voluptatem. Quædam vero arte tradi non poſſunt. Mutandus eſt caſus, ſi durius is quo cœperamus, feratur. Num in quem tranſeamus ex quo præcipi poteſt? Figuræ, laboranti etiam compoſitioni, variatæ ſæpe, ſuccurrunt. Quæ?

cum

cum orationis, tum etiam ſententiæ. Num præſcriptum ejus rei ullum eſt? Occaſionibus utendum, & cum re præſenti deliberandum. Enimvero ſpatia ipſa, quæ in hac quidem parte plurimum valent, quod poſſint, niſi aurium, habere judicium? Cur alia paucioribus verbis ſatis plena, vel nimium, alia pluribus brevia & abſciſſa ſunt? Cur in circumductionibus, etiam cum ſenſus finitus eſt, aliquid tamen loci vacare videtur? *Neminem veſtrum ignorare arbitror, judices, hunc per hoſce dies ſermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuiſſe*. Cur *hoſce* potius, quam *hos?* Neque enim erat aſperum. Rationem fortaſſe non reddam, ſentiam eſſe melius. Cur non ſatis ſit, *ſermonem vulgi fuiſſe?* Compoſitio enim patiebatur. Ignorabam; ſed ita ut audio, hoc animus accipit plenum ſine hac geminatione non eſſe. Ad ſenſum igitur referenda ſunt. Nequeas ſatis forte, quid ſeverum, quid jucundum ſit, intelligere: facias quidem natura duce melius, quam arte: ſed naturæ ipſi ars inerit. Illud prorſus oratoris, ſcire ubi quoque genere compoſitionis ſit utendum. 866

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Ea duplex obſervatio: altera, quæ ad pedes refertur: altera, quæ ad comprehenſiones, quæ efficiuntur ex pedibus. Et de his prius. Diximus igitur eſſe *inciſa*, *membra*, *circuitus*. *Inciſum* (quantum mea fert opinio) erit ſenſus non expleto numero concluſus: pleriſque pars membri. Tale eſt enim, quo Cicero utitur, *Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſuperabat? at egebas*. Fiunt autem etiam ſingulis verbis inciſa: ut, *Diximus, teſtes dare volumus*. Inciſum eſt, *diximus*. *Membrum* autem eſt ſenſus numeris concluſus, ſed a toto corpore abruptus, & per ſe nihil efficiens. Id enim, *O callidos homines*, perfectum eſt: at, remotum a ceteris, vim non habet: ut per ſe *manus*, *& pes*, *& caput*. &, *O rem excogitatam*, *ô ingenia metuenda*. Quando ergo incipit corpus 867

pus eſſe? cum venit extrema concluſio, *Quem, quæſo, noſtrum fefellit, id vos ita eſſe facturos?* Quam Cicero breviſſimam putat. Itaque fere inciſa & membra mixta ſunt, & concluſionem utique deſiderant. Periodo plurima nomina dat Cicero, *ambitum*, *circuitum*, *comprehenſionem*, *continuationem*, *circumſcriptionem*. Genera ejus duo ſunt: alterum ſimplex, cum ſenſus unus longiore ambitu circumducitur: al-
868 terum, quod conſtat membris & inciſis, quæ plures ſenſus habent: *Aderat janitor carceris, & carnifex prætoris*, & reliqua. Habet *periodus* membra minimum duo. Medius numerus videtur quatuor: ſed recipit frequenter & plura. Modus ei a Cicerone aut quatuor ſenariis verſibus, aut ipſius ſpiritus modo terminatur. Præſtare debet, ut ſenſum concludat, ſit aperta, ut intelligi poſſit: non immodica, ut memoria contineri. Membrum longius juſto, tardum: brevius, inſtabile eſt. Ubicumque acriter erit & inſtanter pugnaciterque dicendum, membratim cæſimque dicemus. Nam hoc in oratione plurimum valet: adeoque rebus accommodanda compoſitio, ut aſperis aſperos etiam numeros adhiberi oporteat, & cum dicente æque audientem inhorreſcere. Membratim plerumque narrabimus, aut ipſas periodos majoribus intervallis, & velut laxioribus nodis reſolvemus: exceptis quæ non docendi gratia, ſed ornandi narrantur: ut in Verrem *Proſerpi-
869 næ raptus*. Hîc enim lenis & fluens contextus decet. Periodus apta procemiis majorum cauſſarum, ubi ſollicitudine, commendatione, miſeratione res eget. Item communibus locis, & in omni amplificatione: ſed poſcitur tum auſtera, ſi accuſes; tum fuſa, ſi laudes. Multum & in epilogis pollet. Totum autem adhibendum eſt, quo ſit amplius compoſitionis genus, cum judex non ſolum rem tenet, ſed etiam captus eſt oratione, & ſe credit actori, & volupta-

te

te jam ducitur. Hiſtoria non tam finitos numeros, quam orbem quemdam contextumque deſiderat. Namque omnia ejus membra connexa ſunt, quoniam lubrica eſt, ac fluit: ut homines qui manibus invicem apprehenſis gradum firmant, continent & continentur. *Demonſtrativum* genus omne fuſiores habet liberioreſque numeros. *Judiciale* & *concionale*, ut materia varium eſt, ſic etiam ipſa collocatione verborum. Ubi jam nobis pars ex duabus, quas modo fecimus, ſecunda tractanda eſt. Nam quis dubitat, alia lenius, alia concitatius, alia ſublimius, alia pugnacius, alia gravius eſſe dicenda? Gravibus, ſublimibus, ornatis longas magis ſyllabas convenire? Ita ut lenia ſpatium, ſublimia & ornata claritatem quoque vocum poſcant, potius quam his contraria. Magis laudarem brevibus argumenta, par- 870
titiones, jocos, & quidquid eſt ſermoni magis ſimile. Itaque componemus procemium varie, atque ut ſenſus ejus poſtulabit. Neque enim acceſſerim Celſo, qui unam quamdam huic parti formam dedit: & optimam compoſitionem eſſe procemii, ut apud Aſinium, dixit, *Si, Cæſar, ex omnibus mortalibus, qui ſint, ac fuerint, poſſet huic cauſſa diſceptator legi, non quiſquam te potius optandus nobis fuit*. Non quia negem hoc bene eſſe compoſitum, ſed quia legem hanc eſſe componendi in omnibus principiis recuſem. Nam judicis animus varie præparatur: tum miſerabiles eſſe volumus, tum modeſti, tum acres, tum graves, tum blandi, tum flectere, tum ad diligentiam hortari. Hæc ut ſunt diverſa natura, diſſimilem componendi quoque rationem deſiderant. An ſimilibus Cicero uſus eſt numeris in exordio pro *Milone*, pro *Cluentio*, pro *Ligario*? Narratio fere tardiores, atque, ut ſic dixerim, modeſtiores deſiderat pedes, & nominibus maxime mixtos. Nam & verbis, ut ſæpius preſſa eſt, ita interim inſurgit:

ſed docere & infigere animis res ſemper cupit, quod minime feſtinantium opus eſt. Ac mihi videtur tota narratio conſtare longioribus membris, brevioribus periodis.. Argumenta acria & citata pedibus quoque ad hanc naturam accommodatis utentur, non tamen ita ut trochæis, quæ celeria quidem, ſed ſine viribus ſunt. Verum quamvis ſint brevibus longiſque mixta, non tamen plures longas, quam bre-
871 ves habentia. Illa ſublimia ſpatioſas claraſque voces habent, amant amplitudinem *dactyli* quoque, ac *paonis*, etiamſi majori ex parte ſyllabis brevibus, temporibus tamen ſatis pleni. Aſpera contra *jambis* maxime concitantur: non ſolum quod ſint e duabus modo ſyllabis, eoque frequentiorem quaſi pulſum habent, quæ res leuitati contraria eſt: ſed etiam quod omnibus partibus inſurgunt, & a brevibus in longas nituntur & creſcunt: ideoque meliores *choreis*, qui a longis in breves cadunt. Summiſſa, qualia in epilogis, lentas & ipſa & minus exclamantes exigunt. Vult eſſe Celſus aliquam & ſuperiorem compoſitionem, quam ſiquidem ſciremus, doceremus: ſed ſit, neceſſe eſt, tarda & ſupina. Verum niſi ex verbis atque ſententiis per ſeſe id quæritur, ſatis odioſa eſſe non poterit. Denique, ut ſemel fi-
872 niam, ſic fere componendum, quo modo pronuntiandum erit. An non in prooemiis plerumque ſummiſſi (niſi cum in accuſatione concitandus eſt judex, aut aliqua indignatione complendus) in narratione pleni atque expreſſi, in argumentis citati, atque ipſo etiam motu celeres ſumus? ut in locis ac deſcriptionibus fuſi ac fluentes, in epilogis plerumque dejecti & infracti? Atqui corporis quoque motui ſua quædam tempora, & ad ſigna pedum non minus ſaltationi, quam modulationibus adhibet muſica ratio numeros. Quid? non vox & actus accommodatur naturæ ipſarum, de quibus dicimus, rerum? Quo

mi-

minus id mirum in pedibus orationis, cum debeant
ſublimia ingredi, lenia duci, acria currere, delica-
ta fluere. Itaque ubi eſt neceſſe, affectamus etiam
tumorem, qui ſpondeis atque jambis maxime con-
tinetur.

Hyperoargus ſceptra mihi liquit Pelops.

At ille comicus æque ſenarius quem *trochaicum* vo-
cant, pluribus choreis, qui trochæi ab aliis dicun-
tur. *Pyrrhichius* quidem decurrit: ſed quantum ce- 873
leritatis habet, tantum gravitatis amittit,

Quid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem?

Aſperum vero & maledicum, etiam in carmine,
jambis graſſatur,

Quis hoc poteſt videre, quis poteſt pati,
Niſi impudicus, & vorax, & aleo?

In univerſum autem, ſi ſit neceſſe, duram potius at-
que aſperam compoſitionem malim eſſe, quam effe-
minatam & enervem, qualis apud multos: & quo-
tidie magis laſcivimus ſyntonorum modis ſaltitan-
tes. Ac ne tam bona quidem ulla erit, ut debeat eſ-
ſe continua, & in eoſdem ſemper pedes ire. Nam
& verſificandi genus eſt, unam legem omnibus ſer-
monibus dare: & id cum manifeſta affectatione (cu-
jus rei maxime cavenda ſuſpicio eſt) tum etiam ſimi-
litudine tædium ac ſatietatem creat: quoque eſt dul-
cius, magis perit: amittitque & fidem, & affectus,
motuſque omnes, qui eſt in hac cura deprehenſus:
nec poteſt ei credere, aut propter eum dolere & i-
raſci judex, cui putat hoc vacare. Ideoque vincta 874
quædam quaſi ſolvenda de induſtria ſunt, illa qui-
dem maximi laboris, ne laborata videantur. Sed
neque longioribus, quam oportet, hyperbatis com-
poſitioni ſerviamus, ne, quæ ejus gratia fecerimus,
propter eam feciſſe videamur. Et certe nullum a-
ptum atque idoneum verbum prætermittemus gra-
tia lenitatis. Neque enim erit ullum tam difficile,

quod non commode inſeri poſſit, niſi quod in evitandis ejuſmodi verbis non decorem compoſitionis quærimus, ſed facilitatem. Non tamen mirabor, Latinos magis indulſiſſe compoſitioni, quam Atticos, quamvis minus in verbis habeant varietatis & gratiæ. Nec vitium dixerim, ſi Cicero a Demoſthene paullulum in hac parte deſcivit. Sed quæ ſit differentia noſtri Græcique ſermonis, explicabit ſummus liber. *Compoſitio* (nam finem imponere egreſſo deſtinatum modum volumini feſtino) debet eſſe *honeſta*, *jucunda*, *varia*. Ejus tres partes, *ordo*, *conjunctio*, *numerus*. *Ratio*, in adjectione, detractione, mutatione. *Uſus*, pro natura rerum quas dicimus. *Cura* magna, ut ſentiendi atque loquendi prior ſit. Diſſimulatio curæ præcipua, ut numeri ſponte fluxiſ-
875 ſe, non arceſſiti & coacti eſſe videantur.

M. FAB. 876

QUINCTILIANI

DE INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

De copia verborum.

SED hæc eloquendi præcepta, ſicut cognitioni ſunt neceſſaria, ita non ſatis ad vim dicendi valent, niſi illis firma quædam facilitas, quæ apud Græcos ἕξις nominatur, acceſſerit: quam *ſcribendo* plus, an *legendo*, an *dicendo* conſequamur, ſolere quæri ſcio.
Quod eſſet diligentius nobis examinandum, ſi qua- 877
libet earum rerum poſſemus una eſſe contenti. Verum ita ſunt inter ſe connexa & indiſcreta omnia, ut, ſi quid ex his defuerit, fruſtra ſit in ceteris laboratum. Nam neque ſolida atque robuſta fuerit umquam eloquentia, niſi multo ſtylo vires acceperit: & citra lectionis exemplum labor ille, carens rectore, fluit. Qui autem ſcierit, quo ſint quæ-

que modo dicenda, niſi tamquam in procinctu paratam quidem ad omnes caſus habuerit eloquentiam, velut clauſis theſauris incubabit. Non autem ut quidque præcipue neceſſarium eſt, ſic ad efficiendum oratorem maximi protinus erit momenti. Nam certe cum ſit in eloquendo poſitum oratoris officium, *dicere* ante omnia eſt: atque hinc initium ejus artis fuiſſe manifeſtum eſt: proximam deinde *imitationem*, noviſſimam *ſcribendi* quoque *diligentiam*. Sed ut perveniri ad ſumma niſi ex principiis non poteſt: ita procedente jam opere, minima incipiunt eſſe quæ prima ſunt. Verum nos non, quomodo ſit inſtituendus orator, hoc loco dicimus: (nam id quidem aut ſatis, aut certe uti potuimus, dictum eſt) ſed ut athletam, qui omnia jam perdidicerit a præceptore, nimirum quo genere exercitationis ad certamina
878 præparandus ſit; ita eum qui res invenire & diſponere ſciet, verba quoque & eligendi & collocandi rationem perceperit, inſtruamus, qua ratione, quæ didicit, facere quam optime & quam facillime poſſit. Num ergo dubium eſt, quin ei velut opes ſint quædam parandæ, quibus uti, ubicumque deſideratum erit, poſſit? Eæ conſtant *copia rerum ac verborum*. Sed res propriæ ſunt cujuſque cauſſæ, aut paucis communes: verba in univerſas paranda: quæ ſi rebus ſingulis eſſent ſingula, minorem curam poſtularent: nam cuncta ſeſe cum ipſis protinus rebus offerrent. Sed cum ſint aliis alia aut magis propria, aut magis ornata, aut plus efficientia, aut melius ſonantia, debent eſſe non ſolum nota omnia, ſed in promtu, atque (ut ita dicam) in conſpectu, ut cum ſe judicio dicentis oſtenderint, facilis ex his optimorum ſit electio. Equidem ſcio, quoſdam collecta, quæ idem ſignificarent, vocabula ſolitos ediſcere, quo facilius & occurreret unum ex pluribus, &, cum eſſent uſi aliquo, ſi breve intra ſpatium rurſus deſiderare-

rare-

Digitized by Google

raretur, effugiendæ repetitionis gratia ſumerent a- 879
liud, quo idem intelligi poſſet. Quod cum eſt pueri-
le, & cujuſdam infelicis operæ, tum etiam utile
parum: turbam enim modo congregat, ex qua ſine
diſcrimine occupet proximum quodque. Nobis au-
tem *copia* cum judicio paranda eſt, vim orandi, non
circulatoriam volubilitatem ſpectantibus. Id autem
conſequemur *optima legendo atque audiendo*. Non ſo-
lum enim nomina ipſa rerum cognoſcemus hac cura,
ſed cui quodque loco ſit aptiſſimum. Omnibus enim
fere verbis, præter pauca, quæ ſunt parum verecun-
da, in oratione locus eſt. Nam ſcriptores quidam
jamborum, veteriſque comœdiæ, etiam in illis ſæpe
laudantur; ſed nobis noſtrum opus interim tueri ſatis
eſt. Omnia verba (exceptis de quibus dixi) ſunt ali-
cubi optima: nam & humilibus interim & vulgari-
bus eſt opus, & quæ cultiore in parte videntur ſordi-
da, ubi res poſcit, proprie dicuntur. Hæc ut ſcia-
mus, atque eorum non ſignificationem modo, ſed
formas etiam menſuraſque norimus, ut, ubicumque
erunt poſita, conveniant, niſi multa lectione atque
auditione aſſequi non poſſumus: cum omnem ſermo-
nem auribus primum accipiamus. Propter quod in-
fantes a mutis nutricibus juſſu regum in ſolitudine
educati, etiam ſi verba quædam emiſiſſe traduntur,
tamen loquendi facultate caruerunt. Sunt autem a- 880
lia hujus naturæ, ut idem pluribus vocibus declarent,
ita ut nihil ſignificationis, quo potius utaris, inter-
ſit: ut *enſis* & *gladius*. Alia, quæ etiam ſi propria
rerum aliquarum ſint nomina, τροπικῶς tamen ad
eumdem intellectum feruntur, ut *ferrum* & *mucro*.
Nam per abuſionem *ſicarios* etiam omnes vocamus
qui cædem telo quocumque commiſerint. Alia cir-
cuitu verborum plurium oſtendimus: quale eſt,

--- *Et preſſi copia lactis*.

Plurima vero mutatione figuramus, *Scio*, *Non igno-
ro*,

ro, & *Non me fugit*, *Non me præterit*, & , *Quis neſcit? Nemini dubium eſt*. Sed etiam ex proximo mutuari licet. Nam & *intelligo*, & *ſentio*, & *video*, ſæpe idem valent quod *ſcio*. Quorum nobis ubertatem ac divitias dabit lectio, ut his non ſolum quomodo occurrerint, ſed etiam quomodo oporteat, utamur. Non ſemper enim hæc inter ſe idem faciunt: nec ſicut de intellectu animi recte dixerim, *Video*: ita de viſu oculorum, *intelligo*. Nec ut *mucro* gladium, ſic *mucronem* gladius oſtendit. Sed ut copia verborum ſic paratur, ita non verborum tantum gratia legendum vel audiendum eſt. Nam omnium quæcumque
881 docemus, hoc ſunt exempla potentiora etiam ipſis, quæ traduntur, artibus, cum eo, qui diſcit, perductus eſt, ut intelligere ea ſine demonſtrante, & ſequi jam ſuis viribus poſſit: quia, quæ doctor præcipit, orator oſtendit. Alia vero legentes, alia audientes magis adjuvant. Excitat, qui dicit, ſpiritu ipſo, nec imagine & ambitu rerum, ſed rebus incendit. Vivunt enim omnia, & moventur, excipimuſque nova illa, velut naſcentia, cum favore ac ſollicitudine. Nec fortuna modo judicii, ſed etiam ipſorum qui orant, periculo afficimur. Præter hæc, vox & actio decora, commoda, ut quiſque locus poſtulabit, pronuntiandi vel potentiſſima in dicendo ratio, & ut ſemel dicam, pariter omnia docent. In lectione certius judicium; quod audienti frequenter aut ſuus cuique favor, aut ille laudantium clamor extorquet. Pudet enim diſſentire, & velut tacita quadam verecundia inhibemur plus nobis credere, cum interim & vitioſa pluribus placeant, & a corrogatis laudentur etiam quæ non placent. Sed e contrario quoque accidit, ut optime dictis gratiam prava judicia non referant. Lectio libera eſt, nec actionis impetu tranſcurrit; ſed repe-
882 tere ſæpius licet, ſive dubites, ſive memoriæ penitus

tus

tus affigere velis. Repetamus autem, & tracte-
mus, & ut cibos manſos ac prope liquefactos demit-
timus, quo facilius digerantur, ita lectio non cru-
da, ſed multa iteratione mollita, & velut confecta,
memoriæ imitationique tradatur. Ac diu non niſi
optimus quiſque, & qui credentem ſibi minime fal-
lat, legendus eſt, ſed diligenter, ac pæne ad ſcri-
bendi ſollicitudinem: nec per partes modo ſcrutan-
da omnia, ſed perlectus liber utique ex integro re-
ſumendus, præcipueque oratio, cujus virtutes fre-
quenter ex induſtria quoque occultantur. Sæpe e-
nim præparat, diſſimulat, inſidiatur orator, ea-
que in prima parte actionis dicit, quæ ſunt in ſum-
ma profutura. Itaque ſuo loco minus placent, ad-
huc nobis, quare dicta ſint, ignorantibus: ideoque
erunt cognitis omnibus repetenda. Illud vero utiliſ-
ſimum, noſſe eas cauſſas quarum orationes in manus
ſumſerimus: & quoties continget, utrimque ha- 883
bitas legere actiones: ut Demoſthenis atque Æſchi-
nis inter ſe contrarias: ut Servii Sulpitii & Meſſa-
læ, quorum alter pro Aufidia, contra dixit alter: &
Pollionis & Caſſii reo Aſprenate, aliaſque plurimas.
Quinetiam, ſi minus pares videbuntur, aliquæ ta-
men ad cognoſcendam litium quæſtionem recte re-
quirentur: ut contra Ciceronis orationes, Tuberonis
in Q. Ligarium, & Hortenſii pro Verre. Quinetiam,
eaſdem cauſſas ut quiſque egerit, utile erit ſcire.
Nam pro domo Ciceronis dixit Calidius: & pro Mi-
lone orationem Brutus exercitationis gratia ſcripſit,
etiamſi egiſſe eum Cornelius Celſus falſo exiſtimat.
Et Pollio ac Meſſala defenderunt eoſdem, & nobis
pueris inſignes pro Voluſeno Catulo, Domitii Afri, 884
Criſpi Paſſieni, Decimi Lælii orationes ferebantur.
Neque id ſtatim legenti perſuaſum ſit, omnia quæ
magni auctores dixerint, utique eſſe perfecta. Nam
& labuntur aliquando, & oneri cedunt, & indul-

gent

gent ingeniorum ſuorum voluptati: nec ſemper intendunt animum, & nonnumquam fatigantur: cum Ciceroni dormitare interim Demoſthenes, Horatio vero etiam Homerus ipſe videatur. Summi enim ſunt, homines tamen: acciditque iis qui, quidquid apud illos repererunt, dicendi legem putant, ut deteriora imitentur (id enim eſt facilius) ac ſe abunde ſimiles putent, ſi vitia magnorum conſequan-
885 tur. Modeſte tamen & circumſpecto judicio de tantis viris pronuntiandum eſt, ne (quod pleriſque accidit) damnent quæ non intelligunt. Ac ſi neceſſe eſt in alteram errare partem, omnia eorum legentibus placere, quam multa diſplicere maluerim. Plurimum dicit oratori conferre Theophraſtus lectionem poetarum: multique ejus judicium ſequuntur: neque immerito. Namque ab his & in rebus ſpiritus, & in verbis ſublimitas, & in affectibus motus omnis, & in perſonis decor petitur, præcipueque velut attrita quotidiano actu forenſi ingenia, optime rerum talium blanditia reparantur. Ideoque in hac lectione Cicero requieſcendum putat. Meminerimus tamen, non per omnia poetas eſſe oratori ſequendos, nec libertate verborum, nec licentia figurarum, totumque illud ſtudiorum genus oſtentationi comparatum, præter id, quod ſolam petit voluptatem, eamque fingendo non falſa modo, ſed etiam quædam incredibilia, ſectatur, patrocinio quoque aliquo juvari: quod alligati ad certam pedum neceſſitatem non ſemper propriis uti poſſint, ſed depulſi a recta via, neceſſario ad eloquendi quædam deverticula confugiant: nec mutare quædam modo verba, ſed extendere, corripere, convertere, dividere cogantur: nos vero armatos ſtare in acie, & ſummis de rebus decer-
886 nere, & ad victoriam niti decet. Neque ego arma ſqualere ſitu ac rubigine velim, ſed fulgorem his

ineſ-

ineſſe, qui terreat, qualis eſt ferri, quo mens ſimul viſuſque perſtringatur: non qualis auri argentique, imbellis, & potius habenti periculoſus. Hiſtoria quoque alere orationem quodam molli jucundoque ſucco poteſt. Verum & ipſa ſic eſt legenda, ut ſciamus, pleraſque ejus virtutes oratori eſſe vitandas. Eſt enim proxima poetis, & quodammodo carmen ſolutum: & ſcribitur ad narrandum, non ad probandum: totumque opus non ad actum rei, pugnamque præſentem, ſed ad memoriam poſteritatis, & ingenii famam componitur: ideoque & verbis liberioribus, & remotioribus figuris narrandi tædium evitat. Itaque, ut dixi, neque illa *Salluſtiana brevitas*, qua nihil apud aures vacuas atque eruditas poteſt eſſe perfectius, apud occupatum variis cogitationibus judicem, & ſæpius ineruditum, captanda nobis eſt: neque illa *Livii lactea ubertas* ſatis docebit eum qui non ſpeciem expoſitionis, ſed fidem quærit. Adde quod M. Tullius ne Thucydidem quidem aut Xenophontem utiles oratori putat, quamquam illum *bellicum canere*, hujus *ore Muſas eſſe locutas* exiſtimet. Licet tamen nobis in digreſſionibus uti vel 887
hiſtorico nonnumquam nitore, dum in iis de quibus erit quæſtio, meminerimus non athletarum toros, ſed militum lacertos eſſe: nec verſicolorem illam, qua Demetrius Phalereus dicebatur uti, veſtem bene ad forenſem pulverem facere. Eſt & alius ex hiſtoriis uſus, & is quidem maximus, ſed non ad præſentem pertinens locum, ex cognitione rerum exemplorumque, quibus in primis inſtructus eſſe debet orator, ne omnia teſtimonia expetat a litigatore: ſed pleraque ex vetuſtate diligenter ſibi cognita ſumat: hoc potentiora, quod ea ſola criminibus odii & gratiæ vacant. A philoſophorum vero lectione ut eſſent nobis multa petenda, vitio factum eſt oratorum, qui quidem illis optima ſui operis parte ceſ-

ceſſerunt. Nam & de juſtis, honeſtis, utilibus, quæque ſunt his contraria, & de rebus divinis maxime dicunt, & argumentantur acriter: & altercationibus atque interrogationibus oratorem futu-
888 rum optime Socratici præparant. Sed his quoque adhibendum eſt ſimile judicium, ut etiam cum in rebus verſemur iiſdem, non tamen eamdem eſſe conditionem ſciamus litium ac diſputationum, fori & auditorii, præceptorum & periculorum. Credo exacturos pleroſque, cum tantum eſſe utilitatis in legendo judicemus, ut id quoque adjungamus operi, *qui ſint legendi*, quæ in quoque auctore præcipua virtus. Sed perſequi ſingulos, infiniti fuerit operis. Quippe cum in Bruto M. Tullius tot millibus verſuum de Romanis tantum oratoribus loquatur, & tamen de omnibus ætatis ſuæ, quibuſcum vivebat, exceptis Cæſare atque Marcello, ſilentium egerit: quis erit modus, ſi & illos, & qui poſtea fuerunt, & Græcos omnes, & philoſophos & poetas, perſequi velim? Fuerit igitur brevitas illa tutiſſima quæ eſt apud Livium in epiſtola ad filium ſcripta, *legendos Demo-*
889 *ſthenem atque Ciceronem: tum ita, ut quiſque eſſet Demoſtheni & Ciceroni ſimillimus*. Non eſt tamen diſſimulanda noſtri quoque judicii ſumma. Paucos enim, vel potius vix ullum ex iis qui vetuſtatem pertulerunt, exiſtimo poſſe reperiri, qui judicium adhibentibus non allaturus ſit utilitatis aliquid, cum ſe Cicero ab illis quoque vetuſtiſſimis auctoribus, ingenioſis quidem, ſed arte carentibus, plurimum fateatur adjutum. Nec multo aliter de novis ſentio. Quotus enim quiſque inveniri tam demens poteſt, qui ne minima quidem alicujus certæ fiducia partis, memoriam poſteritatis ſperaverit? qui ſi quis eſt, intra primos ſtatim verſus deprehendetur, & citius nos dimittet, quam ut ejus nobis magno temporis detrimento conſtet experimentum. Sed non quid-

quid

quid ad aliquam partem ſcientiæ pertinet, protinus 890
ad faciendam etiam φράσιν, de qua loquimur, accommodatum eſt. Verum antequam de ſingulis loquar, pauca in univerſum de varietate opinionum dicenda ſunt. Nam quidam ſolos veteres legendos putant, neque in ullis aliis eſſe naturalem eloquentiam & robur viris dignum, arbitrantur. Alios recens hæc laſcivia, deliciæque, & omnia ad voluptatem multitudinis imperitæ compoſita delectant. Sunt etiam qui rectum dicendi genus ſequi volunt. Alii preſſa demum & tenuia, & quæ minimum ab uſu quotidiano recedant, ſana & vere Attica putant. Quoſdam elatior ingenii vis, & magis concitata, & plena ſpiritus capit. Sunt & lenis, & nitidi, & compoſiti generis non pauci amatores. De qua differentia diſſeram diligentius, cum de genere dicendi quærendum erit. Interim ſummatim, quid a qua lectione petere poſſint qui confirmare facultatem dicendi volunt, attingam. Paucos enim, qui ſunt eminentiſſimi, excerpere in animo eſt. facile eſt autem ſtudioſis, qui ſint his ſimillimi, judicare: ne 891
quiſquam queratur, omiſſos forte aliquos eorum quos ipſe valde probet. Fateor enim plures legendos eſſe, quam qui a me nominabuntur. Sed nunc genera ipſa lectionum, quæ præcipue convenire intendentibus, ut oratores fiant, exiſtimem, perſequar. Igitur, ut Aratus *ab Jove incipiendum* putat, ita nos rite cœpturi ab *Homero* videmur. Hic enim (quemadmodum *ex Oceano* dicit ipſe *amnium vim fontiumque curſus initium capere*) omnibus eloquentiæ partibus exemplum & ortum dedit. Hunc nemo in magnis ſublimitate, in parvis proprietate ſuperaverit. Idem lætus ac preſſus, jucundus & gravis, tum copia, tum brevitate mirabilis: nec poetica modo, ſed oratoria virtute eminentiſſimus. Nam ut de laudibus, exhortationibus, conſolationibus taceam: nonne

ne vel nonus liber, quo miſſa ad Achillem legatio continetur, vel in primo inter duces illa contentio, vel dictæ in ſecundo ſententiæ, omnes litium ac conſiliorum explicant artes? Affectus quidem, vel illos mites, vel hos concitatos, nemo erit tam in-
892 doctus, qui non in ſua poteſtate hunc auctorem habuiſſe fateatur. Age vero, nonne in utriuſque ſui operis ingreſſu pauciſſimis verſibus legem procemiorum, non dico, ſervavit, ſed conſtituit? Nam & benevolum auditorem invocatione dearum quas præſidere vatibus creditum eſt, & intentum propoſita rerum magnitudine, & docilem ſumma celeriter comprehenſa, facit. Narrare vero quis brevius, quam qui mortem nuntiat Patrocli? quis ſignificantius poteſt, quam qui Curetum Ætolorumque prælium exponit? Jam ſimilitudines, amplificationes, exempla, digreſſus, ſigna rerum & argumenta, ceteraque probandi ac refutandi, ſunt ita multa, ut etiam qui de artibus ſcripſerunt, plurima earum rerum teſtimonia ab hoc poeta petant. Nam epilogus quidem quis umquam poterit illis Priami rogantis Achillem precibus æquari? Quid? in verbis, ſententiis, figuris, diſpoſitione totius operis, nonne humani ingenii modum excedit? Ut magni ſit viri, virtutes ejus non æmulatione (quod fieri non poteſt) ſed intellectu ſequi. Verum hic omnes ſine dubio, & in omni genere eloquentiæ procul a ſe reliquit, Heroicos tamen præcipue, videlicet quia clariſſima in materia ſimili comparatio eſt. Raro aſſurgit *Heſiodus*, magnaque pars ejus in nominibus eſt occupata, tamen utiles circa præcepta ſententiæ, lenitaſque verborum, & compoſitionis probabilis: daturque ei palma in illo medio genere dicendi. Contra in *Antimacho* vis & gravitas, & minime
893 vulgare eloquendi genus habet laudem. Sed quamvis ei ſecundas fere Grammaticorum conſenſus deferat,

rat, & affectibus, & jucunditate, & diſpoſitione, & omnino arte deficitur, ut plane manifeſto appareat, quanto ſit aliud proximum eſſe, aliud ſecundum. *Panyaſin* ex utroque mixtum putant, in eloquendo neutrius æquare virtutes: alterum tamen ab eo materia, alterum diſponendi ratione ſuperari. *Apollonius* in ordinem a grammaticis datum non venit, quia Ariſtarchus atque Ariſtophanes, poetarum judices, neminem ſui temporis in numerum redegerunt: non tamen contemnendum edidit opus æquali quadam mediocritate. *Arati* materia motu caret, ut in qua nulla varietas, nullus affectus, nulla perſona, cui uſquam ſit oratio: ſufficit tamen operi cui ſe parem credidit. Admirabilis in ſuo genere *Theocritus*, ſed muſa illa ruſtica & paſtoralis 894
non forum modo, verum ipſam etiam urbem reformidat. Audire videor undique congerentes nomina plurimorum poetarum. Quid? Herculis acta non bene *Piſandros?* Quid? *Nicandrum* fruſtra ſecuti *Macer* atque *Virgilius?* Quid? *Euphorionem* tranſibimus? quem niſi probaſſet Virgilius, idem numquam certe conditorum Chalcidico verſu carminum feciſſet in Bucolicis mentionem. Quid? Horatius fruſtra *Tyrtæum* Homero ſubjungit? Nec ſane quiſquam eſt tam procul a cognitione eorum remotus, ut non indicem certe ex bibliotheca ſumtum tranſferre in libros ſuos poſſit. Nec ignoro igitur quos tranſeo, nec utique damno, ut qui dixerim eſſe in omnibus utilitatis aliquid: ſed ad illos jam perfectis conſtitutiſque viribus revertemur. Quod etiam in cœnis grandibus ſæpe facimus, ut, cum optimis ſatiati ſimus, varietas tamen nobis ex vilioribus grata ſit. Tunc & elegiam vacabit in manus ſumere, cujus princeps habetur *Callimachus*. Secundas confeſſione plurimorum *Philetas* occupavit. Sed dum aſſequimur 895
illam firmam (ut dixi) facilitatem, optimis aſſue-

ſcendum eſt : & multa magis , quam multorum lectione formanda mens , & ducendus eſt color . Itaque ex tribus receptis Ariſtarchi judicio ſcriptoribus jamborum , ad ἕξιν maxime pertinebit unus *Archilochus* . Summa in hoc vis elocutionis , cum validæ , tum breves vibranteſque ſententiæ , plurimum ſanguinis atque nervorum , adeo ut videatur quibuſdam , quod quoquam minor eſt , materiæ eſſe , non ingenii vitium . Novem vero Lyricorum longe *Pindarus* princeps , ſpiritus magnificentia , ſententiis , figuris , beatiſſima rerum verborumque copia , & velut quodam eloquentiæ flumine : propter quæ Horatius eum merito credidit nemini imitabilem . *Steſichorum* , quam ſit ingenio validus , materiæ quoque oſtendunt , maxima bella & clariſſimos canentem duces , & epici carminis onera lyra ſuſtinen-
896 tem . Reddit enim perſonis in agendo ſimul loquendoque debitam dignitatem : ac , ſi tenuiſſet modum , videtur æmulari proximus Homerum potuiſſe : ſed redundat , atque effunditur : quod ut eſt reprehendendum , ita copiæ vitium eſt . *Alcæus* in parte operis aureo plectro merito donatur , qua tyrannos inſectatur : multum etiam moribus confert : in eloquendo quoque brevis & magnificus , & diligens , plerumque Homero ſimilis , ſed in luſus & amores deſcendit , majoribus tamen aptior . *Simonides* tenuis , alioqui ſermone proprio & jucunditate quadam commendari poteſt : præcipua tamen ejus in commovenda miſeratione virtus , ut quidam in hac eum parte omnibus ejuſdem operis auctoribus præferant . Antiqua comœdia cum ſinceram illam ſermonis Attici gratiam prope ſola retinet , tum facundiſſimæ libertatis , etſi eſt in inſectandis vitiis præcipua , plurimum tamen virium etiam in ceteris partibus habet . Nam & grandis , & elegans , & venu-
897 ſta , & neſcio an ulla , poſt Homerum tamen , quem ,

ut

ut Achillem, ſemper excipi par eſt, aut ſimilior ſit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. Plures ejus auctores: *Ariſtophanes* tamen, & *Eupolis Cratinuſ*que præcipui. Tragœdias primus in lucem *Æſchylus* protulit, ſublimis & gravis, & grandiloquus ſæpe uſque ad vitium, ſed rudis in pleriſque & incompoſitus: propter quod correctas ejus fabulas in certamen deferre poſterioribus poetis Athenienſes permiſere, ſuntque eo modo multi coronati. Sed longe clarius illuſtraverunt hoc opus *Sophocles* atque *Euripides*: quorum in diſpari dicendi via uter ſit poeta melior, inter plurimos quæritur. Idque ego ſane, quoniam ad præſentem materiam nihil pertinet, injudicatum relinquo. Illud quidem nemo non fateatur neceſſe eſt, iis qui ſe ad agendum comparant, utiliorem longe Euripidem fore. Namque is & in ſermone (quod ipſum reprehendunt quibus gravitas & cothurnus & ſonus Sophoclis videtur eſ- 898
ſe ſublimior) magis accedit oratorio generi: & ſententiis denſus, & in iis quæ a ſapientibus tradita ſunt, pæne ipſis par, & in dicendo ac reſpondendo cuilibet eorum qui fuerunt in foro diſerti, comparandus. In affectibus vero cum omnibus mirus, tum in iis qui miſeratione conſtant, facile præcipuus. Hunc & admiratus maxime eſt (ut ſæpe teſtatur) & ſecutus, quamquam in opere diverſo, *Menander*: qui vel unus, meo quidem judicio, diligenter lectus, ad cuncta quæ præcipimus, efficienda ſufficiat: ita omnem vitæ imaginem expreſſit: tanta in eo inveniendi copia, & eloquendi facultas: ita eſt omnibus rebus, perſonis, affectibus accommodatus. Nec nihil profecto viderunt qui orationes quæ *Chariſii* nomine eduntur, a Menandro ſcriptas putent. Sed mihi longe magis orator probari in opere ſuo videtur, niſi forte aut illa mala judicia quæ Ἐπιτρέποντες, Ἐπίκληρος, Λοκρὸς habent:

899 aut meditationes in Ψοφοδεῆ, Νομοθέτῃ, Ὑποβολιμαίῳ non omnibus oratoriis numeris ſunt abſolutæ. Ego tamen plus adhuc quiddam collaturum eſſe declamatoribus puto, quoniam his neceſſe eſt, ſecundum conditionem controverſiarum plures ſubire perſonas, patrum, filiorum, maritorum, militum, ruſticorum, divitum, pauperum, iraſcentium, deprecantium, mitium, aſperorum. In quibus omnibus mire cuſtoditur ab hoc poeta decorum. Atque ille quidem omnibus ejuſdem operis auctoribus abſtulit nomen, & fulgore quodam ſuæ claritatis tenebras obduxit. Habent tamen alii quoque Comici, ſi cum venia legantur, quædam quæ poſſis decerpere: &
900 præcipue *Philemon*, qui ut pravis ſui temporis judiciis Menandro ſæpe prælatus eſt, ita conſenſu omnium meruit credi ſecundus. Hiſtoriam multi ſcripſere præclare, ſed nemo dubitat, duos longe ceteris præferendos, quorum diverſa virtus laudem pæne eſt parem conſecuta. Denſus, & brevis, & ſemper inſtans ſibi *Thucydides*. dulcis, & candidus, & fuſus *Herodotus*. ille concitatis, hic remiſſis affectibus melior: ille concionibus, hic ſermonibus: ille vi, hic voluptate. *Theopompus* his proximus, ut in hiſtoria prædictis minor, ita oratori magis ſimilis: ut qui, antequam eſt ad hoc opus ſollicitatus, diu fuerit orator. *Philiſtus* quoque meretur: qui turbæ,
901 quamvis bonorum poſt hos auctorum, eximatur, imitator Thucydidis: & ut multo infirmior, ita aliquatenus lucidior. *Ephorus*, ut Iſocrati viſum, calcaribus eget. *Clitarchi* probatur ingenium, fides infamatur. Longo poſt intervallo temporis natus *Timagenes*, vel hoc eſt ipſo probabilis, quod intermiſſam hiſtorias ſcribendi induſtriam nova laude reparavit. *Xenophon* non excidit mihi, ſed inter philoſophos reddendus eſt. Sequitur oratorum ingens manus, cum decem ſimul Athenis ætas una tulerit:

quo-

quorum longe princeps *Demoſthenes*, ac pæne lex o-
randi fuit. tanta vis in eo, tam denſa omnia, ita
quibuſdam nervis intenta ſunt, tam nihil otioſum,
is dicendi modus, ut nec quod deſit in eo, nec quod
redundet, invenias. Plenior *Æſchines*, & magis fu-
ſus, & grandiori ſimilis, quo minus ſtrictus eſt: 902
carnis tamen plus habet, lacertorum minus. Dul-
cis in primis & acutus *Hyperides:* ſed minoribus
cauſſis, ut non dixerim utilior, magis par. His æ-
tate *Lyſias* major, ſubtilis atque elegans, & quo ni-
hil, ſi oratori ſatis ſit docere, quæras perfectius.
nihil enim eſt inane, nihil arceſſitum; puro tamen
fonti, quam magno flumini propior. *Iſocrates* in di-
verſo genere dicendi nitidus & comtus, & palæſtræ,
quam pugnæ magis accommodatus, omnes dicendi
veneres ſectatus eſt: nec immerito: auditoriis e-
nim ſe, non judiciis compararat: in inventione fa-
cilis, honeſti ſtudioſus: in compoſitione adeo dili-
gens, ut cura ejus reprehendatur. Neque ego in
his de quibus ſum locutus, has ſolas virtutes, ſed
has præcipuas puto: nec ceteros parum fuiſſe ma-
gnos. Quinetiam *Phalereum* illum *Demetrium* (quam-
quam is primus inclinaſſe eloquentiam dicitur) mul-
tum ingenii habuiſſe & facundiæ fateor, vel ob hoc
memoria dignum, quod ultimus eſt fere ex Atticis
qui dici poſſit orator: quem tamen in illo medio ge- 903
nere dicendi præfert omnibus Cicero. Philoſopho-
rum, ex quibus plurimum ſe traxiſſe eloquentiæ M.
Tullius confitetur, quis dubitet *Platonem* eſſe præ-
cipuum; ſive acumine diſſerendi, ſive eloquendi fa-
cultate divina quadam & Homerica? multum enim
ſupra proſam orationem, & quam pedeſtrem Græci
vocant, ſurgit: ut mihi non hominis ingenio, ſed
quodam Delphico videatur oraculo inſtinctus. Quid
ego commemorem *Xenophontis* jucunditatem illam in-
affectatam, ſed quam nulla poſſit affectatio conſe-

qui ? ut ipſæ finxiſſe ſermonem Gratiæ videantur :
& quod de *Pericle* veteris comœdiæ teſtimonium eſt ,
in hunc transferri juſtiſſime poſſit , in labris ejus ſe-
diſſe quamdam perſuadendi deam . Quid reliquorum
Socraticorum elegantiam ? Quid *Ariſtotelem* ? quem
904 dubito ſcientia rerum , an ſcriptorum copia , an elo-
quendi ſuavitate , an inventionum acumine , an va-
rietate operum , clariorem putem . Nam in *Theo-*
phraſto tam eſt eloquendi nitor ille divinus , ut ex eo
nomen quoque traxiſſe dicatur . Minus indulſere e-
loquentiæ *Stoici* veteres : ſed cum honeſta ſuaſerunt ,
tum in colligendo , probandoque quæ inſtituerant ,
plurimum valuerunt : rebus tamen acuti magis ,
quam (id quod ſane non affectant) oratione magni-
fici . Idem nobis per Romanos quoque auctores ordo
ducendus eſt . Itaque ut apud illos Homerus , ſic a-
pud nos *Virgilius* auſpicatiſſimum dederit exordium ,
omnium ejus generis poetarum , Græcorum noſtro-
rumque , illi haud dubie proximus . Utar enim ver-
bis iiſdem quæ ex Afro Domitio juvenis accepi :
qui mihi interroganti , quem Homero crederet ma-
xime accedere , *Secundus* , inquit , *eſt Virgilius* , *pro-*
pior tamen primo , *quam tertio* . Et hercle ut illi na-
turæ cœleſti atque immortali ceſſerimus , ita curæ
& diligentiæ vel ideo in hoc plus eſt , quod ei
fuit magis laborandum : & quantum eminentioribus
905 vincimur , fortaſſe æqualitate penſamus . Ceteri o-
mnes longe ſequentur . Nam *Macer* & *Lucretius* le-
gendi quidem , ſed non ut phraſin , id eſt , corpus e-
loquentiæ faciant : elegantes in ſua quiſque mate-
ria , ſed alter humilis , alter difficilis . *Attacinus*
Varro in iis per quæ nomen eſt aſſecutus , inter-
pres operis alieni , non ſpernendus quidem , ve-
rum ad augendam facultatem dicendi parum locu-
906 ples . *Ennium* , ſicut ſacros vetuſtate lucos , adore-
mus , in quibus grandia & antiqua robora jam non
tan-

tantam habent ſpeciem, quantam religionem. Pro-
piores alii, atque ad hanc phraſin, de qua loqui-
mur, magis utiles. Laſcivus quidem in heroicis
quoque *Ovidius*, & nimium amator ingenii ſui: lau-
dandus tamen in partibus. *Cornelius* autem *Severus*,
etiamſi verſificator quam poeta melior, ſi tamen,
ut eſt dictum, ad exemplar primi libri bellum Sicu-
lum perſcripſiſſet, vindicaret ſibi jure ſecundum lo-
cum: Sed eum conſummari mors immatura non paſ-
ſa eſt: puerilia tamen ejus opera & maximam indo-
lem oſtendunt, & mirabilem, præcipue in ætate
illa, recti generis voluntatem. Multum in *Valerio*
Flacco nuper amiſimus. Vehemens & poeticum in-
genium *Saleji Baſſi* fuit, nec ipſum ſenectute matu-
rum. *Rabirius* ac *Pedo* non indigni cognitione, ſi
vacet. *Lucanus* ardens, & concitatus, & ſenten- 907
tiis clariſſimus, &, ut dicam quod ſentio, magis
oratoribus, quam poetis adnumerandus. Hos no-
minavimus, quia Germanicum Auguſtum ab inſti-
tutis ſtudiis deflexit cura terrarum, parumque diis
viſum eſt, eſſe eum maximum poetarum. Quid ta- 908
men iis ipſis ejus operibus in quæ donatus imperio
juvenis ſucceſſerat, ſublimius, doctius, omnibus
denique numeris præſtantius? Quis enim caneret
bella melius, quam qui ſic egerit? Quem præſiden-
tes ſtudiis deæ propius audirent? Cui magis ſuas
artes aperiret familiare numen Minervæ? Dicent
hæc plenius futura ſecula. Nunc enim ceterarum
fulgore virtutum laus iſta præſtringitur. Nos tamen
ſacra literarum colentes feras, Cæſar, ſi non taci-
tum hoc præterimus, & Virgiliano certe verſu te-
ſtamur,

Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

Elegia Græcos quoque provocamus, cujus mihi ter-
ſus atque elegans maxime videtur auctor *Tibullus*.
Sunt qui *Propertium* malint. *Ovidius* utroque laſci-

vior: ſicut durior *Gallus*. Satyra quidem tota noſtra
eſt, in qua primus inſignem laudem adeptus eſt *Luci-*
909 *lius*, qui quoſdam ita deditos ſibi adhuc habet ama-
tores, ut eum non ejuſdem modo operis auctoribus,
ſed omnibus poetis præferre non dubitent. Ego
quantum ab illis, tantum ab Horatio diſſentio, qui
Lucilium fluere lutulentum, &, *eſſe aliquid quod tol-*
lere poſſis, putat. Nam & eruditio in eo mira, &
libertas, atque inde acerbitas, & abunde ſalis.
Multo eſt terſior ac purus magis *Horatius*, & ad no-
910 tandos hominum mores præcipuus. Multum & veræ
gloriæ, quamvis uno libro, *Perſius* meruit. Sunt
clari hodieque, & qui olim nominabuntur. Alte-
rum illud eſt, & prius Satyræ genus, quod non ſo-
la carminum varietate mixtum condidit *Terentius*
Varro, vir Romanorum eruditiſſimus. Plurimos hic
libros, & doctiſſimos, compoſuit, peritiſſimus lin-
guæ Latinæ, & omnis antiquitatis, & rerum Græ-
carum, noſtrarumque, plus tamen ſcientiæ collatu-
rus, quam eloquentiæ. *Jambus* non ſane a Romanis
celebratus eſt, ut proprium opus; a quibuſdam in-
terpoſitus: cujus acerbitas in *Catullo*, *Bibaculo*, *Ho-*
911 *ratio*: quamquam illi epodos intervenire reperiatur.
At Lyricorum idem *Horatius* fere ſolus legi dignus.
Nam & inſurgit aliquando, & plenus eſt jucundita-
tis & gratiæ, & variis figuris & verbis feliciſſime
audax. Si quem adjicere velis, is erit *Caſius Baſſus*,
quem nuper vidimus: ſed eum longe præcedunt in-
912 genia viventium. Tragœdiæ ſcriptores, *Accius* at-
que *Pacuvius*, clariſſimi gravitate ſententiarum,
verborum pondere, & auctoritate perſonarum. Ce-
terum nitor, & ſumma in excolendis operibus ma-
nus, magis videri poteſt temporibus, quam ipſis
defuiſſe. Virium tamen Accio plus tribuitur: Pa-
cuvium videri doctiorem, qui eſſe docti affectant,
volunt. Jam *Varii Thyeſtes* cuilibet Græcorum com-
pa-

parari poteſt . *Ovidii Medea* videtur mihi oſtendere , quantum vir ille præſtare potuerit , ſi ingenio ſuo temperare , quam indulgere , maluiſſet . Eorum quos viderim , longe princeps *Pomponius Secundus* , quem ſenes parum tragicum putabant , eruditione ac nitore præſtare confitebantur . In comœdia ma- 913
xime claudicamus : licet Varro dicat , *Muſas* , Ælii Stilonis ſententia , *Plautino ſermone locuturas fuiſſe* , *ſi Latine loqui vellent* ; licet *Cæcilium* veteres laudibus ferant ; licet *Terentii ſcripta* ad Scipionem Africanum referantur : quæ tamen ſunt in hoc genere elegantiſſima , & plus adhuc habitura gratiæ , ſi intra verſus trimetros ſtetiſſent . Vix levem conſequimur umbram , adeo ut mihi ſermo ipſe Romanus non recipere videatur illam ſolis conceſſam Atticis venerem , quando eam ne Græci quidem in alio genere linguæ obtinuerint . Togatis excellit *Afranius* , utinamque non inquinaſſet argumenta puerorum fœdis amoribus , mores ſuos faſſus . At hiſtoria non ceſſerit Græcis , nec opponere Thucydidi *Salluſtium* verear : nec indignetur ſibi Herodotus æquari *T. Li-* 914
vium , cum in narrando miræ jucunditatis , clariſſimique candoris , tum in concionibus , ſupra quam enarrari poteſt , eloquentem : ita dicuntur omnia , cum rebus , tum perſonis , accommodata : ſed affectus quidem , præcipue eos qui ſunt dulciores , ut parciſſime dicam , nemo hiſtoricorum commendavit magis . Ideoque immortalem illam Salluſtii velocitatem diverſis virtutibus conſecutus eſt . Nam mihi egregie dixiſſe videtur *Servilius Nonianus* , pares eos magis quam ſimiles : qui & ipſe a nobis auditus eſt , clari vir ingenii , & ſententiis creber , ſed minus preſſius , quam hiſtoriæ auctoritas poſtulat . Quam , paullum ætate præcedens eum *Baſſus Aufidius* , egregie , utique in libris belli Germanici , præſtitit , genere ipſo probabilis iu omnibus , ſed in quibuſdam

ſuis

ſuis ipſe viribus minor. Supereſt adhuc, & exornat ætatis noſtræ gloriam, vir ſeculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Ha-
915 bet amatores, nec imitatores, ut libertas, quamquam circumciſis quæ dixiſſet, ei nocuerit. Sed elatum abunde ſpiritum, & audaces ſententias deprehendas etiam in iis quæ manent. Sunt & alii ſcriptores boni: ſed nos genera deguſtamus, non bibliothecas excutimus. Oratores vero vel præcipue Latinam eloquentiam parem facere Græcæ poſſunt. Nam *Ciceronem* cuicumque eorum fortiter oppoſuerim. Nec ignoro, quantam mihi concitem pugnam, cum præſertim id non ſit propoſiti, ut eum *Demoſtheni* comparem hoc tempore: neque enim attinet; cum Demoſthenem in primis legendum, vel ediſcendum potius putem. Quorum ego virtutes pleraſque arbitror ſimiles, conſilium, ordinem dividendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique quæ ſunt inventionis. In eloquendo eſt aliqua diverſitas: denſior ille, hic copioſior: ille concludit adſtrictius, hic latius: pugnat ille acumine ſemper, hic frequenter & pondere: illi nihil detrahi poteſt, huic nihil adjici: curæ plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certe, & commiſeratione (qui duo plurimum affectus valent) vincimus. Et fortaſſe epilogos illi mos civitatis abſtulerit: ſed & nobis illa quæ Attici mirantur, diverſa Latini ſermonis ratio minus permiſerit. In epiſtolis quidem, quamquam ſunt utriuſque, nulla contentio eſt. Ce-
916 dendum vero in hoc quidem, quod ille & prior fuit, & ex magna parte Ciceronem, quantus eſt, facit. Nam mihi videtur M. Tullius, cum ſe totum ad imitationem Græcorum contuliſſet, effinxiſſe vim Demoſthenis, copiam Platonis, jucunditatem Iſocratis. Nec vero quod in quoque optimum fuit, ſtudio conſecutus eſt tantum, ſed plurimas, vel potius

omnes

omnes ex ſeipſo virtutes extulit immortalis ingenii beatiſſima ubertate. Non enim pluvias (ut ait Pindarus) aquas colligit, ſed vivo gurgite exundat, dono quodam providentiæ genitus, in quo totas vires ſuas eloquentia experiretur. Nam quis docere diligentius, movere vehementius poteſt? Cui tanta umquam jucunditas affuit? ut ipſa illa quæ extorquet, impetrare eum credas, &, cum tranſverſum vi ſua judicem ferat, tamen ille non rapi videatur, ſed ſequi. Jam in omnibus quæ dicit, tanta auctoritas ineſt, ut diſſentire pudeat: nec advocati ſtudium, ſed teſtis aut judicis adferat fidem. Cum interim hæc omnia, quæ vix ſingula quiſquam intentiſſima cura conſequi poſſet, fluunt illaborata: & illa qua nihil pulcrius auditu eſt, oratio præ ſe fert tamen feliciſſimam facilitatem. Quare non immerito ab hominibus ætatis ſuæ regnare in judiciis dictus eſt: apud poſteros vero id conſecutus, ut Cicero jam non hominis, ſed eloquentiæ nomen habeatur. Hunc igitur ſpectemus: hoc propoſitum nobis ſit exemplum. Ille ſe profeciſſe ſciat, cui Ci- 917
cero valde placebit. Multa in *Aſinio Pollione* inventio, ſumma diligentia: adeo ut quibuſdam etiam nimia videatur: & conſilii & animi ſatis: a nitore & jucunditate Ciceronis ita longe abeſt, ut videri poſſit ſeculo prior. At *Meſſala* nitidus & candidus, & quodammodo præ ſe ferens in dicendo nobilitatem ſuam, viribus minor. *C.* vero *Cæſar* ſi foro tantum vacaſſet, non alius ex noſtris contra Ciceronem nominaretur. tanta in eo vis eſt, id acumen, ea concitatio, ut illum eodem animo dixiſſe quo bellavit, appareat. Exornat tamen hæc omnia mira ſermonis, cujus proprie ſtudioſus fuit, elegantia. Multum ingenii in *Cælio*, & præcipue in accuſando multa urbanitas, dignuſque vir, cui & mens melior, & vita longior contigiſſet. Inveni qui *Calvum* præferrent

rent

Digitized by Google

rent omnibus, inveni qui Ciceroni crederent, cum
918 nimia contra ſe calumnia verum ſanguinem perdidiſſe. ſed eſt & ſancta & gravis oratio, & caſtigata, & frequenter vehemens quoque. Imitator eſt autem Atticorum, fecitque illi properata mors injuriam, ſi quid adjecturus, non ſi quid detracturus fuit. Et *Servius Sulpitius* inſignem non immerito famam tribus orationibus meruit. Multa, ſi cum judicio legatur, dabit imitatione digna *Caſſius Severus*: qui, ſi ceteris virtutibus colorem & gravitatem orationis adjeciſſet, ponendus inter præcipuos foret. Nam & ingenii plurimum eſt in eo, & acerbitas mira & urbanitas, & vis ſumma: ſed plus ſtomacho, quam conſilio dedit. præterea ut amari ſales, ita frequenter amaritudo ipſa ridicula eſt. Sunt & alii multi diſerti, quos perſequi longum eſt. Eorum quos viderim, *Domitius Afer*, & *Julius Africanus*, longe præſtantiſſimi. Verborum arte ille, & toto genere dicendi præferendus, & quem in numero veterum locare non timeas: hic concitatior,
919 ſed in cura verborum nimius, & compoſitione nonnumquam longior, & translationibus parum modicus. Erant clara & nuper ingenia. Nam & *Trachalus* plerumqne ſublimis, & ſatis apertus fuit, & quem velle optima crederes: auditus tamen major. Nam & vocis, quantam in nullo cognovi, felicitas, & pronuntiatio vel ſcenis ſuffectura, & decor: omnia denique ei quæ ſunt extra, ſuperfuerunt. Et *Vibius Criſpus*, compoſitus, & jucundus, & delectationi natus: privatis tamen cauſſis, quam publicis, melior. *Julio Secundo* ſi longior contigiſſet ætas, clariſſimum profecto nomen oratoris apud poſteros foret. Adjeciſſet enim, atque adjiciebat ceteris virtutibus ſuis quod deſiderari poteſt. Id eſt autem, ut eſſet multo magis pugnax, & ſæpius ad curam rerum ab elocutione reſpiceret. Ceterum inter-

terceptus quoque magnum ſibi vindicat locum. Ea eſt facundia, tanta in explicando quod velit, gratia: tam candidum & lene & ſpecioſum dicendi genus: tanta verborum, etiam quæ aſſumta ſunt, proprietas: tanta in quibuſdam ex periculo petitis ſignificantia. Habebunt qui poſt nos de oratoribus ſcribent, magnam eos qui nunc vigent, materiam vere laudandi. Sunt enim ſumma hodie, quibus illuſtratur forum, ingenia. Namque & conſummati jam patroni veteribus æmulantur, & eos juvenum ad optima tendentium imitatur ac ſequitur induſtria. Superſunt qui de philoſophia ſcripſerunt, quo in genere pauciſſimos adhuc eloquentes literæ
Romanæ tulerunt. Idem igitur *M. Tullius*, qui, ut 920
ubique, etiam in hoc opere *Platonis* æmulus exſtitit. Egregius vero, multoque, quam in orationibus, præſtantior *Brutus*, ſuffecit ponderi rerum: ſcias eum ſentire quæ dicit. Scripſit non parum multa *Cornelius Celſus*, Scepticos ſecutus, non ſine cultu ac nitore. *Plancus* in Stoicis rerum cognitione utilis. In Epicureis levis quidem, ſed non injucundus tamen auctor eſt *Catius*. Ex induſtria *Senecam* in omni genere eloquentiæ diſtuli, propter vulgatam falſo de me opinionem, qua damnare eum, & inviſum quoque habere ſum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum & omnibus vitiis fractum dicendi genus revocare ad ſeveriora judicia contendo. Tum autem ſolus hic fere in manibus adoleſcentium fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam, quos ille non deſtiterat inceſſere, cum diverſi ſibi conſcius ge-
neris, placere ſe in dicendo poſſe iis quibus illi 921
placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quam imitabantur: tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis deſcenderat. Foret enim optandum, pares, aut ſaltem proximos, illi viro

fie-

Digitized by Google

fieri. Sed placebat propter ſola vitia, & ad ea ſe
quiſque dirigebat effingenda quæ poterat: deinde
cum ſe jactaret eodem modo dicere, Senecam infa-
mabat. Cujus & multæ alioqui, & magnæ virtu-
tes fuerunt, ingenium facile & copioſum, pluri-
mum ſtudii, multarum rerum cognitio: in qua ta-
men aliquando ab iis quibus inquirenda quædam
mandabat, deceptus eſt. Tractavit etiam omnem
fere ſtudiorum materiam. Nam & orationes ejus,
& poemata, & epiſtolæ, & dialogi feruntur. In
philoſophia parum diligens, egregius tamen vitio-
rum inſectator fuit. Multæ in eo claræque ſenten-
tiæ, multa etiam morum gratia legenda: ſed in e-
loquendo corrupta pleraque, atque eo pernicioſiſſi-
ma, quod abundant dulcibus vitiis. Velles eum ſuo
ingenio dixiſſe, alieno judicio. Nam ſi aliqua con-
temſiſſet, ſi parum concupiſſet, ſi non omnia ſua a-
maſſet, ſi rerum pondera minutiſſimis ſententiis
non fregiſſet: conſenſu potius eruditorum quam
puerorum amore comprobaretur. Verum ſic quo-
que jam robuſtis, & ſeveriore genere ſatis firmatis
legendus, vel ideo, quod exercere poteſt utrumque
922 judicium. Multa enim (ut dixi) probanda in eo,
multa etiam admiranda ſunt: eligere modo curæ ſit;
quod utinam ipſe feciſſet. Digna enim fuit illa na-
tura, quæ meliora vellet, quæ quod voluit, ef-
fecit.

CAPUT II.

De imitatione.

EX his ceteriſque lectione diguis auctoribus & verborum ſumenda copia eſt, & varietas figurarum, & componendi ratio: tum ad exemplum virtutum omnium mens dirigenda. Neque enim du-

dubitari poteſt, quin artis pars magna contineatur *imitatione*. Nam ut invenire primum fuit, eſtque præcipuum: ſic ea quæ bene inventa ſunt, utile ſequi. Atque omnis vitæ ratio ſic conſtat, ut, quæ probamus in aliis, facere ipſi velimus. Sic literarum ductus, ut ſcribendi fiat uſus, pueri ſequuntur: ſic muſici vocem docentium, pictores opera priorum, ruſtici probatam experimento culturam in exemplum intuentur. Omnis denique diſciplinæ initia ad propoſitum ſibi præſcriptum formari videmus. Et hercle neceſſe eſt, aut ſimiles aut diſſimiles bonis ſimus. Similem raro natura præſtat, frequenter imitatio. Sed hoc ipſum, quod tanto faciliorem nobis rationem rerum omnium facit, quam fuit iis qui nihil quod ſequerentur, habuerunt, niſi caute & cum judicio apprehenditur, nocet.
Ante omnia igitur imitatio per ſe ipſa non ſufficit, 923
vel quia pigri eſt ingenii, contentum eſſe iis quæ ſunt ab aliis inventa. Quid enim futurum erat temporibus illis quæ ſine exemplo fuerunt, ſi homines nihil niſi quod jam cognoviſſent, faciendum ſibi aut cogitandum putaſſent? Nempe nihil fuiſſet inventum. Cur igitur nefas eſt reperiri aliquid a nobis, quod ante non fuerit? An illi rudes ſola mentis natura ducti ſunt in hoc, ut tam multa generarent, nos ad quærendum non eo ipſo concitemur, quod certe ſcimus inveniſſe eos qui quæſierunt? Et cum illi, qui nullum cujuſquam rei habuerunt magiſtrum, plurima in poſteros tradiderint, nobis uſus aliarum rerum ad eruendas alias non proderit, ſed nihil habebimus, niſi beneficii alieni? quemadmodum quidam pictores in id ſolum ſtudent, ut deſcribere tabulas menſuris ac lineis ſciant. Turpe etiam illud eſt, contentum eſſe id conſequi quod imiteris. Nam rurſus quid erat futurum, ſi nemo plus effeciſſet eo quem ſequebatur?

tur? Nihil in poetis ſupra *Livium Andronicum*, nihil in hiſtoriis ſupra *Pontificum annales* haberemus: ratibus adhuc navigaremus: non eſſet pictura, niſi
924 quæ lineas modo extremas umbræ, quam corpora in ſole feciſſent, circumſcriberet. Ac ſi omnia percenſeas, nulla ſit ars, qualis inventa eſt, nec intra initium ſtetit: niſi forte noſtra potiſſimum tempora damnamus hujus infelicitatis, ut nunc demum nihil creſcat. Nihil enim creſcit ſola imitatione. Quod ſi prioribus adjicere fas non eſt, quomodo ſperare poſſumus illum oratorem perfectum? cum in iis quos maximos adhuc novimus, nemo ſit inventus, in quo nihil aut deſideretur, aut reprehendatur. Sed etiam qui ſumma non appetunt, contendere potius, quam ſequi debent. Nam qui agit, ut prior ſit, forſitan etiam, ſi non tranſierit, æquabit. Eum vero nemo poteſt æquare cujus veſtigiis ſibi utique inſiſtendum putat. Neceſſe eſt enim, ſemper ſit poſterior qui ſequitur. Adde, quod plerumque facilius eſt plus facere, quam idem. Tantam enim difficultatem habet ſimilitudo, ut ne ipſa quidem natura in hoc ita evaluerit, ut non res quæ ſimillimæ videantur, diſcrimine aliquo diſcernantur. Adde, quod quidquid alteri ſimile eſt, neceſſe eſt minus ſit eo quod imitatur, ut umbra corpore, & imago facie, & actus hiſtrionum veris affectibus. Quod in orationibus quoque evenit. Namque iis quæ in exemplum aſſumimus, ſubeſt natura, & vera vis:
925 contra omnis imitatio ficta eſt, & ad alienum propoſitum accommodatur. Quo fit, ut minus ſanguinis ac virium declamationes habeant, quam orationes: quod in illis vera, in his aſſimulata materia eſt. Adde, quod ea quæ in oratore maxima ſunt, imitabilia non ſunt, *ingenium*, *inventio*, *vis*, *facilitas*, & quidquid arte non traditur. Ideoque plerique, cum verba quædam ex orationibus excerpſerunt,

runt,

runt, aut aliquos compoſitionis certos pedes, mire a ſe, quæ legerunt, effingi arbitrantur: cum & verba intercidant invaleſcantque temporibus, ut quorum certiſſima ſit regula in conſuetudine, eaque non ſua natura ſint bona aut mala, (nam per ſe ſoni tantum ſunt) ſed prout opportune proprieque aut ſecus collocata ſunt: & compoſitio cum rebus accommodata ſit, tum ipſa varietate gratiſſima. Quapropter exactiſſimo judicio circa hanc partem ſtudiorum examinanda ſunt omnia. Primum, quos imitemur. nam ſunt plurimi qui ſimilitudinem peſſimi cujuſque & corruptiſſimi concupierint. Deinde in ipſis quos elegerimus, quid ſit ad quod efficiendum nos comparemus. Nam in magnis quoque auctoribus incidunt aliqua vitioſa, & a doctis inter ipſos etiam mutuo reprehenſa. atque utinam tam bona imitantes dicerent melius, quam mala pejus dicunt. Nec vero ſaltem iis quibus ad evitanda vitia judicii ſatis fuit, ſufficiat imaginem virtutis
effingere, & ſolam, ut ſic dixerim, cutem, vel 926
potius illas Epicuri figuras quas e ſummis corporibus dicit effluere. Hoc autem iis accidit qui non introſpectis penitus virtutibus, ad primum ſe velut adſpectum orationis aptarunt: & cum iis feliciſſime ceſſit imitatio qui verbis atque numeris ſunt non multum differentes, vim dicendi atque inventionis non aſſequuntur, ſed plerumque declinant in pejus, & proxima virtutibus vitia comprehendunt, fiuntque pro grandibus *tumidi*: preſſis *exiles*: fortibus *temerarii*: lætis *corrupti*: compoſitis *exſultantes*: ſimplicibus *negligentes*. Ideoque qui horride atque incompoſite quidlibet frigidum illud & inane extulerunt, antiquis ſe pares credunt, qui carent cultu atque ſententiis; Atticis ſcilicet: qui præciſis concluſionibus obſcuri, Salluſtium atque Thucydidem ſuperant: triſtes ac jejuni Pollionem æmulantur: otioſi & ſu-

pini, ſi quid modo longius circumduxerunt, jurant
ita Ciceronem loquuturum fuiſſe. Noveram quoſ-
dam qui ſe pulchre expreſſiſſe genus illud cœleſtis
hujus in dicendo viri ſibi viderentur, ſi in clauſula
poſuiſſent, *Eſſe videatur*. Ergo primum eſt, ut
quod imitaturus eſt quiſque, intelligat, & quare
bonum ſit, ſciat. Tum in ſuſcipiendo onere conſu-
927 lat ſuas vires. Nam quædam ſunt inimitabilia, qui-
bus aut infirmitas naturæ non ſufficiat, aut diverſi-
tas repugnet. Nec, cui tenue ingenium erit, ſola
velit fortia & abrupta: cui forte quidem, ſed indo-
mitum, amore ſubtilitatis & vim ſuam perdat, &
elegantiam, quam cupit, non aſſequatur. Nihil eſt
enim tam indecens, quam cum mollia dura fiunt.
Atque ego illi præceptori quem inſtitueram in li-
bro ſecundo, tradidi non ea ſola docenda eſſe ad
quæ quemque diſcipulorum natura compoſitum vide-
ret. Nam is & adjuvare debet quæ in quoque eo-
rum invenerit bona, &, quantum fieri poteſt, ad-
jicere, quæ deſunt, & emendare quædam & muta-
re. Rector enim eſt alienorum ingeniorum atque
formator. difficilius eſt naturam ſuam fingere. Sed
ne ille quidem doctor, quamquam omnia quæ recta
ſunt, velit eſſe in ſuis auditoribus quam pleniſſima,
in eo tamen cui naturam obſtare viderit, labora-
bit. Id quoque vitandum (in quo magna pars er-
rat) ne in oratione poetas nobis & hiſtoricos, in il-
lorum operibus oratores aut declamatores imitandos
putemus. Sua cuique propoſita lex, ſuus cuique de-
cor eſt. Nec comœdia in cothurnos aſſurgit, nec
contra tragœdia ſocco ingreditur. Habet tamen o-
mnis eloquentia aliquid commune. Id imitemur
quod commune eſt. Etiam hoc ſolet incommodi ac-
928 cidere iis qui ſe uni alicui generi dediderunt, ut ſi
aſperitas his placuit alicujus, hanc etiam in leni ac
remiſſo cauſſarum genere non exuant: ſi tenuitas,

aut

aut nuditas, in aſperis gravibuſque cauſſis ponderi rerum parum reſpondeant: cum ſit diverſa non cauſſarum modo inter ipſas conditio, ſed in ſingulis etiam cauſſis partium: ſintque alia leniter, alia aſpere, alia concitate, alia remiſſe, alia docendi, alia movendi gratia dicenda: quorum omnium diſſimilis atque diverſa inter ſe ratio eſt. Itaque ne hoc quidem ſuaſerim, uni ſe alicui proprie, quem per omnia ſequatur, addicere. Longe perfectiſſimus Græcorum *Demoſthenes*; aliquid tamen aliquo in loco melius alii. Plurima illi: ſed non qui maxime imitandus, etiam ſolus imitandus eſt. Quid ergo? non eſt ſatis omnia ſic dicere, quomodo *Marcus Tullius* dixit? Mihi quidem ſatis eſſet, ſi omnia conſequi poſſem. Quid tamen nocet, vim *Cæſaris*, aſperitatem *Cælii*, diligentiam *Pollionis*, judicium *Calvi*, quibuſdam in locis aſſumere? Nam præter id, quod prudentis eſt, quod in quoque optimum eſt, ſi poſſit, ſuum facere: tum in tanta rei difficultate unum intuentes, vix aliqua pars ſequitur. Ideoque cum totum exprimere quem elegeris, pæne ſit homini inconceſſum: plurium bona ponamus ante oculos, ut aliud ex alio hæreat, & quo quidque loco conveniat, aptemus. Imitatio autem (nam ſæpius idem dicam) non ſit tantum in verbis. Illuc intendenda mens, quantum fuerit illis viris decoris in rebus atque perſonis, quod conſilium, quæ diſpoſitio, quam omnia etiam quæ delectationi videantur data, ad victoriam ſpectent: quid agatur procemio, quæ ratio & quam varia narrandi, quæ vis probandi ac refellendi, quanta in affectibus omnis generis movendis ſcien- 929
tia, quantaque laus ipſa popularis utilitatis gratia aſſumta: quæ tum eſt pulcherrima, cum ſequitur, non cum arceſſitur. Hæc ſi perviderimus, tum vere imitabimur. Qui vero etiam propria his bona adjecerit, ut ſuppleat quæ deerant, circumcidat ſi

quid redundabit, is erit (quem quærimus) perfectus orator: quem nunc conſummari potiſſimum oportebat, cum tanto plura exempla bene dicendi ſuperſint, quam illis qui adhuc ſummi ſunt, contigerunt. Nam erit hæc quoque laus eorum, ut priores ſuperaſſe, poſteros docuiſſe dicantur.

CAPUT III.

Quomodo ſcribendum ſit.

ET hæc quidem auxilia extrinſecus adhibentur: in iis autem quæ nobis ipſis paranda ſunt, ut laboris, ſic utilitatis etiam longe plurimum affert ſtilus. Nec immerito M. Tullius hunc *optimum effectorem ac magiſtrum dicendi* vocat. Cui ſententiæ perſonam L. Craſſi in diſputationibus quæ ſunt de Oratore, adſignando, judicium ſuum cum illius auctoritate conjunxit. Scribendum ergo quam diligentiſſime, & quam plurimum. Nam ut terra altius ef-
930 foſſa generandis alendiſque ſeminibus fecundior eſt: ſic profectus non a ſummo petitus, ſtudiorum fructus effundit uberius, & fidelius continet. Nam, ſine hac quidem conſcientia, ipſa illa ex tempore dicendi facultas inanem modo loquacitatem dabit, & verba in labris naſcentia. Illic radices, illic fundamenta ſunt: illic opes velut ſanctiore quodam ærario reconditæ, unde ad ſubitos quoque caſus, cum res exiget, proferantur. Vires faciamus ante omnia, quæ ſufficiant labori certaminum, & uſu non exhauriantur. Nihil enim rerum ipſa natura voluit magnum effici cito, præpoſuitque pulcherrimo cuique operi difficultatem; quæ naſcendi quoque hanc fecerit legem, ut majora animalia diutius viſceribus parentum continerentur. Sed cum ſit duplex quæſtio, *quomodo*, & *qua* maxime ſcribi oporteat, jam

Jam hinc ordinem ſequar. Sit primo vel tardus, dum diligens, ſtilus: quæramus optima, nec protinus ſe offerentibus gaudeamus: adhibeatur judicium inventis, diſpoſitio probatis. Delectus enim rerum verborumque agendus eſt, & pondera ſingulorum examinanda. Poſt ſubeat ratio collocandi, ver- 931
ſenturque omni modo numeri: non ut quodque ſe proferet verbum, occupet locum. Quæ quidem ut diligentius exſequamur, repetenda ſæpius erunt ſcriptorum proxima. Nam præter id, quod ſic melius junguntur prioribus ſequentia, calor quoque ille cogitationis, qui ſcribendi mora refrixit, recipit ex integro vires, & velut repetito ſpatio ſumit impetum; quod in certamine ſaliendi fieri videmus, ut conatum longius petant, & ad illud quo contenditur, ſpatium curſu ferantur: utque in jaculando brachia reducimus, & expulſuri tela, nervos retro tendimus. Interim tamen, ſi feret flatus, danda ſunt vela, dum nos indulgentia illa non fallat. Omnia enim noſtra, dum naſcuntur, placent: alioqui nec ſcriberentur. Sed redeamus ad judicium, & retractemus ſuſpectam facilitatem. Sic ſcripſiſſe Salluſtium accepimus: & ſane manifeſtus eſt etiam ex opere ipſo labor. Virgilium quoque pauciſſimos die compoſuiſſe verſus, auctor eſt Varus. Oratoris quidem alia conditio eſt. Itaque hanc moram & ſollicitudinem initiis impero. Nam primum hoc conſtituendum, hoc obtinendum eſt, ut quam optime ſcribamus: celeritatem dabit conſuetudo. Paullatim res facilius ſe oſtendent, verba reſpondebunt, compoſitio ſequetur: cuncta denique, ut in familia bene inſtituta, in officio erunt. Summa hæc eſt rei, 932
Cito ſcribendo non fit ut bene ſcribatur: bene ſcribendo fit ut cito. Sed tum maxime cum facultas illa contigerit, reſiſtamus, ut provideamus, & ferocientes equos frenis quibuſdam coerceamus: quod non tam

moram faciet, quam novos impetus dabit. Nec e-
nim rurſus eos qui robur aliquod in ſtilo fecerint,
ad infelicem calumniandi ſe pœnam alligandos puto.
Nam quomodo ſufficere civilibus officiis poſſit qui
ſingulis actionum partibus inſeneſcat? Sunt autem
quibus nihil ſit ſatis; omnia mutare, omnia aliter
dicere, quam occurrit, velint: increduli quidam:
& de ingenio ſuo peſſime meriti, qui diligentiam pu-
tant, facere ſibi ſcribendi difficultatem. Nec prom-
tum eſt dicere, utros peccare validius putem, qui-
bus omnia ſua placent, an quibus nihil. Accidit e-
nim etiam ingenioſis adoleſcentibus frequenter, ut
labore conſumantur, & in ſilentium uſque deſcen-
dant nimia bene dicendi cupiditate. Qua de re me-
mini narraſſe mihi Julium Secundum illum, æqua-
lem meum, atque a me, ut notum eſt, familiari-
ter amatum, miræ facundiæ virum, infinitæ tamen
curæ, quid eſſet ſibi a patruo ſuo dictum. Is fuit
Julius Florus, in eloquentia Galliarum (quoniam
933 ibi demum exercuit eam) princeps, alioqui inter
paucos diſertus, & dignus illa propinquitate. Is
cum Secundum, ſcholæ adhuc operatum, triſtem for-
te vidiſſet, interrogavit, quæ cauſſa frontis tam ob-
ductæ? nec diſſimulavit adoleſcens, tertium jam
diem eſſe ex quo omni labore materiæ ad ſcriben-
dum deſtinatæ non inveniret exordium: quo ſibi non
præſens tantum dolor, ſed etiam deſperatio in po-
ſterum fieret. Tum Florus arridens, *Numquid tu*,
inquit, *melius dicere vis, quam potes?* Ita ſe res ha-
bet: Curandum eſt, ut quam optime dicamus: di-
cendum tamen pro facultate. Ad profectum enim o-
pus eſt ſtudio, non indignatione. Ut poſſimus autem
ſcribere etiam plura, & celerius, non *exercitatio*
modo præſtabit, in qua ſine dubio multum eſt, ſed
etiam *ratio*, ſi non reſupini, ſpectanteſque tectum,
& cogitationem murmure agitantes, exſpectaveri-
mus,

Digitized by Google

mus, quid obveniat, ſed quid res poſcat, quid perſonam deceat, quod ſit tempus, qui judicis animus intuiti, humano quodam modo ad ſcribendum acceſſerimus. Sic nobis & initia, & quæ ſequuntur, natura ipſa præſcribit. Certa ſunt enim pleraque, &, niſi conniveamus, in oculos incurrunt: ideoque nec indocti nec ruſtici diu quærunt, unde incipiant: 934
quo pudendum eſt magis, ſi difficultatem facit doctrina. Non ergo putemus, ſemper optimum eſſe quod latet: immuteſcamus alioqui, ſi nihil dicendum videatur niſi quod non invenimus. Diverſum eſt huic eorum vitium qui primo decurrere per materiam ſtilo quam velociſſimo volunt, & ſequentes calorem atque impetum, ex tempore ſcribunt. hanc *ſilvam* vocant: repetunt deinde, & componunt quæ effuderant: ſed verba emendantur & numeri, manet in rebus temere congeſtis, quæ fuit, levitas. Protinus ergo adhibere curam rectius erit, atque ab initio ſic opus ducere, ut cælandum, non ex integro fabricandum ſit. Aliquando tamen affectus ſequemur, in quibus fere plus calor, quam diligentia, valet. Satis apparet ex eo, quod hanc ſcribentium negligentiam damno, quid de illis dictandi deliciis ſentiam. Nam in ſtilo quidem quamlibet properato dat aliquam cogitationi moram non conſequens celeritatem ejus manus: ille cui dictamus, urget, atque interim pudet etiam dubitare, aut reſiſtere, aut mutare, quaſi conſcium infirmitatis noſtræ timentes. Quo fit ut non rudia tantum, & fortuita, ſed impropria interim, dum ſola eſt con- 935
nectendi ſermonis cupiditas, effluant: quæ nec ſcribentium curam, nec dicentium impetum conſequantur. At idem ille qui excipit, ſi tardior in ſcribendo, aut inertior in legendo, velut offenſator fuerit, inhibetur curſus, atque omnis, quæ erat, conceptæ mentis intentio morâ & interdum iracun-

diâ excutitur. Tum illa quæ apertiorem animi motum ſequuntur, quæque ipſa animum quodammodo concitant, quorum eſt jactare manum, torquere vultum, ſimul vertere latus, & interim objurgare, quæque Perſius notat, cum leviter dicendi genus ſignificat,

Nec pluteum, inquit, *cadit*, *nec demorſos ſapit ungues:*

etiam ridicula ſunt, niſi cum ſoli ſumus. Denique ut ſemel, quod eſt potentiſſimum, dicam: ſecretum (quod dictando perit) atque liberum arbitris locum, & quam altiſſimum ſilentium ſcribentibus maxime convenire nemo dubitaverit. Non tamen protinus audiendi qui credunt, aptiſſima in hoc nemora ſilvaſque; quod illa cœli libertas, locorumque amœnitas, ſublimem animum, & beatiorem ſpiritum pareut. Mihi certe jucundus hic magis, quam ſtudiorum hortator, videtur eſſe ſeceſſus. Namque illa ipſa quæ delectant, neceſſe eſt avocent ab intentione operis deſtinati. Neque enim ſe bona fide in multa ſimul intendere animus totum poteſt: &,
936 quocumque reſpexerit, deſinit intueri quod propoſitum erat. Quare ſilvarum amœnitas, & prælabentia flumina, & inſpirantes ramis arborum auræ, volucrumque cantus, & ipſa late circumſpiciendi libertas, ad ſe trahunt: ut mihi remittere potius voluptas iſta videatur cogitationem, quam intendere. Demoſthenes melius, qui ſe in locum ex quo nulla exaudiri vox, & ex quo nihil proſpici poſſet, recondebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi. Ideoque lucubrantes, ſilentium noctis, & clauſum cubiculum, & lumen unum velut tectos maxime teneat. Sed cum in omni ſtudiorum genere, tum in hoc præcipue bona valetudo, quæque eam maxime præſtat frugalitas, neceſſaria eſt: cum tempora ab ipſa rerum natura ad quietem refectionemque

que nobis data, in acerrimum laborem converti-
mus. Cui tamen non plus irrogandum eſt, quam
quod ſomno ſupererit, haud deerit. Obſtat enim di- 937
ligentiæ ſcribendi etiam fatigatio: & abunde, ſi va-
cet, lucis ſpatia ſufficiunt: occupatos in noctem ne-
ceſſitas agit. Eſt tamen lucubratio, quoties ad eam
integri ac refecti venimus, optimum ſecreti genus.
Sed ſilentium & ſeceſſus, & undique liber animus,
ut ſunt maxime optanda, ita non ſemper poſſunt
contingere: ideoque non ſtatim, ſi quid obſtrepet,
abjiciendi codices erunt, & deplorandus dies: ve-
rum incommodis repugnandum, & hic faciendus u-
ſus, ut omnia quæ impediunt, vincat intentio.
quam ſi tota mente in opus ipſum direxeris, nihil
eorum quæ oculis vel auribus incurſant, ad ani-
mum perveniet. An vero frequenter etiam fortuita
hoc cogitatio præſtat, ut obvios non videamus, &
itinere deerremus: non conſequemur idem ſi & vo-
luerimus? Non eſt indulgendum cauſſis deſidiæ.
Nam ſi non niſi refecti, non niſi hilares, non niſi o-
mnibus aliis curis vacantes, ſtudendum exiſtimave-
rimus, ſemper erit propter quod nobis ignoſca-
mus. Quare in turba, itinere, conviviis etiam fa-
ciat ſibi cogitatio ipſa ſecretum. Quid alioqui fiet
cum in medio foro, tot circumſtantibus judiciis,
jurgiis, fortuitis etiam clamoribus, erit ſubito con-
tinua oratione dicendum, ſi particulas, quas ceris 938
mandamus, niſi in ſolitudine reperire non poſſu-
mus? Propter quæ idem ille tantus amator ſecreti
Demoſthenes, in litore, in quod ſe maximo cum
ſono fluctus illideret, meditans, conſueſcebat con-
cionum fremitus non expaveſcere. Illa quoque mi-
nora (ſed nihil in ſtudiis parvum eſt) non ſunt tranſ-
eunda, ſcribi optime ceris, in quibus facillima eſt
ratio delendi: niſi forte viſus infirmior membrana-
rum potius uſum exiget: quæ ut juvant aciem, ita
cre-

crebra relatione, quoad intinguntur calami, morantur manum, & cogitationis impetum frangunt. Relinquendæ autem in utrolibet genere contra vacuæ tabellæ, in quibus libera adjicienti ſit excurſio. Nam interim pigritiam emendandi anguſtiæ faciunt, aut certe novorum interpoſitione priora confundunt. Ne latas quidem ultra modum eſſe ceras velim, expertus, juvenem ſtudioſum alioqui prælongos habuiſſe ſermones, quia illos numero verſuum metiebatur: idque vitium, quod frequenti admonitione corrigi non potuerat, mutatis codicibus eſſe ſublatum. Debet vacare etiam locus, in quo notentur quæ ſcribentibus ſolent extra ordinem, id eſt
939 ex aliis quam qui ſunt in manibus loci, occurrere. Irrumpunt enim optimi nonnumquam ſenſus, quos neque inſerere oportet, neque differre tutum eſt: quia interim elabuntur, interim memoriæ ſuæ intentos, ab alia inventione declinant: ideoque optime ſunt in depoſito.

CAPUT IV.

De emendatione.

SEquitur *emendatio*, pars ſtudiorum longe utiliſſima. Neque enim ſine cauſſa creditum eſt, ſtilum non minus agere cum delet. Hujus autem operis eſt, *adjicere*, *detrahere*, *mutare*. Sed facilius in his ſimpliciuſque judicium quæ replenda vel dejicienda ſunt: premere vero tumentia, humilia extollere, luxuriantia adſtringere, inordinata digerere, ſoluta componere, exſultantia coercere, duplicis operæ. Nam & damnanda ſunt quæ placuerant; & invenienda quæ fugerant. Nec dubium eſt, optimum eſſe emendandi genus, ſi ſcripta in aliquod tempus reponantur, ut ad ea poſt intervallum, velut

lut nova atque aliena, redeamus, ne nobis ſcripta noſtra, tamquam recentes fœtus, blandiantur. Sed neque hoc contingere ſemper poteſt, præſertim oratori, cui ſæpius ſcribere ad præſentes uſus neceſſe eſt: & ipſa emendatio finem habet. Sunt enim qui
ad omnia ſcripta, tamquam vitioſa, redeant, &, 940
quaſi nihil fas ſit rectum eſſe quod primum eſt, melius exiſtiment quidquid eſt aliud: idque faciant quoties librum in manus reſumſerint, ſimiles medicis etiam integra ſecantibus. Accidit itaque, ut cicatricoſa ſint, & exſanguia, & curâ pejora. Sit igitur aliquando quod placeat, aut certe quod ſufficiat: ut opus poliat lima, non exterat. Temporis quoque eſſe debet modus. Nam quod Cinnæ Smyrnam novem annis accepimus ſcriptam, & Panegyricum Iſocratis, qui parciſſime, decem annis dicunt elaboratum, ad oratorem nihil pertinet: cujus nullum erit, ſi tam tardum fuerit, auxilium.

C A P U T V.

Quæ ſcribenda ſint præcipue.

PRoximum eſt, ut dicamus, *quæ præcipue ſcribenda* ſint. Hoc exuberantis quidem eſt operis, ut explicemus, quæ ſint materiæ: quæ prima aut ſecunda, aut deinceps tractanda ſint. Nam id factum eſt etiam primo libro, quo puerorum: & ſecundo, quo jam robuſtorum ſtudiis ordinem dedimus. Sed de quo nunc agitur; unde copia ac facilitas maxime veniat. Vertere Græca in Latinum veteres noſtri
oratores optimum judicabant. Id ſe L. Craſſus in il- 941
lis Ciceronis de Oratore libris dicit factitaſſe. Id Cicero ſua ipſe perſona frequentiſſime præcipit: quin etiam libros Platonis atque Xenophontis edidit hoc genere translatos. Id Meſſalæ placuit: multæque

ſunt

ſunt ab eo ſcriptæ ad hunc modum orationes: adeo
ut etiam cum illa Hyperidis pro Phryne difficillima
Romanis ſubtilitate contenderet. Et manifeſta eſt
exercitationis hujuſce ratio, Nam & rerum copia
Græci auctores abundant, & plurimum artis in e-
loquentiam intulerunt: & hos transferentibus, ver-
bis uti optimis licet. Omnibus enim utimur noſtris:
figuras vero, quibus maxime ornatur oratio, mul-
tas ac varias excogitandi etiam neceſſitas quædam
eſt: quia plerumque a Græcis Romana diſſentiunt.
Sed & illa ex Latinis converſio multum & ipſa con-
tulerit. Ac de carminibus quidem neminem credo
dubitare, quo ſolo genere exercitationis dicitur u-
ſus eſſe Sulpitius. Nam & ſublimis ſpiritus attolle-
re orationem poteſt: & verba, poetica libertate au-
daciora, non præſumunt eadem proprie dicendi fa-
cultatem. Sed & ipſis ſententiis adjicere licet ora-
torium robur, & omiſſa ſupplere, & effuſa ſubſtrin-
gere. Neque ego *παράφρασιν* eſſe interpretationem
942 tantum volo, ſed circa eoſdem ſenſus certamen at-
que æmulationem. Ideoque ab illis diſſentio qui
vertere orationes Latinas vetant, quia, optimis oc-
cupatis, quidquid aliter dixerimus, neceſſe ſit eſſe
deterius. Nam neque ſemper eſt deſperandum, ali-
quid illis quæ dicta ſunt, melius poſſe reperiri:
neque adeo jejunam ac pauperem natura eloquen-
tiam fecit, ut una de re bene dici, niſi ſemel, non
poſſit. Niſi forte hiſtrionum multa circa voces eaſ-
dem variare geſtus poteſt, orandi minor vis, ut di-
catur aliquid poſt quod in eadem materia nihil di-
cendum ſit. Sed eſto, neque melius quod inveni-
mus, ſit, neque par: eſt certe proximus locus. An
vero ipſi non bis ac ſæpius de eadem re dicimus, &
quidem continuas nonnumquam ſententias? Niſi
forte contendere nobiſcum poſſumus, cum aliis non
poſſumus. Nam ſi uno tantum genere bene dicere-

tur,

tur, fas erat exiſtimari præcluſam nobis a prioribus viam. Nunc vero innumerabiles ſunt modi, plurimæque eodem viæ ducunt. Sua brevitati gratia, ſua copiæ, alia translatis virtus, alia propriis. Hoc oratio recta, illud figura declinata commendat. Ipſa denique utiliſſima eſt exercitationi difficultas. Quid? quod auctores maximi ſic diligentius cognoſcuntur? Non enim ſcripta lectione ſecura tranſcurrimus: ſed tractamus ſingula, & neceſſario introſpicimus, &, quantum virtutis habeant, 943
vel hoc ipſo cognoſcimus, quod imitari non poſſumus. Nec aliena tantum transferre, ſed etiam noſtra pluribus modis tractare proderit: ut ex induſtria ſumamus ſententias quaſdam, eaſque verſemus quam numeroſiſſime, velut eadem cera aliæ atque aliæ formæ duci ſolent. Plurimum autem parari facultatis exiſtimo ex ſimpliciſſima quaque materia. Nam in illa multiplici *perſonarum*, *cauſſarum*, *temporum*, *locorum*, *dictorum*, *factorum* diverſitate facile deliteſcet infirmitas, tot ſe undique rebus, ex quibus aliquam apprehendas, offerentibus. Illud virtutis indicium eſt, fundere quæ naturâ contracta ſunt, augere parva: varietatem ſimilibus, voluptatem expoſitis dare, & bene dicere multa de paucis. In hoc optime facient infinitæ quæſtiones, quas vocari θέσεις diximus, quibus Cicero jam princeps in republica exerceri ſolebat. His confinis eſt deſtructio & confirmatio ſententiarum. Nam cum ſit ſententia decretum quoddam atque præceptum, quod de re, idem de judicio rei quæri poteſt. Tum loci communes, quos etiam ſcriptos ab oratoribus ſcimus. Nam qui hæc recta tantum, & in nullos flexus recedentia copioſe tractaverit, utique in illis plures excurſus recipientibus magis abundabit, e- 944
ritque in omnes cauſſas paratus. Omnes enim generalibus quæſtionibus conſtant. Nam quid intereſt,

Cor-

Cornelius tribunus plebis quod codicem legerit, reus ſit: an quæramus, violetúrne majeſtas, ſi magiſtratus rogationem ſuam populo ipſe recitaverit? Milo Clodium recténe occiderit, veniat in judicium: an, oporteátne inſidiatorem interfici, vel pernicioſum reipublicæ civem, etiam ſi non inſidietur? Cato Marciam honeſténe tradiderit Hortenſio: an, conveniátne res talis bono viro? De perſonis judicatur, ſed de rebus contenditur. Declamationes vero, quales in ſcholis rhetorum dicuntur, ſi modo ſunt ad veritatem accommodatæ, & orationibus ſimiles, non tantum dum adoleſcit profectus, ſunt utiliſſimæ, quæ inventionem & diſpoſitionem pariter exercent, ſed etiam cum eſt conſummatus, ac jam in foro clarus. Alitur enim atque eniteſcit, velut pabulo lætiore, facundia, & aſſidua contentionum aſperitate fatigata renovatur. Quapropter hiſtoriæ nonnumquam ubertas in aliqua exercendi ſtili parte ponenda, & dialogorum libertate geſtiendum. Ne carmine quidem ludere contrarium fuerit: ſicut athletæ, remiſſa quibuſdam temporibus ciborum atque exercitationum certa neceſſitate, otio & jucundioribus epulis reficiuntur. Ideoque mihi videtur M. Tullius tantum intuliſſe eloquentiæ lumen, quod in hos quoque ſtudiorum ſeceſſus ex-
945 currit. Nam ſi nobis ſola materia fuerit ex litibus, neceſſe eſt, deteratur fulgor, & dureſcat articulus, & ipſe ille mucro ingenii quotidiana pugna retundatur. Sed quemadmodum forenſibus certaminibus exercitatos, & quaſi militantes reficit ac reparat hæc velut ſagina dicendi: ſic adoleſcentes non debent nimium in falſa rerum imagine detineri, & inanibus ſimulacris: uſque adeo, ut difficile ab his digreſſos ſit aſsuefacere, ne ab illa in qua prope conſenuerint, umbrâ vera diſcrimina, velut quemdam ſolem, reformident: quod accidiſse etiam Porcio

cio Latroni, qui primus clari nominis profeſſor fuit, traditur: ut cum ei, ſummam in ſcholis opinionem obtinenti, cauſsa in foro eſset oranda, impenſe petierit, uti ſubſellia in baſilicam transferrentur. Ita illi cœlum novum fuit, ut omnis ejus eloquentia contineri tecto ac parietibus videretur. Quare juvenis, qui rationem inveniendi eloquendique a præceptoribus diligenter acceperit, (quod non eſt infiniti operis, ſi docere ſciant & velint) exercitationem quoque modicam fuerit conſecutus, oratorem ſibi aliquem (quod apud majores fieri ſolebat) deligat, quem ſequatur, quem imitetur, judiciis interſit quamplurimis, & ſit certaminis, cui deſtinatur, frequens ſpectator: tum cauſsas vel eaſdem quas agi audierit, ſtilo & ipſe componat, vel etiam alias, veras modo, & utrimque tractet: Et, quod in gladiatoribus fieri videmus, decretoriis exerceatur: ut feciſse Brutum diximus pro Milone. Melius 946
hoc, quam reſcribere veteribus orationibus, ut fecit Seſtius contra Ciceronis actionem habitam pro eodem, cum alteram partem ſatis noſse non poſset ex ſola defenſione. Citius autem ſic idoneus erit juvenis quem præceptor coegerit in declamando quam ſimillimum eſse veritati, & per totas ire materias: quarum nunc facillima, & maxime favorabilia decerpunt. Obſtat huic, quod ſecundo libro poſui, frequens turba diſcipulorum, & conſuetudo claſſium certis diebus audiendarum: nonnihil etiam perſuaſio patrum, numerantium potius declamationes, quam æſtimantium. Sed (quod dixi primo, ut arbitror, libro) nec ille ſe bonus præceptor majore numero, quam ſuſtinere poſſit, onerabit: & nimiam loquacitatem recidet, ut omnia quæ ſunt in controverſia, non (ut quidam volunt) quæ in rerum natura, dicantur: & vel longiore potius dierum ſpatio laxabit dicendi neceſſitatem, vel materias

947 rias dividere permittet. Una enim diligenter effe-
cta plus proderit, quam plures inchoatæ & quaſi de-
guſtatæ. Propter quod accidit, ut nec ſuo loco
quidque ponatur: nec illa quæ prima ſunt, ſer-
vent ſuam legem: juvenibus floſculos omnium par-
tium in ea quæ ſunt dicturi, congerentibus: quo
fit, ut timentes, ne ſequentia perdant, priora con-
fundant.

CAPUT VI.

De cogitatione.

PRoxima ſtilo *cogitatio* eſt, quæ & ipſa vires ab
hoc accipit, & eſt inter ſcribendi laborem,
extemporalemque fortunam media quædam, & ne-
ſcio an uſus frequentiſſimi. Nam ſcribere nec ubi-
que nec ſemper poſſumus: cogitationi, temporis ac
loci plurimum eſt. Hæc paucis admodum horis ma-
gnas etiam cauſſas complectitur. Hæc, quoties in-
termiſſus eſt ſomnus, ipſis noctis tenebris adjuva-
tur. Hæc inter medios rerum actus aliquid invenit
vacui, nec otium patitur. Neque vero rerum ordi-
nem modo (quod ipſum ſatis erat) intra ſe ipſa diſ-
ponit, ſed verba etiam copulat, totamque ita con-
texit orationem, ut ei nihil præter manum deſit.
Nam memoriæ quoque plerumque inhæret fidelius,
quod nulla ſcribendi ſecuritate laxatur. Sed ne ad
hanc quidem vim cogitandi perveniri poteſt aut ſu-
bito, aut cito. Nam primum facienda multo ſtilo
948 forma eſt, quæ nos etiam cogitantes ſequatur, tum
aſſumendus uſus paullatim, ut pauca primum com-
plectamur animo, quæ reddi fideliter poſſint: mox
per incrementa tam modica, ut onerari ſe labor il-
le non ſentiat, augenda uſu, & exercitatione mul-
ta continenda eſt, quæ quidem maxima ex parte me-
mo-

Digitized by Google

moria conſtat: ideoque aliqua mihi in illum locum differenda ſunt. Eo tamen pervenit, ut is cui non refragetur ingenium, acri ſtudio adjutus tantum conſequatur, ut ea etiam quæ cogitarit, quæque ſcripſerit, atque edidicerit, in dicendo fidem ſervent. Cicero certe Græcorum Metrodorum Sceptium, & Eriphylum Rhodium, noſtrorumque Hortenſium tradidit, quæ cogitaverant, ad verbum in agendo retuliſſe. Sed ſi forte aliquis inter dicendum effulſerit extemporalis color, non ſuperſtitioſe cogitatis demum eſt inhærendum. Neque enim tantum habent curæ, ut non ſit dandus & fortunæ locus, cum ſæpe etiam ſcriptis ea quæ ſubito nata ſunt, inſerantur. Ideoque totum hoc exercitationis genus ita inſtituendum eſt, ut & digredi ex eo, & redire in id facile poſſimus. Nam ut primum eſt domo afferre paratam dicendi copiam, & certam: ita refutare temporis munera longe ſtultiſſimum eſt. Quare *cogitatio* in hoc præparetur, ut nos fortuna decipere non poſſit, adjuvare poſſit. Id autem fiet me- 949
moriæ viribus, ut illa quæ complexi animo ſumus, fluant ſecura, non ſollicitos & reſpicientes, & una ſpe ſuſpenſos recordationis, non ſinant providere: alioqui vel extemporalem temeritatem malo, quam male cohærentem cogitationem. Pejus enim quæritur retrorſus, quia cum illa deſideramus, ab aliis avertimur: & ex memoria potius repetimus, quam ex materia. Plura ſunt autem, ſi utrumque quærendum eſt, quæ inveniri poſſunt, quam quæ inventa ſunt.

CAPUT VII.

Quemadmodum extemporalis facultas paretur & contineatur.

MAximus vero ſtudiorum fructus eſt, & velut præmium quoddam ampliſſimum longi laboris, *ex tempore dicendi facultas:* quam qui non erit conſecutus, mea quidem ſententia civilibus officiis renuntiabit, & ſolam ſcribendi facultatem potius ad alia opera convertet. Vix enim bonæ fidei viro convenit auxilium in publicum polliceri quod in præſentiſſimis quibuſque periculis deſit: ut indicare
950 portum ad quem navis accedere, niſi lenibus ventis vecta, non poſſit. Siquidem innumerabiles accidunt ſubitæ neceſſitates, vel apud magiſtratus, vel repræſentatis judiciis continuo agendi. Quarum ſi qua, non dico cuicumque innocentium civium, ſed amicorum ac propinquorum alicui evenerit, ſtabítne mutus, & ſalutarem petentibus vocem, ſtatim, ſi non ſuccurratur, perituris, moras & ſeceſſum & ſilentium quæret, dum illa verba fabricentur, & memoriæ inſidant, & vox ac latus præparetur? Quæ vero patitur hoc ratio, ut quiſquam ſit orator imparatus ad caſus? Quid cum adverſario reſpondendum erit, fiet? Nam ſæpe ea quæ opinati ſumus, & contra quæ ſcripſimus, fallunt, ac tota ſubito cauſſa mutatur. Atque ut gubernatori ad incurſus tempeſtatum, ſic agenti ad varietatem cauſſarum ratio mutanda eſt. Quid porro multus ſtilus, & aſſidua lectio, & longa ſtudiorum ætas facit, ſi manet eadem quæ fuit, incipientibus difficultas? Periiſſe profecto confitendum eſt præteritum laborem cui ſemper idem laborandum eſt. Neque ego hoc ago, ut ex tempore dicere malit, ſed ut poſſit. Id

au-

Digitized by Google

autem maxime hoc modo conſequemur. Nota ſit primum dicendi via. Neque enim prius contingere curſus poteſt, quam ſcierimus, quo ſit & qua perveniendum. Nec ſatis eſt non ignorare quæ ſunt cauſſarum judicialium partes, aut quæſtionum ordinem recte diſponere, quamquam iſta ſunt præcipua: 951
ſed quid quoque loco primum ſit, quid ſecundum, ac deinceps: quæ ita ſunt natura copulata, ut mutari aut intervelli ſine confuſione non poſſint. Quiſquis autem viam, qua ſit ingrediendum, diſcet, ducetur ante omnia rerum ipſa ſerie, velut duce: propter quod homines etiam modice exercitati, facillime tenorem in narrationibus ſervant. Deinde, quid quoque loco quærant, ſcient: nec circumſpectabunt, nec offerentibus ſe aliunde ſenſibus turbabuntur: nec confundent ex diverſis orationem, velut ſalientes huc, illuc, nec uſquam inſiſtentes. Poſtremo habebunt modum & finem, qui eſſe citra diviſionem nullus poteſt. Expletis pro facultate omnibus quæ propoſuerint, perveniſſe ſe ad ultimum ſentient. Et hæc quidem *ex arte*, illa vero, *ex ſtudio*, ut copiam ſermonis optimi, quemadmodum præceptum eſt, comparemus: multo ac fideli ſtilo ſic formetur oratio, ut ſcriptorum colorem, etiam quæ ſubito effuſa ſunt, reddant, ut cum multa ſcripſerimus, etiam multa dicamus: Nam *conſuetudo* & *exercitatio* facilitatem maxime parit, quæ ſi paullulum intermiſſa fuerit, non velocitas illa modo tardatur, ſed & νάρκημα ipſum coit atque concurrit. Quamquam enim opus eſt naturali quadam mobilitate animi, ut, dum proxima dicimus, ſtruere ulteriora poſſimus, ſemperque noſtram vocem proviſa & formata cogitatio excipiat: vix tamen aut natura, aut ratio in tam multiplex officium diducere animum queat, ut inventioni, diſpoſitioni, elocutioni, ordini rerum verborumque, tum iis quæ di-

cit, quæ ſubjuncturus eſt, quæ ultra ſpectanda ſunt,
952 adhibita vocis, pronuntiationis, geſtus obſervatio-
ne, una ſufficiat. Longe enim præcedat oportet in-
tentio, ac præ ſe res agat: quantumque dicendo
conſumitur, tantum ex ultimo prorogetur: ut do-
nec perveniamus ad finem, non minus proſpectu
procedamus, quam gradu, ſi non interſiſtentes of-
fenſanteſque brevia illa atque conciſa ſingultantium
modo ejecturi ſimus. Eſt igitur uſus quidam irratio-
nalis, quem Græci ἄλογον τριβὴν vocant, quo manus
in ſcribendo decurrit, quo oculi totos ſimul in le-
ctione verſus, flexuſque eorum & tranſitus intuen-
tur, & ante ſequentia vident, quam priora dixe-
runt. Quo conſtant miracula illa in ſcenis pilario-
rum ac ventilatorum, ut ea quæ emiſerint, ultro
venire in manus credas, & qua jubentur decurrere.
Sed hic uſus ita proderit, ſi ea de qua locuti ſu-
mus, ars anteceſſerit, ut ipſum illud quod in ſe
rationem non habet, in ratione verſetur. Nam mi-
hi ne dicere quidem videtur, niſi qui *diſpoſite*, *orna-
te*, *copioſe* dicit. Sed nec tumultuarii nec fortuiti
ſermonis contextum mirabor umquam, quem jur-
gantibus etiam mulierculis ſuperfluere video: quem
953 ſi calor ac ſpiritus tulit, (frequenter enim accidit,
ut ſucceſſum extemporalem conſequi cura non poſſit)
Deum tunc affuiſſe cum id eveniſſet, veteres ora-
tores (ut Cicero dicit) ajebant. Sed ratio manifeſta
eſt. Nam bene concepti affectus & recentes rerum
imagines continuo impetu feruntur, quæ nonnum-
quam mora ſtili refrigeſcunt, & dilatæ non rever-
tuntur. Utique vero cum infelix illa verborum ca-
villatio acceſſit, & curſus ad ſingula veſtigia reſti-
tit, non poteſt ferri contorta vis, ſed, ut optime
vocum ſingularum cedat electio, non continua, ſed
compoſita eſt. Quare capiendæ ſunt illæ de quibus
dixi, rerum imagines, quas vocari φαντασίας indi-

ca-

cavimus, omniaque de quibus dicturi erimus, *perſona*, *quæſtiones*, *ſpes*, *metus*, habenda in oculis, in affectus recipienda. Pectus eſt enim quod diſertos facit, & vis mentis. Ideoque imperitis quoque, ſi modo ſunt aliquo affectu concitati, verba non deſunt. Tum intendendus animus, non in aliquam rem unam, ſed in plures ſimul continuas: ut, ſi per aliquam rectam viam mittamus oculos, ſimul o- 954
mnia quæ ſunt in ea circaque, intuemur, non ultimum tantum videmus, ſed uſque ad ultimum. Addit ad dicendum etiam pudor ſtimulos, addit & dicendorum exſpectata laus: mirumque videri poteſt quod, cum ſtilus ſecreto gaudeat, atque omnes arbitros reformidet, extemporalis actio auditorum frequentia, ut miles congeſtu ſignorum, excitatur. Namque & difficiliorem cogitationem exprimit & expellit dicendi neceſſitas, & ſecundos impetus auget placendi cupido. Adeo præmium omnia ſpectant, ut eloquentia quoque, quamquam plurimum habeat in ſe voluptatis, maxime tamen præſenti fructu laudis opinioniſque ducatur. Nec quiſquam tantum fidat ingenio, ut id ſibi ſperet incipienti ſtatim poſſe contingere: ſed, ſicut in cogitatione præcepimus, ita facilitatem quoque extemporalem a parvis initiis paullatim perducemus ad ſummam: quæ neque perfici neque contineri niſi uſu poteſt. Ceterum pervenire eo debet, ut cogitatio non utique melior ſit ea, ſed tutior; cum hanc felicitatem non in proſa modo multi ſint conſecuti, ſed etiam in carmine, ut Antipater Sido- 955
nius, & Licinius Archias. Credendum enim Ciceroni eſt: non quia noſtris quoque temporibus non & fecerint quidam hoc, & faciant, quod tamen ipſum non tam probabile puto (neque enim habet aut uſum res, aut neceſſitatem) quam exhortandis in hanc ſpem qui foro præparantur, utile exemplum.

Neque vero tantam eſſe umquam fiduciam facilitatis
velim, ut non breve ſaltem tempus, quod nuſquam
fere deerit, ad ea quæ dicturi ſumus, diſpicien-
da ſumamus; quod quidem in judiciis ac foro da-
tur ſemper. Neque enim quiſquam eſt qui cauſſam
quam non didicerit, agat. Declamatores quoſdam
perverſa ducit ambitio, ut expoſita controverſia
protinus dicere velint: quin etiam, quod eſt in pri-
mis frivolum ac ſcenicum, verbum petant quo in-
cipiant. Sed tam contumelioſos in ſe ridet invicem
eloquentia: & qui ſtultis videri eruditi volunt,
ſtulti eruditis videntur. Si qua tamen fortuna tam
ſubitam fecerit agendi neceſſitatem, mobiliore quo-
dam opus erit ingenio, & vis omnis intendenda re-
bus, & in præſentia remittendum aliquid ex cura
verborum, ſi ſequi utrumque non dabitur. Tum &
956 tardior pronuntiatio moras habet, & ſuſpenſa ac ve-
lut dubitans oratio: ut tamen deliberare, non hæ-
ſitare, videamur. Hoc, dum egredimur e portu,
ſi nos nondum aptatis ſatis armamentis aget ventus:
deinde paullatim ſimul euntes aptabimus vela, &
diſponemus rudentes, & impleri ſinus optabimus.
Id potius, quam ſe inani verborum torrenti dare,
quaſi tempeſtatibus, quo volent, auferendum. Sed
non minore ſtudio continetur hæc facultas, quam
paratur. Ars enim ſemel percepta, non labitur.
Stilus quoque intermiſſione paullum admodum de ce-
957 leritate deperdit: promtum hoc, & in expedito
poſitum, exercitatione ſola continetur. Hac uti ſic
optimum eſt, ut quotidie dicamus audientibus pluri-
bus, maxime de quorum ſimus judicio ac opinione
ſolliciti: rarum eſt enim ut ſatis ſe quiſquam ve-
reatur. Vel ſoli tamen dicamus potius, quam non
omnino dicamus. Eſt illa exercitatio cogitandi, to-
taſque materias vel ſilentio (dum tamen quaſi dicat
intra ſeipſum) perſequendi, quæ nullo non & tem-

pore

pore & loco, quando non aliud agimus, explicari poteſt: & eſt in parte utilior, quam hæc proxima. Diligentius enim componitur, quam illa in qua contextum dicendi intermittere veremur. Rurſus illa prior plus confert, vocis firmitatem, oris facilitatem, motum corporis, qui & ipſe, ut dixi, excitat oratorem, & jactatione manus, pedis ſupploſione, ſicut cauda leones facere dicuntur, hortatur. Studendum vero ſemper, & ubique. Neque enim fere tam eſt ullus dies occupatus, ut nihil lucri, vel ut Cicero Brutum facere tradit, operæ ad
ſcribendum, aut ad legendum, aut dicendum rapi 958
aliquo momento temporis poſſit. Siquidem C. Carbo etiam in tabernaculo ſolebat hac uti exercitatione dicendi. Ne id quidem tacendum eſt, quod eidem Ciceroni placet, nullum noſtrum uſquam negligentem eſſe ſermonem, quidquid loquemur, ubicumque, ſit pro ſua ſcilicet portione perfectum. Scribendum certe numquam eſt magis, quam cum multa dicemus ex tempore. Ita enim ſervabitur pondus, & innatans illa verborum facilitas in altum reducetur, ſicut ruſtici proximas vitis radices amputant, quæ illam in ſummum ſolum ducant, ut inferiores penitus deſcendendo firmentur. Ac neſcio an utrumque, cum cura & ſtudio fecerimus, invicem proſit, ut ſcribendo dicamus diligentius, dicendo ſcribamus facilius. Scribendum ergo, quoties licebit; ſi id non dabitur, cogitandum: ab utroque excluſi, debent tamen adniti, ut neque deprehenſus orator, neque litigator deſtitutus eſſe videatur. Plerumque autem multa agentibus accidit, ut maxime neceſſaria, & utique initia ſcribant, cetera quæ domo afferunt, cogitatione complectantur, ſubitis ex tempore occurrant. Quod feciſſe M. Tullium commentariis ipſius apparet. Sed feruntur aliorum quoque, & inventi forte, ut eos dicturus quiſque compoſue-

959 rat, & in libros digeſti: ut cauſſarum quæ ſunt actæ a Servio Sulpitio, cujus tres orationes exſtant. Sed hi de quibus loquor, commentarii ita ſunt exacti, ut ab ipſo mihi in memoriam poſteritatis eſſe videantur compoſiti. Nam Ciceronis ad præſens modo tempus aptatos libertus Tyro contraxit: quos non ideo excuſo quia non probem, ſed ut ſint magis admirabiles. In hoc genere prorſus recipio hanc brevem annotationem, libelloſque, qui vel manu teneantur, & ad quos interim reſpicere fas ſit. Illud, quod Lænas præcipit, diſplicet mihi, quæ ſcripſerimus, in ſummas, ſive commentarios & capita, conferre. facit enim & diſcendi negligentiam hæc ipſa fiducia, & lacerat ac deformat orationem. Ego autem ne ſcribendum quidem puto quod ſimus memoria proſecuturi. Nam hîc quoque accidit, ut revocet nos cogitatio ad illa elaborata, nec ſinat præſentem fortunam experiri. Sic anceps inter utrumque animus æſtuat, cum & ſcripta perdidit, & non quærit nova. Sed de memoria deſtinatus eſt libro proximo locus, nec huic parti ſubjungendus, quia ſunt alia prius nobis dicenda.

M. FAB. QUINCTILIANI 960

DE INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT I.

Præfatio, & de apte dicendo.

PARATA, ſicut ſuperiori libro continetur, facultate ſcribendi, cogitandique, & ex tempore etiam, cum res poſcet, orandi, proxima eſt cura, ut *dicamus apte:* quam virtutem quartam elocutionis Cicero demonſtrat, quæque meo quidem judicio maxime neceſſaria eſt. Nam cum ſit ornatus orationis varius & multiplex, conveniatque alius alii: niſi fuerit accommodatus rebus atque perſonis, non modo non illuſtrabit eam, ſed etiam deſtruet, & vim rerum in contrarium vertet. Quid enim prodeſt, eſſe verba & Latina, & ſignificantia, & nitida, figuris etiam numeriſque elaborata, niſi cum iis in quæ judicem duci formarique volumus, conſentiant? Si ge-

genus ſublime dicendi parvis in cauſſis, parvum li-
961 matumque grandibus, lætum triſtibus, lene aſperis, minax ſupplicibus, ſummiſſum concitatis, trux atque violentum jucundis adhibeamus? Ut monilibus, & margaritis, ac veſte longa, quæ ſunt ornamenta feminarum, deformentur viri, nec habitus triumphalis, quo nihil excogitari poteſt auguſtius, feminas deceat. Hunc locum Cicero breviter in tertio de Oratore libro perſtringit: neque tamen videri poteſt quidquam omiſiſſe, dicendo, *non omni cauſſæ, nec auditori, nec perſonæ, nec tempori congruere orationis unum genus*. Nec fere pluribus in Oratore eadem. Sed illic L. Craſſus, cum apud ſummos oratores, homineſque eruditiſſimos dicat, ſatis habet, partem hanc velut notare inter agnoſcentes. Et hîc Cicero alloquens Brutum teſtatur eſſe hæc ei nota, ideoque brevius a ſe dici, quamquam ſit fuſus locus, tracteturque a philoſophis latius. Nos inſtitutionem profeſſi, non ſolum ſcientibus iſta, ſed etiam diſcentibus tradimus: ideoque paullo pluribus verbis debet haberi venia. Quare notum ſit nobis ante omnia, quid *conciliando*, *docendo*, *movendo* judici conveniat: quid quaque parte orationis petamus. Ita neque vetera, aut translata, aut ficta verba in *incipiendo*, *narrando*, *argumentando* tractabimus, neque decurrentes contexto nitore circuitus, ubi dividenda erit cauſſa, & in partes ſuas digerenda, neque
962 humile atque quotidianum ſermonis genus, & compoſitione ipſa diſſolutum, epilogis dabimus, nec jocis lacrimas, ubi opus erit miſeratione, ſiccabimus. Nam ornatus omnis non tam ſua, quam rei cui adhibetur, conditione conſtat: nec plus refert, quid dicas, quam quo loco. Sed totum hoc, *apte dicere*, non *elocutionis* tantum genere conſtat, ſed eſt cum *inventione* commune. Nam ſi tantum habent etiam verba momentum, quanto res ipſæ majus?

Qua-

Quarum quæ eſſet obſervatio , ſuis locis ſubinde ſubjecimus. Illud eſt diligentius docendum , eum demum dicere apte qui non ſolum *quid expediat* , ſed etiam *quid deceat* , inſpexerit . Nec me fugit , plerumque hæc eſſe conjuncta . Nam quod decet , fere prodeſt : neque alio magis animi judicum conciliari , aut, ſi res in contrarium tulit , alienari ſolent. Aliquando tamen & hæc diſſentiunt . Quoties autem pugnabunt , ipſam utilitatem vincet quod decet . Nam quis neſcit , nihil magis profuturum ad abſolutionem Socrati fuiſſe , quam ſi eſſet uſus illo judiciali genere defenſionis , & oratione ſummiſſa conciliaſſet judicum animos ſibi , crimenque ipſum ſollicite redarguiſſet ? Verum id eum minime decebat : ideoque ſic egit , ut qui pœnam ſuam honoribus ſummis eſſet æſtimaturus. Maluit enim vir ſapientiſſimus , quod ſupereſſet ex vita , ſibi perire , quam quod præteriſſet . Et quando ab hominibus ſui temporis parum intelligebatur , poſterorum ſe judiciis 963
reſervavit, brevi detrimento jam ultimæ ſenectutis ævum ſeculorum omnium conſecutus . Itaque quamvis Lyſias , qui tum in dicendo præſtantiſſimus habebatur, defenſionem illi ſcriptam attuliſſet , uti ea noluit : cum bonam quidem , ſed parum ſibi convenientem , judicaſset . Quo vel ſolo patet , non perſuadendi , ſed bene dicendi finem in oratore ſervandum , cum interim perſuadere deforme ſit . Non fuit hoc utile abſolutioni : ſed (quod eſt majus) homini fuit . Et nos ſecundum communem potius loquendi conſuetudinem , quam ipſam veritatis regulam , diviſione hac utimur , ut ab eo quod deceat , utilitatem ſeparemus . Niſi forte prior ille Africanus , qui patria cedere , quam cum tribuno plebis humillimo contendere de innocentia ſua maluit, inutiliter ſibi videtur conſuluiſse. Aut P. Rutilius, vel quum illo pæne Socratico genere defenſionis eſt uſus,

vel

vel quum, revocante eum P. Sylla, manere in exſilio
maluit, quid ſibi maxime conduceret, neſciebat.
Hi vero parva illa quæ abjectiſſimus quiſque animus
utilia credit, ſi cum virtute conferantur, deſpicien-
da judicaverunt: ideoque perpetua ſeculorum ad-
miratione celebrantur. Neque nos ſimus tam humi-
les, ut, quæ laudamus, inutilia credamus. Sed hoc
qualecumque diſcrimen raro admodum evenit. Ce-
terum idem fere (ut dixi) in omni genere cauſſarum
& proderit, & decebit. Eſt autem quod omnes &
964 ſemper & ubique ſuadere, ac dicere honeſte, face-
reque deceat, contraque neminem ullo umquam in
loco turpiter. Minora vero, quæque ſunt ex mediis,
plerumque ſunt talia, ut aliis ſint concedenda, a-
liis non ſint, aut *pro perſona, tempore, loco, cauſſa*
magis ac minus vel excuſanda debeant videri, vel
reprehendenda. Cum dicamus autem de rebus aut
alienis, aut noſtris, dividenda ratio eſt eorum, dum
ſciamus pleraque neutro loco convenire. In primis
igitur *omnis ſui vitioſa jactatio eſt*, eloquentiæ tamen
in oratore præcipue: affertque audientibus non fa-
ſtidium modo, ſed plerumque etiam odium. Habet
enim mens noſtra naturâ ſublime quiddam & ere-
ctum, & impatiens ſuperioris. Ideoque abjectos,
aut ſummittentes ſe, libenter allevamus, quia hoc
facere tamquam majores videmur: &, quoties diſ-
ceſſit æmulatio, ſuccedit humanitas. At qui ſe ſu-
pra modum extollit, premere ac deſpicere creditur,
nec tam ſe majorem, quam minores ceteros facere.
Inde invident humiliores. Hoc vitium eſt eorum
qui nec cedere volunt, nec poſſunt contendere: ri-
dent ſuperiores, improbant bonos. Plerumque ve-
ro deprehendas arrogantium fallacem de ſe opinio-
965 nem: ſed in his veri quoque ſufficit conſcientia. Re-
prehenſus eſt in hac parte non mediocriter Cicero,
quamquam is quidem rerum a ſe geſtarum major,
quam

quam eloquentiæ, fuit in orationibus utique jactator. At plerumque illud quoque non ſine aliqua ratione fecit. Aut enim tuebatur eos quibus erat uſus adjutoribus in opprimenda conjuratione, aut reſpondebat invidiæ: cui tamen non fuit par, ſervatæ patriæ pœnam paſſus exſilium: ut illorum quæ egerat in conſulatu, frequens commemoratio poſſit videri non gloriæ magis, quam defenſioni, data. Eloquentiam quidem cum pleniſſimam diverſæ partis advocatis concederet, ſibi numquam in agendo immodice arrogavit. Illius ſunt enim, *Siquid eſt in me ingenii, judices, quod ſentio quam ſit exiguum.* &, *Nam quo minus ingenio poſſum, ſubſidium mihi diligentia comparavi.* Quinetiam contra Q. Cæcilium de accuſatore in Verrem conſtituendo, quamvis multum eſſet in hoc quoque momenti, uter ad agendum magis idoneus veniret, dicendi tamen facultatem magis illi detraxit, quam arrogavit ſibi: *ſeque non conſequutum, ſed omnia feciſſe, ut poſſet eam conſequi*, dixit. In epiſtolis aliquando familiariter apud amicos, nonnumquam in dialogis, aliena tamen perſona, verum de eloquentia ſua dicit. Et aperte tamen gloriari, neſcio an ſit magis tolerabile vel ipſa vitii hujus ſimplicitate, quam illa jactatione perverſa, ſi abundans opibus pauperem ſe neget, nobilis obſcurum, & potens infirmum, quam ſi ſe difertus imperitum plane & infantem vocet. Ambitioſiſſimum gloriandi genus eſt etiam deridere. Ab aliis 966
ergo laudemur. *Nam ipſos*, ut Demoſthenes ait, *erubeſcere, etiam cum ab aliis laudabimur, decet.* Neque hoc dico, non aliquando de rebus a ſe geſtis oratori eſſe dicendum, ſicut eidem Demoſtheni pro Cteſiphonte: quod tamen ita emendavit, ut neceſſitatem id faciendi oſtenderet, invidiamque omnem in eum regereret qui hoc ſe coegiſſet. Et M. Tullius ſæpe dicit de oppreſſa conjuratione Catilinæ, ſed

modo

modo id virtuti ſenatus , modo providentiæ deorum immortalium aſſignat . Plerumque contra inimicos atque obtrectatores plus vindicat ſibi . Erant enim tuenda , cum objicerentur . In carminibus utinam peperciſſet, quæ non deſierunt carpere maligni,

Cedant arma togæ , concedat laurea linguæ .

& ,

O fortunatam natam me conſule Romam .

Et , *Jovem illum a quo in concilium deorum advocatur .* & , *Minervam , quæ omnes eum artes edocuit :* quæ ſibi ille , ſecutus quædam Græcorum exempla , permiſerat . Verum eloquentiæ ut indecora jactatio , ſic nonnumquam concedenda fiducia eſt . Nam quis reprehendat hæc ? *Quid putem ? contemtúmne me ? Non video nec in vita , nec in gratia , nec in rebus geſtis , nec in hac mea mediocritate ingenii , quid deſpicere poſſit Antonius .* Et paullo poſt apertius : *An decertare mecum*
967 *voluit contentione dicendi ? Hoc quidem beneficium eſt . Quid enim plenius , quid uberius , quam mihi pro me , & contra Antonium dicere ?* Arrogantes & illi qui ſe judicaſſe de cauſſa , nec aliter affuturos fuiſſe proponunt . Nam & inviti judices audiunt præſumentem partes ſuas: nec hoc oratori contingere inter adverſarios , quod Pythagoræ inter diſcipulos contigit , poteſt , *Ipſe dixit* . Sed iſtud magis minuſve vitioſum eſt pro perſonis dicentium . Defenditur enim aliquatenus *ætate , dignitate , auctoritate* : quæ tamen vix in ullo tanta fuerint , ut non hoc affirmationis genus temperandum ſit aliqua moderatione , ſicut omnia in quibus patronus argumentum ex ſeipſo petet . Quod fuiſſet tumidius, ſi criminis loco eſſe negaſſet Cicero , equitis Romani eſſe filium ſe defendente . At ille fecit hoc etiam favorabile , conjungendo cum judicibus dignitatem ſuam . *Equitis autem Romani eſſe filium , criminis loco poni ab accuſatoribus , neque his judicantibus oportuit , neque defendenti-*

bus

Digitized by Google

bus nobis. Impudens, tumultuoſa, iracunda actio,
omnibus indecora: ſed ut quiſque ætate, dignitate,
uſu præcedit, magis in ea reprehendendus. Videas
autem rixatores quoſdam neque judicum reverentia,
neque agendi more ac modo, contineri. Ex quo ipſo
mentis habitu manifeſtum ſit, tam in ſuſcipiendis,
quam in agendis cauſſis nihil penſi habere. Profert
enim mores plerumque oratio, & animi ſecreta de-
tegit. Nec ſine cauſſa Græci prodiderunt, *Ut vivat,*
quemque etiam dicere. Humiliora illa vitia, ſummiſ- 968
ſa adulatio, affectata ſcurrilitas, in rebus ac verbis
parum modeſtis ac pudicis vilis pudor, in omni ne-
gotio neglecta auctoritas: quæ fere accidunt iis qui
nimium aut blandi eſſe, aut ridiculi volunt. Ipſum
etiam eloquentiæ genus alios aliud decet. Nam ne-
que tam plenum, & erectum, & audax, & præcul-
tum ſenibus convenerit, quam preſſum, & mite, &
limatum, & quale intelligi vult Cicero, cum dicit,
orationem ſuam cœpiſſe *canſcere*: ſicut veſtibus quo-
que non purpura coccoque fulgentibus illa ætas ſatis
apta ſit. In juvenibus etiam uberiora paullo, & pæ-
ne periclitantia feruntur. At in iiſdem ſiccum, &
ſollicitum & contractum dicendi propoſitum, ple-
rumque affectatione ipſa ſeveritatis inviſum eſt:
quando etiam morum ſenilis auctoritas immatura in
adoleſcentibus creditur. Simpliciora militares de-
cent. Philoſophiam ex profeſſo (ut quidam faciunt)
oſtentantibus, parum decori ſunt plerique orationis
ornatus, maximeque ex affectibus, quos illi vitia
dicunt. Verba quoque exquiſitiora, & compoſitio
numeroſa tali propoſito diverſa. Non enim ſolum il-
la lætiora, qualia a Cicerone dicuntur, *Saxa atque*
ſolitudines voci reſpondent: ſed etiam illa, quamquam
plena ſanguinis, *Vos enim jam, Albani tumuli atque*
luci, vos, inquam, imploro atque teſtor, voſque, Alba-
norum obruta aræ, ſacrorum populi Romani ſocia & æqua-
les:

Digitized by Google

les: non conveniant barbæ illi atque triſtitiæ. At vir civilis, vereque ſapiens, qui ſe non otioſis diſpu-
969 tationibus, ſed adminiſtrationi reipublicæ dediderit (a qua longiſſime iſti qui philoſophi vocantur, receſſerunt) omnia quæ ad efficiendum oratione quod propoſuerit, valent, libenter adhibebit: cum prius quod honeſtum ſit, efficere in animo ſuo conſtituerit. Eſt quod principes deceat, aliis non conceſſeris. Imperatorum ac triumphalium ſeparata eſt aliqua ex parte ratio eloquentiæ: ſicut Pompejus abunde diſertus rerum ſuarum narrator: & hic, qui bello civili ſe interfecit, Cato eloquens ſenator fuit. Idem dictum ſæpe in alio liberum, in alio furioſum, in alio ſuperbum eſt. Verba adverſus Agamemnonem a Therſite habita ridentur: da illa Diomedi, aliive cui pari, magnum animum ferre præ ſe videbuntur. *Ego te conſulem putem*, inquit L. Craſſus Philippo, *cum tu me non putes ſenatorem?* Vox honeſtiſſimæ libertatis, non tamen ferres quemcumque dicentem. Negat ſe magni facere aliquis poetarum, *utrum Cæſar ater an albus homo ſit:* inſania. verte, ut idem Cæſar de illo dixerit, arrogantia eſt. Major in perſonis obſervatio eſt apud comicos tragicoſque. Multis enim utuntur, & variis. Eadem & eorum qui orationes aliis ſcribebant, fuit ratio, & declamantium eſt. Non enim ſemper ut advocati, ſed plerumque ut litigatores dicimus. Verumetiam in iis cauſſis quibus advocamur, eadem differentia diligenter eſt cuſtodienda. Utimur enim fictione perſonarum, & velut ore alieno loquimur: dandique ſunt iis quibus vocem accommodamus, ſui mores. Aliter enim P. Clodius, aliter Appius Cæcus: aliter Cæcilianus ille, aliter Terentianus pater fin-
970 gitur. Quid aſperius lictore Verris? *Ut adeas, tantum dabis*. Quid fortius illo cujus inter ipſa verberum ſupplicia una vox audiebatur, *Civis Romanus ſum*?

Quam

Digitized by Google

Quam dignæ Milonis in peroratione ipſa voces eo
vero, qui pro republica ſeditioſum civem toties
compeſcuiſſet, quique inſidias virtute ſuperaſſet?
Denique uon modo quot in cauſſa, totidem in pro-
ſopopœja ſunt varietates: ſed hoc etiam plures,
quod in his puerorum, feminarum, populorum, mu-
tarum etiam rerum aſſimulamus affectus, quibus o-
mnibus debetur ſuus decor. Eadem in iis pro qui-
bus agemus, obſervanda ſunt. Aliter enim pro alio
ſæpe dicendum eſt, ut quiſque *honeſtus*, *humilis*, *in-
vidioſus*, *favorabilis* erit, adjecta propoſitorum quoque
& anteactæ vitæ differentia. Jucundiſſima vero in
oratore *humanitas*, *facilitas*, *moderatio*, *benevolentia*.
Sed illa quoque diverſa bonum virum decent, malos
odiſſe, publica vice commoveri, ultum ire ſcelera
& injurias: & omnia, ut initio dixi, honeſta. Nec
tantum, *quis*, & *pro quo*, ſed etiam *apud quem* dicas,
intereſt. Facit enim & fortuna diſcrimen & pote-
ſtas: nec eadem apud principem, magiſtratum, ſe-
natorem, privatum, tamen liberum, ratio eſt: nec
eodem ſono publica judicia, & arbitrorum diſcepta-
tiones aguntur. Nam ut orantem pro capite ſollici-
tudo deceat & cura, & omnes ad amplificandam o-
rationem quaſi machinæ: ita in parvis rebus judi-
ciiſque vana ſint eadem, rideaturque merito qui a-
pud diſceptatorem de re leviſſima ſedens dicturus, 971
utatur illa Ciceronis confeſſione, *non modo ſe animo
commoveri, ſed etiam corpore ipſo perhorreſcere*. Quis
vero neſciat, quin aliud dicendi genus poſcat gravi-
tas ſenatoria, aliud aura popularis? cum etiam ſin-
gulis judicantibus, non idem apud graves viros,
quod leviores: non idem apud eruditum, quod mi-
litarem, ac ruſticum deceat: ſitque nonuumquam
ſummittenda & contrahenda oratio: ne judex eam
vel intelligere vel capere non poſſit. Tempus quo-
que ac locus egent obſervatione propria. Nam &

tempus tum lætum, tum triſte, tum liberum, tum anguſtum eſt. Atque ad hæc omnia componendus orator. Et loco publico, privatóne; celebri, an ſecreto; aliena civitate, an tua; in caſtris denique, an foro dicas, intereſt plurimum: ac ſuam quidque formam, & proprium quemdam modum eloquentiæ poſcit: cum etiam in ceteris actibus vitæ non idem in foro, curia, campo, theatro, domi, facere conveniat: & pleraque, quæ natura non ſunt reprehendenda, atque ideo interim ſunt neceſſaria, alibi quam mos permiſerit, turpia habeantur. Illud jam diximus, quanto plus nitoris & cultus demonſtrativæ materiæ, ut ad delectationem audientium compoſitæ, quam quæ ſunt in actu & contentione, ſuaſoriæ judicialeſque permittant. Hoc adhuc adjiciendum, aliquas etiam, quæ ſunt egregiæ dicendi virtutes, quo minus deceant, effici conditione cauſſarum. An quiſquam tulerit reum in diſcrimine capitis, præcipue qui apud victorem & principem pro ſe ipſe dicat, frequenti translatione, fictis ac repe-
972 titis ex vetuſtate verbis, compoſitione quæ ſit maxime a vulgari uſu remota, decurrentibus periodis, quam lætiſſimis jocis ſententiiſque dicentem? Non perdant hæc omnia neceſſarium periclitanti ſollicitudinis colorem, petendumque etiam innocentibus miſericordiæ auxilium? Commoveatúrne quiſquam ejus fortuna quem tumidum, ac ſui jactantem, & ambitioſum inſtitorem eloquentiæ in ancipiti ſorte videat? Non. immo oderit reum verba aucupantem, & anxium de fama ingenii, & cui eſſe diſerto vacet. Quod mire M. Cælius in defenſione cauſſæ qua reus de vi fuit, comprehendiſſe mihi videtur, *Ne cui veſtrum, atque etiam omnium, qui ad rem agendam adſunt, mens aut vultus moleſtior, aut vox immoderatior aliqua, aut denique, quod nimium eſt, jactantior geſtus fuiſſe videatur.* Atqui ſunt quædam actiones

in

in ſatisfactione, deprecatione, confeſſione poſitæ: ſententiolíſne flendum erit? Epiphonemata aut enthymemata exorabunt? Non quidquid meris adjicietur affectibus, omnes eorum diluet vires, & miſerationem ſecuritate laxabit? Age, ſi de morte filii ſui, vel injuria quæ morte ſit gravior, dicendum patri fuerit, aut in narrando gratiam illam expoſitionis quæ continget ex ſermone puro atque dilucido, quæret, breviter ac ſignificanter, ordinem rei protuliſſe contentus, aut argumenta diducet in digitos, & propoſitionum ac partitionum captabit lepôrem, &, ut plerumque in hoc genere moris eſt, intentione omni remiſſa loquetur? Quo fugerit in- 973
terim dolor ille? ubi lacrimæ ſubſtiterint? unde ſe in medium tam ſecura obſervatio artium miſerit? Non ab exordio uſque ad ultimam vocem continuus quidam gemitus, & idem triſtitiæ vultus ſervabitur, ſi quidem volet dolorem ſuum etiam in audientes transfundere? quem ſi uſquam remiſerit, in animum judicantium non reducet. Quod præcipue declamantibus (neque enim me pœnitet ad hoc quoque opus meum, & curam ſuſceptorum ſemel adoleſcentium reſpicere) cuſtodiendum eſt, quo plures in ſchola finguntur affectus, quos non ut advocati, ſed ut paſſi, ſubimus. Cum etiam hoc genus ſimulari litium ſoleat, cum jus mortis a ſenatu quidam vel ob aliquam magnam infelicitatem, vel etiam pœnitentiam petunt, in quibus non ſolum cantare, quod vitium pervaſit, aut laſcivire, ſed ne argumentari quidem niſi mixtis, & quidem ita, ut in ipſa probatione magis emineant, affectibus decet. Nam qui intermittere in agendo dolorem poteſt, videtur poſſe etiam deponere. Neſcio tamen an hujus (de quo loquimur) decoris cuſtodia maxime circa eos, contra quos dicimus, examinanda ſit. Nam ſine dubio in omnibus ſtatim accuſationibus hoc agendum eſt, ne

ad eas libenter deſcendiſſe videamur. Ideoque mihi illud Caſſii Severi non mediocriter diſplicet, *Dii boni, vivo: & , quo me vivere juvet, Aſprenatem reum video*. Non enim juſta ex cauſſa vel neceſſaria videri poteſt poſtulaſſe eum, ſed quadam accuſandi volu-
974 ptate. Præter hoc tamen, quod eſt commune, propriam moderationem quædam cauſſæ deſiderant. Quapropter & qui curationem bonorum patris poſtulabit, doleat ejus valetudine: & quamlibet gravia filio pater objecturus, miſerrimam ſibi oſtendat eſſe hanc ipſam neceſſitatem: nec hoc paucis modo verbis, ſed toto colore actionis, ut id eum non dicere modo, ſed etiam vere dicere appareat. Nec cauſſanti pupillo ſic tutor iraſcatur umquam, ut non remaneant amoris veſtigia, & ſacra quædam patris ejus memoria. Jam quo modo contra abdicantem patrem, querentem uxorem, agi cauſſam oporteret, in libro, ut arbitror, ſeptimo dixi. Quando etiam ipſos loqui, quando advocati voce uti deceret, quartus liber, in quo procemii præcepta ſunt, continet. Eſſe & in verbis quod deceat, aut turpe ſit, nemini dubium eſt. Unum jam igitur huic loco, quod eſt ſane ſummæ difficultatis, adjiciendum videtur, quibus modis ea quæ ſunt natura parum ſpecioſa, quæque non dicere, ſi utrumlibet eſſet liberum, maluiſſemus, non tamen ſint indecora dicentibus. Quid aſperiorem habere frontem poteſt, aut quid aures hominum magis reſpuunt, quam cum eſt filio filiiſve advocatis in matrem perorandum? aliquando tamen neceſſe eſt, ut in cauſſa Cluentii Habiti: ſed non ſemper illa via qua contra Saſſiam Cicero uſus eſt: non quia non ille optime, ſed quia plurimum refert, qua in re & quomodo lædat. Itaque illa, cum filii caput palam impugnaret, fortiter fuit repellenda. Duo tamen, quæ ſola ſupererant, divine Cicero ſervavit. Primum, ne obliviſceretur

reve-

reverentiæ quæ parentibus debetur : deinde ut, repetitis altius cauſſis, diligentiſſime oſtenderet, quam id quod erat in matrem dicturus, non oporteret modo fieri, ſed etiam neceſſe eſſet. Primaque hæc expoſitio fuit, quamquam ad præſentem quæſtionem nihil pertinebat. adeo in cauſſa difficili at-
que perplexa nihil prius intuendum credidit, quam 975
quid deceret. Fecit itaque nomen parentis non filio invidioſum, ſed ipſi in quam dicebatur. Poteſt tamen aliquando mater & in re leviore aut minus infeſta contra filium ſtare: tum lenior atque ſummiſſior decebit oratio. Nam & ſatisfaciendo, aut noſtram minuemus invidiam, aut etiam in diverſum eam transferemus : & ſi graviter dolere filium palam fuerit, credetur abeſſe ab eo culpa, fietque ultro miſerabilis. Avertere quoque in alios crimen decet, ut fraude aliquorum concita credatur : & omnia nos paſſuros, nihil aſpere dicturos, teſtandum : ut etiam ſi non poſſimus non conviciari, nolle videamur. Etiam, ſi quid objiciendum erit, officium eſt patroni, ut id filio invito, ſed fide cogente, facere credatur. Ita poterit uterque laudari. Quod de matre dixi, de utroque parente accipiendum eſt. Nam inter patres etiam filioſque, cum interveniſſet emancipatio, litigatum ſcio. In aliis quoque propinquitatibus cuſtodiendum eſt, ut inviti, & neceſſario, & parce judicemur dixiſſe : magis autem aut minus, ut cuique perſonæ debetur reverentia. Eadem pro libertis adverſus patronos obſervantia. Et, ut ſemel plura complectar, numquam decebit ſic adverſus tales agere perſonas, quo modo contra nos agi ab hominibus conditionis ejuſdem iniquo animo tuliſſemus. Præſtatur hoc aliquando etiam dignitatibus, ut libertatis noſtræ ratio reddatur, ne quis nos aut petulantes in lædendis his, aut etiam ambitioſos putet. Itaque Cicero, quamquam erat in Cottam gra-

viſſime dicturus, neque aliter agi P. Oppii cauſſa poterat, longa tamen præfatione excuſavit officii ſui neceſſitatem. Aliquando etiam inferioribus, præcipueque adoleſcentulis, parcere aut mederi decet. Utitur hac moderatione Cicero pro Cælio con-
976 tra Atratinum, ut eum non inimice corripere, ſed pæne patrie monere videatur. Nam & juvenis, & nobilis: & non injuſto dolore venerat ad accuſandum. Sed in iis quidem in quibus vel judici, vel etiam aſsiſtentibus ratio noſtræ moderationis probari debet, minor eſt labor: illic plus difficultatis, ubi ipſos contra quos dicimus, veremur offendere. Duæ ſimul hujuſmodi perſonæ Ciceroni pro Muræna dicenti obſtiterunt, M. Catonis, Serviique Sulpitii: quam decenter tamen Sulpitio, cum omnes conceſsiſset virtutes, ſcientiam petendi conſulatus ademit! Quid enim aliud eſſet quo ſe victum homo nobilis & juris antiſtes magis ferret? Ut vero rationem defenſionis ſuæ reddidit, cum ſe ſtuduiſſe petitioni Sulpitii contra honorem Murænæ, non idem debere accuſationi contra caput, diceret? Quam molli autem articulo tractavit Catonem? cujus naturam ſumme admiratus, non ipſius vitio, ſed Stoi-
977 cæ ſectæ, quibuſdam in rebus factam duriorem videri volebat: ut inter eos non forenſem contentionem, ſed ſtudioſam diſputationem crederes incidiſſe. Hæc eſt profecto ratio, & certiſsimum præceptorum genus, illius viri obſervatio, ut, cum aliquid detrahere ſalva gratia velis, concedas alia omnia: in hoc ſolo vel minus peritum, quam in ceteris, adjecta, ſi poterit fieri, etiam cauſſa cur ita ſit, vel paullo pertinaciorem, vel credulum, vel iratum, vel impulſum ab aliis. Hoc illis commune remedium eſt, ſi in tota actione æqualiter appareat non honor modo, ſed etiam charitas: præterea cauſſa ſit nobis juſta ſic dicendi: neque id moderate

tan-

tantum faciamus, ſed etiam neceſſario. Diverſum ab hoc, ſed facilius, cum hominum aut alioqui turpium, aut nobis inviſorum quædam facta laudanda ſunt. Decet enim rem ipſam probare in qualicumque perſona. Dixit Cicero pro Gabinio & P. Vatinio, inimicisſimis antea ſibi hominibus, & in quos orationes etiam ſcripſerat: verum cauſſa juſta ſit fatendo, non ſe de ingenii fama, ſed de fide eſſe ſollicitum. Difficilior ei ratio in judicio Cluentiano fuit, cum Scamandrum neceſſe haberet dicere nocentem, cujus egerat cauſſam. Verum illud elegantisſime, cum eorum a quibus ipſe productus eſſet, precibus, tum etiam adoleſcentia ſua excuſat: detracturus alioqui plus auctoritatis, ſi, in cauſſa præ- 978
ſertim ſuſpecta, ſe eum eſſe qui temere nocentes reos ſuſciperet, fateretur. Apud judicem vero quod aut propter alienum commodum in cauſſa quam ſuſceperimus, aut ſuum, ut perſuadendi ardua ratio, ita dicendi expeditiſſima. Fiducia enim juſtitiæ ejus, non cauſſæ, nihil nos timere ſimulabimus. Ipſe erit gloria inflandus, ut tanto clarior futura ſit fides ac religio in pronuntiando, quanto minus vel offenſæ vel utilitati ſuæ indulſerit. Hoc modo & apud eos a quibus appellatum erit, ſi forte ad eoſdem remittentur, adjicienda ratio vel neceſſitatis alicujus, ſi id cauſſæ cedit, vel erroris, vel ſuſpicionis. Tutiſſimum ergo pœnitentiæ confeſſio, & ſatisfactio culpæ: perducendusque omni modo judex ad iræ pudorem. Accidit etiam nonnumquam, ut eamdem cauſſam de qua pronuntiavit, cognoſcat iterum: tum illud quidem commune, apud alium nos judicem diſputaturos de illius ſententia non fuiſſe: neque enim emendari ab alio, quam ab ipſo, fas eſſe: ceterum ex cauſſa, ut quæque permittet, aut ignorata quædam, aut defuiſſe teſtes, aut (quod timidiſſime, & ſi nihil aliud plane fuerit, dicendum eſt)

979 patronos non ſatisfeciſſe: ſuccurret, etiam ſi apud
alios judices agetur, ut in ſecunda aſſertione, aut
in centumviralibus judiciis, duplicibus, parte victa:
decentius erit, quoties contigerit ſervare judicum
pudorem: de qua re latius in probationum loco di-
ctum eſt. Poteſt evenire, ut in aliis reprehendenda
ſint quæ ipſi fecerimus: ut objicit Tubero Liga-
rio, *quod in Africa fuerit*. Et ambitus quidam da-
mnati, recuperandæ dignitatis gratia reos ejuſdem
criminis detulerunt, ut in ſcholis luxuriantem pa-
trem luxurioſus ipſe juvenis accuſat. Id quam de-
center fieri poſſit, equidem non invenio, niſi aliquid
reperiatur quod interſit, *perſona*, *ætas*, *tempus*,
cauſſa, *locus*, *animus*. Tubero juvenem ſe patri hæ-
ſiſſe, illum a ſenatu miſſum non ad bellum, ſed ad
frumentum coemendum ait: ut primum licuerit,
a partibus receſſiſſe: Ligarium & perſeveraſſe, &
non pro Cn. Pompejo, inter quem & Cæſarem di-
gnitatis fuerit contentio, cum ſalvam uterque rem-
publicam vellet, ſed pro Juba atque Afris inimiciſſi-
mis populo Romano ſtetiſſe. Ceterum vel facilli-
mum eſt, ibi alienam culpam accuſare ubi fateris
tuam. Verum id jam judicis eſt, non actoris. Quod
ſi nulla contingit excuſatio, ſola colorem habet pœ-
nitentia. Poteſt enim videri ſatis emendatus qui
in odium eorum in quibus erraverat, ipſe conver-
ſus eſt. Sunt enim quidam qui hoc natura ipſa rei
non indecens faciunt: ut cum pater ex meretrice
980 natum, quod amet meretricem in matrimonium,
abdicat. Scholaſtica materia, ſed non quæ non
poſſit accidere. Hîc igitur multa non deformiter di-
cet: vel quod omnium ſit votum parentum, ut ho-
neſtiores quam ſint ipſi, liberos habeant (nam &
filiâ natâ, meretrix eam mater pudicam eſſe voluiſ-
ſet) vel quod humilior ipſe fuerit (licet enim hoc
dicere) vel quod non habuerit patrem, qui mone-
ret:

ret: quin eo minus faciendum filio fuiſſe, ne renova-
ret domus pudorem, & exprobraret patri nuptias,
matri prioris vitæ neceſſitatem: ne denique legem
quamdam ſuis quoque ſubinde liberis daret: & cre-
dibilis erit etiam propria quædam in illa meretrice
turpitudo, quam nunc hic pater ferre non poſſit.
Alia prætereo. Neque enim nunc declamamus, ſed
oſtendimus, nonnumquam poſſe ipſis incommodis di-
centem bene uti. Illic major æſtus ubi quis pu-
denda queritur, ut ſtuprum, præcipue in maribus:
aut os profanatum. Non dico, ſi loquatur ipſe (nam
quid aliud ei quam gemitus ac fletus, & exſecra-
tio vitæ conveniat? ut judex intelligat potius dolo-
rem illum, quam audiat) ſed patrono quoque per ſi-
miles affectus eundum erit, quia hoc injuriæ genus
verecundius ineſt paſsis, quam auſis. Mollienda eſt
in pleriſque alio colore aſperitas orationis, ut Cice- 981
ro de proſcriptorum liberis fecit. Quid enim crude-
lius, *quam homines, honeſtis parentibus ac majoribus
natos, a republica ſummoveri?* Itaque durum id eſſe
ſummus ille tractandorum animorum artifex confi-
tetur: ſed ita legibus Sullæ cohærere ſtatum civita-
tis affirmat, ut his ſolutis ſtare ipſa non poſsit. Aſ-
ſecutus itaque eſt, ut aliquid eorum quoque cauſſa
videretur facere contra quos diceret. Illud etiam
in jocis monui, quam turpis eſset fortunæ inſecta-
tio: & ne in totos ordines, aut gentes, aut popu-
los, petulantia incurreret. Sed interim fides patro-
cinii cogit quædam de univerſo genere aliquorum
hominum dicere, ut libertinorum, vel militum, vel
publicanorum, vel ſimiliter aliorum: in quibus o-
mnibus commune remedium eſt, ut ea quæ læ-
dunt, non libenter tractare videaris: nec in omnia
impetum facias, ſed in id quod expugnandum eſt:
& reprehendens, alia laude compenſes. Si milites
cupidos dicas eſse, non mirum, quod periculorum

ac

Digitized by Google

ac ſanguinis majora ſibi deberi præmia putent: eoſ-
dem petulantes, & hoc fieri, quod bellis magis,
quam paci, aſsueverint. Libertinis detrahenda eſt
auctoritas: licet his teſtimonium reddere induſtriæ,
per quam exierint de ſervitute. Quod ad nationes
exteras pertinet, Cicero varie detracturus Græcis
teſtibus fidem, doctrinam his concedit ac literas:
ſeque ejus gentis amatorem eſse profitetur: *Sardos*
contemnit, *Allobrogas* ut hoſtes inſectatur: quorum
nihil tunc cum diceretur, parum aptum, aut re-
motum a cura decoris fuit. Verborum etiam mode-
ratione detrahi ſolet, ſi qua eſt rei invidia, ſi aſpe-
rum dicas nimium ſeverum, injuſtum perſuaſione la-
bi, pertinacem ultra modum tenacem eſse propoſi-
982 ti: plerumque velut ipſos coneris ratione vincere,
quod eſt molliſsimum. Indecorum eſt ſuper hæc o-
mne nimium: ideoque etiam quod naturâ rei ſatis
aptum eſt, niſi modo quoque temperetur, gratiam
perdit. Cujus rei obſervatio judicio magis quodam
ſentiri, quam præceptis tradi poteſt. Quantum ſa-
tis ſit, & quantum recipiant aures, non habet hæc
res menſuram & quaſi pondus, quia, ut in cibis, a-
lia aliis magis complent. Adjiciendum etiam brevi-
ter videtur, quod fere dicendi virtutes diverſiſsimæ
non ſolum ſuos amatores habeant, ſed ab eiſdem ſæ-
pe laudentur. Nam Cicero quodam loco ſcribit, *id
eſſe optimum quod cum te facile credideris conſequi imi-
tatione, non poſſis*. Alio vero, *non ſe id egiſſe, ut ita
diceret quomodo ſe quilibet poſſe confideret, ſed quomodo
nemo*. Quod poteſt pugnare inter ſe videri. Verum
utrumque, ac merito, laudatur. Cauſsa enim mo-
doque diſtat: quia ſimplicitas illa, & velut ſecuri-
tas inaffectatæ orationis, mire tenues cauſſas decet:
majoribus illud admirabile dicendi genus magis con-
venit. In utroque eminet Cicero, ex quibus alte-
rum imperiti ſe poſſe conſequi credent; neutrum,
qui intelligunt. C A-

CAPUT II.

De memoria.

M*Emoriam* quidam naturæ modo eſſe munus exi-
ſtimaverunt, eſtque in ea non dubie pluri-
mum; ſed ipſa excolendo, ſicut alia omnia, auge- 983
tur: & totus, de quo diximus, adhuc inanis eſt la-
bor, niſi ceteræ partes hoc velut ſpiritu continen-
tur. Nam & omnis diſciplina memoriâ conſtat,
fruſtraque docemur, ſi quidquid audimus, præter-
fluat: & exemplorum, legum, reſponſorum, dicto-
rum, beneque factorum velut quaſdam copias, qui-
bus abundare, quaſque in promtu ſemper habere
debet orator, eadem illa vis repræſentat. Neque
immerito *theſaurus* hic *eloquentiæ* dicitur. Sed non
firme tantum continere, verumetiam cito percipe-
re multa acturos oportet, nec quæ ſcripſeris modo
iterata lectione complecti, ſed in cogitatis quoque
rerum ac verborum contextum ſequi: &, quæ ſint
ab adverſa parte dicta, meminiſſe: nec utique eo
quo dicta ſunt, ordine refutare, ſed opportunis lo-
cis ponere. Quid? extemporalis oratio non alio mi-
hi videtur mentis vigore conſtare. Nam dum alia
dicimus, quæ dicturi ſumus, intuenda ſunt. ita cum
ſemper cogitatio ultra id quod eſt, longius quæ-
rit: quidquid interim reperit, quodammodo apud
memoriam deponit: quod illa, quaſi media quædam
manus, acceptum ab inventione, tradit elocutioni.
Non arbitror autem mihi in hoc immorandum,
quid ſit quod memoriam faciat: quamquam plerique
imprimi quædam veſtigia noſtro animo, quæ velut 984
in ceris annulorum ſigna ſerventur, exiſtimant.
Neque ero tam credulus, ut quaſi habitu tardiorem
firmioremque memoriam fieri putem. Ejus autem

quod

quod ad animum pertinet, magis admirer naturam, ſubito res vetuſtas, tanto ex intervallo repetitas, reddere ſe & offerre: nec tantum requirentibus, ſed etiam ſponte interim: nec vigilantibus, ſed etiam quiete compoſitis magis: eoque illa quoque animalia quæ carere intellectu videmus, meminerunt, & agnoſcunt, &, quamlibet longo itinere diducta, ad aſſuetas ſibi ſedes revertuntur. Quid? non hæc varietas mira eſt, excidere proxima, vetera inhærere? heſternorum immemores, acta pueritiæ recordari? Quid? quod quædam requiſita ſe occultant, & eadem forte ſuccurrunt? nec manet ſemper memoria, ſed aliquando etiam redit? Neſciretur tamen, quanta vis eſſet ejus, quanta divinitas illa, niſi hoc lumen orandi extuliſſet. Non enim
985 rerum modo, ſed etiam verborum ordinem præſtat: nec ea pauca contexit, ſed durat prope in infinitum, & in longiſſimis actionibus prius audiendi patientia, quam memoriæ fides deficit. Quod & ipſum argumentum eſt, ſubeſſe artem aliquam, juvarique ratione naturam: cum iidem docti facere illud, indocti & inexercitati non poſſimus: quamquam invenio apud Platonem, obſtare memoriæ uſum literarum: videlicet quod illa quæ ſcriptis repoſuimus, velut cuſtodire deſinimus, & ipſa ſecuritate dimittimus. Nec dubium eſt, quin plurimum in hac parte valeat mentis intentio, & velut acies luminum a proſpectu rerum quas intuetur, non averſa. Unde accidit, ut quæ per plures dies ſcribimus ediſcendi cauſſa, cogitatione ipſa contineat. Artem autem memoriæ primus oſtendiſſe dicitur Simonides: cujus vulgata fabula eſt: Cum pugili coronato carmen, quale componi victoribus ſolet, mercede pacta ſcripſiſſet, abnegata ei pecuniæ pars eſt, quod more poetis frequentiſſimo digreſſus, in laudes Caſtoris & Pollucis exierat: quapropter partem ab

iis

iis petere quorum facta celebraſſet, jubebatur. & perſolverunt, ut traditum eſt. Nam cum eſſet grande convivium in honorem ejuſdem victoriæ, atque adhibitus ei cœnæ Simonides, nuntio eſt excitus, quod eum duo juvenes, equis advecti, deſiderare majorem in modum dicebantur. Et illos quidem non invenit, fuiſſe tamen gratos erga ſe deos exitu comperit. Nam vix eo limen egreſſo, tricli- 986
nium illud ſupra convivas corruit, atque ita contudit, ut non ora modo oppreſſorum, ſed membra etiam omnia requirentes ad ſepulturam propinqui, nullâ notâ poſſent diſcernere. Tum Simonides dicitur memor, ordine quo quiſque diſcubuerat, corpora ſuis reddidiſſe. Eſt autem magna inter auctores diſſenſio, Glaucóne Caryſtio, an Leocrati, an Agatharcho, an Scopæ ſcriptum ſit id carmen: & Pharſali fuerit hæc domus, ut ipſe quodam loco ſignificare Simonides videtur, atque Apollodorus, & Eratoſthenes, & Euphorion, & Lariſſeus Eurypylus tradiderunt; an Cranone, ut Apollas Callimachus, quem ſecutus Cicero hanc famam latius fudit. Scopam nobilem Theſſalum periiſſe in eo convivio conſtat, adjicitur ſororis filius: putant & ortos pleroſque ab illo Scopa, qui major ætate fuerit: quamquam mihi totum de Tyndaridis fabuloſum videtur: neque omnino hujus rei meminit uſquam poeta ipſe, profecto non taciturus de tanta ſua gloria. Ex hoc
Simonidis facto notatum videtur, juvari memoriam 987
ſignatis animo ſedibus, idque credere ſuo quiſque experimento. Nam cum in loca aliqua poſt tempus reverſi ſumus, non ipſa agnoſcimus tantum, ſed etiam quæ in his fecerimus, reminiſcimur, perſonæque ſubeunt, nonnumquam tacitæ quoque cogitationes in mentem revertuntur. Nata eſt igitur, ut in pleriſque, ars ab experimento. Loca diſcunt quam maxime ſpatioſa, multa varietate ſignata, do-

mum

mum forte magnam, & in multos diductam receſſus.
In ea quidquid notabile eſt, animo diligenter affigi-
tur, ut ſine cunctatione ac mora partes ejus omnes
cogitatio poſſit percurrere. Et primus hic labor eſt,
non hærere in occurſu. Plus enim quam firma debet
eſſe memoria quæ aliam memoriam adjuvet. Tum
quæ ſcripſerunt, vel cogitatione complectuntur, &
alio ſigno, quo moneantur, notant: quod eſſe vel
ex re tota poteſt, ut de navigatione, militia: vel
ex verbo aliquo. Nam etiam excidentes, unius ad-
monitione verbi in memoriam reponuntur. Sit au-
tem ſignum navigationis, ut *anchora*: militiæ, ut *a-
liquid ex armis*. Hæc ita digerunt: primum ſenſum
vel locum veſtibulo quaſi aſſignant, ſecundum atrio,
tum impluvia circumeunt, nec cubiculis modo aut
exedris, ſed ſtratis etiam ſimilibuſque per ordinem
committunt. Hoc facto, cum eſt repetenda memo-
ria, incipiunt ab initio loca hæc recenſere, &,
quod cuique crediderunt, repoſcunt, & eorum ima-
988 gine admonentur: ut, quamlibet multa ſint quo-
rum meminiſſe oporteat, ſint ſingula connexa quo-
dam choro, ne errent conjungentes prioribus ſe-
quentia ſolo ediſcendi labore. Quod de domo dixi,
& in operibus publicis, & in itinere longo, ut ur-
bium ambitu, & picturis, fieri poteſt. Etiam finge-
re ſibi has imagines licet. Opus eſt ergo locis, quæ
vel finguntur, vel ſumuntur, imaginibus, vel ſi-
mulacris, quæ utique fingenda ſunt. Imagines no-
tæ ſunt, quibus ea quæ ediſcenda ſunt, notamus:
ut quomodo Cicero dicit, *locis pro cera, ſimulacris
pro literis utamur*. Illud quoque ad verbum ponere,
optimum fuerit: *Locis eſt utendum multis, illuſtri-
bus, explicatis, modicis intervallis: Imaginibus autem
agentibus, acribus, inſignitis, quæ occurrere, celeriter-
que percutere animum poſſint*. Quo magis miror, quo-
modo Metrodorus in XII. ſignis, per quæ Sol meat,

tre-

trecenos & ſexagenos invenerit locos. Vanitas nimirum fuit atque jactatio circa memoriam ſuam potius arte, quam natura gloriantis. Equidem hæc ad quædam prodeſſe non negaverim, ut ſi rerum nomina multa, per ordinem audita, reddenda ſint. Namque in iis quæ didicerunt, locis reponunt res illas, *menſam*, ut hoc utar, *in veſtibulo*, *in atrio pulvinum*, & ſic cetera: deinde relegentes inveniunt ubi poſuerint. Et forſitan in hoc ſunt adjuti qui, auctione dimiſſa, quid cuique vendidiſſent, teſtibus argentariorum tabulis reddiderunt. Quod præſtitiſſe Hortenſium dicunt. Minus idem proderit in ediſcendis quæ orationis perpetuæ erunt. Nam & ſenſus non eamdem imaginem quam 989
res, habent, cum alterum fingendum ſit, & horum tamen utrumque commonet. Sed ſermonis alicujus habiti verborum contextus eadem arte quomodo comprehendetur? Mitto, quod quædam nullis ſimulacris ſignificari poſſunt, ut certæ conjunctiones. Habeamus enim ſane, ut qui notis ſcribunt, certas imagines omnium, & loca ſcilicet infinita, per quæ verba quæ ſunt in quinque contra Verrem ſecundæ actionis libris, explicentur, ut meminerimus etiam omnium quaſi depoſitorum: nonne impediri quidem eorum quæ dicit, decurſum neceſſe eſt duplici memoriæ cura? Nam quomodo poterunt copulata fluere, ſi propter ſingula verba ad ſingulas formas reſpiciendum erit? Quare & Charmadas & Sceptius (de quo modo dixi) Metrodorus, quos Cicero dicit uſos hac exercitatione, ſibi habeant ſua: nos ſimpliciora tradamus. Si longior complectenda memoriâ fuerit oratio, proderit per partes ediſcere (laborat enim maxime onere) & hæ partes non ſint perexiguæ: alioqui nimis multæ erunt, & eam diſtinguent atque concîdent. Nec utique certum imperaverim modum, ſed maxime ut quiſque finietur locus:

990 cus: niſi forte tam ſit numeroſus, ut ipſe quoque dividi debeat. Dandi ſunt certi quidam termini, ut contextum verborum (qui eſt difficillimus) continuet crebra meditatio, partes deinceps ipſas repetitus ordo conjungat. Non eſt inutile, quo facilius hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoneat & quaſi excitet memoriam. Nemo enim fere tam infelix, ut, quod cuique loco ſignum deſtinaverit, neſciat: ut ſi erit tardus ad hoc, eo quoque adhuc remedio utatur, ut ipſæ excitent notæ. Hinc eſt ex illa arte non inutile, attendere ſigna ad eos qui exciderunt, ſenſus: *anchoram* (ut ſupra poſui) ſi de nave dicendum eſſet: *ſpiculum*, ſi de prælio. Multum enim ſigna faciunt, & ex alia memoria venit alia, ut cum translatus annulus vel alligatus commoneat nos, cur id fecerimus. Hæc magis adhuc adſtringunt quæ memoriam ab aliquo ſimili transferunt ad id quod continendum eſt: ut in nominibus, ſi *Fabius* forte ſit tenendus, referamus ad illum *cunctatorem*, qui excidere non poteſt: aut ad aliquem amicum, qui idem vocetur. quod eſt facilius in *Apris*, & *Urſis*, & *Naſone*, aut *Criſpo*, ut id memoriæ affigatur unde ſunt nomina. Origo quoque aliquando declinatorum, te-
991 nendi magis cauſſa eſt, ut in *Cicerone*, *Verrio*, *Aurelio*, ſi debent inſeri. Illud neminem non juvabit, iiſdem quibus ſcripſerit, ceris ediſcere. Sequitur enim veſtigiis quibuſdam memoriam, & velut oculis intuetur non paginas modo, ſed verſus prope ipſos, qui tum dicit ſimilis legenti. Jam vero ſi litura aut adjectio aliqua aut mutatio interveniat, ſigna ſunt quædam, quæ intuentes deerrare non poſſumus. Eſt ratio, ut illi de qua primum locutus ſum, arti non diſſimilis, ita (ſi quid me experimenta docuerunt) & expeditior & potentior, ediſcere tacite. Nam id quoque eſt, quod tum erat, optimum,

mum, ſi non ſubirent velut otioſum animum plerumque aliæ cogitationes, propter quas excitandus eſt voce, ut duplici motu juvetur memoria, dicendi, & audiendi. Sed hæc vox ſit modica, & magis murmur. Qui autem legente alio ediſcit, in parte tardatur, quod acrior eſt oculorum, quam aurium ſenſus. in parte juvari poteſt, quod cum ſemel aut bis audierit, continuo illi memoriam ſuam experiri licet, & cum legente contendere. Nam & alioqui 992
id maxime faciendum eſt, ut nos ſubinde tentemus: quia continua lectio, & quæ magis, & quæ minus hærent, æqualiter tranſit. In experiendo teneáſne, & major intentio eſt, & nihil ſupervacui temporis perit, quo etiam quæ tenemus, repeti ſolent: ita ſola quæ exciderunt, retractantur, ut crebra reiteratione firmentur: quamquam ſolent hoc ipſo maxime hærere, quod exciderunt. Illud ediſcendo ſcribendoque commune eſt, utrique plurimum conferre bonam valetudinem, digeſtum cibum, animum cogitationibus aliis liberum. Verum & in his quæ ſcripſimus, complectendis multum valent, & in iis quæ cogitamus, continendis prope ſolæ (excepta, quæ potentiſſima eſt, exercitatione) *diviſio* & *compoſitio*. Nam qui recte diviſerit, numquam poterit in rerum ordine errare. Certa ſunt enim non ſolum in digerendis quæſtionibus, ſed etiam in exſequendis, ſi modo recte dicimus, prima ac ſecunda, & deinceps: cohæretque omnis rerum copulatio, ut ei nihil neque ſubtrahi ſine manifeſto intellectu, neque inſeri poſſit. An vero Scævola in luſu duodecim ſcriptorum, cum prior calculum pro- 993
moviſſet, eſſetque victus, dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo dato erraſſet recordatus, rediit ad eum quîcum luſerat, iſque ita factum eſſe confeſſus eſt: minus idem ordo valebit in oratione, præſertim totus noſtro arbitrio conſtitu-

tus, cum tantum ille valeat alternus? Etiam quæ bene compoſita erunt, memoriam ſerie ſua ducent. Nam ſicut facilius verſus ediſcimus, quam proſam orationem: ita proſam vinctam, quam diſſolutam. Sic contingit, ut etiam quæ ex tempore videbantur effuſa, ad verbum repetita reddantur: quod meæ quoque memoriæ mediocritatem ſequebatur, ſi quando interventus aliquorum qui hunc honorem mererentur, iterare declamationis partem coegiſſet: nec eſt mendacio locus, ſalvis qui interfuerunt. Si quis tamen unam maximamque a me artem memoriæ quærat, *exercitatio* eſt, & *labor*, multa ediſcere, multa cogitare, & (ſi fieri poteſt) quotidie, potentiſſimum eſt. Nihil æque vel augetur curâ, vel negligentiâ intercidit. Quare & pueri ſtatim, ut præcepi, quam plurima ediſcant, &, quæcumque ætas operam juvandæ ſtudio memoriæ dabit, devoret initio tædium illud & ſcripta & lecta ſæpius revolvendi, & quaſi eumdem cibum remandendi. Quod ipſum hoc fieri poteſt levius, ſi pauca
994 primum, & quæ tædium non afferant, cœperimus ediſcere: tum quotidie adjicere ſingulos verſus, quorum acceſſio labori ſenſum incrementi non afferat, in ſummam ad infinitum uſque perveniat: & poetica prius, tum oratorum, noviſſime etiam ſolutiora numeris, & magis ab uſu dicendi remota, qualia ſunt juriſconſultorum. Difficiliora enim debent eſſe quæ exercent, quo ſit levius ipſum illud in quod exercent: ut athletæ ponderibus plumbeis aſſuefaciunt manus, quibus vacuis & nudis in certamine utendum eſt. Non omittam etiam, quod quotidianis experimentis deprehenditur, minime fidelem eſſe paullo tardioribus ingeniis recentem memoriam. Mirum dictu eſt, nec in promtu ratio, quantum nox interpoſita afferat firmitatis, ſive quieſcit labor ille, cujus ſibi ipſa fatigatio obſtabat, ſive

ma-

maturatur atque concoquitur, ſeu firmiſſima ejus pars eſt recordatio: quæ ſtatim referri non poterant, contexuntur poſtera die: confirmatque memoriam idem illud tempus quod eſſe in cauſſa ſolet oblivionis. Etiam illa prævelox fere cito effluit, &, velut, præſenti officio functa, nihil in poſterum debeat, tamquam dimiſſa diſcedit. Nec eſt mirum magis hærere animo quæ diutius affixa ſint. Ex hac ingeniorum diverſitate nata dubitatio eſt, *an ad verbum ſit ediſcendum dicturis, an vim modo rerum atque ordinem complecti ſatis ſit*: de quo ſine dubio non poteſt in univerſum pronuntiari. Nam ſi memoria ſuffragatur, tempus non deſit, nulla me velim ſyllaba effugiat: alioqui etiam ſcribere ſit ſupervacuum. Idque præcipue a pueris obtinendum,
atque in hanc conſuetudinem memoria exercitatione **995**
redigenda, ne nobis diſcamus ignoſcere. Ideoque & admoneri, & ad libellum reſpicere, vitioſum, quod libertatem negligentiæ facit, nec quiſquam ſe parum tenere judicat quod ne ſibi excidat, non timet. Inde interruptus actionis impetus, & reſiſtens ac ſalebroſa oratio, & qui dicit ediſcenti ſimilis, etiam omnem bene ſcriptorum gratiam perdit vel hoc ipſo, quod ſcripſiſſe ſe confitetur. Memoria autem facit etiam promti ingenii famam, ut illa quæ dicimus, non domo attuliſſe, ſed ibi protinus ſumſiſſe videamur: quod & oratori & ipſi cauſſæ plurimum confert. Nam & magis miratur, & minus timet judex quæ non putat adverſus ſe præparata. Idque in actionibus inter præcipua ſervandum eſt, ut quædam etiam quæ optime vinximus, velut ſoluta enuntiemus: & cogitantibus nonnumquam & dubitantibus ſimiles quærere videamur quæ attulimus. Ergo quid ſit optimum, neminem fugit. Si vero aut memoria naturâ durior erit, aut non ſuffragabitur tempus, etiam inutile erit ad omnia ſe

verba alligare, cum oblivio unius eorum cujuslibet, aut deformem hæſitationem, aut etiam ſilentium inducat. Tutiuſque multo, comprehenſis animo rebus ipſis, libertatem ſibi eloquendi relinquere. Nam & invitus perdit quiſque id quod elegerat, verbum: nec facile reponit aliud, dum id quod ſcripſerat, quærit. Sed ne hoc quidem infirmæ memoriæ remedium eſt, niſi in iis qui ſibi facultatem aliquam dicendi ex tempore paraverunt. Quod ſi
996 cui utrumque defuerit, huic omittere omnino totum actionum laborem, ac, ſi quid in literis valet, ad ſcribendum potius ſuadebo convertere. Sed hæc rara infelicitas erit. Ceterum quantum natura ſtudioque valeat memoria, vel Themiſtocles teſtis, quem unum intra annum optime locutum eſſe Perſice conſtat: vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuiſſe: vel Craſſus ille dives, qui, cum Aſiæ præeſſet, quinque Græci ſermonis differentias ſic tenuit, ut, qua quiſque apud eum lingua poſtulaſſet, eadem ſibi jus redditum ferret: vel Cyrus, quem omnium militum tenuiſſe creditum eſt nomina. Quin ſemel auditos quamlibet multos verſus protinus dicitur reddidiſſe Theodectes. Dicebantur etiam nunc eſſe qui facerent, ſed mihi numquam, ut ipſe intereſſem, contigit: habenda tamen fides eſt vel in hoc, ut qui crediderit, & ſperet.

CAPUT III.

De pronuntiatione.

PRonuntiatio a pleriſque *actio* dicitur, ſed prius nomen a voce, ſequens a geſtu videtur accipere. Namque *actionem* Cicero aliâs quaſi *ſermonem*, aliâs *eloquentiam* quamdam *corporis* dicit. Idem tamen duas ejus

ejus partes facit, quæ ſunt eædem pronuntiationis,
vocem atque *motum*. Quapropter utraque appellatio-
ne indifferenter uti licet. Habet autem res ipſa mi-
ram quamdam in orationibus vim ac poteſtatem.
Neque enim tam refert, qualia ſint quæ intra noſ-
metipſos compoſuimus, quam quo modo efferantur;
nam ita quiſque ut audit, movetur. Quare neque
probatio ulla, quæ modo venit ab oratore, tam fir- 997
ma eſt, ut non perdat vires ſuas, niſi adjuvetur aſ-
ſeveratione dicentis. Affectus omnes langueſcant
neceſſe eſt, niſi *voce*, *vultu*, totius prope *habitu cor-
poris* inardeſcant. Nam cum hæc omnia fecerimus,
felices, ſi tamen noſtrum illum ignem judex conce-
perit: ne dum eum ſupini ſecurique moveamus, ac
non & ipſe noſtra oſcitatione ſolvatur. Documento
ſunt vel ſcenici actores, qui & optimis poetarum
tantum adjiciunt gratiæ, ut nos infinite magis ea-
dem illa audita, quam lecta, delectent, & viliſſi-
mis etiam quibuſdam impetrent aures, ut quibus
nullus eſt in bibliothecis locus, ſit etiam frequens
in theatris. Quod ſi in rebus quas fictas eſſe ſci-
mus & inanes, tantum pronuntiatio poteſt, ut iram,
lacrimas, ſollicitudinem afferat, quanto plus valeat
neceſſe eſt, ubi & credimus? Equidem vel medio-
crem orationem, commendatam viribus actionis,
affirmaverim plus habituram eſſe momenti, quam o-
ptimam eadem illa deſtitutam. Siquidem & Demo-
ſthenes, quid eſſet in toto dicendi opere primum,
interrogatus, pronuntiationi palmam dedit, eidem-
que ſecundum ac tertium locum, donec ab eo quæri
deſineret: ut eam videri poſſet non præcipuam, ſed
ſolam judicaſse. Ideoque ipſe tam diligenter apud
Andronicum hypocritem ſtuduit, ut admirantibus 998
ejus orationem Rhodiis non immerito Æſchines di-
xiſse videatur, *quid ſi ipſum audiſſetis?* Et M. Cicero
unam in dicendo actionem dominari putat. Hac Cn.

Lentulum plus opinionis conſecutum, quam eloquen-
tia, tradit. Eadem C. Gracchum in deflenda fra-
tris nece totius populi Romani lacrimas concitaſse:
Antonium & Craſsum multum valuiſse, plurimum
vero Q. Hortenſium. cujus rei fides eſt, quod ejus
ſcripta tantum intra famam ſunt, qui diu princeps
oratorum, aliquando æmulus Ciceronis exiſtimatus
eſt, noviſſime, quoad vixit, ſecundus: ut appareat,
placuiſse aliquid eo dicente, quod legentes non in-
venimus. Et hercle cum valeant multum verba per
ſe, & vox propriam vim adjiciat rebus, & geſtus
motuſque ſignificet aliquid, profecto perfectum quid-
dam fieri cum omnia coierint, neceſse eſt. Sunt
tamen qui rudem illam, & qualem impetus cujuſque
animi tulit, actionem judicent fortiorem, & ſolam
viris dignam: ſed non alii fere, quam qui etiam in
dicendo curam, & artem, & nitorem, & quidquid
ſtudio paratur, ut affectata & parum naturalia ſo-
999 lent improbare, vel qui verborum atque ipſius et-
iam ſoni ruſticitate, ut L. Cottam dicit Cicero fe-
ciſse, imitationem antiquitatis affectant. Verum
illi perſuaſione ſua fruantur, qui hominibus, ut ſint
oratores, ſatis putant naſci: noſtro labori dent ve-
niam, qui nihil credimus eſse perfectum niſi ubi
natura curâ juvetur. In hoc igitur non contumaci-
ter conſentio, primas partes eſse naturæ. Nam cer-
te bene pronuntiare non poterit cui aut in ſcriptis
memoria, aut in iis quæ ſubito dicenda erunt, fa-
cilitas promta defuerit: nec ſi inemendabilia oris in-
commoda obſtabunt. Corporis etiam poteſt eſse ali-
qua tanta deformitas, ut nulla arte vincatur. Sed
ne vox quidem, niſi liberalis, actionem habere o-
ptimam poteſt. Bonâ enim firmâque ut volumus uti
licet: mala vel imbecilla & inhibet multa, ut *in-
ſurgere*, *exclamare*: & aliqua cogit, ut *ſummittere*,
deflectere, & raſas fauces ac latus fatigatum deformi
can-

cantico reficere. Sed nos de eo nunc loquimur cui non fruſtra præcipitur. Cum ſit autem omnis actio, ut dixi, in duas diviſa partes, *vocem*, *geſtum*que, quorum alter oculos, altera aures movet, per quos duos ſenſus omnis ad animum penetrat affectus, prius eſt *de voce* dicere, cui etiam *geſtus* accommodatur. In ea prima obſervatio eſt, *qualem habeas*: ſecunda, *quomodo utaris*. Natura vocis ſpectatur *quantitate* & *qualitate*. *Quantitas ſimplicior eſt*. In ſumma enim grandis aut exigua eſt: ſed inter has extremitates mediæ ſunt ſpecies, & ab ima ad ſummam, ac retro, multi ſunt gradus. *Qualitas magis varia eſt*, nam eſt & candida & fuſca, & plena & exilis, & lenis & aſpera, & contracta & fuſa, & dura & flexibilis, & clara & obtuſa: *Spiritus* etiam *longior*, *brevior*que. Nec cauſſas, cur quidque eorum accidat, perſequi, propoſito operi neceſſarium eſt: eorúmne ſit differentia in quibus aura illa concipitur, an eorum per quæ velut organa meat, an ipſi propria natura, an prout movetur lateris pectoriſve firmitas, an capitis etiam plus adjuvet. Nam opus eſt omnibus, ſicut non oris modo ſuavitate, ſed narium quoque, per quas quod ſupereſt vocis, egeritur. Dulcis tamen eſse debet, non exprobrans ſonus. *Utendi* voce multiplex ratio. Nam præter illam differentiam quæ eſt tripartita, *acuta*, *gravis*, *flexa*: tum intentis, tum remiſſis, tum elatis, tum inferioribus modis opus eſt, ſpatiis quoque lentioribus aut citatioribus. Sed iis ipſis media interjacent multa: &, ut facies, quamquam ex pauciſſimis conſtat, infinitam habet differentiam: ita *vox*, etſi paucas quæ nominari poſſint, continet ſpecies, *propria* cuique eſt: & non hæc minus auribus, quam oculis illa dignoſcitur. Augentur autem ſicut omnium, ita vocis quoque bona, curâ: & negligentiâ minuuntur. Sed cura non eadem oratoribus quæ

phonaſcis, convenit: tamen multa ſunt utriſque communia, *firmitas corporis*, ne ad ſpadonum, & mulierum, & ægrorum exilitatem vox noſtra tenuetur: quod ambulatio, unctio, veneris abſtinentia, facilis ciborum digeſtio, id eſt frugalitas, præſtat.
1001 Præterea ut ſint *fauces integræ*, id eſt molles ac leves, quarum vitio & frangitur, & obſcuratur, & exaſperatur, & ſcinditur vox. Nam ut tibiæ, eodem ſpiritu accepto, alium clauſis, alium apertis foraminibus, alium non ſatis purgatæ, alium quaſſæ ſonum reddunt: ita fauces tumentes ſtrangulant vocem, obtuſæ obſcurant, raſæ exaſperant, convulſæ fractis ſunt organis ſimiles. Finditur etiam ſpiritus objectu aliquo, ſicut lapillo tenues aquæ; quarum fluxus etiam ſi ultra paullum coit, aliquid tamen cavi relinquit poſt idipſum quod offenderat. Humor quoque vocem ut nimius impedit, ita conſumtus deſtituit. Nam & fatigatio corpora non ad præſens modo tempus, ſed etiam in futurum afficit. Sed ut communiter & phonaſcis & oratoribus neceſſaria eſt exercitatio, qua omnia convaleſcunt, ita curæ non idem genus eſt. Nam neque certa tempora ad ſpatiandum dari poſſunt tot civilibus officiis occupato. nec præparare ab imis ſonis vocem ad ſummos, nec ſemper a contentione concedere licet, cum pluribus judiciis ſæpe dicendum ſit. Ne ciborum quidem eſt eadem obſervatio. Non enim tam molli teneraque voce, quam forti ac durabili opus
1002 eſt: cum illi omnes, etiam altiſſimos ſonos, leniant cantu oris, nobis pleraque aſpere ſint concitateque dicenda, & vigilandæ noctes, & fuligo lucubrationum bibenda, & in ſudata veſte durandum. Quare vocem deliciis non molliamus, nec imbuatur ea conſuetudine quæ duratura non ſit: ſed exercitatio ejus talis ſit, qualis uſus: nec ſilentio ſubſidat, ſed firmetur conſuetudine, qua difficultas omnis levatur.

tur. Ediſcere autem, quo exercearis, erit optimum (nam ex tempore dicenti avocatur curâ vocis ille qui ex rebus ipſis concipitur, affectus) & ediſcere quam maxime varia, quæ & clamorem, & diſputationem, & ſermonem, & flexus habeant, ut ſimul in omnia paremur. Hoc ſatis eſt, alioqui nitida illa & curata vox inſolitum laborem recuſabit: ut aſſueta gymnaſiis & oleo corpora, quamlibet ſint in ſuis certaminibus ſpecioſa atque robuſta, ſi militare iter, faſceſque, & vigilias imperes, deficiant, & quærant unctores ſuos, nudumque ſudorem. Illa quidem in hoc opere præcipi quis ferat, vitandos ſoles atque ventos, & nubila etiam ac ſiccitates? Ita ſi dicendum in ſole, aut ventoſo, humido, calidove die fuerit, reos deſeremus? Nam crudum quidem, aut ſaturum, aut ebrium, aut ejecto modo 1003
vomitu, quæ cavenda quidam monent, declamare neminem, qui ſit mentis compos, puto. Illud non ſine cauſſa eſt ab omnibus præceptum, ut parcatur maxime voci in illo a pueritia in adoleſcentiam tranſitu, quia naturaliter impeditur, non, ut arbitror, propter calorem, quod quidam putaverunt, (nam eſt major aliis) ſed propter humorem potius. Nam hoc ætas illa turgeſcit. Itaque nares etiam, ac pectus, eo tempore tument, atque omnia velut germinant, tenera, & injuriæ obnoxia. Sed, ut ad propoſitum redeam, jam confirmatæ conſtitutæque vocis genus exercitationis optimum duco, quod eſt operi ſimillimum, dicere quotidie, ſicut agimus. Namque hoc modo non vox tantum confirmatur & latus, ſed etiam corporis decens & accommodatus orationi motus componitur. Non alia eſt autem ratio pronuntiationis, quam ipſius orationis. Nam ut illa emendata, dilucida, ornata, apta eſſe debet: ita hæc quoque emendata erit, id eſt, vitio carebit, ſi fuerit os facile, explanatum, jucundum, ur-

ba-

banum, id eſt, in quo nulla neque ruſticitas neque
peregrinitas reſonet. Non enim ſine cauſſa dicitur
barbarum, *Græcumve*. Nam ſonis homines, ut æra
tinnitu, dignoſcimus. Ita fiet illud quod Ennius
probat, cum dicit *ſuaviloquenti ore Cethegum fuiſſe*:
1004 non quod Cicero in iis reprehendit quos ait *latrare*,
non agere. Sunt enim multa vitia, de quibus di-
xi cum in quadam primi libri parte puerorum ora
formarem, opportunius ratus, in ea ætate facere
illorum mentionem in qua emendari poſſunt. Ita-
que ſit ipſa *vox* primum (ut ſic dicam) *ſana*, id eſt,
nullum eorum de quibus modo retuli, patiatur in-
commodum: deinde non ſubſurda, rudis, immanis,
dura, rigida, vana, præpinguis, aut tenuis, ina-
nis, acerba, puſilla, mollis, effeminata: ſpiritus,
nec brevis, nec parum durabilis, nec in receptu dif-
ficilis. Dilucida vero erit pronuntiatio, primum,
ſi verba tota exegerit, quorum pars devorari, pars
deſtitui ſolet, pleriſque extremas ſyllabas non pro-
ferentibus, dum priorum ſono indulgent. Ut eſt
autem neceſſaria verborum explanatio, ita omnes
computare & velut adnumerare literas, moleſtum,
& odioſum. Nam & vocales frequentiſſime coeunt,
& conſonantium quædam inſequente vocali diſſimu-
lantur. utriuſque exemplum poſuimus,

Multum ille & terris. - - -

Vitatur etiam duriorum inter ſe congreſſus, unde
pellexit, & *collegit*, & quæ alio loco dicta ſunt. Ideo-
que laudatur in Catulo ſuavis appellatio literarum.
Secundum eſt, ut *ſit oratio diſtincta*, id eſt, ut qui
dicit, & incipiat ubi oportet, & deſinat. Obſer-
1005 vandum etiam, quo loco ſuſtinendus, & quaſi ſuſ-
pendendus ſermo ſit, (quam Græci ὑποδιαστολὴν,
vel ὑποσυστολὴν, vel ὑποστιγμὴν vocant) quo depo-
nendus. Suſpenditur, *Arma*, *virumque*, *cano*, quia
illud *virum*, ad ſequentia pertinet: ut ſit, *vi-
rum*,

rum , Trojæ qui primus ab oris . & hîc iterum . nam etiam ſi aliud eſt unde venit , quam quo venit , non diſtinguendum tamen , quia utrumque eodem verbo continetur , *venit* . Tertio *Italiam* , quia interjectio eſt , *fato profugus* , & continuum ſermonem qui faciebat , *Italiam* , *Lavinaque* , dividit . Ob eamdemque cauſſam , quarto *profugus* , deinde , *Lavinaque venit litora :* ubi jam erit diſtinctio , quia inde alius incipit ſenſus . Sed in ipſis etiam diſtinctionibus tempus aliâs brevius , aliâs longius dabimus . Intereſt enim , ſermonem finiat , an ſenſum . Itaque illam diſtinctionem , *Litora* , protinus altero ſpiritus initio inſequar : cum illuc venero , *Atque altæ mœnia Romæ* , deponam , & morabor , & novum rurſus exordium faciam . Sunt aliquando & ſine reſpiratione quædam moræ etiam in periodis : ut in illa , *In cœtu vero populi Romani , negotium publicum gerens , magiſter equitum* , *&c.* Multa membra habent ; ſenſus enim ſunt alii atque alii ; & ſicut una circumductio eſt , ita paullum morandum in his intervallis , non interrumpendus eſt contextus : & e contrario ſpiritum interim recipere ſine intellectu moræ neceſſe eſt : quo loco quaſi ſurripiendus eſt : alioqui ſi inſcite recipiatur , non minus afferat obſcuritatis , quam vitioſa diſtinctio . Virtus autem diſtinguendi fortaſſe ſit parva , ſine qua tamen eſſe nulla alia in agendo 1006
poteſt . Ornata eſt pronuntiatio cui ſuffragatur vox facilis , magna , beata , flexibilis , firma , dulcis , durabilis , clara , pura , ſecans aera , auribus ſedens . Eſt enim quædam ad auditum accommodata , non magnitudine , ſed proprietate , ad hoc velut tractabilis , utique habens omnes in ſe qui deſiderantur , ſonos , intentioneſque , & toto (ut ajunt) organo inſtructa : cui aderit lateris firmitas , ſpiritus cum ſpatio pertinax , tum labori non facile ceſſurus . Neque graviſſimus , ut in muſica , ſonus , nec

acu-

acutiſſimus orationibus convenit. Nam & hic parum clarus, nimiumque plenus, nullum afferre animis motum poteſt: & ille prætenuis, & immodicæ claritatis, cum eſt ultra verum, tum neque pronuntiatione flecti, neque diutius ferre intentionem poteſt. Nam vox, ut nervi, quo remiſſior, hoc & gravior & plenior: quo tenſior, hoc tenuis & acuta magis eſt. Sic ima vim non habet, ſumma rumpi periclitatur. Mediis igitur utendum ſonis, hique, cum augenda intentio eſt, excitandi: cum ſummittenda, ſunt temperandi. Nam prima eſt obſervatio recte pronuntiandi, *æqualitas*, ne ſermo ſubſultet imparibus ſpatiis ac ſonis, miſcens longa brevibus, gravia acutis, elata ſummiſſis: & inæqualitate horum omnium ſicut pedum, claudicet. Secunda *varietas* eſt, quæ ſolum eſt pronuntiatio: ac, ne quis pugnare inter ſe putet æqualitatem & varietatem, cum illi virtuti contrarium ſit vitium inæqualitas, huic, qui dicitur μονοειδὴς, quaſi quidam unus aſpectus.
1007 Ars porro variandi cum gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipſa laboris mutatione reficit: ut ſtandi, ambulandi, ſedendi, jacendi vices ſunt, nihilque eorum pati unum diu poſſumus. Illud vero maximum (ſed id paullo poſt tractabimus) quod ſecundum rationem rerum de quibus dicimus, animorumque habitus, conformanda vox eſt, ne ab oratione diſcordet. Vitemus igitur illam, quæ Græce μονοτονία vocatur, una quædam ſpiritus ac ſoni intentio: non ſolum ne dicamus omnia clamoſe, quod inſanum eſt: aut intra loquendi modum, quod motu caret: aut ſummiſſo murmure, quo etiam debilitatur omnis intentio: ſed ut in iiſdem partibus, iiſdemque affectibus ſint tamen quædam non ita magnæ vocis declinationes, prout aut verborum dignitas, aut ſententiarum natura, aut depoſitio, aut inceptio, aut tranſitus poſtulabit: ut

ut qui ſingulis pinxerunt coloribus, alia tamen eminentiora, alia reductiora fecerunt, ſine quo ne membris quidem ſuas lineas dediſſent. Proponamus enim nobis illud Ciceronis in oratione nobiliſſima pro Milone principium; nonne ad ſingulas pæne diſtinctiones, quamvis in eadem facie, tamen quaſi vultus mutandus eſt? *Etſi vereor, judices, ne turpe ſit, pro fortiſſimo viro dicere incipientem timere*. Etiamſi eſt toto propoſito contractum atque ſummiſſum, quia & exordium eſt, & ſolliciti exordium: tamen fuerit, neceſſe eſt, aliquid plenius & erectius, dum dicit, *Pro fortiſſimo viro*, quam cum, *Etſi vereor:* &, *Turpe ſit:* &, *Timere*. Jam ſecunda reſpiratio increſcat 1008
oportet, & naturali quodam conatu, quo minus pavide dicimus quæ ſequuntur, & quo magnitudo animi Milonis oſtenditur, *Minimeque deceat, cum T. Annius ipſe magis de reipublicæ ſalute, quam de ſua perturbetur*. Deinde quaſi objurgatio ſui eſt, *Me ad ejus cauſſam parem animi magnitudinem afferre non poſſe*. Tum invidioſiora, *Tamen hæc novi judicii nova forma terret oculos*. Illa vero jam pæne apertis (ut ajunt) tibiis, *Qui, quocumque inciderunt, veterem conſuetudinem fori, & priſtinum morem judiciorum requirunt*. Nam ſequens latum etiam atque fuſum eſt, *Non enim corona conſeſſus veſter cinctus eſt, ut ſolebat*. Quod notavi, ut appareret, non ſolum in membris cauſſæ, ſed etiam in articulis eſſe aliquam pronuntiandi varietatem, ſine qua nihil neque majus neque minus eſt. Vox autem ultra vires urgenda non eſt. Nam & ſuffocata ſæpe, & majore niſu minus clara eſt, & interim eliſa in illum ſonum erumpit cui Græci κλωσμὸν nomen a gallorum immaturo cantu dederunt. Nec volubilitate nimiâ confundenda quæ dicimus: qua & diſtinctio perit, & affectus; & nonnumquam etiam verba aliquâ ſui parte fraudantur. Cui contrarium eſt vitium nimiæ tarditatis.

tis . Nam & difficultatem inveniendi fatetur , & ſegnitia ſolvit animos , & , in quo eſt aliquid , temporibus præfinitis aquam perdit . Promtum ſit os , non præceps : moderatum , non lentum . Spiritus
1009 quoque nec crebro receptus concîdat ſententiam : nec eouſque trahatur , donec deficiat . Nam & deformis eſt conſumti illius ſonus , & reſpiratio ſub aqua diu preſſi ſimilis , & receptus longior , & non opportunus , ut qui fiat non ubi volumus , ſed ubi neceſſe eſt . Quare longiorem dicturis periodum colligendus eſt ſpiritus : ita tamen , ut id neque diu , neque cum ſono faciamus , neque omnino ut manifeſtum ſit , reliquis partibus optime inter juncturas ſermonis revocabitur . Exercendus autem eſt , ut ſit quam longiſſimus : quod Demoſthenes ut efficeret , ſcandens in adverſum continuabat quam poſſet plurimos verſus . Idem , quo facilius verba ore libero exprimeret , calculos lingua volvens dicere domi ſolebat . Eſt interim & longus , & plenus , & clarus ſatis ſpiritus , non tamen firmæ intentionis , ideoque tremulus : ut corpora , quæ aſpectu integra , nervis parum ſuſtinentur . Id *βράγχον* Græci vocant . Sunt qui ſpiritum cum ſtridore per raritatem dentium non recipiunt , ſed reſorbent . Sunt qui crebro anhelitu , & introrſum etiam clare ſonante , imitentur jumenta onere & jugo laborantia . Quod affectant quoque ; tamquam inventionis copia urgeantur , majorque vis eloquentiæ ingruat , quam quæ emitti faucibus poſſit . Eſt aliis concurſus oris , & cum verbis ſuis colluctatio . Jam tuſſire , & exſpuere crebro , & ab imo pulmone pituitam trochleis adducere , & oris humore proximos ſpargere , & majorem
1010 partem ſpiritus in eloquendo per nares effundere , etiamſi non utique vocis ſunt vitia : quia tamen propter vocem accidunt , potiſſimum huic loco ſubjiciantur . Sed quodcumque ex his vitium magis tulerim ,

rim, quam, quo nunc maxime laboratur in cauſſis omnibus ſcholiſque, cantandi: quod inutilius ſit, an fœdius, ueſcio. Quid enim minus oratori convenit, quam modulatio ſcenica, & nonnumquam ebriorum aut comiſſantium licentiæ ſimilis? Quid vero movendis affectibus contrarium magis, quam, cum dolendum, iraſcendum, indignandum, commiſerandum ſit, non ſolum ab iis affectibus in quos inducendus eſt judex, recedere, ſed ipſam fori ſanctitatem ludorum talarium licentia ſolvere? Nam Cicero illos ex Lycia & Caria rhetores pæne cantare in epilogis dixit. Nos etiam cantandi ſeveriorem paullo modum exceſſimus. Quiſquámne, non dico de homicidio, ſacrilegio, parricidio, ſed de calculis certe atque rationibus, quiſquam denique (ut ſemel finiam) in lite cantat? Quod ſi omnino recipiendum eſt, nihil cauſſæ eſt, cur non illam vocis modulationem fidibus ac tibiis, immo mehercule, quod eſt huic deformitati propius, cymbalis adjuvemus. Facimus tamen hoc libenter: nam nec cuiquam ſunt injucunda quæ cantant ipſi, & laboris in hoc, quam in a- 1011
gendo, miuus eſt. Et ſunt quidam qui ſecuudum alia vitæ vitia, etiam hac ubique audiendi quod aures mulceat, uoluptate ducantur. Quid ergo? non & Cicero dicit eſſe *aliquem in oratione cantum obſcuriorem?* Et hoc quodam naturali vitio venit. Oſtendam non multo poſt, ubi & quatenus recipiendus ſit hic flexus, & cantus quidem, ſed (quod plerique intelligere nolunt) obſcurior. Jam enim tempus eſt dicendi, quæ ſit *apta pronuntiatio:* Quæ certe ea eſt quæ iis de quibus dicimus, accommodatur: quod quidem maxima ex parte præſtant ipſi motus animorum, ſonatque vox ut feritur. Sed cum ſint alii veri affectus, alii ficti & imitati: veri naturaliter erumpunt, ut dolentium, iraſcentium, indignantium: ſed carent arte, ideoque non ſunt di-

ſci-

ſciplinæ traditione formandi. Contra qui effinguntur imitatione, artem habent: ſed hi carent natura: ideoque in his primum eſt bene affici, & concipere imagines rerum, & tamquam veris moveri, ſic velut media vox, quem habitum a noſtris acceperit, hunc judicum animis dabit. Eſt enim mentis index & velut exemplar, ac totidem, quot illa, mutationes habet. Itaque lætis in rebus plena, ſimplex, & ipſa quodam modo hilaris fluit: at in certamine erecta totis viribus, & velut omnibus nervis
1012 intenditur. Atrox in ira, & aſpera ac denſa, & reſpiratione crebra. Neque enim poteſt eſſe longus ſpiritus cum immoderate effunditur. Paullulum in invidia facienda lentior, quia non fere ad hanc niſi inferiores confugiunt: at in blandiendo, fatendo, ſatisfaciendo, rogando, lenis & ſummiſſa. Suadentium, & monentium, & pollicentium, & conſolantium gravis. In metu & verecundia contracta, adhortationibus fortis, diſputationibus teres, miſeratione flexa & flebilis, & conſulto quaſi obſcurior: at in egreſſionibus fuſa, & ſecuræ claritatis, in expoſitione ac ſermonibus recta, & inter acutum ſonum & gravem media. Attollitur autem concitatis affectibus, compoſitis deſcendit, pro utriuſque rei modo altius vel inferius. Quid autem quiſque in dicendo poſtulet locus, paullum differam, ut de geſtu prius dicam: qui & ipſe voci conſentit, & animo cum ea ſimul paret. Is quantum habeat in oratore momenti, ſatis vel ex eo patet, quod pleraque, etiam citra verba, ſignificat. Quippe non manus ſolum, ſed nutus etiam declarant noſtram voluntatem, & in mutis pro ſermone ſunt, & ſaltatio frequenter ſine voce intelligitur, atque afficit, & ex ingreſſu vultuque perſpicitur habitus animorum: & animalium quoque, ſermone carentium, ira, lætitia, adulatio, & oculis, & quibuſdam a-

liis

liis corporis ſignis deprehenditur. Nec mirum ſi iſta, quæ tamen in aliquo ſunt poſita motu, tantum in animis valent, quum pictura, tacens opus, & habitus ſemper ejuſdem, ſic in intimos penetret affectus, ut ipſam vim dicendi nonnumquam ſuperare 1013
videatur. Contra ſi geſtus ac vultus ab oratione diſſentiant, triſtia dicamus hilares, affirmemus aliqua renuentes: non auctoritas modo verbis, ſed etiam fides deſit. Decor quoque a geſtu atque a motu venit. Ideoque Demoſthenes grande quoddam intuens ſpeculum, componere actionem ſolebat. Adeo, quamvis fulgor ille ſiniſtras imagines reddat, ſuis demum oculis credidit, quod efficeret. Præcipuum vero in actione, ſicut in corpore ipſo, caput eſt, cum ad illum, de quo dixi, decorem, tum etiam ad ſignificationem decoris. Illa ſunt, ut ſit primo rectum, & ſecundum naturam. Nam & dejecto humilitas, & ſupino arrogantia, & in latus inclinato languor, & præduro ac rigente barbaria quædam mentis oſtenditur. Tum accipiat aptos ex ipſa actione motus, ut cum geſtu concordet, & manibus ac lateribus obſequatur. Aſpectus enim ſemper eodem vertitur quo geſtus, exceptis quæ aut damnare, aut non concedere, aut a nobis removere oportebit: ut idem illud vultu videamur averſari, manu repellere:

--- *Dii talem terris avertite peſtem.*

&,

--- *Haud equidem tali me dignor honore.* 1014

Significat vero plurimis modis. Nam præter annuendi, renuendi, confirmandique motus, ſunt & verecundiæ, & dubitationis, & admirationis, & indignationis noti & communes omnibus. Solo tamen eo facere geſtum ſcenici quoque doctores vitioſum putaverunt. Etiam frequens ejus nutus non caret vitio: adeo jactare id, & comas excutientem

rotare, fanaticum eſt. Dominatur autem maxime vultus. Hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc triſtes, hoc hilares, hoc erecti, hoc ſummiſſi ſumus. hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc ſpectant, etiam antequam dicamus. hoc quoſdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligigimus. hic eſt ſæpe pro omnibus verbis. Itaque in iis quæ ad ſcenam componuntur, fabulis, artifices pronuntiandi a perſonis quoque affectus mutuantur: ut ſit *Niobe* in tragœdia *triſtis*, *atrox Medea*, *attonitus Ajax*, *truculentus Hercules*. In comœdiis vero præter aliam obſervationem, qua ſervi, lenones, paraſiti, ruſtici, milites, vetulæ, meretriculæ, ancillæ, ſenes auſteri ac mites, juvenes ſeveri ac luxurioſi, matronæ, puellæ, inter ſe diſcernuntur: pater ille, cujus præcipuæ partes ſunt, quia interim concitatus, interim lenis eſt, altero erecto, altero compoſito eſt ſupercilio. atque id oſtendere maxime Latinis actoribus moris eſt, quod cum
1015 iis quas agunt, partibus congruat. Sed in ipſo vultu plurimum valent oculi, per quos maxime animus emanat, ut citra motum quoque & hilaritate enitescant, & triſtitia quoddam nubilum ducant. Quinetiam lacrimas his natura mentis indices dedit: quæ aut erumpunt dolore, aut lætitia manant. Motu vero intenti, remiſſi, ſuperbi, torvi, mites, aſperi fiunt: quæ, ut actus popoſcerit, fingentur. Rigidi vero & extenti, aut languidi & torpentes, aut ſtupentes, aut laſcivi & mobiles, aut natantes, & quadam voluptate ſuffuſi, aut limi, & (ut ſic dicam) venerei, aut poſcentes aliquid, pollicenteſve nonnumquam eſſe debebunt. Nam opertos compreſſoſve eos in dicendo quis, niſi plane rudis aut ſtultus, habeat? Et ad hæc omnia exprimenda in palpebris etiam & in genis eſt quoddam deſerviens his miniſterium. Multum & ſuperciliis agi-

tur.

tur. Nam & oculos formant aliquatenus, & fronti
imperant. His contrahitur, attollitur, demittitur:
ut una res in ea plus valeat, ſanguis ille qui men-
tis habitu movetur, &, cum infirmam verecundia
cutem accipit, effunditur in ruborem: cum metu 1016
refugit, abit omnis, & pallore frigeſcit: tempe-
ratus medium quoddam ſerenum efficit. Vitium in
ſuperciliis, ſi aut immota ſunt omnino, aut nimium
mobilia, aut inæqualitate (ut modo de perſona co-
mica dixeram) diſſident, aut contra id quod dici-
mus, finguntur. *Ira* enim contractis, *triſtitia* dedu-
ctis, *hilaritas* remiſſis oſtenditur. Annuendi quoque
& renuendi ratione demittuntur, aut allevantur.
Naribus labriſque non fere quidquam decenter oſten-
dimus, tametſi deriſus, contemtus, faſtidium ſi-
gnificari ſolet. Nam & *corrugare nares* (ut Horatius
ait) & inflare, & movere, & digito inquietare,
& impulſu ſubito ſpiritum excutere, & diducere
ſæpius, & plana manu reſupinare, indecorum eſt:
cum emunctio etiam frequentior non ſine cauſſa re-
prehendatur. Labra & porriguntur male, & ſcin-
duntur, & adſtringuntur, & diducuntur, & den-
tes nudant, & in latus ac pæne ad aurem trahuntur,
& velut quodam faſtidio replicantur, & pendent,
& vocem tantum altera parte dimittunt. Lambere
quoque ea & mordere, deforme eſt: cum etiam in
efficiendis verbis modicus eorum eſſe debeat motus.
Ore enim magis, quam labris, loquendum eſt. Cer-
vicem rectam oportet eſſe, non rigidam aut ſupi-
nam. Collum diverſa quidem, ſed pari deformita-
te & contrahitur, & tenditur: ſed tenſo ſubeſt &
labor, tenuaturque vox ac fatigatur. Affixum pe- 1017
ctori mentum, minus claram, & quaſi latiorem
preſſo gutture facit. Humerorum raro decens alle-
vatio atque contractio eſt. Breviatur enim cervix,
& geſtum quemdam humilem atque ſervilem, &

quaſi fraudulentum facit, cum ſe in habitum adulationis, admirationis, metus fingunt. Brachii moderata projectio remiſſis humeris, atque explicantibus ſe in proferenda manu digitis, continuos & decurrentes locos maxime decet. At cum ſpecioſius quid uberiuſque dicendum eſt, ut illud, *Saxa atque ſolitudines voci reſpondent*, exſpatiatur in latus, & ipſa quodammodo ſe cum geſtu fundit oratio. Manus vero, ſine quibus trunca eſſet actio ac debilis, vix dici poteſt, quot motus habeant, cum pæne ipſam verborum copiam perſequantur. Nam ceteræ partes loquentem adjuvant, hæ (prope eſt ut dicam) ipſæ loquuntur. An non his poſcimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? ſupplicamus? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? gaudium, triſtitiam, dubitationem, confeſſionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus, oſtendimus? Non eædem concitant? ſupplicant? inhibent? probant? admirantur? verecundantur? Non in demonſtrandis locis atque perſonis adverbiorum atque pronominum obtinent vicem? ut in tanta per omnes gentes nationeſque linguæ diverſitate hic mihi omnium hominum communis ſermo videatur. Et ii quidem de quibus ſum locutus, cum ipſis vocibus naturaliter exeunt geſtus: alii ſunt qui res imitatione ſignificant: ut ſi ægrum,
1018 tentantis venas medici ſimilitudine, aut citharœdum, formatis ad modum percutientis nervos manibus, oſtendas, quod eſt genus quam longiſſime in actione fugiendum. Abeſſe enim plurimum a ſaltatore debet orator, ut ſit geſtus ad ſenſus magis, quam ad verba, accommodatus: quod etiam hiſtrionibus paullo gravioribus facere moris fuit. Ergo ut ad ſe manum referre, cum de ſe ipſo loquatur, & in eum quem demonſtret, intendere, & aliqua his ſimilia permiſerim: ita non, effingere ſtatus quoſ-

dam,

dam, &, quidquid dicet, oſtendere. Neque id in
manibus ſolum, ſed in omni geſtu ac voce ſervandum
eſt. Non enim aut in illa periodo, *Stetit ſoleatus Prætor populi Romani*, inclinatio incumbentis in mulierculam
Verris effingenda eſt: aut in illa, *Cædebatur in medio foro Meſſanæ*, motus laterum, qualis eſſe ad
verbera ſolet, torquendus: aut vox, qualis dolore
exprimitur, eruenda. Cum mihi comœdi quoque
peſſime facere videantur qui, etiamſi juvenem agant,
cum tamen in expoſitione aut ſenis ſermo,
ut in *Hydriæ prologo*, aut mulieris, ut in *Georgo*, incidit,
tremula vel effeminata voce pronuntiant.
Adeo in illis quoque eſt aliqua vitioſa imitatio, quorum
ars omnis conſtat imitatione. Eſt autem geſtus
ille maxime communis quo medius digitus in pollicem
contrahitur explicitis tribus, & principiis utilis
cum leni in utramque partem motu modice prolatus,
ſimul capite atque humeris ſenſim ad id quo
manus feratur, obſecundantibus: & in narrando
certus, ſed tum paullo productior: & in exprobrando
& arguendo acer atque inſtans. Longius enim
partibus his & liberius exſeritur. Vitioſe vero i- 1019
dem ſiniſtrum quaſi humerum petens in latus agi ſolet:
quamquam adhuc pejus aliqui tranſverſum brachium
proferunt, & cubito pronuntiant. Duo quoque
medii ſub pollicem veniunt: & eſt hic adhuc
priore geſtus inſtantior, principio & narrationi non
accommodatus. At cum tres contracti pollice premuntur,
tum digitus ille quo uſum optime Craſſum
Cicero dicit, explicari ſolet. Is in exprobrando
& indicando (unde ei nomen eſt) valet: & adlevata
ac ſpectante humerum manu paullum inclinatus
affirmat: verſus in terram & quaſi pronus urget, aliquando
pro numero eſt. Idem ſummo articulo utrimque
leviter apprehenſo, duobus modice curvatis,
minus tamen minimo, aptus ad diſputandum

eſt. Acrius tamen argumentari videntur qui medium articulum potius tenent: tanto contractioribus ultimis digitis, quanto priores deſcenderunt. Eſt & ille verecundæ orationi aptiſſimus quo quatuor primis leviter in ſummum coeuntibus digitis, non procul ab ore aut pectore fertur ad nos manus, & deinde prona ac paullulum prolata laxatur. Hoc modo cœpiſſe Demoſthenem credo in illo pro Cteſiphonte timido ſummiſſoque principio: ſic formatam Ciceronis manum, cum diceret, *Si quid eſt in me ingenii, judices, quod ſentio quam ſit exiguum*. Eadem aliquatenus liberius deorſum ſpectantibus digitis colligitur in os, & fuſius paullo in diverſum reſolvitur, ut quodammodo ſermonem ipſum proferre vi-
1020 deatur. Binos interim digitos diſtinguimus, ſed non inſerto pollice, paullum tamen inferioribus intra ſpectantibus, ſed ne illis quidem tenſis qui ſupra ſunt. Duo interim extremi palmam circa ima pollicis premunt, ipſe prioribus ad medios articulos jungitur: interim quartus oblique reponitur: interim quatuor remiſſis magis quam tenſis, pollice intus inclinato, habilem in latus demonſtrando, aut diſtinguendo quæ dicimus, manum facimus, cum ſupina in ſiniſtrum latus, prona in alterum fertur. Sunt & illi breves geſtus, cum manus leviter pandata, qualis voventium eſt, parvis intervallis, & ſubaſſentientibus humeris movetur, maxime apta parce & quaſi timide loquentibus. Eſt admirationi conveniens ille geſtus quo manus modice ſupinata, ac per ſingulos a minimo collecta digitos, redeunte flexu ſimul explicatur atque convertitur. Nec uno modo interrogantes geſtum componimus: plerumque tamen vertentes manum, utcumque compoſita eſt. Pollici proximus digitus, mediumque, qua dexter eſt, unguem pollici ſummo ſuo jungens, remiſſis ceteris, eſt & approbantibus, & narrantibus,

& di-

& diſtinguentibus decorus. Cui non diſſimilis, ſed compreſſis tribus digitis, quo nunc Græci plurimum utuntur, etiam utraque manu, quoties enthymemata ſua geſtu velut cornu tundunt cæſim. Manus lenior promittit & aſſentatur, citatior hortatur, 1021
interim laudat. Eſt & ille urgentis orationem geſtus vulgaris magis, quam ex arte, qui contrahit alterno celerique motu, & explicat manum. Eſt & illa cava, & rara, & ſupra humeri altitudinem elata cum quodam motu velut hortatrix manus, a peregrinis ſcholis jam prope recepta. Tremula, ſcenica eſt. Digitos, cum ſummi coierunt, ad os referre, cur quibuſdam diſplicuerit, neſcio. Nam id & leviter admirantes, & interim ſubita indignatione, velut paveſcentes, & deprecantes, facimus. Quin compreſſam etiam manum in ſignum pœnitentiæ vel iræ pectori admovemus, ubi vox vel inter dentes expreſſa non dedecet, *Quid nunc agam? Quid faciam?* Averſo pollice demonſtrare aliquid, receptum magis puto, quam oratori decorum. Sed cum omnis motus ſex partes habeat, ſeptimuſque ſit ille qui in ſe redit, orbis, vitioſa eſt una circumverſio: reliqui, ante nos, & dextra lævaque, & ſurſum & deorſum aliquid oſtendunt: in poſteriora geſtus non dirigitur. Interim tamen velut rejici ſolet. Optime autem manus a ſiniſtra parte incipit, in dextra deponitur: ſed ut deponi, non ut ferire videatur: quamquam & in fine interim cadit, ut cito tamen redeat: & nonnumquam reſilit vel negantibus nobis, vel admirantibus. Hic veteres artifices illud recte adjecerunt, *ut manus cum ſenſu & inciperet, &* 1022
deponeretur. Alioqui enim aut ante vocem erit geſtus, aut poſt vocem: quod eſt utrumque deforme. In illo lapſi nimia ſubtilitate ſunt, quod intervallum motus tria verba eſſe voluerunt: quod nec obſervatur, nec fieri poteſt, ſed illi quaſi menſuram tardi-

tatis celeritatiſque aliquam eſſe voluerunt, nec immerito, ne aut diu otioſa eſſet manus, aut (quod multi faciunt) actionem continuo motu conciderent. Aliud eſt quod & fit frequentius & magis fallit. Sunt quædam latentes ſermonis percuſſiones, & quaſi aliqui pedes, ad quos plurimorum geſtus cadit, ut ſit unus motus, *Novum crimen*: alter, *C. Cæſar*: tertius, *Et ante hanc diem*: quartus, *Inauditum*: deinde, *Propinquus meus*: &, *Ad te Quintus Tubero detulit*. Unde id quoque fluit vitium, ut juvenes, cum ſcribunt, geſtu præmodulati cogitationem ſic componant quomodo caſura manus eſt. Inde & illud vitium, ut geſtus, qui in fine dexter eſſe debet, in ſiniſtrum frequenter deſinat. Melius illud, cum ſint in ſermone omni brevia quædam membra, ad quæ, ſi neceſſe ſit, recipere ſpiritum liceat, ad hæc geſtum diſponere: ut puta, *Novum crimen, C. Cæſar*, habet per ſe finem quemdam ſuum, quia ſequitur conjunctio: deinde, *Et ante hanc diem inauditum*, ſatis circumſcriptum eſt. Ad hæc commodanda manus eſt, idque dum erit prima & com-
1023 poſita actio. At ubi jam calor eam concitaverit, etiam geſtus cum ipſa orationis celeritate crebreſcet. Aliis locis citata, aliis preſſa conveniet pronuntiatio. Illâ tranſcurrimus, congerimus, abundamus, feſtinamus: hac inſtamus, inculcamus, infigimus. Plus autem affectus habent lentiora: ideoque Roſcius citatior, Æſopus gravior fuit, quod ille comœdias, hic tragœdias egit. Eadem motus quoque obſervatio eſt. Itaque in fabulis, juvenum, ſenum, militum, matronarum gravior ingreſſus eſt: ſervi, ancillæ, paraſiti, piſcatores citatius moventur. Tolli autem manum artifices ſupra oculos, demitti infra pectus vetant: adeo a capite eam petere, aut ad imum ventrem deducere, vitioſum habetur. Ad ſiniſtram intra humerum promovetur, ultra non decet.

cet. Sed cum averſantes in lævam partem velut
propellemus manum, ſiniſter humerus proferendus,
ut cum capite ad dextram ferente conſentiat. Ma-
nus ſiniſtra numquam ſola geſtum recte facit: dextræ
ſe frequenter accommodat, ſive in digitos argumen-
ta digerimus, ſive averſis in ſiniſtrum palmis abomi-
namur, ſive objicimus adverſas, ſive in latus utram-
que diſtendimus, ſive ſatisfacientes, aut ſupplican-
tes. Diverſi autem ſunt hi geſtus, ſive ſummitti-
mus, ſive adorantes attollimus, ſive aliqua demon-
ſtrationi aut invocationi protendimus, *Vos Albani
tumuli atque luci*. Aut Gracchanum illud, *Quo me
miſer conferam? quo vertam? in Capitoliúmne? at fra-
tris ſanguine redundat. an domum? matremne ut miſe-* 1024
ram lamentantemque videam & abjectam? Plus enim
affectus in his junctæ exhibent manus. In rebus par-
vis, triſtibus, mitibus, breves; magnis, lætis,
atrocibus, extenſiores ſunt. Vitia quoque earum
ſubjicienda ſunt, quæ quidem accidere etiam exer-
citatis actoribus ſolent. Nam geſtum poculum po-
ſcentis, aut verbera minantis, aut numerum quin-
gentorum flexo pollice efficientis, quæ ſunt a qui-
buſdam ſcriptoribus notata, ne in ruſticis quidem
vidi. At ut brachio exſerto introſpiciatur latus, ut
manum alius ultra ſinum proferre non audeat, a-
lius, in quantum patet longitudo, protendat, aut
ad tectum erigat, aut repetito ultra lævum hume-
rum geſtu ita in tergum flagellet, ut conſiſtere poſt
eum parum tutum ſit, aut ſiniſtrum ducat orbem,
aut temere ſparſa manu in proximos offendat, aut
cubitum utrumque in diverſum latus ventilet, ſæpe
ſcio evenire. Solet eſſe & pigra, & trepida, & ſe-
canti ſimilis: interim etiam uncis digitis, aut a ca-
pite dejiciatur, aut eadem manus ſupinata in ſupe-
riora jactetur. Fit & ille habitus qui eſſe in ſta-
tuis pacificator ſolet, qui, inclinato in humerum
dex-

dextrum capite, brachio ab aure protenſo, manum infeſto pollice extendit: qui quidem maxime placet
1025 iis qui ſe dicere ſublata manu jactant. Adjicias licet eos qui ſententias vibratis digitis jaculantur, aut manu ſublata denuntiant, aut (quod per ſe interim recipiendum eſt) quoties aliquid ipſis placuit, in ungues eriguntur: ſed vitioſum id faciunt, aut digito, quanto plurimum poſſunt, erecto, aut etiam duobus, aut utraque manu ad modum aliquid portantium compoſita. His accedunt vitia non naturæ, ſed trepidationis, cum ore concurrente rixari, ſi memoria fefellerit, aut cogitatio non ſuffragetur, quaſi faucibus aliquid obſtiterit inſonare, in adverſum tergere nares, obambulare ſermone imperfecto, reſiſtere ſubito, & laudem ſilentio poſcere: quæ omnia perſequi prope infinitum eſt. Sua enim cuique ſunt vitia. Pectus ac venter ne projiciantur, obſervandum. Pandant enim poſteriora, & eſt odioſa omnis ſupinitas. Latera cum geſtu conſentiant. Facit enim aliquid & totius corporis motus: adeo ut Cicero plus illo agi, quam manibus ipſis putet. Ita enim dicit in Oratore, *Nulla argutia digitorum, non ad numerum articulus cadens, trunco magis toto ſe ipſe moderans, & virili laterum flexione*. Femur ferire, quod Athenis primus feciſſe creditur Cleon, & uſitatum eſt, & indignantes decet, & excitat auditorem. Idque in Callidio Cicero deſiderat. *Non frons*, inquit, *percuſſa*, *non femur: pedum*
1026 *(quod minimum eſt) nulla ſupploſio*. Quamquam (ſi licet) de fronte diſſentio. Nam & complodere manus ſcenicum eſt, & pectus cædere. Illud quoque raro decebit, cava manu ſummis digitis pectus appetere, ſi quando noſmetipſos alloquemur, cohortantes, objurgantes, miſerantes: quod ſiquando fiet, togam quoque inde removeri non decebit. In pedibus obſervantur ſtatus & inceſſus. Prolato dextro ſtare,

& eam-

& eamdem manum ac pedem proferre, deforme eſt.
In dextrum incumbere interim datur, ſed æquo pe-
ctore: qui tamen comicus magis, quam oratorius ge-
ſtus eſt. Male etiam in ſiniſtrum pedem inſiſtentium
dexter aut attollitur, aut ſummis digitis ſuſpendi-
tur. Varicare ſupra modum, & in ſtando deforme
eſt, &, accedente motu, prope obſcænum. Procur-
ſio opportuna, brevis, moderata, rara. Conveniens
etiam ambulatio quædam, propter immodicas lauda-
tionum moras: quamquam Cicero rarum inceſſum,
neque ita longum probat. Diſcurſare vero, &,
quod Domitius Afer de Sura Manlio dixit, *ſatagere*,
ineptiſſimum: urbaneque Flavius Virginius interro-
gavit de quodam ſuo antiſophiſta, *quot millia paſſuum
declamaſſet*. Præcipi & illud ſcio, ne ambulantes a- 1027
vertamur a judicibus, ſed ſint obliqui pedes ad con-
cilium nobis reſpicientibus. Id fieri judiciis priva-
tis non poteſt. Verum & breviora ſunt ſpatia, nec
averſi diu ſumus. Interim tamen recedere ſenſim da-
tur. Quidam & reſiliunt, quod eſt plane ridiculum.
Pedis ſupploſio, ut loco eſt opportuna, ut ait Cice-
ro, *in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis*: i-
ta crebra & inepti eſt hominis, & deſinit judicem
in ſe convertere. Eſt & illa indecora in dextrum ac
lævum latus vacillatio alternis pedibus inſiſtentium.
Longiſſime fugienda mollis actio, qualem in Titio
Cicero dicit fuiſſe, unde etiam ſaltationis quoddam
genus *Titius* ſit appellatum. Reprehendenda eſt &
illa frequens & concitata in utramque partem nuta-
tio, quam in Curione patre irriſit & Junius, quæ-
rens *quis in lintre loqueretur*; & C. Sicinius: nam
cum, aſſidente collega, qui erat propter valetudi-
nem & deligatus, & plurimis medicamentis pro-
pter dolorem artuum delibutus, multum ſe Curio
ex more jactaſſet, *Numquam*, inquit, *Octavi, col-
legæ tuo gratiam referes: qui niſi fuiſſet, hodie te iſtic*

mu-

muſcæ comediſſent . Jactantur & humeri : quod vitium
Demoſthenes ita dicitur emendaſſe , ut cum in angu-
ſto quodam pulpito ſtans diceret , haſta humero de-
pendens immineret : ut , ſi calore dicendi vitare id
excidiſſet , offenſatione illa commoneretur . Ambu-
1028 lantem loqui ita demum oportet in cauſſis publicis ,
in quibus multi ſunt judices , ſi quod dicimus , quaſi
ſingulis inculcare peculiariter velimus . Illud vero
non ferendum, quod quidam, rejecta in humerum to-
ga , cum dextra ſinum uſque ad lumbos reduxerunt ,
ſiniſtra geſtum facientes ſpatiantur , & fabulantur :
cum etiam lævam reſtringere prolata longius dextra
ſit odioſum . Unde moneor , ut ne id quidem tranſ-
eam , ineptiſſime fieri cum inter moras laudationum
aut in aurem alicujus loquuntur , aut cum ſodalibus
jocantur , aut nonnumquam ad librarios ſuos ita re-
ſpiciunt , ut ſportulam dictare videantur . Inclinari
ad judicem , cum doceas , utique ſi id de quo lo-
quaris , ſit obſcurius , decet . Incumbere advocato
adverſis ſubſelliis ſedenti , contumelioſum eſt . Re-
clinari etiam ad ſuos , & manibus ſuſtineri , niſi pla-
ne juſta fatigatio eſt , delicatum , ſicut palam mo-
neri , excidentis , aut legere . Namque in his omni-
bus & vis illa dicendi ſolvitur , & frigeſcit affectus ,
& judex parum ſibi præſtari reverentiæ credit .
Tranſire in diverſa ſubſellia , parum verecundum
eſt . Nam & Caſſius Severus urbane adverſus hoc fa-
cientes lineam popoſcit . Et ſi aliquando concitate
itur , numquam non frigide reditur . Multa ex iis
quæ præcipimus , mutari neceſſe eſt ab iis qui di-
cunt apud tribunalia . Nam & vultus erectior , ut
eum apud quem dicitur , ſpectet : & geſtus, ut ad
1029 eumdem tendens , elatior ſit , neceſſe eſt , & alia ,
quæ occurrere , etiam me tacente , omnibus poſ-
ſunt . Itemque ab iis qui ſedentes agunt . Nam &
fere fit hoc in rebus minoribus : & iidem impetus
actio-

actionis eſſe non poſſunt, & quædam vitia fiunt ne-
ceſſaria. Nam & dexter pes a læva judicis ſedenti
proferendus eſt, & ex altera parte multi geſtus ne-
ceſſe eſt in ſiniſtrum eant, ut ad judicem ſpectent.
Equidem pleroſque & ad ſingulas ſententiarum
clauſulas video aſſurgentes ſibi, & nonnullos ſubin-
de aliquid etiam ſpatiantes: quod an deceat, ipſi
viderint: cum id faciunt, non ſedentes agunt. *Bi-
bere*, aut etiam *eſſe* inter agendum, quod multis
moris fuit, & eſt quibuſdam, ab oratore meo pro-
cul abſit. Nam ſi quis aliter dicendi onera perferre
non poſſit, non ita miſerum eſt non agere, potiuſ-
que multo, quam & operis & hominum contem-
tum fateri. *Cultus* non eſt proprius oratoris ali-
quis, ſed magis more conſpicitur. Quare ſit, ut in
omnibus honeſtis debet eſſe, ſplendidus & virilis. 1030
Nam & toga, & calceus, & capillus, tam nimiâ
curâ, quam negligentiâ, ſunt reprehendenda. Eſt
aliquid in amictu quod ipſum aliquatenus tempo-
rum conditione mutatum eſt. Nam veteribus nulli
ſinus: perquam breves poſt illos fuerunt. Itaque et-
iam geſtu neceſſe eſt uſos eſſe in principiis eos alio,
quorum brachium, ſicut Græcorum, veſte contine-
batur. Sed nos de præſentibus loquimur. Cui lati
clavi jus non erit, ita cingatur, ut tunicæ priori-
bus oris infra genua paullum, poſterioribus ad me-
dios poplites uſque perveniant. Nam infra mulie-
rum eſt, ſupra centurionum. Ut purpuræ recte de-
ſcendant, levis cura eſt. Notatur interim negligen-
tia. Latum habentium clavum modus eſt, ut ſit
paullum cinctis ſummiſſior. Ipſam togam rotundam
eſſe, & apte cæſam velim. Aliter enim multis mo-
dis fiet enormis. Pars ejus prior mediis cruribus o-
ptime terminatur, poſterior eadem portione altius
quam cinctura: Sinus decentiſſimus, ſi aliquanto
ſupra imam togam fuerit, numquam certe ſit infe-
rior.

Digitized by Google

rior. Ille qui ſub humero dextro ad ſiniſtrum obliqueducitur, velut balteus, nec ſtrangulet, nec
1031 fluat. Pars togæ quæ poſtea imponitur, ſit inferior: nam ita & ſedet melius, & continetur. Subducenda etiam pars aliqua tunicæ, ne ad lacertum in actu redeat: tum ſinus injiciendus humero, cujus extremam oram rejeciſſe non dedecet. Operiri autem humerum cum toto jugulo non oportet, alioqui amictus fiet anguſtus, & dignitatem, quæ eſt in latitudine pectoris, perdet. Siniſtrum brachium eouſque allevandum eſt, ut quaſi normalem illum angulum faciat. Super quod ora ex toga duplex æqualiter ſedeat. Manus non impleatur annulis, præcipue medios articulos non tranſeuntibus: cujus erit habitus optimus, allevato pollice, & digitis leviter inflexis, niſi ſi libellum tenebit: quod non utique captandum eſt. Videtur enim fateri memoriæ diffidentiam, & ad multos geſtus eſt impedimento. Togam veteres ad calceos uſque demittebant, ut Græci pallium. Idque ut fiat, qui de geſtu ſcripſerunt circa tempora illa, Plotius Nigidiuſque præcipiunt. Quo magis miror Plinii Secundi docti hominis, & in hoc utique libro pæne etiam nimium curioſi, perſuaſionem, qui ſolitum id facere Ciceronem velandarum varicum gratia tradit: cum hoc amictus genus in ſtatuis eorum quoque qui poſt Ciceronem fuerunt, appareat. Palliolum, ſicut faſcias quibus crura veſtiuntur, & focalia, & au-
1032 rium ligamenta, ſola excuſare poteſt valetudo. Sed hæc amictus obſervatio, dum incipimus: procedente vero actu, jam pæne ab initio narrationis, ſinus ab humero recte velut ſponte delabitur: & cum ad argumenta ac locos ventum eſt, rejicere a ſiniſtro togam, dejicere etiam, ſi hæreat, ſinum conveniet. Lævam a faucibus ac ſummo pectore abducere licet. Ardent enim jam omnia. Et ut vox vehemen-

mentior ac magis varia eſt, ſic amictus quoque habet actum quemdam velut prælianteṁ. Itaque ut lævam involvere toga, & incingi, pæne furioſum eſt: ſinum vero in dextrum humerum ab imo rejicere, ſolutum ac delicatum, fiuntque adhuc pejus aliqua: ita cur laxiorem ſinum ſiniſtro brachio non ſubjiciamus? Habet enim acre quiddam atque expeditum, & calori concitationique non inhabile. Cum vero magna pars eſt exhauſta orationis, utique aſflante fortuna, pæne omnia decent, ſudor ipſe & fatigatio, & negligentior amictus, & ſoluta ac velut labens undique toga. Quo magis miror hanc quoque ſuccurriſſe Plinio curam, ut ita ſudario frontem ſiccari juberet, ne comæ turbarentur, quas componi poſt paullum, ſicut dignum erat, graviter & ſevere vetuit. Mihi vero illæ quoque turbatæ præ ſe ferre aliquid affectus, & ipſa oblivione curæ hujus commendari videntur. At ſi incipientibus aut paullum progreſſis decidat toga, non reponere eam, prorſus negligentis aut pigri, aut quomodo debeat amiciri, neſcientis eſt. Hæc ſunt vel illuſtramenta pronuntiationis, vel vitia: quibus propoſitis, multa cogitare debet orator. Primum, *quid*, *apud quos*, *quibus præſentibus* ſit acturus. Nam ut dicere a- 1033
lia aliis, & apud alios magis convenit: ſic etiam facere. Neque eadem in voce, geſtu, inceſſu, apud principem, ſenatum, populum, magiſtratum, privato, publico judicio, poſtulatione, actione ſimiliter decent. Quam differentiam ſubjicere ſibi quiſque, qui animum intenderit, poteſt, tum qua de re dicat, & efficere quid velit. Rei quadruplex obſervatio eſt. *Una* in tota cauſſa. Sunt enim triſtes, hilares, ſollicitæ, ſecuræ, grandes, puſillæ: ut vix umquam ita ſollicitari partibus earum debeamus, ut non ſummæ meminerimus. *Altera*, quæ eſt in differentia partium, ut in procemio, narratione, argumen-

mentatione, epilogo. *Tertia* in ſententiis ipſis, in quibus ſecundum res & affectus variantur omnia. *Quarta* in verbis, quorum ut eſt vitioſa, ſi efficere omnia velimus, imitatio: ita quibuſdam, niſi ſua natura redditur, vis omnis aufertur. Igitur in laudationibus, (niſi ſi funebres erunt) gratiarum actione, exhortatione, ſimilibus, læta & magnifica & ſublimis eſt actio. Funebres conciones, conſolationes, plerumque cauſſæ reorum, triſtes atque ſummiſſæ. In ſenatu conſervanda auctoritas, apud populum dignitas, in privatis modus. De partibus cauſſæ, & ſententiis verbiſque, quæ ſunt multiplicia, pluribus dicendum. Tria autem præſtare debet pronuntiatio: *conciliet*, *perſuadeat*, *moveat*: quibus natura cohæret, ut etiam *delectet*. *Conciliatio* fere aut commendatione morum (qui neſcio quomodo ex voce etiam atque actione pellucent) aut orationis ſuavitate conſtat: *perſuadendi* vis affirmatione, quæ
1034 interim plus ipſis probationibus valet. *An iſta* (inquit Callidio Cicero) *ſi vera eſſent, ſic a te dicerentur?* &, *Tantum abeſt, ut inflammares noſtros animos, ſomnum iſto loco vix tenebamus*. Fiducia igitur appareat, & conſtantia, utique ſi auctoritas ſubeſt. *Movendi* autem ratio aut in repræſentandis eſt, aut imitandis affectibus. Ergo cum judex in privatis, aut præco in publicis dicere de cauſſa juſſerit, leniter conſurgendum: tum in componenda toga, vel (ſi neceſſe erit) etiam ex integro injicienda, dumtaxat in judiciis (apud principem enim & magiſtratus ac tribunalia non licebit) paullum eſt commorandum, ut & amictus ſit decentior, & protinus aliquid ſpatii ad cogitandum. Etiam cum ad judicem nos converterimus, & conſultus prætor permiſerit dicere, non protinus eſt erumpendum, ſed danda brevis cogitationi mora. Mire enim auditurum dicturi cura delectat, & judex ſe ipſe compo-

nit.

nit. Hoc præcipit Homerus Ulixis exemplo, *quem ſtetiſſe oculis in terram defixis, immotoque ſceptro, priuſquam illam eloquentiæ procellam effunderet*, dicit. In hac cunctatione ſunt quædam non indecentes, ut appellant ſcenici, moræ, caput mulcere, manum intueri, infringere articulos, ſimulare conatum, ſuſpiratione ſollicitudinem fateri, aut quod quemque magis decet: eaque diutius ſi judex nondum in- 1035
tendet animum. Status ſit rectus, æqui & diducti paullum pedes, vel procedens minimo momento ſiniſter: genua recta, ſic tamen, ut non extendantur. Humeri remiſſi, vultus ſeverus, non mœſtus, nec ſtupens, nec languidus: brachia a latere modice remota: manus ſiniſtra, qualem ſupra demonſtravi: dextra, cum jam incipiendum erit, paullum prolata ultra ſinum geſtu quam modeſtiſſimo, velut exſpectans quando incipiendum ſit. Vitioſa enim ſunt illa, intueri lacunaria, perfricare faciem, & quaſi improbam facere: tendere confidentia vultum, aut, quo ſit magis torvus, ſuperciliis adſtringere: capillos a fronte contra naturam retroagere, ut ſit horror ille terribilis: tum, id quod Græci frequentiſſime faciunt, crebro digitorum labiorumque motu commentari, clare exſcreare, pedem alterum longe proferre, partem togæ ſiniſtra tenere, ſtare diductum, vel rigidum, vel ſupinum, vel incurvum, vel humeris, ut luctaturi ſolent, ad occipitium ductis. Prooemio frequentiſſime lenis convenit pronuntiatio. Nihil eſt enim ad conciliandum gratius verecundiâ: non tamen ſemper. Nec enim uno modo dicuntur exordia, ut docui. Plerumque tamen & vox temperata, ac geſtus modeſtus, & ſedens humero toga, & laterum lenis in utramque partem motus, eodem ſpectantibus oculis, decebit. Narratio magis prolatam manum, amictum recidentem, geſtum diſtinctum, vocem ſermoni pro-

1036 ximam, ac tantum apertiorem, ſonum ſimplicem frequentiſſime poſtulabit in his dumtaxat, *Quintus igitur Ligarius, cum eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio*, &, *A. Cluentius Habitus pater hujuſce*. Aliud in eadem poſcunt affectus, vel concitati, *Nubit genero ſocrus*. vel flebiles, *Conſtituitur in foro Laodiceæ ſpectaculum acerbum & miſerum toti Aſiæ provinciæ*. Maxime varia & multiplex actio eſt probationum. Nam & proponere, partiri, interrogare, ſermoni ſunt proxima, & contradictionem ſumere. Nam ea quoque diverſa propoſitio eſt. Sed hæc tamen aliquando irridentes, aliquando imitantes pronuntiamus. Argumentatio plerumque agilior, & acrior, & inſtantior, conſentientem orationi poſtulat etiam geſtum, id eſt, fortem celeritatem. Inſtandum quibuſdam in partibus & denſanda oratio. Egreſſiones fere lenes, & dulces, & remiſſæ, ut *raptus Proſerpinæ, Siciliæ deſcriptio, Cn. Pompeji laus*. Neque eſt mirum, minus habere contentionis ea quæ ſunt extra quæſtionem. Mollior nonnumquam cum reprehenſione diverſæ partis imitatio, *Videbar videre alios intrantes, alios autem exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes*. Ubi non diffidens a voce permittitur geſtus, quo fit in utramque partem tenera quædam, ſed intra manus tamen, & ſine motu laterum, translatio. Accendendi judices plures ſunt gradus.

1037 Summus ille, & quo nullus eſt in oratore acutior; *Suſcepto bello, Cæſar, geſto jam etiam ex parte magna*. Prædixit enim, *Quantum potero voce contendam, ut populus hic Romanus exaudiat*. Paullum inferior, & habens aliquid etiam jucunditatis, *Quid enim tuus ille, Tubero, in acie Pharſalica gladius agebat?* Plenius adhuc & lentius, ideoque dulcius, *In cœtu vero populi Romani negotium publicum gerens*. Producenda omnia trahendæque tum vocales, aperiendæque ſunt fauces. Pleniore tamen hæc canali fluunt, *Vos, Albani*

bani tumuli atque luci. Nam cantici quiddam habent, ſenſimque reſupina ſunt: *Saxa atque ſolitudines voci reſpondent*. Tales ſunt illæ inclinationes vocis quas invicem Demoſthenes atque Æſchines exprobrant, non ideo improbandæ: cum enim uterque alteri objiciat, palam eſt utrumque feciſſe. Nam neque ille per Marathonis & Platearum & Salaminis propugnatores recto ſono juravit, nec ille Thebas ſermone deflevit. Eſt his diverſa vox, & pæne extra organum, cui Græci nomen *amaritudinis* dederunt: ſupra modum ac pæne naturam vocis humanæ acerba: *Quin compeſcitis vocem iſtam, indicem ſtultitiæ, teſtem paucitatis?* Sed id quod excedere modum dixi, in illa parte prima eſt, *Quin compeſcitis*. Epilogus, ſi enumerationem rerum habet, deſiderat quamdam conciſorum continuationem: ſi ad concitandos judices eſt accommodatus, aliquid ex iis 1038
quæ ſupra dixi: ſi placandos, inclinatam quamdam lenitatem: ſi miſericordia commovendos, flexum vocis, & flebilem ſuavitatem, qua præcipue franguntur animi, quæque eſt maxime naturalis. Nam etiam orbos viduaſque videas in ipſis funeribus canoro quodam modo proclamantes. Hîc etiam fuſca illa vox, qualem Cicero fuiſſe in Antonio dicit, mire facit: habet enim in ſe quod imitemur. Duplex eſt tamen miſeratio: altera cum invidia, qualis modo dicta de damnatione Philodami: altera cum deprecatione demiſſior. Quare, etiamſi eſt in illis quoque cantus obſcurior, *In cœtu vero populi Romani*: non enim hæc rixantis modo dixit: &, *Vos, Albani tumuli*: neque enim, quaſi inclamaret, aut teſtaretur, locutus eſt: tamen infinito magis illa flexa & circumducta ſunt, *Me miſerum, me infelicem*. &, *Quid reſpondebo liberis meis?* &, *Revocare tu me in patriam potuiſti, Milo, per hos; ego te in eadem patria per eoſdem retinere non potero?* Et cum bona C.

Rabirii uno ſeſtertio addicit, *O meum miſerum acerbumque præconium*. Illa quoque mire facit in peroratione velut deficientis dolore & fatigatione confeſſio: ut pro eodem Milone, *Sed finis ſit: neque enim præ lacrimis jam loqui poſſum*. Quæ ſimilem verbis habere debent etiam pronuntiationem. Poſſunt videri alia quoque hujus partis atque officii, *reos excitare, pueros attollere, propinquos producere, veſtes laniare*: ſed ſuo loco dicta ſunt. Et quia in partibus cauſſæ etiam aliis eſt varietas, ſatis apparet, accommodandam ſententiis ipſis pronuntiationem, ſicut oſtendimus. Sed verbis quoque, quod noviſſime dixeram,
1039 non ſemper, ſed aliquando. An non hæc, *Miſellus & pauperculus*, ſummiſſa atque contracta? *Fortis, & vehemens, & latro*, erecta & concitata voce dicenda ſunt? Accedit enim vis & proprietas rebus tali adſtipulatione: quæ niſi adſit, aliud vox, aliud animus oſtendat. Quid? quod eadem verba mutata pronuntiatione indicant, affirmant, exprobrant, negant, mirantur, indignantur, interrogant, irrident, elevant? Aliter enim dicitur,

Tu mihi quodcumque hoc regni.

&,

Cantando tu illum?---

&,

Tune ille Æneas?

&,

---Meque timoris
Argue tu, Drance.

Et ne morer, intra ſe quiſque vel hoc, vel aliud, quod volet, per omnes affectus verſet: verum eſſe quod dicimus, ſciet. Unum jam his adjiciendum eſt, cum præcipue in actione ſpectetur decorum, ſæpe aliud alios decere. Eſt enim latens quædam in hoc ratio, & inenarrabilis: & ut vere hoc dictum eſt, caput eſſe artis, decere quod facias: ita id ne-

que

queſine arte eſſe , neque totum arte tradi poteſt. In quibuſdam virtutes non habent gratiam , in quibuſdam vitia ipſa delectant. Maximos actores comœdiarum , Demetrium & Stratoclem , placere diverſis virtutibus vidimus . Sed illud minus mirum , quod alter deos , & juvenes , & bonos patres , ſervoſque , & matronas , & graves anus optime : alter acres ſenes , callidos ſervos , paraſitos , lenones , & omnia agitatiora melius . Fuit enim natura diverſa . 1040
Nam vox quoque Demetrii jucundior , illius acrior erat . Annotandæ magis proprietates , quæ tranſferri non poterant , manus jactare , & dulces exclamationes theatri cauſſa producere , & ingrediendo ventum concipere veſte , & nonnumquam dextro latere facere geſtus : quod neminem alium præter Demetrium decuit: namque in hæc omnia ſtatura & mira ſpecie adjuvabatur . Illum curſus , & agilitas , & vel parum conveniens perſonæ riſus , (quem non ignarus rationis populo dabat) & contracta etiam cervicula . Quidquid horum alter feciſſet , fœdiſſimum videretur . Quare norit ſe quiſque , nec tantum ex communibus præceptis , ſed etiam ex natura ſua capiat conſilium formandæ actionis . Neque illud tamen eſt nefas , ut aliquem vel omnia vel plura deceant . Hujus quoque loci clauſula ſit eadem neceſſe eſt quæ ceterorum eſt , regnare maxime modum . Non enim comœdum eſſe , ſed oratorem volo . Quare neque in geſtu perſequemur omnes argutias , nec in loquendo diſtinctionibus , temporibus , affectionibus moleſte utemur : ut ſi ſit in ſcena dicendum ,

Quid igitur faciam ? non eam , ne nunc quidem ,
Cum arceſſor ultro ? an potius ita me comparem ,
Non perpeti meretricum contumelias ?

Hîc enim dubitationis moras , vocis flexus , varias manus , diverſos nutus actor adhibebit . Aliud ora-

tio ſapit, nec vult nimium eſſe condíta. Actione e-
1041 nim conſtat, non imitatione. Quare non immerito reprehenditur pronuntiatio vultuoſa, & geſticulationibus moleſta, & vocis mutationibus reſultans. Nec inutiliter ex Græcis veteres tranſtulerunt, quod ab his ſumtum Lenas Popilius poſuit, eſſe *hanc inotioſam actionem*. Optime igitur idem qui omnia, Cicero præceperat, quæ ſupra ex Oratore poſui: quibus ſimilia in Bruto de Marco Antonio dicit. Sed jam recepta eſt actio paullo agitatior, & exigitur, & quibuſdam partibus convenit: ita tamen temperanda, ne, dum actoris captamus elegantiam, perdamus viri boni & gravis auctoritatem.

M. FAB. 1042

QUINCTILIANI

DE INSTITUTIONE ORATORIA

LIBER DUODECIMUS.

PROŒMIUM.

VENTUM eſt ad partem operis deſtinati longe graviſſimam. Cujus equidem onus ſi tantum opinione prima concipere potuiſſem, quanto me premi ferens ſentio, maturius conſuluiſſem vires meas. Sed initio pudor omittendi quæ promiſeram, tenuit: mox, quamquam per ſingulas prope partes labor creſceret, ne perderem quæ jam effecta erant, per omnes difficultates animo me ſuſtentavi. Quare nunc quoque, licet major quam umquam moles premat, tamen proſpicienti finem mihi conſtitutum eſt vel deficere potius, quam deſperare. Fefellit autem, quod initium a parvis ceperamus: mox velut aura ſollicitan- 1043
te provecti longius, dum tantum nota illa, & pleriſque artium ſcriptoribus tractata præcipimus, nec adhuc a litore procul videbamur, & multos circa

velut iiſdem ſe ventis credere auſos habebamus. Jam cum eloquendi rationem noviſſime repertam, pauciſſimiſque tentatam ingreſſi ſumus, rarus qui jam procul a portu receſſiſſet, reperiebatur. Poſtquam vero nobis ille quem inſtituebamus, orator, a dicendi magiſtris dimiſſus, aut ſuo jam impetu fertur, aut majora ſibi auxilia ex ipſis ſapientiæ penetralibus petit: quam in altum ſimus ablati, ſentire cœpimus. Nunc *cælum undique & undique pontus*. Unum modo in illa immenſa vaſtitate cernere videmur M. Tullium, qui tamen ipſe, quamvis tanta atque ita inſtructa nave hoc mare ingreſſus, contrahit vela, inhibetque remos, & de ipſo demum genere dicendi quo ſit uſurus perfectus orator, ſatis habet dicere. At noſtra temeritas etiam mores ei conabitur dare, & aſſignabit officia. Ita nec antecedentem conſequi poſſumus, & longius eundum eſt, ut res feret. Probabilis tamen cupiditas honeſtorum, & vel tutioris audaciæ eſt tentare quibus paratior venia eſt.

1044 CAPUT I.

Non poſſe Oratorem eſſe niſi virum bonum.

Sit ergo nobis *Orator* quem inſtituimus, is qui a M. Catone finitur, *Vir bonus, dicendi peritus*. Verum id quod ille poſuit prius, etiam ipsâ naturâ potius ac majus eſt, utique *vir bonus*. Id non eo tantum, quod ſi vis illa dicendi malitiam inſtruxerit, nihil ſit publicis privatiſque rebus pernicioſius eloquentiâ, ſed nos quoque ipſi, qui pro virili parte conferre aliquid ad facultatem dicendi conati ſumus, peſſime mereamur de rebus humanis, ſi latroni comparemus hæc arma, non militi. Quid de nobis loquor? Rerum ipſa natura in eo quod præci-

pue

Digitized by Google

pue indulſiſſe homini videtur , quoque nos a ceteris
animalibus ſeparaſſe , non parens, ſed noverca fue-
rit , ſi facultatem dicendi , ſociam ſcelerum , ad-
verſam innocentiæ , hoſtem veritatis invenit . Mu-
tos enim naſci , & egere omni ratione ſatius fuiſ-
ſet , quam providentiæ munera in mutuam perni-
ciem convertere . Longius tendit hoc judicium
meum . Neque enim tantum id dico , eum qui ſit 1045
Orator , *virum bonum eſſe oportere :* ſed ne futurum
quidem oratorem , niſi virum bonum . Nam certe
neque intelligentiam conceſſeris iis qui , propoſita
honeſtorum ac turpium via, pejorem ſequi malint :
neque prudentiam iis qui in graviſſimas frequenter
legum , ſemper vero malæ conſcientiæ , pœnas a
ſemetipſis improviſo rerum exitu inducantur . Quod
ſi *neminem malum* eſſe , *niſi ſtultum* eumdem , non
modo a ſapientibus dicitur , ſed vulgo quoque ſem-
per eſt creditum : certe non fiet umquam ſtultus , o-
rator . Adde quod ne ſtudio quidem operis pulcher-
rimi vacare mens , niſi omnibus vitiis libera , pot-
eſt : primum quod in eodem pectore nullum eſt ho-
neſtorum turpiumque conſortium : & cogitare opti-
ma ſimul ac deterrima non magis eſt unius animi ,
quam ejuſdem hominis bonum eſſe ac malum . Tum
illa quoque ex cauſſa , quod mentem tantæ rei in-
tentam , vacare omnibus aliis , etiam culpa caren-
tibus , curis oportet . Ita demum enim libera , ac
tota , nulla diſtringente atque alio ducente cauſſa ,
ſpectabit id ſolum ad quod accingitur . Quod ſi a-
grorum nimia cura , & ſollicitior rei familiaris dili- 1046
gentia , & venandi voluptas , & dati ſpectaculis
dies , multum ſtudiis auferunt (huic enim rei perit
tempus quodcumque alteri datur) quid putamus
facturas cupiditatem , avaritiam , invidiam ? qua-
rum impotentiſſimæ cogitationes ſomnos etiam i-
pſos , & illa per quietem viſa perturbant . Nihil eſt

enim

enim tam occupatum , tam multiforme , tot ac tam
variis affectibus conciſum atque laceratum , quam
mala mens. Nam & cum inſidiatur , ſpe , curis ,
labore diſtringitur : & jam cum ſceleris compos fue-
rit , ſollicitudine , pœnitentia , pœnarum omnium
exſpectatione torquetur . Quis inter hæc literis ,
aut ulli bonæ arti locus ? Non hercle magis , quam
frugibus in terra ſentibus ac rubis occupata . Age ,
non ad perferendos ſtudiorum labores neceſſaria fru-
galitas ? Quid ergo ex libidine ac luxuria ſpei? Non
præcipue acuit ad cupiditatem literarum amor lau-
dis ? Num igitur malis eſſe laudem curæ putamus ?
Jam hoc quis non videt , maximam partem orationis
in tractatu æqui bonique conſiſtere ? Dicétne de his
ſecundum debitam rerum dignitatem malus atque
iniquus ? Denique , ut maximam partem quæſtionis
eximam , demus , id quod nullo modo fieri poteſt ,
idem ingenii , ſtudii , doctrinæ , peſſimo atque o-
1047 ptimo viro : uter melior dicetur orator ? Nimirum
qui homo quoque melior . Non igitur umquam ma-
lus idem homo , & perfectus orator . Non enim per-
fectum eſt quidquam quo melius eſt aliud . Sed , ne
more Socraticorum nobiſmet ipſi reſponſum finxiſ-
ſe videamur , ſit aliquis adeo contra veritatem obſti-
natus , ut audeat dicere , eodem ingenio , ſtudio ,
doctrina præditum , nihilo deteriorem futurum o-
ratorem malum virum , quam bonum . Convinca-
mus hujus quoque amentiam . Nam hoc certe nemo
dubitabit , omnem oratorem id agere , ut judici ,
quæ propoſita fuerint , vera & honeſta videantur .
Utrum igitur hoc facilius bonus vir perſuadebit , an
malus ? Bonus quidem & dicet ſæpius vera atque ho-
neſta . Sed etiam ſiquando aliquo ductus officio (quod
accidere , ut mox docebimus , poteſt) falſo hæc affir-
mare conabitur , majore cum fide neceſſe eſt audia-
tur . At malis hominibus ex contemtu opinionis ,

& igno-

& ignorantia recti, nonnumquam excidit ipſa ſimulatio. Inde immodeſte proponunt, ſine pudore affirmant. Sequitur in iis quæ certum eſt effici non poſſe, deformis pertinacia, & irritus labor. Nam ſicut in vita, ita in cauſſis quoque, ſpes improbas habent. Frequenter autem accidit, ut his etiam vera dicentibus fides deſit, videaturque talis advocatus, malæ cauſſæ argumentum. Nunc de iis dicendum eſt quæ mihi quaſi conſpiratione quadam vulgi reclamari videntur. *Orator ergo Demoſthenes non fuit?* atqui malum virum accepimus. *Non Cicero?* atqui hujus quoque mores multi reprehenderunt. Quid agam? magna reſponſi invidia ſubeunda eſt; mitigandæ ſunt prius aures. Mihi enim nec *Demoſthenes* tam gravi morum dignus videtur invidia, ut 1048
omnia quæ in eum ab inimicis congeſta ſunt, credam, cum & pulcherrima ejus in republica conſilia, & finem vitæ clarum legam. Nec *Marco Tullio* defuiſſe video in ulla parte civis optimi voluntatem. Teſtimonio eſt actus nobiliſſime conſulatus: integerrime provincia adminiſtrata: & repudiatus vigintiviratus: & civilibus bellis, quæ in ætatem ejus graviſſima inciderunt, neque ſpe neque metu declinatus animus, quo minus optimis ſe partibus, id eſt reipublicæ, jungeret. Parum fortis videtur quibuſdam: quibus optime reſpondit ipſe, *non ſe timidum in ſuſcipiendis, ſed in providendis periculis:* quod probavit morte quoque ipſa, quam præſtantiſſimo ſuſcepit animo. Quod ſi defuit his viris ſumma virtus, ſic quærentibus, an oratores fuerint, reſpondebo quomodo Stoici, ſi interrogentur, an ſapiens Zeno, an Cleanthes, an Chryſippus, reſpondeant, magnos quidem illos ac venerabiles, non tamen id quod natura hominis ſummum habet, conſecutos. Nam & Pythagoras, non *ſapientem* ſe, ut qui ante eum fuerunt, ſed *ſtudioſum ſapientiæ* vocari voluit. Ego 1049
ta-

tamen ſecundum communem loquendi conſuetudinem ſæpe dixi, dicamque, *perfectum Oratorem* eſſe Ciceronem, ut amicos & *bonos viros*, & *prudentiſſimos* dicimus vulgo, quorum nihil niſi perfecte ſapienti datur. Sed cum proprie, & ad legem ipſam veritatis loquendum erit, eum quæram Oratorem quem & ille quærebat. Quamquam enim ſtetiſſe ipſum in faſtigio eloquentiæ fateor, ac vix, quid adjici potuerit, invenio, fortaſſe inventurus, quod adhuc abſciſſurum putem fuiſſe, (nam fere ſic docti judicaverunt, *plurimum in eo virtutum*, *nonnihil fuiſſe vitiorum*: & ſe ipſe multa ex illa juvenili abundantia coercuiſſe teſtatur) tamen quando nec ſapientis ſibi nomen, minime ſui contemtor, aſſeruit, & melius dicere, certe data longiore vita, & ætate ad componendum ſecuriore, potuiſſet: non maligne crediderim, defuiſſe ei ſummam illam ad quam nemo propius acceſſit. Et licebat, ſi aliter ſentirem, fortius id & liberius defendere. An vero M. Antonius *neminem a ſe viſum eloquentem*, quod tanto minus erat, profeſſus eſt: ipſe etiam M. Tullius *quærit adhuc eum*, & tantum imaginatur ac fingit: ego non audeam dicere, aliquid in hac quæ ſupereſt, æternitate inveniri poſſe eo quod fuerit, perfectius? Tranſeo illos qui Ciceroni ac Demoſtheni ne in eloquentia quidem ſatis tribuunt: quamquam neque ipſi Ciceroni Demoſthenes videatur ſatis eſſe perfectus, quem *dormitare* interim dicit: nec Cicero Bruto Calvoque, qui certe compoſitionem illius etiam apud ipſum reprehendunt: nec Aſinio utrique, qui vitia orationis ejus etiam inimice pluribus in locis inſequuntur. Concedamus ſane (quod minime natura patiatur) repertum eſſe aliquem malum virum, ſumme diſertum: nihilo tamen minus oratorem eum negabo. Nam nec omnibus qui fuerint manu promti, viri fortis nomen conceſſerim, quia

ſine

ſine virtute intelligi non poteſt fortitudo. An ei
qui ad defendendas cauſſas advocatur, non eſt opus
fide, quam nec cupiditas corrumpat, nec gratia
avertat, nec metus frangat, ſed proditorem, tranſ-
fugam, prævaricatorem donabimus Oratoris illo ſa-
cro nomine? Quod ſi mediocribus etiam patronis
convenit hæc quæ vulgo dicitur, *bonitas*, cur non
orator ille qui nondum fuit, ſed poteſt eſſe, tam
ſit moribus, quam dicendi virtute perfectus? Non
enim forenſem quamdam inſtituimus operam, nec
mercenariam vocem, nec (ut aſperioribus verbis
parcamus) non inutilem ſane litium advocatum,
quem denique *cauſſidicum* vulgo vocant; ſed virum
cum ingenii natura præſtantem, tum vero tot pul-
cherrimas artes penitus mente complexum, datum
tandem rebus humanis, qualem nulla antea vetuſtas
cognoverit, ſingularem, perfectumque undique, o-
ptima ſentientem optimeque dicentem. In hoc quo-
ta pars erit, quod aut innocentes tuebitur, aut im-
proborum ſcelera compeſcet, aut in pecuniariis quæ- 1051
ſtionibus veritati contra calumniam aderit? Summus
ille quidem in his quoque operibus fuerit, ſed in
majoribus clarius elucebit, cum regenda ſenatus
conſilia, & popularis error ad meliora ducendus.
An non talem quemdam videtur finxiſſe Virgilius,
quem in ſeditione vulgi, jam faces & ſaxa jaculan-
tis, moderatorem dedit?

Tum pietate gravem ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexere, ſilent, arrectiſque auribus adſtant.

Habemus igitur ante omnia *virum bonum*, poſt hæc
adjecit *dicendi peritum*,

Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Quid? non in bellis quoque idem ille vir quem in-
ſtituimus, ſi ſit ad prælium miles cohortandus, ex
mediis ſapientiæ præceptis orationem trahet? Nam
quomodo pugnam ineuntibus, tot ſimul metus la-

bo-

boris, doloris, poſtremo mortis ipſius exciderint,
niſi in eorum locum pietas, & fortitudo, & honeſti
præſens imago ſucceſſerit? Quæ certe melius per-
ſuadebit aliis qui prius perſuaſerit ſibi. Prodit e-
nim ſe, quamlibet cuſtodiatur, ſimulatio: nec um-
quam tanta fuerit eloquendi facultas, ut non titu-
bet ac hæreat, quoties ab animo verba diſſentiunt.
Vir autem malus aliud dicat neceſſe eſt, quam ſen-
tit. Bonos numquam honeſtus ſermo deficiet, num-
quam rerum optimarum (nam iidem etiam pruden-
tes erunt) inventio: quæ etiam ſi lenociniis deſtitu-
ta ſit, ſatis tamen natura ſua ornatur: nec quid-
quam non diſerte, quod honeſte, dicitur. Quare ju-
1052 ventus, immo omnis ætas (neque enim rectæ volun-
tati ſerum eſt tempus ullum) totis mentibus huc
tendamus, in hoc elaboremus: forſan & conſumma-
re contingat. Nam ſi natura non prohibet & eſſe
virum bonum, & eſſe dicendi peritum: cur non ali-
quis etiam unus utrumque conſequi poſſit? cur au-
tem non ſe quiſque ſperet fore illum aliquem? Ad
quod ſi vires ingenii non ſuffecerint, tamen ad quem
uſque modum proceſſerimus, meliores erimus ex u-
troque. Hoc certe prorſus eximatur animo, rerum
pulcherrimam *eloquentiam* cum vitiis mentis poſſe
miſceri. Facultas dicendi, ſi in malos incidit, &
ipſa judicanda eſt malum: pejores enim illos facit
quibus contingit. Videor mihi audire quoſdam (nec
enim deerunt umquam qui diſerti eſſe, quam bo-
ni, malint) illa dicentes: Quid ergo tantum eſt ar-
tis in eloquentia? cur tu de coloribus, & difficilium
cauſſarum defenſione, nonnihil etiam de confeſſo
loquutus es, niſi aliquando vis & facultas dicendi
expugnat ipſam veritatem? Bonus enim vir non a-
git niſi bonas cauſſas, eas porro etiam ſine doctrina
ſatis per ſe tuetur veritas ipſa. Quibus ego, cum
1053 de meo primum opere reſpondero, etiam pro boni
viri

viri officio, ſiquando eum ad defenſionem nocentium
ratio duxerit, ſatisfaciam. Pertractare enim, quo
modo aut pro falſis, aut etiam pro injuſtis aliquan-
do dicatur, non eſt inutile, vel propter hoc ſolum,
ut ea facilius & deprehendamus, & refellamus,
quemadmodum remedia melius adhibebit cui nota
quæ nocent, fuerint. Neque enim Academici cum
in utramque diſſerunt partem, non ſecundum alte-
ram vivunt. Neque Carneades ille, qui Romæ au-
diente Cenſorio Catone non minoribus viribus con-
tra juſtitiam dicitur diſſeruiſſe, quam pridie pro ju-
ſtitia dixerat, injuſtus ipſe vir fuit. Verum &, *vir-
tus* quid ſit, adverſa ei *malitia* detegit: & *æquitas*
fit ex *iniqui* contemplatione manifeſtior, & plurima
contrariis probantur. Debent ergo oratori ſic eſſe
adverſariorum nota conſilia, ut hoſtium imperatori.
Verum & illud quod prima propoſitione durum vi-
detur, poteſt afferre ratio, ut *vir bonus* in defenſio-
ne cauſſæ velit auferre aliquando judici veritatem.
Quod ſi quis a me proponi mirabitur (quamquam
non eſt hæc mea proprie ſententia, ſed eorum quos
graviſſimos ſapientiæ magiſtros ætas vetus credidit) 1054
ſic judicet, pleraque eſſe quæ non tam factis, quam
cauſſis eorum, vel honeſta fiant, vel turpia. Nam
ſi *hominem occidere*, ſæpe virtus, *liberos necare*, non-
numquam pulcherrimum eſt, aſperiora quædam ad-
huc dictu, ſi communis utilitas exegerit, facere
conceditur. Ne hoc quidem nudum eſt intuendum,
qualem cauſſam vir bonus, ſed etiam quare, & qua
mente, defendat. Ac primum concedant mihi o-
mnes oportet, quod Stoicorum quoque aſperrimi
confitentur, facturum aliquando bonum virum, ut
mendacium dicat, & quidem nonnumquam leviori-
bus cauſſis: ut in pueris ægrotantibus, utilitatis eo-
rum gratia multa fingimus, multa non facturi pro-
mittimus: nedum ſi ab homine occidendo graſſator
aver-

avertendus ſit, aut hoſtis pro ſalute patriæ fallen-
dus: ut hoc, quod alias in ſervis quoque reprehen-
dendum eſt, ſit alias in ipſo ſapiente laudandum.
Id ſi conſtiterit, multa jam video poſſe evenire
propter quæ orator bene ſuſcipiat tale cauſſæ genus,
quale, remota ratione honeſta, non ſuſcepiſſet. Nec
hoc dico, quia ſeveriores ſequi placet leges pro pa-
tre, fratre, amico periclitantibus: tametſi non me-
diocris hæſitatio eſt, hinc *juſtitiæ* propoſita imagine,
inde *pietatis*, nihil dubii relinquamus. Sit aliquis
inſidiatus tyranno, atque ob id reus: utrúmne ſal-
vum eum nollet is qui a nobis finitur, Orator? an,
ſi tuendum ſuſceperit, non tam falſis defendet, quam
qui apud judices malam cauſſam tuetur? Quid ſi
quædam bene facta damnaturus eſt judex, niſi ea
non eſſe facta convicerimus: non vel hoc modo ſer-
vabit orator non innocentem modo, ſed etiam lau-
1055 dabilem civem? Quid ſi quædam juſta natura, ſed
conditione temporum inutilia civitati ſciemus: non-
ne utemur arte dicendi, bona quidem, ſed malis
artibus ſimili? At hoc nemo dubitabit, quin, ſi no-
centes mutari in bonam mentem aliquo modo poſ-
ſint, ſicut poſſe interdum conceditur, ſalvos eſſe eos
magis e republica ſit, quam puniri. Si liqueat igi-
tur oratori, futurum bonum virum cui vera obji-
cientur, non id aget, ut ſalvus ſit? Da nunc, ut
crimine manifeſto prematur dux bonus, & ſine quo
vincere honeſte civitas non poſſit: nonne ei commu-
nis utilitas oratorem advocabit? Certe Fabricius
Cornelium Rufinum, alioqui & malum civem, & ſi-
bi inimicum, tamen, quia utilem ſciebat ducem,
imminente bello palam conſulem ſuffragio ſuo fecit:
atque id mirantibus quibuſdam reſpondit, *A cive ſe
ſpoliari malle, quam ab hoſte venire*. Ita hic, ſi fuiſ-
ſet orator, non defendiſſet eumdem Rufinum vel
manifeſti peculatus reum? Multa dici poſſunt ſimi-
lia,

lia, ſed vel unum ex his quodlibet ſufficit. Non e- 1056
nim hoc agimus, ut iſtud illi quem formamus, viro ſæpe ſit faciendum: ſed ut, ſi talis coegerit ratio, ſit tamen vera finitio, *Oratorem eſſe virum bonum, dicendi peritum*. Præcipere vero ac diſcere quomodo etiam probatione difficilia tractentur, neceſſarium eſt. Nam frequenter etiam optimæ cauſſæ ſimiles ſunt malis, & innocens reus multis veriſimilibus premitur: quo fit, ut eadem actionis ratione ſit defendendus, qua, ſi nocens eſſet. Jam innumerabilia ſunt bonis cauſſis maliſque communia, *teſtes, literæ, ſuſpiciones, opiniones*. Non aliter autem veriſimilia, quam vera, & confirmantur, & refelluntur. Quapropter, ut res feret, flectetur oratio, manente honeſta voluntate.

CAPUT II.

Cognoſcenda eſſe Oratori quibus mores formentur.

QUando igitur Orator eſt *vir bonus*, is autem citra virtutem intelligi non poteſt, virtus, etiamſi quoſdam impetus ex natura ſumit, tamen perficienda doctrinâ eſt: *mores* ante omnia oratori ſtudiis erunt excolendi, atque omnis honeſti juſtique diſciplina pertractanda: ſine qua nemo nec vir bonus eſſe, nec dicendi peritus poteſt. Niſi forte accedamus iis qui natura conſtare mores, & nihil adjuvari diſciplina putant: ſcilicet, ut ea quidem
quæ manu fiunt, atque eorum etiam contemtiſſi- 1057
ma, confiteantur egere doctoribus: virtutem vero, qua nihil homini quo ad deos immortales propius accederet, datum eſt, obviam & illaboratam, tantum quia nati ſimus, habeamus. Abſtinens erit qui idipſum, quid ſit abſtinentia, ignorarit? Et fortis, qui metus doloris, mortis, ſuperſtitionis, nulla ra-

tione purgaverit ? Et juſtus , qui æqui bonique tra-
ctatum , qui leges , quæ natura ſunt omnibus datæ ,
quæque propriæ populis & gentibus conſtitutæ, non
eruditiore aliquo ſermone tractaverit ? O quam iſtud
parum putant quibus tam facile videtur ! Sed hoc
tranſeo , de quo neminem qui literas vel primis ,
ut ajunt , labris deguſtarit , dubitaturum puto . ad
illud ſequens revertar , ne dicendi quidem ſatis pe-
ritum fore qui non & naturæ vim omnem penitus
perſpexerit , & mores præceptis ac ratione forma-
rit . Neque enim fruſtra in tertio de Oratore libro
L. Craſſus cuncta quæ de *æquo* , *juſto* , *vero* , *bono* ,
deque iis quæ ſunt contra poſita , dicuntur , pro-
pria eſſe oratoris affirmat : ac philoſophos , cum ea
dicendi viribus tuentur , uti rhetorum armis , non
ſuis . Idem tamen confitetur , ea jam eſſe a philoſo-
phia petenda , videlicet quia magis hæc illi videtur
in poſſeſſione earum rerum fuiſſe . Hinc etiam illud
eſt quod Cicero pluribus libris & epiſtolis teſtatur ,
dicendi facultatem ex intimis ſapientiæ fontibus
1058 fluere : ideoque aliquamdiu præceptores eoſdem fuiſ-
ſe morum atque dicendi . Quapropter hæc exhorta-
tio mea non eo pertinet , ut eſſe oratorem philoſo-
phum velim , quando non alia vitæ ſecta longius a
civilibus officiis , atque ab omni munere oratoris
receſſit . Nam quis philoſophorum aut in judiciis
frequens , aut clarus in concionibus fuit ? Quis de-
nique in ipſa , quam maxime plerique præcipiunt ,
reipublicæ adminiſtratione verſatus eſt ? Atque ego
illum quem inſtituo , Romanum quemdam velim
eſſe ſapientem , qui non ſecretis diſputationibus ,
ſed rerum experimentis atque operibus , vere civi-
lem virum exhibeat . Sed quia deſerta ab iis qui
ſe ad eloquentiam contulerunt , ſtudia ſapientiæ ,
non jam in actu ſuo atque in hac fori luce verſantur ,
ſed in porticus & gymnaſia primum , mox in con-
ven-

ventus ſcholarum receſſerunt, id quod eſt oratori neceſſarium, nec a dicendi præceptoribus traditur, ab iis petere nimirum neceſſe eſt apud quos remanſit. Evolvendi penitus auctores qui de *virtute* præ- 1059
cipiunt, ut oratoris vita cum ſcientia divinarum rerum ſit humanarumque conjuncta. Quæ ipſæ quanto majores ac pulchriores viderentur, ſi illas ii docerent qui etiam eloqui præſtantiſſime poſſent? Utinamque ſit tempus umquam quo perfectus aliquis (qualem optamus) orator hanc partem ſuperbo nomine, & vitiis quorumdam bona ejus corrumpentium inviſam, vindicet ſibi, ac, velut rebus repetitis, in corpus eloquentiæ adducat. Quæ quidem cum ſit in tres diviſa partes, *naturalem*, *moralem*, *rationalem*: quæ tandem non eſt cum oratoris opere conjuncta? Nam ut ordinem retroagamus, de ultima illa, quæ tota verſatur in verbis, nemo dubitaverit, ſi & proprietates vocis cujuſque noſſe, & ambigua aperire, & perplexa diſcernere, & de falſis judicare, & colligere ac reſolvere quæ velis, oratoris eſt; quamquam ea non tam eſt minute atque conciſe in actionibus utendum, quam in diſputationibus: quia non docere modo, ſed movere etiam ac delectare audientes debet orator: ad quod impetu quoque & viribus ac decore eſt opus: ut vis amnium major eſt altis ripis, multoque gurgitis tractu fluentium, quam tenuis aquæ, & objectu lapillorum reſultantis. Et ut palæſtrici doctores illos quos *numeros* vocant, 1060
non idcirco diſcentibus tradunt, ut his omnibus ii qui didicerint, in ipſo luctandi certamine utantur (plus enim pondere & firmitate & ſpiritu agitur) ſed ut ſubſit copia illa, ex qua unum aut alterum, cujus ſe occaſio dederit, efficiant: ita hæc pars dialectica, ſive illam dicere malimus *diſputatricem*, ut eſt utilis ſæpe & finitionibus, & comprehenſionibus, & ſeparandis quæ ſunt differentia, & reſol-

venda ambiguitate, & diſtinguendo, dividendo, illiciendo, implicando: ita ſi totum ſibi vindicaverit in foro certamen, obſtabit melioribus, & ſectas ad tenuitatem ſuam vires ipſa ſubtilitate conſumet. Itaque reperias quoſdam in diſputando mire callidos, cum ab illa cavillatione diſceſſerint, non magis ſufficere in aliquo graviore actu, quam parva quædam animalia, quæ in anguſtiis mobilia, campo deprehenduntur. Jam quidem pars illa moralis, quæ dicitur *Ethice*, certe tota oratori eſt accommodata. Nam in tanta cauſſarum (ut ſuperioribus libris diximus) varietate, cum alia conjecturâ quærantur, alia finitionibus concludantur, alia jure ſummoveantur, vel transferantur, alia colligantur, vel ipſa inter ſe concurrant, vel in diverſum ambiguitate ducantur, nulla fere dici poteſt cujus non parte in aliqua tractatus æqui ac boni reperiatur. Pleraſque vero eſſe quis neſcit quæ totæ in ſola qualitate conſiſtant? In conſiliis vero quæ ratio ſuadendi eſt ab honeſti quæſtione ſepoſita? Quid illa etiam pars tertia quæ *laudandi* ac *vituperandi* officiis continetur? Nempe in tractatu recti pravique verſatur. An de *juſtitia*, *fortitudine*, *abſtinentia*, *temperantia*,
1061 *pietate*, non plurima dicet orator? ſed ille vir bonus, qui hæc non vocibus tantum ſibi nota atque nominibus, aurium tenus in uſum linguæ perceperit, ſed qui virtutes ipſas mente complexus, ita ſentiet, nec in cogitando ita laborabit, ſed quod ſciet, vere dicet. Cum ſit autem omnis generalis quæſtio ſpeciali potentior, quia univerſo pars continetur, non utique accedit parti quod univerſum eſt: profecto nemo dubitabit, generales quæſtiones in illo maxime ſtudiorum more verſatas. Jam vero cum ſint multa propriis brevibuſque comprehenſionibus finienda, unde etiam ſtatus cauſſarum dicitur *finitivus*: nonne ad id quoque inſtrui ab iis qui

plus

plus in hoc ſtudii dederunt, oportet? Quid? non
quæſtio juris omnis, aut verborum proprietate,
aut æqui diſputatione, aut voluntatis conjecturâ
continetur? quorum pars ad rationalem, pars ad
moralem tractatum redundat. Ergo naturâ permix-
ta eſt omnibus iſtis oratio, quæ quidem oratio eſt ve-
re. Nam ignara quidem hujuſce doctrinæ loquacitas,
erret neceſſe eſt, ut quæ vel nullos, vel falſos du-
ces habeat. Pars vero naturalis, cum eſt ad exerci-
tationem dicendi tanto ceteris uberior, quanto ma-
jore ſpiritu de divinis rebus, quam humanis loquen-
dum eſt, tum illam etiam moralem, ſine qua nulla
eſſe (ut docuimus) oratio poteſt, totam complecti-
tur. Nam ſi regitur providentiâ mundus, admini-
ſtranda certe bonis viris erit reſpublica. Si divina
noſtris animis origo, tendendum ad virtutem: nec
voluptatibus terreni corporis ſerviendum. An hæc
non frequenter tractabit orator? Jam de *auguriis*,
reſponſis, *religione* denique omni, de quibus maxima
ſæpe in ſenatu conſilia verſata ſunt, non erit ei diſ- 1062
ſerendum, ſi quidem (ut nobis placet) futurus eſt
vir civilis idem? Quæ denique intelligi ſaltem poteſt
eloquentia hominis optima neſcientis? Hæc ſi ratio-
ne manifeſta non eſſent, exemplis tamen credere-
mus. Siquidem & Periclem, cujus eloquentiæ et-
iamſi nulla ad nos monumenta venerunt, vim ta-
men quamdam incredibilem cum hiſtorici, tum et-
iam, liberrimum genus hominum, comici veteres
tradunt; Anaxagoræ phyſici conſtat auditorem fuiſ-
ſe: & Demoſthenem, principem omnium Græciæ
oratorum, dediſſe operam Platoni. Nam M. Tul-
lius, non tantum ſe debere ſcholis rhetorum, quan-
tum Academiæ ſpatiis, frequenter ipſe teſtatus eſt.
Neque ſe tanta in eo umquam fudiſſet ubertas, ſi in-
genium ſuum conſepto fori, non ipſius rerum natu-
ræ finibus terminaſſet. Verum ex hoc alia mihi

quæſtio exoritur, quæ ſecta conferre plurimum eloquentiæ poſſit: quamquam ea non inter multas poteſt eſſe contentio. Nam in primis nos *Epicurus* a ſe ipſe dimittit, qui fugere omnem diſciplinam navigatione quam velociſſima jubet. Neque vero *Ariſtippus*, ſummum in voluptate corporis bonum ponens,
1063 ad hunc nos laborem adhortetur. *Pyrrho* quidem quas in hoc opere partes habere poteſt, cui judices eſſe apud quos verba faciat, & reum pro quo loquatur, & ſenatum in quo ſit dicenda ſententia, non liquebit? *Academiam* quidam utiliſſimam credunt, quod mos in utramque partem diſſerendi ad exercitationem forenſium cauſſarum proxime accedat. Adjiciunt loco probationis, quod ea præſtantiſſimos in eloquentia viros ediderit. *Peripatetici* ſtudio quoque ſe quodam oratorio jactant. Nam theſes dicere exercitationis gratiâ fere eſt ab his inſtitutum. *Stoici*, ſicut copiam nitoremque eloquentiæ fere præceptoribus ſuis defuiſſe concedant, neceſſe eſt, ita nullos aut probare acrius, aut concludere ſubtilius contendunt. Sed hæc inter ipſos, qui velut ſacramento rogati, vel etiam ſuperſtitione conſtricti, nefas ducunt a ſuſcepta ſemel perſuaſione diſcedere. Oratori vero nihil eſt neceſſe in cujuſquam jurare leges. Majus enim eſt opus atque præſtantius ad quod ipſe tendit, & cujus eſt velut candidatus, ſi quidem eſt futurus cum vitæ,tum etiam eloquentiæ laude perfectus. Quare in exemplum bene dicendi facundiſſimum quemque proponet ſibi ad imitandum: moribus vero formandis quam honeſtiſſima præcepta, rectiſſimamque ad virtutem viam deliget. Exercitatione quidem utetur omni, ſed tamen erit plurimus in maximis quibuſque ac naturâ pulcherrimis. Nam quæ poteſt materia reperiri ad graviter copioſeque dicendum magis abundans, quam *de virtute*, *de republica*, *de providentia*, *de origine animorum*, *de*

ami-

amicitia? Hæc ſunt quibus mens pariter atque oratio inſurgant: quæ vere bona, quid mitiget metus, coerceat cupiditates, eximat nos opinionibus 1064
vulgi, animumque cœleſtem. Neque ea ſolum quæ talibus diſciplinis continentur, ſed magis etiam quæ ſunt tradita antiquitus, dicta, ac facta præclare, & noſſe, & animo ſemper agitare conveniet. Quæ profecto nuſquam plura majoraque, quam in noſtræ civitatis monumentis reperientur. An fortitudinem, juſtitiam, fidem, continentiam, frugalitatem, contemtum doloris ac mortis, melius alii docebunt, quam Fabricii, Curii, Reguli, Decii, Mutii, aliique innumerabiles? Quantum enim Græci præceptis valent, tantum Romani (quod eſt majus) exemplis. Tantumque non cognatis id e rebus admoneri ſciet qui non modo proximum tempus, lucemque præſentem intueri ſatis credat, ſed omnem poſteritatis memoriam, ſpatium vitæ honeſtæ, & curriculum laudis exiſtimet. Hinc mihi ille juſtitiæ hauſtus bibat, hinc ſumtam libertatem in cauſſis atque conſiliis præſtet. Neque erit perfectus Orator niſi qui honeſte dicere & ſciet, & audebit.

CAPUT III.

Neceſſariam juris civilis Oratori eſſe ſcientiam.

JUris quoque *civilis* neceſſaria huic viro *ſcientia* eſt, & morum ac religionum ejus reipublicæ quam capeſſet. Nam qualis eſſe ſuaſor in conſiliis publicis 1065
privatiſve poterit, tot rerum, quibus præcipue civitas continetur, ignarus? Quo autem modo patronum ſe cauſſarum non falſo dixerit qui quod eſt in cauſſis potentiſſimum, ſit ab altero petiturus? pæne non diſſimilis iis qui poetarum ſcripta pronuntiant. Nam quodammodo mandata perferet, & ea

quæ ſibi a judice credi poſtulaturus eſt, aliena fide
dicet: & ipſe litigantium auxiliator egebit auxilio.
Quod ut fieri nonnumquam minore incommodo poſ-
ſit, cum domi præcepta & compoſita, ſicut & cete-
ra quæ in cauſſa ſunt, in diſcendo cognita ad judi-
cem perferet: quid fiet in iis quæſtionibus quæ ſu-
bito inter ipſas actiones naſci ſolent? non deformi-
ter reſpectet? & inter ſubſellia minores advocatos
interroget? Poteſt autem ſatis diligenter accipere
quæ tum audiet, cum ei dicenda ſunt? aut fortiter
affirmare, aut ingenue pro ſuis dicere? poſſit in a-
ctionibus: quid fiet in altercatione, ubi occurren-
dum continuo, nec libera ad diſcendum mora eſt?
Quid? ſi forte peritus juris ille non aderit? Quid?
ſi quis non ſatis in ea re doctus, falſum aliquid ſub-
jecerit? Hoc enim eſt maximum ignorantiæ ma-
lum, quod credit eum ſcire qui moneat. Neque
ego ſum noſtri moris ignarus, oblitúſve eorum
qui velut ad arculas ſedent, & tela agentibus ſub-
1066 miniſtrant: neque idem Græcos quoque neſcio fa-
ctitaſſe, unde nomen his *pragmaticorum* datum eſt.
Sed loquor de oratore, qui non clamorem modo
ſuum cauſſis, ſed omnia quæ profutura ſunt, de-
bet. Itaque eum nec inutilem, ſi ad horam forte
conſtiterit, neque in teſtationibus faciendis eſſe im-
peritum velim. Quis enim potius præparabit ea
quæ, cum aget, eſſe in cauſſa velit? Niſi forte im-
peratorem quis idoneum credit in præliis quidem
ſtrenuum & fortem, & omnium quæ pugna po-
ſcit, artificem: ſed neque delectus agere, nec co-
pias contrahere atque inſtruere, nec proſpicere com-
meatus, nec locum capere caſtris ſcientem: prius
eſt enim certe parare bella, quam gerere. Atqui ſi-
millimus huic ſit advocatus, ſi plura quæ ad vin-
cendum valent, aliis reliquerit: cum præſertim
hoc, quod eſt maxime neceſſarium, non tam ſit ar-
duum,

duum , quam procul intuentibus fortaſſe videatur.
Namque omne jus , quod eſt *certum* , aut *ſcripto* aut
moribus conſtat : *dubium* æquitatis regulâ examinan-
dum eſt . Quæ ſcripta ſunt , aut poſita in more civi-
tatis , nullam habent difficultatem , cognitionis ſunt
enim , non inventionis . at quæ conſultorum re-
ſponſis explicantur , aut in verborum interpretatio-
ne ſunt poſita , aut in recti pravique diſcrimine .
Vim cujuſque vocis intelligere , aut commune pru-
dentium eſt , aut proprium oratoris : æquitas opti-
mo cuique notiſſima . Nos porro & bonum virum ,
& prudentem in primis oratorem putamus : qui cum 1067
ſe ad id quod eſt optimum naturâ , direxerit , non
magnopere commovebitur , ſi quis ab eo conſultus
diſſentiet , cum ipſis illis diverſas inter ſe opiniones
tueri conceſſum ſit . Sed etiam ſi noſſe , quid quiſque
ſenſerit , volet , lectionis opus eſt, qua nihil eſt in ſtu-
diis minus laborioſum . Quod ſi plerique , deſperata
facultate agendi , ad diſcendum jus declinaverunt ,
quam id ſcire facile eſt oratori , quod diſcunt qui ſua
quoque confeſſione oratores eſſe non poſſunt ? Verum
& M. Cato cum in dicendo præſtantiſſimus , tum ju-
ris idem fuit peritiſſimus : & Scævolæ Servioque Sul-
pitio conceſſa eſt etiam facundiæ virtus . Et M. Tul-
lius non modo inter agendum numquam eſt deſtitu-
tus ſcientia juris , ſed etiam componere aliqua de
eo cœperat : ut appareat , poſſe oratorem non di-
ſcendo tantum juri vacare , ſed etiam docendo . Ve-
rum ea quæ de moribus excolendis ſtudioque juris
præcipimus , ne quis eo credat reprehendenda , quod
multos cognovimus qui tædio laboris , quem ferre
tendentibus ad eloquentiam neceſſe eſt , confugerint
ad hæc deverticula deſidiæ : quorum alii ſe ad album
ac rubricas tranſtulerunt , & formularii , vel , ut
Cicero ait, *leguleji* quidam eſſe maluerunt : tamquam
utiliora eligentes ea quorum ſolam facilitatem ſe-
que-

quebantur: alii pigritiæ arrogantioris, qui ſubito fronte conficta, immiſſâque barba, veluti deſpexiſ-
1068 ſent oratoria præcepta, paullum aliquid ſederunt in ſcholis philoſophorum, ut deinde in publico triſtes, domi diſſoluti, captarent auctoritatem contemtu ceterorum. Philoſophia enim ſimulari poteſt, eloquentia non poteſt.

CAPUT IV.

Neceſſariam Oratori cognitionem hiſtoriarum.

IN primis vero abundare debet Orator *exemplorum copia*, cum veterum, tum etiam novorum: adeo ut non ea modo quæ conſcripta ſunt hiſtoriis, aut ſermonibus velut per manus tradita, quæque quotidie aguntur, debeat noſſe: verum ne ea quidem quæ ſunt a clarioribus poetis ficta, negligere. Nam illa quidem priora, aut teſtimoniorum, aut etiam judicatorum obtinent locum. Sed hæc quoque aut vetuſtatis fide tuta ſunt, aut ab hominibus magnis præceptorum loco ficta creduntur. Sciat ergo quam plurima: unde etiam ſenibus auctoritas major eſt, quod plura noſſe & vidiſſe creduntur: quod Homerus frequentiſſime teſtatur. Sed non eſt exſpectanda
1069 ultima ætas, cum ſtudia præſtent, ut, quantum ad cognitionem pertinet rerum, etiam præteritis ſeculis vixiſſe videamur.

CAPUT V.

Quæ ſint Oratori inſtrumenta.

HÆc ſunt quæ me redditurum promiſeram, *inſtrumenta*, non artis, ut quidam putaverunt, ſed ipſius *oratoris*. Hæc arma habere ad manum, horum

rum

rum ſcientia debet eſſe ſuccinctus, accedente verborum figurarumque facili copia, & inventionis ratione, & diſponendi uſu, & memoriæ firmitate, & actionis gratia. Sed plurimum ex his valet *animi præſtantia*, quam nec metus frangat, nec acclamatio terreat, nec audientium auctoritas ultra debitam reverentiam tardet. Nam ut abominanda ſunt contraria his vitia confidentiæ, temeritatis, improbitatis, arrogantiæ: ita citra conſtantiam, fiduciam, fortitudinem, nihil ars, nihil ſtudium, nihil profectus ipſe profuerit: ut ſi des arma timidis & imbellibus. Invitus mehercle dico, quoniam & aliter accipi poteſt, ipſam verecundiam, vitium quidem, ſed amabile, & quæ virtutes facillime generet, eſſe interim adverſam, multiſque in cauſſa fuiſſe, ut bona ingenii ſtudiique in lucem non prolata, ſitu quodam ſecreti conſumerentur. Sciat autem, ſi quis hæc, forte minus adhuc peritus diſtinguendi vim cujuſque verbi, leget, non probitatem a me reprehendi, ſed verecundiam, quæ eſt timor quidam, 1070
reducens animum ab iis quæ facienda ſunt, unde confuſio, & cœpti pœnitentia, & ſubitum ſilentium. Quis porro dubitet vitiis adſcribere affectum propter quem facere honeſte pudet? Neque ego rurſus nolo eum qui ſit dicturus, & ſollicitum ſurgere, & colore mutari, & periculum intelligere: quæ ſi non accident, etiam ſimulanda erunt: ſed intellectus hic ſit operis, non metus: moveamurque, non concidamus. Optima eſt autem emendatio verecundiæ, *fiducia*: & quamlibet imbecilla frons, magnâ *conſcientiâ* ſuſtinetur. Sunt & naturalia, ut ſupra dixi, quæ tamen & cura juvantur, inſtrumenta, *vox*, *latus*, *decor*: quæ quidem tantum valent, ut frequenter famam ingenii faciant. Habuit oratores ætas noſtra copioſiores: ſed cum diceret, eminere inter æquales *Trachallus* videbatur: eâ

cor-

corporis ſublimitas erat, is ardor oculorum, frontis auctoritas, geſtus præſtantia, vox quidem non ut Cicero deſiderat, pæne tragœdorum, ſed ſuper omnes, quos ego quidem audierim, tragœdos. Certe cum in baſilica Julia diceret primo tribunali, quatuor autem judicia, ut moris eſt, cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent, & auditum eum & intellectum, &, quod agentibus ceteris contumelioſiſſimum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. Sed hoc votum eſt, & rara felicitas: quæ ſi non adſit, ſane ſufficiat, ab iis quibus quis dicit, audiri. Talis eſſe debet orator, & hæc ſcire.

1071

CAPUT VI.

Quod ſit incipiendi cauſſas agere tempus.

Agendi autem initium ſine dubio ſecundum vires cujuſque ſumendum eſt: neque ego annos definiam, cum *Demoſthenem* puerum admodum actiones pupillares habuiſſe manifeſtum ſit: *Calvus*, *Cæſar*, *Pollio*, multum ante quæſtoriam omnes ætatem graviſſima judicia ſuſceperint: prætextatos egiſſe quoſdam ſit traditum: *Cæſar Auguſtus* duodecim natus annos aviam pro Roſtris laudaverit. Modus mihi videtur quidam tenendus, ut neque præpropere diſtringatur immatura frons, & quidquid eſt illud adhuc acerbum, proferatur. Nam inde & contemtus operis innaſcitur, & fundamenta jaciuntur impudentiæ, & (quod eſt ubique pernicioſiſſimum) prævenit vires fiducia. Nec rurſus differendum eſt tyrocinium in ſenectutem. Nam quotidie metus creſcit, majuſque fit ſemper quod auſuri ſumus: &, dum deliberamus, quando incipiendum ſit, incipere jam ſerum eſt. Quare fructum ſtudiorum viridem &

adhuc

Digitized by Google

adhuc dulcem promi decet, dum & venia & ſpes
eſt, & paratus favor, & audere non dedecet: &,
ſi quid deſit operi, ſupplet ætas: &, ſiqua ſunt di-
cta juveniliter, pro indole accipiuntur: ut totus il-
le Ciceronis pro Sexto Roſcio locus, *Quid enim tam* 1072
*commune, quam ſpiritus vivis, terra mortuis, mare
fluctuantibus, litus ejectis?* Quæ cum ſex & viginti
natus annos, ſummis audientium clamoribus dixe-
rit, deſerbuiſſe tempore, & annis liquata jam ſe-
nior idem fatetur. Et hercle quantumlibet ſecreta
ſtudia contulerint, eſt tamen proprius quidam fori
profectus: alia lux, alia veri diſcriminis facies: pluſ-
que, ſi ſepares, uſus ſine doctrina, quam citra u-
ſum doctrina, valeat. Ideoque nonnulli ſenes in
ſchola facti ſtupent novitate, cum in judicia vene-
runt, & omnia ſuis exercitationibus ſimilia deſide-
rant. At illic & judex tacet, & adverſarius obſtre-
pit, & nihil temere dictum perit: &, ſiquid tibi
ipſe ſumas, probandum eſt: & laboratam conge-
ſtamque dierum ac noctium ſtudio actionem aqua de-
ficit: & omiſſo magna ſemper flandi tumore, in
quibuſdam cauſſis loquendum eſt, quod illi diſerti
minime ſciunt. Itaque nonnullos reperias qui ſibi
eloquentiores videantur, quam ut cauſſas agant.
Ceterum illum quem juvenem, teneriſque adhuc
viribus nitentem in forum deduximus, & incipere
a quam maxime facili ac favorabili cauſſa velim, ut
catuli ferarum molliore præda ſaginantur: & non 1073
utique ab hoc initio continuare operam, & ingenio
adhuc alendo callum inducere; ſed jam ſcientem,
quid ſit pugna, & in quam rem ſtudendum ſit, refi-
ci atque renovari. Sic & tyrocinii metum, dum
facilius eſt audere, tranſierit, nec audendi facilita-
tem uſque ad contemtum operis adduxerit. Uſus
eſt & hac ratione M. Tullius: & cum jam clarum
meruiſſet inter patronos, qui tum erant, nomen,
in

in Aſiam navigavit, ſeque & aliis ſine dubio eloquentiæ ac ſapientiæ magiſtris, ſed præcipue tamen Apollonio Moloni, quem Romæ quoque audierat, Rhodi rurſus formandum ac velut recoquendum dedit. Tum dignum operæ pretium venit cum inter ſe congruunt præcepta & experimenta.

CAPUT VII.

Quæ in ſuſcipiendis cauſſis Oratori obſervanda ſint.

CUm ſatis in omne certamen virium fecerit,
prima ei cura in ſuſcipiendis cauſſis erit: in
quibus defendere quidem reos profecto, quam facere,
vir bonus mallet: non tamen ita nomen ipſum
accuſatoris horrebit, ut nullo neque publico neque
privato duci poſſit officio, ut aliquem ad reddendam
rationem vitæ vocet. Nam & leges ipſæ nihil valeant,
niſi actoris idonea voce munitæ: & ſi pœnas
ſcelerum expetere fas non eſt, prope eſt ut ſcelera
ipſa permiſſa ſint: & licentiam malis dari, certe
contra bonos eſt. Quare neque ſociorum querelas,
nec amici vel propinqui necem, nec erupturas in
rempublicam conſpirationes inultas patietur orator:
non pœnæ nocentium cupidus, ſed emendan-
1074 di vitia, corrigendique mores. Nam qui ratione
traduci ad meliora non poſſunt, ſolo metu continentur.
Itaque ut accuſatoriam vitam vivere & ad deferendos
reos præmio duci, proximum latrocinio
eſt: ita peſtem inteſtinam propulſare, cum propugnatoribus
patriæ comparandum. Ideoque principes
in republica viri non detrectaverunt hanc officii partem:
creditique ſunt etiam clari juvenes, obſidem
reipublicæ dare malorum civium accuſationem, quia
nec odiſſe improbos, nec ſimultates provocare, niſi
ex fiducia bonæ mentis videbantur. Idque cum ab
Hor-

Hortenſio, Lucullis, Sulpitio, Cicerone, Cæſare,
plurimis aliis, tum ab utroque Catone factum eſt:
quorum alter appellatus eſt *ſapiens*, alter niſi credi-
tur fuiſſe, vix ſcio, cui reliquerit hujus nominis
locum. Namque defendet omnis orator, idemque
portum illum eloquentiæ ſuæ ſalutarem non etiam
piratis patefaciet, duceturque in advocationem ma-
xime cauſſa. Quoniam tamen omnes qui non im-
probe litigabunt, quorum certe bona pars eſt, ſuſti-
nere non poteſt unus, aliquid etiam commendanti-
um perſonis dabit, & ipſorum qui judicio decer-
nent, ut optimi cujuſque voluntate moveatur, nam-
que hos & amiciſſimos vir bonus habebit. Summo-
vendum vero eſt utrumque ambitus genus, vel po-
tentibus contra humiles venditandi operam ſuam:
vel illud etiam, jactantius minores, utique contra 1075
dignitatem, attollendi. Non enim fortuna cauſſas
vel juſtas vel improbas facit. Neque vero pudor ob-
ſtet, quo minus ſuſceptam, cum melior videretur,
litem, cognita inter dicendum iniquitate, dimittat,
cum prius litigatori dixerit verum. Nam & in hoc
maximum, ſi æqui judices ſumus, beneficium eſt,
ut non fallamus vana ſpe litigantem. Neque eſt di-
gnus opera patroni, qui non utitur conſilio. Et cer-
te non convenit ei quem oratorem eſſe volumus,
injuſta tueri ſcientem. Nam ſi ex illis quas ſupra
diximus, cauſſis falſum tuebitur, erit tamen hone-
ſtum quod ipſe faciet. Gratiſne ei ſemper agendum
ſit, tractari poteſt. Quod ex prima ſtatim fronte di-
judicare, imprudentium eſt. Nam quis ignorat,
quin id longe ſit honeſtiſſimum, ac liberalibus diſci-
plinis, & illo quem exigimus, animo digniſſimum,
non vendere operam, nec elevare tanti beneficii au-
ctoritatem? cum pleraque hoc ipſo poſſint videri vi-
lia, quod pretium habent. Cæcis hoc, ut ajunt,
ſatis clarum eſt: nec quiſquam qui ſufficientia ſibi
(mo-

(modica autem hæc ſunt) poſſidebit , hunc quæſtum ſine crimine ſordium fecerit . At ſi res familiaris amplius aliquid ad uſus neceſſarios exiget , ſecundum omnes ſapientium leges patietur ſibi gratiam referri : cum & Socrati collatum ſit ad victum : & Zeno , Cleanthes , Chryſippus mercedes a diſcipulis acceptaverint . Neque enim video , quæ juſtior acquirendi ratio , quam ex honeſtiſſimo labore , & ab iis de quibus optime meruerint , quique ſi nihil invicem præſtent , indigni fuerint defenſione . Quod
1076 quidem non juſtum modo , ſed neceſſarium etiam eſt, cum hæc ipſa opera , tempuſque omne , alienis negotiis datum , facultatem aliter acquirendi recidant . Sed tum quoque tenendus eſt modus: ac plurimum refert , & *a quo* accipiat , & *quantum* , & *quouſque* . Paciſcendi quidem ille piraticus mos , & imponentium periculis pretia procul abominanda negotiatio , etiam a mediocriter improbis aberit : cum præſertim bonos homines bonaſque cauſſas tuenti non ſit metuendus ingratus ; qui ſi futurus , malo tamen ille peccet . Nihil ergo acquirere volet orator ultra quam ſatis erit: ac ne pauper quidem tamquam mercedem accipiet , ſed mutua benevolentia utetur , cum ſciat ſe tanto plus præſtitiſſe : quia nec venire hoc beneficium oportet , nec perire . Denique ut gratus ſit , ad eum magis pertinet qui debet .

CAPUT VIII.

Quæ in diſcendis cauſſis Oratori obſervanda ſint.

PRoxima *diſcenda cauſſæ ratio* , quod eſt orationis fundamentum . Neque enim quiſquam tam in-
1077 genio tenui reperitur , qui , cum omnia quæ ſunt in cauſſa , diligenter cognoverit , ad docendum certe judicem non ſufficiat . Sed ejus rei pauciſſimis cu-

ra

ra eſt. Nam ut taceam de negligentibus, quorum nihil refert, ubi litium cardo vertatur, dum ſint quæ vel extra cauſſam ex perſonis aut communi tractatu locorum occaſionem clamandi largiantur: aliquos & ambitio pervertit, qui partim tamquam occupati, ſemperque aliud habentes quod ante agendum ſit, pridie ad ſe venire litigatorem, aut eodem matutino jubent. nonnumquam etiam inter ipſa ſubſellia didiciſſe ſe gloriantur. partim jactantiâ ingenii, ut res cito accepiſſe videantur, tenere ſe & intelligere prius pæne, quam audiant, mentiti, cum multa & diſerte, ſummiſque clamoribus, quæ neque ad judicem, neque ad litigatorem pertineant, decantaverunt, bene ſudantes beneque comitati per forum reducuntur. Ne illas quidem tulerim delicias eorum qui doceri amicos ſuos jubent: quamquam minus mali eſt, ſi illi ſaltem recte diſcant, recteque doceant. Sed quis diſcet tam bene, quam patronus? Quomodo autem ſequeſter ille & media litium manus, & quidam interpres, impendet æquo animo laborem in alienas actiones, cum dicturus ipſe non ſit? Peſſimæ vero conſuetudinis, libellis eſſe contentum, quos componit aut litigator, qui confugit ad patronum quia liti ipſe non ſufficit: aut aliquis ex eo genere advocatorum qui ſe non poſse agere confitentur, deinde faciunt id quod eſt in agendo difficillimum. Nam qui judicare, quid *dicendum*, quid *diſſimulandum*, quid *declinandum*, *mutandum*ve, *fingendum* etiam ſit, poteſt, cur non ſit orator, quando 1078
quod difficilius eſt, facit? Hi porro non tantum nocerent, ſi omnia ſcriberent uti geſta ſunt. Nunc conſilium & colores adjiciunt, & aliqua pejora veris, quæ plerique cum acceperunt, immutare nefas habent, & velut themata in ſcholis poſita cuſtodiunt. Deinde deprehenduntur, & cauſſam, quam diſcere ex ſuis litigatoribus noluerunt, ex adverſa-

riis diſcunt. Liberum igitur demus ante omnia iis, quorum negotium erit, *tempus* ac *locum:* exhortemurque ultro, ut omnia quamlibet verboſe, & unde volent, repetito tempore exponant. Non enim tam obeſt audire ſupervacua, quam ignorare neceſſaria. Frequenter autem & vulnus & remedium in iis orator inveniet quæ litigatori in neutram partem habere momentum videbantur. Nec tanta ſit acturo memoriæ fiducia, ut ſubſcribere audita pigeat. Nec ſemel audiſſe ſit ſatis: cogendus eadem iterum ac ſæpius dicere litigator, non ſolum quia effugere aliqua primâ expoſitione potuerunt, præſertim hominem (quod ſæpe evenit) imperitum: ſed etiam, ut ſciamus, an eadem dicat. Plurimi enim mentiuntur, &, tamquam non doceant cauſſam, ſed agant, non ut cum patrono, ſed ut cum judice loquuntur. Quapropter numquam ſatis credendum eſt, ſed agitandus omnibus modis, & turbandus, & evocandus. Nam ut medicis non apparentia modo vitia curanda ſunt, ſed etiam invenienda quæ latent, ſæpe ipſis ea qui ſanandi ſunt, occulentibus: ita advocatus plura, quam oſtenduntur,
1079 tur, aſpiciat. Nam cum ſatis in audiendo patientiæ impenderit, in aliam rurſus ei perſonam tranſeundum eſt, agenduſque adverſarius, proponendum quidquid omnino excogitari contra poteſt, quidquid recipit in ejuſmodi diſceptatione natura. Interrogandus quam infeſtiſſime, ac premendus. Nam, dum omnia quærimus, aliquando ad verum, ubi minime exſpectavimus, pervenimus. In ſumma, optimus eſt in dicendo patronus incredulus. Promittit enim litigator omnia, teſtem populum, paratiſſimas conſignationes, ipſum denique adverſarium quædam non negaturum. Ideoque opus eſt intueri omne litis inſtrumentum: quod videre non eſt ſatis, perlegendum erit. Nam frequentiſſime aut non ſunt omnino

no quæ promittebantur, aut minus continent, aut
cum alio aliquo nocituro permixta ſunt, aut nimia
ſunt, & fidem hoc ipſo detractura, quod non ha-
bent modum. Denique linum ruptum, aut turba-
tam ceram, aut ſine agnitione ſigna frequenter in-
venies: quæ, niſi domi excuſſeris, in foro inopina-
ta decipient: pluſque nocebunt deſtituta, quam non
promiſſa nocuiſſent. Multa etiam quæ litigator
nihil ad cauſſam pertinere crediderit, patronus e-
ruet: modo per omnes quos tradidimus, argumen-
torum locos eat: quos ut circumſpectare in agendo,
& attentare ſingulos minime convenit, propter quas
diximus cauſſas; ita in diſcendo rimari neceſſarium
eſt; quæ *perſona*, quæ *tempora*, quæ *loca*, *inſtituta*, 1080
inſtrumenta, ceteraque, ex quibus non tantum illud
quod eſt artificiale probationis genus, colligi poſſit,
ſed qui metuendi teſtes, quomodo ſint refellendi.
Nam plurimum refert, invidia reus, an odio, an
contemtu laboret: quorum fere pars prima ſuperio-
res, proxima pares, tertia humiliores premit. Sic
cauſſam perſcrutatus, propoſitis ante oculos omni-
bus quæ proſint noceantve, tertiam deinceps per-
ſonam induat judicis, fingatque apud ſe agi cauſſam,
& quod ipſum moviſſet de eadem re pronuntiatu-
rum, id potentiſſimum, apud quemcumque agetur,
exiſtimet: & ſic eum raro fallet eventus, aut culpa
judicis erit.

CAPUT IX.

Quæ ſervanda in agendis cauſſis Oratori ſint.

QUÆ ſint in agendo ſervanda, toto fere opere
exſecuti ſumus: pauca tamen propria hujus
loci, quæ non tam dicendi arte, quam offi-
ciis agendi continentur, attingam. Ante omnia,

Digitized by Google

ne, quod pleriſque accidit, ab utilitate eum cauſſæ præſentis cupido laudis abducat. Nam ut gerentibus bella non ſemper exercitus per plana & amœna ducendus eſt, ſed adeundi plerumque aſperi colles, expugnandæ civitates, quamlibet præciſis impoſitæ rupibus, aut operum mole difficiles: ita oratio gaudebit quidem occaſione latius decurrendi, & æquo congreſſa campo totas vires populariter explicabit: at ſi juris anfractus, aut eruendæ veritatis latebras adire cogetur, non obequitabit, nec illis vibrantibus concitatiſque ſententiis velut miſſilibus utetur: ſed operibus, & cuniculis, & inſidiis, & oc-
1081 cultis artibus rem geret. Quæ omnia non, dum fiunt, laudantur, ſed cum facta ſunt: unde etiam cupidis minus opinionis, plus fructûs venit. Nam cum illa dicendi vitioſa jactatio inter plauſores ſuos detonuit, reſurgit veræ virtutis fortior fama: nec judices, a quo ſint moti, diſſimulant, & doctis creditur: nec eſt orationis vera laus niſi cum finita eſt. Veteribus quidem etiam diſsimulare eloquentiam fuit moris: idque M. Antonius præcipit, quo plus dicentibus fidei, minuſque ſuſpectæ advocatorum inſidiæ forent. Sed illa diſsimulari quæ tum erat, potuit: nondum enim tantum dicendi lumen acceſſerat, ut etiam per obſtantia erumperet. Quare artes quidem & conſilia lateant, & quidquid, ſi deprehenditur, perit. Hactenus eloquentia ſecretum habet. *Verborum* quidem *delectus*, *gravitas ſententiarum*, *figurarum elegantia*, aut non ſunt, aut apparent: ſed vel propter hoc ipſum oſtentanda non ſunt, quod apparent: aut ſi unum e duobus eligendum, cauſſa potius laudetur, quam patronus. Finem tamen hunc præſtabit orator, ut videatur optimam cauſſam optime egiſſe. Illud certum erit, neminem pejus agere, quam qui diſplicente cauſſa placet: neceſſe eſt enim, extra cauſſam ſit quod pla-

placet. Nec illo faſtidio laborabit orator non a-
gendi cauſſas minores, tamquam infra eum ſint, aut
detractura ſit opinioni minus liberalis materia.
Nam & ſuſcipiendi ratio juſtiſſima eſt, officium, &
optandum etiam, ut amici quam minimas lites ha-
beant: & abunde dixit bene quiſquis rei ſatisfe-
cit. At quidam, etiamſi forte ſuſceperunt negotia
paullo ad dicendum tenuiora, extrinſecus adductis
ea rebus circumlinunt, ac, ſi defecerint alia, con- 1082
viciis implent vacua cauſſarum; ſi contingit, veris;
ſi minus, fictis; modo ſit materia ingenii, merea-
turque clamorem, dum dicitur. Quod ego adeo lon-
ge puto ab oratore perfecto, ut eum ne vera qui-
dem objecturum, niſi id cauſſa exigit, credam. Ea
eſt enim prorſus *canina*, ut ait Appius, *eloquentia*,
cenſuram maledicendi ſubire: quod facientibus, etiam
male audiendi præſumenda patientia eſt. Nam & in
ipſos ſit impetus frequenter, qui egerunt, & certe
patroni petulantiam litigator luit. Sed hæc minora
ſunt ipſo illo vitio animi quo maledicus a malefico
non diſtat, niſi occaſione. Turpis voluptas, & in-
humana, & nulli audientium bono grata: a litiga-
toribus quidem frequenter exigitur, qui ultionem
malunt, quam defenſionem. Sed neque alia multa
ad arbitrium eorum facienda ſunt. Hoc quidem quis
hominum liberi modo ſanguinis ſuſtineat, petulans
eſſe ad alterius arbitrium? Atqui etiam in advoca-
tos partis adverſæ libenter nonnulli invehuntur:
quod niſi ſi forte meruerunt, & inhumanum eſt re-
ſpectu communium officiorum, & cum ipſi qui di-
cit, inutile (nam idem juris reſponſuris datur) tum
cauſſæ contrarium, quia plane adverſarii, fiunt &
inimici: & quantulumcumque his virium eſt, con-
tumeliâ augetur. Super omnia perit illa quæ plu-
rimum oratori & auctoritatis & fidei affert, mode-
ſtia, ſi a viro bono in rabulam latratoremque con- 1083

vertitur, compoſitus non ad animum judicis, ſed ad ſtomachum litigatoris. Frequenter etiam ſpecies libertatis deducere ad temeritatem ſolet, non cauſſis modo, ſed ipſis quoque qui dixerunt, periculoſam. Nec immerito Pericles ſolebat optare, ne quod ſibi verbum in mentem veniret quo populus offenderetur. Sed quod ille de populo, id ego de omnibus ſentio qui tantumdem poſſunt nocere. Nam quæ *fortia*, dum dicuntur, videbantur, *ſtulta*, cum læſerunt, vocantur. Nunc quia varium fere propoſitum agentium fuit, & quorumdam cura, tarditatis, quorumdam facilitas, temeritatis crimine laboravit: quem credam fore in hoc oratoris modum, tradere non alienum videtur. Afferet ad dicendum curæ ſemper quantum plurimum poterit. Neque enim ſolum negligentis, ſed & mali, & in ſuſcepta cauſſa perfidi ac proditoris eſt, pejus agere quam poſſit. Ideoque ne ſuſcipiendæ quidem ſunt cauſſæ plures, quam quibus ſuffecturum ſe ſciat. Dicet ſcripta, quum res patietur, plurima: &, ut Demoſthenes ait, ſi continget, & ſculpta. Sed hoc aut primæ actiones, aut quæ in judiciis publicis poſt interjectos dies dantur, permiſerint: at cum protinus reſpondendum eſt, omnia parari non poſſunt, adeo ut paullo minus promtis etiam noceat ſcripſiſſe, ſi alia ex diverſo, quam opinati fuerant, occurrerint. Inviti enim recedunt a præparatis, & tota actione
1084 reſpiciunt, requiruntque, num aliquid ex illis intervelli, atque ex tempore dicendis inferi poſſit: quod ſi fiat, non cohæret, nec commiſſuris modo, ut in opere male juncto, hiantibus, ſed ipsâ coloris inæqualitate detegitur. Ita nec liber eſt impetus, nec cura contexta, & utrumque alteri obſtat. Illa enim quæ ſcripta ſunt, retinent animum, non ſequuntur. Itaque in his actionibus *omni*, ut agricolæ dicunt, *pede ſtandum eſt*. Nam cum in propoſitione

ne ac refutatione cauſſa conſiſtat, quæ noſtræ partis ſunt, ſcripta eſſe poſſunt: quæ etiam reſponſurum adverſarium certum eſt, (eſt enim aliquando certum) pari cura refelluntur. Ad alia unum paratum afferre poſſumus, ut cauſſam bene noverimus, alterum ibi ſumere, ut dicentem adverſarium diligenter audiamus. Licet tamen præcogitare plura, & animum ad omnes caſus componere: idque eſt tutius ſtylo, quo facilius & omittitur cogitatio, & tranſfertur. Sed ſive in reſpondendo fuerit ſubito dicendum, ſive quæ alia ita exegerit ratio, numquam oppreſſum ſe ac deprehenſum credet orator cui diſciplina & ſtudium & exercitatio dederit vires etiam facilitatis: quemque armatum ſemper, ac velut in procinctu ſtantem, non magis umquam in cauſſis oratio, quam in rebus quotidianis ac domeſticis ſermo deficiet, nec ſe umquam propter hoc oneri ſubtrahet, modo ſit cauſſæ diſcendæ tempus, nam cetera ſemper ſciet.

CAPUT X. 1085

De genere dicendi.

SUpereſt, ut dicam *de genere orationis*. Hic erat propoſitus a nobis in diviſione prima locus tertius: nam ita promiſeram, me de *arte*, de *artifice*, de *opere* dicturum. Cum ſit autem rhetorices atque oratoris opus *oratio*, pluresque ejus formæ, ſicut oſtendam; in omnibus his & *ars* eſt & *artifex*: plurimum tamen invicem differunt, nec ſolum ſpecie, ut ſignum ſigno, & tabula tabulæ, & actio actioni; ſed genere ipſo, ut a Græcis Tuſcanicæ ſtatuæ, & Aſianus eloquens Attico. Suos autem hæc operum genera quæ dico, ut auctores, ſic etiam amatores habent: atque ideo nondum eſt perfectus orator, ac

neſcio an ars ulla , non ſolum quia aliud in alio ma-
gis eminet , ſed quod non una omnibus forma pla-
cuit , partim conditione vel temporum vel locorum ,
partim judicio cujuſque atque propoſito . Primi ,
quorum quidem opera non vetuſtatis modo gratia
viſenda ſint , clari pictores fuiſſe dicuntur *Polygnotus*
atque *Aglaophon* , quorum ſimplex color tam ſui ſtu-
dioſos adhuc habet , ut illa prope rudia , ac velut
1086 futuræ mox artis primordia , maximis qui poſt eos
extiterunt , auctoribus præferantur , proprio quo-
dam intelligendi (ut mea fert opinio) ambitu . Poſt
Zeuxis atque *Parrhaſius* non multum ætate diſtantes
(circa Peloponneſia ambo tempora : nam cum Par-
rhaſio ſermo Socratis apud Xenophontem invenitur)
plurimum arti addiderunt. Quorum prior lumi-
num umbrarumque inveniſſe rationem , ſecundus
examinaſſe ſubtilius lineas traditur . Nam Zeuxis
plus membris corporis dedit , id amplius atque au-
guſtius ratus , atque (ut exiſtimant) *Homerum* ſecu-
tus , cui validiſſima quæque forma etiam in feminis
placet . Ille vero ita circumſcripſit omnia , ut eum
legumlatorem vocent , quia deorum atque heroum ef-
figies , quales ab eo ſunt traditæ , ceteri , tamquam
ita neceſſe ſit , ſequuntur . Floruit autem circa Phi-
lippum , & uſque ad ſucceſſores Alexandri , pictura
præcipue , ſed diverſis virtutibus . Nam cura *Proto-
genes* , ratione *Pamphilus* ac *Melantius* , facilitate
Antiphilus , concipiendis viſionibus (quas φαντασίας
vocant) *Theon Samius* , ingenio & gratia , quam in
ſe ipſe maxime jactat , *Apelles* eſt præſtantiſſimus .
1087 *Euphranorem* admirandum facit , quod & ceteris o-
ptimis ſtudiis inter præcipuos , & pingendi fingendi-
que idem mirus artifex fuit . Similis in ſtatuis diffe-
rentia . Nam duriora , & Tuſcanicis proxima *Ca-
lon* atque *Egeſias* , jam minus rigida *Calamis* , mol-
liora adhuc ſupradictis *Myron* fecit . Diligentia ac
decor

decor in *Polycleto* ſupra ceteros, cui quamquam a pleriſque tribuitur palma, tamen, ne nihil detrahatur, deeſſe pondus putant. Nam ut humanæ formæ decorem addiderit ſupra verum, ita non expleviſſe deorum auctoritatem videtur. Quin ætatem quoque graviorem dicitur refugiſſe, nihil auſus ultra leves genas. At quæ *Polycleto* defuerunt, *Phidiæ* atque *Alcameni* dantur. *Phidias* tamen diis, quam hominibus, efficiendis melior artifex traditur, in ebore vero longe citra æmulum, vel ſi nihil niſi *Minervam Athenis*, aut *Olympium in Elide Jovem*, feciſſet: cujus pulchritudo adjeciſſe aliquid etiam receptæ religioni videtur, adeo majeſtas operis deum æquavit. Ad veritatem *Lyſippum* & *Praxitelem* acceſſiſſe optime affirmant. Nam *Demetrius* tamquam nimius in ea reprehenditur, & fuit ſimilitudinis, quam pulchritudinis, amantior. In oratione vero ſi ſpecies intueri velis, totidem pæne reperias ingeniorum, quot corporum, formas. Sed fuere quædam genera dicendi conditione temporum horridiora, 1088
alioqui magnam jam ingenii vim præ ſe ferentia. Hinc ſunt *Lælii*, *Africani*, *Catones*, *Gracchi*que, quos tu licet *Polygnotos* vel *Calonas* appelles. Mediam illam formam teneant *L. Craſſus*, *Q. Hortenſius*. Tum deinde effloreſcat non multum inter ſe diſtantium tempore oratorum ingens proventus. Hinc *vim* Cæſaris, *indolem* Cœlii, *ſubtilitatem* Callidii, *gravitatem* Bruti, *acumen* Sulpicii, *acerbitatem* Caſſii, *diligentiam* Pollionis, *dignitatem* Meſſalæ, *ſanctitatem* Calvi reperiemus. In his etiam quos ipſi vidimus, *copiam* Senecæ, *vires* Africani, *maturitatem* Afri, *jucunditatem* Criſpi, *ſonum* Trachalli, *elegantiam* Secundi. At *M. Tullium*, non illum habemus *Euphranorem* circa plurium artium ſpecies præſtantem, ſed in omnibus, quæ in quoque laudantur, eminentiſſimum. Quem tamen & ſuorum homines temporum in-

inceſſere audebant ut tumidiorem, & Aſianum, & redundantem, & in repetitionibus nimium, & in ſalibus aliquando frigidum, & in compoſitione fractum, exſultantem, ac pæne (quod procul abſit) viro molliorem. Poſtea vero quam triumvirali proſcriptione conſumtus eſt, paſſim qui oderant, qui invidebant, qui æmulabantur, adulatores etiam præſentis potentiæ, non reſponſurum invaſerunt. Ille tamen, qui jejunus a quibuſdam & aridus habetur, non aliter ab ipſis inimicis male audire, quam nimiis floribus & ingenii affluentia, potuit. Falſum utrumque, ſed tamen illa mentiendi propior occaſio. Præcipue vero preſſerunt eum qui videri Atticorum
1089 imitatores concupierant. Hæc manus, quaſi quibuſdam ſacris initiata, ut alienigenam, & virum ſuperſtitioſum, devinctumque illis legibus inſequebatur. Unde nunc quoque aridi, & exſucci, & exſangues (hi ſunt enim qui ſuæ imbecillitati ſanitatis appellationem, quæ eſt maxime contraria, obtendant) quia clariorem vim eloquentiæ, velut Solem, ferre non poſſunt, umbra magni nominis deliteſcunt: quibus quia multa, & pluribus locis Cicero ipſe reſpondit, tutior mihi de hoc diſſerendi brevitas erit. Et antiqua quidem illa diviſio inter *Aſianos* atque *Atticos* fuit, cum hi preſſi & integri, contra inflati illi & inanes haberentur: & in his nihil ſuperflueret, illis judicium maxime ac modus deeſſet. Quod quidam, quorum & *Santra* eſt, hoc putant accidiſſe, quod, paullatim ſermone Græco in proximas Aſiæ civitates influente, nondum ſatis periti loquendi facundiam concupierint: ideoque ea quæ proprie ſignari poterant, circuitu cœperint enuntiare, ac deinde in eo perſeverarint. Mihi autem orationis differentiam feciſſe & dicentium & audientium naturæ videntur, quod *Attici* limati quidem & emuncti nihil inane aut redundans ferebant: *Aſiana* gens

tu-

tumidior alioqui atque jactantior, vaniore etiam dicendi gloria inflata eſt. Tertium mox qui hæc dividebant, adjecerunt *genus Rhodium*: quod velut medium eſſe atque ex utroque mixtum volunt. Neque 1090
enim *Attice* preſſi, neque *Aſiane* ſunt abundantes, ut aliquid habere videantur gentis, aliquid auctoris. *Æſchines* enim, qui hunc exſilio delegerat locum, intulit eo ſtudia Athenarum, quæ, velut ſata quædam cœlo terraque degenerant, ſaporem illum Atticum peregrino miſcuerunt. Lenti ergo quidem ac remiſſi, non ſine pondere tamen: neque fontibus puris, neque torrentibus turbidis, ſed lenibus ſtagnis ſimiles habentur. Nemo igitur dubitaverit, longe eſſe optimum genus Atticorum. In quo ut eſt aliquid inter ipſos commune, id eſt, judicium acre, terſumque: ita ingeniorum plurimæ formæ. Quapropter mihi falli multum videntur qui ſolos eſſe *Atticos* credunt tenues, & lucidos, & ſignificantes, ſed quadam eloquentiæ frugalitate contentos, ac ſemper manum intra pallium continentes. Nam quis erit hic *Atticus?* Sit *Lyſias*, hunc enim amplectuntur amatores iſtius nominis modum. Non igitur jam uſque ad *Coccum* & *Andocidem* remittemur? Interrogare tamen velim, an *Iſocrates Attice* dixerit? Nihil enim tam eſt *Lyſiæ* diverſum. Negabunt? At ejus ſchola principes oratorum dedit. Quæratur ſimilius aliquid. *Hyperides Atticus?* Certe. At plus indulſit voluptati. Tranſeo plurimos, *Lycurgum*, *Ariſtogitona*, & his priores, *Iſæum*, *Antiphontem*: quos, ut homines, inter ſe genere ſimiles, differentes dixeris ſpecie. Quid ille cujus modo fecimus men- 1091
tionem, *Æſchines?* nonne his latior & audentior & excelſior? Quid denique *Demoſthenes?* non cunctos illos tenues & circumſpectos, vi, ſublimitate, impetu, cultu, compoſitione ſuperavit? non inſurgit locis? non figuris gaudet? non translationibus nitet?

tet ? non oratione ficta dat carentibus vocem ? non illud jusjurandum per cæſos in *Marathone* ac *Salamine* propugnatores reipublicæ, ſatis manifeſto docet præceptorem ejus *Platonem* fuiſſe ? Quem ipſum num *Aſianum* appellabimus, plerumque inſtinctis divino ſpiritu vatibus comparandum ? Quid *Periclea ?* ſimilémne credimus *Lyſiaca* gracilitati, quem fulminibus & cœleſti fragori comparant Comici, dum illi conviciantur ? Quid eſt igitur cur in iis demum qui tenui venula per calculos fluunt, *Atticum ſaporem* putent ? ibi demum *thymum redolere dicant ?* Quos ego exiſtimo, ſi quod in his finibus uberius invenerint ſolum, fertilioremve ſegetem, negaturos *Atticam* eſſe, quod plus, quam acceperit, ſeminis reddat, quia hanc ejus terræ fidem *Menander* eludit. Itaque ſi quis nunc ad eas *Demoſthenis* virtutes quas ille ſummus orator habuit, tamen quæ defuiſſe ei, ſive ipſius naturâ, ſive lege civitatis videntur, adjecerit, ut affectus concitatius moveat, audiam di-
1092 centem, Non fecit hoc Demoſthenes ? & ſi quid exierit numeris aptius, fortaſſe non poſſit; ſed tamen ſi quid exierit, non erit *Atticum ?* Melius de hoc nomine ſentiant, credantque *Attice dicere eſſe optime dicere*. Atque in hac tamen opinione perſeverantes Græcos magis tulerim. *Latina* mihi *facundia*, ut inventione, diſpoſitione, conſilio, ceteris hujus generis artibus ſimilis Græcæ ac prorſus diſcipula ejus videtur: ita circa rationem eloquendi vix habere imitationis locum. Namque eſt ipſi ſtatim ſonus durior, quando & jucundiſſimas ex Græcis literas non habemus, vocalem alteram, alteram conſonantem, quibus nullæ apud eos dulcius ſpirant: quas mutuari ſolemus, quoties illorum nominibus utimur. Quod cum contingit, neſcio quomodo velut hilarior protinus renidet oratio, ut in *Zephyris* & *Zopyris*, quæ ſi noſtris literis ſcribantur, ſurdum quiddam & barbarum

rum efficient, & velut in locum earum ſuccedent triſtes & horridæ, quibus Græcia caret. Nam illa quæ ſexta eſt noſtrarum, pæne non humana voce, vel omnino non voce potius, inter diſcrimina dentium efflanda eſt: quæ etiam cum vocalem proximam accipit, quaſſa quodam modo, utique quoties aliquam conſonantium frangit, multo fit horridior.
Æolicæ quoque literæ, qua *ſervum cervum*que dici- 1093
mus, etiam ſi forma a nobis repudiata eſt, vis tamen nos ipſa perſequitur. Duras & illa ſyllabas facit, quæ ad conjungendas demum ſubjectas ſibi vocales eſt utilis, alias ſupervacua, ut *equos* ac *equum* ſcribimus, cum ipſæ etiam hæ vocales duæ efficiant ſonum qualis apud Græcos nullus eſt, ideoque ſcribi illorum literis non poteſt. Quid? quod pleraque nos illa, quaſi mugiente, litera cludimus *M*, qua nullum Græce verbum cadit? At illi *N*, jucundam, & in fine præcipue, quaſi tinnientem, illius loco ponunt, quæ eſt apud nos rariſſima in clauſulis. Quid? quod ſyllabæ noſtræ in *B* literam, & *D* innituntur? adeo aſpere, ut plerique non antiquiſſimorum quidem, ſed tamen veterum, mollire tentaverint, non ſolum *averſa* pro *abverſis* dicendo, ſed & in præpoſitione *B* literæ abſonam & ipſam *S* ſubjiciendo. Sed accentus quoque cum rigore quodam, tum ſimilitudine ipſa minus ſuaves habemus, quia ultima ſyllaba 1094
nec acuta umquam excitatur, nec flexa circumducitur, ſed in gravem, vel duas graves cadit ſemper. Itaque tanto eſt ſermo Græcus Latino jucundior, ut noſtri poetæ, quoties dulce carmen eſſe voluerunt, illorum id nominibus exornent. His illa potentiora, quod res plurimæ carent appellationibus, ut eas neceſſe ſit transferre, aut circumire: etiam in iis quæ denominata ſunt, ſumma paupertas in eadem nos frequentiſſime revolvit: at illis non verborum modo, ſed linguarum etiam inter ſe differentium copia eſt.

Qua-

Quare qui a Latinis exiget illam gratiam ſermonis *Attici*, det mihi in eloquendo eamdem jucunditatem, & parem copiam. Quod ſi negatum eſt, ſententias aptabimus iis vocibus quas habemus, nec rerum nimiam tenuitatem, ut non dicam pinguioribus, fortioribus certe verbis miſcebimus, ne virtus utraque pereat ipſa confuſione. Nam quo minus adjuvat ſermo, rerum inventione pugnandum eſt. Senſus ſublimes variique eruantur. Permovendi omnes affectus erunt, oratio translationum nitore illuminanda. Non poſſumus eſſe tam graciles? ſimus fortiores. Subtilitate vincimur? valeamus pondere. Proprietas penes illos eſt certior? copia vincamus.
1095 Ingenia Græcorum, etiam minora, ſuos portus habent? nos plerumque majoribus velis moveamur: validior ſpiritus noſtros ſinus tendat. Non tamen alto ſemper feremur: nam & litora interim ſequenda ſunt. Illis facilis per quælibet vada acceſſus, ego aliquid non multo tamen altius, in quo mea cymba non ſidat, inveniam. Neque enim ſi tenujora hæc ac preſſiora Græci melius, in eoque vincimur ſolo, & ideo in comœdiis non contendimus, prorſus tamen omittenda pars hæc orationis, ſed exigenda ut optime poſſumus: poſſumus autem rerum & modo & judicio eſſe ſimiles: verborum gratia, quam in ipſis non habemus, extrinſecus condienda eſt. An non in privatis & acutus, & non aſper, & non indiſtinctus, & non ſupra modum elatus *M. Tullius?* non in *M. Callidio* inſignis hæc virtus? non *Scipio*, *Lælius*, *Cato* in eloquendo velut *Attici Romanorum* fuerunt? Cui porro non ſatis eſt quo nihil eſſe melius poteſt? Ad hoc quidam nullam eſſe naturalem putant eloquentiam niſi quæ ſit quotidiano ſermo-
1096 ni ſimillima, quocum amicis, conjugibus, liberis, ſervis loquamur, contenti promere animi voluntatem, nihilque arceſſiti & elaborati requirentes: quid-

Digitized by Google

quidquid huc ſit adjectum, id eſſe affectationis, & ambitioſæ in loquendo jactantiæ, remotum a veritate, fictumque ipſorum gratiâ verborum, quibus ſolum a natura ſit officium attributum, ſervire ſenſibus: ſicut athletarum corpora etiamſi validiora fiant exercitatione, & lege quadam ciborum, non tamen eſſe naturalia, atque ab illa ſpecie quæ ſit conceſſa hominibus, abhorrere. Quid enim, inquiunt, attinet circuitu res oſtendere, & translationibus, id eſt, aut pluribus aut alienis verbis, cum ſua cnique ſint aſſignata nomina? Denique antiquiſſimum quemque maxime ſecundum naturam dixiſſe contendunt, mox poetis ſimiliores exſtitiſſe, etiamſi parcius, ſimili tamen ratione falſa & impropria virtutes ducentes. Qua in diſputatiòne nonnihil veri eſt, ideoque non tam procul, quam ſit a quibuſdam, recedendum a propriis atque communibus. Si quis tamen (ut in loco dixi compoſitionis) ad neceſſaria, quibus nihil minus eſt, aliquid melius adjecerit, non erit hac calumnia reprehendendus. Nam mihi aliam quamdam videtur habere naturam ſermo vulgaris, aliam viri eloquentis oratio: qui, ſi res indicare modo ſatis eſſet, nihil ultra verborum proprietatem elaboraret, ſed cum debeat delectare, movere, in plurimas animum audientis ſpecies impellere, utetur iis quoque adjutoriis quæ ab eadem ſunt nobis conceſſa natura. Nam & lacertos exercitatione conſtringere, & augere vires, & colorem trahere, naturale eſt: ideoque in omnibus gentibus alius alio facundior habetur, & eloquendo dulcis magis. Quod ſi non eveniret, omnes pares 1097
eſſent, & idem omnes deceret. At loquuntur, & ſervant perſonarum diſcrimen: ita quo quiſque plus efficit dicendo, hoc magis ſecundum naturæ eloquentiam dicit. Quapropter ne illis quidem nimium repugno qui dandum putant nonnihil eſſe tempori-

bus

bus atque auribus, nitidius aliquid atque affecta-
tius poſtulantibus. Itaque non ſolum ad priores
Catonem Gracchoſque, ſed ne ad hos quidem ora-
torem alligandum puto. Atque id feciſſe M. Tul-
lium video, ut cum omnia utilitati, tum partem
quamdam delectationi daret, cum & ipſam ſe rem
agere diceret (agebat autem maxime) litigato-
ris. Nam hoc ipſo proderat, quod placebat. Ad
cujus voluptates nihil equidem quod addi poſſit in-
venio, niſi ut ſenſus nos quidem dicamus plures.
Neque enim fieri poteſt ſalva tractatione cauſſæ &
dicendi auctoritate, ſi crebra hæc lumina & con-
tinua fuerint, ut non invicem offecerint. Sed me
hactenus cedentem nemo inſequatur ultra: do tem-
pori, ne craſſa toga ſit, non ſerica: ne intonſum
1098 caput, non in gradus atque annulos totum com-
tum: cum in eo qui ſe non ad luxuriam ac libidi-
nem referat, eadem ſpecioſiora quoque ſint quæ
honeſtiora. Ceterum hoc quod vulgo *ſententias* voca-
mus (veteribus præcipueque Græcis in uſu non fuit,
apud Ciceronem invenio) dum rem contineant, &
copia non redundent, & ad victoriam ſpectent, quis
utile neget? Feriunt animum, & uno ictu frequen-
ter impellunt, & ipſa brevitate magis hærent, &
dictione perſuadent. Ac ſunt qui hæc excitatiora
lumina, etiamſi dicere permittant, a componendis
tamen orationibus excludenda arbitrentur. Quocir-
ca mihi ne hic quidem locus intactus eſt omittendus,
quod plures eruditorum aliam eſſe dicendi ratio-
nem, aliam ſcribendi putaverunt: ideoque in agen-
do clariſſimos quoſdam nihil poſteritati manſuriſque
mox literis reliquiſſe, ut *Periclem* & *Demadem*: rur-
ſus alios ad componendum optimos, actionibus ido-
neos non fuiſſe, ut *Iſocratem*: præterea in agendo
plus impetus poſſe plerumque, & petitas vel paullo
licentius voluptates. Commovendos enim eſſe, do-
cen-

cendoſque animos imperitorum. At quod libris dedicatur, & in exemplum editur, terſum ac limatum, & ad legem ac regulam compoſitum eſſe oportere: quia veniat in manus doctorum, & judices artis habeat artifices. Quin illi ſubtiles, ut ſimiles ac multi perſuaſerunt magiſtri, παράδειγμα dicendo, 1099
ἐνθύμημα ſcribendo eſſe aptius tradiderunt. Mihi unum atque idem videtur *bene dicere*, ac *bene ſcribere*: neque aliud eſſe oratio ſcripta, quam monumentum actionis habitæ. Itaque nullas non (ut opinor) debet habere virtutes, non dico nulla vitia. Nam imperitis placere aliquando quæ vitioſa ſunt, ſcio. Quo different igitur? Quod ſi mihi des conſilium judicum ſapientum, perquam multa recidam ex orationibus non Ciceronis modo, ſed etiam ejus qui eſt ſtrictior multo, Demoſthenis. Neque enim affectus omnino movendi erunt, nec aures delectatione mulcendæ, cum etiam prooemia ſupervacua eſſe apud tales, Ariſtoteles exiſtimet. non enim trahentur his illi ſapientes. proprie & ſignificanter rem indicare, probatione colligere, ſatis eſt. Cum vero judex detur aut populus, aut ex populo, laturique ſententiam indocti ſæpius, atque interim ruſtici: omnia quæ ad obtinendum quod intendimus, prodeſſe credemus, adhibenda ſunt, eaque etiam cum dicemus, promenda, & cum ſcribemus, ut doceamus quomodo dici oporteat. An *Demoſthenem* mallem ſic egiſſe ut ſcripſit, aut *Ciceronem*? aut eos præſtantiſſimos oratores alio quam ſcriptis cognoſcimus? Melius egerunt igitur, an pejus? nam ſi pejus, ſic potius 1100
oportuit dici, ut ſcripſerunt: ſi melius, ſic oportuit ſcribi, ut dixerunt. Quid ergo? Semper ſic aget orator, ut ſcribit? Si licebit, ſemper: quod ſi impediant brevitate tempora a judice data, multum ex eo quod potuit dici, recidetur: editio habebit omnia. Quæ autem ſecundum naturam judicantium di-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

dicta ſunt, non ita poſteris tradentur, ne videantur propoſiti fuiſſe, non temporis. Nam id quoque plurimum refert, quo modo judex audire velit: atque ei vultus ſæpe ipſe rectus eſt dicentis, ut Cicero præcipit. Ideoque inſtandum iis quæ placere intellexeris, reſiliendum ab iis quæ non recipientur. Sermo ipſe qui facile judicem doceat, optandus. Nec id mirum ſit, cum etiam teſtium perſonis aliqua mutentur. Prudenter enim qui cum interrogaſſet ruſticum teſtem, *an Amphiona noſſet*; negante eo detraxit aſpirationem, breviavitque ſecundam ejus nominis ſyllabam, & ille eum ſic optime norat. Hujuſmodi caſus efficiunt, ut aliquando dicatur aliter quam ſcribitur, cum dicere quomodo ſcribendum eſt, non licet. Altera eſt diviſio, quæ in tres partes & ipſa diſcedit, qua diſcerni poſſe etiam recte dicendi genera inter ſe videntur. Namque unum *ſubtile*, quod ἰσχνὸν vocant. Alterum *grande* atque *robuſtum*, quod conſtituunt ἁδρόν. Tertium alii *medium* ex duobus: alii *floridum* (namque id ἀνθηρὸν appellant) addiderunt, quorum tamen ea fere ratio eſt, ut primum docendi, ſecundum movendi, tertium illud utrocumque nomine, delectandi, ſive aliud interconciliandi præſtare videtur officium. In
1101 docendo autem *acumen*, in interconciliando *lenitas*, in movendo *gravitas* videatur. Itaque illo ſubtili præcipue ratio narrandi probandique conſiſtit: ſed quod etiam detractis ceteris virtutibus, ſuo genere plenum ſit. Medius hic modus, & translationibus crebrior, & figuris erit jucundior, egreſſionibus amœnus, compoſitione aptus, ſententiis dulcis, lenior tamen, ut amnis lucidus quidam, & virentibus utrimque ſylvis inumbratus. At ille qui ſaxa devolvat, & pontem indignetur, & ripas ſibi faciat, multus & torrens judicem vel nitentem contra, feret cogetque ire qua rapit. Hic orator & defun-

funḟtos excitabit, ut *Appium Cæcum:* apud hunc & patria ipſa exclamabit, aliquemque (ut apud *Ciceronem* in oratione *contra Catilinam* in ſenatu) alloquetur. Hic & amplificationibus extollet orationem, & vi ſuperlationum quoque eriget: *Quæ Charybdis tam vorax?* &, *Oceanus medius fidius ipſe*. Nota ſunt enim jam ſtudioſis hæc lumina. Hic deos ipſos in congreſſum prope ſuum ſermonemque deducet, *Vos enim Albani tumuli atque luci: vos, inquam, Albanorum obrutæ aræ, ſacrorum populi Romani ſociæ & æquales*. Hic iram, hic miſericordiam inſpirabit, hic dicet, *Te vidit, & flevit, & appellavit;* & per omnes affectus tractatur. Hinc itaque illuc ſequitur, *nec docere deſiderabit*. Quare ſi ex tribus his generibus neceſſario ſit eligendum unum, quis dubitet hoc præferre omnibus, & validiſſimum alioqui, & maximis quibuſque cauſſis accommodatiſſimum? Nam & 1102
Homerus *brevem* quidem cum animi jucunditate, & *propriam*, (id enim eſt *non errare verbis*) & carentem ſupervacuis *eloquentiam* Menelao dedit, quæ ſunt virtutes generis illius primi. Et *ex ore Neſtoris dixit dulciorem melle profluere ſermonem:* qua certe delectatione nihil fingi majus poteſt. Sed ſummam aggreſſus, ut in Ulyſſe, facundiam, magnitudinem illi junxit: *cui orationem nivibus hibernis, & copia verborum, atque impetu parem tribuit*. Cum hoc igitur nemo mortalium contendet: hunc ut deum homines intuebuntur. Hanc vim & celeritatem in Pericle miratur Eupolis, hanc fulminibus Ariſtophanes comparat: hæc eſt vera dicendi facultas. Sed neque his tribus quaſi formis incluſa eloquentia eſt. Nam ut inter gracile validumque tertium aliquid conſtitutum eſt: ita horum intervalla ſunt. Atque inter hæc ipſa mixtum quiddam ex duobus medium eſt eorum. Nam & ſubtili plenius aliquid atque ſubtilius, & vehementi remiſſius atque vehementius inveni-

 tur:

Digitized by Google

tur: ut illud lene aut aſcendit ad fortiora, aut ad
tenujora ſummittitur: ac ſic prope innumerabiles
ſpecies reperiuntur, quæ utique aliquo momento
inter ſe differant, ſicut quatuor generaliter ventos a
totidem mundi cardinibus accepimus flare, cum in-
1103 terim plurimi medii eorum, varietate regionum ac
fluminum proprii deprehendantur. Eademque muſi-
cis ratio eſt, qui cum in cithara quinque conſtitue-
runt ſonos, plurima deinde varietate complent ſpa-
tia illa nervorum, atque iis quos interpoſuerunt,
inſerunt alios, ut pauci illi tranſitus multos gradus
habeant. Plures igitur etiam eloquentiæ facies, ſed
ſtultiſſimum quærere, ad quam recturus ſe ſit orator:
cum omnis ſpecies, quæ modo recta eſt, habeat u-
ſum, atque id ipſum omne ſit oratoris quod vulgo
genus dicendi vocant. Utetur enim, ut res exiget,
omnibus, nec pro cauſſa modo, ſed & pro partibus
cauſſæ. Nam ut non eodem modo pro reo capitis,
& in certamine hereditatis, & de interdictis ac
ſponſionibus, & de certa re credita dicet, ſenten-
tiarum in ſenatu, & concionum, & privatorum
conſiliorum ſervabit diſcrimina, vitam ex differen-
tia *perſonarum*, *locorum*, *temporum*que mutabit: ita
in eadem oratione aliter conciliabit, non ex eiſdem
1104 partibus iram & miſericordiam petet: alias ad do-
cendum, alias ad movendum adhibebit artes. Non
unus color *procemii*, *narrationis*, *argumentorum*, *egreſ-
ſionis*, *perorationis*, ſervabitur. Dicet idem gravi-
ter, ſevere, acriter, vehementer, concitate, co-
pioſe, amare, comiter, remiſſe, ſubtiliter, blande,
leniter, dulciter, breviter, urbane, non ubique ſi-
milis, ſed ubique par ſibi: ſic fiet cum id propter
quod maxime repertus eſt uſus orationis, ut dicat &
utiliter, & ad efficiendum quod intendit, potenter:
tum laudem quoque nec doctorum modo, ſed etiam
vulgi conſequatur. Falluntur enim plurimum qui
vi-

vitioſum & corruptum dicendi genus, quod aut verborum licentia reſultat, aut puerilibus ſententiolis laſcivit, aut immodico tumore turgeſcit, aut inanibus locis bacchatur, aut caſuris, ſi leviter excutiantur, floſculis nitet, aut præcipitia pro ſublimibus habet, aut ſpecie libertatis inſanit: magis exiſtimant populare atque plauſibile. Quod quidem placere multis nec inficior, nec miror. Eſt enim jucundioris ac favorabilis qualiſcumque eloquentiæ, & ducit animos naturali voluptate vox omnis, neque aliunde illi per fora atque aggerem circuli: quo minus mirum eſt, quod nulli non agentium parata vulgi corona eſt. Ubi vero quid exquiſitius dictum accidit auribus imperitorum, qualecumque id, quod modo ſe ipſi poſſe deſperent, habet admirationem, neque immerito: nam ne illud quidem facile eſt. Sed evaneſcunt hæc atque emoriuntur comparatio-
ne meliorum: *ut lana tincta fuco citra purpuram placet:* 1105
at ſi contuleris etiam lacernæ, conſpectu melioris obruatur, ut Ovidius ait. Si vero judicium his corruptis acrius adhibeas, ut buccinis purpuram, jam illud quod fefellerat, exuat mentitum colorem, & quadam vix enarrabili fœditate palleſcat. Luceat igitur hæc citra Solem, ut quædam exigua animalia igniculi videntur in tenebris. Denique mala multi probant, nemo improbat bona. Neque vero omnia iſta, de quibus locuti ſumus, orator optime tantum, ſed etiam facillime faciet. Neque enim vis ſumma dicendi eſt admiratione digna, ſi infelix uſque ad ultimum ſollicitudo perſequitur, ac oratorem macerat & coquit, ægre verba vertentem, & perpendendis coagmentandiſque eis intabeſcentem. Nitidus ille, & ſublimis, & locuples, circumfluentibus undique eloquentiæ copiis imperat. Deſinit enim in adverſa niti qui pervenit in ſummum. Scandenti circa ima labor eſt: ceterum quantum proceſſeris, mollietur

dives & lætius ſolum . Et ſi hæc quoque jam lenius
1106 ſupina perſeverantibus ſtudiis evaſeris , inde fructus illaborati offerunt ſeſe, & omnia ſponte proveniunt : quæ tamen quotidie niſi decerpantur , areſcunt . Sed & copia habet modum , ſine quo nihil nec laudabile , nec ſalutare eſt : & nitor ille cultum virilem , & inventio judicium . Sic erunt *magna* , non nimia : *ſublimia* , non abrupta : *fortia* , non temeraria : *ſevera* , non triſtia : *gravia* , non tarda : *læta* , non luxurioſa : *jucunda* , non diſſoluta : *plena* , non tumida . Similis in ceteris ratio eſt . Tutiſſima fere per medium via , quia utriuſque ultimum vitium eſt .

CAPUT XI.

Quæ poſt finem ſtudia .

HIs dicendi virtutibus uſus orator in judiciis , conſiliis , concionibus , ſenatu , in omni denique officio boni civis , finem quoque dignum & optimo viro , & opere ſanctiſſimo faciet : non quia prod-
1107 eſſe umquam ſatis ſit , & illa mente atque illa facultate prædito non conveniat operis pulcherrimi quam longiſſimum tempus , ſed quia decet hoc quoque proſpicere , ne quid pejus , quam fecerit , faciat . Neque enim ſcientia modo conſtat orator , quæ augetur annis , ſed voce , latere , firmitate : quibus fractis aut imminutis ætate ſeu valetudine , cavendum eſt, ne quid in oratore ſummo deſideretur, ne interſiſtat fatigatus , ne quæ dicet , parum audiri ſentiat , ne ſe quærat priorem . Vidi ego longe omnium , quos mihi cognoſcere contigit , ſummum oratorem , *Domitium Afrum* valde ſenem , quotidie aliquid ex ea quam meruerat , auctoritate perdentem , cum agente illo , quem principem fuiſſe quondam fori non erat dubium , alii (quod indignum videa-

deatur) riderent, alii erubeſcerent: quæ occaſio
illis fuit dicendi, *malle eum deficere, quam deſinere*.
Neque erant illa qualiacumque mala, ſed minora.
Quare antequam in has ætatis veniat inſidias, rece-
ptui canet, & in portum integra nave perveniet.
Neque enim minores eum, cum id fecerit, ſtudio-
rum fructus ſequentur. Aut ille monumenta rerum
poſteris, aut, ut L. Craſſus in libris Ciceronis de-
ſtinabat, quærentibus tradet, aut eloquentiæ com-
ponet artem, aut pulcherrimis vitæ præceptis di- 1108
gnum os dabit. Freqnentabunt vero ejus domum o-
ptimi juvenes, more veterum, & veram dicendi vi-
am velut ex oraculo petent. Hos ille formabit quaſi
eloquentiæ parens, & ut vetus gubernator, litora
& portus, & quæ tempeſtatum ſigna, quid ſecundis
flatibus, quid adverſis, ratis poſcat, docebit: non
humanitatis ſolum communi ductus officio, ſed a-
more quodam operis. Nemo enim minui velit id
in quo maximus fuit. Quid porro eſt honeſtius,
quam docere quod optime ſcias? Sic ad ſe Cælium
deductum a patre Cicero profitetur. Sic Panſam,
Hircium, Dolabellam in morem præceptoris exer-
cuit, quotidie dicens, audienſque. Ac neſcio an
eum tunc beatiſſimum credi oporteat fore, cum jam
ſecretus & conſecratus, liber invidia, procul a con-
tentionibus, famam in tuto collocarit, & ſentiat vi-
vus eam quæ poſt fata præſtari magis ſolet, vene-
rationem, & quid apud poſteros futurus ſit, videbit.
Conſcius ſum mihi, quantum mediocritate valui,
quæque antea ſcierim, quæque operis hujuſce gratia
potuerim inquirere, candide me atque ſimpliciter
in notitiam eorum ſi qui forte cognoſcere voluiſ-
ſent, protuliſſe. Atque id viro bono ſatis eſt, do-
cuiſſe quod ſcierit. Vereor tamen, ne aut magna
nimium videar exigere, qui eumdem virum bonum
eſſe, & dicendi peritum velim: aut multa, qui tot

artibus in pueritia diſcendis, morum quoque præce-
pta, & ſcientiam juris civilis, præter ea quæ de e-
loquentia tradebantur, adjecerim: quique hæc ope-
ri noſtro neceſſaria eſſe crediderim, velut pondus
1109 rei perhorreſcant, ac deſperent ante experimentum.
Sed hi primum renuntient ſibi, quanta ſit humani
ingenii vis, quam potens efficiendi quæ velit, cum
maria tranſire, ſiderum curſus numeroſque cogno-
ſcere, mundum ipſum pæne dimetiri, minores, ſed
difficiliores, artes potuerint. Tum cogitent, quan-
tam rem petant, quamque nullus ſit hoc propoſito
præmio labor recuſandus. Quod ſi mente concepe-
rint, huic quoque parti facilius accedent, ut ipſum
iter neque impervium, neque ſaltem durum putent.
Nam id quod prius, quodque majus eſt, ut boni
viri ſimus, voluntate maxime conſtat: quam qui ve-
ra fide induerit, facile eaſdem quæ virtutem do-
cent, artes accipiet. Neque enim aut tam perple-
xa, aut tam numeroſa ſunt quæ premunt, ut non
paucorum admodum annorum intentione diſcantur.
Longam enim facit operam, quod repugnamus.
Brevis eſt inſtitutio vitæ honeſtæ beatæque, ſi cre-
das. Natura enim nos ad mentem optimam genuit:
adeoque diſcere meliora volentibus promtum eſt,
ut vere intuenti mirum ſit illud magis, malos eſſe
tam multos. Nam ut aqua piſcibus, ut ſicca terre-
nis, circumfuſus nobis ſpiritus volucribus convenit:
ita certe facilius eſſe oportebat, ſecundum naturam,
quam contra eam vivere. Cetera vero, etiam ſi æ-
tatem noſtram non ſpatio ſenectutis, ſed tempore a-
doleſcentiæ metiamur, abunde multos ad diſcendum
annos habent. Omnia enim breviora reddet ordo,
& ratio, & modus. ſed culpa eſt in præceptoribus
prima, qui libenter detinent quos occupaverunt,
1110 partim cupiditate diutius exigendi mercedulas, par-
tim ambitione, quo difficilius ſit quod pollicentur,
par-

partim etiam inſcientia tradendi, vel negligentia. Proxima in nobis, qui morari in eo quod novimus, quam diſcere quæ nondum ſcimus, melius putamus. Nam ut de noſtris potiſſimum ſtudiis dicam, quid attinet tam multis annis, quam in more eſt plurimorum, (ut de his a quibus magna in hoc pars ætatis abſumitur, taceam) declamitare in ſchola, & tantum laboris in rebus falſis conſumere, cum ſatis ſit modico tempore imaginem veri diſcriminis, & dicendi leges comperiſſe? Quod non dico, quia ſit umquam omittenda dicendi exercitatio, ſed quia non ſit in una ejus ſpecie conſeneſcendum. Cognoſcere enim, & præcepta vivendi perdiſcere, & in foro nos experiri potuimus, dum ſcholaſtici ſumus. Dicendi ratio talis, ut non multos annos poſcat. Quælibet enim ex iis artibus quarum prius habui mentionem, in paucos libros contrahi ſolet. adeo infinito ſpatio ac traditione opus non eſt. Reliqua eſt quæ vires cito facit, conſuetudo. Rerum cognitio quotidie creſcit; & tamen quam multorum ad eas librorum neceſſaria lectio eſt! quibus aut rerum exempla ab Hiſtoricis, aut dicendi ab Oratoribus petuntur. Philoſophorum quoque Conſultorumque opiniones, ſicuti alia, velimus legere neceſſarium eſt. Quæ quidem poſſumus omnia: ſed breve nobis tempus nos facimus. Quantulum enim ſtudiis impartimur? Alias horas vanus ſalutandi labor, alias datum fabulis otium, alias ſpectacula, alias convivia trahunt; adjice tot genera ludendi, & in- 1111
ſanam corporis curam. Trahat inde peregrinatio, rura, calculorum anxiæ ſollicitudines, multæ cauſſæ libidinum, & vinum, & flagitioſus omni genere voluptatum animus. Ne ea quidem tempora idonea quæ ſuperſunt. Quæ ſi omnia ſtudiis impenderentur, jam nobis longa ætas, & abunde ſatis ad diſcendum ſpatia viderentur: & diurna tantum compu-

putantibus tempora: & noctes, quarum bona pars
omni ſomno longior eſt, adjuvarent. Nunc compu-
tamus annos, non quibus ſtuduimus, ſed quibus vi-
ximus. Nec vero ſi Geometræ, & Grammatici, ce-
terarumque artium profeſſores omnem ſuam vitam,
quamlibet longa fuerit, in ſingulis artibus conſum-
ſerunt, ſequitur ut plures quaſdam vitas ad plura
diſcenda deſideremus. Neque illi didicerunt hæc
uſque in ſenectutem, ſed ea ſola didiciſſe contenti
fuerunt, ac tot annos in utendo, non in percipien-
do exhauſerunt. Ceterum, ut de *Homero* taceam, in
quo nullius non artis aut perfecta, aut certe non
dubia, veſtigia reperiuntur: ut *Eleum Hippiam* tranſ-
eam, qui non liberalium modo diſciplinarum præ ſe
ſcientiam tulit, ſed veſtem & annulum, crepidaſ-
que, quæ omnia manu ſua fecerat, in uſu habuit,
atque ita ſe præparavit, ne cujus alterius ope ege-
1112 ret, neve ullius rei. *Gorgias* quoque ſummæ ſenectu-
tis, id quærere auditores de quo quiſque vellet,
jubebat. Quæ tandem ars digna literis *Platoni* de-
fuit? Quot ſeculis *Ariſtoteles* didicit, ut non ſolum
quæ ad Philoſophos atque Oratores pertinent, ſcien-
tia complecteretur, ſed animalium ſatorumque na-
turas omnes perquireret? Illis enim hæc invenienda
fuerunt, nobis cognoſcenda ſunt. Tot nos præce-
ptoribus, tot exemplis inſtruxit antiquitas, ut poſ-
ſit videri nulla ſorte naſcendi ætas felicior, quam
noſtra, cui docendæ priores elaboraverunt. *Marcus*
Cenſorius Cato, idem orator, idem hiſtoriæ condi-
tor, idem juris, idem rerum ruſticarum peritiſſi-
mus, inter tot operas militiæ, tantas domi conten-
tiones, rudi ſeculo literas Græcas ætate jam decli-
nata didicit, ut eſſet hominibus documento, ea
quoque percipi poſse quæ ſenes concupiſsent. Quam
multa, immo pæne omnia, tradidit *Varro*? Quod in-
ſtrumentum dicendi *M. Tullio* defuit? Quid plura?
cum

cum etiam *Cornelius Celſus* mediocri vir ingenio, non
ſolum de his omnibus conſcripſerit artibus, ſed am-
plius rei militaris, & ruſticæ etiam, & medicinæ
præcepta reliquerit? dignus vel ipſo propoſito, ut
eum ſciſſe omnia illa credamus. At perficere tan-
tum opus, arduum eſt, & nemo perfecit. Ante o-
mnia ſufficit ad exhortationem ſtudiorum, non ca-
pere id rerum naturam, ut quidquid non eſt factum,
ne fieri quidem poſſit: cum omnia quæ magna ſunt
atque admirabilia, tempus aliquod quo primum effi- 1113
cerentur, habuerint. Quantum enim Poeſis ab Ho-
mero & Virgilio, tantum faſtigium accepit eloquen-
tia a Demoſthene atque Cicerone. Denique quid-
quid eſt optimum, ante non fuerat. Verum etiam
ſiquis ſumma deſperet (quod cur faciat, cui inge-
nium, valetudo, facultas, præceptor, non deerunt?)
tamen eſt (ut Cicero ait) *pulchrum in ſecundis tertiiſ-
que conſiſtere*. Neque enim ſiquis Achillis gloriam in
bellicis conſequi non poteſt, Ajacis aut Diomedis
laudem aſpernabitur, neque qui Homeri, non Tyr-
tæi. Quinimmo ſi hanc cogitationem homines ha-
buiſſent, ut nemo ſe meliorem fore eo qui optimus
fuiſſet, arbitraretur, ii ipſi qui ſunt, optimi non
fuiſſent: neque poſt Lucretium ac Macrum Virgilius,
neque poſt Craſſum & Hortenſium Cicero, ſed nec
alii poſtea vicerint. Verum ut tranſeundi ſpes non
ſit, magna tamen eſt dignitas ſubſequendi. An Pol-
lio & Meſſala, qui jam Cicerone arcem tenente elo-
quentiæ, agere cœperunt, parum in vita dignitatis
habuerunt, parum ad poſteros gloriæ tradiderunt?
Alioqui peſſime de rebus humanis perductæ in ſum-
mum artes mererentur, ſi quod optimum fuiſſet, de-
fuiſſet. Adde quod magnos modica quoque eloquen-
tia parit fructus: ac ſiquis hæc ſtudia utilitate ſola
metiatur, pæne illi perfectæ par eſt. Neque erat dif-
ficile, vel veteribus vel novis exemplis palam face-

re,

re, non aliunde majores honores, opes, amicitias, laudem præſentem, futuram, hominibus contigiſſe, ſi tamen dignum literis eſſet, ab opere pulcherrimo, cujus tractatus atque ipſa poſſeſſio pleniſſimam ſtudiis gratiam refert, hanc minorem exigere mer-
1114 cedem, more eorum qui a ſe non virtutes, ſed voluptatem, quæ fit ex virtutibus, peti dicunt: ipſam igitur orandi majeſtatem, qua nihil dii immortales melius homini dederunt, & qua remotâ muta ſunt omnia, & luce præſenti & memoria poſteritatis carent, toto animo petamus, nitamurque ſemper ad optima: quod facientes, aut evademus in ſummum, aut certe multos infra nos videbimus.

Habes, Marcelle Victori, quibus præcepta dicendi pro virili parte adjuvari poſſe per nos videbantur: quorum cognitio ſtudioſis juvenibus ſi non magnam utilitatem afferet, at certe, quod magis petimus, bonam voluntatem.

M. FABII QUINCTILIANI
LIBRORUM DE INSTITUTIONE ORATORIA
FINIS.

M. FAB.

Digitized by Google

M. FABII QUINCTILIANI,

UT VIDETUR,

DIALOGUS,

An ſui ſæculi ORATORES Antiquis, & quare, concedant:

CORNELIO TACITO

VULGO INSCRIPTUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

M. FAB. QUINCTILIANI,

UT VIDETUR,

DIALOGUS,

An ſui ſæculi ORATORES *Antiquis, & quare, concedant:*

CORNELIO TACITO

Vulgo inſcriptus.

SÆPE ex me requiris, Iuſte Fabi, *cur cum priora ſæcula tot eminentium Oratorum ingeniis gloriaque effloruerint, noſtra potiſſimum ætas deſerta, & laude orbata, vix nomen ipſum* Oratoris *retineat*, neque enim ita appellamus niſi antiquos: horum autem temporum diſerti, *cauſſidici*, & *advocati*, & *patroni*, & quidvis potius quam *Oratores* vocantur. Cui percunctationi tuæ reſpondere, & tam magnæ quæſtionis pondus excipere, ut aut de ingeniis noſtris male exiſtimandum ſit, ſi idem aſſequi non poſſumus, aut de judiciis, ſi nolumus, vix hercule auderem, ſi mea ſententia proferenda, ac non diſertiſſimorum ut noſtris temporibus hominum ſermo repetendus eſſet. quos eamdem hanc quæſtionem pertractantes, juvenis admodum audivi. Ita non ingenio, ſed memoria ac recordatione opus eſt, ut quæ a præſtantiſſimis viris & excogitata ſubtiliter, & dicta graviter accepi, cum ſinguli diverſas vel eaſ-

eaſdem, ſed probabiles cauſſas afferrent, dum formam ſui quiſque & animi & ingenii redderet, iiſdem nunc numeris, iiſdemque rationibus perſequar, ſervato ordine diſputationis. neque enim defuit qui diverſam quoque partem ſuſciperet, ac multum vexata & irriſa vetuſtate, noſtrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferret.

II. Nam poſtero die quam accuratius Maternus Catonem recitaverat, cum *offendiſſe potentium animos* diceretur, *tamquam in eo tragœdia argumento ſui oblitus, tantum Catonem cogitaſſet*, eaque de re per urbem frequens ſermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper & Julius Secundus, celeberrima tum ingenia fori noſtri: quos ego in judiciis non utroſque modo ſtudioſe audiebam, ſed domi quoque & in publico aſſectabar, mira ſtudiorum cupiditate, & quodam ardore juvenili; ut fabulas quoque eorum & diſputationes, & arcana ſemotæ dictionis penitus exciperem. quamvis maligne plerique opinarentur, *nec Secundo promtum eſſe ſermonem, & Aprum ingenio potius & vi naturæ, quam inſtitutione & litteris famam eloquentiæ conſecutum*. Nam & Secundo purus, & preſſus, & in quantum ſatis erat, profluens ſermo non defuit: & Aper communi eruditione imbutus, contemnebat potius litteras quam neſciebat. tamquam majorem induſtriæ & laboris gloriam habiturus, ſi ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, ſedentem ipſum, & quem pridie recitaverat librum intra manus habentem, deprehendimus.

III. Tum Secundus, NIL NE TE, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quo minus offenſas Catonis tui ames? An ideo librum iſtum apprehendiſti, ut diligentius retractares, & ſublatis ſi quæ pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, ſed tamen ſecuriorem?

rem? Tum ille, *Leges* tu quidem ſi volueris & agnoſces quæ audiſti: quod ſi qua omiſit Cato, ſequenti tractatione Thyeſtes dicet. Hanc enim tragœdiam diſpoſui jam, & intra me ipſe formavi. Atque ideo maturare libri hujus editionem feſtino, ut dimiſſa priore cura, novæ cogitationi toto pectore incumbam. *Adeo* te tragœdiæ iſtæ non ſatiant, inquit Aper, quo minus omiſſis orationum & cauſſarum ſtudiis, omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyeſtem conſumas? cum tot amicorum cauſſæ, tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix ſufficeres, etiam ſi non novum tibi ipſe negotium importaſſes, Domitium, & Catonem: id eſt, noſtras quoque hiſtorias, & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares.

IV. Et Maternus: *Perturbarer* hac tua ſeveritate, niſi frequens ac aſſidua nobis contentio jam prope in conſuetudinem vertiſset. Nam nec tu agitare & inſequi poetas intermittis; & ego cui deſidiam advocationum objicis, cotidianum hoc patrocinium defendendæ adverſus te poeticæ exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis judicem, qui me vel in futurum vetet verſus facere, vel, quod jampridem opto, ſua quoque auctoritate compellat, ut omiſſis forenſium Muſarum anguſtiis, in quibus ſatis mihi ſuperque ſudatum eſt, ſanctiorem iſtam & auguſtiorem eloquentiam colam.

V. *Ego* vero, inquit Secundus, ante quam me judicem Aper recuſet, faciam quod probi & modeſti judices ſolent, ut in his cognitionibus excuſent, in quibus manifeſtum eſt, alteram apud eos partem gratia prævalere. Quis enim neſcit, neminem mihi conjunctiorem eſſe & uſu amicitiæ, & aſſiduitate contubernii quam Salejum Baſſum, cum optimum virum, tum abſolutiſſimum poetam? porro ſi poetica accuſatur, non alium video reum locupletiorem. *Securus* ſit, in-

inquit Aper, & Salejus Baſſus, & quiſquis alius ſtudium poeticæ & carminum gloriam fovet, cum cauſſas agere non poſſit. & ego enim quatenus arbitrum litis hujus inveni, non patiar, Maternum ſocietate plurium defendi. ſed & ipſum ſolum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem & oratoriam, qua parare ſimul & tueri amicitias, adſciſcere nationes, complecti provincias poſſit, amittit ſtudium quo non aliud in civitate noſtra vel ad utilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam illuſtrius excogitari poteſt. Nam ſi ad utilitatem vitæ omnia conſilia, factaque noſtra dirigenda ſunt, quid erit tutius quam eam exercere artem qua ſemper armatus præſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, invidis vero & inimicis metum & terrorem ultro feras, ipſe ſecurus & velut quadam perpetua potentia ac poteſtate munitus? cujus vis & utilitas rebus prope fluentibus, aliorum præſidio & tutela intelligitur: ſin proprium periculum increpuit, non hercule lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quam reo & periclitanti eloquentiæ præſidium ſimul & telum, quo propugnare pariter & inceſſere, vel in judicio, ſive in ſenatu, ſive apud principem poſſis. Quid aliud infeſtis patribus nuper Eprius Marcellus, quam eloquentiam ſuam oppoſuit? qui accinctus & minax diſertam quidem, ſed inexercitatam & ejuſmodi certaminum rudem Helvidii ſapientiam eluſit. Plura de utilitate non dico, cum præſertim minime contradicturum Maternum meum arbitrer.

VI. Ad voluptatem oratoriæ eloquentiæ tranſeo; cujus jucunditas non uno aliove momento, ſed omnibus prope diebus, & prope omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, & ad voluptates honeſtas nato, quam videre plenam ſem-

per

per & frequentem domum concurſu ſplendidiſſimorum hominum? idque ſcire, non pecuniæ, non orbitati, neque officii alicujus adminiſtrationi, ſed ſibi ipſi dari? illos quinimmo orbos & locupletes & potentes venire plerumque ad juvenem & pauperem, ut aut ſua aut amicorum diſcrimina commendent. Ullàne tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quam ſpectare homines veteres, & ſenes, & totius urbis gratia ſubnixos, in ſumma omnium rerum abundantia confitentes, id quod optimum ſit ſe non habere? Jam vero qui togatorum comitatus & egreſſus! quæ in publico ſpecies! quæ in judiciis veneratio! quod gaudium conſurgendi aſſiſteudique inter tacentes, in unum converſos! coire populum, & circumfundi coram, & accipere affectum quemcumque orator induerit! Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum quoque oculis expoſita percenſeo. Illa ſecretiora, & tantum ipſis orantibus nota, majora ſunt. Sive accuratam meditatamque affert orationem, eſt quoddam ſicut ipſius dictionis, ita gaudii pondus & conſtantia. ſive novam & recentem curam non ſine aliqua trepidatione animi attulerit, ipſa ſollicitudo commendat eventum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciæ, atque ipſius temeritatis vel præcipua jucunditas eſt. Nam ingenio quoque, ſicut in agro, quamquam alia diu ſerantur atque elaborentur, gratiora tamen quæ ſua ſponte naſcuntur.

VII. Equidem, ut de me ipſe fatear, non eum diem lætiorem egi quo mihi latus clavus oblatus eſt, vel quo homo novus & in civitate minime favorabili natus, quæſturam, aut tribunatum, aut præturam accepi: quam eos quibus mihi pro mediocritate hujus quantulæcumque in dicendo facultatis, aut reum proſpere defendere, aut apud centumviros cauſſam aliquam feliciter orare, aut apud principem

ipſos illos libertos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi ſupra tribunatus & præturas & conſulatus aſcendere videor, tum abire: quod ſi non in alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama & laus cujuſvis artis cum oratorum gloria comparanda eſt, qui non illuſtres in urbe ſolum apud negotioſos & rebus intentos, ſed etiam apud juvenes & adoleſcentes, quibus morum indoles eſt & bona ſpes ſui? Quorum nomina prius parentes liberis ſuis ingerunt? quos ſæpius vulgus imperitum, & tunicatus hic populus tranſeuntes nomine vocat, & digito demonſtrat? Advenæ quoque & peregrini, jam in municipiis & coloniis ſuis auditos, cum primum urbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoſcere concupiſcunt.

VIII. Auſim contendere, Marcellum hunc Eprium, de quo modo locutus ſum, & Criſpum Vibium (libentius enim novis & recentibus quam remotis & oblitteratis exemplis utor) non minus eſſe in extremis partibus terrarum, quam Capuæ aut Vercellis, ubi nati dicuntur. nec hoc illis alterius ter millies ſeſtertiûm præſtat, quamquam ad has ipſas opes poſſunt videri eloquentiæ beneficio veniſſe. Ipſa eloquentia, cujus numen & cæleſtis vis multa quidem omnibus ſæculis exempla edidit, ad quantam uſque fortunam homines ingenii viribus pervenerint. Sed hæc, ut ſupra dixi, proxima, & quæ non auditu cognoſcenda, ſed oculis ſpectanda haberemus. Nam quo ſordidius & abjectius nati ſunt, quoque notabilior paupertas & anguſtia rerum naſcentes eos circumſteterunt; eo clariora & ad demonſtrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatem illuſtriora exempla ſunt. quod ſine commendatione natalium, ſine ſubſtantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemtus, per multos jam annos potentiſſimi ſunt civitatis, ac donec libuit, principes

fori;

fori; nunc principes in Cæſaris amicitia, agunt feruntque cuncta: atque ab ipſo principe cum quadam reverentia diliguntur. Quia Veſpaſianus venerabilis ſenex & patientiſſimus veri, bene intelligit, ceteros quidem amicos ſuos niti iis quæ ab ipſo acceperint, quæque ipſi accumulare, & in alios congerere promtum eſt: Marcellum autem & Criſpum attuliſſe ad amicitiam ſuam quod non a principe acceperint, nec accipi poſſit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & ſtatuæ. quæ neque ipſa tamen negliguntur: tam hercule quam divitiæ & opes, quas facilius invenies qui vituperet, quam faſtidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus refertas domos eorum videmus qui ſe ab ineunte adoleſcentia cauſſis forenſibus & oratorio ſtudio dederunt.

IX. Nam carmina & verſus, quibus totam vitam Maternus inſumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctoribus ſuis conciliant, neque utilitates alunt: voluptatem autem brevem, laudem inanem & infructuoſam conſequuntur. Licet hæc ipſa, & quæ deinde dicturus ſum, aures tuæ, o Materne, reſpuant, cui bono eſt ſi apud te Agamemnon aut Jaſon diſerte loquitur? quis ideo domum defenſus, & tibi obligatus redit? Quis Salejum noſtrum egregium poetam, vel (ſi hoc honorificentius eſt) præclariſſimum vatem, deducit, aut ſalutat, aut proſequitur? Nempe ſi amicus ejus, ſi propinquus, ſi denique ipſe in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut ad te, Materne, non quia poeta es, neque ut pro eo verſus facias. hi enim Baſſo domi naſcuntur, pulchri quidem & jucundi: quorum tamen hic exitus eſt, ut cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, unum librum extudit & elucubravit, rogare ultro & ambire cogatur, ut ſint qui dignentur au-

dire: & ne id quidem gratis. nam & domum mutuatur, & auditorium exſtruit, & ſubſellia conducit, & libellos diſpergit: &, ut beatiſſimus recitationem ejus eventus proſequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore præcepta, ad nullam certam & ſolidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut manſurum in animo cujuſquam beneficium, ſed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucre. Laudavimus nuper ut miram & eximiam Veſpaſiani liberalitatem, quod quingenta ſeſtertia Baſſo donaſſet. Pulchrum id quidem, indulgentiam principis ingenio mereri: quanto tamen pulchrius, ſi ita res familiaris exigat, ſe ipſum colere, ſuum genium propitiare, ſuam experiri liberalitatem? Adijce quod poetis, ſi modo dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda converſatio amicorum, & jucunditas urbis, deſerenda cetera officia, utque ipſi dicunt, *in nemora, & lucos*, id eſt, in ſolitudinem recedendum eſt.

X. Nec opinio quidem & fama, cui ſoli ſerviunt, & quod unum eſſe pretium omnis ſui laboris fatentur, æque poetas quam oratores ſequitur; quoniam mediocres poetas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rariſſimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innoteſcat. Quotus quiſque cum ex Hiſpania vel Aſia, ne quid de Gallis noſtris loquamur, in urbem venit, Saleſjum Baſſum requirit? atque adeo ſi quis requirit & ſemel vidit, tranſit & contentus eſt: ut ſi picturam aliquam vel ſtatuam vidiſſet. Neque hunc meum ſermonem ſic accipi volo, tamquam eos quibus natura ſua oratorum ingenium denegavit, deterream a carminibus, ſi modo in hac ſtudiorum parte oblectare otium & nomen inferere poſſunt famæ. ego vero omnem eloquentiam omneſque ejus partes ſacras & ve-

venerabiles puto: nec ſolum cothurnum veſtrum, aut heroici carminis ſonum, ſed lyricorum quoque jucunditatem, & elegorum laſcivias, & jamborum amaritudinem, epigrammatum luſus, & quamcumque aliam ſpeciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium ſtudiis credo. ſed tecum mihi, Materne, res eſt, quod cum natura tua in ipſam arcem eloquentiæ ferat, errare mavis, & ſumma adeptus, in levioribus ſubſiſtis. Ut ſi in Græcia natus eſſes, ubi ludicras quoque artes exercere honeſtum eſt, ac tibi Nicoſtrati robur ac vires dii dediſſent, non paterer immanes illos & ad pugnam natos lacertos, levitate jaculi aut jactu diſci vaneſcere: ſic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad cauſſas, & ad vera prœlia voco. cum præſertim ne ad id quidem confugere poſſis, quod pleriſque patrocinatur, tamquam minus obnoxium ſit offendere poetarum quam oratorum ſtudium. Efferueſcit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, ſed, quod periculoſius eſt, pro Catone offendis. nec excuſatur offenſa neceſſitudine officii, aut fide advocationis, aut fortuitæ & ſubitæ dictionis impetu: meditatus videris elegiſſe perſonam notabilem, & cum auctoritate dicturam. Sentio quid reſponderi poſſit: hinc ingentes ex his aſſenſus, hinc in ipſis auditoriis præcipue laudari, & mox omnium ſermonibus ferri. Tolle igitur quietis & ſecuritatis excuſationem, cum tibi ſumas adverſarium ſuperiorem: nobis ſatis ſit privatas & noſtri ſæculi controverſias tueri, in quibus expreſſis ſi quando neceſſe ſit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata ſit fides, & libertas excuſata.

XI. Quæ cum dixiſſet Aper acrius, ut ſolebat, & intento ore: remiſſus & ſubridens Maternus, *Paravi*, inquit, me non minus diu accuſare oratores, quam Aper laudat. Fore enim arbitrabar, ut a lau-

datione eorum digreſſus detrectaret poetas, atque carminum ſtudium proſterneret: arte quadam mitigavit, concedendo his qui cauſſas agere non poſſent, ut verſus facerent. Ego autem ſicut in cauſſis agendis efficere aliquid & eniti fortaſſe poſſum, ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auſpicatus ſum, tum quidem cum in Nerone improbam & ſtudiorum quoque ſacra profanantem vaticinii potentiam fregi: & hodie ſi quid in nobis notitiæ ac nominis eſt, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum. ac jam me ſejungere a forenſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos & egreſſus aut frequentiam ſalutationum concupiſco: non magis quam æra & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irruperunt. Nam ſtatum cujuſque ac ſecuritatem melius innocentia tuetur quam eloquentia. nec vereor, ne mihi umquam verba in ſenatu niſi pro alterius diſcrimine facienda ſint.

XII. Nemora vero, & luci, & ſecretum ipſum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quod nec in ſtrepitu, nec ſedente ante oſtium litigatore, nec inter ſordes ac lacrimas reorum componuntur: ſed ſecedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque ſedibus ſacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus, in illa caſta & nullis contacta vitiis pectora influxit. ſic oracula loquebantur. Nam lucroſæ hujus & ſanguinantis eloquentiæ uſus, recens, & malis moribus natus, atque, ut tu dicebas, Aper, *in locum teli* repertus. Ceterum felix illud, &, ut more noſtro loquar, *aureum ſeculum*, & oratorum & criminum inops, poetis & vatibus abundat, qui benefacta canerent, non qui male admiſſa defenderent. Nec ullis aut gloria major, aut auguſtior honor: primum apud deos, quorum

rum proferre reſponſa & intereſſe epulis ferebantur: deinde apud illos diis genitos ſacroſque reges, inter quos neminem cauſſidicorum, ſed Orphea ac Linum, ac, ſi introſpicere altius velis, ipſum Apollinem accepimus. vel ſi hæc fabuloſa nimis & compoſita videntur, illud certe mihi concedis, Aper, non minorem honorem Homero quam Demoſtheni apud poſteros: nec anguſtioribus terminis famam Euripidis aut Sophoclis, quam Lyſiæ aut Hyperidis includi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam, quam Virgilii detrectent. Nec ullus Aſinii aut Meſſallæ liber tam illuſtris eſt, quam Medea Ovidii, aut Varii Thyeſtes.

XIII. Ac ne fortunam quidem vatum, & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquieta & anxia oratorum vita, licet illos certamina & pericula ſua ad conſulatus evexerint. malo ſecurum & ſecretum Virgilii ſeceſſum, in quo tamen neque apud divum Auguſtum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Teſtes Auguſti epiſtolæ, teſtis ipſe populus, qui auditis in theatro verſibus Virgilii, ſurrexit univerſus, & forte præſentem ſpectantemque Virgilium veneratus eſt ſic quaſi Auguſtum. Ne noſtris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ ceſſerit. Nam Criſpus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præſenti fortuna concupiſcendum? an quod timent; an quod timentur? quod cum cottidie aliquid rogentur, hi quibus præſtant indignantur? quod alligati cum adulatione, nec imperantibus umquam ſatis ſervi videntur, nec nobis ſatis liberi? Quæ hæc ſumma eorum potentia eſt? tantum poſſe liberti ſolent. Me vero *dulces*, ut Virgilius ait, *Muſæ*, remotum a ſollicitudinibus & curis & neceſſitate cottidie aliquid contra animum faciendi, in illa

ſacra

ſacra illoſque fontes ferant: nec inſanum ultra & lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. non me fremitus ſalutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, teſtamentum pro pignore ſcribam: nec plus habeam, quam quod poſſim cui velim relinquere, quandocumque fatalis & meus dies veniet. ſtatuarque tumulo non mœſtus & atrox, ſed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, nec conſulat quiſquam nec roget.

XIV. Vix dum finierat Maternus concitatus & velut inſtinctus, cum Vipſanius Meſſalla cubiculum ejus ingreſſus eſt, ſuſpicatuſque ex ipſa intentione ſingulorum, altiorem inter eos eſſe ſermonem; *Num parum* tempeſtivus, inquit, interveni, ſecretum conſilium & cauſſæ alicujus meditationem tractantibus? *Minime*, minime, inquit, Secundus, atque adeo vellem maturius interveniſſes. delectaſſet enim te & Apri noſtri accuratiſſimus ſermo, cum Maternum ut omne ingenium ac ſtudium ſuum ad cauſſas agendas converteret, exhortatus eſt: & Materni pro carminibus ſuis læta, utque poetas defendi decebat, audentior, poetarum quam oratorum ſimilior oratio. *Me vero*, inquit, & ſermo ipſe infinita voluptate affeciſſet, atque id ipſum delectat, quod vos, viri optimi & temporum noſtrorum oratores, non forenſibus tantum negotiis, & declamatorio ſtudio ingenia veſtra exercetis, ſed ejuſmodi etiam diſputationes adjungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionis & litterarum jucundiſſimum oblectamentum, cum vobis, qui illa diſputatis, afferunt; tum etiam his ad quorum aures pervenerint. Itaque hercule non minus probari video in te, Secunde, quod Julii Aſiatici vitam componendo, ſpem hominibus feciſti plurium ejuſmodi librorum, quam in Apro quod nondum a ſcholaſticis controverſiis receſſit; & otium ſuum mavult novorum rhetorum more,

quam

quam veterum oratorum conſumere.

XV. Tum Aper, *Non deſinis*, Meſſalla, vetera tantum & antiqua mirari, noſtrorum autem temporum ſtudia irridere atque contemnere. Nam hunc tuum ſermonem ſæpe excepi, cum oblitus & tuæ & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem eſſe contenderes. Atque id eo credo audacius, quod maligni in iis opinionem non verebaris, cum eam gloriam quam tibi alii concedunt, ipſe tibi denegares. *Neque illius*, inquit, ſermonis mei pœnitentiam ago; neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipſum, Aper, (quamquam interdum in contrarium diſputes) aliter ſentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo veſtrûm, ut cauſſas hujus infinitæ differentiæ ſcrutetur ac reddat, quas mecum ipſe plerumque conquiro. & quod quibuſdam ſolatio eſt, mihi auget quæſtionem, quia video etiam Grajis accidiſſe, ut longius abſit Æſchine & Demoſthene Sacerdos iſte Nicetes, & ſi quis alius Epheſum vel Mitylenas contentus ſcholaſticorum clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipſi a Cicerone aut Aſinio receſſiſtis.

XVI. *Magnam*, inquit Secundus, & dignam tractatu quæſtionem moviſti: ſed quis eam juſtius explicaverit quam tu, ad cujus ſummam eruditionem & præſtantiſſimum ingenium cura quoque & meditatio acceſſit? Et Meſſalla, *Aperiam*, inquit, cogitationes meas, ſi illud a vobis ante impetravero, ut vos quoque ſermonem hunc noſtrum adjuvetis. *Pro duobus*, inquit Maternus, promitto. nam & ego & Secundus exſequemur partes quas intellexerimus te non tam omiſiſſe quam nobis reliquiſſe. Aprum enim ſolere diſſentire, & tu paullo ante dixiſti, & ipſe ſatis manifeſtus jamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc noſtram pro antiquorum laude concordiam. *Non enim*, inquit Aper, inaudi-

tum

tum & indefenſum ſæculum noſtrum patiar hac veſtra conſpiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis *antiquos*, quam oratorum ætatem ſignatione iſta determinetis. Ego enim cum audio *antiquos*, quoſdam veteres & olim natos intelligo, ac mihi verſantur ante oculos Ulyxes & Neſtor, quorum ætas mille fere & CC. annis ſæculum noſtrum antecedit: vos autem Demoſthenem & Hyperidem profertis, quos ſatis conſtat Philippi & Alexandri temporibus floruiſſe; ita tamen ut utrique ſuperſtites eſſent. Ex quo apparet, non multo plures quam CCCC. annos intereſſe inter noſtram & Demoſthenis ætatem. quod ſpatium temporis, ſi ad infirmitatem corporum noſtrorum referas, fortaſſe longum videatur; ſi ad naturam ſæculorum & reſpectum hujus immenſi ævi, perquam breve, & in proximo eſt. Nam ſi, ſicut Cicero in Hortenſio ſcribit, *is eſt magnus & verus annus quo eadem poſitio cæli ſiderumque quæ cum maxime eſt, rurſum exſiſtet, iſque annus horum quos vocamus annorum XII. M. DCCC. LIV. complectitur*; incipit Demoſthenes veſter, quem vos veterem & antiquum fingitis, non ſolum anno quo nos, ſed fere eodem menſe exſtitiſſe.

XVII. Sed tranſeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium ut puto Agrippam, qui poteſt videri antiquus, noſtrorum temporum diſertis anteponere ſoletis: ſed Ciceronem, & Cæſarem, & Cœlium, & Calvum, & Brutum, & Aſinium, & Meſſallam; quos quidem cur antiquis temporibus potius adſcribatis quam noſtris, non video. nam ut de Cicerone ipſo loquar, *Hirtio* nempe *& Panſa conſulibus*, ut Tiro libertus ejus ſcripſit, *VII. idus Decemb. occiſus eſt*, quo anno divus Auguſtus in locum Panſæ & Hirtii ſe & Q. Pedium Coſſ. ſuffecit. ſtatue VI. & L. annos, quibus mox divus Auguſtus Remp. rexit: adjice Tiberii tres & viginti,& prope quadrienniũ Caji, ac bis quater-

ternoſdenos Claudii & Neronis annos, atque ipſum Galbæ & Othonis & Vitellii unum annum, ac VI. jam felicis hujus principatus ſtationem, qua Veſpaſianus Remp. fovet, C.& XX. anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis ætas. Nam ipſe ego in Britannia vidi ſenem qui ſe fateretur *& pugnæ interfuiſſe qua Cæſarem inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, & pellere aggreſſi ſunt*. Ita ſi eum qui armatus C. Cæſari reſtitit, vel captivitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in urbem pertraxiſſet, idem Cæſarem ipſum & Ciceronem audire potuit, & noſtris quoque actionibus intereſſe. Proximo quidem congiario ipſi vidiſtis pleroſque ſenes qui ſe a divo quoque Auguſto ſemel atque iterum accepiſſe congiarium narrabant. ex quo colligi poteſt, & Corvinum ab illis & Aſinium audiri potuiſſe. Nam Corvinus in medium uſque Auguſti principatum, Aſinius pæne ad extremum duravit. Nec dividatis ſæculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores quos eorumdem hominum aures agnoſcere ac velut conjungere & copulare potuerunt.

XVIII. Hæc ideo prædixi, ut ſi qua ex horum oratorum fama gloriaque laus temporibus adquiritur, eamdem docerem in medio ſitam, & propiorem nobis quam Ser. Galbæ, C. Carboni, quoſque alios antiquos merito vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes: & quos utinam imitatus non eſſet Calvus veſter aut Cœlius, aut ipſe Cicero. Agere enim fortius jam & audentius volo, ſi illud ante prædixero, mutari cum temporibus formas & genera dicendi. Sicut Catoni ſeni comparatus C. Gracchus plenior & uberior; ſic Graccho politior & ornatior Craſſus, ſic utroque diſtinctior & urbanior & altior Cicero, Cicerone mitior Corvinus & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec quæro quis diſertiſſimus: hoc interim

pro-

probaſſe contentus ſum ; non eſſe unum eloquentiæ vultum, ſed in illis quoque quos vocatis antiquos, plures ſpecies deprehendi ; nec ſtatim deterius eſſe quod diverſum eſt : vitio autem malignitatis humanæ vetera ſemper in laude, præſentia in faſtidio eſſe. Num dubitamus inventos qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur ? Satis conſtat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuiſſe, quibus inflatus & tumens, nec ſatis preſſus, ſupra modum exſultans, & ſuperfluens, & parum Atticus videretur. Legiſti utique & Calvi, & Bruti ad Ciceronem miſſas epiſtolas, ex quibus facile eſt deprehendere, Calvum quidem Ciceroni viſum exſanguem & attritum, Brutum autem otioſum atque disjunctum. Rurſumque Ciceronem a Calvo quidem male audiviſse, tamquam *ſolutum & enervem* : a Bruto autem, ut ipſius verbis utar, tamquam *fractum atque elumbem*. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixiſse. ſed mox ad ſingulos veniam ; nunc mihi cum univerſis negotium eſt.

XIX. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis conſtituere ſolent, quem uſque ad Caſſium Severum faciunt, quem primum affirmant flexiſse ab illa vetere, atque dicendi via directa : non infirmitate ingenii, nec inſcitia litterarum, tranſtuliſse ſe ad id dicendi genus contendo ; ſed judicio & intellectu. Vidit namque, ut paullo ante dicebam, cum conditione temporum ac diverſitate aurium formam quoque ac ſpeciem orationis eſse mutandam. Facile perferebat prior iſte populus, ut imperitus & rudis, imperitiſſimarum orationum ſpatia : atque id ipſum laudi dabatur, ſi dicendo quis diem eximeret. Ita vero longa principiorum præparatio, & narrationis alte repetita feries, & multarum diviſionum oſtentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud ariдiſſi-

diſſimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & ſi quis odoratus philoſophiam, atque ex ea locum aliquem orationi ſuæ inſereret, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirum. erant enim hæc nova & incognita: & ipſorum quoque oratorum pauciſſimi præcepta rhetorum aut philoſophorum placita cognoverant. At hercule pervulgatis jam omnibus, cum vix in cortina quiſquam aſſiſtat qui elementis ſtudiorum etſi non inſtructus, at certe imbutus ſit, novis & exquiſitis eloquentiæ itineribus opus eſt, per quæ orator faſtidium aurium effugiat, utique apud eos judices qui vi aut poteſtate, non jure & legibus cognoſcunt, & nec accipiunt tempora, ſed conſtituunt: nec exſpectandum habent oratorem dum illi libeat de ipſo negotio dicere, ſed ſæpe ultro admonent, atque alio tranſgredientem revocant, & feſtinare ſe teſtantur.

XX. Quis nunc ferat oratorem *de infirmitate valetudinis ſuæ* præfantem? qualia ſunt fere principia Corvini. Quis quinque in Verrem libros exſpectaverit? Quis de exceptione & formula perpetietur illa immenſa volumina quæ pro M.Tullio aut A.Cæcina legimus? Præcurrit hoc tempore judex dicentem, & niſi aut curſu argumentorum, aut colore ſententiarum, aut nitore & cultu deſcriptionum invitatus & corruptus eſt, averſatur dicentem. Vulgus quoque aſſiſtentium, & affluens & vagus auditor, aſſuevit jam exigere lætitiam & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in judiciis triſtem & impexam antiquitatem, quam ſi quis in ſcena Roſcii aut Turpionis Ambivii exprimere geſtus velit. Jam vero juvenes & in ipſa ſtudiorum incude poſiti, qui profectus ſui cauſſa oratores ſectantur, non ſolum audire, ſed etiam referre domum aliquid illuſtre & dignum memoria volunt. Traduntque invicem, ac ſæpe in colonias ac provincias ſuas ſcribunt,

ſive

ſive in ſuis aliquis arguta & brevi ſententia effulſit, ſive locus exquiſito & poetico cultu enituit. Exigitur enim jam ab oratore etiam poeticus decor, non Attii aut Pacuvii veterno inquinatus, ſed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani ſacrario prolatus. Horum igitur auribus & judiciis obtemperans noſtrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior exſtitit. Neque ideo minus efficaces ſunt orationes noſtræ, quia ad aures judicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim ſi infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exſtruuntur, ſed marmore nitent, & auro radiantur?

XXI. Equidem fatebor vobis ſimpliciter, me in quibuſdam antiquorum vix riſum, in quibuſdam autem vix ſomnum tenere, nec unum de populo * Canuti aut Aride Furnio & Toranio, quique alios in eodem valetudinario hæc oſſa & hanc maciem probant. Ipſe mihi Calvus cum unum & viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una aut altera oratiuncula ſatisfacit. nec diſſentire ceteros ab hoc meo judicio video. quotus enim quiſque Calvi in Aſitium aut in Druſum legit? at hercule in hominum ſtudioſorum manibus verſantur accuſationes quæ in Vatinium inſcribuntur, ac præcipue ſecunda ex his oratio. eſt enim verbis ornata, & ſententiis, auribus judicum accommodata: ut ſcias ipſum quoque Calvum intellexiſſe quid melius eſſet, nec voluntatem quin ſublimius & cultius diceret, ſed ingenium ac vires defuiſſe. Quid ex Cœlianis orationibus? nempe hæ placent ſive in univerſa parte factum, in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoſcimus. Sordes autem verborum, & hians compoſitio & inconditi ſenſus redolent antiquitatem. nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Cœlium ex ea parte laudet qua antiquus eſt. Concedamus ſane C. Cæſari, ut

pro-

propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum minus eloquentiâ effecerit, quam divinum ejus ingenium poſtulabat: tam hercule quam Brutum philoſophiæ ſuæ relinquamus. Nam *in orationibus minorem eſſe famâ ſuâ*, etiam admiratores ejus fatentur. niſi forte quiſquam aut Cæſaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Dejotaro Rege, ceteroſque ejuſdem lentitudinis ac teporis libros legit: niſi qui & carmina eorumdem miratur. fecerunt enim & carmina & in bibliothecas retulerunt, non melius quam Cicero, at felicius, quia illos feciſſe, pauciores ſciunt. Aſinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus ſit, videtur mihi inter Menenios & Appios ſtuduiſſe. Pacuvium certe, & Attium, non ſolum tragœdiis, ſed etiam orationibus ſuis expreſſit; adeo durus & ſiccus eſt. Oratio autem, ſicut corpus hominis, ea demum pulchra eſt in qua non eminent venæ, nec oſſa numerantur: ſed temperatus ac bonus ſanguis implet membra & exſurgit toris, ipſos quoque nervos rubor tegit & decor commendat. Nolo Corvinum inſequi, quia non per ipſum ſtetit quo minus lætitiam nitoremque noſtrorum temporum exprimeret. viderimus, inquam, judicio ejus vis aut animi aut ingenii ſuffecerit.

XXII. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus ſuis fuit quæ mihi vobiſcum eſt. Illi enim antiquos mirabantur: ipſe ſuorum temporum eloquentiam anteponebat. nec ulla re magis ejuſdem ætatis oratores præcurrit, quam judicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis delectum adhibuit, & compoſitioni artem: locoſque lætiores attentavit, & quaſdam ſententias invenit: utique in his orationibus quas ſenior jam & juxta finem vitæ compoſuit, id eſt, poſtquam magis profecerat, uſuque & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus eſt. Nam priores ejus ora-

tiones non carent vitiis antiquitatis. lentus eſt in principiis, longus in narrationibus, otioſus circa exceſſus: tarde commovetur, raro incaleſcit: pauci ſenſus opt. * & cum quodam lumine terminantur. nihil excerpere, nihil referre poſſis: & velut in rudi ædificio, firmus ſane paries & duraturus, ſed non ſatis expolitus & ſplendens. Ego autem oratorem, ſicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantum volo tecto tegi quod imbrem ac ventum arceat, ſed etiam quod viſum & oculos delectet: non ea ſolum inſtrui ſupellectile quæ neceſſariis uſibus ſufficiat; ſed ſit in apparatu ejus & aurum, & gemmæ, ut ſumere in manus, & aſpicere ſæpius liceat: quædam vero procul arceantur, ut jam oblitterata & olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectum, nulli ſenſus tarda & inerti ſtructura, in morem Annalium, componantur: fugiat fœdam & inſulſam ſcurrilitatem, variet compoſitionem, nec omnes clauſulas uno & eodem modo terminet.

XXIII. Nolo irridere *rotam Fortunæ*, *& jus Verrinum*, & illud tertio quoque ſenſu in omnibus pro ſententia poſitum, *eſſe videatur*. Nam & hoc invitus retuli, & plura omiſi, quæ tamen ſola mirantur atque exprimunt hi qui *ſe antiquos oratores* vocant. neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus: ſed vobis utique verſantur ante oculos qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt: quibus eloquentia tui Aufidii Baſſi, aut Servilii Noniani, ex comparatione Siſennæ aut Varronis ſordet: qui rhetorum noſtrorum commentarios faſtidiunt, oderunt; Calvi mirantur: quos more priſco apud judicem fabulantes, non auditores ſequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur. adeo mæſti & inculti, illam ipſam quam jactant ſanitatem, infirmitate & jejunio con-

conſequuntur. Porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant quæ animi anxietate contingat. parum eſt ægrum non eſſe, fortem & lætum & alacrem volo. prope abeſt ab infirmitate in quo ſola ſanitas laudatur. Vos vero, diſertiſſimi, ut poteſtis, ut facitis, illuſtrate ſæculum noſtrum pulcherrimo genere dicendi. Nam & te, Meſſalla, video lætiſſima quæque antiquorum imitantem: & vos, Materne ac Secunde, ita gravitati ſummum nitorem & cultum verborum miſcetis; ea electio inventionis, is ordo rerum, &, quotiens cauſſa poſcit, ubertas; ea, quotiens permittitur, brevitas; is compoſitionis decor, ſententiarum planitas; ſic exprimitis affectus, ſic libertatem temperatis: ut, etiam ſi noſtra judicia malignitas & invidia tardaverit, verum de vobis dicturi ſint poſteri noſtri.

XXIV. Quæ cum Aper dixiſſet; *Agnoſcitis ne*, inquit Maternus, vim & ardorem Apri noſtri? quo torrente, quo impetu ſæculum noſtrum defendit! quam copioſe ac varie vexavit antiquos! quanto non ſolum ingenio ac ſpiritu, ſed etiam eruditione & arte, ab ipſis mutuatus eſt per quæ mox ipſos inceſſeret! Tuum tamen, Meſſalla, promiſſum immutaſſe non debes. neque enim defenſores antiquorum exigimus, nec quemquam noſtrorum, quamquam modo laudati ſumus, his quos inſectatus eſt Aper, comparamus. ac ne ipſe quidem ita ſentit, ſed more veteri & aliâs veſtris philoſophis ſæpe celebrato, ſumſit ſibi contradicendi partes. Exprime nobis non laudationem antiquorum, ſatis enim illos fama ſua laudat, ſed cauſſas cur in tantum ab eloquentia eorum receſſerimus; cum præſertim centum & viginti annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit.

XXV. Tum Meſſalla: *Sequar a te* præſcriptam formam, Materne. neque enim diu contradicendum eſt

Apro, qui primum, ut opinor, nominis controverſiam movit, tamquam parum proprie *antiqui* vocarentur quos ſatis conſtat ante centum annos fuiſſe. Mihi autem de vocabulo pugna non eſt, ſive illos *antiquos*, ſive *majores*, ſive quo alio mavult nomine appellet: dummodo in confeſſo ſit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuiſſe. Ne illi quidem parti ſermonis ejus repugno, ſi cominus fatetur plures formas dicendi etiam iiſdem ſæculis, nedum diverſis exſtitiſſe. Sed quo modo inter Atticos oratores primæ Demoſtheni tribuuntur, proximum autem locum Æſchines & Hyperides & Lyſias & Lycurgus obtinent; omnium autem conſenſu hæc oratorum ætas maxime probatur: ſic apud nos Cicero quidem ceteros eorumdem temporum diſertos anteceſſit; Calvus autem & Aſinius & Cæſar & Cœlius & Brutus ſuo jure & prioribus & ſequentibus anteponuntur. nec refert quod inter ſe ſpecie differant, cum genere conſentiant. At ſtrictior Calvus, numeroſior Aſinius, ſplendidior Cæſar, amarior Cœlius, gravior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero; omnes tamen eamdem ſanitatem eloquentiæ ferunt: ut ſi omnium pariter libros in manum ſumſeris, ſcias, quamvis in diverſis ingeniis, eſſe quamdam judicii ac voluntatis ſimilitudinem & cognationem. Nam quod invicem ſe obtrectaverunt, & ſuperſunt aliqua epiſtolis eorum inſerta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non eſt oratorum vitium, ſed hominum. Nam & Calvum & Aſinium & ipſum Ciceronem credo ſolitos & invidere, & livere, & ceteris humanæ infirmitatis vitiis affici; ſolum inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec invidia, ſed ſimpliciter & ingenue judicium animi ſui detexiſſe. an invideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæſari quidem invidiſſe? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet,

& ſi

& ſi quos alios antiquorum agitare non deſtitit, non exigit defenſorem, cum fatear, quædam eloquentiæ eorum, ut naſcenti adhuc nec ſatis adultæ, defuiſſe.

XXVI. Ceterum ſi omiſſo optimo illo & perfectiſſimo genere eloquentiæ, eligenda ſit forma dicendi; malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Craſſi maturitatem, quam calamiſtros Mæcenatis aut tinnitus Gallionis. adeo malim oratorem vel hirta toga induere, quam fucatis & meretriciis veſtibus inſignire. Neque enim oratorius iſte, immo hercule ne virilis quidem cultus eſt, quo plerique temporum noſtrorum actores ita utuntur, ut laſcivia verborum, & levitate ſententiarum, & licentia compoſitionis, hiſtrionales modos exprimant. quodque vix auditu fas eſſe debeat, laudis & gloriæ & ingenii loco plerique jactant, *cantari ſaltarique commentarios ſuos*. Unde oritur illa fœda & præpoſtera, ſed tamen frequens quibuſdam exclamatio, ut *oratores noſtri tenere dicere, hiſtriones diſerte ſaltare* dicantur. Equidem non negaverim, Caſſium Severum, quem ſolum Aper noſter nominare auſus eſt, ſi his comparetur qui poſtea fuerunt, poſſe oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum ſuorum plus vis habeat quam ſanguinis. Primus enim contemto ordine rerum, omiſſa modeſtia, ac pudore verborum, ipſis etiam quibus utitur armis incompoſitus, & ſtudio feriendi plerumque dejectus, non pugnat, ſed rixatur. Ceterum, ut dixi, ſequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepóre urbanitatis, & ipſarum virium robore, multum ceteros ſuperat. quorum neminem Aper nominare, & velut in aciem educere ſuſtinuit. Ego autem exſpectabam, ut incuſato Aſinio, & Cœlio, & Calvo, aliud nobis agmen produceret, pluresque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæſari, ſingulis demum ſingulos opponeremus.

Nunc detrectaſſe nominatim antiquos oratores contentus, neminem ſequentium laudare auſus eſt, niſi in publicum & in commune. veritus credo ne multos offenderet, ſi paucos excerpſiſſet. quotus enim quiſque ſcholaſticorum non hac ſua perſuaſione fruitur, ut ſe ante Ciceronem numeret, ſed plane poſt Gabinianum?

XXVII. At ego non verebor nominare ſingulos, quo facilius propoſitis exemplis appareat, quibus gradibus fracta ſit & deminuta eloquentia. *Appropera*, inquit Maternus, & potius exſolve promiſſum. neque enim hoc colligi deſideramus, diſertiores eſſe antiquos, quod apud me equidem in confeſſo eſt; ſed cauſſas exquirimus, quas te ſolitum tractare, paullo ante, plane mitiore eloquentia & temporum noſtrorum, miratus, antequam te Aper offenderet majores tuos laceſſendo. *Non ſum*, inquit, offenſus Aprina diſputatione, nec vos offendi decebit, ſi quid forte aures veſtras perſtringet, cum ſciatis hanc eſſe ejuſmodi ſermonum legem, judicium animi citra damnum affectus proferre. *Perge*, inquit Maternus, & cum de antiquis loquaris, utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus quam ab eloquentia.

XXVIII. Et Meſſalla, *Non reconditas*, Materne, cauſſas requiris, nec aut tibi ipſi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, etiamſi mihi partes aſſignatis proferendi in medium quæ omnes ſentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & ceteras artes deſciviſse ab iſta vetere gloria, non inopia hominum, ſed deſidia juventutis, & negligentia parentum, & inſcientia præcipientium, & oblivione moris antiqui? quæ mala primum in urbe nata, mox per Italiam fuſa, jam in provincias manant: quamquam noſtra nobis notiora ſunt. Ego de urbe & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ na-

tos

tos ſtatim excipiunt, & per ſingulos ætatis gradus cumulantur, ſi prius de ſeveritate ac diſciplina majorum circa educandos formandoſque liberos pauca prædixero. Jamprimum ſuus cuique filius ex caſta parente natus, non in cella emptæ nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur, cujus præcipua laus erat, tueri domum, & inſervire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, cujus probatis ſpectatiſque moribus omnis cujuſpiam familiæ ſuboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhoneſtum factu videretur. Ac non ſtudia modo curaſque, ſed remiſſiones etiam luſuſque puerorum, ſanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Cæſaris, ſic Attiam Auguſti matrem præfuiſſe educationibus, ac produxiſſe principes liberos accepimus. quæ diſciplina ac ſeveritas eo pertinebat, ut ſincera & integra & nullis pravitatibus detorta uniuſcujuſque natura, toto ſtatim pectore arriperet artes honeſtas: & ſive ad rem militarem, ſive ad juris ſcientiam, ſive ad eloquentiæ ſtudium inclinaſſet, id ſolum ageret, id univerſum hauriret.

XXIX. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus ſervis plerumque viliſſimus, nec cuiquam ſerio miniſterio accommodatus. horum fabulis & erroribus teneri ſtatim & rudes animi imbuuntur. Nec quiſquam in tota domo penſi habet, quid coram infante domino aut dicat, aut faciat; quando etiam ipſi parentes nec probitati neque modeſtiæ parvulos aſſuefaciunt, ſed laſciviæ & libertati. per quæ paullatim impudentia irrepit, & ſui alienique contemtus. Jam vero propria & peculiaria hujus urbis vitia pæne in utero matris concipi mihi videntur, hiſtrionalis favor, & gladiatorum equorumque ſtudia.

dia. quibus occupatus & obſeſſus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque inveneris qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria intravimus? Nec præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent. colligunt enim diſcipulos non ſeveritate diſciplinæ, nec ingenii experimento, ſed ambitione ſalutantium, & illecebris adulationis. Tranſeo prima diſcentium elementa, in quibus & ipſis parum elaboratur. nec in auctoribus cognoſcendis, nec in evolvenda antiquitate, nec in notitia vel rerum, vel hominum, vel temporum ſatis operæ inſumitur. ſed expetuntur quos *Rhetoras* vocant: quorum profeſſio quando primum in hanc urbem introducta ſit, quamquam nullam apud majores noſtros auctoritatem habuit, ſtatim docuero.

XXX. Referam neceſſe eſt animum ad eam diſciplinam qua uſos eſſe eos oratores accepimus, quorum infinitus labor & cottidiana meditatio & in omni genere ſtudiorum exercitationes, ipſorum etiam continentur libris. Notus eſt vobis utique Ciceronis liber qui *Brutus* inſcribitur, in cujus extrema parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet) ſua initia, ſuos gradus, ſuæ eloquentiæ velut quamdam educationem refert. *ſe apud Q. Mucium jus civile didiciſſe; apud Philonem Academicum, apud Diodorum Stoicum omnis philoſophiæ partes penitus hauſiſſe: neque his doctoribus contentum quorum ei copia in urbe contigerat, Achajam quoque & Aſiam peragraſſe, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur.* Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non muſicæ, non grammaticæ, non denique ullius ingenuæ artis ſcientiam ei defuiſſe. Ille dialecticæ ſubtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille rerum motus cauſſaſque

que cognovit. ita enim eſt, optimi viri, ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum ſcientia exundat & exuberat illa admirabilis eloquentia. neque oratoris vis & facultas, ſicut ceterarum rerum, anguſtis & brevibus terminis cluditur: ſed is eſt orator qui de omni quæſtione pulchre & ornate & ad perſuadendum apte dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium poſſit.

XXXI. Hæc ſibi illi veteres perſuadebant. ad hæc efficienda intelligebant opus eſſe, non ut rhetorum ſcholis declamarent, nec ut fictis, nec ullo modo ad veritatem accedentibus controverſiis linguam modo & vocem exercerent; ſed ut his artibus pectus implerent in quibus de bonis ac malis, de honeſto ac turpi, de juſto & injuſto diſputatur. Hæc enim eſt oratori ſubjecta ad dicendum materia. Nam in judiciis fere de æquitate, in deliberationibus de honeſtate dicimus, ita ut plerumque hæc ipſa invicem miſceantur. de quibus copioſe & varie & ornate nemo dicere poteſt, niſi qui cognovit naturam humanam, & vim virtutum, pravitatemque vitiorum, & intellectum eorum quæ nec in virtutibus, neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram judicis vel inſtiget, vel leniat, qui ſcit, quid ira; promtius ad miſerationem impellat qui ſcit, quid ſit miſericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibuſque verſatus orator, ſive apud infeſtos, ſive apud cupidos, ſive apud invidentes, ſive apud triſtes, ſive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum: & prout cujuſque natura poſtulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem, parato omni inſtrumento, & ad omnem uſum repoſito. Sunt apud quos aſtrictum, & collectum, & ſingula ſtatim argu-

gumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur. apud hos dediſſe operam dialecticæ proficiet. Alios fuſa, & æqualis, & ex communibus ducta ſenſibus oratio, magis delectat. ad hos permovendos mutuabimur aliquid a Peripateticis. hi aptos & in omnem diſputationem paratos jam locos dabunt: Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon jucunditatem. ne Epicuri quidem & Metrodori honeſtas quaſdam exclamationes aſſumere, hiſque, prout res poſcit, uti alienum erit oratori. neque enim ſapientem informamus, neque Stoicorum civitatem, ſed eum qui non quaſdam artes audire, ſed omnes liberaliter debet. Ideoque & juris civilis ſcientiam veteres oratores comprehendebant; & grammatica, muſica, & geometria imbuebantur. Incidunt enim cauſſæ plurimæ quidem ac pænæ omnes, quibus juris notitia deſideratur: pleræque autem in quibus hæ quoque ſcientiæ requiruntur.

XXXII. Nec quiſquam reſpondeat: *Sufficit ut ad tempus ſimplex quiddam & uniforme doceamur*. Primum enim aliter utimur propriis, aliter commodatis: longeque intereſſe manifeſtum eſt, poſſideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipſa multarum artium ſcientia etiam aliud agentes nos ornat, atque ubi minime credas, eminet & excellit. Idque non doctus modo & prudens auditor, ſed etiam populus intelligit: ac ſtatim ita laude proſequitur, *ut legitime ſtuduiſſe*, *ut per omnes eloquentiæ numeros iſſe*, *ut denique oratorem etiam* fateatur. quem non poſſe aliter exſiſtere, nec exſtitiſſe umquam confirmo, niſi eum qui tamquam in aciem omnibus armis inſtructus, ſic in forum omnibus artibus armatus exierit. quod adeo negligitur ab horum temporum diſertis, ut in actionibus eorum ſex quoque cottidiani ſermonis, fœda ac pudenda vitia depre-

prehendantur, ut ignorent leges, non teneant S.C. jus civitatis ultro derideant: ſapientiæ vero ſtudium & præcepta prudentium penitus reformident: in pauciſſimos ſenſus & anguſtas ſententias detrudant eloquentiam, velut expulſam regno ſuo: ut quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumciſa & amputata, ſine apparatu, ſine honore, pæne dixerim ſine ingenuitate, quaſi una ex ſordidiſſimis artificiis diſcatur. Ergo hanc primam & præcipuam cauſſam arbitror, cur tantum ab eloquentia antiquorum oratorum receſſerimus. Si teſtes deſiderantur, quos potiores nominabo quam apud Græcos Demoſthenem? quem ſtudioſiſſimum Platonis auditorem fuiſſe, memoriæ proditum eſt. Et Cicero his ut opinor verbis, *quidquid in eloquentia effecerit, id ſe non rhetorum, ſed Academiæ ſpatiis conſecutum*. Sunt aliæ cauſſæ magnæ & graves, quas a vobis aperiri æquum eſt, quoniam quidem ego jam meum munus explevi, &, quod mihi in conſuetudine eſt, ſatis multos offendi: qui ſi forte hoc audirent, certum habeo dicturos, *me dum juris & philoſophiæ ſcientiam tamquam oratori neceſſariam, laudo, ineptiis meis plauſiſſe*.

XXXIII. Et Maternus, *Mihi quidem*, inquit, ſuſceptum a te munus adeo peregiſſe nondum videris, ut inchoaſſe tantum, & velut veſtigia ac lineamenta quædam oſtendiſſe videaris. Nam quibus inſtrui veteres oratores ſoliti ſint, dixiſti, differentiamque noſtræ deſidiæ & inſcientiæ adverſus acerrima & fecundiſſima eorum ſtudia demonſtraſti: cetera exſpecto, ut quemadmodum ex te didici, quid aut illi ſcirent, aut nos neſciamus, ita hoc quoque cognoſcam, quibus exercitationibus juvenes jam & forum ingreſſi confirmare & alere ingenia ſua ſoliti ſint. neque enim arte & ſcientia, ſed longe magis facultate eloquentiam contineri, nec tu puto abnues, &

hi

hi ſignificare vultu videntur. Deinde cum Aper & Secundus idem annuiſſent, Meſſalla quaſi rurſus incipiens: *Quoniam* initia & ſemina veteris eloquentiæ ſatis demonſtraſſe videor, docendo quibus artibus antiqui oratores inſtitui erudirique ſoliti ſint, perſequar nunc exercitationem eorum: quamquam ipſis artibus ineſt exercitatio, nec quiſquam percipere tot reconditas aut tam varias res poteſt, niſi ut ſcientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiæ accedat. per quæ colligitur eamdem eſse rationem & percipiendi quæ proferas, & proferendi quæ perceperis. ſed ſi cui obſcuriora hæc videntur, iſque ſcientiam ab exercitatione ſeparat, id certe concedet, inſtructum & plenum his artibus animum, longe paratiorem ad eas exercitationes venturum quæ propriæ circa oratoriam videntur.

XXXIV. Ergo apud majores noſtros juvenis ille qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus jam domeſtica diſciplina, refertus honeſtis ſtudiis, deducebatur a patre, vel a propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in civitate tenebat. hunc ſectari, hunc proſequi, hujus omnibus dictionibus intereſſe, ſive in judiciis, ſive in concionibus aſſueſcebat, ita ut altercationes quoque excipere, & jurgiis intereſſe, utque ſic dixerim, pugnare in prœlio diſceret. Magnus ex hoc uſus, multum conſtantiæ, plurimum judicii juvenibus ſtatim contingebat, in media luce ſtudentibus atque inter ipſa diſcrimina, ubi nemo impune ſtulte aliquid, aut contrarie dicit, quo minus & judex reſpuat, & adverſarius exprobret, ipſi denique advocati aſpernentur. Igitur vera ſtatim & incorrupta eloquentia imbuebantur: & quamquam unum ſequerentur, tamen omnes ejuſdem ætatis patronos in plurimis & cauſſis & judiciis cognoſcebant: habebantque ipſius populi diverſiſſimarum aurium copiam, ex qua facile depre-

hen-

hendebatur quid in quoque vel probaretur, vel diſpliceret. Ita nec præceptor deerat optimus quidem & electiſſimus, qui faciem eloquentiæ, non imaginem præſtaret: nec adverſarii & æmuli, ferro non rudibus dimicantes: ſed auditorium ſemper plenum, ſemper novum, ex invidis & faventibus, ut nec bene dicta diſſimularentur. Scitis enim, magnam illam & duraturam eloquentiæ famam, non minus in diverſis ſubſelliis parari quam ſuis: quin immo conſtantius ſurgere ibi, fidelius corroborari. Atque hercule ſub ejuſmodi præceptionibus juvenis ille de quo loquimur, oratorum diſcipulus, fori auditor, ſectator judiciorum, eruditus & aſſuefactus alienis experimentis, cui cottidie audienti notæ leges, non novi judicum vultus, frequens in oculis conſuetudo concionum, ſæpe cognitæ populi aures, ſive accuſationem ſuſceperat, ſive defenſionem, ſolus ſtatim & unus cuicumque cauſſæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Craſſus C. Carbonem, uno & viceſimo Cæſar Dolabellam, altero & viceſimo Aſinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinium, iis orationibus inſecuti ſunt quas hodieque cum admiratione legimus.

XXXV. At nunc adoleſcentuli noſtri deducuntur in ſcenas ſcholaſticorum, qui *rhetores* vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exſtitiſse, nec placuiſſe majoribus noſtris, ex eo manifeſtum eſt, quod Marco Craſſo & Domitio cenſoribus *cludere*, ut ait Cicero, *ludum impudentiæ* juſſi ſunt. Sed, ut dicere inſtitueram, deducimur in ſcholas, quibus non facile dixerim utrumne locus ipſe, an condiſcipuli, an genus ſtudiorum plus mali ingeniis afferant. Nam in loco nihil reverentiæ, ſed in quem nemo niſi imperitus æque intrat. In condiſcipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros, & adoleſcentuli inter adoleſcentulos pari ſecuritate dicant & audiantur.

tur. Ipſæ vero exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, ſuaſoriæ, & controverſiæ. Ex iis ſuaſoriæ quidem etſi, tamquam plane leviores, & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controverſiæ robuſtioribus aſſignantur; quales per fidem, & quam incredibiliter compoſitæ! Sequitur autem ut materiæ abhorrenti a veritate declamatio quoque adhibeatur. Sic fit ut tyrannicidarum præmia, aut vitiatarum electiones, aut peſtilentiæ remedia, aut inceſta matrum, aut quidquid in ſchola cottidie agitur; in foro, vel raro, vel numquam, ingentibus verbis perſequantur: cum ad veros judices ventum eſt rem cogitare, nihil humile, nihil abjectum eloqui poterat.

XXXVI. Magna eloquentia, ſicut flamma materiâ alitur, & motibus excitatur, & urendo clareſcit. Eadem ratio in noſtra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam etſi horum quoque temporum oratores ea conſecuti ſunt quæ compoſitâ & quietâ & beatâ Republicâ tribui fas erat: tamen iſta perturbatione ac licentia plura ſibi aſſequi videbantur, cum mixtis omnibus, & moderatore uno carentibus, tantum quiſque orator saperet, quantum erranti populo perſuaderi poterat. Hinc leges aſſiduæ, populare nomen, hinc conciones magiſtratuum pæne pernoctantium in roſtris, hinc accuſationes potentium reorum, & aſſignatæ etiam domibus inimicitiæ, hinc procerum factiones, & aſſidua ſenatus adverſus plebem certamina. quæ ſingula etſi diſtrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbantur. Quia quanto quiſque plus dicendo poterat, tanto facilius honores aſſequebatur, tanto magis in ipſis honoribus collegas ſuos anteibat, tanto plus apud principes gra-

tiæ,

tiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant. hos ituri in provincias magiſtratus reverebantur, hos reverſi colebant. hos & præturæ & conſulatus vocare ultro videbantur. hi ne privati quidem ſine poteſtate erant, cum & populum & ſenatum conſilio & auctoritate regerent. quinimmo ſibi ipſi perſuaſerant, neminem ſine eloquentia aut aſſequi poſſe in civitate, aut tueri conſpicuum & eminentem locum. nec mirum; cum etiam inviti ad populum producerentur: cum parum eſſet in ſenatu breviter cenſere, niſi qui ingenio & eloquentia ſententiam ſuam tueretur: cum in aliquam invidiam aut crimen vocati, ſua voce reſpondendum haberent; cum teſtimonia quoque in publicis non abſentes nec per tabellam dare, ſed coram & præſentes dicere cogerentur. Ita ad ſumma eloquentiæ præmia, magna etiam neceſſitas accedebat, & commoda. Diſertum haberi, pulchrum & glorioſum: ſed contra, mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore quam præmiis ſtimulabantur: ne clientulorum loco potius quam patronorum numerarentur: ne traditæ a majoribus neceſſitudines ad alios tranſirent: ne tamquam inertes & non ſuffecturi honoribus, aut non impetrarent, aut impetratos male tuerentur.

XXXVII. Neſcio an venerint in manus veſtras hæc vetera, quæ & antiquorum bibliothecis adhuc manent, & nunc maxime a Muciano contrahuntur: ac jam undecim, ut opinor, Actorum libris, & tribus Epiſtolarum compoſita & edita ſunt. Ex his intelligi poteſt, Cn. Pompejum & M. Craſſum, non viribus modo & armis, ſed ingenio quoque & oratione valuiſſe. Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceteram procerum manum, mul-

multum in his ſtudiis operæ curæque poſuiſſe: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam ſine eloquentia conſecutum. His accedebat ſplendor rerum, & magnitudo cauſſarum, quæ & ipſa plurimum eloquentiæ præſtant. Nam multum intereſt, utrumne de furto, aut formula, & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum, expilatis ſociis,& civibus trucidatis. quæ mala ſicut non accidere melius eſt, iſque optimus civitatis ſtatus habendus eſt quo nihil tale patimur: ita cum acciderent, ingentem eloquentiæ materiam ſubminiſtrabant. Creſcit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quiſquam claram & illuſtrem orationem efficere poteſt niſi qui cauſſam parem invenit. Non, opinor, Demoſthenem orationes illuſtrant quas adverſus tutores ſuos compoſuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quinctius defenſus, aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius hanc illi famam circumdederunt: non quia tanti fuit R. P. malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent: ſed, ut ſubinde admoneo, quæſtionis meminerimus, ſciamuſque nos de ea re loqui quæ facilius turbidis & inquietis temporibus exſtitit. Quis ignorat, utilius ac melius eſſe frui pace, quam bello vexari? Plures tamen bonos præliatores bella quam pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nam quo ſæpius ſteterit tamquam in acie, quoque plures & intulerit ictus & exceperit, quo major adverſarius, eo acrior qui pugnas ſibi aſperas deſumſerit, tanto altior & excelſior, & illis nobilitatus criminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura eſt ut ſecura nolint.

XXXVIII. Tranſeo ad formam & conſuetudinem veterum judiciorum: quæ & ſi nunc aptior eſt * ita erit eloquentia, tanto illud forum magis exercebat,

in

in quo nemo intra pauciſſimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi ſibi quiſque ſumebat, & numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. Primus tertio conſulatu Cn. Pompejus aſtrinxit impoſuitque veluti frenos eloquentiæ, ita tamen ut omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quanto majora negotia olim exerceri ſolita ſunt, quod majus argumentum eſt, quam quod cauſſæ centumvirales, quæ nunc primum obtinent locum, adeo ſplendore aliorum judiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis, neque Cæſaris, neque Bruti, neque Cœlii, neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dictus legatur, exceptis orationibus Aſinii quæ *pro heredibus Urbiniæ* inſcribuntur, ab ipſo tamen Pollione mediis divi Auguſti temporibus habitæ, poſtquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & aſſidua ſenatus tranquillitas, & maximi principis diſciplina, ipſam quoque eloquentiam ſicut omnia alia pacaverat.

XXXIX. Parvum & ridiculum fortaſſe videtur quod dicturus ſum, dicam tamen, vel ideo ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attuliſſe pœnulas iſtas, quibus aſtricti & velut incluſi cum judicibus fabulamur? quantum virium detraxiſſe orationi auditoria & tabularia credimus, in quibus jam fere plurimæ cauſſæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos curſus & ſpatia probant; ſic eſt aliquis oratorum campus, per quem niſi liberi & ſoluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipſam quinimmo curam & diligentem ſtyli anxietatem contrariam experimur: quia ſæpe interrogat judex; *quando incipias:* & ex interrogatione ejus incipiendum eſt. Frequenter probationibus & teſtibus ſilentium patronus indicit. unus inter hæc di-

dicenti ac alter aſſiſtit, & res velut in ſolitudine agitur. Oratori autem clamore plauſuque opus eſt, & velut quodam theatro. qualia cottidie antiquis oratoribus contingebant: cum tot pariter ac tam nobiles forum coartarent: cum clientelæ quoque & tribus, & municipiorum legationes, ac partes Italiæ periclitantibus aſſiſterent: cum in pleriſque judiciis crederet populus Romanus, ſua intereſſe quid judicaretur. Satis conſtat, C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Beſtiam, & P. Vatinium, concurſu totius civitatis & accuſatos & defenſos, ut frigidiſſimos quoque oratores, ipſa certantis populi ſtudia excitare & incendere potuerint. Itaque hercule ejuſmodi libri exſtant, ut ipſi quoque qui egerunt, non aliis magis orationibus cenſeantur.

XL. Jam vero conciones aſſiduæ, & datum jus quoque potentiſſimum quemque vexandi, atque ipſa inimicitiarum gloria: cum ſe plurimi diſertorum, ne a P. quidem Scipione, aut Sylla, aut Cn. Pompejo abſtinuerint, & ad inceſſendos principes viros, ut eſt natura invidiæ, populi quoque hiſtriones auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otioſa & quieta re loquimur, & quæ probitate & modeſtia gaudeat: ſed eſt magna iſta & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam ſtulti *libertatem* vocabant, comes ſeditionum, effrenati populi incitamentum, ſine obſequio, ſine ſervitute, contumax, temeraria, arrogans, quæ in bene conſtitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretenſem accipimus? quarum civitatum ſeveriſſima diſciplina, & ſeveriſſimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidem ac Perſarum, ac ullius gentis quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, Athenienſes plu-

plurimi oratores exſtiterunt: apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut ſic dixerim, omnes poterant. Noſtra quoque civitas donec erravit, donec ſe partibus, & diſsenſionibus, & diſcordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in ſenatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla ſuperiorum reverentia, nullus magiſtratuum modus; tulit ſine dubio valentiorem eloquentiam, ſicuti indomitus ager habet quaſdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu penſavit.

XLI. Sic quoque quod ſupereſt antiquis oratoribus, * forum non emendare, nec uſquam ad votum compoſitæ civitatis, argumentum eſt quidem, quod nemo nos advocat niſi aut nocens aut miſer. quod municipium in civitatem noſtram venit, niſi quod aut vicinus populus, aut domeſtica diſcordia agitat? quam provinciam tuemur, niſi ſpoliatam vexatamque? Atqui melius fuiſſet non queri, quam vindicari. Quod ſi inveniretur aliqua civitas in qua nemo peccaret, ſupervacuus eſſet inter innocentes orator, ſicut inter ſanos medicus. Quo modo tamen minimum uſus minimumque profectus ars medentis habet in his gentibus quæ firmiſſima valetudine ac ſaluberrimis corporibus utuntur: ſic minor oratorum obſcuriorque gloria eſt inter bonos mores, & in obſequium regentis paratos. Quid enim opus eſt longis in ſenatu ſententiis, cum optimi cito conſentiant? Quid multis apud populum concionibus, cum de Republica non imperiti & multi deliberent, ſed ſapientiſſimus & unus? Quid voluntariis accuſationibus, cum tam raro & tam parce peccetur? Quid invidioſis & excedentibus modum defenſionibus, cum clementia cognoſcentis obviam periclitantibus eat? Credite, optimi,

& in

& in quantum opus eſt diſertiſſimi viri, ſi aut vos prioribus ſæculis, aut iſti quos miramur, his nati eſſent, ac deus aliquis vitas veſtras, veſtra tempora repente mutaſſet; nec vobis ſumma illa laus & gloria in eloquentia, neque illis modus & temperamentum defuiſſet. Nunc, quoniam nemo eodem tempore aſſequi poteſt magnam famam & magnam quietem, bonis ſæculi ſui quiſque, citra obtrectationem alterius, utatur. Finierat Maternus.

XLII. Tum Meſſalla: *Erant quibus* contradicerem, erant de quibus plura dici vellem, niſi jam dies eſſet exactus. *Fiet*, inquit Maternus, poſtea arbitratu tuo, & ſi qua tibi obſcura in hoc meo ſermone viſa ſunt, de his rurſus conferemus. Ac ſimul aſſurgens & Aprum complexus, *Ego*, inquit, te poetis; Meſſalla antiquariis, criminabimur. *At ego* vos rhetoribus & ſcholaſticis, inquit. Cum adriſiſſent, diſceſſimus.

DIALOGI DE ORATORIBUS
FINIS.

Digitized by Google

INDEX

Rerum, Verborum & Formularum loquendi

QUÆ IN

M. FAB. QUINCTILIANI

Oratoriæ Inſtitutionis libris XII. occurrunt.

In hoc Indice notantur numeri paginarum Editionis Burmanniana, quos ad noſtrarum latera apponi ubique curavimus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

A

A *Capite primum* pag. 586. *cauſſa* 606 *cum i aliquamdo juncta* 89. *& s literis non exeunt Maſculina Græca nomina recto caſu* 67 *facultate* 610. *Judicio recedere* 539. *Jure cœpiſſe* 580. *lacte cuniſque initium ducere* 19. *parte* 634. *partibus recedere* 979. *parvis initiis* 954. *perſona* 606. 607. 610. *principiis* 12. *pro e poſitum* 90. *ſatietate renovare* 526. *ſubſelliis diſcedere* 539. *tenero* 29
ab *aliqua cadi* 737. *experimento naſci* 987
abalienari *morbo* 705
abdicare 583. *adoptatum* 585. *filium* 980
abdicari 624
abdicati 626
abdicatio 626. 793
abdicationum *forma dua* 630. 631
abdicatorum *Lex* 809
abducere *aliquem ab aliqua re* 778. *manum* 1032. *mentem* 516
abeſſe *ab aliqua re* 773. *ab aliqua* 33. *procul ab aliquo* 1029
abhorrere *ab aliquo* 1096. *a fide* 776
abjectio, *figura* 804
abjectiſſimus *animus* 963
abjectus *homo* 964
abies 738
abjicit *animum pudor* 36
abire *in laudes alicujus* 783
ablativus 49. *caſus* 67
abnuere 519
aboletur *Lex* 58
abolita *retinere* 76
abolitio 795
abominanda *crimina* 791. *negotiatio* 1076. *vitia* 1069
abripi *tempeſtate* 195
abrogari 641
abrogata *retinere* 76
abrumpere *ſtudia* 498
abruptus *a toto corpore ſenſus* 867. *ſermo* 330

abſcindere 686
abſciſſa 866
abſoluta *pars* 624
abſolutius *os* 24
abſque *ſententia* 608
abſtemius *unde* 86
abſtinens 78. *quis?* 1057
abſtinentia *Veneris* 1000
abſtinere *ſe convicio* 606
abſtulit 70
abundans *rerum copia* 578. *ſupra neceſſitatem oratio* 812
abundare *copia* 941. *copia alicujus rei* 156. *vitiis* 921
abunde *bene dicere* 1081. *ſalis* 909
abuſio 67. 224. 740. 741
abuſive 777
abuti *jure* 37
accedere 57. *ad aliquem* 1057. *ad veritatem* 1087. *alicui* 229. 797. 829. 870. 904. 1109. *alicui opinioni* 61. *alicui rei* 525, *alicujus opinioni* 184. *alicujus ſententia* 177. *rei* 617
accelerare *lectionem* 22
accendere *animum* 30. *judices* 1036
accendi *aliqua cauſſa* 5. *aliqua re* 5. *modis muſicis* 105
accentus *Græci* προσῳδίας *vocant* 57
accepit *uſus vocales pro conſonantibus* 41
acceptare *mercedes* 1075
accidens 704
accidere *aliquid* 946
accidit *aliquid alicui* 67
accingi *ad aliquid* 1044
accipere 564. *aliquid ab aliquo* 945. 947. *aliquid aliter* 533. *aliquid auribus* 154. *aliquid cum favore* 881. *aliquid placido animo* 337. *aliquid pro regula* 84. *barbariſmum pluribus modis* 52. *cladem* 785. *faſtigium* 1113. *hereditatem* 562. *locum* 673. *originem ab aliquo* 440. *pignori* 645. *quid auribus* 507. *rem* 323. *ſermonem* 879. *ſpiritum* 1001 *venuſtatem* 820. *verba generaliter* 50. *vires* 877. 947. *vocem* 776
accipi *pro advocato* 595
acclamatio 679. 722
accommodare 611. *alicui rei* 822. *alicui vocem* 969. *aliquid ad aliquid* 1006. *aliquid alicui* 856. 868. 872. *curam alicui rei* 121. *ſe dicenti* 510. *ſtudiis operam* 105 *verba alicui* 507. *verba & vultum* 523
accommodari *ad aliquid* 925 1037. *ad veritatem* 944.
accommodata *Compoſitio* 925. *rebus verba*. 51
accommodatum *alicui rei* 774
accommodatus *ad aliquid* 870. *alicui rei* 566. 898. 902. 1060. 1102. *geſtus* 1018. *motus* 1003. *rei ornatus* 960. *vir adminiſtrationi rerum* 85
accreſcere *paullatim* 24
accuſatio *mutua* 580. 598. 602
accuſatoria *vita* 1074
acer *animus* 569. *in arguendo* 1018. *præceptor* 48
acerba *mors* 493. *vox* 1004. 1037
acerbe *inſtare* 19
acerbiſſima *fata* 493
acerbitas *mira* 918
acerbum 522. *crimen* 564. *Præ-*

i conium 1038
acerbus *natura* 543
acerrimus *labor* 936
acervare *aliquid* 812
acetabulum 741
Achilles 649. 1113
Achilli 68
Achillis *haſta* 717
Acidus 543
acies *luminum* 985
Aciſculus 543
acor 807
acquirere *facultatem* 1076. *gratiam* 821. *tempus adoleſcentiæ* 18
acre 561. 710. *eſſe* 1032. *judicium* 72. 1090
acres *imagines* 988. *ſenes* 1039. *ſenſus* 821. *ſententiæ* 821. *ſyllaba* 858
acria *argumenta* 870
acrior *animus* 35. *ſenſus* 991
acriores *faces* 31
acris *argumentatio* 1036. *cura* 13. *probatio* 770. *tibia* 672. *vox* 1040
acriter 572. *argumentari* 887. 1019. *dicere* 868. *ſe in aliquid intendere* 51
acrius *quid facere* 814
acti *multum eſt* 592
actio 658. *aſpera* 631. *blanda* 631. *impudens* 967. *iracunda* 967. *mandati* 633. *probationum* 1036. *tumultuoſa* 967
actiones 569. *legum* 635
actor 589
actus 540. *gravior* 525. *hiſtrionum* 924. *orationis* 769
acuere *ingenia* 39. 111. *ingenia puerorum* 35. *ſyllabam* 59
acuitur *ſyllaba* 57
acumen 572. 677. *differendi* 903.
acuta 57. *luna* 598. *ſyllaba* 68. 1094. *vox* 1000. 1006
acute 528
acutus *Auctor* 902. *gradus* 1037. *Orator* 1095. *rebus* 904. *ſonus* 58. 1006. 1012. *tenor* 58
ad *animum penetrare* 999. *arbitrium facere alicujus* 1082. *domum alicujus induci; de nuptiis* 732. *elaborata revocari* 959. *fidem valere* 604 *frugem pervenire* 33. *literam* 762. *propoſitum* 683. *propoſitum ſubjecta ratio* 826. *regulam loqui* 829. *ſingula veſtigia* 953 *ſolutionem prodeſſe* 962 *Trojam* 596. *verbum* 624. 625. *verbum ponere* 988
addere *aliquid ad aliquid* 1097. *arti aliquid* 1086. *quæſtionem arti perplexa* 56. *ſe in ſpatia* 706
addicere *bona ſeſtertio*. 1038. *ſe alicui proprie* 928
addictus *quis* 620. 621
additio *figurarum* 804
adducere *in aliquid* 1059. *pituitam ab imo pulmone* 1009
adduci *aliqua re in memoriam* 785
adedi 559
adeſſe *alicui contra aliquem* 1051. *judicio* 536. *reo* 589
adfectare *aliquid* 800
adferre *alicui dolorem* 494. *vim* 516. *utilitatem* 889
adferri *domo* 537
adfingere 704

adhibere 611. *alicui metum* 36. *aliquem in conſilium* 323. *artes* 331. *conſilium* 575. *curam* 934. *diſpoſitionem* 930. *judicium* 527. 888. 889. 930. 1105. *manum alicui rei* 578. *metum* 503. *modum* 787. *modum alicui rei* 821. *numeros* 868. *numeros modulationis* 872. *remedium* 574. *Rhetoribus numerum* 28
adhiberi *cura* 985
adhortari *aliquem ad laborem* 1062
ἀδιαχόντα. 676
adjectæ *litera* 79. *ſyllaba* 79
adjectio 52. 991. *literarum* 36. *verborum* 649
adjectione *fit ſolœciſmus.* 62
adjicere *ad aliquid* 1096. *aliquid* 52. 828. 971. 1039. *aliquid alicui* 1087. *aliquid alicui rei* 919. *colores* 1078. *conſilium* 1078. *cui aliquid* 163. *gratia aliquid alicui* 997. *literam verbo* 53. *moram lectioni feſtinatione* 22 *rebus aliquid* 998
adimere *ſcientiam alicujus rei alicui* 976
adipiſci *virtutem* 678
adire *ſacri interiora* 39
adjungere *quem lateri* 25
adjutoribus *uti* 965
adjutorio *egere* 21
adjuvante *natura* 12
adjuvari *aliqua re* 769. 842. 947. 948. *in aliquam rem* 1040
adlatrari 732
adlevata *manus* 1019
adminiſtrare *aliquid* 1098. *rempublicam* 576
adminiſtratio *alicujus rei* 1058. *Reipublica* 8
admirabile, *quid* 307
admirabiliter 775
admiratio 720
admirationis *motus* 1014
admirator *aliorum* 780
admiſcere *gravitatem* 534
admittere *aliquid* 762. *facinus* 321
admoneri *alicujus imagine* 987. *ex aliqua re.* 1064
admovere *aliquem ad ſpes bonorum* 497. *manum pectori* 1021
adnumerare *literas* 1004
adoleſcentia *hilaris* 738
adoleſcentiæ *amor* 519
adoleſcentibus *nobis* 503
adoleſcere *ad magnitudinem* 727
adoptio *Conſularis* 497
adornare *Legem* 591
ἀδρόν 1100
adſciſcere *translationem* 731
adſcribere *aliquid alicui rei.* 828
adſpectus *Orationis* 926
adſpergere *condimentum* 800
adſtipulatio 1039
adſtricta *ilia* 681
adſtrictius *concludere & latius* 915
adſtrictum *corpus* 662
adſtringere *aliquem ad ſervitutem* 128. *aliquid* 990. *labra* 1016. *luxuriantia* 939. *ſe ad verba* 618. *ſuperciliis vultum* 1035
adſtringi *nervis oſſa debent.* 11
adſtruere *ſibi* 702
adverbia 46. 58
adverbium 64
adverſa *facies* 173. *pars* 581. 806.

806. 1082. *ſubſellia* 511. 1028
adverſari *aliquid vultu* 1013
adverſi *flatus* 1108. *montes* 194
adverſorum *ſolatium* 498
adulari 799
adulatores *præſentis potentiæ* 1088
adulterium *incertum* 611. *quid* 615
adulterum *occidere licet* 581
adumbrare 653
advocare *aliquem* 1055
advocari *ad aliquid* 1050. *cauſa* 969. *in conſilia.* 287
advocatio 594
advocatorum *inſidiæ* 1081
advocatus 514. 795. *adverſæ partis* 806. *partis alicujus* 376
Aeacides 648
ædificare *equum* 740
æger *pedibus* 553
Aegialaus 737
ægre *vertere* 1105
æmulari 35. *aliquem* 896. *veteribus* 919
æmulus *alicui* 216. *brevitatis* 676
Aenea 67
ænigma 542. 734. *quid* 247
Aenobarbus 514
Aeolicæ *literæ* 1093. *rationi ſermo Latinus eſt ſimillimus* 79
Aeolicum 701
Aeolus 715
æqualia *membra* 823
æqualis *alicujus* 932. *cura* 17. *mediocritas* 893
æqualiter *ſedere* 1031. *tranſire aliquid* 992
æquare *aliquem* 924. *domum ſolo* 270. *paſſus* 864. *virtutes alicujus* 893
æque *communis* 502
æqui *pedes* 1035
æquitas 595
æquo 516
æquum *pectus* 1026
æquus *animus* 1077. *campus* 1080. *judex* 1075
ærumna 687
æſtimandum *relinquere quid cui* 774
æſtu *ferri* 517
ætas *apta veſtibus* 968. *ſpatium dabit* 95
ætate *noſtra* 46
ætatis *inſidiæ* 1107. *robur* 95
ævum *ſeculorum omnium* 963
Afer 551. 555 556. 557. 560. 822
affectare *aliquid* 536. *decus* 662. *imitationem antiquitatis* 999. *regnum* 596. *tumorem* 872. *tyrannidem* 599
affectata *ars* 814. *difficultas* 24. *improbare* 998. *ſcurrilitas* 968. *ſubtilitas* 294
affectatio 82. *mala* 700. *ſeveritatis* 968. *ſubtilitatis* 11. *verbi* 668
affectationis *ſuſpicio cavenda* 1073
affectator *libertatis* 520. *regni* 466. *riſus* 527
affectionibus *uti* 1040
affectus 516. 654. 658. *continuus* 518. *dulciores* 214. *lenes* 518. *medius* 520. *mites* 518. *movere Athenis non licebat* 501. *voluntatis* 679

af-

affectuum *ſpecies quæ* 517
afferre *alicui laudem* 296. *alicui rei majeſtatem* 82. *fidem* 612. *fidem alicui rei* 351. *fidem veritatis* 773. *frigus* 510. *laudem* 71. *momentum* 616. *motum* 1006. *mutationes* 43. *odium* 269. *ſollicitudinem* 997. *vim* 477. *vim oculis* 179. *voces* 378. *utilitatem* 1114
afficere 519
affici 683
affigere *animo* 987. *memoriæ* 882. *mentum pectori* 1017. *pueris literas* 20
affinitas *literarum* 77
affirmatio 1033
affirmationis *genus* 967
afflat *fortuna* 1032
afflictus 498
affligi *malo* 494
affluentia *ingenii* 1088
Africani 1088. *vires* ibid.
Africanus 723. 963
Agamemnon 969
agendi *cauſſas finis* 11
agens 513
agere *aliquid* 492. *armenta* 194. *cauſſam* 959. *cauſſas* 11. 1072. *comœdiam* 1023. *contra aliquem* 555. *cum aliquo dementia* 794. *delectum* 930. *delectus* 1066. *ex diverſo* 449. *humerum* 1019. *imperitum* 781. *in aliquem* 546. *in malis* 494. *juvenem* 1018. *litem* 514. *magnum aliquid* 32. *orationem* 883. *orbum &c.* 526. *ordine* 365. *partes* 1015. *pœnitentiam* 802. *pro aliquo* 781. *ſilentium de aliqua re* 888. *ſupercilíis* 1015. *tela* 1065. *tragœdiam* 1023
aggredi 575. 582. 608. *ad aliquid* 512. *aliquid* 65. *dicere* 235. *opus* 568. *ſcribere librum* 491
aggregare *aliquid alicui* 798
agi *aliqua re* 106. 1048
agilis *argumentatio* 1036
agilitas 1040
agit *ventus nos* 956
agitare *aliquid animo* 1064. *animos* 111. *cogitationem* 933
agitari *omnibus modis* 1078
agitatio *mentis* 12
agitator 732
agitatur *a ſpiritu corpus* 769
Aglaophon *pictor* 1085
agnominatio 818
agnoſcere 604. 704. *aliquid* 519. *expoſitum* 583
agreſte 847
Agrippa 49
Ajacis *clypeus* 717
Ajax *Oïlei filius* 647. *Telamonis filius* 647
αἰτιολογία 826
ἄιτιον *quid* 191
ἄκυρον 670
al 688
Alba *facit Albanos & Albenſes* 24
Albanum 540
albens *cœlum* 692
albus *dens* 673. *homo* 969
Alcamenes 1087
Alcibiades 716
alere *facundiam* 11. *ingenia* 152. *ingenium* 656. 1073. *memoriam exercitatione* 23. *mentes* 138. *orationem* 886. *profectus* 31. *ſemina* 930

Ale-

Alexander 20. 1086
Alexandrinæ *deliciæ* 27
Alexanter 45
ali *aliqua re* 944
alicujus *cauſſa quid facere* 981
aliena *fides* 1065. *inſtituta* 67. *perſona dicere* 965. *verba* 1096. *uxor* 586
alienata *mens* 496
alienigena 1089
alienis *uti* 12
alieniſſimum *perſona* 536
alieno *ore loqui* 969
alienum *arti oratoriæ* 6. *beneficium* 923. *judicium* 921. *tempore* 537
alienus 602. 629. *infans* 495. *locus* 568
alio 750
alioqui 521
aliqua *de his* 515
aliquanto *magis* 520
aliquid *eſt eloquentia* 10
aliud *agere* 22. 23. 785. *pro alio ponere* 53. 57
alius *alium ingenio præſtat* 13
allegare *alicujus dignitatem* 301. *rem* 629
allegoria 551. 734
ἀλληγορία 756. 780. *quid* 744. 745. 746. 748. 749
allevare *aliquid viribus* 370. *pallium* 1031. *ſummittentes ſe* 964. *ſupercilia* 1016
allevari 563. *acervo* 717
allicere *aliquem delectatione* 488
allici 608
alligate 639. 640. *ad leges* 657. *aliquem ad aliquid* 1097. *orationem ad rhythmos* 846
Allobroges 981
ἀλλοίωσις 826
alloqui *populos* 524
ἄλογος τριβή 952
alta *ars* 678. *mens* 495. *mœnia* 521
altæ *radices* 21. *ripa* 1059
alte *petere* 575
altercatio 887. *quid* 567. *ſeqq.*
alterna *quies* 35. *repetitio* 808
alternus *motus* 1021
alterum *ex duobus* 494
altiſſima *eruditio* 39
altiſſimi *ſoni* 1002
altius *repetere* 515
altum *ſilentium* 985
altus *intellectus* 708
alumno *præſente* 16
alumnus *urbis* 668
amabile 519. *vitium* 1096
amantes *de forma judicare non poſſunt* 516
amara *cortex* 60
amare *aliquem* 921. *meretricem in matrimonium* 980. *ſtudia* 19
amarum 710
amator *ſecreti ei* 938
amatorium 615. 645
ambigi *de facto* 981
ambiguitas 51. 541. 557. 675
ambiguum *ſignum* 599
ambitio *vitium eſt* 30
ambitioſa *feſtinatio* 47. *jactantia* 1096
ambitioſiſſime 537
ambitioſiſſimum *gloriandi genus* 966
ambitioſus 687. *declamandi ſudor* 569. *in lædendo* 975. *in malis* 494
ambitu (*ab*) *ali* 34
ambitus 834. *damnatus* 979.

intelligendi 1086. *verum* 881
amentum 831
amicæ 27
amicus *alicui* 377
amiſſit 70
amittere *fidem* 664. *filium* 492. 497. *modum* 746. *rationem* 517
amœna *loca* 1080
amœnum *iter* 330
amœnus *egreſſionibus* 1101
amoliri 588. *aliquid* 788
amor 519. *alicujus rei* 1046. 1108. *ſubtilitatis* 927
amphibolia 541. 651. 837
amphiboliæ *ſpecies* 646
amphibrachys 855
amphimacer 855
Amphion 1100
ampliare *ratione* 12
amplificare *orationem* 970
amplificatio 522. 711
amplius *membrum* 1086
amplum *præmium* 949
amputare *vitis radices* 958
Anacreonteum *colon* 851
ἀναγκαῖον 797. 827
ἀνακεφαλαίωσις, *quid?* 500
analogia 71
ἀνάμνησις 797
anapæſtus 844. 855
ἀνασκευὴ *quid* 144
ἀναστροφὴ 62. *quid* 750
anceps *ratio* 528. *ſors* 972
Anchariana *familia* 598
Anchiſa 68
Andromache 521
Andronicus *Hypocrites* 998
anfractus 790. *infiniti* 504
angi *aliqua re* 77
anguſta *vena* 515
anguſtior *litera* 838
anguſtum *os* 31. *pulpitum* 1037. *tempus* 97
anguſtus *amictus* 1031
aniles *fabulæ* 98
animal *irrationale* 613. *mortale* 613
animus *æſtuat* 959. *agreſtis* 103. *anceps* 959. *aſſurgit* 94. *judicis* 933. *operis* 517
annectere *prioribus ſequentia* 580
Annibal 737
annotare *proprietates* 1040
annuendi *motus* 1014
annulorum *ſigna* 984
ἀνοικονόμητον 701
ἀντανάκλασις 819
ἀνταπόδοσις 706
ante *oculos* 665. *omnia* 519
anteacta *objicere* 787. *vita* 509. 583. 605. 970
antecedens *memoria* 20
antecedentia 549
ἀντέγκλημα 625
ἀνθηρὸν 1100
ἀνθυποφορά 797 825
Anticato 70
antidotum 603
antigerio 687
ἀντικατηγορία 598. 601. *quid* 290
ἀντιμεταβολή 824. 827
antinomia 641. 651
Antiphilus 1086
ἀντίφρασις 748
antiqui *ſcriptores* 57
antiquitus 527

an-

antiquus *ſermo* 798
ἀντίῤῥησις 797
antiſophiſta 1026
ἀντίςασις 626
antiſtes *juris* 976
ἀντίθετον 797. 823. 826
M. Antonii *luxuria* 717
antonomaſia 744
ἀντονομασία 738. 756
anus *Attica* 668
anxia *ſolicitudo* 1111
anxietas 666
anxius *de aliqua re* 420. 972
ἀπαγόρδυσις 798
ἀπάλαιςροι 847
Apelles 173
aper, *apri, quare* 74
aperire 703. *ambigua* 1059. *artes* 682. *fauces* 1037
aperit *ſe materia* 5
aperta *dimenſio* 845. *foramina* 1001. *vox* 1035
apertæ *tibiæ* 1008
aperte *colligere* 8. *docere* 63. *gloriari* 965
aperti *animi* 31
apertior *ars* 814
apertius *videtur* 966
apertum *verbum* 610
apertus *orator* 919. *tropus* 780
ἀφέλεια 710
ἀφοδὸς 825
apicem *apponere ſyllabis* 85
ἀποδείξεις γραμμικαί 112
ἀπόδειξις *quid* 395
ἀποκαρτέρησις 726
apologus 541
ἀποσιώπησις 709. 782
apoſiopeſis 816
ἀπόφασις 748
ἀποφθεγματικόν 566
ἀποςροφή 778. 806
apparens *fictio* 780
apparentia *vitia* 1078
appellare 572. *ab aliquo* 978
appellari *ab aliquo* 541. *aliquo nomine* 81
appellatio 801. *Græca* 779. *quid* 461
appellere *ad littus* 622
appetere *aliquid* 924. *pectus* 1026
applicare *alicui rei* 836. *aliquid in rem* 619. *verba verbis* 654. *vites arboribus* 31
apponere *piſces* 559
appoſitum 672. 743
apprehendere 662. *aliquid* 943. *cum judicio* 922. *ramos* 31
apprehenſis *invicem manibus* 869
approbare 620 *aliquid* 520
apta *junctura* 836. *pronunciatio* 1011. *vox* 1003
aptæ *ſententiæ* 500
aptare *cothurnos alicui* 510. *proverbium* 582. *ſententias vocibus* 1094. *vela* 956
aptari *ad aliquid* 926
aptata *armenta* 956
aptatus *ad aliquid* 959
apte *cadens oratio* 837. *caſa toga* 1030. *dicere* 50. 960. 962
apti *motus* 1013
aptum *ſcribendo* 1099. *verbum* 871
aptus *ad aliquid* 1016. *alicui rei* 1019. *compoſitione* 1101
apud *aliquem* 566. *conſules* 626. *ſe* 678
ara *Auguſti* 554
arbitror 801

arbitrorum *diſſertationes* 970
arbos 43
arceſſita *affectatio* 821
arceſſitæ *deſcriptiones* 137
arceſſiti *numeri* 875
arceſſitum 700. *quid* 902. *requirere* 1096
Archytas 105
ardent *omnia* 1032
ardor *oculorum* 1070
ardua *perſuadendi ratio* 978. *res orator* 15
Areus *rhetor* 185.216
Argi 525
Argiletum *quã appellãdi ratio* 79
arguere 501.601
argumenta 870. *in digitos diducere* 972. *inquinare* 913
argumentatio 658
argumentorum *ordo* 574
argumentum *vanum* 606
argutiæ *digitorum* 1025
aridus *magiſter* 138. *orator* 1088. 1089
arma *facundiæ* 188
armamentum 647
armare *ferrum veneno* 733
arripere 513
arrogans *pigritia* 1067
arrogare *ſibi nomen* 8
ars *dicendi* 1055. *eloquentiæ* 1107. *grammatica* 65. *labitur* 956. *medicina* 255. *memoriæ* 985. *orandi* 5. *rhetorica* 7. *variandi* 1007. *verborum* 918
arte *vincere* 999
artem *percipere* 956
artes *valent* 11
articuli 46
articulus 827
artifex *motus* 831. *tractandorum animorum* 981
artificiale *genus* 1080
artificialis *ratio* 568
artus *moti loco* 579
artuum *dolor* 1027
aruſpex *unde* 86
ἄρυθμον 857
arvum *genitale* 732
arx 629.642
aſcendere *ad aliquid* 1102. *murum* 639
ἀσχήματον 701
Aſiani 662. 862 *Aſiane abundans* 1090. *Aſiana gens* -- 1089
Aſianus 1021. *eloquens* 1085
aſinus *albus qui* 545
Aſpaſia 444
aſpectus 534
aſper *homo* 731. 981. *motu* 1015. *orator* 1095
aſpera *cauſſa* 928. *compoſitio* 873. *dimicatio* 566. *lex* 355. *res* 522. *verba* 1050. *vox* 999
aſperæ *conſonantes* 639. *figuræ* 791. *res* 794
aſperare 837
aſpere *aliquid dicere* 975. *dicere* 928. 1002
aſpergere 686
aſpergi 532. *ab equo* 558
aſperi *colles* 1080. *numeri* 868
aſperior *frons* 974
aſperitas *auctoris* 928. *contentionum* 944
aſperitatem *evitare* 65
aſpernari 690. *aliquid* 1113
aſperum 534. 836. *crimen* 464
aſperrime *coire* 24
aſpirare *conſonantibus* 57
aſpiratio 52. 76. 544
Aſprenas 68
aſſe-

affectator 53
aſſenſio 553
aſſentior 801. & aſſentio 55
aſſentire *alicui* 812
aſſentiri *alicui rei* 29. 782
aſſequi *aliquid* 879. 895. 981. *nomen per rem quandam* 905
aſſerere *aliquem tanquam filium* 342. *libertatem* 516. *ſibi aliquid* 817
aſſertores *habere* 82
aſſeverare 784
aſſeveratio *dicentis* 996
aſſidere 592. *alicui* 716
aſſidua *conſuetudo* 17. *lectio* 950
aſſiduus *comitatus* 25. *exactor* 36. *ſit pædagogus* 16
aſſignare *alicui* 527. *alicui rei* 825. *aliquid alicui* 859. 966. *nomen* 1096. *ſibi* 670
aſſignari 78. *alicui rei* 779
aſſimulare 653. *affectus* 970
aſſimulata *materia* 925
aſſimulati *ſermones* 776
aſſimulatum 775
aſſiſtentes 789. 976
aſſiſtere *alicui* 28
aſſueſcendum *optimis* 895
aſſumere *ætatem* 1110. *aliquid* 525. 526. 770. 928. *auxilia* 625 *in exemplum* 924. *laudem* 929. *uſus* 948
aſſumtiva *cauſſa* 625
ἀςεϊσμὸς 748
ἀσύνδετα 835
ἀσύνδετον 813
Atabulus *ventus* 674
ater *homo* 969
Athenæ 565. 597. 1087
Athenienſes 576
athletæ 681. 877. 944
atomorum *concurſus* 596
Ατρεύς 58
Atridæ 597
atroces *res* 1024
atrocitas 504. *criminis* 605. *formularum* 588
atrox *cauſſa* 536. *Medea* 1014. *vox* 1012
attendere *ad aliquid* 990
atterere *ingenium* 656
Attica *anus* 668. *eloquentia* 497. *preſſa & tenuja* 890
Atticæ *febres* 688. *ſententia* 926
Attice *dicere* 1090. 1092. *loqui* 668. *preſſus orator* 1090
Atticis *confundere Dorica &c.* 701
Atticiſmus 565
Atticorum *eſt ſalſum* 531. *imitatores* 1088
Atticus *ſapor* 1090. 1091. *ſermo* 896
attingere 711. *aliquid* 77. *leviter* 621. *quid* 515. *terram* 26
attollere *mentem* 29. *minores* 1075. *orationem* 941 *pedem* 1016. *pueros* 1038. *ſe* 728. *vocem* 1012
attolli *ſupra modum ſermonis* 32
attonitus *Ajax* 1014
attrita *ingenia* 885
auctor *alicujus rei* 60
auctoritas 679. *adverſus aliquem* 453. *recepta* 537. *vetuſtatis* 686
auctoritate *conſtat ſermo* 71. *excuſantur vitia* 51

auctoritatem *addit cultus* 663. *antiquitatis habere* 82
auctus *eſt numerus* 46
aucupari *verba* 972
audacia *verba* 941
audaciter *pro audacter* 75
audax *ſcelus* 776
audens *orator* 1091
audendi *facilitas* 1073
audent *plus quam poſſunt* 22
audere *ſcelus* 629
audiens *dicto* 246
audire *male ab aliquo* 1088. *ſtudioſe* 216
auditio 132. 879
auditorium 888. 902
audiviſſe 75
averſæ *manus* 76
averſatio 702
averſio 778
averſior *defenſioni* 582
averſum *ab aliqua re* 985
averſus *animus* 355. *pollex* 1021. *ſermo* 778
avertere 558. 838. *a ſe judicem* 794. *ab attentione* 526. *aliquem a miſeratione* 505. *aliquem ab aliquo* 502. *animum tædio* 123. *in aliquem crimen* 975
averti *a vero* 502. *ab aliquo* 949. 1054
aves *gignuntur ad volatum* 12
avete 76
auferre *alicui auctoritatem* 385. *alicui nomen* 899. *diſſimulationem* 771. *in altum* 1043. *pecuniam* 636. *vitam* 797
auferri *admiratione* 679
Aufidia 505
aufugit 70
augere *affectus* 774. *aliquid* 812. *animum* 95. *contumeliam* 1082. *crimen* 771. 782. *parva* 943. *per gradus* 146. *vires* 1096. *vires eloquentiæ* 11
augeri *debent ſententiæ* 835. *impetu* 32. *intentionem* 1006. *uſu* 948
augurale 671
auguſtius *membrum* 1086
Auguſtus 546. 547. 548. 549. 553
avidi 662
aviditas *gaudiorum* 165
avidus *nimium* 3
aula 647
αὐλητεῖς 647
aulœdus 707
aura *communis* 497. *popularis* 971. *rumoris* 746
aurata *tecta* 738
aureum *plectrum* 896
aurifex 785
aut; *hic aut ille ſit, non recte dicitur* 64
autumo 687
avocare *ab aliqua re* 935. *aliquid ab aliqua re* 234. *arma* 761. *judicem in aliquam rem* 574
avocari *aliqua re* 1002
auxilia *liberorum* 594

B

Babylonis *incendium* 726
bacchari *aliqua re* 1104
bajulare 512
balæna 44
balare 71
barbara 78
barbare *exclamare* 84. *loqui* 53
bar-

barbariſmi *alii ſcribendo, alii loquendo fiunt* 52
barbariſmus 51. *eſt unius verbi vitium* 55
barbarum *os* 1003
beata *vita* 1109. *vox* 1006
beatiſſima *copia* 895
beatitas 690
beatitudo 690
beatus *ſpiritus* 930
belle 541. 553. 563
bellicum *canere* 831
belligerare 840
Bellios *quidam pro* Duellios *dixerunt* 44
bellum *ex duello factum* 44. *Peloponneſiacum* 598. *Trojanum* 598
bene *comitatus* 1077. *conceptus affectus* 953. *precari alicui* 3. *rebus accommodata verba* 51. *ſcribere* 21. *ſudans* 1077
beneficium *ætatis* 212. *ingenii* 433
Beneventum *cur dictum* 79
benevolentia *auditoris* 97
benevolus *auditor* 892
bibere 547. *fuliginem* 1002. *ſuccum* 11
bicinium 70
bina *millia* 553. *verba* 544
blandiſſimus *alicui* 495
blanditiæ 885
bona *conſcientia* 795. *defenſio* 963 *dextra* 557. *eloquentia* 8. *fides* 935. 949. *indoles* 25. 33. *ingenii* 12. 1069. *manus* 1019. *mens* 1055. 1074. *ſtudii* 12 *valetudo* 936. 992. *vocis* 1000. *voluntas* 1114. *vox* 999
bonæ *cauſſa* 1052. 1056
boni *conſulas, id eſt bonum judices* 80. *conſulere* 499. *juvenes* 491. *patres* 1039
bonos *improbare* 964
bonus *auditor* 1082. *præceptor* 946. *ſcriptor* 915. *vir* 25. 502. 1041. 1049. 1051. 1052. 1061. 1066. 1106
Boſtaris *mors* 598
βράγχον 1009
βραχυλογία 708. 813. 827
breve *ſpatium* 878. 1027. *tempus* 1110
breves *geſtus* 1020. *manus* 1024. *ſyllaba* 857
brevia *verba* 842
breviare 99. *cervicem* 1017. *ſyllabam* 1100
brevis *in aliqua re* 829. *ſinus* 1030. *ſpiritus* 1004. *urbanitas* 565
breviſſima *ratio* 59
brevitas 541
Britannia 624
Bruges 44
Bruti *unde* 79
Burrhi 48
Burrus 44

C

C *primum quando factum* 90
cacophaton 697
cacumen *oleæ* 681
cadens *manus* 1022. *opportune numerus* 836
cadentia *ſimiliter verba* 842
cadere 596 670. *ad numerum* 1025. *cauſſa* 618. *formula* 256. *in aliquem* 494. 604. 605.

in

in aliquid 543. 550. 822. 826. *in calumniam* 847. *in gravem ſyllabam* 1094. *in ſermone* 75. *in ſpeciem* 606. *in ſtatus* 627. *in tempore* 597. *in unam formam* 487. *paribus* 823. *pro patria* 184. *ſimiliter* 821. 834. *ſub nomen* 700
cadit *verbum aliquâ literâ*. 1093
cadunt *umbræ in corpora* 727
cædere *flagris*. 534. *pectus* 1026
cædi *diſcentes minime velim* 36
Cæſar *Auguſtus* 1071
cæſim *dicere* 868
Calamis 1087
calcaribus *egere* 901
calculi 633
calculorum *paucorum cauſſa* 682
calefacere 76
calidum *pro* caldum 76
calidus *dies* 1002
caligare *in ſole* 29
M. Callidius 883. 1095
callidus *in diſputando* 1060
Calon 1087. 1088
calor 29. *cogitationis* 665. 931
Calvi *ſanctitas* 1088
calumniæ *eſt* 61. *indignitas* 502
calumniari 528. 610. 667
Calvus 83. 928
Calypſonem 69
Camilli 684
campus *expoſitionis* 328
candelabrum *humile* 563
candida *vox* 999
candidatus 541. *alicujus rei* 1063. *Cæſaris* 547. *eloquentiæ* 497
candidum *genus dicendi* 919
candidus *auctor* 900. *panis* 546
candor *lanæ* 13
canere *fidibus* 105. *receptui* 1107. *tibiis* 105
caneſcit *oratio* 968
canina *eloquentia* 1082
canis 686
cannæ 757
cano 742
Canobus 54
Canopitarum 54
canorus *modus* 1038
cantans *rhetor* 1010
canthus *quid* 52
cantica 777
canto 742
cantus *oris* 1002.
capere *aliquid* 971. *conſilium* 1040. *dolorem ex aliquo* 495. *imaginem* 525. *initium* 1042. *initium ex aliqua re* 165. *intellectum* 17. *locum* 1066. *reprehenſionem* 377. *rerum imagines* 953. *ſpem* 12
capeſcere *aliquid* 1064
capi *oratione* 869. *ſpecie* 150
capit *me* 864
capita 500
capitale 787
Capitolium *qua ratio appellandi* 79
capſis 69
captare *aliquid* 541. 1031. *auctoritatem* 1068. *brevitatem* 886. *elegantiam* 1041. *favorem* 506. *leporem* 972. *riſum* 534. 697
captata *vox* 820
captus *mente* 679
caput *artis* 1039
cardo *litium* 1077
carens *arte auctor* 889

care-

carere *aliqua re* 829. *arte* 1011. *culpa* 536 *cultu* 926. *natura* 1011. *reprehenſione* 84. *ſenſu & anima* 35. *ſententiis* 926. *ſermone* 1012
caret *ſtylus intellectu* 22
carmen *ortum ante carminis obſervationem* 865
carmina *Magorum* 614
Carneades 1053
carnem *habere* 902
Carpathius 552
carpere *aliquid* 966
caſæ 830
caſibus *proprie fit ſolæciſmus* 63
Caſſantra 45
caſtellum 654
Caſtor 67
caſtrare *Rempublicam* 734
caſuri *floſculi* 1104
caſus *manet aliquem* 505. *prælii* 654
catenati *verſus* 24
Catilina 713. 714
Catulus 555. 1004
cava *manus* 1021. 1026
Caudinum *jugum* 273
cavere *aliquid* 831. *proditorem* 587
caviliari *aliquid* 39
cavillatio 730. *inepta* 647. *infelix* 953. *juris* 634. *verborum* 953
cavillationem *effugere* 61
cavillatrix 616
cauſa *bona* 775. *capitalis* 682. *damnationis* 592. *deliberativa* 682. *demonſtrativa* 658. 682. *diſtare* 982. *exigit* 1082. *judicialis* 658. 682. *nulla eſt ſimilis alteri* 579. *publica* 682. *reorum* 1033. *ſuaſoria* 658
cauſſæ *deſidii* 931. *ignotæ* 607. *turpium factorum* 24
cauſſam *agere* 955. *diſcere* ibid.
cauſſari *aliquid* 974
cauſſidicus *quis* 1050
cautior 518
cautus *ad aliquid* 505
cedere 573. *alicui* 35. *alicui aliqua re* 887. *bonis* 505. *cauſa* 461. *labori* 1006. *victoria* 388
celebrare *alicujus facta* 985
celebrari *alicujus nomine* 441
celebria *templa* 45
celebris *& ſecretus locus* 971
celebritas 29. *audientium* 32
celeris *oratio* 855
cella *ſervorum* 717
Celſina 557
Celſus 32
cenſoria *virgula* 38
cenſura *maledicendi* 1082
Centaurus 742
centum *millia nummûm* 76. *viri* 628
centumviralia *judicia* 979
Cepaſii 511
Cepaſius 539
Cerellia 567
Ceres 737. *cur in genitivo* Cereris 74
ceris *edifcere* 991
cernere *oculis* 523. *quid* 647
certa *copia* 948. *lectio* 22 *magiſtra* 72. *manus* 831. *neceſſitas* 944. *proprietas* 1094. *regula* 925 *tempora* 1001. *verba* 618. *veſtigia* 21
certamen *armorum* 760. 831. *hæreditatis* 1103. *luctâdi* 1060.

fa-

fallendi 931. *virium* 1073
certamina *ſacra* 831
certatim 505
certi *pedes* 831
certum *judicium* 881
certus *auctor* 551
cervix 692
Chalcidicus *verſus* 894
Χαλκιδικὸς verſus 24
Χαρακτηρισμός 827
charitas *mutua* 6
Charybdis 1101
chenturiones 57
chirographum 788
chirographus 564
Chiron 742
chironomia 118
choa *in triclinio* 747
choræi *a longis in breves cadunt* 871
choræus 855
choronæ 57
chria *quid* 100
ciborum *neceſſitas* 944
Cimber 688. 689
cinctura 1030
circa *aliquid* 557. *litteras* 496. *viam eſſe* 954
circi *turba* 84
circuitus 848. *loquendi* 749. *verborum* 880
circularoria *jactatio* 140. *volubilitas* 879
circum *mittere ad alienas domos* 201
circumcidere *aliquid* 929
circumciſe 708
circumducere *aliquid* 1038. *ſyllabam* 1094
circumduci *apice* 58
circumductiones 866
circumductus 834
circumferre *aliquem manibus* 179
circumfluentes *copia* 1105
circumfuſus *aliqua re* 1109. *nitor* 312
circumire 664. *aliquid* 676. *rem* 1094
circumlini 727
circumlinere *res* 1081
circumlocutio 749
circumſcribere *aliquid* 924. 1086
circumſcriptio *non eſt figura* 826
circumſpectius 787
circumſpectum *judicium* 885
circumſpectus *orator* 1091
circumſpiciendi *libertas* 936
circumſtantes *judices* 937
circumſtantia *jurgia* 937
circumvenire *aliquem* 469
circumventus 524
cirare *aliquem* 569
citata *argumenta* 870
citate *moveri* 1023
citari *ſumus argumentis* 872
citatiſſime *volvere* 24
citatus *auctor* 1023
cithara *quot habeat ſonos* 1103
citharœdi 120
citharœdus 707
citiſſimum *factum* 573
citra *æmulum eſſe in ebore* 1087. *perſonam* 599. *reprehenſionem* 69
civile *bellum* 787
civilia *bella* 1048. *officia* 144. 942. 949. 1058
civilis *vir* 8. 968. 1058. 1062. 1064

clamos 43
clamoſus 573
clara *ingenia* 919. *ſententia* 921. *vox* 871. 1000. 1006. 1008
clareſcere 571
clari *Auctores* 825. *juvenes* 1074
clarigatio 616
clarior *vis eloquentiæ* 1089
clariſſima *comparatio* 892
clariſſimæ *civitates* 24
clariſſimus *candor* 914
claritas 529. 704. 899. *generis* 731 *vocis* 496. *vocum* 869
clarum *nomen* 919. 945. 1073
clarus *arte* 255. *in aliqua re* 944. 1058. 1098. *in arte* 133. *laude* 141. *nomine ſapientiæ* 104. *pictor* 1085. *Poeta* 1068. *ſonus* 1006. *ſpiritus* 1009. *vitæ finis* 1048
claſſis *unde dicta* 80
clauda *clauſula* 851. *deprehendere* 865
claudere *ſenſum* 93. *ſententias* 834 *vocem* 59
claudicare *in Comœdia* 913
claudicat *ſermo* 1006
Claudius *Caſaris libertus* 555
clauſa *foramina* 1001
clauſula 619. 685. 722. 824
clauſulæ *ſententiarum* 811. 1029
clavus 727. 1071
Cleanthes 1075
clementia *juris* 628. *victoris* 775
Cloantilla 723
Clodius 577. 608. 708. 731. 748
cludere *pro* claudere, *paſſim*.
Cluentius 576
Cluſinius *Figulus* 597. 604
clypeus *Achillis* 598. *Ajacis* 717
Clytæmneſtra 747
coacervatio 813
coacti *numeri* 875
coactum *ſtudium* 496
coagmentari 750
coaleſcere 69. *in unum ſonum* 90
coccum *intelligere* 26
codicilli 611
cœca *ſocordia* 25
cœcus *animi* 108
cœleſtis *animus* 12. 1064 *fragor* 1091. *in dicendo* 926. *Vir* 926
cœli *libertas* 935
cœlibes *unde dicti* 81
M. Cœlius 711
cœlo *demitti* 75
cœlum *apertum* 649. *novum* 945
cœnaculum 548
cœnare *in littore* 622
coercere *cupiditates* 1064. *frenis* 932. *ſe* 1049. *verba* 789. *vitem* 830
coeunt *vocales* 1004
coeuntes *digiti* 1019. *inter ſe ſyllabæ* 24. *litteræ* 839
cogere *conſilium* 601. *in menſuras* 846. *in unum* 58. *quem verberibus* 36
cogitatio *redit* 92
cogitatione *complecti* 958. 987
cognata *ſunt ejuſdem generis* 64
cognatio *cum litteris* 42. 45. *inter ſtatus* 651. *rerum duarum* 797
cognitio *alicujus rei* 1110. *principis* 601. *ſenatus* 601

cognoſcere 568. 628. 678. *aliquid* 1110. *cauſſam* 978
cohærens *cogitatio* 949
cohærere 553. 654. *in complexu* 704. *ſanguine* 705. *ſibi* 579
cohæret *ſtatus civitatis* 981
cohortari *ad aliquid* 1051
coire 841. *cum uxore* 615. *in populos* 187. *in ſeipſum* 42. *in ſententiam eamdem* 750
coit *fluxus* 1001
coitus *ſyllabarum* 848
colere *domum* 561
collatio 641. 706
collectio 797
collectiva *quaſtio* 595
collidere 644. 839. *manus* 170
collidi 655. *inter ſe* 599
colligere 568. 601. *aliquid aliqua re* 538. *conjectura* 31. *ex præteritis* 596. *ſpiritum* 1009
collocare 578. 662. *aliquem in tuto* 1108. *aliquid* 878. *in conſpectu* 581. *ſtatuam* 579
collocari *ex diverſo* 824
collocatio 648. 658. *verborum* 107. 869
collos 83
Colonia *Narbonenſis* 540
color 576. 699. *actionis* 974. *alicujus rei* 1104. *dicendi* 565. 721. *orationis* 566
coloratum *corpus* 662
colorem *& gravitatem adjicere alicui rei* 918. *habere* 979
colores 589. *lanarum* 13
coloris *loco* 593
coludumo 740
columa *pro* columna *ſcriptum* 91
columna *roſtrata* 87
comam *in gradus frangere* 84
comedere *patrimonium* 553
comere 694
comicus *geſtus* 1026
comitatus *Clodii* 609. *exigere* 585
commeatus 627
commendare *aliquid* 71. 832
commendari *aliqua re* 896. *cura* 1032
commendatio 518. *morum* 1033
commentari *motu labiorum* 1035
commentarii *pontificum* 673
commentariola 52
commentum 797
comminuere *ingenia* 92
commiſſura 654. *verborum* 839
commiſſuræ 857. *biantes* 1084
committere *adulterium* 612. *eadem* 636. *diſcrimen* 573. *inter ſe* 578. *inter ſe verba* 838. *lege* 582. *parricidium* 596. 599. *pœnam* 628. *ſacrilegium* 601. *ſedem* 880
commixtum 745
commodare *manum* 1022
commode 561
commodior *valetudo* 553
commodiſſimum 502
commonere *quem officii* 52
commorari *cum ſyllabis* 667
commoratio 769
commovere *affectibus* 829. *animos* 1098 *miſerationem* 896
commoveri *majoribus organis* 32
commune 575. *officium* 1108
communes *loci* 869
communia *officia* 1082
communicatio 773
communire *aliquid* 834
communis *aura* 497. *conſuetudo* 1049.

1049. geſtus 1018. omnium lex 591. ratio 390. ſenſus 30. ſermo 1017. uſus 762. utilitas 1054: 1055
commutatio figuræ 720
comœdia antiqua 896. aſſurgit in cothurnos 927. vetus 879
comœdiarum actor 1039
comœdus 525. 1040
comparare ætatem ſuæ 494. aliquid alicui 798. aliquid alicui rei 1102. aliquid ex arte 951. aliquid ex ſtudio 951. quid magno labore 32. ſe ad agendum 897. ſe alicui 29. incommodum commodis 28
comparatio 72. 550. 602. 712. 713. 720. 732. 796
comparationes 63
comparativum genus 626
comparatum oſtentationi 885
comparatus inique 194
compellere aliquē in mortem 614
compendia brevia 20
compendium nullum eſt ſyllabis 22
compenſare laude 981
comperire ex aliquo 90
compeſcere aliquid 1051. vocem 1037
competitor 795
complecti aliquid 564. 565. 768. 834. 1051. aliquid animo 940. aliquid appellatione 627. aliquid carmine 211. aliquid libris 81. aliquid memoria 156. aliquid mente 1050. 1061. animo 949. memoria 658; ſermonem 540. ſyllabis verba 22. vim verbi 412. voluntatem 518
complere judicem indignatione 872. tædio 734
complexio 56
complexus alicujus rei 46. cauſſæ 651. cauſſarum 612. loquendi 51. orationis 60. verborum 619
complodere manus 1026
componendi ratio 922
componere actionem 1013. affectus 229. 513. aliquid 832. 1107. aliquid ad alicujus imitationem 777. aliquid ad legem 1098. aliquid ad regulam ibid. aliquid cum aliqua re 602. aliquid ſtilo 945. animum ad caſum 1084. artem 635. artem Grammaticam 65. cogitationem 1022. comas 1032. geſtum 119. 1020. librum 549. motum 1003, orationem 1098. præcepta 530. recte 834. ſe 1034. ſoluta 939. togam 1034. verſus 931
componi ad aliquid 1014. ad animum alicujus 1083. ad modum alicujus rei 1025. ad ſtomachum alicujus 1083. alicui rei 682. in memoriam hominum 959
compos alicujus rei 1046. mentis 1003
compoſita 51. actio 1022. ad voluptatem 890. manus 1020
compoſitæ voces 69
compoſiti affectus 518. 1012.
compoſitio 701. 829. 830. 831. 833. 865. qualis debeat eſſe 874 ſermonis eſt 61
compoſitione diſſolvi 962
compoſitionis pedes 925
compoſitum 664. arte 775. genus 890. ſupercilium 1014
compoſitus ad aliquam rem 158.

ad riſum 531. *in aliquam rem* 284. *orator* 919. *vultus* 761
comprehendere 57. *ſummam* 892. *verbis* 613. 616
comprehenſa *breviter ſententia* 826
comprehenſio 65. 865. *praciſa* 617
comprehenſiones *efficiuntur ex pedibus* 867
compreſſa *manus* 1021
comprimere *digitos* 1020. *manum in pugnum* 203
compreſſus *in dicendo* 1015
computare *annos* 1111. *litteras* 1004. *tempora* 1111
comtus *Auctor* 902. *in aliquid* 1098
concedere *ab aliqua re* 1001. *aliquid alicui* 781. *aliquid in aliquem* 471. *fiduciam rei* 966. *quaſtiones* 584. *ut* 519
concedo 13
concentus *ſignorum* 831
conceptus *affectus* 953
concertativa *accuſatio* 598
conceſſio 782
conchylium *poſcere* 26
concidere 524. *aliquid* 425. 989. *ingenia* 92. *ſententiam* 1009
conciliare *aliquem ſibi* 301. 502. *fidem* 705. *judicem* 288. 961. *mores* 761. *riſum* 537. *riſum facto* 534
concilium *auctoris* 928
concinna *tranſgreſſio* 826
concionale *genus* 869
concionari 639
concionum *fremitus* 938
concipere 693. 702. *aliquid* 523. *aliquid animo* 203. *aliquid mente* 661. 1109. *aliquid opinione* 1042. *imaginem* 702. *imagines rerum* 1011. *intentionem* 935. *ſumma de aliquo* 492. *ventum veſte* 1040. *viſiones* 710. 1086
concipiat *quis* 32
concipitur *aura* 1000
conciſa *clauſulis compoſitio* 842
conciſum 568
concitare *affectus* 229. 503. *aliquem* 31. 502. *animum* 935. *animos* 831 *judicem* 872. *judices* 1037 *ſententiam* 831
concitari *ad aliquid* 923. *affectu* 953. *aliqua re* 871. *ira* 541
concitata *mutatio* 1027. *vis ingenii* 890. *vox* 1039
concitatæ *ſententia* 1080
concitate *dicere* 928. 1002. *ire* 1028
concitati *affectus* 518. 769. 891. 900. 1012
concitatio 632. 917
concitatior *orator* 918
concitatius *dicere* 93. 869
concitatum 682
concitatus *homo* 183. *motus* 166
concludere *in unam ſpeciem* 515. *tenore acuto* 58
concluſio 677 722. 827. 834. *quid* 500. *ſubtilis* 616
concluſus *numeris ſenſus* 867
concubini 27
concubitor *maſculus* 79
concupiſcere *aliquid* 26. *facundiam* 1089
concurrens *os* 1025
concurrere *ad aliquem* 29

con-

concurſus *atomorum* 596. *oris* 1009. *vocalium* 838
concutere *corpus* 529
condere *gladium* 661
condimentum *orationis* 532
condire 539. *carmen ambiguitate* 561. *gratiam verborum* 1098
condiſcipuli 136
condita *oratio* 1040
conditio 555. *cauſſarum* 971. *eadem* 888. *metri* 58. *temporum* 1030. 1055. 1088. *verſuum propria* 856
conditione *ſua conſtat* 962
conditionem *aliquam habere* 28. *mutare* 58
conditionis *ejuſdem homo* 975
conditor *alicujus rei* 1122
conducit *mihi* 963
confecta *lectio* 882
conferre 638. *alicui* 899. 995. *aliquid* 18. 957. *aliquid alicui* 591. *in capita* 959. *in commentarios* 959. *in libros* 11 *in ſummas* 959. *materiam* 289. *multum alicui rei* 14. *ſe ad aliquid* 1058, *ſe ad imitationem alicujus* 916. *nihil ad probationem* 589. *pedem* 746
confert *moribus* 896. *plurimum* 885
confeſſa *fictio* 780. *verba* 67
confeſſio 555. *vultus* 529
confeſſum 581. 682
conficta *frons* 1067
confidentia 1035
confine 794. *alicui rei* 558
confinis 772. 786. *alicui rei* 710
confirmandi *motus* 1014
confirmare 619. *facultatem dicendi* 890. *latus* 1003. *vocem* 1003
confirmata *vox* 1003
confirmatio 659. *ſententiarum* 943
confiſus *affectibus* 1046
confiteri *aliquid* 73. *aliquid alicui* 786. *aliquid ſilentio* 335. *motum animi lacrymis* 506. *ſuam inſcitiam* 841
conflatus *odio* 382
conflictatio 584
confligere 642
conformare *vocem* 1007
conformatio *verborum* 768
confragoſa 514
confragoſi *verſus* 24
confragoſum 782
confugere *ad aliquem* 1077. *ad aliquid* 885. 1067
confundere *aliquem* 679. *aliquid* 679. *in unum ſonum* 90. *tumultu* 572
confunditur *animus* 120
confuſus *metu* 114. *ordo* 579. *ſtylus* 22
congerere 527. 578. *aliquid* 762. 812. 894. 947. 1048. *in unum* 810. *vana* 606
congeries 712. 718
congeſta *actio* 1072
congeſtus 578 *ſignorum* 954
congiaria *Auguſti* 543
congiarium, *quid* 543
congredi 702
congregare *turbam* 879
congregatio *criminum* 587. *rerum* 500
congreſſus *naturalis non hominibus ſolum, ſed mutis quoque* ani-

animalibus 30.
congruere 612. *auditori* 961
congruunt *media primis* 810
conjectare 614
conjectores *quibusdam* 246
conjectura 581. 629. *animi* 31. 597. *diverſa* 604. *duplex* 604. *mentis* 620. *quid* 596. *unde* 246
conjecturalia 593
conjectus *oculorum* 828
conire *pro coire* 75
coniſcare 685
conjuncta *diverſitas* 810. *eſt ratio ſcribendi cum loquendo* 38. *lectio* 22
conjunctæ *perſona* 519
conjunctio *literarum inter ſe* 22
conjunctiones 46. 64
conjunctum *verbum* 667
conjunctus 629. *ſermo* 693. 694
conjungere 692. *judicium* 929. *verba* 58
conjurare *in alicujus mortem* 337
connectere 575. 612. *ſermonem* 935 *verbis ſermonem* 22
connecti 830. *eboro* 988
connexa *inter ſe* 877. *ſeries* 834
conqueſtio 507. 706
conquiſitæ *figuræ* 800
conſcientia *bona* 509. *infelix* 495. *infirmitatis* 28
conſcius *alicujus rei* 920. 934. *ſibi* 1008
conſecratis *uti* 83
conſeneſcere *in aliqua re* 286. 946. 1110
conſeneſcit *oratio* 864
conſenſio 782
conſenſus *bonorum* 84. *eruditorum* ibid.
conſentaneum 365
conſentire *cum aliquo* 190. 230. 960. *in ſummam* 342
conſeptum *fori* 1062
conſequens 553. 797
conſequentia 549
conſequi 541. 785. *aliquid* 13. 876. 923. 928. 935. 953. 1048. 1052. *aliquid intellectu* 135. *aliquid per partes* 352. *celeritatem* 934. *gloriam* 900. *judicia* 269. *laudem* 900. 1104. *rem* 23. *ſcientiam* 433. *vitia* 884. *vitium de aliqua re* 760
conſervaviſſe 76
conſilium 1027. *orandi* 537. *quid* lib. VI. cap. 5.
conſiſtere *ad horam* 1066. *in aliqua re* 1113. *in jure ſuo* 636. *intra aliquid* 52. *ſibi* 380
conſonantes 39
conſonare 820. *inter ſe* 811
conſpergere *maculis* 727
conſpici *moribus* 1029
conſpirationis *indignitas* 502
conſpuere *Alpes nive* 735
conſtare *actione* 1040. *aliqua re* 537. 563. 565. 1056. 1107. *de re* 601. *imitatione* 1040. *inter omnes* 502. *quæſtionibus* 944. *re aliqua* 983
conſtat 25
conſtituere 581. *accuſatorem* 632. 965 *aliquid* 931. *aliquid in animo* 239. 969. *diſpoſitionem* 653. *figuras* 761. *in animo* 619. *judicia* 290. *judicium* 583.

legem

legem 892. *pœnam alicui* 594. *pœnam crimini* 635. *ſummam* 628
conſtituta *vox* 1003
conſtitutæ *leges* 1057
conſtitutio *quid* 625
conſtitutus *finis* 1042
conſtricta *narratio* 172
conſtringere *lacertos* 1096
conſtringi *in vinculis* 616. *ſuperſtitione* 1063
conſuetæ *aures* 800
conſuetudine *conſtat ſermo* 71. *excuſantur vitia* 51
conſuetudo *claſſium* 946. *fecit analogiam* 75. *loquendi* 1049. *otii* 35. *quid* 84
Conſul *unde dictus* 79
conſulere *alicujus labori* 219. *aliquem* 559. *aliquid* 1042. *aures ſuas* 859. *moribus* 24. *pro judicare apud Veteres* 79. *ſibi* 963. *vires* 926
conſultor 558
conſultus 630. *Prætor* 1034
conſumere *affectus* 348. *aliquid* 1060. *diem in uno* 28. *gratiam rei* 746. *laborem* 1110. *lacrimas* 775. *ſe* 864. *viſcera* 492. *vitam in aliqua re* 1111
conſumi *aliqua re* 1088. *dicendo* 952. *in artibus* 123. *labore* 932 *valetudine* 600
conſummata *eloquentia* 10
conſummatio 797. *orationis* 515
conſummatus *orator* 929. *patronus* 919. *profeſſor* 99
conſumtus *humor* 1001. *ſonus* 1009
conſurgere *leniter* 1034
contemplatio *veri* 516
contemtor *alicujus* 1049
contemtus *alicujus rei* 1073. *opinionis* 1047 *pecuniæ* 604
contendere *aliquid* 829. *cum aliquo de re* 963. *de aliqua re* 227. *in aliqua re* 1095. *lite* 227. *ſpatio* 931
contentio 823. *dicendi* 967
contentus *aliqua re* 226. 921. 1111. *notaſſe* 522
conterere *tempus* 572
contexere *orationem* 947
contexta *cura* 1084. *oratio* 834. *verba* 825
contextum *rerum ſequi* 982
contextus 675. 846. 851. *dicendi* 957. *lenis* 869. *literarum* 20. *nitor* 961. *ſermonis* 952. *troporum* 780. *verborum* 969. 990
contigit *ætas* 919. *paucis* 579. *ſubjicere oculis* 538
continentia *invicta* 717
continere 828 *aliquid in ſe* 79. *cauſſam* 585. *manum intra pallium* 1090. *memoria* 868. *rem* 956. *ſtudentem domi* 24
contineri 596. *aliqua re* 21. 1005. 1060. *aliquo* 945. *exercitatione* 957. *intra numerum* 59 *libellis* 516. *metu* 1074. *quæſtione* 637. *veſte* 1030. *viſceribus parentum* 930
continet *quoſdam metus* 34
contingere *alicui* 527. *alicui rei* 534. *aliquid* 841. *perſonam* 534
continua *& compoſita res* 953. *lumina* 1097. *oratio* 567. *oratione dicere* 937. *vox* 849

continuum *res* 953. *ſententia* 942
continuare *aliquid* 1073. *lectionem* 22. *ſyllabas breves* 858. *verba* 34
continuatio 834. *conciſorum* 1037 *ſermonis* 675
continui *loci* 1017
continuo 718
continuus *gemitus* 973. *labor* 34. *motus* 1022. *obtutus* 28. *ſermo* 1005
contorquere *haſtam* 831
contorqueri *in ſe* 671
contorta *vis* 958
contortis *excitari* 865
contra 599. *dicere* 29. *fit* 836. *naturam* 1035. *petere* 504. *venire* 561
contracta *cervicula* 1040. *ſupercilia* 1016. *vox* 1000. 1012. 1039
contracti *digiti* 1019
contractum *propoſitum dicendi* 968
contradicere *alicui* 791
contra eſſe 592
contrahere 673. *aliquid in aliquid* 1110. *collum* 1016. *commentarium* 959. *copioſa* 1065. *eruditatem* 622. *digitum* 1018. *inimicitias* 593. *orationem* 971. *tempus dicendi* 575. *vela* 1043
contrapoſita 808
contrapoſitum 823
contraria *nota* 41. *ſignificatio* 819
contrariæ *cauſſa* 791. *inter ſe opiniones* 5
contrarium 825. *ferre* 962
controverſia *conjecturalis* 610. *figurata* 759
controverſum 581
contumaciter *conſentire in aliquid* 999
contumacius 499
contumeliam *fecit* 802
contumelioſum 534. 566
contumelioſus *in aliquem* 955
contundere *aliquem* 986
conveniens *alicui rei* 1020. *perſonæ curſus* 1040
convenire *ad aliquem* 543 *alicui* 502. 534. 542. *alicui rei* 960. *crimini* 604. *in aliquem* 536. 537. *ſinum* 1032
convenit *aliquid* 36. *de numero* 46. *inter omnes* 660. *mihi cum illo* 587
conveniunt *alicui preces* 506
conventus *ſcholarum* 1058
converſio 750
converſus *maxima ex parte ſermo Romanus ex Græco* 67
convertere *ad aliquid* 996. *aliquem in aliquid* 197. *aliquem in ſe* 807. *aliquid* 541. *aliquid ad aliquid* 949. *aliquid in ſe* 216. *ordinem* 600. *verba* 885
converti *ad aliquid* 778. *in latratorem* 1083. *in odium alicujus* 979. *in tabulam* 1083
conviciari 554. 572. 975
convicium 520
convincere *aliquem* 73
convinci 584
convinctiones 46
convivere 622
convivimus 84
convulſæ *fauces* 1001

copia

copia *dicendi* 8. *eloquentiæ* 1063. 1105. *exemplorum* 1068. *figurarum* 1069. *inventionis* 1009, *verborum* 156. 880 922. 1017. 1069
copioſa *verba* 480
copioſe *dicere* 39. 1063. *tractare* 943
copioſi *oratores* 1000
copioſius *aliquid exſequi* 825
copioſum *ingenium* 921
copioſus *in aliqua re* 811
copula 655
copulare *verba* 947
copulata *diſſolutio* 813. *fluxerunt* 989. *natura* 951. *officio* 8
copulatio 652. 683. *præpoſitionum* 70. *rerum* 992
coquere *aliquem* 1105. *vinum* 715
coqui *filius* 541
cordax 857
Corinthia 672. *verba* 688
Corinthium *æs* 672
Corinthius 747
Cornelia *Gracchorum mater* 14
Cornelius 577, *tribunus plebis* 944
coronatus *pugil* 905
corpulentus 512
corpus *eloquentiæ* 905
correpta *ſyllaba* 56
correptæ *literæ* 79. *ſyllabæ* ibid.
correptio 650. 819
corrigere *aliquid* 832. *more* 1073. *quid* 35. *ſolœciſmum* 60. *vitioſe dicta* 16
corrigi *objurgatione* 36
corripere *verba* 885
corrogari 881
corrugare *nares* 1016
corrumpere *actiones* 603. *aliquid* 70. *bona ingenii* 12
corrumpi 717
corrumpuntur *mores* 25
corruptæ *aquæ* 596
corruptum 575. *genus dicendi* 920. *judicium* 426. 587. *os* 17
corruptus 680. *Poeta* 664. *ſermo* 16
cortex *amara* 60
Corvinum 647
Coſſ. *pro Conſules ſcriptum* 91
Cotta 577
Cottæ 49
Cranon 986
craſſa *toga* 1097
L. Craſſus 640
creare *tædium* 873
creber *anhelitus* 1009. *ſententiis* 914
crebra *lumina* 1097. *meditatio* 990. *relatio* 938
credere *alicui rei* 788. *aliquem alicui* 402. *aliquem ſibi* 155. *argumentis* 129. *exemplis* 1062. *pecuniam alicui* 610. *ſe alicui* 869. *ſe ventis* 1043
credi *doctrina* 678
credibilis *ſuſpicio* 794
credibiliter 521. 776
credita *res* 1103
creditum 610
credulitas 570
crepitacula *puerilia* 851
creſcere 508. 584. *imitatione* 924. *in lecticis* 26. *laude* 32. *in locum* 727
creſcit *atrocitas* 504. *invidia* 504. *metus* 1071
Creticus 855

criminari *auctores* 54
crimine *temeritatis laborare* 1083
criminoſum 774
cruci *fixus* 587
cruciare *aliquem* 495
cruciati *cives* 514
cruda *lectio* 882
crudeliter *quid dicere* 53
cruditas 598. 599 622
cruenta *veſtis* 450
cubaſſe 677
cubitare 685
cudere *annulum* 785
cui *pro quoi ſcriptum* 90
cuicumque 594
Culchides 45
culpam *alienam accuſare* 979
cultior *pars* 879
cultus 678. *agrorum* 12. *luxurioſus* 663. *magnificus* 663. *Oratoris* 1029. *quid* 701
cum *notis hominibus* 696. *ponderе* 506. *varie ſcriptum* 85. *venia aliquid legere* 899. *virtute conferre* 963
cumulus 710. *quid* 500
cunctator 673. 990
cupide *quid facere* 35
cupidi *milites* 981
cupiditas *effrenata* 713. *gloriæ* 603. *pecuniæ* 604
cupido *placendi* 954
cupidus *alicujus rei* 1073. *maledicendi* 520. *opinionis* 1081
cupreſſus 748
cura *alicujus rei* 829. 1045. *decoris* 981. *docentium* 23. *minutior* 738. *morum* 8. *verborum* 663. 919. 955
curæ *eſſe* 581. *eſt* 820. *habere ſermonem* 9
curare *aliquid* 22
curata *vox* 1002
curatio *bonorum* 974
curator 626
Curianum *judicium* 640
curioſe 668
curioſum *conſilium* 636
curioſus 700
Curius 559
currentes *numeri* 837
currere *debent acria* 872. *debet hiſtoria* 833. *in ſublime* 713
curriculum *laudis* 1064
currunt *ſyllabæ* 858
curſitare 758
curſus *fluminum* 830. *orationis* 713. 862 *pronus* 657. *reſtitit* 953. *ſiderum* 1109
cuſtodia *pædagogorum* 32. *religionis* 505
cuſtodire *ab aliqua re* 830. *differentiam* 969. *modum* 327. *pudorem* 25. *regulam* 84
cuſtos *ſalutis* 438
Cyclopis *corpus* 717
Cyclops 709

D

Da *mentem &c.* 25
dabunt *tempora ſua* 129
dactylus 843. 855. 856
Dædalus 735
damnare *aliquid* 825. 1054. *immeritos* 493
damnari *alicujus criminis* 430. *criminis* 410
damnas 649. 650
damnatus 792
dare *actionem in crimen* 630. *actum & animos rebus* 733. *alicui dominationem* 405. *alicui*

locum

locum 948. *alicui mores* 969. 1043. *alicui occaſionem* 37. *aliquid alicui* 573. *aliquid auribus* 1097. *aliquid delectationi* 928. 1097. *aliquid deſiderio* 349. *aliquid deſiderio publico* 719. *aliquid muneri* 105. *aliquid tempori* 1097. *argumentum* 420. *arma* 1069. *celeritatem* 931. *colorem alicui rei* 523. *conſilium* 1099. *diſcrimen* 280. *epilogis* 962 *formam* 870. *impetus* 932. *lacrimas agenti* 523. *lacrimas ſuas alicui* 514. *legem* 873. *libellos* 92. *licentiam* 1073. *luſus de ſe* 473. *membris plus corporis* 1086. *nomen* 818. *ordinem alicui rei* 940. *ordinem dicendi* 30. *os* 1108. *potionem* 797. *preces alicui* 507. 517. *rationem* 338. *ſe alicui rei* 928. 956. *ſpem* 33. *tempora* 1100. *tempus alicui* 18. *tempus ſtylo* 2. *terga* 172. *vela* 931. *vocem alicui* 283. 344. *vocem carentibus* 1091. *voluptatem* 943

dari 563

data *tempora* 936. *vita* 1049. *gloria & defenſioni commendatio* 965

datum *eſt homini* 496. *otium* 1110

datur *recedere* 1027. *ſcribere* 958

datus *dies* 1046

de *æquitate* 595. *cauſſa pronuntiare* 978. *celeritate deperdere* 956. *induſtria* 874. *libro* 557. *ſua parte* 594. *theatro* 552

deæ *ſtudiis præſidentes* 908

debere *alicui beneficium* 792

deberi *cauſſa* 572

debilis *actio* 1017

debilirare *ingenium* 499. *intentionem* 1007

debilitat *quoſdam metus* 34

debita *actionibus* 834. *dignitas* 896. *reverentia* 1069

debita *rerum dignitas* 1046

decedere 493. 603. 622. *via* 361

decens 681. *amictus* 1034. *motus* 1003

decentiſſimus *ſinus* 1030

decent (*non*) *verſum* 744

decernere *de cruce* 670. *de rebus ſummis* 885. *judicio* 1074

decerpere *aliquid* 899. *ſpem* 496

decertatoria *turba* 569

decidere *aliquid ex aliqua re* 1099. *aliquid verbis propriis* 745

decimæ 714

decipere *exſpectationem* 533. *opinione* 556. *opinionem* 548

decipi *aliqua re* 921

declamantium *eadem ratio* 969

declamare 980

declamario 581

declamationes *Rhetorum* 28

declamatores 779. 955

declarare *tempora* 38. *voluntatem* 1012

declinare *a recto itinere* 356. *ab aliqua re* 939. *ad aliquid* 604. 1067. *crimen* 771. *in pejus* 926 *nomina* 47

declinari *ad aliquem* 1028. *aliqua re* 1043

declinata *ætas* 1112. *eodem modo verba* 842. *verba* 79

declinario 690. *vocis* 1007
declinationes *Græca* 69
declinaro *a Græcis verbo* 57
declinatus *animus* 1048
decor *in habitu* 530
decora *actio* 881
decorem *quærere* 874
decorum *cuſtodire* 899
decreſcere 550
decreſcit *admiratio* 34. *oratio* 835
decurrens *circuitus nitore* 961
decurrentes *loci* 1017. *periodi* 972
decurrentia *ſimiliter ſpatia* 865
decurrere 559. 781. 848. *ad aliquid* 790. *ad finem* 847. *in aliquem* 642. *in ſcribendo* 952. *per aliquid* 934. *per capita* 500. *tractu* 388
decurſus 865
dederont 45
dedicare *aliquid alicui rei* 825. *aliquid libris* 1098
dediſcere *ſermonem* 14
deditus *meretrici* 697
deducere *aliquem prope aliquid* 1101. *deos* 776. *in judicium* 431 *manum* 1023
deduci *aliquem ad alium* 1108. *in periculum* 321
deducta *ſupercilia* 1016
deductum *carmen* 672
deerrare 991 *ſignificatione* 64
deeſſe 516. *alicui* 573. *cœna* 622
deeſt *homini*, *non rationi* 16. *ingenium* 12 *tempus* 955
defendere *a riſu* 70 *aliquid* 74
defendi *poetico conſenſu* 55. *poetico jure* 54
defenſa *omnia* 501
defenſio *conjuncta* 583. *criminis* 624
deferre *alicui ſecundas* 893. *in certamen* 897. *in terram* 122. *reos* 1074
deficere 496. 600. 607. *dolore* 1038. *in aliqua re* 712
defici *aliqua re* 893
deficit *aliquem ſermo* 1084. *aqua* 1072. *cura* 594. *natura* 13
definita *quæſtio* 596
defixi *oculi in terram* 1034
deflectere 558. 999. *aliquid a recta ratione* 756. *factum in aliquem* 602
deflere *mala* 507. *ſermone aliquem* 1037
deflexus 800
defluere *ab aliquo* 921. *in aliquid* 96
deformare *orationem* 959
deformari *aliqua re* 961
deformari *fructus* 495
deforme 852 *canticum* 999. *convicium* 571. *eſt cadi* 36. *nomen* 838
deformia *dictu* 36
deformis *hæſitatio* 995. *oratio* 833. *pertinacia* 1047
deformitas 503. 510. 837. *corporis* 999. *rei* 693
deformiter 696. 697. *dicere* 980
degenerantia *fata* 1090
deguſtare *aliquid labris* 1057. *genera* 915
dejecti *ſumus in epilogis* 872
dejicere *togam* 544. 1032
deinceps 652
Δείνωσις 710. 797. *quid* 522

de-

delabi *in aliquid* 644
delectari *aliqua re* 811
delectatio 658
delectus εὐφωνίας *quis* 51. *rerum* 930. *verborum* 930. 1081
delegare *alicui alterius curam* 296. *alicui officium* 491
delibare *aliquid narratione* 333
deliberare *cum aliqua re* 477. *cum aliquo* 774. *cum re præſente* 866. *de aliqua re* 208. *propter aliquid* 276. *videtur* 956
delibutus *medicamento* 1027
delicata *voluptas* 837
delicatæ *aures* 211
delicatum *eſt* 1028
deliciæ 533 *dicendi* 934
deligare *vulnus* 192. 207
deligere *aliquem* 945. *locum exſilio* 1090. *mores* 37. *viam* 1063
deliniri *cantu* 388
delinquere 64
deliteſcere *umbrâ* 1089
deliteſcit *infirmitas* 943
Delos *materna* 705
Delphicum *oraculum* 903
deludere *aliquem* 787
Demeas 649
dementia 613. 626. 632
dementiæ *judicia, quæ* 631. 632
demereri *aliquem* 775. *quem obſequio* 5
demiſſa *brachia* 173. *miſeratio* 1038
demiſſo *capite* 539
demittere *ad unum vim dicendi* 32. *cibum* 882. *ſe ad minora* 6. *ſupercilia* 1016. *togam* 1031
demitti *cælo* 75
Demoleos 717
demonſtrare *aliquid* 39. *aliquid voce* 61. *breviter* 11. *digito* 538
demonſtrari *ſcripto* 59
demonſtrativa *pars* 624
demonſtrativæ *materiæ* 972
demonſtrativum *genus* 869
demovere *de ſtatu* 618
demum 496. 578
denominare *rem* 1094
denominari 670. *in aliquid* 70
denſa *vox* 1018
denſare *aliquid* 828. *orationem* 1036
denſatus *aer* 394
denſior *eſt* 915
denſitas *ſententiarum* 727
denſus *Auctor* 900. *ſententiis* 898
dentes *albi* 743
deorum *effigies* 1086
depellere *aliquem* 639. *ignominiam* 31
depelli *a recta via* 885. *recto itinere* 344. *via* 196
depingere 702
deplorandus *dies* 937
deponere *apud aliquem* 610 *dolorem* 973. *dominationem* 795. *imperium* 787. *perſonam* 525. *poteſtatem* 629. *quid apud aliquem* 785. *ſermonem* 1005
depoſitum 610. 612
depravare 528. *aliquid* 828
deprecatio 769. 1038. *criminis* 624 628
deprehendere 56. *aliquem* 526. 889. *aliquid* 62. 63. 73. 780. 865.

865. 964. 1082. *in adulterio* 558. *oculis* 597. *ſacrilegium* 738
deprehendi 563. 640. *aliquo loco* 1060. *in adulterio* 779. *in aliqua re* 22
deprehenſus *Orator* 958
deprimere *aliquid* 711
depromere *verba* 539
depulſio 568. *quid* 659
deriſus 520. 528
derivare 689. 692
derogare *alicui fidem* 828
deſcendendo *firmari* 958
deſcendere 508. *a genere ad ſpeciem* 585. *ab antiquis* 921. *ad aliquid* 774. 814. 835. *ad anxietatem* 92. *ad cavillationes* 92. *ad intellectum diſcentium* 31. *ad opera* 124. *ad petitionem* 321. *in aliquid* 40. *in luſus* 896. *in Piraum* 750. *in ſilentium* 932. *libenter ad aliquid* 973
deſcendi 612
deſcendit *vox* 1012
deſciſcere *ab aliquo* 874
deſcribere *aliquid menſuris* 923. *lineis* 923. *tabulas* ibid.
deſerere 792
deſerta *pars artis oratoria* 9
deſertor 643
deſervire *alicui* 121
deſiderare 611. 612. *aliquid* 817. *tempus* 23. *terras* 493
deſiderium 595
deſidiam *vereri* 34
deſinentia *ſimiliter verba* 842
deſperare *aliquid* 1113
deſperata *facultas* 167. 1067
deſtinare *aliquem generum alicui* 497. *aliquid alicui* 497
deſtinari *alicui rei* 158
deſtinatum *opus* 935. 1042
deſtinatus *locus libro* 959, *modus* 874. *ſpei* 14
deſtituere *ſubſellia* 569
deſtitui *temporibus* 834
deſtitutus *aliqua re* 1067. *litigator* 958
deſtructio *ſententiarum* 943
deſtruere 619. *aliquem* 685. *aliquem infamia* 384. *orationem* 960. *tyrannidem* 114
detegere *aliquid* 72. *oſſa* 11
detegunt *ſe mores* 35
dererere *fulgorem* 945
deterreri *ab advocatione* 594
detinentur *oculi* 786
detinere *aliquem* 1109. *ingenia* 98
detineri *in aliqua re* 945
detonare *inter plauſores* 1081
detorquere 695
detractæ *litera* 79. *ſyllaba* 79. *virtutes* 1101
detractio 649. *literarum* 56
detractione *fit ſolœciſmus* 62
derrahere *auctoritatem* 588. *alicui fidem* 193. 377. 409. *alicui rei* 748. *aliquid* 565. 769. *aliquid ſalva gratia* 977. *aſpirationem* 1100. *fidem* 606. 612. *fidem alicui* 582. 782. *literam verbo* 53. *opinioni* 1081. *vim rebus* 830
detrectare *aliquid* 1074
detrimentum *temporis* 889
derritum 746
deverticula 790. *eloquendi* 885
devincire 578
devinciri *verbis* 617

devinctus *legibus* 1089
devolvere *ſaxa* 1101
devorare *tædium* 993. *verba* 1004
devorari 737
Deus *quid* 614. 623
διαίρεσις 56
dialectici 616
διαλέκτους *Græci vocant genera loquendi* 59
διαλλαγή 797. 812
διάλογοι 776
dialogorum *libertas* 944
dialogus 540
διάνοια 760
διασκευαί 798
dicacitas 540. *quid* 533. *ſcurrilis* 536
δικαιολογία 827
dicax 530
dice 76
dicendi *auctoritas* 1097. *copia* 9A8. *cupiditas* 932. *facultas* 930. 941. 949. 1102. *facultas ex tempore dat inanem loquacitatem* 930 *genus* 919. *genus lene* 961. *genus minax* 961. *ſubmiſſum* 961. *trux & violentum* 961. *labor* 8. *leges* 1110. *ratio* 11. *via* 950
dicere *acriter* 1104. *amare* 1104. *ante omnia eſt* 877. *apud tribunalia* 1028. *bene* 1099. *blande* 1104 *breviter* ibid. *comiter* 1104. *concitate* 1104. *contra aliquem* 795. *controverſias* 790. *copioſe* 952. 1104. *de aliqua re* 230. 769. *de cauſſa* 1034. *diligentius* 958. *diſpoſite* 952. *diverſa alicui* 384. *dulciter* 1104. *graviter* ibid. *in aliquem* 527. 535. 536. 537. 538. 561. 789. 795. *in ſole* 1002. *leniter* 1104. *mendacium* 1054. *ornate* 952. *potenter* 1104. *pro aliquo* 1053. *pro facultate* 933. *remiſſe* 1104 *ſecundum naturam* 1096. *ſententiam* 517. 1063. *ſevere* 1104. *ſtulte* 792. *ſubtiliter* 1104. *teſtimonium in aliquem* 593. *vehementer* 1104. *urbane* 1104. *ut litigator* 969. *utiliter* 1104
dichoræus 859
dicta *quid* 530
dictandi *labor* 22
dictare 665. *ſportulam* 1028
dictiones 51
dicto 50. *audiens* 583
dictorum *diviſio* 565. *libri* 640. *ſpecies* 552
dictu, *participiale verbum* 50
dictum *honorificum* 28. *humile* 528. *quid* 565. *ridiculum* 528
dictus 516
diducere 651. 652. *aliquid in digitos* 366. *animum in aliquid* 951. *flumina in rivos* 463. *labra* 1016 *nomina* 531. *quid ab aliquo* 62. *ſpiritum* 1016. *vocabulum ab appellatione* 47
diduci *in receſſus* 987. *longo itinere* 984
diducta *tunica* 179
diducti *pedes* 1035
diductum *ſtare* 1035
diebus *& noctibus aliquid agere* 492
διέξοδος 825
differentia 549. 620. *rerum* 1103.

1103. *verborum* 9
differre *aliqua re* 926. *aliquid* 750. 815. *crimen* 582. *in aliquid* 1071. *judicium* 144. *ſpecie* 1085. 1091. *ſtudia* 498
difficile *dictu* 581. *verbum* 874
difficiles *pedes* 834
difficilior *cogitatio* 954. *obſervatio* 57. 58 *ratio* 977
difficilis *cauſſa* 974. *ratio* 771. *ſubtilitas* 941
difficillima *ſyllabarum* 22
difficillimum *dicere* 537
difficultas *operis* 930. *rei* 928
difficulter *accipere* 33
diffidentia *memoria* 1031
diffidere *alieni rei* 22. *memoria judicum* 500. *partibus* 567
diffundere 654
digerere *aliquid* 987. *argumenta* 1023. *in ordinem* 578
digeritur *cibus* 882
digeſtio *ciborum* 1000
digna *natura* 922
dignitas 537. *verbo* 1007
dignoſcere *aes tinnitu* 1003
dignum *odio ſcelus* 606. *os* 1108. *tanti operis* 52
dignus *lectione* 922
digredi *a re* 769. *ex aliquo* 948. *more* 985
digreſſio 825
Dijove *pro* Dijovi 45
dijudicare *ex aliqua re* 1075
dilabi *ad aliquid* 79
dilata *non revertuntur* 953
diligens *ad aliquid* 14. *alicujus rei* 92. *in aliqua re* 921. *ſtilus* 930
diligenter *cognoſcere* 1077. *exſequi* 931
diligentia *auctoris* 928. *ſcribendi* 877. 937
diligentiſſime *oſtendere* 974
diligentiſſimus *compoſitionis* 853
diligere *aliquid mente* 937
dilucida *deſcriptio* 779. *fit oratio* 50. *pronuntiatio* 1014 *vox* 1003
dilucidus *ſermo* 489
diluere 582. 583. 654. *aliquid* 791. *crimen* 782. *objecta* 795. *vires* 972
dimetiri 665. *aliquid* 1009. *pedes* 854
dimicatio 682
diminutio 72
diminutum *nomen* 64
dimittere *aliquem* 61. 882. 1062 *auctionem* 908 *cauſſam in aliquam rem* 293. *manum* 1023. *ſecuritate aliquid* 985. *vocem* 1016
dimitti *ab aliquo* 1043
dinumerare 501
dinumeratio *non eſt figura* 826
Diogenes *Babylonius* 15
Diomedes 1113
directa *acies* 172 *frons* 452
dirigere *actionem adverſus aliquem* 378. *frontem* 171 *geſtum* 1021. *inordinata* 939. *judicium ad aliquid* 575. *mentem* 922. *ſe ad aliquid* 1067. *tela arcu* 831
Dis, *unde* 80
diſcedere 539. *a vero* 738. *ab aliqua re* 1060. 1063
diſcendi *negligentia* 959
diſcere *aliquid ab aliquo* 213. *cauſſam* 1084. *cauſſas* 11. *ex aliquo* 1078. *inter ſubſellia ſum-*

1077. *palaſtram* 433. *ſenſum communem* 30. *ſtudia* 6. *viam* 951
diſcernere *ab aliquo* 617. *aliquid* 1059. *conſonantes a vocalibus* 39. *quid ab aliquo* 79. *ſimilitudinem* 755
diſcerni *diſcrimine* 924. *inter ſe* 1014
diſcipula 1092
diſcordare 684. *ab aliqua re* 1007
diſcretus *ordo* 579
diſcrimen *dentium* 1092. *perſonarum* 1097
diſcrimina *vocum* 58
diſcriminis *ignorantia* 513
diſcurſare 544. 1026
diſcurſus 704 *diei* 122
diſcutere *aliquid* 512.. *obſcuritatem* 678
diſertiſſime 523
diſertus 933. *quis?* 660
disjunctio 811
diſpar *dicendi via* 897
diſpenſator 560
diſperſa 816
diſperſus 373
diſpicere *aliquid* 955
diſplicens *cauſſa* 1081
diſponendi *ratio* 893
diſponere 524. 573. *aliquid* 770. 878. 951. *arma contra aliquem* 303. *geſtum* 1022. *rudentes* 956
diſpoſitio 567. 575. 580. 652. 653. 678. 701. *auctoris* 928. *quid* 578. *ſubjungitur inventioni* 10
diſputare *contra aliquid* 60. *de ſententia alicujus* 978
diſputatio 533. 929. 1096
diſſentire *a publico more* 24. *ab aliquo* 141. 864. 909. 942. 1013 1051. 1067. *alicui opinioni* 61. *aliqua re* 74. *comprehenſione* 616. *in aliqua re* 829
diſſentit *ab interrogatione reſponſum* 61. *res* 962
diſſerere *contra aliquid* 1053. *de aliqua re* 8. 28. *in aliquid* 948
diſſidens *a voce geſtus* 1036
diſſimiles *inter ſe* 833
diſſimilis *ratio* 928
diſſimilitudo 826
diſſimulandum *eſt* 24
diſſimulantur *vocales* 1004
diſſimulare 526. *aliquid* 58. 834. *aliquid ſilentio* 462. *eloquentiam* 1081. *judicium* 347
diſſimulatio 779 *quid* 557
diſſimulator *alicujus rei* 131
diſſipata 810
diſſolvere 659. *aliquid* 833. *argumenta* 463. *in canticum* 93. *invidiam* 529 *per partes* 468
diſſoluta *comitas* 130. *nomina* 813. *oratio* 750. 993
diſſolutus 628
diſſona *venuſtas* 820
diſſonare *ab aliqua re* 741
diſſyllabæ 59
diſtantia *coloris* 653. *verba* 820
diſtare *ab aliquo* 1082. *ætate* 1086. *aliqua re* 780. *cura* 25. *inter ſe* 597. *perſonis* 574
diſtincta *oratio* 1004
diſtinctio 823
diſtinctionem *diſſimulare* 58
diſtinctionibus *uti* 1040
diſtinctionis *tempus* 1005
diſtinctus *geſtus* 1035. *ſermo* 489

diſtinguere *verſum* 93
diſtorquere *labra* 117. *vultū* 536
diſtribuere *pueros in claſſes* 30
diſtringens *cauſſa* 1045
diſtringi *aliqua re* 1046. *negotiis* 2
diu *pro die* 50
diverſa *conditio* 928. *inter ſe* 519. *loquendi ratio* 17. *opinio* 5. 62. *pars* 965. *ratio* 928. *ſignificatio* 819. *ſubſellia* 1028
diverſæ *opiniones* 1067. *profeſſionum vices* 6
diverſi *nutus* 1040
diverſitas *cauſſarum* 943. *dictorum* 943. *factorum* 943. *locorum* 943. *perſonarum* ibid. *repugnat* 927. *rerum* 810. *temporum* 943
diverſum *alicui rei* 772. 780. *genus* 920. *vitium* 934
diverſus *ſenſus* 809
dividere 591. *a proprio* 744. *aliquid* 819. *animi intentionem* 22. *cauſſam* 961 *in haſtas* 371. *materias* 946. *rationem* 964. *ſermonem* 1005. *verba* 86. 885
divina *teſtimonia, qua* 386
divinationes, *qua* 632
divine *aliquid ſervare* 974
divinitas *alicujus rei* 984
divinus *ſpiritus* 1091
diviſio 52. 579. 696. 728. 797. *affectuum* 515. *recta* 607. *verborum* 649
divitiæ *verborum* 880
diurna *tempora* 1111
divus 555
dixere *pronunciat praco* 63
docendi *gratia dicere* 928
docere *animos* 1098. *judicem* 961. *poſteros* 929. *vocem* 922
doceri *cauſſas* 516
dochimus 854. 859
docilia *ingenia* 122
docilis *auditor* 892. *natura* 33
docta *vox* 187
doctiſſimus *magiſter* 28. *ſermo* 14
doctrina 654
doctus 742
documento *alicui eſſe* 1122. *eſſe* 580
Dolabella 555
dolere *propter aliquem* 873. *valetudine alicujus* 974
dolorem *in aliquem transfundere* 973
domeſticum *exemplum* 811
domeſticus *praceptor* 25
dominari 568. 658. 701. *in dicendo* 998. *in judiciis* 526
Domitia 513. *Paſſieni* 553
Domitius *Afer* 559
domo *afferre* 958. *& alibi paſſim.*
donare *aliquem aliqua re* 202. *aliquid nomine* 722. *quaſtiones* 584
donari *civitate* 668
donum *providentia* 916
Doricum 701
dua *barbariſmus* 55. *pondo ab omnibus dictum eſt* 55
dualis *numerus* 63
dubia 82. *verba* 787
dubitatio 773
dubitationis *motus* 1014
dubito *an* 818. 826. *poſſe* 809
ducens *cauſſa* 1045
ducere 657. *affectus* 761. *aliquid ex aliquo* 81. 538. 541. *aliquid ex loco aliquo* 521. *aliquid in argumentum* 402. *aliquid per gradus* 382. *animos* 1104.

Digitized by Google

1104. *animos in rem* 508. *argumentum* 501. *argumentum ex aliqua re* 264. 343. *auditorem in aliquid* 831. *claſſem* 30 *colorem* 895. *colaphum alicui* 556, *exercitum* 1080. *formas cera* 943. *humeros ad occipitium* 1035. *in controverſias* 283. *in ſummum ſolum* 958. *memoriam* 993. *nubilum* 1015. *opus* 934. *orationem ex aliqua re* 520 *orationem latius* 617. *ordinem per aliquid* 904. *originem aliunde* 67. *os* 828. *pejus* 33. *prolem* 687. *quaſtionem ex perſona alicujus* 593. *quid ex antiqua re* 563. 564. *ſtylum* 21. *virtutes ratione* 1096. *vitium* 56

duci *ad aliquid* 1051. *ad fidem* 348. *aliqua re* 211. 954. 1103. *cupiditate* 603. *cupiditate novitatis* 760. *debent lenia* 872. *in aliquam rem* 306. *in aliquid* 923. *in diverſum* 1060. *laude* 458. *laude dignum* 54. *natura ad aliquid* 831. *officio* 1047. *per caſus* 67. *per omnia* 73. *pramio* 1074. *ratione* 608. *ſpecie* 676. *voluptate* 869. 1011

ducit *via* 942

ducitur *Dicacitas a Dicendo* 533

ductare *exercitus* 695

ductum *e Gallia* 53

ductus *literarum* 20. 922. *ſequi* 21

dulce *carmen* 1094. *muſtum* 673

dulcia *vitia* 921

dulcis *auctor* 900. 902. *comes* 39. *egreſſio* 1036, *eloquendo* 1096. *fructus* 1071. *ſententiis* 1101. *ſermo* 1102. *ſonus* 1000. *vox* 1006

dulciter *dictum* 832

dum 804

dumtaxat 745

duodecim *ſigna* 988. *tabula* 73

duplex *memoria virtus* 33. *motus* 521. *opera* 939. *verborum intellectus* 50. *via* 72

duplices *mercedes* 133

duplicia *judicia* 979. *verba* 787

dupliciter *peccare* 58

duplum *vitium* 744

dura *compoſitio* 873. *quaſtio* 593. *ſyllaba* 1093 *vox* 1000. 1004

durabilis *ſpiritus* 1004. *vox* 1001. 1006

durantur *vitia* 24

durare 676. *apud aliquem* 651. *in aliqua re* 1002

durari *ad plagas* 36

durat *ad nos uſque* 57

durati *muriâ piſces* 669

durior *memoria* 995

duriores *animos facit robur* 20

durum *iter* 1109

durus 665. *homo* 731. *ſonus* 1092

dux *natura* 524

δυϊκός *numerus* 62

δύναμις 405

E

E *contrario* 572. *fico ſe ſuſpendere* 558. *portu egredi* 956

e *cum i aliquando junctum* 88. *pro i poſitum* 90. *e litera plenior eſt quam i* 838. *e & o terminata verba in infinitivo producuntur* 73. *e & s nomina*

. . us finita, genitivum non fa-
ciunt in ris 74
eborea *oppida* 546
ebrietas 608
ebur 79
eburnea *literarum forma* 21
Ἔκλειψις 736
edere *aliquid in exemplum* 1048. *opus* 893. *vagitum* 19
edi *ſecundum naturam hominis* 13
ediſcere 28. *aliquid* 878. *interpretationem* 23. *locos electos* 23
educare 495
educatio *fortiſſimorum corporum a lacte cuniſque initium ducit* 19
educator 583
educere *in jus* 646
effecta 550
effector *mundi* 929
effectus *litera* 41
effeminare *rem* 663
effeminata *compoſitio* 873. *lectio* 93. *vox* 1004. 1018
efferre 693. *aliquid* 801. 984. *humilia* 939. *pluralia ſingulariter* 56. *ſenſum* 832
efferri *ſupra modum* 1065
efficere *aliquem* 1087. *aliquid* 13. 18. 761. 1033. *literas* 116. *oratorem* 877. *orbem* 101. *ſonum* 1093. *verba* 1016
efficientia *verba* 878
effingere *aliquem* 520. *aliquid* 33. 916. *eloquentiam* 31. *imaginem* 923. *imaginem dicendo* 507. *verba imitando* 13. *vitia* 115
efflagitantur *libri* 2
efflagitare *convitio* 1
efflare *literam* 1092
efflore ſcere 1088
effluere *ex aliqua re* 926
effluit *ſermo* 829
effrenata *cupiditas* 743. *iracundia* 769
effugere *cavillationem* 61. *cruciatus* 494
effundere *affectus* 304. *fructus* 930 *procellam eloquentiæ* 1034. *ſpiritum* 1012. *ſpiritum per nares* 1010
effundi *ſubito* 951
effunditur *ſanguis in ruborem* 1015
effundunt *ſe ſemina* 34
effuſus *in aliquo laudando* 131
ἐγχαίνα 605
egere *alicujus ope* 1111. *aliqua re* 78
egerere *vocem* 1000
egeſtas *turpis* 743
egredi *annum quintum* 494. *modum* 734. 874
egregius *orator* 920
egreſſio 1036
εἰκότα, *qua* 392
ejectus *vomitus* 1003
ejicere *aliquid* 952
εἴρων 780
εἰρωνείαν 779. 780. 781. *quid* 520
ἤθεοι *unde dicti* 81
elabi 529. *ex confeſſione* 165. *ex crimine* 261
elaborare *aliquid* 551. 1096. *circa aliquid* 661. *in aliqua re* 1052. *librum* 7
elaborari 682

elaborata *figuris & numeris* 960
elaboratum 829
elatior *vis ingenii* 890
elatum 521
elatus *geſtus* 1029. *modus* 1000
electa *verba* 848
electi *loci* 23
electio *verborum* 120
elegans *auctor* 902. *ingenium* 474
elegantia *figurarum* 1081. *ſermonis* 917
elementa *grammatices* 39. *prima* 10. *prima literarum* 21
elevare 552. 553. 572. *aliquid* 533. 1075. *crimen* 608. *invidiam* 471
elevati *verbis* 1039
elevatio 782
eligere *aliquid* 878. *nutricem* 13. *præceptorem* 25. *ſcholas* 29
eliminare *aliquid* 156
eliminat 689
eliſa *vox* 1008
ἔλλειψις 62
elocutio 538. 658. 660. 667. *translucida* 663
elocutionis *genere conſtare* 962. *vis* 895
elogium 628
eloquendi *facultas* 898. 903. *forma* 806. *præcepta* 876
eloquens, *quis* 660. *ſenator* 969. *vir* 1096
eloquentia 660. *natura* 1097
eloquentiæ *corpus* 1059. *nomen haberi* 916
eloqui 673. *quid* 661. 662
elucere *proprio lumine* 731
elucet *ſpes* 13
eludere 554. 784. *aliquid* 533. *fidem* 1091
eluere *aliquid* 13. *vitia* 133
emanat *animis* 1015
emendare *aliquid* 76. *numeros* 934. *pigritiam* 938. *teſtamentum* 640. *verba* 934. *vitium* 851. *urbem judiciis* 8
emendari *aliqua re* 36
emendata 78. *explanatio vocum* 60. *fit oratio* 50. *lectio* 38. *velocitas* 22. *vox* 1003
emendate *loqui* 50. 92
emendatio 773. *verbi* 60
emendatiſſimi *libri* 3
ementiens *ſuperjectio* 751
emicare *inter fumum* 727
emicavit 75
eminens 728 *in omnibus orator* 1088 *ingenium* 491
eminentiſſimum 671
eminentiſſimi *auctores* 24. 890. *Græcorum* 854
eminere 680. 727. *inter æquales* 1070. *virtutibus* 286
emittere *actionem* 603. *aliquid* 952. *haſtam* 831. *jaculum* 670. *libros* 1. *librum* 492. *verba* 879. *voces* 386
emoritur *ſpes* 13
emphaſis 551. 673. 786
ἔμφασις 708. 709. 710. 717. 769
emugire *omnia* 170
emuncti *Attici* 1089
emutare 676
ἐναντιότης 797. 826
ἐνάργεια 701. *quid* 334. 524
enarrabilis *motus* 528
enarrare *poemata* 28

enar-

enarratio *poetarum* 38
enaſci 554
ἐνέργεια 710
enervis *compoſitio* 873
enimvero 803
eniti 654. *filium* 493
enormis *cultus* 1030
enormitas 836
ens 690
enthymema 720. *quid* 721. *ſyllogiſmus rhetoricus* 847
ἐνθύμημα 797. 1099. *quid* 395
Enthymemata 972. 1020. κατ' αἰτίασιν 797
enumeratio *probationum* 510. *quid* 500
enuntiare *aliquid* 58. *circuitu aliquid* 1089. *literas* 56
enuntiatio 613
enuttire *ingenium* 656
ἐπαγωγὴ *quid* 419
ἐπακολούθησις 797
ἐπανάληψις 698
ἐπάνοδος 809. 827
ἐπεξεργασία 710
Ephorus 158. 856. 901
Epicurus 926
ἐπιχείρημα 798. *quid* 395
ἐπιχειρήματα 358
Epicherema 720
ἐπίκλησις *Comœdia Menandri* 898
epicœna 47
epicœnum 74
ἐπιδιήγησις 352
epigramma 689
epilogi *genus* 501
epilogus 510. 611. 915. 1033
epiphonema, *quid* 722
epiphonemata 972
epirhedium 70
epiſtola *ad Tryphonem* 1
epitheton 673. 739
ἐπίθετον 756. 757. *quid* 743. 744
epitogium 70
ἐπιτρέποντες *Comœdia Menandri* 898
epota *pars potionis* 600
eques *Romanus* 547. 553
equi *gignuntur ad curſum* 12
equus *quid* 613. 620. *velox* 681
erecta *mens* 35. *vox* 1039
erectum *& audax eloquentiæ genus* 968. *habet mens* 964. *ſupercilium* 1014
erectus *ad agendum* 832. *vultus* 1028
erepti 70
erigere *aliquid vi* 1101. *digitum* 1025. *manum* 570. *ſe* 499
erigi *in digitos* 135. *in ungues* 1025. *totis viribus* 1011
eripere *aliquem* 493. 509
errare *in rerum ordine* 992. *noctu* 579. *verbis* 1102
erubeſcere 570
erubeſcis *Cæſarem timere* 503
erudiri *ſub aliquo* 197
eruditæ *aures* 886
erudite *quærere* 61
eruditio *tacita* 531
eruditiſſimus *homo* 73. *quiſque* 831
eruditus *primis literis* 111. *ſermo* 1057
eruenda *veritas* 1088
eruere *aliquid ex aliquo* 686.

lumen 494. ſenſum 1094
erumpens affectus 814. vinum 715
erumpentia verba 789
erumpere 524. 1034. fletus 517. in affectum 679. in ſonum 1008. per obſtantia 1081
erumpunt lacrymæ dolorum 1015. ſenſus 939
erupit uſus 57
eruptio inopinata 573
Erutius Antoniaſter 686
ἐσχηματισμένη oratio 759
eſſe 610. extra litem 301. in aliqua opinione 254. in aliquo 492. longe ab aliqua re 657
eſſentia 690
eſt in animo 769
et tu 536
ἑτέρωσις 802
ethice quid 1060
ἠθικὴ philoſophiæ pars 518
ethologia quid 100
ἠθοποιΐα 784. 827
ἦθος 517. &c.
etymologia 71. 620
evadere 707. aliqua re 1105. in cacumen 32. in ſummum 1114. quo velis 10
evagari aliqua re 295
evalet natura 924
evaluit 740
evaneſcere inter ineptias 85
evaneſcit imago 507
Evathlus 213
evehi 514
eventus joci 555
everberare oculos 141
everſio 704
everſor Carthaginis & Numantiæ 739
evertere 620
evidens figura 782
evidentia 524. 701. 702. 778
evincere 696
evitare aliquid 536. aſperitatem 63. tædium 886
eunt geſtus 1029
evocare quem præmiis 19
evolvere auctores 1058. rerum 574. volumina 182
Euripus 746
Europæi 56
Euthia 67
ex adverſo 572. alia 552. animi noſtri ſententia 719. animi ſententia 537. aſſe 584. contrario 548. diverſo 555. diverſo exemplum 63. facili 782. facto 659. induſtria 528. 882. induſtria aliquid facere 920. induſtria aliquid ſumere 943. inopinato 723. inſidiis 573. integro aliquid facere 1034. integro reſumere 882. pædagogo 511. poſſeſſione eſſe 1057. privato 586 profeſſo oſtentare aliquid 968. quo 18. ſcripto 659. ſe ipſo argumentum petere 967. ſententia 719. tempore 566. 865. tempore dicere 949. tempore effundi 993. tempore occurrere ſubitis 958. tempore orare 960. ultimo prorogari 952. voluntate tua 491
exacti commentarii 959
exactor eſſe in aliquo 92. ſtudiorum 36
exactum judicium 925
exaggerare 521. 710. 713. aliquid 782

examinare *aliquid* 973. *vitia* 50
exanimat 699
exaſperare *aliquid verbis* 337. *vocem* 1001
exaudire *vocem* 936
excedere *modum* 697. 754. 892. 1010 *modum quaeſtionis* 91. *nomen* 218
excelſus *orator* 1091
exceptio 594. *brevitatis* 564
exceptis *quae* 868
excepto 693. *quod* 854
excerpere 587. 890. *aliquid* 762. *ex aliquo* 925
excidere 987. 1028. *alicui* 533 541. 611. *aliquid aliqua re* 830. *genere* 56
excidit *aliquid alicui* 842. 845. *mihi* 984. *mihi aliquid* 901
excipere 603 *aliquid* 951 *cantica muſicis modis* 124. *librum* 7. *verba* 27. *vulnus ore* 553
excitare *animos* 818. *animos ad lyram* 832. *aurem* 800. *lectores* 540. *memoriam* 990. *mentem* 29. *orationem* 776. *oratorem* 957. *reos* 1038. *ſententiis* 500. *ſonos* 1006
excitari *aliqua re* 865. 954. *de aliqua re* 241. *laude* 30
excitata *lumina* 1098
excitatius 802
exclamare 523. 571. 684
exclamatio 775. 827
excludere 582. *aliquid* 21. 76. 829. *verba* 541
excludi 595. *ab aliqua re* 958
excolere *animum* 443. *memoriam* 982. *mores* 1056. 1067. *orationem* 720
excreſcere *in caput* 313
exculta *elegantia* 538
excurrere *in aliquam rem* 944
excuſare *aliquem* 71. 959. *aliquid* 1032. *neceſſitatem officii* 975. *vitia* 51
excuſatio 518. 632. *aetatis* 533. *criminis* 624. 627
excutere 588. 621. *aliquem* 920. *aliquid* 568 608. *comas* 1014. *floſculos* 1104. *iracundiam* 935. *patrem* 587. *ſcriptores* 38. *ſpiritum* 1016
excuti *manibus* 525
execratio 769
exedrae 987
exempla *ſunt potentiora ipſis artibus* 781. *vitiorum* 56
exemplum *dare alicui rei* 891. *dicendi* 929. *virtutis* 922
exercere *aliquem in aliquid* 1108. *aliquid* 904. *eruditionem* 39. *ingenium* 141. *judicia* 504. *judicium* 921. *ſpiritum* 1009
exerceri *aliqua re* 945. *in aliquid* 994
exercitari *aliqua re* 945
exercitati *actores* 1024
exercitatio 574. *ſcribendi &c.* 12. 865
exercitatione *uti* 989
exercitationis *genus* 948. *gratia* 883
ἐξεργασία 710
exeunt *geſtus* 1017
exhaurire 657. *annos* 1111. *orationem* 1032. *patrimonium* 410. *vinum* 715
exhauriri *bello* 716. *uſu* 930
exhauſtus *labor* 402
exheredati 626

exhe-

exheredatus 795
exheres 589. 592
exhiberi *aliquid* 1024
exhortari *in ſpem aliquam* 955
exhortatio 797
exhortationes *docentium* 31
exigere *aliquid* 56. 72. 576 1109. *literarum ſonos* 39. *multa* 15. *operam* 19. *orationem* 1095. *pœnam* 628. *pondus* 855
exigi *aure* 56
exigit *res* 930
exigua *vox* 999
exiguitas 543
exiguus *mus* 685
exile 700
exilis *vox* 999
exilitas *ægrorum* 1000. *vocis* 115
eximere *aliqua re* 1064. *aliquid* 817. *numero* 38 *quid re aliqua* 757. *ſonum* 841. *telum* 789. *vitia* 24
eximi *animo* 1052. *turba* 901
eximia *dicendi facultas* 7
eximium *nomen* 671
eximius *amor* 6
exire *de gremio* 24. *de ſervitute* 981. *in aliquid* 734. *in jocos* 71. *in laudes alicujus* 985. *in longum* 331
ἕξις 876
exitu *comperire aliquid* 985
exitus *pro modo, genere mortis* 238 239
exoleſcere 73
exoletus *auctor* 673
exorare *aliquem* 794
exordia *dicere* 1035
exordium 659
exornare *carmen* 1094
expaveſcere 524. *aliquid* 838
expectorat 689
expedit *docere* 580. *hoc* 962
expeditiſſima *dicendi ratio* 978
expeditum *eſſe* 1032
expellere *tela* 931
experimento *ſuo credere aliquid* 987
experimentum 522
experiri *alicujus animum* 382. *aliquid* 938 *bellum* 516. *exempla* 833. *fortunam* 959. *memoriam* 991. *plurima* 496. *pœnas* 1073
expilare *aliquem* 548
explanare *aliquid verbis* 396
explanatio *emendata* 60. *verborum* 1004
explanatum *os* 1003
explere *alicujus auctoritatem* 1087. *annum ætatis undevice-ſimum* 493. *omnia pro facultate* 951
expleta 865
expletus *numerus* 867
explicare *aliquid* 891. 957. *digitos* 1017. *manus* 1021. *pudorem* 563. *quæſtionem* 8. *quæſtiones* 28. *vires* 1080
explicat *ardor quid* 365
expolire 694
exponere *aliquid* 892. *aliquid verboſe* 295. *hiſtorias* 28. *verboſe* 178
exponi 581. *pœna ſua* 510
expoſita *controverſia* 955
expoſitio 604. 658. *continua* 653 *partita* 653
expoſitione *docere* 829
expoſitus 583. *filius* 793
expreſſa *literarum proprietas* 496.

496. *vox* 1011
expreſſi *ſumus in narratione* 872
expreſſum *lacertis corpus* 662
exprimere 679. *alicujus vultum* 174. *aliquid* 519. 926. 954. *lacertos* 681. *verba* 26. 831. 1009
exprobrans *ſonus* 1000
exprobrare *invicem* 1037
expugnare *aliquid* 981. *civitates* 1080. *quaſtionem* 591. *ſcriptum* 642
expugnator *pudicitiæ* 711
exquirere *aliquid* 828
exquiſitæ *ambiguitates* 102
exquiſite 677
exquiſiti *modi* 828
exquiſitius *dictum* 1104
exquiſitum 799
exſangue *corpus* 497
exſanguis *orator* 1089
exſcreare *clare* 1035
exſecare 625
exſecratio *vitæ* 980
exſequi 584. *aliquid* 76. 402. 578. 730. 825. *quaſtiones* 992
exſerere *brachium* 1024
exſpatiari *in aliqua re* 190
exſpectare *mortem* 819
exſpectata *laus* 954
exſpectatio *alicujus rei* 774
exſpirare 524
exſtinguere *calorem* 665. *ingenium* 498
exſtruere *opera* 578
exſuccus *orator* 1089
exſul 581
exſultans 700. *homo* 1088
exſultant *ſyllabæ* 858
exſultantiſſimum 863
exſultare *ſpe vana* 573
extemporalis *actio* 954. *color* 948. *fortuna* 947. *garrulitas* 140. *oratio* 983. *ſucceſſus* 953. *temeritas* 949
extendere *genua* 1035. *ſeriem* 676. *verba* 885
extenſæ *manus* 1024
extenuatio 769
externa *verba* 67
externum *verbum* 667
extollere *aliquid amplificationibus* 1101. *rem in invidiam* 715. *ſe ſupra modum* 964
extorquere *alicui* 881. *aliquid* 916
extra 538. *artem* 568. *carmen* 56. *cauſſam eſſe* 1081. *organum vox* 1037. *præſcriptum egredi* 21. *quaſtionem eſſe* 1036
extrahi *ex latebris* 800
extratius 598. 626
extremæ *lineæ* 923. *ſyllabæ* 1004
extrinſecus 925. 629. *adducere quid* 1081
extundit *alios continuatio* 34
exuberans *opus* 940
exuere *aſperitatem* 928
exundare *vivo gurgite* 916
εὔρυθμον 847. 853
εὐφαντασιωτός 524
εὐφωνία 51

F

Faber 653
Fabia *Dolabella* 553
Fabii *Maximi triumphus* 546
Fabius *Pictor* 74
fabrica 691

fa-

fabricare *verba* 950
fabricor 800
Fabritii *fuga* 539
Fabritius 539
face 76
facere *ad aliquid* 761. 887. *aliquem attentum* 305. *aliquem reum* 326. *aliquid* 1025. *aliquid credibile* 346. *aliquid cum ſono* 1009. *aliquid manu* 1111. *aliquid palam* 1113. *aliquid ſuſpectum* 475. *ambitum* 503. *auctoritatem alicui rei* 573. *barbariſmum* 54. *convicium alicui* 554. *difficultatem* 932. *eloquentiam* 523. *exordium* 1005. *famam* 1070. *fidem* 387. *fidem alicui rei* 520. *figuras in aliquem* 791. *finem* 828. *formam* 947. *fortiter* 590. *homicidium* 393. *Jambum* 58. *inſidias alicui* 542. *invidiam* 1012. *legem* 930. *litem* 583. *mendacium* 373. *mentionem alicujus* 1004. *metum* 521. *moram* 932. *naufragium* 410. *optima* 8. *oratorem* 897. *partes* 869. *partes teſtamento* 589. *phraſin* 905. φράσιν 890. *plurimum* 570. *portum* 208. *quæſtionem* 582. *ridicula* 534. *riſum* 513. *robur* 932. *ſibi ripam* 1101. *ſibi viam* 488. *ſilentium* 149. *ſolœciſmum* 60. *tempus* 1110. *teſtatione* 1066. *verbum* 692. *verſum* 865. *vires* 930. 1110. *umbram* 421. *uſum* 937
faceti *pedes* 533
facetiæ 540
facetum *quid* 532
facie *noſſe literas* 12
facies 702. *ingenii* 725. *orationis* 828. *ſolœciſmi* 65
facile *ingenium* 921. *judicium* 939 *os* 1003. *remedium* 26
facilior 574. *imitatio* 31. *venia deprecationis* 5
facilis *acceſſus* 1095. *ad aliquid* 133. *ad pejora* 25. *animus* 346. *auris* 576. *cauſſa* 1072. *digeſtio* 1000. *geminatio* 818. *in excogitando* 12. *judex* 586. *vox* 1006
facilitas *ætatis* 123. *extemporalis* 954. *magna* 50. *oratoris* 970. *oris* 957
facilitatem *parere* 951
faciliter 75
facilius *hærere* 990. *ſcribere* 958
facillimum *reprehendere* 552
facta 609. 610
factitare *medicinam* 604
facto 50
factu, *participale verbum* 50
factumne 596
facultas *eloquendi* 1051. *legendi ſcribendique* 37. *loquendi* 879. *ſtylo contingit* 132
facultatem *dicendi alicui detrahere* 965
facultates 603. 608. *patrimonii* 499
facundum *exemplum* 1063
fallaces *ſpes* 507
fallax *de ſe opinio* 964
fallere 51. *aliquem* 673. 762. 1054. *credentem ſibi* 882. *nutu* 761
fallit *eventus* 1080. *memoria* 1025
falſa *imago* 945. *perſuaſio* 15.

querela 12. *ratio* 1096
falſæ *opiniones* 406. *res* 1110
falſi *duces* 1061
falſo *aliquid jactare* 24
fama *ingenii* 310. 886. 972. 977
familia *venalis* 604
familiare 600. *regioni verbum* 673
familiares *epiſtolæ* 22
familiaris *res* 1046. 1075
familiariter 570. *amare* 932. *amicus* 29
fanum *in malaco* 674
fari 687
faſceatim *attrectando* 47
faſciæ 1031
faſtidire *aliquid* 39. 865. *lucrum* 18
faſtidium *afferre* 964. *verborum* 686
faſtigia *operum* 6
faſtigium *eloquentiæ* 1049
fateri *curam* 664. *ſuſpiratione* 1034
fatigare *aliquid* 492. *vocem* 1016
fatigari *aliqua re* 944. *in aliqua re* 79. *intentione* 348
fatigatio 526. *orantis* 32. *ſenſus afficit* 123
fatigatione *deficere* 1038
fatigatum *latus* 999
fatigatur *intentio* 28
fatigatus *interſiſtere* 1107
fato *non omnis hora applicat* 93
fatue 570
fatum *ultimum* 525
favere *alicui* 70
favor 691
favorabile 503. *aliquid facere* 967
favorabilis *cauſſa* 1072. *eloquentia* 1104. *homo* 970. *perſona* 590
febres *Atticæ* 88
feliciores *fingendis nominibus Græci* 60
feliciſſima *facilitas* 916
feliciſſime *audax* 911
feliciſſimus *ſermo* 836
felicitas *vocis* 919
feliciter *cedit* 926
felix *ætas* 1112. *ſorte* ibid.
feminina *nomina* 65. *poſitio* 47
femur 77. *ferire* 1025
feræ *gignuntur ad ſævitiam* 12
ferendi *non ſunt* 39
ferire 524. 547. *animum* 1098. *aurem* 723. *aures* 800. *vocem* 1011
feriri *ictu* 492
ferocientes *equi* 932
ferre *actionem* 791. *aliquem* 721. *aliquem jocantem* 536. *aliquid ultra modum* 938. *animum in conſilium* 502. *cruciatus* 497. *dolorem* 622. *extra cauſſam* 571. *fructum* 681. *haſtam* 831. *in conſilium* 624. *in utero* 699. *legem* 627. *animum magnum præ ſe* 969. *mortem* 670 *ordinem* 50. *præ ſe aliquid* 519. *quid inane* 1089. *talem regem* 586. *totum numerum* 28. *valetudinem* 496. *vinum* 715. *vitium* 1010
ferri 603. *æſtu* 517. *alto* 1095. *campis* 487 *curſu* 931. *debet hiſtoria* 833. *debet oratio* 864
ferrum 735. *novum* 649
fert *calor* 952. *flatus* 931. *res* 1056

fer-

fertilior *ſeges* 1091
fertur *commentarius* 958
fervere 72
ferunt *vires* 210
feſta *licentia* 531
feſtinantium *opus* 870
feſtinare *ad aliquid* 355. 363
feſtinata *maturitas* 496
feſtiviſſimum 539
fibula *ferrea* 546
ficta 51. *convicia* 1082. *imitatio* 925. *oratio* 1091. *verba* 961. 671
fictæ *res* 997
ficti *affectus* 1011
fictio *nominis* 739. *nominum* 543. *perſona* 825. *quid* 546. *voluntatis* 780
fictione *perſonarum uti* 969
fidei *commiſſum* 789
fidelis *libertus* 25. *memoria* 994. *ſtilus* 951
fideliter 573. *continere* 33. *jacere fundamenta* 39
fidem *deſim* 76. *quærere* 886
fidere *ingenio* 954
fides 770 *patrocinii* 981
fiducia *cauſſa* 782. *facultatis* 955. *memoria* 1078
fieri *manu* 1056
figulaturit 690
figura 538. *colorum* 760. *declinata* 942. *Græca* 69. *in quibus conſiſtat* 759. 760. *mentis* 557. *patris* 631. *quid* 762. *ſententia* 760. *verborum* 751
figuræ 589 701. *definitio* 756. 759. & *quid ibid. toto capit. Græca* 17. *orationis* 775. *partes duæ* διανοίας & λέξεως 760. *verborum* 825
figurarum *a tropis differentia* & *ſimilitudo* 61. 755
figuratæ *controverſia* 786
figuratum 775. *verbum* 667
filii, *mas* & *femina* 817
fimbriaturit 690
findere *ſpiritum* 1001
fingere 619. 622. *affectus* 973. *aliquid* 60. 71. 863. 1049. *Græcis conceſſum eſt* 689. *gratia verborum* 1096. *homines* 25. 75. *interrogationem* 772. *materiam* 162. 164. *naturam* 927. *nomina* 60. 761. *quid* 20. *reſponſum* 1047. *ſibi aliquid* 53. *ſibi animum* 204
finire 613. 871. *aliquid* 565. 1044. 1054. *ſermonem* 1005. *ſono* 58
finiri *aliqua litera* 67. 74
finis 619. *laudis* 682. *operis* 11. *propriorum* & *differentium* 620
finita *ſpatia* 844
finitio 549. 565. 612 613. 614. 651. 826. *actionis* 568. *ambigua* 619. *communis* 619. *contraria* 619. *firma* 619. *inanis* 620. *plena* 620
finitiva *cauſſa* 623
finitus *ſenſus* 866
firma *facilitas* 876. 895. *probatio* 996. *vox* 999. 1006
firmare *articulos* 21. *gradum* 869. *memoriam* 140
firmari *conſuetudine* 1002
firmatur *memoria exercitatione* 23
firmatus *homo* 921
firme *continere* 983
firmior *memoria* 984
firmiores *profectus* 31

fir-

firmiſſimæ *amicitiæ* 30
firmiſſimum *ducere* 585
firmitas *animi* 492. *corporis* 1000. *lateris* 1006. *vocis* 957
firmum *judicium* 94
flagellare *in tergum* 1024
flagitioſus *animus* 1111
flagrare *amore literarum* 6
flandi *tumor* 1172
flant *venti* 1102
flaveſcere *ante meſſem* 34
flebilis *ſuavitas* 1038. *vox* 1012
flectere 692. *alicujus animum* 339. *aliquem* 502. 870. *aliquid* 1038. *judicem* 505. *orationem* 1056. *pollicem* 1024. *ſonum* 1006. *ſyllabam* 58. *vocem* 328
flendum & *iraſcendum* 516
flexa 57. 59 *ſyllaba* 1094. *vox* 1000. 1012
flexibilis *vox* 1000. 1006
flexu *aliquid dicere* 93. *eludere* 790
flexus 74. 649 *capillorum* 671. *membrorum* 20. *verſuum* 952. *vocis* 107. 1038. 1040
Floralia 65
florere *aliqua re* 1086. *circa aliquem* 1086
floridum *genus* 152
floſculos *oſtendere* 495
fluctuatur 801
fluctus *concionum* 745
fluens *amnis* 1059. *contextus* 869
fluentes 27. *fumus in deſcriptionibus* 872
fluere 622. 831. *canali* 1037. *debent delicata* 872. *debet oratio* 864. *ex natura rerum* 519. *per calculos* 1091. *pleno alveo* 127
fluit *hiſtoria* 869. *labor* 877. *ſermo* 834. *ſinus* 1030. *vox* 1011
fluitare 579
flumen *eloquentiæ* 895. *orationis* 849
flumina *eloquentiæ* 731
fluunt *numeri* 874
focalia 1031
fœcunditas *ſe offert* 138
fœda *neceſſitas* 837
fœdiſſima *ludibria* 79
fœdiſſimum 852
fœdiſſimus 536
fœditas *barbariſmi* 51
fœdum, fœdus 43
fœnerator 584
fœnus *hereditarium* 584
fons *alicujus rei* 774. *gloriæ* 732. *navigabilis* 706. *unus* 814
Fontejus 542
fontes *eloquentiæ* 514
foramina *tibiæ* 1001
forenſe *certamen* 458
forenſes *cauſſæ* 1063. *controverſiæ* 501. 581
forenſia *certamina* 945
forenſis *aſperitas* 96. *contentio* 977. *opera* 1050. *pugna* 455
fori *lux* 1058. *veritas* 512
forma & *eloquentiæ modus* 971. *ingenii* 1090. *ſententiæ* 758. *veritatis* 137
formæ *animorum* 157. *literarum* 20. 21. *litium* 579. *verborum* 879. *vitiorum* 62
formare *actionem* 1040. *ætatem* 35. *affectus* 1011. *alicujus animum* 312. *alicujus ſtudia* 6. *aliquem* 1056. 1108. *animos in habitum* 515. *animum* 8. *corpora ad flexus membrorum* 20. *judi-*

judicem 960. *manus* 1018. *mentem* 895. *mores* 1057. 1063. *oculos* 1015. *orationem* 951. *oratorem* 15. *os* 1064. *pudorem* 25. *verba* 122
formari *ad aliquid* 922. *ad morem* 616
format *mores omnium natura* 204
formata *cogitatio* 951. *manus* 1019
formator *ingenii* 927
fornix *Fabii* 550
forte *ingenium* 927
forte *occurrentia vocabula* 23
fortia *ſtudia* 505
fortiora *verba* 1094
fortiori *ſubjungatur infirmus* 835
fortis 622. *celeritas* 1036. *fama* 1081. *in aliqua re* 1066. *orator* 1094. *quis* 1057. *vir* 641. 1007. 1050. *vox* 1001. 1012
fortiter *affirmare* 1065. *alicui aliquem opponere* 915. *dicere* 71. *facere* 792. *judicare* 505. *repellere aliquem* 974
fortuna 514. *clauda* 489. *conſtituta* 488. *corporis* 647. *judicii* 881. *nulla* 494
fortunæ *crimen* 498
fortuita 496. *pugna* 577
fortuiti *clamores* 937
fovere *quemdam* 29
fracta *organa* 1001
fractæ *aqua* 830
fractum *telum* 832
fractus *in compoſitione* 1088
fragor 679
fragoſa 865. *oratio* 831
frangere *alicujus audaciam* 187. *animum* 1038. *atque concidere* 11. *conſonantem* 42. 1092. *curſum* 864. *impetum* 938. *nervos* 26. *odium* 529. *pondera* 911. 921. *quid* 35. *vocem* 1001
frangi *compoſitione* 700. *vitiis* 920
fratres *gemini* 835
fraudare *aliquem aliqua re* 762. *aliquem laude* 175
fraudator 49
fraudulentus *geſtus* 1017
fremere *clamoribus* 1070
frequens *admonitio* 938. *commemoratio* 965. *in aliqua re* 1058. *nutus* 1014, *repetitio* 810. *ſpectator* 945. *translatio* 971. *turba* 946
frequentare *domum* 1108
frequentia *auditorum* 954. *gaudere* 27. *ſcholarum* 24
frequentiſſime 583
frequentiſſimus *mos* 985
frigeſcit *affectus* 1028. *ſanguis pallore* 1016
frigida *affectatio* 821
frigide *redire* 1028
frigidiſſime 511
frigidius 527
frigidum 543. 544. *in jocis* 819
frigidus *in ſalibus* 1088
frivola *jactantia* 76
frivolum 606. *& ſcenicum eſt* 955
frons *mollis* 572
fronte *prima* 593. *promittere* 38
fructifera *arbor* 680
fructuoſus 78
fructus *laudis* 954. *opinionis* 954. *præſens* 954. *ſtudiorum* 930. 1071. 1107
frugalis *pro frugi* 75

fru-

frugalitas *eloquentia* 1090. *unde dicta* 78
frugi *homo* 78
frui *uſura* 557
fucatum *corpus* 661
fucus 680
fuga *lucis* 37
fugare *aliquem a propoſito* 131
fugere *aliquem* 501. *de civitate* 505. *diſciplinas* 194. *memoriam* 361. *ſcholas* 29. *turbam hominum* 24
fugiens *ſpiritus* 497
fugitivus 627
fulger *purpura & cocco* 968
fulgor *inſit armis* 886
fuligo *lucubrationum* 1002
fulminis *metus* 490
fundamenra *impudentia* 1017
fundare *urbem legibus* 7
fundere *contracta* 943. *flammas* 703. *membra* 579. *poema* 865. *ſe in orbem* 681. *ſpiritum* 1001
fundi *latius* 511. 517
funebris *concio* 1033. *laudatio* 265
fungi *fato* 267. *officio* 42. *virtute* 494
funis *cujus generis* 72
Furii *primo Fuſii dicti* 43
furioſum *dictum* 969
furtiva *res* 474
fuſa *vox* 1000. 1012
fuſca *vox* 999. 1038
fuſi *ſumus in deſcriptionibus* 872
fuſiores *numeri* 869
fuſtibus *vapulare* 771
fuſus *auctor* 900. 901. *locus* 961

G

Gaji *nomen quomodo notatum* 91
Galba 548. 549
Galli 555. *imago* 538
Galliæ 48
Galliam 830
Gallica *verba* 66
Gallius 703
Gallorum *fortitudo* 715
Gallus, *quid* 647
gaudere *aliqua re* 858. 864. 930. *figuris* 1091. *inventis* 138
geminare *verba* 807
geminatio 723. *accuſativi* 649. *verborum* 811. *vitii* 54. *vocalium* 41
geminatum *onus* 133
gemma 531
genera *in verbis* 49. *loquendi* 59
generale 586
generales *quæſtiones* 944
generalis *quæſtio* 585. 594. 596
generaliter 50. 605
generare 516. *aliquid* 739. *ex ſe* 23. *litem* 614 *femina* 929
genere *fit ſolœciſmus* 63
generoſa *arbor* 706
generoſum *in oratione* 11
generoſus 32. *conatus* 137
genitivus *caſus* 68
genua *complecti* 509
genus 72. *comparativum* 624. *deliberativum* 658. *demonſtrativum* 658. *eloquentiæ* 11 920. *exercitationis* 941. *hominum* 15. *judiciale* 658. *orationis* 1085. *orationis ſpecioſiſſimum*, *quid* 746. *ſimplex* 624. *valetudinis* 653
Germani 726

Germanorum *fortitudo* 715
Germanus 689
gerere *bella* 1066. 1080. *ſimultates cum aliquo* 302
geſtum *manu facere* 1028
geſtus 759. *accommodatus voci* 999. *alterni* 549. *obſervatio* 952
gladia *qui dixerunt, genere exciderunt* 56
gladiatoria *corporis firmitas* 714. 715
gladiola 83
gladius *non oſtendit mucronem* 880
globoſa *luna* 598
gloriari *aliqua re* 383. *circa aliquam rem* 988
gloſſemata 97
Glycerium 47
Glyco 511
γνῶμαι 719
Gracchi 57. 1088
gracilis *orator* 1094
gracilitas *narrationis* 353. *ſtyli* 99
graculi *unde* 81
gradatio 814
gradu *procedere* 952
gradus 635. *ætatis* 268
Græce *diſſerre* 17. *loqui* 17
Græcum *os* 1003
grammatica *ars* 65
grammatice *aliud, aliud Latine loqui* 78
gramen *latum* 664
grande *convivium* 985
grandes *cœna* 894. *res* 1033
grandiloquus *uſque ad vitium* 897
grandis *ſententia* 166. *vox* 999
gratia 534. 541. 685. 746 *expoſitoris* 972. *in explicando* 919. *in vultu* 495. *ingenii* 6. *morum* 921. *orationis* 511. *ſermonis* 1094. *varietatis* 842. *verborum* 1095
gratiam *alicui rei parare* 82. *habere* 1039 *perdere* 833. 849. 982. *perdere alicujus rei* 995
gratificari *alicui* 597
gratulari *dolori* 495
gratus *varietate* 925
gravare *ſe* 122
gravari *aliquid* 15
graves *anni* 1039. *inimicitiæ* 537 *magiſtri* 1053. *pœnæ* 1045
gravis 57. 520. *aſtus* 1060. *auctor* 1023. *cauſſa* 24. 928. *fructu vitis* 680. *hiſtrio* 1018. *ingreſſus* 1023. *invidia* 1048. *oratio* 855. *ſonus* 59. 1026. 1012. *vir* 25. 534 796. 1041. *vox* 1000. 1006. 1012
graviſſima *bella* 1048. *judicia* 1071
graviſſime *dicere in aliquem* 975
gravitas *ſententiarum* 912. 1081. *verborum* 96
graviter *dicere* 1063. *& ſevere quid facere* 1032
gravior *ætas* 1087
gravius *dicere* 869
gregatim *volare* 81
Gurdi 66
gurgitis *tractus* 1059
gutta 525

guttur 77
guſtus 575. *urbis* 531
gymnaſium 642

H

Habere *adulterum* 615. *aliquid inter exercitationes* 119. *aliquid pro aliquo* 66. *aures* 553. *cogitationem* 1113. *cumulum* 578. *curam* 14. *curam alicujus rei* 375. *fiduciam alicujus rei* 179. *finem* 951. *frontem aſperiorem* 974. *in conſilio* 678. *in oculis* 524. 572. 953. *in ſe* 575. *locum* 628. *mentionem alicujus* 385. 660. *mentionem alicujus rei* 322. 1110. *modum* 490. 951. 1106. *momentum* 595. *neceſſe dicere* 600. *obvium aliquem* 587. *orationem* 540 *per ſe ſecum* 608. *portum* 1095. *pretium* 1075. *quid in animo* 35. *riſum* 564. 725. *ſedem* 514. 528. *ſermonem* 540. 938. *ſuos amatores* 982. *ſupervacuum dicere* 661. *teſtamentum* 559. *vim* 1006. *virtutes* 1091
habet *ſe natura* 700
habilis *ad inveniendum* 530
habita *actio* 1099
habitus 33. 504. *a ceteris diſſentiens* 8. *animi* 516. 1007. *corporis* 997. *declamantis* 32. *in corpore* 758. *literarum* 21. *mentis* 518 967. 1015. *noxius terræ* 596. *oris* 534. *triumphalis* 961. *verborum* 663
haſtenus 516. 547
hærere *alicui* 979. *aliqua re* 1098. *animo* 994. *circa aliquid* 665. *circa diſciplinas* 92. *intra vaginam* 661. *ſingulis* 28
hæſitare *videtur* 956
Hannibal 194. 715. *dirus* 672
haſta *aurea* 649
Hecoba 45
Hejus 631
Helena 716
Helmius *Mancia* 538. 539
heminaria 543
herba *Iberica* 669
Hercules 752. *unus* 598
Herculis *perſona* 510
heres *ex aſſe* 584. *ſecundus* 713
heroicus *verſus* 58
heroum *laudes inter convivia canebantur* 104. *magnitudo* 717
herous *idem qui dactylus* 857
heu *aſſeveratio* 46
hians *oratio* 750
hiare *vocalibus* 834
hiat *oratio* 838
hiatus *exſpirantis* 524
hibernæ *nives* 1102
hic, *ille* 502
hilare 534. 535
hilaris *oratio* 1092. *vox* 1011
hilaritas *oſtenditur remiſſis ſuperciliis* 1016
hinnire 71. 613
Hippiæ *nuptiæ* 715
Hippocentaurus 558
Hiſpanum *nomen* 52
Hiſpo 563
hiſtoria *currere debet* 833. *poteſt alere orationem* 886
hiſtoriæ *ubertas* 944
hiſtrio 525
homicida 614
homo *liberi ſanguinis* 1082. *quid* 617. *unde* 80

ho-

homonymia 674
honeſta *præcepta* 1063. *præcipere* 8. *vita* 1109. *voluntas* 1056
honeſte *audere* 1064. *dicere* 964. 1064. *pudere* 1070. *ſcire* 1064
honeſti 21
honeſtiſſimus *conventus* 27
honeſtum 658. *aliquid* 23
honeſtus 519. *error* 73. *labor* 1075. *quis* 146. *ſermo* 1051
honores *patris* 497
honorificum 566
hordea, *vitioſum* 55
horrere *aliquid* 1073
horridæ *literæ* 1092
horridum *genus dicendi* 1087
horridus *ſermo* 829
horror *dicendi* 729
hoſpes 668
huc *incumbere* 517
humana *forma* 1087. *vox* 1092
humanæ *res* 32. 1050. 1113
humanitas 131. 964. *oratoris* 970
humanitatis *officium* 1108
humanum 519. *ingenium* 10. 1109
humectare *ora* 525
humidus *dies* 1002
humile 669. *vitium* 968
humilia *verba* 879
humilis 535. *geſtus* 1017
humilitas 605. 697. 838. *verborum* 685
humor *oris* 1009
hyperbata 874. *longa* 751
hyperbaton 675. 826. 836. *quid* 749. 751
hyperbole 718. 751. 752. 753
Hyperoargus 872

I

I *pro u poſita* 90
jacens *animus* 572
jacere 540. *fundamenta* 39 *ſe* 603. *ſermonem* 77
jacére 667. 728
jacet *oratio* 769
jactans *gens* 1089. *homo* 972
jactantia 553. *frivola* 76
jactantiæ *opinio* 789
jactantior *geſtus* 972
jactare *aliquid* 24. *brachium in latus* 328 *humeros* 1027. *manum* 935. *manus* 544. 1040
jactari 541. *caſibus variis* 604. *paſſim* 527
jactatio *manus* 957
jactator *eloquentiæ* 965
jactus *glebarum* 671. *teſtarum* 671
jaculari 670. *in uxorem* 791. *ſententias* 1025
jaculatio *verborum* 540
jam *non noſter* 496. *tum* 496
jambus 843. 855. 857. 910
jamjam 760
Iberica *herba* 669
ictus *adverſus* 760. *digitorum* 845
id *cauſſa cedit* 978
idem *facere* 880
idiota 685
idonea *tempora* 1111. *vox* 1073
idonei *auctores* 46
idoneum *in aliquid* 530. *verbum* 874
idoneus 635. *alicui* 133. *alicui rei* 1098
jecur 77
jejuna *ars* 39. *eloquentia* 942

jejunum 517
jejunus *æmulator* 926. *orator* 1088
igitur, *in initio ſermonis poſitum, an ſolœciſmus* 62
ignarus *alicujus rei* 204. 1065. *philoſophia* 38
ignavi 70
igniculus *ingenii* 495
ignominioſus 582. 637
ignorantia 608
ignoſcere *aliquid* 720
ignotus *locus* 579
illaborata *fluunt* 916. *virtus* 1057
illaborati *fructus* 1106
illiberalis *mens* 36
illidere *ſpina* 688
illidit *fluctus cum ſono* 938
illudens *Cicero* 53
illuminare *aliquid* 705. *orationem* 1064
illuſio 747
illuſtramenta *pronũtiationis* 1032
illuſtrare *aliquid* 897. *orationem* 960
illuſtratio 524
illuſtria *loca* 908
ima *toga* 1030. *vox* 1006
imaginari *aliquid* 779. 1049
imagines *rerum* 32
imago *alicujus rei* 1110. *futuri temporis* 505. *imitatur faciem* 924. *mulieris* 642. *perſona* 770. *rerum recens* 953. *virtutis* 625. *vita* 898
imbecilla *frons* 1070. *vox* 999
imbecillis *fulgor* 886
imbuere *quem vitiis* 15
imbui *aliqua re* 1002. *religioſa neceſſitudine* 30
imbutus *litteris* 29
imi *ſoni* 1001
imitabile *ingenium* 925
imitabilis *alicui* 895. *facilitas* 925. *inventio* 925. *vis* 925
imitari *affectus* 1034. *ſpicas* 34
imitari *affectus* 1011
imitatio 523. 877. *ſcribendi* 23
imitationis *locus* 1092
immania *pocula* 427
immanis *vox* 1004
immanitas *parricidii* 782
immatura *frons* 1071. *mors* 906
immaturum *funus* 492
immaturus *cantus* 1008
immenſa *vaſtitas* 1043
imminens *bellum* 1055
imminutio 825. *criminis* 624. 627
immiſcere *ſe familiæ* 604
immiſſa *barba* 1067
immiſſæ *radices* 34
immittere *aliquid faucibus* 1009. *habenas claſſi* 732
immobilis *rigor* 828
immoderate *effundere* 1012
immodica *claritas* 1006
immodice *aliquid petere*. 828. *ſibi aliquid arrogare* 965
immodicus *amor* 527. *in aliqua re* 821. *tumor* 1104
immorari *in aliqua re* 983
immori *alicui rei* 820
immortale *eſt mori pro republ.* 837
immortalis *anima* 623
immota *ſupercilia* 1016
immutabile 927
immutatio 52. *eſt ſolœciſmus* 62
imparatus *orator* 950
impares *ſoni* 1006

imparia *ſpatia* 1006
impartiri *aliquid ſtudiis* 1110
impariens *ſuperioris* 964
impedimento *eſſe* 28. *eſſe ſibi* 579
impedire *vocem* 1001
impedita *oratio* 743
impellere 582. *ad aliquid* 522. *animum in varias ſpecies* 1096. *uno ictu* 1098
impendere *aliquid in aliquam rem* 242. *aliquid patientiæ* 1079. *curam* 13. *laborem* 1077. *paululum operæ* 568. *ſtudia erudiendis juvenibus* 5. *tempus alicui* 24. *tempus componendis libris* 1. *volumina* 242
impendium *probitatis* 537
impenſe *petere* 945
imperare 629. *alicui nuptias* 583. *aliquid* 518. *fronti* 1015. *ſibi* 422
imperatoria *virtus* 654
imperfectus *ſermo* 1025
imperioſi *pædagogi* 15
imperioſiſſima *vis* 529
imperita *multitudo* 890
imperirum *initium* 865
imperirus *dicendi* 26. *in aliqua re* 1066
imperterritus 69
impervium *iter* 1109
impetrare *aures alicui* 997. *provinciam* 551. *ſtudiis quietem* 4. *veniam* 10
impetu *continuo ferri* 953
imperum *facere in aliquid* 981
impetus *actionis* 881. *cogitationis* 938. *liber* 631
impius 739
implere *aliquid* 503. 821. *aliquid probatione* 154
impolitior *lapis* 750
impolitus *grammaticus* 52
imponere *alicui rei pretium* 1076. *alicui nomen* 857. *finem* 874. *nomen alicui rei* 755. *onus* 5
imponi *gremio* 20. *lecto* 508
impotens *cogitatio* 1046
impotenrer 556. *quid ferre* 35
impotentia 520
improba *facies* 1035. *ſpes* 1047
improbæ *cauſſa* 1075
improbabile 625
improbare *aliquid* 234
improbe 561. *litigare* 1074. *quid facere* 35
improbitas 573
improbum 595
impropria *ratio* 1096
improprium 64. 670
improviſa *imago* 825
improviſus *exitus* 1045
imprudens *ætatum* 19
imprudentia 65
imprudenter *reſiſtere* 572
impudicus 604
impugnare 620. *alicujus caput* 974. *aliquid* 198
impulſio *ad hilaritatem* 769
impunitatis *ſpes* 605
imus *pulmo* 1009. *venter* 1023
in *actu & contentione eſſe* 971. *adverſum* 1025. *affectus recipere* 953. *aliquem dicere aliquid* 787. *aliquem rogari* 771. *altum reducere* 958. *animo eſſe* 635. *animo eſſe alicui* 522. *argumentando tractare* 961. *balneis perpotare* 84 *cauſſa* 588. *cibis* 532. *commune* 502. *complexu habere aliquid* 837.

837. *conſpectu* 581. 878. *contrarium vertere* 960. *diverſum transferre aliquid* 975. *exemplum* 589. *expedito poſitum* 957. *infinitum durare* 985. *judicio & foro datur* 955. *legatione eſſe* 592. *libros digerere* 959. *malaco* 674. *manibus eſſe* 920. *manu* 522. *manu eſſe* 644. *matrem dicere aliquid* 974. *memoriam reponi* 987. *nervo* 552. *occurſu hærere* 987. *officio* 666. *opaco* 29. *opinione aliqua eſſe* 856. *opinione eſſe* 62. *parte* 541. *parte tardari* 991. *parte utilior* 957. *partes ſuas digerere* 961. *parvis* 18. *pejus* 33. *plano* 684. *poteſtate* 523. *poteſtate habere* 891. *præſentia* 657. 863. 955. *primis* 539. 541. *probra abuti jure* 37. *procinctu* 877. *promtu* 654. 665. 755. *promtu habere* 983. *proſa aliquid conſequi* 954. *proximo* 590. *proximo eſſe* 34. *quæſtu eſt lingua* 8. *quæſtum* 603. *ratione verſari* 952. *re* 583. *re præſenti* 524. *receſſu habere* 38. *ſcripto* 583. *ſe habere aliquid* 954. *ſe rationem non habere* 952. *ſenectutem* 23. *ſenſum aliquem dicere* 503. *ſervitute eſſe* 620. *ſpem ſuam dare aliquid* 629. *ſumma* 788. *totum* 793. 796. *tranſitu* 515. 621. *tribunatu* 627. *turba eſſe* 29. *veſtibulo* 660. 662. *ultimum* 583. *univerſum pronuntiare* 994. *uſu eſſe* 628. 1098. *uſum* 499. *utraque parte* 594

inæqualitas *coloris* 1084. *pedum* 1006

inaffectata *jucunditas* 903. *oratio* 982

inaffectatus *dolor* 833

inane *gaudium* 140. *judicium* 591

inanes *ariſtæ* 34. *res* 997. *ſpes* 497

inania *ſimulacra* 945. *tempora* 845. *verba* 828

inanimum 732

inanis *affectatio* 821. *diligentia* 445. *labor* 983 *loquacitas* 930. *orator* 1089. *perſuaſio* 29. *vox* 1004

inardeſcunt *affectus* 997

inauditum 73

incendi *ira* 731

incendit *invidia* 346

incertus *geſtus* 111

inceſſere *aliquem* 533. 537. 606. 1088

inceſſus 33. *pedum* 1026. *orantis* 32

inceſta 645

inceſti *damnari* 645

inchoare 655. *præcepta* 567. *ſententias* 834. *ſtudia* 123

incidere 584. 608. *ferro cotem* 551. *in aliquem* 788. *in annum* 575. *in laqueos* 428. *in patrocinium* 579. *in ſtatum* 596. *in verſus* 56. *in vitium* 139. 675

incidit *dubitatio* 279. *in ætatem alicujus* 1048. *quæſtio* 8

incipere *& finire contentionem* 1027

incipientes *& teneri*

inciſa 831

inciſum, *quid* 831

Incitare *aliquem* 571
inclinare *aliquem* 301. *aliquid* 902. *caput* 1024
inclinari *ad aliquem* 1028
inclinata *lenitas* 1038
Inclinatio *judicum* 502. *vocis* 1037
inclinatus *pollex* 1020
includere 703. *urbanitatem* 510
incommoda 980
incomparabilis *magiſter* 28
incompoſita *oratio* 837
incompoſite *aliquid efferre* 926
incompoſitum 830
incompoſitus 69. *in plerìſque Æſchylus* 897. *moribus* 363
incomprehenſibile *præceptum* 759
inconditum 565
inconſequentia *rerum* 746
inconſtantia *frontis* 828
inconveniens *poſitio* 65
incorrupta *natura* 151
incredibile *eſt* 22
incrementi *ſenſum afferre* 994
incrementum *quid* 712. 718
increſcere 711. 712
increſcit *reſpiratio* 1008
incubare *theſauris* 877
inculcare *aliquid* 813. *aliquid memoria* 568. *diu* 22. *peculiariter aliquid* 1028
incumbere 799. *alicui* 1028. *in aliquid* 1026
incunabula *dicendi* 7
incurrere *in aliquid* 758. 981. *in animum* 678. *in latera* 761. *in oculos* 589. 933. *in ordinem* 65
incurſare *auribus* 937. *oculis* ib.
incurvicervicum 70
incuſare *deos* 493
inde 581. 605
indecens *facere* 979. *mora* 1034
indecenter 69
indecentiſſime 696
indecora *exſultatio* 132
indecorus *geſtus* 111
indicandi *modus* 769
indicare *aliquid* 761. 949
indicere *nuptias* 629
indifferens 858
indifferenter *uti* 996. *uti aliqua re* 770
indigna *res* 522
indignari *pontem* 1101
indignari *cedere* 15. *imperia* 34
indignationis *motus* 1014
indignatus *verba* 1039
indignitas *calumniæ* 502
indignus *cognitione* 906
indiſcretum 877
indiſtinctum 677
indiſtinctus *orator* 1095
indocta *manus* 118
indomitum 830. *ingenium* 927
indubitabile 364
indubitata 80. *literarum inter ſe conjunctio* 22
inducere *aliquem in laqueum* 379. *aliquid* 795. 796. *judicem* 1010. *ſilentium* 995
induci *in iter* 657
induere *perſonam* 282. 526. *perſonam alicujus* 1080. *ſibi perſuaſionem* 15
indui *aliqua re* 1045
indulgentia *fallit* 931. *mollis educatio* 26
indulgere *alicui* 1044. *alicui rei* 527. 937. *ingenio* 884. *ſibi* 724. *ſono* 1004. *voluptati* 1090

in-

indureſcere *in pravum* 35
induſtria (*ex*) 53. *juvenum* 919
inemendabilis *pravitas* 24
inenarrabilis *ratio* 1039
ineptus *homo* 1027
ineruditus 665. *judex* 886
ineſt *modis tacita vis* 832. *vis ſermonis verbis* 836
inexercitatus 985
inexplicabilis *doloris æſtus* 351. *laqueus* 428. *pugna* 730
inexpugnabilis 619
inexſpectatum 774
inevitabilis *ſonus* 60
infamare *aliquem* 377. 921
infamari 901
infamia *criminum* 384
infamis *femina* 543. *filius* 791
infantia *actoris* 509. *ſua eſt in ſtudiis* 19
infauſtum *opus* 492
infecta *res* 810
infelices *literæ* 492
infelicitas 665
infelix *opera* 879. *pœna* 932. *ſollicitudo* 1105
inferior 519. *modus* 1000
inferiora 586
inferiores *radices* 958. *rami* 31
inferius 544. 712
inferos *excitare* 776
inferre *aliquid* 715. *artem in aliquid* 941. *lucem* 704. *lumen* 678. *lumen alicui rei* 944. *quæſtionem* 574
infeſtiſſime *interrogare* 1079
inficiari 604. *crimen* 613. 615
inficias *ire* 579
inficiatio 659. 720
inficiator 610
infigere *alicui* 837. *aliquid* 769. *animis* 870
infinita *cura* 932. *res* 652
infinito *plus* 717
infinitum *opus* 888. 945. *ſpatium* 1110
infirma *ætas* 35. 37. 118. *memoria* 995. *cutis* 1015
infirmare 640
infirmari 592
infirmiora *ingenia* 8
infirmitas 623. *alicujus* 11 *diſcentium* 31. *naturæ* 927
infirmius *ſubjungatur fortiori* 835
infirmus *actor* 512. *viſus* 938
infixus *pectori dolor* 775
inflammare *animum* 1034
inflammari *cupiditate* 731
inflare *nares* 1016
inflari *aliqua re* 1089. *gloria* 978
inflatus *orator* 1089
inflectere *digitos* 1031
influere *in locum* 1089
informare *oratorem* 10
informari *optimis inſtitutis* 18
infra *aliquem eſſe* 1081. *grammatici officium* 84
infracti *ſumus in epilogis* 871
infringere *articulos* 1034
infuſa *ſenis cadaveri* 511
ingenia *conciduntur* 92
ingenii *fama* 1070. 1076 1078. *lumen* 7. *vires* 1053. *vis* 8
ingenio *nullo eſſe* 361. *ſuo* 676. *ſuo temperare* 912
ingenioſe *aliquid dicere* 81
ingenioſus 33. 664. *adoleſcens* 932. *auctor* 889
ingenita *adjumenta* 12. *natura* 434
ingenium *alere* 95. & *natura* 33

in-

Digitized by Google

Ingens *contentio* 30. *crimen* 838
ingenua 647
ingenue *dicere* 1065
Ingenui *parum modeſti* 25
ingenuus 621
ingrata *voluptas* 821
ingratus, *quis* 634
ingredi *aliquid* 491. *annum ætatis decimum* 495. *conſulatum* 509. *debent ſublimia* 872. *dicere* 37. *iter* 212 *mare* 1043. *ſtudia* 101. *veſtibulum* 52. *viam* 5
ingreſſus 658. 852. *ab aliqua re* 136. *operis* 892
ingruit *vis* 276
inhabile *alicui rei* 1032
inhærere 75. *alicui rei* 947. 948. *ſenſibus* 666. *verbis* 594
inhibere *impetum* 838. *numeros* 837. *remos* 1043
inhiberi 881
inhibet *bonos pudor* 789
inhonoratum *aliquid tranſire* 65
inhorreſcere 868
inhumanum 536
injectio *manus in aliquem* 644
injicere *humero* 1031. *opus ſuper funus* 492. *periculum mortis* 618. *togam* 1034
inimice *corripere aliquem* 976. *inſequi* 1050
inimicus *alicui* 322
inimitabile 686
inimitabilis *ſapor* 103
iniqua *conditio* 375. *ira* 504
initia *diſciplinæ* 922. *libri* 63. *literarum ſola memoria conſtant* 18. *ſcribere* 958. *ſtudiorum tractare* 20
initiari *ſacris* 30. 1089
initium *ducere ex aliqua re* 100
inire *prælium* 276. *pugnam* 1051
injucundus *auctor* 920
injudicatum *aliquid relinquere* 897
injungere *alicui aliquid* 5. *laborem* 5
injuriam *facere alicui* 918
injuriarum *controverſia* 632
inmoderata *vox* 972
inmunis 86
innata *affectatio* 821
innatans *verborum facilitas* 958
innatare 590
innatum 654
inniteſcere *aliqua re* 944
inniti *cura* 510. *in aliquid* 1093
innocens 69. *civis* 950
innocenter 628
innocentia *ſalva* 607
innumerabilis *neceſſitas* 950
inoffenſa *literarum inter ſe conjunctio* 22
inopinatæ *rei caſus* 511
inopinatum 556
inordinatum 677
inornata *brevitas* 330
inperfectus *ſermo* 783
inquietare *digito* 1016
inquirere *de aliqua re* 294. *originem* 78
inſana *cura* 1111. *ſubſtructio* 743
inſanabilis *dolor* 494
inſanire *aliqua re* 1104
inſcite *recipere* 1005
inſcitum 847
inſcribere *librum* 752. *librum alicujus nomine* 179. *nomen* 81

inſcribi 533
inſcripti *falſo libri* 38. *lapides* 366
inſculpere *quid tabella* 21
inſectari *aliquem* 66. 981. *inſcitiam* 841. *tyrannos* 896
inſectatio *fortunæ* 536. 981
inſequi 537. *aliquid* 1056. *cedentem* 1097
inſerere 688. *alicui aliquid* 992. *aliquid* 789. 874. *aliquid alicui* 1084. *cogitationem luctibus* 498. *orationi* 540. *parabola* 546. *ſcriptis* 948. *ſenſum ſermone* 675
inſident *vitioſe dicta* 16
inſidere *animo* 524. *memoria* 950. *ſibi* 42
inſidians *fortuna* 495
inſidiari 682
inſidias *virtute ſuperare* 970
inſidiator *Clodius* 588
inſidiatus *alicui rei* 1054
inſignia *monſtris corpora* 23
inſignitæ *imagines* 988
inſiſtere 34. 727. *alicubi* 951. *alicui rei* 817. *alternis pedibus* 1027. *in aliqua re* 836. *in pedem* 1026. *ſtudiis* 122. *veſtigiis* 924. *veſtigiis alienis* 5
inſita *hominibus eſt cupiditas* 753
inſolenter *quid dicere* 53
inſolentiæ *eſt* 76
inſolentiſſimum *nomen* 8
inſolitus *labor* 1002
inſonare 1025
inſpicere 672. *aliquid* 962. *mores* 130. *partes cauſſæ* 289
inſpirantes *auræ* 936
inſpirare *iram* 1101. *miſericordiam* 1101. *vamis* 936
inſpoliatus 588
inſtans *argumentatio* 1036. *in exprobrando* 1018
inſtanter 808. *dicere* 868
inſtantius *aliquid dicere* 813. 814
inſtare 538. 770. 771. *alicui* 557. *alicui loco* 606. *alicui rei* 574. *parti* 582. *ſibi* 900. *teneris* 19
inſtillatis *compleri* 31
inſtingui *aliqua re* 32. 603. *ſpiritu* 1091
inſtitor *eloquentiæ* 682. 972
inſtituere *aliquem* 877. 1043. *aliquid* 948. *heredem* 724. *judicium* 631. *mores* 24. *opus* 10. *oratorem* 11. 15. 19. *palatum* 26. 28. *pro, incipere* 69. *quæſtionem* 583
inſtitui *aliqua re* 104. *artibus* 37. *diſciplinis* 17. *literis* 17
inſtituta *familia* 931
inſtitutio *numeroſa* 656. *perplexa* 656. *vitæ* 1109
inſtitutionem *profiteri* 961
inſtitutum *opus* 2
inſtitutus *ordo* 65
inſtructa *navis* 1043. *vox toto organo* 1006
inſtruere *aciem* 171. *aliquem* 878. *copias* 1066. *malitiam* 1044. *quem ſcientia* 11
inſtruit *exemplis antiquitas* 1112
inſtrnmenta 603. 609
inſtrumentum *dicendi* 1112. *ſtatus* 595. *litis* 1079
inſul *culeo* 646
inſulſum 687

in-

Inſultatio *extrema* 722
Inſumere *operam* 226
Inſumtis *diebus paucis* 820
Inſuper 492
Inſurgere 911 999. *altius* 718. *debent ſententia* 835. *locis* 1091. *omnibus partibus* 871
Inſurgit *interdum narratio* 870. *mens* 1063. *oratio* 1063
Integer *orator* 1089. *ſanguis* 662
Integra *fides* 377. *navis* 1107
Integræ *fauces* 1001
Integre *dolere* 805
Integritas *vitæ* 605
Integrum *nomen* 64
Intellectum *facere* 85. *præbere* 71
Intellectus 518. 639. *animi* 880. *diſciplinarum* 17
Intelligentia 678
Intelligere *coecum* 26
Intelligi *ab aliquo* 962
Intelligo *ſæpe idem valet, quod ſcio* 880
Intemperies *cæli* 596
Intendere *aliquid* 694. 761. *aliquo* 587. *animum* 593. 884. 1033. 1035. *animum ad aliquid* 20. *animum in rem* 953. *in aliquid* 239. 786. *manum in aliquem* 1018. *mentem* 928. *nervos* 1012. *ſe* 51. *ſententiam* 831. *vim alicui rei* 955. *ut &c.* 891
Intendi *in aliquid* 678. *loris* 534. *nervis* 901
Intenta *mens* 1045
Intentare *aliquid* 290
Intenti *ſenſus* 939
Intentio 568. 636. 637. 658. 675. *animi* 22 *annorum* 1199. *conjuncta* 582. *mentis* 985. *operis* 935. *perpetua* 28. *præcedit* 952. *rerum* 526. *ſimplex* 582
Intentiſſima *cura* 916
Intentus *auditor* 849. 892. *in aliqua re* 348. *modus* 1000. *motu* 1015
Inter *agnoſcentes notare aliquid* 961. *cœnam* 529. *leges & quæſtorem* 635. *luſum* 23. *mundos* 614
Intercapedo 696
Intercidere 49. 65
Intercidunt *verba* 925
Intercipere *librum* 7. *ſermonem* 572
Intercipiunt *aliquem fata* 491
Intercludi *flumine* 627
Interclusio 806
Interdicere *alicui domo ſua* 554. *de aliqua re* 353. *ſibi aliqua re* 535
Interdicta 637
Intereſſe 601. *alieni rei* 945. *rei* 525
Interjectio 46. 675
Interjectiones 64
Interim *pro* interdum 533. 534. 536. 546. 796. 836. *dari* 1026. *neceſſarium* 971. *reſpicere* 959
Interiora *ſacri* 39
Intermiſſa 82. *induſtria* 901
Intermiſſus *ſomnus* 947
Intermittere *aliquid* 957. *conſuetudinem* 951. *dolorem* 973. *exercitationem* 951
Interpellator 549
Interponere 548. *aliquid* 938. *judicium* 91. *ſententiam ſuam* 369

Interpoſitio 805. 806
Interpretari *nomina* 518
Interpretatio 827. *in lege* 638. *lingua ſecretioris* 23
Interpungere *aliquid* 863
Interritus *vultus* 34
Interrogare *teſtes* 527. *urbane aliquem* 1026
Interrogatio 720. 817
Interrumpere *contextum* 1005
Interrupta *oratio* 831. *ſilentio dictio* 788
Interruptio 783
Interruptus *actionis impetus* 995
Interſiſtere 862. 952
Interſiſtit *oratio* 838. 839
Intertexere *veſtem notis* 727
Intervalla 845. 868
Intervallum *longum* 810
Intervellere *aliquid* 1084
Interveniens *poteſtas* 587
Intervenire *alicui rei* 806
Interventus *alicujus* 28
Intervertentes *clauſula* 833
Inteſtina *peſtis* 1074
Intima *ſubtilitas* 38
Intimi *affectus* 1012
Intimum *artificium* 539
Intingere *calamos* 938
Intolerabilis 520
Intonſum *caput* 1099
Intra *famam eſſe* 998. *hac* 538. *initium ſtare* 924. *manus facta translatio* 1036. *ſemet ipſum componere* 996
Intrare *in aliquid* 831. *per ordinem* 337
Intro *& intus* 64
Introducere *ſermones alicujus* 776
Introſpicere *virtutes* 926
Intueri 581. 583. *aliquem* 1014. *aliquid* 78. 928. 952. 985. *in aliquid* 922. *ſpeculum* 1013
Intumeſcere *jure poteſtatis* 15
Invadere *aliquem* 778. *civitatem* 84. *in aliquid* 710. *præturam* 779
Invaleſcunt *verba* 925
Invehi *in aliquem* 1082. *in portum* 442
Inveniendi *copia* 898
Inveniet *illum fama* 835
Invenire *aliquid* 5. 878. *artem* 653. *nova* 5
Inventio 528. 575. 658. 678. 951. 1094
Inventis *aliorum uti* 10
Inventiunculæ *minimæ* 725
Invenuſte 78
Inverecunde 626
Inverſio 744
Invicem *permutari* 45. *videre* 955
Invidere 798
Invidia 496. 503. 520. *alicujus rei* 1047 *inſidiarum* 577
Invidiæ *par* 965
Invidiam *facere alicui* 792. *morti facere* 221
Invidioſa *imploratio* 778
Invidioſum 503. *alicui nomen* 975
Invidioſus 521. *homo* 970
Invidus 521
Inviſum 503. *aliquem habere* 920
Invocare *aliquem in auxilium* 297
Invocatio *dearum* 892. *deorum* 501
Involvere 657. *aliquid aliquo* 1032

In-

inurbane 699
inurbanus 534
inutiles *luſus* 35
inutilis *advocatus* 1050. *mos* 30
joci 870
jocis *lacrimas ſiccare* 962
jocoſum *d.* 563
jocus *quid* 533
Jonicum 701
ἰωτακισμός 59
ipſe *dixit* 967
ira 503. *cedenti parcere ſolet* 335. *deûm* 596. *oſtenditur contractis ſupercilliis* 1016. *præceps* 738
ircos *veteres dicebant* 57
ire *in aliquam rem* 822. *in corpus* 163. *in forum* 611. *in pedes* 873. *in rixam* 572. *in ſiniſtrum* 1029. *per aliquid* 946. *per diſciplinas* 92. *per medium* 326. *per partes* 595. *per plures* 28
ironia 550. 559. 756. 795. *duplex* 757. *quid* 747
irrationale 733
irrepere *in animum* 760
irridere *aliquem* 44
irritare *infantiam* 21
irritus *labor* 1047
irrogare *pœnam verecundiæ* 573
irrumpere *in pectora* 149
Iſauricus 534. 542
ἰσχνόν 1100
ἰσχνότης 60
ἰσόκωλον 823
Italia *cur dicta* 79
Italica *verba* 66
iterare *aliquid* 809
iteratio 809. *verborum* 810
Juba 558
jucunda *eloquentia* 1104. *litera N.* 1093. *oratio* 785. *vox* 1040
jucundæ *literæ* 1092
jucundior *imitatio* 31
jucundiores *epulæ* 944
jucunditas *animi* 1102. *in eloquendo* 1094. *in ſermone* 495. *vocis* 496
jucundum 682. *ingenium* 474. *os* 1003
jucundus *ac gravis* 891. *figuris* 1101. *orator* 9. *ſermo* 1094
judex *rei capitalis* 622
judicare *de aliqua re* 5. 865. 944. 1059. *de cauſſa* 967
judicatio 575
judicem *ducere in aliqua* 960
judices, *affectus publici* 89. 334
judicia *publica* 970
judiciale *genus* 129. 869. *genus defenſionis* 962
judiciales *cauſſæ* 515. 950. & *ſuaſoria materia* 971
judicio *latente* 532
judicis *fidem adferre* 916
judicium *alicujus rei* 144. *auctoris* 920. 928. *aurium* 866. *quid c.* 5. *l.* 6. 575. *rei alicujus* 943
jugata 549
Julii *baſilica* 1070
Julius *Africanus* 918
juncta *atque indiſcreta* 25. *natura* 8 *nomina* 813. *ſine reprehenſione dicuntur quæ ſingula vitioſa ſunt* 55
junctæ *manus* 1024
junctura 696. 835

jun-

juncturæ *ſermonis* 1009
Junonem 69
Jupiter 508. *a prima poſitione mutatur* 77. *Olympius* 1087
jurare *in aliquam rem* 1063. *recto ſono* 1037
jure 541
jus *ab aliquo ſumere* 38. *actionis* 582. *ambiguum* 651. *confeſſum* 643. *dubium* 643 *forenſe* 601. *obſcurum* 651. *poeticum* 54. *poteſtatis* 15. *rhetorices* 11
juſſa *mori* 521
juſta *fatigatio* 1028. *magnitudo* 727. *natura* 1055
juſtæ *cauſſa* 1075
juſtitiæ *hauſtus* 1064
juſtum, *æquum ac bonum* 9
juſtus, *quis* 146. 1057
juvare *aliquid* 938. *memoriam cura* 23
juvari *patrocinio* 885
juvenilis *abundantia* 1049. *calor* 183. *cupiditas* 603
juveniliter *dicta* 1071

K

K *in quibus verbis utendum eſt* 86
καθ' ὑπερβολὴν 550
καθολικά 721
κακοζηλία 753
κακόζηλον 700
κακοσύνθετον 701
κακόφατον 695
κατ' ἀντίληψιν 624
κατάπληξις 797
κατασκευὴ, *quid* 141
κατάχρησις 671. 740. 741. 756
κλίμαξ 814
κλωσμός 1008
κοιλοστομία 60
κοινισμός 701
κόμματα 834
koppa *nunc tantum in numero manet* 41
κεινόμενον, *quid* 291
κυρταυχὴν 70
κῶλα 834

L

Labefactatio 714
labens *toga* 1032
labi 654. *amore* 527. *diligentia* 470. *errore* 731. *pro, peccare* 884. *valetudine* 632
labor 687. *certaminum* 930. *ſcribendi* 947. *ſtudiorum* 122. 1046. *ſupervacuus* 97
laborans *compoſitio* 865
laborare 731. *alicui rei* 950. *circa aliquid* 567. *contemtu* 1080. *crimine* 1083. *exilitate vel pinguitudine literarum* 116. *faſtidio* 1081. *in aliqua re* 877. 1061. *in commune* 444. *in partibus* 602. *jugo* 1009. *onere* 1009. *virtute ac ſtudiis, ut philoſophus habearis* 8. *vitiis* 470. *vitio* 670. 990
laborari *in aliquid* 676. *numero* 728
laborat *oratio* 838
laborata *oratio* 1072
laboratum 874
labos 43

Lacedæmonii 597. *ſaltationem ad bella utilem putarunt* 119
lacerare *artus morſu* 677. *orationem* 959
laceratus *affectibus* 1046
lacerti *militum* 887
lacertos *habere* 902
laceſſere 556. *aliquem* 537. *viſum* 528
Laches 649
lacrimæ *mentis indices* 1015. *ſubſiſtunt* 973
lacrimarum *cauſſa* 495
lacrimas *alicujus concitare* 998
lacunaria *intueri* 1035
lædere 711. *rempublicam* 603. 634. *reum* 557
Lænates 49
læſa *opinio* 25
læta *actio* 1033. *floribus copia* 710. *indole* 137
lætæ *res* 1011. 1024
lætiores *numeri* 833
lætum *gramen* 664
lætus *ac preſſus* 891
lagena *deficit* 529
λαμβδακισμός 59
lambere *labra* 1016
languere 807
langueſcit *mens* 29
langueſcunt *affectus* 997
languidula *corona* 703
languidus *vultus* 1035
laniare *veſtes* 1038
lapidare 670
laſcivia *maledicendi* 789
laſcivire 830. 873. *aliqua re* 1104
laſcivum 534. 535. *carmen* 863
laſcivus *in heroicis* 906
laſes 43
latens *conſilium* 792. *ratio* 1039. *ſignificatio* 794
latentes *numeri* 834
latentia *vitia* 794
latere *in judiciis* 164. *ſub aliqua re* 775
Latina *facundia* 1092. *vox* 59
Latine 668. *aliud, aliud Grammatice loqui* 78
Latini *præceptores quando cœperunt* 147
latitatio 609
latitudo *pectoris* 1032
Latium *cur dictum* 79
latius *complecti aliquid* 768
latus *amnis* 487. *clavus* 1030. *orator* 1091. *ſermo* 489
latus *occultum* 647. *patiens laboris* 12
lavamus 84
lavari *cum viris ſignū adulteræ* 394
laudabilis *civis* 1054
laudare *aliquid* 52
laudata *induſtria* 30. *manus* 1020
laudatio *legis* 591
laudationes 1033
laureati *poſtes* 740
Lauſus 712
laxa *vincula* 834
laxare *aliquid aliqua re* 972. *manum* 1019. *neceſſitatem dicendi* 946
laxatus *aer* 394
laxior *ſinus* 1032
laxiores *nodi* 868
leber 45
lectio *dat ubertatem verborum* 880. *idonea* 665
lectitare 758
lectus *aliud alio loco valet* 49

legari 633
legationis *male geſta actio* 633
legatus 564
legem *alicui dare* 980. *dare* 863
legere *e vulneribus oſſa* 508. *oſſa e capite* 725
leges *contraria* 641. 651. *diverſa* 642. *duplices* 644. *impares* 643. *obſcura* 638. 639
legitima *diſciplina* 109
legitimus 644. *finis* 783
legum *differentia* 643
lenibus *mulceri* 865
lene 535. *genus* 890. 928
lenes *ſyllaba, qua* 858. *venti* 950
lenia *ſtagna* 1090
lenire *affectus* 1101. *manu* 193. *mentes* 832. *ſonos* 1002
lenis *contextus* 869. *egreſſio* 1053. *& ſummiſſa oratio* 975. *motus laterum* 1035. *oratio* 839. *vox* 999. 1012
lenitas *verborum* 892
leniter *dicere* 928
lenius *dicere* 869
lenocinium 665
lenoni *filium vendere* 593
lente *dicere* 93
lentior *lectio* 22. *vox* 1012
lentiora *ſpatia* 1000
Lentulorum *genus* 550
lentum *os* 1008
lentus *orator* 1090. *ordo* 333
Λέων 648
lepore *jucundum* 564
lepus, *epicœnum* 74. *unde* 80
levare *animum* 348. *annonam* 439. *difficultatem* 1002. *faſtidium* 761. 800. *ſuſpicionem* 339. *tadium* 698
leve 606
levem *conſequi umbram* 913
leves *facies* 1001. *gena* 1087
leviores *viri* 971
levis *cauſſa* 1054. *deriſus* 520. *res* 821
leviſſima *res* 971
levitas *effeminata* 680
leviter *imbutus literis* 29
lex *abdicationis* 583. *adverſa* 642. *ciborum* 1096 *de expoſitis* 583. *de ſicariis* 582. *dicendi* 884. *loquendi* 75. *Manlia* 127. *naſcendi* 930. *orandi Demoſthenis* 901. *procemiorum* 892. *quid agat* 637. *ſermonis* 58. *Servilia* 540
λεξις 760
libelli 516
libellus 546
libenter *adhibere aliquid* 969
liber *de cauſſis corrupta eloquentia* 492
liber 737. *aliqua re* 1108. *impetus* 1084. *quis* 62. *vitiis* 1045
libera *lectio* 881. *mora* 1065. *oratio* 775. *ſpatia* 844. *verba* 886. *vox* 769
liberale *judicium* 536
liberales *diſciplina* 1111
liberalis *homo* 556. *vox* 999
liberalitas 629. 741
liberalius 532. *impendere* 24
liberare *aliquem prajudicio* 577
libere *loqui* 556
liberiora *officia* 502
liberiores *numeri* 869
libertas 521. *numerorum* 136. *verborum* 885
libertatis *reddere rationem* 975

li-

libertini 981
libertinus 621
liberum 760. *cœlum* 155. *dictum* 969. *genus* 1062. *os* 1009. *quid relinquere alicui* 47. *tempus* 971
libidinis *exemplum* 270
libidinoſa *eloquentia* 456
libido *deformis* 743
librarii 1028
librariorum *inſcitia* 841
licentia 775. *declamatoria* 705. *feſta* 531. *figurarum* 885. *verborum* 1104
licentioſum 77
licentius *quid dicere* 26
licet *huic eſſe procuratorem* 584
ligamenta *aurium* 1031
ligare *in catenas* 489
Ligarius 709. 723
lignea *oppida* 546
limatum *dicendi genus* 960. *eloquentia genus* 968
limatus *Atticus* 1089
liquefacti *cibi* 882
liquet *mihi* 827
literæ *ferunt* 919. *ſolatium adverſorum* 498
literarius *ludus* 49
literatura 127
literatus 76
litigator 506. 792. 887
litura 991
litus 616
lixa 743
loca *argumentorum* 606. *explicata* 988
locatio 579. *verborum* 837
Λοχὸς, *Comœdia Menandri* 898
loci *alicujus eſſe* 505. *amœnitas* 935. *argumentorum* 1079. *communes* 943. *ex poetis* 23
loco *probationum* 584. *teſtimonii* 527. *vitii* 502
locum *perdere* 548. *figuare* 46
locuples *propinquus* 583. *unde* 412
locus *actionis* 501. *compoſitionis* 1096. *frequens* 608. *nominis* 1074. *numeroſus* 989. *ſolus* 608
locutiones 52
lodices *bos* 83
λογικοὶ 231
longa *ætas* 212. 919. 950. 1111. *conſuetudo* 148. *opera* 1109. *ſyllaba* 56. 68. *ſyllaba duorum temporum* 843. *verba* 842. *veſtis* 962. *vita* 1049
longæ *ſyllaba* 858
longe *princeps* 912. *ſubſequi* 17
longior *ſermo* 816
longiſſimæ *actiones* 985
longius *circumducere* 926
longo *poſt intervallo* 810
longos *ex habitu corporis fecerunt* 48
longum *ſpatium* 946. *tempus* 1107
longus *compoſitione* 919. *labor* 949. *ſpiritus* 1009. *Sulpitius* 536
loqui *de aliqua re* 1061. *in aurem alicujus* 1028. *in lintre* 1027. *labris* 1016. 1026. *ore* 1016. *pro ſe* 191
loricatus 723
Lotophagi 387
lubrica *hiſtoria* 869. *obſervatio* 51
lucidior *res* 619

lucidus *amnis* 1101. *auctor* 901. *orator* 1090
lucis *cupido* 497. *fuga* 37. *ſpatia* 937
luctuoſum 522
lucus *unde* 80
ludere 535. *carmine* 944. *in re aliqua* 836. *pila* 552. *ſibi* 531
ludi *Floralia* 65
ludus 543. *unde* 80
luere *petulantiam* 1082
lumen 404. *conventus* 27. *dicendi* 1081. *eloquentiæ* 286. *intelligentiæ* 678. *orationis* 727. 729. 731. 762
lumina *ſententiarum* 797
luminum *inconſtantia* 828
Luna, *qualis* 598
lupanar 614
Lupercalia, *unde dicta* 69
lupus *femina* 74
lurchabundus 83
lutulentus *fluit* 909
lux *verborum* 833
luxuria 741
luxurians *pater* 979
luxuriatur 801
luxurioſum 851. *convivium* 703
luxurioſus *juvenis* 1014
Lycia *hyberna* 705
lyra *circumlata poſt cœnam* 106
lyricorum *carmina* 846

M

Macerare *aliquem* 1105
macula 684
maculæ *variæ* 727
madere *ſanguine* 508
madeſcere 523
Mæcenas 68. 836
mageſter 45
magiſter *dicendi* 929
magiſtra *loquendi* 72
magiſtri 543
magna *conſcientia* 1070. *pecunia* 563. *virtus* 921. *vox* 1006. *utilitas* 1114
magnæ *eſt operæ* 39. *res* 1024
magni *auctores* 942. *duces* 72. *fructus* 1113
magnifica *actio* 1033
magnificentia 679. *ſpiritus* 895
magnificum 682
magnificus *in eloquendo* 896
magnitudo *animi* 1008. *rerum* 94
magnus *auctor* 833. 884. 925. *locus* 919. *ſpiritus* 1061. *vir* 864. 892. 1048
majeſtas 623. *quadam commendat vetera* 71
major *ætate* 902. *intentio* 992
majora *diſcere* 36. *intellectu* 31. *latera* 775. *organa* 32. *vela* 1095
majores *cauſſa* 982
μακρολογία 698
mala *conſcientia* 1045. *facies* 537. *mens* 1046. *ſiniſtra* 551. *tractatio* 791. *vox* 999
malæ *cauſſa* 1056
male *audire* 1082. *dicere* 52. 520. *junctum opus* 1084. *ſcribere* 52
maledictum 522
maledicus 1082
malefacere 612
maleficii *ſcripti actio* 633
maleficus 69. 1082
malevolus 70
mali *cives* 1074. *ſervi* 25
ma-

maligne *credere* 1049
malignus *in laudando aliquo* 131
malum *ingenium* 33
malus 85. *civis* 1055. *poeta* 561. *vir* 1050
manant *lacrimæ lætitia* 1015
mancipare *prædium* 540
mandare *alicui aliquid* 938. *aliquid ceris* 938
manens *voluntas* 1056
manere *aliquem* 505. 506
manes *numina doloris* 495
manifeſta *calumnia* 61. *ſententia* 812
manifeſtius 779
manifeſtum 521. *crimen* 1055. *iter* 7. *verbum* 816. *viſu tactuque corpus* 47
manifeſtus *aliqua re* 1062 *ex aliqua re* 931. *intellectus* 992
Manius *Curius* 552
Manlius 596. *affectati regni damnatus* 799. *Sura* 544
manſi *cibi* 882
manſuefacere *aliquid* 830
manſuræ *literæ* 1098
manu *aliquid demonſtrare* 61. *ſua ſcribere* 90. *ſublata denuntiare* 1025
manus *averſa tectaque* 761. *ingens* 901. *recta ac ſimplices* 761
mappa 66
Marathon 1091
Marathonis *propugnator.* 1037
Marcellus *Victorius* 491
Marcipores 49
Marcus *Veſtinus* 548
margaritæ 961
margini 604
Marianum *Cimbricum ſcutum* 538
marita *ulmus* 680
Mars *varius* 732
maſtruca 53
materia 578 732. *ad ſcribendum deſtinata* 933. *ingenio* 1082. *ſermonis* 46. *ſtudiorum* 921
Matius 217
maturatur *labor* 994
maturitas *celerius occidit* 496. *feſtinata* 496
maturuerunt *libri* 1
maturus *percipienda alicui rei* 128. *ſenectute* 906
maxima *vitia* 8
maximæ *vires* 790
maximi *auctores* 62
maximus *auctor* 762. *rex* 15
me *hoc ducit* 955
meatus, *ſpiritus* 653
mecum 750
Medea 721
media 534. *crura* 1030. *forma* 1088. *manus* 1077. *præcepta* 1051. *vox* 1011. 1012
medicorum *admiratio* 496
medicus 574. 653
medii *artus* 947. *ſoni* 1006
medio *poni* 582
mediocre *ingenium* 1112
mediocres *vires* 498
mediocris 568 *hæſitatio* 1054. *utilitas* 96
mediocriter *doctus* 769. *improbus* 1076
meditatus 572
meditatio 898
medium 565. 566. *dicendi genus* 903. *forum* 937. *genus* 1089
medius *articulus* 1031. *digitus* 1018. *quidam ſonus* 40
Megaleſia 65
μεγαλοπρέπεια *quid* 334

mehe *pro* me *in veteribus libris* 57
mei *pars* 603. *uſus* 492
μείωσις 698
Melanthius 1086
melior *& tutior cogitatio* 954
melius *ſonare* 51
membra 834
membratim *dicere* 868
membrum 827. *quid* 867
Memmius 550
memoria *poſteritatis* 505. 886. 889. 959. *repetere* 73. *ſuffragatur* 994. *venit in partem elocutionis* 10
memoriæ *cura* 989. *firmitas* 1069. *vires* 949
Menalcas 745
Menelaus 709
Menerva 45
menſura *aurium* 885. *celeritatis* 1022. *tarditatis* 1022
menſuræ *verborum* 829. 879
mentionem *facere alicujus rei* 894
mentiri *multum de aliqua re* 552
mentis *color* 1105. *intentio* 935. *iracundia* 935. *mora* 935. *vigor* 983
mercenaria *vox* 1050
mereri *amorem* 495. *clamorem* 1082. *de aliquo* 932. *fidem* 796
meri *affectus* 972
meridies, *an* medidies *dicendum* 79
μεσοχοὶ ἐπίλογοι 514
Meropes 752
mertare 43
merula *unde dicta* 82
μετάβασις 806. 816
μεταβολὴ 810. 844
metalepſis 543
μετάληψις 756. 797. *quid* 741. 742
μετάςασις 627. 779
μεταφορὰ 730. 756. 780
Metieo *Suffetieo* 54
metiri *aliquid utilitate* 1113. *ſermones numero* 938. *tempora animo* 845. *tempore* 1109. *vires* 512
μετωνυμία 756. 811. *quid* 736
metri *neceſſitas* 71
metrici *pedes* 843. 845
μέτρον, *dimenſio* 843
metuere *ab aliquo* 465
metus *ferre in conſilium* 792. *pro aliquo* 343
meus *Quinctilianus* 495
mica *ſalis* 531
Midias 504
Mileſia 713
militare *iter* 1002
militaris *homo* 968
mille 634
Milo 512. 577. 588. 609
μίμησις 784
mimica 513
mimus 529
min 688
minaciter *quid dicere* 53
Minerva 966. 1087
Minervæ *familiare numen* 908
minor *filius* 494. *ſeptem annis* 17
minores *cauſſæ* 834. *præceptores* 28. *res* 1029
minuere *auctoritatem* 536. *fidem* 381.

381. *invidiam* 975. *majeſtatem* 360. 623
minus *conditionis habere* 1036. *preſſus auctor* 914. *quam* 492
minutio 718
minutiſſima *ſententia* 921
mira *facundia* 932. *ſpecies* 1040
mirabilis *copia* 891
mirari *aliquem* 502
mire *facere* 1038
mirmillo 547
mirus *fingendi artifex* 1087
mis 686
miſcere *alicui* 688. *paſſim* 652
miſellus *homo* 1039
miſerabile 503
miſeratio *rei* 502
mites *affectus* 769. 891
Mithridates 708
mitigare 519. *aures* 1048. *dolores* 507 *metum* 1063
mitis *motu* 1015. *rei* 1024
mittere *ad aliquem*, 547. *oculos per aliquid* 954. *ſanguinem* 746. *ſe in medium* 973
mitto 30
mixta *probatio* 568
mixti *affectus* 973
mixtura 547. 777. *figurarum* 810. *verborum* 675
mobile *ingenium* 569
mobilia *ſupercilia* 1016
mobilis *animus* 196. *oratio* 855
mobilitas *animi* 951
mobilius *ingenium* 955
moderari *ſe aliqua re* 1025
moderata *procurſio* 1026. *projectio* 1017
moderate *aliquid facere* 977
moderatio 519. 571. 967. *oratoris* 970. *verborum* 981
moderatione *uti* 971
moderatum *os* 1008
moderatus 632
modeſta *juventus* 132
modeſti *ingenui* 25
modeſtiſſimus *geſtus* 1035
modeſtus *geſtus* 1035
modica *elocutione* 832. *eloquentia* 1113. *exercitatio* 945. *incrementa* 948. *laus* 71. *narratio* 331. *res dictu* 24. *vox* 991
modice *aliquid facere* 839. *exercitatus* 951
modicum *tempus* 28. 1110. *teſtimonium* 131
modicus *motus* 1016
modo *diſtare* 982
modos *adhibere* 831
modulandi *voluptas* 837
modulata *cantica* 777
modulatio *pedum* 71. *vocis* 1010
modum *tenere* 90. 896
modus 635. 641 *medius orationis* 521. *rei* 526. *ſermonis* 31. *tibicinis* 592. *virium* 140
mœſtus *vultus* 1035
moles *operum* 1080
moleſta *perverſitas* 75. *pronuntiatio* 1041
moleſte *uti re* 1040
moleſti *grammatici* 845
moleſtus *vultus* 972
molle *iter* 330
molles *fauces* 1000
mollior *viro* 1088
mollire 690. *aliquid* 1093. *aſperitatem orationis* 981. *vocem deliciis* 1002
molliri *uſu* 71
mollis *actio* 1027. *articulus* 976. *edu-*

educatio 16 *figura* 776. *frontis* 572. *imitatio* 1036. *manus* 139. *præda* 1072. *ſuccus* 886. *via* 77. *vox* 1001. 1004
mollita *lectio* 882
Molon 216
moloſſus 855. 861
momentum 607. *adferre* 509. *magnum* 595
monilia 961
μονοειδὴς 1006
monoſyllaba 842
monſtrare *compendia* 20
monſtris *inſignia corpora* 13
monumenta *rerum* 1107
monumentum 623. 647
mora 649. *cogitandi* 22. *cogitationis* 934. *dubitationis* 1040. *judicandi* 359. *ſtili* 953
moralis *philoſophiæ pars* 518
moram *habere* 860
morari *cogitationem* 22. *in aliqua re* 1110. *in intervallis* 1005
moras *habere* 956. *quærere* 950
mordacius 553
mordere 572. *labra* 1016
mordet *hunc objurgatio* 34
more 541
mores *civitatium* 24. *oratoris* 11. *quid* 518. *ſunt in tuto* 95
mori 739. *morte voluntaria an liceat* 696
moris *eſt* 23. *eſt alicui* 17
mortale *lumen* 452
mos *agendi* 967
motus 729. *animi* 32. 505. 1006. *animorum* 578. 761. 831. 1011. *caloris* 653. *corporis* 872. 957. *dicuntur tropi* 755. *orationis* 769
movendi *gratia dicere* 928
movere 500. *affectus* 501. 928. 1010. 1099. *aliquid* 582. *auditorem* 761. 762. *cavillationem* 634. *concitatius affectus* 1091. *conjecturam* 239. *judicem* 962. *judices* 505. *lacrimas* 338. *nares* 1016. *riſum* 561. *tragœdias* 510
moveri *affectibus* 1011. *conatu* 122. *loco* 579. *velis* 1095. *voluntate alicujus* 1074
movetur *ſanguis habitu mentis* 1015
mucro 735. *gladium oſtendit* 880. *ingenii* 945
mucrone *pugnari* 568
mugiens *litera* M 1093
mugitus 739
mulcere *aliquem ſono* 770. *animos admiratione* 103. *aures* 1011. 1099. *caput* 1034
mulceri *aliqua re* 865
muliebriter 663
mulſa *vitioſum* 55
multa & *continua exercitatio* 12. *inventio* 917
multari *exſilio* 636
multiplicare *confeſſionem* 587
multiplicirer 629
mulriplex *officium* 951. *ratio* 827
multo *optimum* 836
multum *momenti* 965
multus *ſtilus* 950. 951. *tractus* 1059
mundi 614. 623. *cardines* 1102
munditia 710
mundus 596. 598
munerarius 691
Murœna 709
muria 669
murmur 739

muſica 691. *ratio* 872
muſice *ſtudiorum antiquiſſima* 104
muſices *numeri* 107
muſici *vates & ſapientes judicati* 103
muta *res* 506. 507
mutæ 39
mutare *accentum* 58. *ætatem* 36. *aliquid* 841. *candorem lanæ* 13. *codices* 938. *conditionem* 58. *numerum* 805. *quid ex aliqua re* 67. *vultum* 1007
mutari *colore* 1070. *in pejus* 14. *utilitate* 580
mutata *pronuntiatio* 1039
mutatio 836. *caſuum* 649. *laboris* 1007. *litterarum* 56. *tabularum* 559. *vocis* 1041
mutua *accuſatio* 580. *auxilia* 229. *benevolentia* 1076. *pernicies* 1044
mutuari 664. *aliquid* 731. *aliquid in aliquam rem* 546. *quid ab aliquo* 40. 67
mutus *aſpectus* 507. *ſtare* 950
mutuum *auxilium* 451
μυκτηρισμὸς *quid* 749
myro 173
myrtus *tonſa* 680

N

N & O *literis quod finiatur, non habent Latini* 67
nænia 671
narium *ſuavitas* 1003
νάρκημα 951
narratio 659. 1035
naſcentia *verba* 930
naſci 692. *ex caſu* 49. *ex cauſa* 610
naſcuntur *ſcripta* 948
nationes 60. *exteræ* 981
nativum 692
natum *alicujus erudire* 6. *eſſe ad aliquid* 496
natura 654. 696. 749. *alicujus* 1048. 1112. *animi* 53. *cujuſque* 25. *divina* 614. *durior* 976. *ingenii* 1050. *mentis* 923. *rerum* 579. 795. *virtutum* 142
naturæ *vis* 1057
naturale *acumen* 384. *eſt* 586. *eſt homini c.* 1. *p.* 12. *vitium* 1011
naturales *cauſſæ* 9
naturalis *conatus* 1008. *eloquentia* 890. 1095. *ordo* 835. *ſermo* 829. *ſuavitas* 1038. *voluptas* 1104
naturam *ducem ſequi* 589
natus *delectationi* 919. *filius* 12
navarchi 514
navarchus 715
navigare *in aliquem locum* 1073. *ratibus* 923
navigationis *ambitus* 113
navis 745
neceſſaria *lectio* 1110. *operi* 10
neceſſariæ *litteræ* 40
neceſſarius 520. *color* 972
neceſſe *eſt* 974. *habere* 977
neceſſitas *dicendi* 946. *metri c.* 6. 71. 735. *pedum* 885. *vitæ* 980
neceſſitatem *habere* 955
nectere *aliquid* 828. *laqueum* 726. *ſyllabas* 850
nectitur *ſermo c.* 5. 50
nefandi *homines* 37
nefarius 697

ne-

Digitized by Google

neglectum *relinquere* 22
negligens 604. *amictus* 1032. *auctor* 796. *in cauſſa* 1083. *ſermo* 958. *ſtylus* 139
negligentia *collocationis* 833. *formandi pudoris* 25. *pædagogorum* 36
negotia *geſta* 633
nequam 697
Nereã 58
nervi *corporis* 26. *mentis* 26
nervus 662
neſcia *ſimulandi ætas* 35
neſcio *an* 528. 529. *quid* 561
neſcire *literas* 573
νῆσοι θοαὶ, ὀξείαι 742
neutralia *nomina* 65
neutralis *poſitio* 47
neutro 607
nihil *penſi habere* 967. *probibet* 27
nimia *cura* 1030. *obſervantia* 835. *ſuperſtitio* 836. *tarditas* 1008
nimiæ *remiſſiones* 35
nimii *flores* 1088
nimius *in aliqua re eſt* 919. *in repetitionibus* 1088. *uſus* 57
niſi *quod* 493
nitens *viribus* 1072
nitere 687. *aliqua re* 1104. *translationibus* 1091
niteſcere *cultu* 830
niti *ad aliquid* 1114. *ad ſumma* 10. *ad victoriam* 886. *aliquo auctore* 147. *altis radicibus* 21. *contra* 1101. *in aliquid* 871. *judicio alicujus* 71. *jure* 630. *radicibus* 34. *ratione* 75. *ſpe ac voluptate* 495
nitida *verba* 960. *vox* 1002
nitidum *genus* 890
nitidus 92. *auctor* 902
nitor 679. 729. *eloquendi* 904. *eloquentiæ* 1062. *hiſtoricus* 887. *translationum* 1094
nives *capitis* 731
nixus 713. *altis radicibus* 21
νόημα 722
nobile *epigramma* 57
nobiles *figuræ* 800
nobilis *oratio* 1007
nobilitatem *in dicendo præ ſe ferre* 917
nocere *eloquentiæ* 848. *moribus* 25
noctivagus 70
noctu *participiale verbum* 50
nola *in cubiculo* 747
nomen *vicinum* 741
nomenclator 560
νομικὸν *quid* 231
nomina *rerum* 879
nominare *aliquem conſcium* 791
nominari *contra aliquem* 917
nomine *alicujus* 564. *alicujus aliquid edere* 898. *appellare* 100. *meo* 495. *præmii* 590
νομοθέτης *Comœdia Menandri* 899
non *datur ſequi* 955. *feceris, pro* ne feceris, *non recte dicitur* 64. *immediocriter diſplicet mihi* 973. *temere* 33
normalis *angulus* 1034
noſſe *aliquid ex aliqua re* 946. *aliquid familiariter* 378
noſter 527
nota *aſpirationis* 41. *concilia* 1053
notabile 684. 838. *in pejus* 33
notabilis *clauſula* 861. *figura* 807

no-

notando *librum intercipere* 7
notare *aliquid* 51. 56. 833. *dicto* 538. *ignominia* 548. *verſus* 38
notarii 603
notatio 78
nothus 644
notitia *auctorum* 28. *hiſtoriarum* 79
notis *intertexta veſtis* 727. *ſcribere* 989
notrix 45
noviſſimus 589
novitius 672
novum *exordium* 1005. *initium* 331
novus *impetus* 932
nuda *manus* 994
nudæ *artes* 11
nudare *dentes* 1016
nuditas *rerum* 928
nudum 517. *nomen* 693
nudus *ſudor* 1002
nulla *nota diſcernere* 986
Numantia 739
Numantinum *fœdus* 273. 626. 627
numeri *in verbis* 49. *oratorii* 899. *qui* 1060. *verſuum* 938
numeris *omnibus præſtantius* 908
numero *fit ſolæciſmus* 63
numerorum *libertas* 736
numeroſa *compoſitio* 968
numeroſus 537. 847
numerus 627. 636. 656. 835
numina *doloris* 495
numquid *non* 591
nuncupare 687
nunciare *alicui* 548. *aliquid* 892
nutritor 49
nutu *aliquid demonſtrare* 61

O

O *litera terminata varie formantur Præterito tempore* 74. *ſolam quæ habent, quando brevia fiant* 75
obambulare *ſermone* 1025
obducere *tenebras* 899
obducta *frons* 933
obeliſco 740
objicere 601. 604. *aliquid* 536. 787. *aliquid alicui* 785. *crimen alicui* 564. *crimina* 551. *moras* 830
objici *alicui* 527. *aliquid alicui* 493
objurgare *interitum* 935
objurgata *deſidia* 30
objurgatio 769
objurgatione *corrigi* 36
oblata *vox* 820
oblimare *ſulcos* 732
obliqua *allocutio* 778
obliquæ *ſententia* 791. 795
obliquatur *litera* 41
oblique *duci* 1030
obliqui *caſus* 77
obliquus *pes* 1027
obliterata *tempora* 82
obmuteſcere 511
obnoxius *alicui rei* 1003. *injuria* 37
obruere *ingenia* 98. *mentem* 118
obſcæna *cantica* 27
obſcænitas 536
obſcænum 669
obſcurare 676. *ſonum* 841. *veritatem* 335. *vocem* 1001
obſcurari *aliqua re* 837
obſcurior *vox* 1012
obſcurum *vitium* 838

obſcurus *cantus* 1011. 1038. *fle-tus* 1011. *homo* 965
obſecratio *judicum* 509
obſequi *flumini* 517. *manibus* 1013
obſequium 692
obſervabilis 761
obſervare *aliquid* 496
obſervatio *amictus* 1032. *loquen-di* 75
obſervationis *ſecurus* 698
obſtantia *ſaxa* 830
obſtare *rationi* 571
obſtat *natura* 927
obſtinatus *contra aliquid* 1047
obſtrepere 538. 572
obtendere *nomen alicui rei* 1089
obticentia 783
obtinere *aliquid* 151. *rem* 788. *ſummam opinionem* 945. *vicem* 1017. *vim vocis* 61
obtineri 581
obtinuit, *an* optinuit *ſcriben-dum* 86
obtrectatores 966
obtuſa *vox* 1000
obtuſæ *fauces* 1001
obtuſus *uſus* 732
obvia *virtus* 1057
obvia *voluntas* 717
obviæ *figura* 800
obumbrare *ſenſum* 664
occultare *aliquid* 882
occultatio 827
occulte *aliquid communire* 834
occultum *telum* 789
occupare *alicujus animum* 309. 453. *alienas partes* 126. *ali-quem* 1109. *aliquid* 505. 772. *fundum* 775. *locum* 931 *lo-cum vacantem* 735. *partem ora-toria artis* 9. *ſecundas* 894. *to-tum diem* 123
occupari *affectibus* 517. *in re ali-qua* 892. *ira* 346
occupata *terra* 1046
occupatus *dies* 957. *in minimis* 864. *judex* 886
occurrere 665. *alicui* 51. 61. 771. 772. *contra aliquid* 639
Oceani *natura* 624
oculi *eloquentia* 729. *mentis* 702
odioſum *i. e.* περίεργον 76
odiſſe *ſtudia* 19
odium 503. *ſtudiorum* 35
odor 575
Ὀδυσσεύς 45
œconomica *diſpoſitio* 653
œdos *veteres dicebant* 57
offendere *aliquem* 1083. *caput* 550
offendi *aliqua re* 865
offenſa 576. 787
offenſæ *indulgere* 978
offenſare 952
offenſatione *commoneri* 1027
offerre 638. *in luſum* 21. *ſe* 592. 756
officia 630
officii *eſt* 511. *neceſſitas* 491
officit *lingua lingua* 17
officium *oratoris quod* 658. *rhe-toris* 10
offundere *alicui tenebras* 194
olea 68. 748. *uber* 680
olere *alumnum* 668
olli 686
omiſſa *res* 24
omittere *alicujus memoriam* 218. *cogitationem* 1084. *maledicta* 606
omni *pede ſtare* 1084

ὁμοιό-

ὁμοιόπτωτον 822. 823
ὁμοιοτέλευτον 822. 823
ὁμολογία 698
ὁμωνυμία 647
onerare *aliquem aliqua re* 946. *aliquem argumentis* 451. *annos puériles* 120. *infirmitatem diſcentium* 31. *librum exemplis* 549 *verbis* 664
onerari *aliqua re* 812. 948. *præceptoribus* 129
oneratus *flagitiis* 324
oneri *cedere* 884
ὀνοματοποιΐα *quid* 739. 756
onus *dicendi* 1029
opera *vetuſta* 45
operam *ſtudiis accommodare* 105
operari *ſchola* 933
operienda *ſunt oſſa corpore* 11
operis *partes* 575
operoſitas *ſupervacanea* 720
opertus *in dicendo* 1015
opes *ſubita* 683
Opiter 49
oppido 687
opponere *ſe* 577
opponi *alicui rei* 823
opportuna *loca* 983. *pedis ſupploſio* 1027. *procurſio* 1026
opportune *poſitum* 828
opprimere *conjurationem* 965
oppugnare *aliquem* 1052
opprimere *aliquem invidia* 605
optabile 491
optatio 769
optima *cauſſa* 1081. *mater* 495. *mens* 1109. *ſpes c.* 1. *p.* 12.
optimæ *ſyllabæ* 839
optime *cedere* 953. *dicere* 25
optimus *civis* 1048. *juvenis* 1108. *vir* 1106
optio 592. 641. 642
opus 569. *duplex* 619. *infauſtum* 492. *oratoris* 516. 1085
ora *oppreſſorum* 986
oram *ſolvere* 2
orandi *ars* 829. *majeſtas* 1114. *ſtudium* 864. *vis* 942
orantis *vox* 32
orare *cauſſam* 945
oratio ἀσχημάτιστος 759. *acuta* 698. *caſtigata* 918. *dubitans* 956. *florida* 705. *gravis* 918. *hebes* 698. *impedita* 743. *incomta* 743. *nuda* 743. *recta* 942. *Romana* 668. *ſancta* 918. *ſcripta monumentum actionis* 1099. *ſuſpenſa* 956. *vehemens* 918. *vitioſa* 83
Orator *Ciceronis poſt libros de Oratore ſcriptus* 825. *ſine pondere* 1090. *ſit ſapiens* 10
oratoria *ars* 9
oratoris *conditio* 931. *officium in dicendo poſitum* 877
oratorium *robur* 941
oratorius *geſtus* 1026. *numerus* 847. *ornatus* 214
orbis *doctrinæ* 101
orbitatis *vulnus* 492
orbus 629
ordinare 583. *judicia* 559. *opus* 28
ordo 537. 681. 835. *certaminis* 993. *diverſus* 580. 581. *non eſt figura* 826. *quæſtionum* 951. *rerum* 947. *rerum & verborum* 951
Oreſtis *defenſio* 625
originatio 78
originem *aliunde ducere* 82

origines *nominum* 48
origo *verborum* 78
oris *inanitas* 116. *incommoda* 999. *vitia* 17
oritur *quæſtio* 501
ornamenta *feminarum* 961
ornamentum *elocutionis* 567
ornare *orationem* 941
ornari *aliqua re* 1051
ornata *pronuntiatio* 1005. *ſit oratio c.* 5. 50. *vox* 1003
ornate *dicere* 92
ornatum *quid* 701
ornatus 683. *confeſſus* 682. *honeſtus* 682. *orationis* 960. *preſſus* 682. *quid L.* 8. *c.* 3. *p.* 678. 688
ὀρθοέπεια 60. 76
ὀρθογραφία 84
os *prædurum* 572. *profanatum* 980
oſcitare 703
oſculo *excipere* 27
oſſa *e vulneribus legere* 508
oſtendere *aliquid labris* 1016. *aliquid naribus* 1016. *judicium ſuum* 829. *rem circuitu* 1096. *ſe* 575
oſtentare *aliquid* 1081. *diſcipulos circa ſpecioſiora* 47
oſtentatio *eruditionis* 54
Oſtienſis *portus* 208
otia *animorum* 524
otioſa *manus* 1022
otioſæ *diſputationes* 968. *ſententia* 23
otioſe *jurare* 926
otioſus *ſermo* 676
otium *dare libris* 2. *ſegne* 730
Ovinius 557
οὐσία *quid* 242

P

Pabulum *lætum* 944
pace *alicujus dicere aliquid* 73
Paciſculus 543
pacta *merces* 985
pactio 787
pactum 638
Padus 53
pæon 843. 854. 856. 859
palæſtra 831
palæſtritæ 847
palam *eſt* 1037
palatum 532
palimbacchius 855
Pallas 525
pallere 654
palleſcere *fœditate* 1105. *vita umbratili* 29
palliolum 1031
palma *datur alicui* 892. *in ara enata* 554
palmæ *contentio* 30
palmam *dare alicui rei* 997
palus 85
Pamphilus 1086
pandere *poſteriora* 1025. *vela* 574
pandus 546
Panſæ 48
παντπαλέων 648
par 625. *gradu* 635
parabola 546. 706
παραγόμενα 739
παράδειγμα 1099. *quid* 439
παραδιαστολὴ 818
παραδιηγήσεις 798
παράδοξον 774
παραινετικὸν 797
παράφρασις 941

pa-

parare *aliquid* 878. 929. *bella* 1066. *in alteram partem* 885. *opus* 499. *patrimonium* 666. *profectum* 21
parari *facultatem* 943
παρασιώπησις 827
paraſiti 1039
parata *copia* 948. *corona* 1104. *venia* 1043
paratiſſimæ *conſignationes* 1079
paratus *certamini* 681. *favor* 1071. *in aliquid* 944
παραύξησις 797
parce *dicere* 975. *loqui* 1020
parcere *alicui* 18. *alicujus nomini* 219. *voci* 1003
parcius 502. 787
παρέκβασις 356
parens *mentis alicujus* 160
παρένθεσις 806
parere 740. *tædium* 842
pares *ſyllabæ* 822
Paris 716
πάρισον 821
παροιμία 748. *quid* 441
παρομολογία 827
παρῳδὴ *unde dicta* 777
παρῳδία 562
παρωνομασία 818
παῤῥησία 775. 827
parricida 741
parricidatum 83
pars *artis* 922. *quarta patrimonii* 635
partes *accuſatoris* 599. *orationis* 46
participalia *verba* 50
participium 64. *verbo mixtũ* 46
particula 70. 652
partiri *confeſſionem* 587. *copias* 654. *tempora c.* 2. 24
partis *alicujus eſſe* 1084
partita *peroratio* 514
partitio 549. 579. 797
partitiones 870. *rhetorum* 28
parva *docere* 19. *elementa* 39. *facere* 33. *hæc ſunt* 52. *ſententiis* 832. *virtus* 1005
parvæ *cauſſa* 960. *res* 1024
parvi *refert* 47
parum *aptum dicere* 981. *tragicus* 912
parumper 525
parvum *dicendi genus* 960. *ingenium* 1095
paſcere 560
paſſus *æquare* 864
paſtor *populi* 735
paſtoralis *Muſa* 894
Patavinitas *Livii* 66. 668
pater *patris*, *quare* 74
patere *late* 608
patet *via* 729
πάθος 517. 518. &c.
pati *aliquid ab aliquo* 716. *aliquid iniquum* 782. *incommodum* 1004. *laborem* 17. *metum* 521. *quiddam furori ſimile* 32
patiens *laboris* 12. *laboris natura* 122
patientia 498. 571
patitur *aliquid locus* 576
patrare *bellum* 695
patrie *monere aliquem* 976
patrium 63
patrocinari *alicui* 142
patroni *nomen* 568
patronus 644
patulum *os* 838
paucitatis *teſtis* 1037
pavide *dicere* 1008

paul-

paullatim *ad ſummam perducere* 954
paullum *admodum* 956
pauper *eloquentia* 942. *orator* 665
pauperculus *homo* 1039
paupertas *cauſſa furandi* 607. *ſermonis* 691
peccare *aliqua re* 61. *nihil* 83. *per aliquid* 64. *ſcripta* 52
pectoris *firmitas* 1000
pectus *facit diſertos* 953. *leve* 525
peculiaris *opera* 568
peculiariter *quem fovere* 29
pecunia *credita* 610
pecuniaria *lis* 513
pecuniariæ *quæſtiones* 1051
pecunioſus *unde* 412
pedeſtris *oratio* 903
pediſequus 70
Pedo 547
pedum *ictus* 845. *modulatio* c. 6. 71
Pelias *haſta* 917
Pelides 739
pellucere 519. 686. *ex aliqua re* 1033
Peloponneſium *tempus* 1086
pendens *clauſula* 851
pendent *labra* 1016
pendere 583. 631. *aliquid* 1014. *e manibus* 26. *ex aliqua re* 567. 636. 637. 818. *ex judicio alicujus* 131. *ex laude* 351. *ex præterito* 597. *ex ſcripto* 614
penetralia *loci* 522. *ſapientiæ* 1043
penetrare *in aliquid* 1012
penitus *immitti* 34. *latere* 522
penſum 525
πεντάσημον 845
πενθημιμερὲς 854
penula 548. 549. 697
penus 616
per *jocum* 555. *leges* 627. *mala mea juro* 495. *numeros* 656. *quid* 581. *totam cauſſam* 515
peragere 567
percipere *aliquid* 13. *diſciplinas* 496. *facile* 33
percitus 57
percurrere *aliquid* 987
percuſſa *frons* 1025
percuſſio 845. 853
percutere *animum* 988
perdere *aquam* 1008. *auctoritatem* 342. *dictum* 535. 536. *dignitatem* 1031. *diviſionem* 586. *elegantiam* 927. *exercitum* 114. *fidem* 475. 833. *gratiam* 849. *laborem* c. 1. p. 12. *locum* 548. *mores alicujus* 26. *noctem* 217. *operam* 23. *tempora* c. 1. p. 12. *tempus* 18. *verbum* 665. *verum ſanguinem* 918. *vim* 927. *uſum* 579
perdiſcere *aliquid* 1110. *aliquid ab aliquo* 877. *ſyllabas* 22
perdocere *ſtultitiam ſuam* 15
perducere *ad frugem* 515. *ad ſummum* 508. *aliquem ad ſuſpicionem* 788. *aliquem in habitum animi* 516. *libros ad ſummam* 7
perduci *ad æquitatem* 195. *ad aliquid* 183
perdurare 691
peregrina 51. *verba* 65
peregrinitas *oris* 1002
peregrinum 565. *verbum* 667
peregrinus 639. *ſermo* 17
perfecta *ars* 833. *eloquentia* 565
perfectus *aliqua re* 1050. *do-*

Bri-

ſtrina 5. 6. *moribus orator* 10. *orator* 9. 924. 929. 1043. 1047. 1049. 1082. 1085. *ſcientia & omni facultate dicendi orator* 10
perferre 519. *ad aliquem* 1065. *aliquid* 505. *laborem* 34. 1046. *legationem* 634. *mandata* 1065. *vetuſtatem* 889
perficere 677. *doctrinam.* 1056
perfluere *aures* 351
perforare *navem* 745
perfricare *faciem* 1035
perfundi *ſanguine* 508
perhorreſcere 838. *aliquid* 1109. *corpore* 971
periambus 855
periclitantia *ferre* 968
periclitari 618. *cauſſa* 599
periculoſum *præceptum* 84
periculum *fortunarum* 349
περιεργία 700
περὶ γελόιου *diſputatio* 533
περίοδος 834
periodus 683. 868
periphraſis 699
περίφρασις 756. 827. *adſtricta* 749. *quid* 749
perire *ab aliqua re* 1065
περισσολογία 749
περίστασις *quid* 235
periſtromata *conchyliata* 717
peritus *alicujus rei* 1051. 1052. 1056. 1069. 1108. 1112. *dicendi* 1044. *doctor* 12. *præcipiendi* 15
permiſcere *ſales* 530
permiſſio 774. 825
permittere *alicui aliquid* 65. *aliquid libero cælo* 155. *plus viſtoris* 971. *ſibi aliquid* 966. *vela ventis* 2
permixtæ *figuræ* 810
permolle 850
permulcere *aures* 169
permutare aliquid cum aliquo 194. *partem* 579
permutatæ *literæ* 79. *ſyllabæ* 79
permutatus *ordo* 835
pernicioſus *civis* 944
perorare *in matrem* 974
peroratio 654 659. *quid* 500. *quot ejus ſpecies* 501
perpendere 575. 671. *libros* 2. *ſyllabas* 864
perpetua *oratio* 988. *ſeculorum celebrari admiratione* 963
perpetuum *ſtudium* 15
perplexa *ars* 56. *cauſſa* 974
perplexæ *arti quæſtionem addere* 56
perpluere 548
perquirere *aliquid* 1112
perſcrutari *aliquid* 1080
perſequi 635. *aliquid* 537. 549. 1025. *argutiis* 1040. *materiam ſilentio* 957. *philoſophos* 888
perſeverant *ire* 587
perſeverantia *ſtudii* 1105
perſeverare 574. *in opinione* 1092. *in uſum proprium* 499
Perſius 801
perſona 519. *comica* 1016
perſonæ *idoneæ* 776. *in verbis* 49. *ſermo* 776
perſpicere *aliquid* 1057. *habitum animi* 1012. *naturam alicujus* 33
perſpicuitas 677. 683, 701. *quid* l. 8. c. 2. 669

per-

perſtringere *locum* 961
perſtringi 886
perſuadendi *dea* 903
perſuadere *alicui* 180. *aliqua re* 1098. *aliquid* 518. *aliquid alicui* 81. *quid animo ſuo* 525
perſuaſio 558. *alicujus* 1031
perſuaſione *labi* 981
pertinacior *vir* 977
pertinaciſſime *durare* 17
pertinaciter 657. *hærere* 13
pertinax *homo* 981. *ſpiritus* 1006. *ſtudium* 12
pertinere *ad aliquem* 492. *ad aliquid* 67. 504. 766
pertinet *ad artem oratoriam* 7. *ad literas atas, qua ad mores jam pertinet* 18. *ad officium* 6. *ad ſummam* 20. *quid ad aliquid* 46
penetrare 682
pertractare *diſciplinam* 1056
perturbare *aliquid* 832 *ſomnum* 1064
perturbatio *animi* 368
pervadere *aliquem* 677
pervenite *ad aliquid* 947. *ad animum* 937. *ad conſummatam eloquentiam* 10. *ad intellectum alicujus rei* 47. *ad nomen ingenii* 526. *ad ſumma* 877. *in aliquid* 1105 *in portum* 1107
pervenit *utilitas ad aliquem* 491
perverſa *ambitio* 955
perverſitas *diligentia* 75
pervicaces 56
pervidere *aliquid* 13
pes *parvus* 830
peſſimi *mores* 8
peſſimus *vir* 9
petere 604. 662. 679. *acclamationem* 723. *ad ſupplicium* 639. *alicujus favorem* 274. *alicujus plauſum* 316. *aliquem* 517. *aliquid* 831. *aliquid ab aliquo* c. 6. 71 *aliquid ex aliquo* 1108. *aliquid ex aliquo loco* 537. *aliquid toto animo* 1114. *auctoritatem* 453. *auxilium* 1043. *caput alicujus* 535. *collum amplexu* 350. *commeatum* 654. *conatum* 931. *conſilium a ſe ipſo* 579. *ex periculo quid* 919. *exemplum ab aliquo* 1110. *ferro* 559. *honores* 624. *jugulum* 746. *jus ab aliquo* 794. *pilam* 547. *provinciam* 551. *quid aliqua re* 33. *riſum ex aliquo* 533. *riſus* 546. *ſomnum* 832
peti *in vincula* 593
petiræ *voluptates* 1098
petitor 580. 581
petoritum, *Gallicum verbum* 66
petulans 604. *ad alterius arbitrium* 1082. *eſſe in lædendo* 975
petulantes *milites* 981
petulantia *dicendi* 537. *patroni* 1082
pexus *doctor* 55
φ. *Gręci aſpirare ſolent* 44
φαντασία 953. 1086. *quid* 523
Philippus *Macedonum rex* 20
Philodami *damnatio* 1038
Philodamus 514
philoſophi 618
phonaſci 1000
φράσις 667. 890
Pici *unde* 79
pictaï *veſtis* 89
pictor 653

pictu-

pictura *tacens opus* 1012
pignus *charitatis* 6
pigrum *ingenium* 923
pilariorum *miracula* 952
pilum 670
Pindarus 752
pingendi *mirus artifex* 1087
pingere *coloribus* 1007
pinguetudo *literarum* 116
pinguiora *verba* 1094
pinguis *doctor* 55
pinus 748
Piræeum 750
piratica 691
piraticus *mos* 1076
Piſaurum 604
piſcoſus *ſcopulus* 705
pituita *unde* 81
placare *judices* 1038
placere *aliqua re* 1039. *ſuos* 1105. *in dicendo* 921
placidus 543. *animus* 337
placida *mens* 495
plana *loca* 1080. *lima* 598. *manus* 1016. *regio* 401
Planci 48
plane 538
planum 728
planus *ſermo* 677
platanus *ſterilis* 680
Platearum *propugnator* 1037
πλατειασμὸς 60
Plato 1062
plaudere 679
plaudite 514
plauſus 679
Plautinus *ſermo* 913
plena *meſſis* 680. *opera* 19. *vox* 999. 1006. 1011
pleni *ſumus in narratione* 872
pleniſſima *eloquentia* 965. *gratia* 1113
plenius *& lentius eſt* 1037. *obſequium* 5
plenum *auctoritatis* 863. *eloquentia genus* 968. *ſanguinis* 968
plenus 799. *ſonus* 1006. *ſpiritus* 1009
πλεονασμὸς 62. 699. *quid* 812
Plctorius 542
πλοκὴ 810. 812
plorare *aliena* 508
ploxenum 53
pluralis *numerus* 62
pluraliter 56. 77. 692
plurimum *voluptatis* 954
plus *loci* 572 *operis quam oſtentationis habere* 39. *opinionis conſequi* 998 *quam dixeris* 769. *quam poſſunt* 22. *vindicare ſibi* 966. *virium* 35
pluviæ *aqua* 916
po' meridiem 840
poculum *epotum* 737
poema *unde generatum* 865
poena *tarda* 608
pœnariæ *actiones* 355
pœnitentia 628. 784. *cœpti* 1070
pœniturus 802
poeta 722. *ignobilis* 857
poetica *libertas* 942. *obſervatio* 859. *themata* 162. *virtus* 891
poeticum 847
ποιοτης 627
polire *opus* 940. *ungues* 663
polliceri *aliquid in publicum* 949. *ſe magiſtrum* 149
polus 183
Polygnotus 1088

πολύπτωτον 809
πολυσύνδετον 813
Polyxena 524
ponda, *barbariſmus* 55
ponderare 665
pondo *argenti* 640. *centum* 555
pondus 694. *rei* 721. 1108. *rerum* 828. 920. 928. 930. *ſententiarum* 821. *verborum* 912. 930
ponere 556. 686. *aliam literam pro alia* 53. *aliquid* 525 770. 1041. *aliquid ante jus* 560. *ante oculos* 500. 503. 928. *auctorem* 548. *exemplum* 566. *genu* 831. *in clauſula* 926. *materiam* 208. *quæſtionem in aliqua re* 231. *quæſtiunculas* 35. *ſententiam ſuam* 219. *ſibi fines* 619. *ſtatuam* 649 *verbum* 692. *verſu* 561
poni 647. *in inventione* 567
pontificum *annales* 923
populare 682
populares *leges* 466
popularis *delectatio* 164. *error* 1051. *laus* 678. 928. *lex* 627
popularitas 394
porca 684
porrectæ *litera* 79. *ſyllaba* 79. *ſyllaba geminis vocalibus ſcripta* 88
porrigere *labra* 1016. *libellum* 546
portione *quadam* 507
portus 745. *eloquentiæ* 1074
poſcere *conchylium* 26. *lineam* 1028. *ſibi aliquid* 847
poſcit *res* 800. 879
poſita *eſt ſecunda* 578. *eſt ſumma in re aliqua* 523
poſitio 58. 635. 847. *feminæ* 47. *inconveniens* 65. *neutralis* 47. *poſitio nominis pro nomine* 736
poſitiones *nominum* 67
poſitum *in conditione* 631. *in more* 1066
ποσότης 627
poſſe *aliquid* 520
poſſeſſio 540. 637
poſſeſſivum 63
poſt *natos* 49. *paullum* 834
poſteriores *tunicarum ora* 1030
poſteritatis *memoria* 886
poſthumus 49
poſtulare *aliquem* 973. *curam* 878. *familiariter* 5
poſtulat *locus* 881
poſtulatio 1033
potens *alicujus rei* 1109. *femina* 557. *lingua* 67. *perſona* 787. *ratio* 881
potentior *jure* 580
potentiſſimum 515. 584
potentiſſimus *in affectibus* 524
potio *mortifera* 614
potior 601. *ratio* 25
potus *diverſum valet quam indicat* 50
præ *ſe aliquid agere* 952. *ſe ferre* 916. *ſe ferre aliquid* 814
præbere *alicujus rei judicia* 30. *gratiam* 1007. *intellectum* 71. *occaſionem flagitiis* 25. *tranſitum* 742
præcedere *aliquem* 911. *aliquem uſu, dignitate* 967. *profectu* 30
præceps *ira* 494. *os* 1008. *ſententia* 590
præcepta *dicendi* 1114. *morum* 1108. *ſapientiæ* 10. 39. 1051

va-

valent 11. *virtutis* 9. *vitæ* 1108. *vivendi* 1110
præchones 57
præcipere *aliquid* 18. 22. 898. *amaritudinem* 19. *de aliqua re* 1059. *optima* 15
præcipi 537
præcipitare 602. *editionem* 2. *inceſtam* 645
præcipua *cura* 25
præcipuæ *partes oratoris* 8
præcipuum *opus* 848
præciſa *comprehenſio* 617. *reticentia* 783
præciſæ *concluſiones* 926. *rupes* 1080
præciare *dicta* 1064. *facta* ibid.
præcludere *aures* 587
præcluſa *via* 942
præcogitare *aliqua* 1084
præconis *vox* 569
præcox *genus ingeniorum* 33
præcultum *eloquentiæ genus* 968
præcurrere *legem* 630
prædictio 773
prædictus 900
præditus *aliqua re* 1047. 1107
prædo 704
prædulce 700
prædura 77
prædurum *os* 572
præfatio 689
præfatione *rationem reddere* 582
præfatum 696
præferre 607. *aliquem alicui* 903
præferri *alicui* 900. 920
præfinita *tempora* 1008
præire 28
præjudicium 577
prælectio 28
prælegere *auctores* 54
prælongus 550. *ſermo* 938
præmodulari *geſtu* 1022
præmollire *mentes* 577
præmunire 654 693
præmunitio 773
præoptare 680
præparare *aliquem rei alicui* 580. *arma* 129. *judicem* 595. *judicis animum* 870. *latus* 950. *oratorem* 888. *procemiis* 829. *vocem* 950. 1001
præparari *ad aliquid* 877. *foro* 955. *in aliqua re* 948
præparata *oratio* 784
præparatio 653. 773
præponderare 607
præpoſitiones 46. 64
præpinguis *vox* 1004
præſcribere *alicui* 637. *aliquid* 933
præſcriptio 636. 637
præſcriptum 866
præſens *animus* 569. *fortuna* 959. *lux* 1064. *tempus* 959
præſentiſſima *pericula* 949
præſidere 572. *vatibus* 892
præſtans *aliqua re* 1050. *animus* 1048. *in aliqua re* 1067. *ingenium* 496. *orator* 1099
præſtantes *viri* 1063
præſtantia *animi* 506. 507. 1069. *geſtus* 1070. *mentis* 495
præſtantiſſimi *præceptores* 15
præſtanriſſimus *cetra* 1086. *facilitate* 1086. *gratia* 1086
præſtare *alicui pietatem* 379 *aliquid* 564 *conſilium & eventum* 633. *fidem* 613. *ingenio* 13. *ordinem rerum* 935. *ſudorem* 569. *viam* 742
præſumere *aliquid* 138. 750. 942. *partes ſuas* 967. *patien-*

tiam 1082. *tempus* 18
præſumta *deſperatio* 10
præſumtio 773
prætendere 723. *aliquid* 792. *ignorantiam* 588. *vultum & triſtitiam* 8
prætenuis *claritas* 1006
præter alios 522. *manum* 623
præterfluere 983
præterire *aliquid* 10. *exēpla* 580
præterita *ſecula* 1069
præteritus *labor* 950
præterlabentia *flumina* 936
prætermittere *aliquid* 874
prætexta 508. 684
prætruræ *conſilium* 636
prævalere 518. 628
prævaricari 793
prævaricationum *crimina* 587
prævelox *memoria* 994
prævenire *aliquid* 1071
pragmatici 1066
prandere 547
pranſorium 563
pranſus *diverſum valet, quam indicat* 50
prava *ingenia* 79. *judicia* 899
pravitas *judicii* 150
pravum *judicium* 881
preculam *pro* pergulam *dixit Tinca Placentinus* 54
premere *alios* 964. *aliquem* 576. 599. 1088. *confeſſionem* 587. *crimen* 608. *invidia* 501. *ſenſum oculorum* 517. *tumentia* 939
premi *crimine* 1055. *malis* 606. *ſub aqua* 1009
preſſa 890. *verbis eſt narratio* 870
preſſum *guttur* 1017. *& mite eloquentiæ genus* 968
preſſus *orator* 1089
pretium *riſus* 537
Priameïa *virgo* 521
Priamus 716
pridie *Calend. Januarias* 509
prima *actio* 606. *ætas* 25. 821. *cura* 14. *frons* 593. 1075. *memoria* 22. *verba* 26
primæ *actiones* 1083. *litera* 14
primipilaris 559
primum *tribunal* 1070
primus *aſpectus* 926. *locus* c. 4. 37
princeps *eloquentia* 526. *eloquentia Romana* 739. *in eloquentia* 932. *in ſententia* 105
principes *oratorum* 1090
prior *ætas* 18. *eſt ratio morum* 13
priores *tunicæ oræ* 1030
priſtinus *mos* 1008
privata *conſilia* 1065. *judicia* 569. *perſuaſio* c. 2. 24
privatæ *cauſſæ* 919. *res* 1044
privati *parietes* c. 2. 24
privatum *officium* 1073
privatus *locus* 971
Privernus 540
prius *ſatyræ genus* 10
pro *aliquo* 782. *aliquo ſtare* 979. *capite orare* 970. *confeſſione* 772. *facto* 512. *facultate* 575. *me eſt* 587. *parte* 515. *ſua portione perfectius* 958. *ſe dicere* 967. *ſublatione* 595. *vano accipere* 778
probabile 694 *eſt* 955
probabilis *genere* 914
probare *aliquid* 865. *argumentis* 829. *certis incerta* 72. *librum* 959. *rationem alicui* 976

probata *cultura* 922. *verba* 847
probatio 714. 760. *ex cauſſis* 606. *unde* 621
probationes 516. 569
probatum *experimento* 922
probaveront 45
probitas 572
procedente *opere* 877
procedere *ad aliquid* 1052. *ad bellum* 836. *ad prælium* 831
procellæ *concionum* 731
proclamare *canoro modo* 1038
procul *a literis* 591. *ab ira* 519. *ab oſtentatione* 6. *dubio* 55
procumbit *tectum* 187
procurationis *male geſta judicium* 633
procurator 584
procuratores, *diſpenſatores*, *quales* 728
Prodamus 106
prodere *aliquid memoriæ* 440. *conſilium* 792. *effecta* 947
prodeſſe *ad aliquid* 784. *in aliquid* 681. *in ſumma* 882. *ſtudiis* 25
prodeſt *per ſe* 12
Prodicus 213. 777
prodigioſa *corpora* 13
prodigium 579
prodigus 604
prodita *eſt proditio* 587
proditor *in cauſſa* 1083
producere *aliquem* 1038. *ſyllabam* 67. *ſyllabam correptam* 56
productio 650. 819
productus *in narrando* 1018
προέκθεσις 797
prœlians *actus* 1032
prœliari 679. *impulſu* 761
προεπιπλήσσειν τῇ ὑπερβολῇ 693
profectio 622
profectu *procedere* 30
profectus *fori* 1072
proferre *aliquem in concionem* 179. *aliquid candide* 1108. *aliquid in lucem* 897. *aliquid ſimpliciter* 1108. *humerum* 1023. *in lucem* 1069. *judicium alterum* 601. *longe pedem* 1035. *manum* 1028. *mores* 967. *opes* 930. *pedem* 1026. 1029. *ſtudia* 29. *ſyllabas* 1004
profeſſor *alicujus artis* 1111
proficere *ad mores* 23. *aliquid* 790. *in ſummam* 18
proficiſci *ab animo* 523
profitentium *commentariola* 52
profiteri *aliquid* 19. 1049
profligari *ſopore* 349
prohiberi *concione* 639
projectio *brachii* 1017
projicere *aliquid* 832. *finem* 1042. *pectus* 1025
prolata *manus* 1019. 1035
πρόληψις 772. 827
proletarius 616
promere 581. 661. *aliquid ſuo loco* 947. *fructum* 1071. *quid in publicum* 20. *ſenſum* 667. *voluntatem animi* 1096
promereri *favorem* 761
promiſcua 47
promiſſor 52
promittere *fronte* 38. *optima* 8
promovere *calculum* 993. *manum* 1023
promta *facilitas* 999
promtiſſimum *eſt* 761

prom-

promtum *eſt* 761. *ingenium* 957. *os* 1008
promtus *ad diſcendum c.1.p.* 12. *manu* 1050
pronomen 46.64
pronomina 58
pronum *flumen* 849
pronuntiare *cubito* 1019. *de aliqua re* 163.317.1080. *de aliquo modeſte* 885. *de cauſſa* 592
pronuntiatio 517.996. *venit in partem elocutionis* 10
pronuntiationis *obſervatio* 952
pronus *ad aliquid* 657. *ad vitia c.2.24. alvus* 830
prooemium 576
propellere *manum* 1023
properare *in aliqua re* 22
properata *mors* 918
properatus *ſtilus* 934
propinquitates 975
propior *occaſio* 1088
propitius *judex* 583
propius *audire aliquem* 908
proponere 639. *aliquid* 501.967. 1047. *aliquid ex adverſo* 323. 369. *auctionem* 565. *initium & finem* 579. *verſus ad imitationem ſcribendi* 23
proportio 72
propoſita 581. *imago* 1054. *lex* 927. *ratio* 768. *via* 1045
propoſitio 797.1084. *conjuncta* 582. *diverſa* 1036. *quid* 591
propoſitorum *differentia* 970
propoſitum *dicendi* 968. *ſtudendi* 131
propria 51. 620. *philoſophia* 9. *in meretrice turpitudo* 980. *verba* 70
proprie *dicere* 39. *indicare* 1099. *ſtudioſus alicujus rei* 917
proprietas 637.669.671. *corporis animique* 617. *literarum* 496. *morum* 518. *rei* 820. *verborum* 9.773.919.1061.1096. *vocis* 1059
proprium 673. *officii* 518. *tempus* 23
proprius *ſonus* 60
propter *opinionem* 585. *quod* 879
propulſare 572. *peſtem* 1074
prorogare *per ſingulos annos* 18
prorogatur *munus* 128
proſa *oratio* 56. 903. *ſcriptum* 845. *vincta oratio* 993
proſapia 687
προσαπόδοσις 826
προσηγορία 47
proſequi 11. 675. *aliquem* 524. *aliquid* 23. *aliquid late* 154. *memoria* 959. *ſpecies* 501
Proſerpinæ *raptus* 1036
προσληπτική 625
proſopopœja 506
προσωποποιΐαι 775. 776, 778
proſpectu *procedere* 952
proſpectus *rerum* 985
proſpicere *aliquid* 1065. *in dextrum* 22
proſpici *in aliquid* 568
proſtare 639
proſternere *aliquem* 492
protendere *brachium* 1024
protinus *dicere* 955. *ſumere aliquid* 995
protrahere *aliquid* 776
provehi 496. *audacia* 34
proventus *oratorum* 1088

pro-

providentia 493. 596. *deorum* 966
providere *ſignis* 653
proviſa *cogitatio* 951
provocare 501. 530
proxima *cura* 960. *dicere* 951. *ſermoni* 1036. *vox* 1035. *virtutibus vitia* 926
proximæ *radices* 958
proxime 521. *periculum* 732
proximum *tempus* 1064
proximus *alicui* 59. *liber* 815. *locus* 942
prudens *orator* 1066. *vir* 1049
ψευδογραφία 112
ψοφοδεὴς, *comœdia Menandri* 899
publica *conſilia* 1065. *forma* 72. *publica judicia* 569. 1083. *opera* 988. *vice commoveri* 970
publicæ *cauſſa* 919. 1028. *res* 1044
publicani 981
publicari 647
publici *præceptores* 24
Publicolæ *unde* 79
publicum *judicium* 1033. *officium* 1073
publicus *locus* 971. *mos* 24
Publilia 553
pudenda *dictu* 27. *queri* 980
pudendum *dictu* 569
pudica *domus* 110
pudor 563. *ira* 978. *Romanus* 693
puellaris *ætas* 494
puerile 879. *ingenium* 39
pueriles *ſententiolæ* 1104
puerilis *captatio* 700. *infirmitas* 135. *inſtitutio* 15
pugil 702
pugna 581. 582. 646. 651. *forenſis* 535. *quotidiana* 945
pugnacitas *argumentorum* 353
pugnaciter *dicere* 868
pugnacius *dicere* 869
pugnare *aliqua re* 828. *directa fronte* 462. *in aliqua re* 573. *ſenſu* 616
pulcherrima *conſilia* 1048
pulcherrimum, *ducere claſſem* 30
pulchra *præcepta* 1108. *ſenſu* 833
pulchræ *artes* 1050
pulchre *exprimere* 926
pulchrum *opus* 930. *ſuperare majores* 30
pullata *turba* 569
pullus *equinus* 675
pulſus 871
pulsare 43
pulvis *forenſis* 887
punior 800
punire *aliquid* 591
puniri *capite* 635. 639
pupillares *actiones* 1071
pappis 739
pura *vox* 1006
purgare *crimen* 583. *metus* 1057
puri *fontes* 1090
purpuræ 727
purpuratus 726
purus *fons* 902. *ſermo* 348. 489
puſilla *vox* 1004
puſillæ *res* 1033
puſillum 738
puſio 685
putare *aliquem diligentem* 47. *aliquid* 1057

putere 548
pyrrhichius 872. *alii periambum vocant* 855
Pyrrho 1063
Pyrrhus 529. 597
pyxis 741. *Caliana* 534

Q

Quadragena 638
quadrantaria *Clytemnæſtra* 747
quadrare 848
quadratum 851
quadriperrita *ratio ſolæciſmi* 61
quadrupes 736
quadruplex 821
quadruplum 636. 638
quærere 593. *de aliqua re* 9. 10. *invidiam alicui* 376. *literam* 41. *patrimonium* 666. *ſeceſſum* 950. *ſilentium* 950
quæſtio 638. 652. *actionis* 636. 658. *facti* 584. *finita* 658. *finitionis* 568. *infinita* 658. *juris* 584. *legitima* 616. *legum* 580
quæſtiones *naturales* 38
quæſtoria *ætas* 1071
qualecumque *diſcrimen* 963
qualiras *generalis* 568. *mentis* 761. *quid* 623. *vocis* 999
qualitates 62. *in verbis* 49
quam *longiſſime* 573. *maxime* 599. *molliſſime* 574
quamlibet 578
quamminime 668
quamquam ſint, *in ſubjunctivo* 6
quando 595
quandoque *pro aliquando* 788
quantitas 635. *vocis* 999
quantuſcumque 526
quartæ 724
quaſe *pro* quaſi *ſcriptum* 90
quaſſa *litera* 1092
quatenus 519
quaternæ *ſententia* 822
queri *de aliqua re* 786. *de aliquo* 819
qui 495
qui *caſus* 505
quianam 686
quibus *de rebus* 750
quicquid, *quare* c *habeat quartam literam* 85
quid 597. 680. *agam?* 492. *attinet* 526. *factum ſit* 596. *fiat* 596. *futurum ſit* 596
quidam *Latinorum* 500
quidquid *id eſt* 827. *quidquid hoc eſt literarum* 492
quiete *compoſitus* 984
quin 519
Quinctiliani *pater* 820
quincunx *rectus* 681
quinquaginta reges 596
quire 78
Quirinalem *collem qua appellandi ratio* 79
quiſquis 594. *fuit* 527
quo *animo* 496
quoridiana *experimenta* 994. *verba* 333
quotidianæ *res* 1084
quotidianum *convicium* 1. *ſermonis genus* 962
quotidianus *ſermo* 535. 820. 1095. *uſus* 890
quotidie *quare ſcriptum*, *non* cotidie 85
quouſque 69

Ra-

R

Radere *aures* 211
radius 525
rapere *aliquem* 916. *judicem* 516. *lucrum* 957. *mulierem* 716. *occaſionem* 697
rapi *fatis* 493. *impetu* 608
rapidum *flumen* 517
rapta 691
raptor 645
rara *felicitas* 1070. *manus* 1021. *procurſio* 1026
rariſſimus *uſus* 63
raritas *dentium* 1009
rarius 516
rarum *eſt* 957. *textum* 833
rarus *inceſſus* 1026
raſæ *fauces* 999. 1001
ratæ *leges* 1057
ratio 798. *delendi* 938. *dicendi* 1110. *eloquendi* 945. 1043. 1092. *loquendi* 60. *imitandi* 653. *impendiorum* 106. *inveniendi* 945. *inventionis* 1069. *luminum & umbrarum* 1086. *manifeſta* 953. *narrandi* 928. *propoſiti* 768. *ſcribendi* 38. *ſiderum* 38. *ſpei* 576. *verbi* 63
ratiocinatio 645. 712. 714. 715. 827
ratiocinativa *quæſtio* 595
rationale 733
ratione *conſtat ſermo* 71. *vincere aliquem* 982
rationem *defenſionis reddere* 976
rationis *eſt* 22
reatus 691
rebellans 723
rebus *agentibus* 802
recedere *a præcepto* 58. *a præparato* 1083. *ab aliqua re* 72. *ab aliquo* 769. *ab aliquo loco* 1043. *ab uſu quotidiano* 890. *in aliquid* 1058. *in flexus* 943
recens *fœtus* 939. *laſcivia* 890
recentior *amicus* 559
recepta *immutatio* 54. *religio* 1087
receptæ *figuræ* 800
receptui *carmen* 832
receptum 53. *eſt* 36. 569
receptus *mos* 776
receſſus *oris* 60. *pectorum* 158
recidens *amictus* 1035
recidere *aliquid* 750. *aliquid ex aliqua re* 1099. *pollicem alicui* 722
recidere *in aliquem* 529. 536. 781
recipere 544. 689. 703. *aliquid* 552. 762. *aliquid in mores* 399. *animam* 497. *errorem* 64. *excurſus* 944. *expoſitum* 583. *jambum* 58. *quæſtionem* 584. *ſpiritum* 1005. *ſpiritum cum ſtridore* 1009. *vires* 931
recitare *aliquid* 944
recludi 608
reconditæ *opes* 930
reconditus 69
recreari *mutatione* 121
recta *cervix* 1016. *genua* 1035. *loquendi ratio* 60. *via* 1063. *vox* 1012
rectæ *manus* 761
recte *dicere* 664. *dictum* 60. *loqui* 13. 38. *quid facere* 20
recti *caſus* 43. *generis voluntas* 906
rector 579. *ingenii* 927
rectus *caſus* 67. *judex* 301. *or-*

do 836. *ſermo* 150. *ſonus* 1037. *ſtatus* 1035. *vultus* 1100
recuperatores 618
recurrere *ad philoſophos* 9
redarguere 552
reddere *alicujus eloquentiam* 14. *aliquid tabulis* 986. *cauſſam alicujus rei* 114. *certaminis poteſtatem v* ... 31. *cibum* 715. *naturam* 1033. *rationem* 139. 567. 581. 866. 1073. *rationem mortis* 634. *ſemen* 1091. *ſonum* 1001
reddi *pro numerari* 901
redditio *contraria* 706. 707
redhibitio *mancipii* 683
redigere *in conſuetudinem aliquam* 995 *in numerum* 893. *in ordinem* 38. *in verſus* 845
redimere *a ludo* 722. *ducem captum* 587
redire *ad aliquid* 939. *ad judicium* 931. *ad propoſitum* 769. 1003. *ad rationem* 507. *in aliquid* 948
redit *animus ad petitorem* 591. *memoria* 984
redolere *ſaporem* 565. *thymum* 1091
reducere *ad juſtitiam* 582. *ad veritatem* 79. *aliquem ab exſilio* 438. *animum ab aliqua re* 1070. *brachia in jaculando* 931. *in animum* 973. *ſinum* 1028
reduci *per aliquem locum* 1077
redundans *orator* 1088
redundant *literæ* 41
redundantia *faſtidire* 865
redundare *ad aliquid* 1061. *copia* 1098
redundat *copia* 821
refellere *aliquid* 558. *quædam* 1084
referre 535. *ad aliquid* 72. 817. *alicui gratiam* 881. *aliquid ad conjecturam* 249. *de aliqua re* 1004. *gratiam* 1075. *honores* 269. *manum ad ſe* 1018. *pedem* 574 *ſe ad libidinem* 1098. *ſe ad luxuriam* 1098
referri *ad aliquid* 61
refert *parvi* 47
reficere 526. *animos* 121. *memoriam* 500. 659. *ſtomachum alicujus* 348
refici *aliqua re* 331. 944
reficiuntur *animi* 849
reformidare *aliquid* 78. 676. 645. *amaritudinem ſtudiorum* 19. *arbitros* 954. *conatum* 657. *homines* 29
refragatur *ingenium* 948
refrenare *curſum* 665
refrigerari 864
refrigeratur *inventionis amor* 2
refrigeſcere *aliqua re* 953
refrigeſcit *oratio* 354
refringit *animum pudor* 36
refugere *aliquid* 837
refugit *ſanguis metu* 1016
refutare 610. *aliquid* 29. 533. 948
refutatio 552. 659
regere *conſilio* 1051. *eloquentiam* 516. *manum* 21. *urbem conſiliis* 7
regerere *invidiam in aliquem* 966
regi *ad aliquid* 1103. *aliqua re* 1061 *ignorantia* 1047
regnare 629
regreſſio 809
regula *emendate loquendi* 50.

ve-

veritatis 963
regulus 1064
rejectio 588
rejicere 528. *ſinum* 1031. *togam* 1032. *togam in humeros* 1028
reiteratione *firmari* 992
relatio 784. 827. *recta* 786
relegare *aliquid ad aliquem* 496. *culpam in aliquem* 627
religio *in pronuntiando* 978. *quadam commendat vetera* 71
religioſa *neceſſitudo* 30
religioſus *judex* 300
relinquere *alicui ſtudium ſuum* 829. *aliquem in alicujus gremio* 511. *aliquid* 769. *aliquid intelligendum* 816. *aliquid poſteritati* 1098. *bona alicui* 648. *omnes procul a ſe* 892. *partem hereditatis* 491. *partem patrimonii* 635. *ſcripta poſteris* 5
reluctantes *aqua* 830
reluctari *diu* 5
remandere *cibum* 993
remedium *metus* 26
remigare *pennis* 735
remiſſa *egreſſio* 1036. *intentione loqui* 973. *neceſſitas* 944. *ſupercilia* 1016. *vox* 1006
remiſſe *dicere* 928
remiſſi *affectus* 900. *humeri* 1017. 1035
remiſſio *laborum* 278
remiſſionem *dare* 34. *negare* 35
remiſſum *genus* 928
remiſſus *modus* 1000. *motu* 1015. *orator* 1090
remittere 584. *alicui crimen* 723. *aliquid* 585. 973. *aliquid ex aliqua re* 955. *animos* 831. *contentionem* 645. *curam* 31. *pœnam* 595. *quid fortuna* 498
remitti 34
remota *ab uſu communi fictio* 762. *ratio* 1054
remotæ *figuræ* 886
remotum 667
remotus *ab aliqua re* 894
removere *a ſe* 769. *aliquid* 622. *aliquid a ſe* 1013. *modice quid* 1035. *moram* 657. *togam* 1026. *vitia* 60
removeri *ab uſu* 672
renidet *oratio* 1092
renovare 526. *aures* 1007. *pudorem* 980
renovari *aliqua re* 944
renovati *ac recentes* 35
renuendi *motus* 1014
renuntiare 634. *alicui rei* 949. *ſibi* 1109
reor 687
repandiroſtrum 70
reparare *induſtriam* 901. *ingenium* 885
repellere *aliquid manu* 1013
repercutere 541 554. *aliquid* 533
repere *in purpuris* 26
reperire 692. *finem operis* 11
repertor *legis* 187
repetere 687 *aliquid* 827. 931. *aliquid a vetuſtate* 82. *ex aliquo* 949. *ex intervallo aliquid* 984. *geſtum* 1024. *memoria* 73. *memoriam* 987. *rationem rei* 515 *vota* 297
repetitæ *res* 1059
repetitio *rei alicujus* 762. *rerum* 500
repetitionem *effugere* 87
repetitum *ſpatium* 931. *vulnus* 492

replicare *labra* 1016
reponere *aliquid in aliquod tempus* 939. *aliquid in gradum* 380. *capillum* 664. *cervicem* 328. *ſcriptis aliquid* 985. *ſpem in aliquo* 492. *togam* 544. 1032. *verbum* 995
repoſcere *aliquid* 785. *ſuum* 9
repoſci *rationem* 529
repoſita *facultas* 665
repræſentare *affectus* 1034. *aliquid* 983. *imaginem animo* 523
repræſentata *judicia* 950
repræſentatio 701
reprehendere *aliquem* 81. 773. *aliquem calumnia* 1096. *aliquid* 964. 1074. *leges* 147. *nationes* 60
reprehendi *ab aliquo* 846
reprehenſio 773 *facilis* 559
reprobantibus *diis* 492
reptatio *per manus & genua* 122
repudiare 542. 644. *aliquem* 761. *formam* 1093
repudiat *mos* 261
repudii *injuſti actio* 634
repugnantia 550
repugnare 612. *alicui* 76. 435. 1097. *incommodis* 937. *neceſſitatibus* 35. *ſibi* 73
repugnat *ſermo* 112
requieſcere 507. *in aliqua re* 885
requirere *aliquid* 883
requiſitum 666
res *animales* 732. *aſpera* 656. *eo recidit* 162. *non habet menſuram* 982 *poſcit* 112. *ſe reddit* 984. *uxoria* 626
reſervare *ſe alicui rei* 963
reſidet *impetus* 498
reſilire 1027. *ab aliquo* 1100
reſiſtens *oratio* 995
reſiſtere *in aliqua re* 814. *ſubito* 1025
reſolvenda *ambiguitate* 1060
reſolvere 868. *aliquem* 660. *amphiboliam* 650. *dicta* 463
reſolvi *in diverſum* 1019. *vulnera* 508. 513
reſpectus *officiorum* 1082. *pudoris* 534
reſpicere *ad aliquid* 817. 919. 959. 1027
reſpirant *animi* 849
reſpirare 723
reſpiratio 649. 834
reſpondent *primis ultima* 809
reſpondere 541. 574. *ad aliquid* 560. *ad propoſita* 470. *alicui* 950. 1055. *alicui rei* 527. *contra aliquid* 794. *invidia* 965. *protinus* 1083. *voci* 968
reſponſio *ſibi ipſi* 825
reſponſum 581
reſpublica *laſa* 613. 634
reſpuere *copiam humoris* 31. *curam voluptatis* 491
reſpuit *auris hoc* 974
reſtitutio 595
reſtitutor 591
reſtringere *manum* 1028
reſultans *aqua* 1059. *pronunciatio* 1041
reſultare 851
reſumere *aliquid in manus* 949. *ex integro* 882
reſupina *voluptas* 456
reſupinare *plana manu* 1016
reſupinum *eſſe* 1037
reſurgens *fama* 1082
retendi *quiete* 35

retiarius 547
reticentia 783
retinaculum 706
retinere *abolita* 76. *animum* 1084
retractare *aliquid* 931
retroactus 855
retroagere *capillos* 1035. *ordinem* 1059. *rurſus* 21
retrorſum 585. 835. 572
retundere *aliquid* 945
reverentia *judicum* 967. *perſona* 789
reverti *ad aſſuetas ſedes* 984
revertor 801
revocare *ad gremium* 149. *aliquem* 963. *aliquem ab errore* 154. *animum a metu* 187. *in patriam* 506
revolvi *in idem* 1094
revoluta *penſa* 525
reus *alicujus criminis* 1055. *de aliqua re* 326. *de vi* 972
rheda *Gallicum verbum* 66. 70
rhetorice *quid* 177. 657. 658
Rhodium *genus* 1089
rictum *diſtendere* 117
ridere *aliquid* 165. *aliquid in aliquo* 536
ridicula *voluptas* 538
ridiculum 566. *quid* 533. 534
ridiculus *mus* 685
rigere *barbaria* 1013
rigida *cervix* 1016. *vox* 1004
rigidum *ſtare* 1035
rigor *accentus* 1093
riſu *excipere* 27
riſus 526. *gratia* 549
rixantis *modo* 1038
rixari 571. 839
rixatores 967
robur 77. *contra dolores ac metus* 496. *diſtendi* 657
robuſta *corpora* 1002. *eloquentia* 877
robuſti *juvenes* 148
robuſtum *corpus* 421
robuſtus *homo* 921. *rex* 15
rogare *ſententiam de aliqua re* 276. *teſtem* 563. *teſtes* 541
rogari *ſacramento* 1063. *ſententiam* 562
Romanus 736
Romulus 141
rotundum 727
rubigine *ſqualere* 886
rude *primordium* 1085. *ſeculum* 1112
rudes *anni* 13. 19
rudia *ingenia* 31. *ſaxa* 836
rudis *animus* 23. *in pleriſque Æſchylus* 897. *modulatio* 105. *ſtylus* 22. *vox* 1004
ruere 78. *in pugnam* 168
rufos *ex habitu corporis fecerunt* 48
rumpere *vocem* 1006
rupta *via* 849
Ruſcio 686
ruſtica *manus* 118. *muſa* 894
ruſticitas 510. *oris* 1003. *quid* 531. *ſoni* 999
ruſticus 520
rhythmici 851
ῥυθμοὶ, *numeri* 843

S

S *quando geminatum* 89
ſaccaria *navis* 674
ſacerdos 544
ſacra *literarum* 908. *memoria* 974

ſa-

ſacri *interiora* 39
ſacrilegium 738. *quid* 615
ſacrilegus *qui* 248
ſacrum *nomen* 1050
ſæpius *ac magis* 502
ſæva 494
ſagina *dicendi* 945
ſaginari *præda* 1073
Salamin 1091
Salaminis *propugnator* 1037
Salatius 582
ſalebroſa *oratio* 995
ſalibus *vincere aliquem* 915
ſalſe 530. 564
ſalſius 534
ſalſum *quid* 531. 532. 534
ſaltationis *genus* 1027
ſaltator 549
ſalva *dignitate* 537. *tractatio* 1097
ſalutare *liberius mulierem* 711
ſalutaris *portus* 1074. *vox* 950. 1004
ſancte 695
ſanctiſſime *conſervata opinio* 25
ſanctiſſimus *præceptor* 25
ſanctitas *fori* 1013
ſanctum 686. *ærarium* 930. *onus* 1106
ſanguis *declamationis* 925
ſapere 579
ſapiens *aliud alio loco valet* 49
ſapientiæ *fontes* 1057. *profeſſores* 8. *ſtudia* 1058. *ſtudioſi* 8
Sardi 981
Sardum 53
σαρκασμὸς 748
Sarmentus 545
ſarracum 685
ſata 727
ſatagere 544. 1026
ſatellites 611
ſatiari *aliqua re* 894
ſatietas *gaudiorum* 232
ſatietatem *creare* 873
ſatis 687. *facere rei* 522. *habere* 833. *habere dicere* 577
ſatisfacere *rei* 1081
ſatisfactio *culpæ* 978. *turpis* 537
ſatisfactionem (*ad*) *venire*, *purgare ſe* 746
ſatius 606
Saturninus 513. 582
ſcala *vitioſum* 55
ſcandere *circa aliquid* 1105. *verſus* 1009
Scauri 48
ſcelera *non habent conſilium* 608
ſcelus *abominandum* 743
ſcenæ 513
ſcenica *modulatio* 1010
ſcenice 510
ſcenici *actores* 507. 997
ſchema 698. 762. *multiplex* 770. *per ſubjectionem* 772. *propriè quid* 758. 759
σχήματα διανοίας 552
ſchemata 65. 97. λέξεως. *duorum generum* 799. *quæ* 755. 775
ſcholæ *philoſophorum* 9
ſcholaſtica 583. *materia* 980
ſcholaſticus 1110
ſcidit *ſe ſtudium* 8
ſcientia *alicujus rei* 1108. *armorum* 738. *bene dicendi* 614. 616. *rectè loquendi* 38
ſcindere *labra* 1016. *vocem* 1001
Scipio 141. 732. 739. 744. *P. Scipio* 714. *Serapio* 545
Scipionis *virtus* 715
ſciviſſe 75

ſco-

ſcopa 986. *vitioſum* 55
ſcribendi *facultas* 949. *mora* 931. *ſecuritas* 947
ſcribere *alicui* 12. *alicujus laudem* 184. *aliquid in aliquem* 977. *bene* 1099. *carmina alicui* 985. *celeriter* 933. *ceris* 938. *de aliqua re* 892. 919. *de integro* 139. *formulam* 556. *ſtigma* 627
ſcripta *dicere* 1083
ſcriptores *artis* 859. *carminum* 54. *jamborum* 879. *tragœdiarum* 57
ſcriptorum *color* 951
ſcriptum 638. *& voluntas* 651
ſcriptus *heres* 264
ſcrupuloſa *diſputatio* 757
ſcrutari 673. *aliquid* 47. *omnia per partes* 882
ſculpta *dicere* 1083
ſcurra 529. 556
ſcurrile 541
ſcurrilis *dicacitas* 536
ſe *vereri* 957
ſecans *aera vox* 1006
ſecare *aera* 1006. *in particulas* 702 *vias* 214
ſeceſſus *ſtudiorum* 944
ſecreta 29 *animi detegere* 967
ſecretæ *diſputationes* 1058. *epiſtola* 22 *figura* 800
ſecreti *genus* 937
ſecretior *lingua* 23
ſecreto *gaudere* 954
ſecretorum *comes* 39
ſecretum *habere* 1081
ſecta *eloquens* 1062
ſectari *aliquid* 101. 828. 902
ſecubare 644
ſeculorum *memoria dignus* 914
ſeculum *felix* 737
ſecum 750
ſecunda *aſſertio* 979. *partium quinque* 578. *reſpiratio* 1008
ſecundas *deferre alicui* 893. *occupare* 894
ſecundi *flatus* 1108
ſecundum *intellectum* 518. *locum ſibi vindicare* 906. *verum* 524
ſecundus *a finitione ſtatus* 651. *impetus* 954
Secundus (*Julius*) 919. *ejus elegantia* 1088
ſecura *ætas* 1049. *claritas* 1012. *lectio* 942. *obſervatio* 973
ſecuræ *res* 1033
ſecuritas 131. 547. *certiſſima* 499. *inviſa* 509
ſecurus 503
ſecus *viam* 677
ſed 681
ſedendo *agere* 1029
ſedens *auribus vox* 1006. *dicere* 971. *humero toga* 1035. *judex* 517
ſedere *ad arculas* 1065. *melius* 1031
ſedes *argumentorum* 455. *orationis* 849
ſeditio *vulgi* 1051
ſeges 732
ſegnis *& jacens* 33
ſegnitia *ſolvit animos* 1008
ſegnities *populi* 576
ſegregare *ſe a congreſſu* 30
ſejungi *a re* 686
ſella *curulis* 534
σημεῖα *qua* 391
ſemel *decernere* 10
ſemiſomnus *ſopor* 350

ſe-

ſemiſſis 595
ſemivocalis 39
ſemper *& ubique* 22
ſenarius *verſus* 852
ſenatoria *gravitas* 971
ſenatus *nomen unde* 80. *quomodo in genitivo faciat, incertum* 78
ſenaruſconſulra 644
ſenectus *triſtis* 743
ſeneſcere 662
ſenex *valde* 1107
ſenilis *morum auctoritas* 968
ſenſiculus *minutus* 723
ſenſim 1027. *reſupina ſunt* 1037
ſenſum 719
ſenſus 541. *communis* 30. 664. *oculorum* 517. *quid* 719. *ſublimis* 1094
ſententia 827. *falſa* 721. *quid* 100. 538. 719. *recta* 720
ſententiæ 1098
ſentenriarum *genera* 719. 720. *&c.*
ſententiis *clariſſimus* 907. *dicere* 972
ſentenriola 796
ſententiolis *flere* 972
ſenrina *reipublicæ* 734
ſentio *ſæpe idem valet quod ſcio* 880
ſentire *judicio aliquid* 982. *virtutes* 118
ſeparare *aliquid ab aliquo* 963. *quid ab aliquo* 51
ſepararim *debere* 636
ſeparatio *nominum* 811
ſepararum 61
ſeponere *aliquid* 586
Septemtriones 740
ſeptimus *caſus* 49
ſequens 743
ſequi 553. 657. 662. *affectus* 934. *aliquem* 63. *aliquid* 768. 833. 892 *animi motum* 935. *animum* 1084 *caſum* 579. *ducem* 72. *errorem* 42. *heredem* 644 *imaginem* 388. *inſtitutum ordinem* 65. *legem* 58. *litus* 1095. *oratorem* 737. *ordinem* 580. 930. *præcepta* 522. *rationes* 24. *ſectas* 217. *viam mediam* 762
Serani 49
Serapio *qui* 545
ſeria *vituperatio* 538
ſerica *toga* 1097
ſeries 51. 676. *rei acta* 583
ſerio *diſcere* 24
ſeriorum *diviſio* 566
ſerium 531. *dictum* 565
ſermo *fortuitus* 952 *Græcus* 874. *numeroſus* 750. *primum auribus accipitur* 879. *purus & dilucidus* 672. *quibus conſtet* 71. *Romanus* 517. *tumultuarius* 952
ſermocinatio 776
ſermoni *proximũ* 853. *ſimile* 870
ſermonis *copia* 951. *genus humile* 961. *percuſſio* 1022
ſero 542
ſervare *alicujus perſonam* 191. *aliquid operi* 729. *civitatem* 640. *fidem* 948. *judicum pudorem* 979. *legem* 892. *morem* 30 *pondus* 958. *tenorem* 951. *vim ſuam* 35
ſervile *eſt cadi* 36
ſervilis *geſtus* 1017
ſervire 579. *conſuetudini* 79. *metro* 97. *ſenſibus* 1096. *ſervitutem* 620

ſer-

ſervitus 618
ſerum *tempus* 1052
ſervus *quis* 620. 621
ſeſcuplex 843
ſeſcuplum 843
ſeſtertii *nummi* 640
ſevera *compoſitio* 849. *diſciplina* 25. *judicia* 920
ſeveritas 534. *fori* 737
ſeverum 851. *genus* 921. *judicium* 349
ſeverus *juvenis* 1014. *vultus* 1035
ſexagenarius 553
Sextus *Annalis* 557 *caſus* 49
ſexus *diverſi* 817
ſi 597. *qua utilitas* 491 *quidem* 515. 548 *ſtudere poſſum* 492
ſibe, *pro ſibi* 90
ſibi *ambiguum eſt* 650
ſibilus 739
ſic *meritus* 591
ſicarii *qui* 880
ſicci *oculi* 523
ſiccum *propoſitum dicendi* 968
Sicilia 555. *dicta Triquetra* 79
Siciliæ *deſcriptio* 1036
ſidens *cymba* 1095
ſigna *corporis* 1012
ſignare *aliquid* 521. 845. *locum* 46. *proprie res* 1089
ſignatæ *animo ſedes* 987
ſignator 505. 611
ſignificans *deſcriptio* 779. *orator* 1090
ſignificanter 520. 818. *dicere* 92. 972. *indicare* 1099. *narrare* 892
ſignificantia *verba* 327. 960
ſignificare *imitatione aliquid* 1017
ſignificatio *verborum* 879
ſignorum *ortus & occaſus* 38
ſignum *ingenii* 33
ſilentium *noctis* 916
ſimile 646
ſimilia *inter ſe* 812
ſimilis *verbis pronuntiatio* 1038
ſimilitudinis *amator* 1087
ſimilitudo 547. 704. 705. 706. 720. 746. *imago rei* 706. *libera* 706
ſimplex *candor* 13. *color* 832. 1085. *differentia* 843. *in docendo* 131. *judicium* 939. *loquendi genus* 800. *modus* 769. *natura* 515. *ſonus* 1036. *vox* 1011. *uſus* 533
ſimplices *manus* 761. *voces* 69
ſimplicia 51
ſimulacris *ſignificari* 989
ſimulare *aliquid* 773. *conatum* 1034
ſimulata *fuga* 172
ſimulatio 520. 775. *quid* 557. 559
ſincera *gratia* 896
ſine *controverſia* 62. *reprehenſione dici* 55
ſingularis *numerus* 62
ſingulariter 56
ſinguli *anni* 18
ſingulis *præſentibus* 32
ſingultantium *modo* 952
ſingula *verba* 667
ſiniſtræ *imagines* 1012
ſinuoſa *hiſtoria* 137
ſinus 587
ſiparium 552
Siſenna 692
ſitire 731
ſitis *audiendi* 532

ſitu *ſqualere* 886
ſitum *ducere* 29
σκοτίζειν 676
ſobrius 672
ſocia *civitas* 274
ſocietas *generalis* 755
ſocordia *parentum* 25
Socratici 903
Sol *quantus* 597. 623
ſolea 671
ſolemnis *dies* 504
ſolida *eloquentia* 877
Solis *pulvinar* 87
ſolitaria *vita* 29
Solitaurilia *unde dicta* 70
ſolitudo 588 *parentum* 505
ſollertia *mentis* 12
ſollicita *parentis diligentia* 491
ſollicitare *aliquem* 495
ſollicitari *ad aliquid* 900. *aliqua re* 1033
ſollicitior 590
ſollicitudo 693. 1034. *rerum* 663
ſollicitum *propoſitum dicendi* 968
ſollicitus *de fide* 977. *de opinione alicujus* 957
ſolœciſmi *per genera, modos per ſonas & tempora* 62
ſolœciſmus 51. 60. 80. *an in verbis* 61 *fit per numeros & genera* 55. *per quas ſpecies accidat* 61
ſolvere *affectus* 526 *alimenta* 583 *aliquid* 832. *ambiguitatem* 610. *amphiboliam* 649 *animos* 1008. *argumenta* 793. *contradictiones* 589. *e portu* 442. *infantiam deliciis* 26. *ſanctitatem* 1010. *verſum* 844. *verſus* 99. *vincta* 874. *vires* 831
ſolvi *oſcitatione* 997
ſoluta *corpore anima* 483. *oratio* 834 853. *toga* 1032
ſolutæ *leges* 981. *res* 1033
ſoluti 27. *pedes* 834
ſolutio 813
ſolutum 832. *carmen* 886. *& delicatum* 1032
ſolutus *luxu* 278. *verſus* 97
ſomnia *vigilantium* 524
ſonans *anhelitus* 1009
ſonantia *verba* 878
ſonat *vox* 1011
ſoni *literarum* 40. *organorum* 831
ſono *eodem agi* 970
ſonus 52
ſopita *ſocordia* 25
ſorbere *ſpiritum* 1009
ſordere 665
ſordes 553
ſordida *verba* 879
ſordidum 669
Sotadei 95. 857
ſpargere *aliquem humore* 1009. *aliquid* 789. *in aliquem crimen* 791 *ſemina* 34. *ſuſpiciones* 599. *tela* 364
ſparguntur *articuli in alias partes orationis* 46
ſpartum 669
Spathale 723. 724
ſpatia *Academiæ* 1062. *ſermonis* 1000
ſpatioſa *vox* 871
ſpatium *ſenectutis* 1109
ſpeciem *habere* 906
ſpecies *alicujus rei* 1104. *artium* 1088. *Helenæ* 716. *intueri* 1087.

1087. *juris* 583. *libertatis* 1083. *litera* 41. *ſequitur genus* 595
ſpecioſe *dictum* 832
ſpecioſi *loci* 589
ſpecioſiſſime 831
ſpecioſius *ſtyli genus* 593
ſpecioſum 51. 681. *dicendi genus* 919. *naturâ* 974
ſpecioſus *homo* 717
ſpectare *ad alienos* 499. *ad aliquem* 1029. *ad aliquid* 1098. *aliquem* 1014. *aliquid* 879. 954. *decorum* 1039. *idem* 589. *naturam* 518
ſpectator *alicujus rei* 945
ſperare *dolorem* 670. *gratiam ingenii* 6
ſpes *eſt in arduo* 103. *inanis* 524. *recordationis* 949. *ſenectutis* 492. *ſuperiorum* 32
Sphinx *anea* 563
ſpiculum 990
Spinther *Lentulus* 544
ſpirare *dulcius* 1092
Spiridion 511
ſpiritum *ducere ex aliqua re* 94
ſpiritus 676. 683. *brevis* 1000. *fert* 952. *immixtus partibus omnibus* 614. *longus* 1000. *operis* 517. *poeticus* 708
ſplendidus *cultus* 1030
ſpoliare *templa* 501
ſpoliari *incendio* 204
ſpondæus 844. 854. 856. 860
ſponſio 637
ſqualent *arma ſitu* 886
ſqualidus 508
ſtabilia *probare* 865
ſtabilis 855. 860. 862. 864
ſtare *auxilio* 229. *contra aliquem* 975. *in acie* 604. *in aliqua re* 1049. *intra initium* 924. *jurejurando* 376. *ordine* 579. *verbis* 592
ſtari *ſcripto* 640
ſtat *acies* 573. *civitas* 981. *oratio* 754. *profectus* 34
ſtatu *periclitari* 510
ſtatua 579 *aurea* 649
ſtatuere *leges vitæ* 8
ſtatus 62 582 594. *civitatis* 504. *conjecturalis variis nominibus dicitur* 757. *de ſubſtantia* 757. *ex ſcripto & voluntate* 638. *facti* 757 *inficialis* 757. *pedum* 1026. *plani & voluntatis* 639. *præſcriptionis* 637. *quantitatis* 627. *ratiocinativus* 645. *ſcripti & voluntatis* 641. *qui ſcripti ſunt* 627. *ſubſtantia* 757
ſtella *unde dicta* 80
ſtercus *curiæ* 734
ſteriles *terræ* 12
ſterilitas *agrorum* 725
ſtigma 627
ſtillicidium 683
ſtimulos *addere ad dicendum* 954
ſtipulatio 638
ſtlites 44
ſtlotum 44
ϛοιχεῖα *quæ* 224
Stoici 904. 1063
ſtomachi *boni eſſe* 560
ſtomacho *plus quam conſilio dare* 918
ſtomachus 567
ſtrangulare *fata* 664. *vocem* 1001
ſtrangulat *ſinus* 1030
ſtrata 987
ſtratum *jacere* 509

ſtrenuus *in aliqua re* 1066
ſtrepit *convivium* 27
ſtrepitus *digitorum* 847
ſtrictus *auctor* 902
ſtructura 727. *lapidum* 750. *ſaxorum* 836
ſtruere 70. *orationem* 652
ſtudere *famæ* 254. *in aliquid* 923. 1073. *literis* 121. *medicinæ* 600
ſtudia *dicendi* 31. *ſecreta* 1072
ſtudiorum *ætas* 950. *fructus* 949. *genus* 936
ſtudioſa *diſputatio* 977
ſtudioſum *ſui quem habere* 1085
ſtudioſus *alicujus rei* 79. 434. 785. 833. 1048. *honeſti* 902. *juvenis* 938. 1114
ſtudium 654. *coactum* 496. *conſtat diſcendi voluntate* 35 *imitandi* 33. *loquendi* 570. 864
ſtultitia 529. 753
ſtupens *vultus* 1035
ſtuprator 635
ſtylus *multus* 877
ſuaſoria 623
ſuaviloquens 1003
ſuavis *accentus* 1093. *appellatio literarum* 1004
ſuavitas 60. *orationis* 1033. *oris* 496. 1000
ſub *conatu* 570. *mœnibus* 521. *nomine* 603. *oculos venire* 597. *pacto abolitionis* 795 *perſona* 507
ſubabſurdum 69. 533. 563
ſubaſſentientes *humeri* 1020
ſubcœnare 559
ſubdere *faces* 31
ſubdititii *libri* 38
ſubducere *ſe* 663. *tunicam* 1031
ſubeſſe 544. *alicui* 924
ſubeunt *perſonæ* 987
ſubjacere *alicui rei* 626. 708
ſubjectio 827
ſubjectum 737
ſubjectus *in omnia* 585
ſubjicere 57. 613. *aliquid alicui* 838. *aliquid pro aliqua re* 553. *oculis* 538. 707. *ornatui apte dicere* 50. *periculo* 593. *ſibi aliquid* 1033. *ſub oculos* 735. *teſtamentum* 788. *vocabulum nomini* 46. 47
ſubinde 666. 980
ſubire *aliquem artibus* 362. *animum* 32. *cenſuram* 1082. *incommoda* 428. *onus* 512. *partes* 506. *perſonam* 899. *pœnam* 608. *ut paſſi, affectus* 973
ſubita *agendi neceſſitas* 955. *indignatio* 1021. *mors* 600 *neceſſitas* 950
ſubiti *caſus* 930
ſubitum *ſilentium* 1070
ſubitus 524. *impulſus* 1016
ſubjungere *aliquid* 951. *aliquid alicui* 835. 838. *aliquid rei* 959. *ſermonem* 649
ſubjungi *alicui* 63
ſublatio 847. *judicii* 595
ſublime 51. 521. 682. 684. *dicendi genus* 960
ſublimis *actio* 1033. *animus* 935. *orator* 919. *ſpiritus* 941
ſublimitas 679. 732. *carminis* 94. *corporis* 1070
ſublimius *dicere* 869
ſubminiſtrari *alicui* 1065
ſubmittere 685. *aliquid alicui* 520. *ſe* 593
ſubmiſſe 576

ſubnectere 652
ſubſidere *ſilentio* 1002
ſubſiſtere *circa ima* 10
ſubſtantia *rhetorica* 10
ſubſtituere 627
ſubſtitutus *heres* 640
ſubſtructio *inſana* 743
ſubſultare 842
ſubſultat *ſermo* 1006
ſubſurda *vox* 1004
ſubterfugi 70
ſubtile 539
ſubtilis *argumentatio* 149. *auctor* 902. *praeceptor* 48
ſubtilitas 85
ſubtiliter 595. *contemnere* 1063
ſubtrahere 676. *aliquid* 816. *judicium* 565. *ſe* 635. *ſe oneri* 1084
ſubvertere 638. 643
ſubverti 829
ſuccedere *alicui* 63. *in aliquid* 908. *in locum* 506. *in locum precum* 577
ſuccedit *minus* 70
ſuccinctus *ſcientia* 1069
ſuccurrere *alicui* 865. 950
ſuccurrit *cura* 1032
ſuccus *ingenii* 11. *jucundus* 886. *terra* 681
ſudare 683
ſudarium *candidum* 546
ſudata *veſtis* 1002
ſudes 670
ſudor *ambitioſus* 569. *circa aliquam rem* 377. *orantis* 32
Suffenas 68
ſufferre *aliquid de aliquo loco* 358
ſufficere *abſolutioni* 632. *ad aliquid* 898. *alicui rei* 817. 893. 920. *cauſſa* 1083
ſufficit *ſolatio* 495
ſuffocata *vox* 1008
ſuffragatur *vox* 1005
ſuffragatur *cogitatio* 1025
ſuffugium 790
ſuffuſus *voluptate* 1015
ſulcus *iners* 732
ſulfur 77
ſullaturit 690. 740
Sulpitiana *ſeditio* 553
ſumere *alicujus animum* 130. *aliquid in manus* 882. *contradictionem* 1036. *exordium* 849. *impetum* 931. *impetus* 1056. *in argumentum* 606. *in manus* 894. *judicis animum* 791. *materiam* 574. *quid ex aliquo* 54. *verba ex medio* 385. *verborum copiam* 922
ſumma 522. *cauſſarum* 515. *eloquentia* 31. *ingenia* 919. *manus* 912. *paupertas* 1094. *quaeſtio* 586. *rei* 6. *ſcientia* 656. *ſenectus* 1112. *totius* 628. *virtus* 1048. *vox* 1006
ſummae *res* 885
ſummam *manum imponere* 6
ſummatim *attingere* 890
ſummi *auctores* 73. 77. 83. *clamores* 1072. 1077 *digiti* 1026. *homines* 884 *oratores* 836. 961. *viri* 72
ſummiſſa *adulatio* 968. *cauſſa* 1033. *vox* 1012. 1039
ſummiſſi *ſumus in proœmiis* 872
ſummiſſum *murmur* 1007
ſummiſſus *latus clavus* 1030
ſummittere 999 *orationem* 971. *ſe ad aliquid* 135. *vocem* 1006
ſummitti 631. *ad aliquid* 1102
ſummo *poni* 582

ſum-

ſummovere *familia* 38
ſummum *alicujus rei* 185. *ſolum* 34. 958
ſummus *artifex* 828. *liber* 874. *orator* 1091. *ſua ætatis philoſophus* 20
ſumta *libertas* 1064
ſupellex *verborum* 665
ſuper *ſcriptum* 644
ſuperare *aliquem ſublimitate* 1091
ſuperavit *auctoritatem conſuetudo* 69
ſuperbum *dictum* 969. *nomen* 1059
ſuperbus *motu* 1015
ſupercilia *demittuntur ratione annuendi* 1016
ſuperfluere 677. 1089
ſuperfluit *ſermo* 952
ſuperfui 70
ſuperfuſa *humoris copia* 31
ſupergredi *laudem* 495
ſuperjectio *ementiens* 751
ſuperimpoſita *manus* 21
ſuperior *locus* 30. *ſucceſſu* 31. *tempore* 687
ſuperlatio *veritatis* 769
ſuperlationes 63
ſuperlatum 694
ſuperponere *aliquid* 836
ſuperſtes *ad pœnas* 497. *meorum* 493
ſuperſtites *liberi* 492
ſuperſtitio 700
ſuperſtitioſe *cogitata* 948. *fieri* 17
ſuperſtitioſus 520. *vir* 1089
ſuperſtruere *quid fundamentis* 39
ſupervacua *adjectio* 812. *litera* 1093. *prooemia* 1099
ſupervacuum 47
ſupervacuus *labor* 132
ſupervenire 835
ſupina *cervix* 1016. *compoſitio* 871
ſupinata *manus* 1024
ſupine *jurare* 926
ſupinitas *odioſa* 1025
ſupinum *ſtare* 1039
ſupinus *movet me* 997
ſupplicare *poſito genu* 831. *pro capite* 506
ſupplicia *verberum* 970
ſupplicio *affici* 819
ſupplicium 819
ſupploſio *pedis* 957. *pedum* 1026
ſupra *Jovem* 508. *modum* 572. 807. *ſe cubaſſe* 677. *verum* 776. *verum addere aliquid* 1087
ſupradicta 50. 515
ſupradictum 503
ſupraponi 712
ſuprema 496. *judicia* 559
ſurdum *eſſe* 1092
ſurgere 680. *in altum* 681
ſurrepere *animo alicujus* 365
ſurripere 638. *pecuniam* 319. *pecuniam de templo* 619
ſus 742
ſuſcepta *iis* 1075
ſuſcipere *aliquid* 1054. 1071. *bello cicatrices* 505. *cauſſam* 967. 978. 1081. *cauſſas* 11. 1073. *inimicitias* 505. *labores* 507. *litem* 335. *moleſtias* 133. *officium* 20. *onus* 5. 926. *partem* 611. *perſonam alicujus* 143. *reum* 978
ſuſcipi 851
ſuſpecta *facilitas* 931

ſuſpectum *eſſe* 561
ſuſpectus *alicui* 784
ſuſpendere *judicum animos* 774
ſe pedem ſummis digitis 1026. *ſe* 558. 622. *ſermonem* 1005. *ſpiritum* 93
ſuſpenſus *ſpe* 949
ſuſpicio *alicujus rei* 873
ſuſpicor 801
ſuſtentare *aliquem* 1042
ſuſtentatiu *duplex* 774
ſuſtinere *aliquid* 895. 1082. *mala* 716. *nervis* 1009. *ſermonem* 1005. *ſpiritum* 851. *turbam* 29. *utrimque* 26. *mutuo auxilio* 451
ſuum 671. *cujuſque* 653
Sybaritæ 271
ſyllaba *brevis* 650. *producta* 650
συλλογισμὸς 615. 797
ſyllogiſmus 651. *quid* 644. 645
σύμβολον 78
συναθροισμὸς 718
συναίρεσις 56
συναλοιφὴ 56. 839
ſynalœphe 863
σύνδεσμος 46
συνεκδοχὴ 756
ſynecdoche *quid* 815
συνεζευγμένον 817
συνοικείωσις *qua* 817
σύντομον *quid* 329
ſyntoni 873
συνωνυμία 683

T

Tabernaculum 646. 958
tabulæ 559. 654
tacens *opus* 1012
tacere *de aliqua re* 65. *verba apud aliquem* 1063
tacita *dedignatio* 32. *exprobratio* 520. *verecundia* 881
tacitæ *cogitationes* 987
tacire *ediſcere* 991
tædium *evitare* 886. *laborum* 37
1067. *lucis* 625. 722
talio 513
talos *projicere* 494
tam *puellaris* 649
tamen 516
tantum 495. *non*
tantumdem *valere* 51. *virium* 518
ταπείνωσις 697
tarda *compoſitio* 871. *ingenia* 124
tardari *verecundia* 34
tardata *velocitas* 951
tardior *pronuntiatio* 955. *ſtylus* 22
tardiora *ingenia* 994
tarditas *dicendi* 842. *ingenii* 12
tarditatis *cura* 1083
tardum *auxilium* 940. *eſſe ad aliquid* 990. *ingenium* 33
tardus 558. *ſtylus* 930
Tarentini *juvenes* 519
Tarentum 645
Tarraconenſes 554
tau 688
taurus *quid* 674
ταυτολογία 698
tectæ *manus* 761
tectum 735
tegere *aliquid* 789
tegmina *pellium* 830
τεκμήρια *qua* 391
temerarius 604. *honor* 7

temere *congerere* 934. *dictum* 1072. *nocens reus* 978
temperare *aliquid aliqua re* 967. *vires* 31
temperata *actio* 1041. *vox* 1035
temperatus *ſanguis* 1016
tempeſtas *comitiorum* 708. *fluctuum* 745
tempeſtatibus *auferri* 956
tempora 603. 608. *tria conjectura* 596. *infelicitatis* 924
temporale 518
temporarius *motus* 404
tempotibus *uti* 1040
temporis *motûs* 940. *munera* 948
tempus *adoleſcentiæ* 1109. *conjunctum* 609. *inſequens* 609. *ſecundum* 609
temulentus *ſopor* 349
tenaciſſima *memoria* 18
tenaciſſimus *alicujus rei* 53
tenax *propoſiti* 981
tendere *ad aliquem* 1029 *ad aliquid* 585. 919. 1061. 1067. *ad ſumma* 10. *aliquo* 811. *collum* 1016. *in aliquid* 1063. *in aliquid mente* 1052. *in diverſum* 120. *nervos retro* 931. *ſinum* 1095. *ſupplices manus ad genua* 512. *vultum* 1035
tenebræ *ac ſolitudo* 27. *orationis* 678
tenera *corpora* 20. *translatio* 1036. *voluptas* 837. *vox* 1001
tenere *adverſarium* 574. *aliquid* 990 *cauſſam* 787. *cibum* 837. *formam* 1088. *modum* 896. 1076. *nomen* 751. 843. *propoſitum* 572. *rem* 869. *ſe* 791. *ſomnum* 1034
teneriores *anni* 130
tenet *conſuetudo* 719. *pudor* 1042
tenor *acutus* 58
tenores *ab antiquis* tonores *dicti* 57
tenſa *vox* 1006
tenſi *digiti* 1020
tentare *aliquid* 1043. *cum infinitivo* 595. *eventum* 555. *ſe* 992. *venas* 1017
tenuare *vocem* 1016
tenue *ad dicendum negotium* 1081. *diſcrimen* 51. *ingenium* 927. 1076. *præmium* 678. *textum* 833
tenues *aqua* 1001. *cauſſa* 982
tenuis *aqua* 1059. *ars* 39. *limes* 756 *orator* 1090. 1091. *ſermo* 684. *vena* 555. *venula* 1091. *vox* 1004. 1006
tenuitas 1060. *rerum* 40. 928. 1094
tepere 512
teres *vox* 1012
tergere *frontem* 546. *nares* 1025
terminare *ingenium* 1062
terminari *ſyllaba aliqua* 68. 73
terra *effoſſa altius fecundior eſt* 929
terræ *fides* 1091
terrenum *corpus* 1061
terrere 533
terſum *judicium* 1090
terſus *atque elegans auctor* 908
tertius *ab extremo* 59
teſta 671
teſtamenta 635
teſtamentum 638
teſtandum *eſt* 11
teſtari 493. 640. 1038
teſtatum 663
teſtes *argentariorum tabulæ* 988

teſti-

teſtimonium *ab aliquo petere* 892. *induſtria reddere* 981
τεζάσημον 845
tetraſtichon *carmen* 561
textum *tenue dicendi* 833
rexrus 748
rheatrum *majus* 28
Thebæ 1037
rheca 546
Thelamo 67
thema 611. 792
θέματα 581
Themiſtocles 794
Therſites 969
theſaurus *eloquentiæ* 983
θέσις *quid* 231
theſis *ſimplex* 652
Tbraſybulus 636
Thraſymachus 856
Thuſcanicæ *ſtatuæ* 1085. 1087
tibicina 647
Tibur 540
timentes *fauces* 1001
timide *loqui* 1020
timidiſſime *dicere aliquid* 978
Timotheus 133
Tinca *Placentinus* 54
tincta *lana* 1104
tinniens *litera N.* 1093
Tityus 552
togatus 913
tolerabile *eſt* 965
tolerabilis *ſecuritas* 134
tolerare *tempora* 567
tollere *litem* 609. *ſe ad ſpem* 31
tollitur lis 794
tondemus 84
τόνυς *Græci dicunt tenores* 57
tonſa *myrtus* 580
τοπογραφία 779
tori *athletarum* 887
tormenra 373. 791
rorquere 603. *motus* 1018. *vultum* 935
rorqueri *aliqua re* 1046
torquis *aureus* 555
rorrens *verborum* 95
tortus *exſpectatione* 504
torvus *motu* 1015. *vultus* 1035
roti *ordines* 981
rrachali *ſonus* 1088
rrachalus 554
rractabilis *vox* 1006
rractanda *eſt quæſtio* 24
tractare 584. *aliquem molli articulo* 976. *aliquid* 79. 762. 864. *aliquid & de aliqua re* 834. *aliquid probatione* 1056. *de aliqua re* 51. *diſcentis animum* 34. *elementa* 10. *ingenia* 31. *motus* 578 *propria philoſophiæ* 9. *verba* 961
tractari *in utramque partem* 231. *per affectus* 1101
tractario *mala* 613. 626
tractationis *malæ actiones quæ* 631
tractatus 617. 629. 641. *æquitatis* 418
tractus 690. *corporis* 928. *elocutionum* 348
tradere 651. 652. *aliquid* 927. *aliquid alicui* 961. *aliquid arte* 925. *aliquid epiſtolis* 14. *aliquid literis* 5. *aliquid poſteris* 1100 *artes* 881. *cui elementa literarum* 20. *de aliqua re* 58. *elocutioni* 983. *in poſteros* 923. *magiſtris pueros* 1,0. *memoriæ* 882. *memoriæ aliquid* 829. *opi-*

nionem 216. *præcepta* 39. *præcepta ſapientiæ* 10. *quærenti* 1107. *quem publicis præceptoribus* 24. *quid ſcripto* 56. *ſcientiam* 126. *viam* 579. *victoriam* 590
tradi *arte* 575. *inter præcepta* 819
traditio *diſciplinæ* 1011
traditum *antiquitus* 517
traduci *ad aliquid* 1074
traductio 820
tragici 737. 740
tragicum 687
tragicus 815
tragœdia *ingreditur ſocco* 927. *Thyeſtes* 65
tragœdiæ *ſcriptores* 912
trahere *aliquem* 1110. *aliquem ad ſe* 936. *aliquem vi* 487. *aliquid a nominibus* 544 *aliquid ex aliquo* 903. *aliquid ex vi rerum* 544. *argumentum ex aliqua re* 374. *colorem* 1096. *dicendi materiam* 460. *in diverſum* 196. *nomen ex aliquo* 904. *ſpiritum* 1009. *ſuccum* 681. *verba de verbis* 834. *vocem* 1037. *utrimque* 648
trahi *aliqua re* 1099. *contra rationem* 340. *in diverſum* 605
trajectio 675. 769
trajicere *in alium* 769. *verba* 837
trans *hominem pœna* 137
tranſactum *eſt cum materia* 590
tranſcendere *ad leviora* 585
tranſcurrere *aliquid* 825. 942
transferre *ad utilitatem* 524. *aliqua* 1040. *aliquid* 22. *aliquid ex aliquo ſermone* 181. *aliquid ex Græco in Latinum* 72. *aliquid in aliquo loco* 945. *cogitationem* 1084. *crimen* 554. *ex Græco* 804. *nomen* 731. *partem* 579
transferri 546. *Latine* 624. 625
transfigurare 515
transformari *ad aliquid* 32
tranſgreſſio 836. *verbi* 749
tranſibit *in ſyllabas cura* 46
tranſibitur *locus* 141
tranſigere *pœna levi* 608
tranſire *ad diſertum* 592. *alio* 783 *aliquem* 1050. 1111. *aliquid* 556. 579. 938. *aliquid inhonoratum* 65. *digitum* 1031. *in aliam perſonam* 1079. *in aliquid* 50. 1003. *mari* 1109
tranſiri 837
tranſitus 636. *an ſit ſchema* 784. *venuſti* 784. *verſuum* 952
translata 51. *verba* 71. 961
translatio 46. 627. 659. 671. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 741. 747. 827. *audax* 732. *deformis* 734 *temporum* 779. *verborum* 649
translationes 919
translatum 693
translatus *annulus* 990
translucidum 663
tranſmarina *peregrinatio* 622
tranſmutatio 52
tranſmutatione *fit ſolœciſmus* 62
tranſumtio 741
tranſtulit *quatuor libros in unum ſuum* 797
tranſverſum *brachium* 1019. *judicem ferre* 916. *telum* 832
tre, *barbariſmus* 55
tremula *vox* 1018

tremulus *ſpiritus* 1009
trepidare 828
trepidationis *vitia* 1025
trepondo *ab omnibus dictum eſt* 55
tribrachys 855
tribuere *aliquid alicui* 1050. *ſibi nimium* 29. *veniam* 628
tribunale 75
tribunus *plebis humillimus* 963
tricola 822
trimeter *verſus* 852
Triquetra *dicta Sicilia* 79
triſtes *litera* 1092
triſtior *judex* 536
triſtis *æmulator* 926. *auſteritas* 130. *cauſſa* 1033. *Niobe* 1014. *res* 1024. *ſemperque demiſſus puer* 35. *ſtridor* 839
triſtitia *oſtenditur deductis ſuperciliis* 1016
triſtitiæ *vultus* 973
trita *via* 77
trivialis *ſcientia* 49
triumphalis *vir* 969
triumpi 57
triumviralis *proſcriptio* 1088
trochæus 855. 856
Troja 521
Troilus 648
tropi 718 948. *definitio* 756. *qui & unde* 755. *ſunt virtutes* 836
τρόπος *quid* 411
tropus 550. 751. *quid & quotuplex* 729
truculentiſſime 512
truculentus *Hercules* 1014
trunca *actio* 1017
Tubero 718
tuburchinabundus 83
tueri *aliquem* 788. 965. 1050. *aliquid* 73. *diverſas opiniones* 657. *linguam* 17. *ſe vita* 375
tum *maxime* 508
tumeſcere 29
tumida *gens* 1089
tumidior *orator* 1088
tumidius *eſt* 967
tumidum 684. 700
tumor *ſpondais atque jambis maxime continetur* 872
tumultuari 579
tumultuarium *opus* 623
tumultus *quid & unde* 620
tumulus 622. *hoſtilis* 521
turba *hominum* 24. *verborum* 676
turbare 572. *aliquem* 49. *aliquid* 832. *comas* 1032. *exercitus* 579
turbari *omnibus modis* 1078. *ſenſibus* 951
turbata *cera* 1079
turbatur *ordo tranſmutatione* 62
turbidæ *cogitationes* 832
turbidus 573. *torrens* 1090
turdus 671
turgeſcere *timore* 1104
turgeſcit *ætas* 1003
turpe *ducere cedere pari* 30
turpia *facta* 24
turpis 40. *præceptor* 25
turpiter 556. *facere* 964
turpitudo 528. 697
tuta *brevitas* 1089
tutela *cinerum* 647
tutelæ *judicium* 633
tutior *audacia* 1043. *converſatio* 25
tutiſſima *via per medium* 1106
Tydides 739
tympana *eloquentiæ* 458

Tyndaridæ 986
tyrannicida 610. 614. 641
tyrannicidium 615
tyrannis *affectata* 611

V

U & S *literis finita feminina, numquam genitivo caſu in* ris *terminantur* 74
U *pro* O *poſitum* 90
vacans *locus* 735. *tempus* 859
vacantes *ſpectare, de marito virgines concupiſcente* 491
vacare *alicui* 27. *alicui rei* 864. *cura* 18. *auris* 937
vacillare *ex vino* 703. 1036
vacillatio 1027
vacua *cauſſarum implere* 1082. *manus* 994
vacuæ *aures* 886. *tabella* 938
vaga *gens* 221. *multitudo* 187
valent *oculi in vultu* 1015
valere 595. *ad aliquid* 568. 761. 762. 831. 876. 1066. *aliqua re* 1064. 1108. *apud aliquem* 523. *arte* 95. *curſu* 790. *idem* 880. *in aliqua re* 544. 828. *in aliquid* 785. *in animis* 1012. *ingenio* 95. *pondere* 1094. *pro aliqua re* 739. *turba* 339. 362
Valerii, *primo Valeſii dicti* 43
valet *hoc eo* 29
valetudo 496. 600. *commodior* 553
validæ *ſententiæ* 895
valide *peccare* 932
validiſſima *forma* 1086
validius 495
validus *ingenio* 895. 1095
vana *dicendi gloria* 1089. *ſpes* 1075. *vox* 1004
vanitas 669
vanum 582
vanus *labor* 1110
vapos 43
vapulare *ab aliquo* 771
vapulor 801
Varenus 513. 606
varia *ratio* 928
variæ *manus* 1040
variare *aliquid* 770 *figuris* 500. *geſtus* 942. *orationem* 775. *ſermonem* 735
variatæ *figura* 865
variatus 682
varicare 1026
varietas *cauſſarum* 950. *opinionum* 890. *pronuntiandi* 1008. *in proſopopœja* 970. *rerum* 1103
varietate *ſignari* 987
Varii *Thyeſtes* 912
varium *propoſitum* 1083
varius *& multiplex ornatus* 960
vaſcula *oris anguſti* 31
vaſculum 653
Vatinii *mors* 551. 557
Vatinius 546
uberes *olea* 680
uberius *ſolum* 1091
ubertas *beatiſſima immortalis ingenii* 926. *verborum* 880
Ucalegon 737
vecta *ventis navis* 950
vehemens *curſus* 830. *& poeticum ingenium* 906. *homo* 1039. *probatio* 770. *ſenſus* 820. 837. *vox* 1032
vehementer 57
vehementiſſima *vis* 832
vehere *lanas Tarento* 645

Vejo-

Vejove *pro* Vejovi 45
vel 493. 526. *plurimum* 568. *ultro* 592
velare *caput* 513. *varices* 1031
velli 84
vellicari 511
velociſſima *navigatio* 1062
velociter 708. *ſcribere* 21
velox *brevitas* 541. *ingenium* 569. *ſtilus* 934
velut *apice uti* 41
vena *ingenii* 515
vendere *operam* 1075
venditare *operam* 1074
veneficium 614
veneficus 797
venerabilis *vir* 1048
veneres *dicendi* 902
venia *dignus* 54
veniam *dare labori* 999
venire 543. 737. *ad argumenta* 1032. *ad judicem* 227. *ad locos* 1032. *in aliquid* 822. *in controverſiam* 249. *in deliberationem* 208. *in dubium* 72. 596. *in judicia* 1072. *in judicium* 208. 944. *in laudem* 207. *in manus* 1098. *in quæſtionem* 484. *ſub oculos* 394
ventilatorum *miracula* 952
ventoſus *dies* 1002
ventum *eſt* 514
ventura *feritas* 99
Venus 531. 737. *armata apud Lacedæmonios* 143. *cur in genitivo* Veneris 74
venuſte 528
venuſtiſſime *fingere* 539
venuſtum *quid* 531
venuſtus *tranſitus* 784
vera *convicia* 1082. *fides* 1109. *gloria* 910. *materia* 925. *ſpecies* 681 *virtus* 1081. *vis* 924
veræ *ſyllabæ* 56
verba 609. 610. *deſunt mihi* 953. *exquiſita* 968. *in labris naſcentia* 930. *unde dicta* 80
verbo *multa accidunt* 62
verboſe *exponere* 295
verboſi *loci* 145
verbum *aſperum* 683. *fictum* 686. *humile* 684. *inane* 676. *medium* 742. *nativum* 692. *planum* 678 *proprium* 686. *ſordidum* 684. *tranſlatum* 686. *vitioſum* 700. *vocale* 683
vere *dicere aliquid* 974
verecundia *alicujus* 548. *nota* 537
verecundiæ *motus* 1014
verecundum 594
vereri *aliquid* 762. 789
veri *conſcientia* 964
veriloquium 78
veritas *morum* 523
verrere 544
Verres 544 563. 569. 632. 634, 575. 702. 711. 742. *C. Verres* 748
verruca *ſaxea* 697. 734
verſare *numeros* 931. *per aliquid* 1039 *ſententias* 943
verſari 559. 682. *circa aliquid* 521. *in adminiſtratione reip.* 8. *in aliqua re* 192. *in cauſſa* 581. *in conſiliis* 8. *in medullis litium* 129 *in re aliqua* 888. *legibus* 612. *per aliquid* 1039
verſicolor 663. *veſtis* 887
verſiculi 845
verſificare 873
verſificatio 777. 865
ver-

verſificator 906
verſus *trimetri* 913
verſus *in terram* 1019
verſuum *millia* 588
vertere 517. 607. *aliquid* 735. *carmen in adverſarium* 602. *formas* 730. *Græca in Latinum* 940. *in contrarium* 292. *in ſe aures* 818. *latus* 635. *manum* 1020. *momenta rerum* 529. *ſenſum* 759. *verba* 1105. *vitia in bonum* 14
vertex *quid* 671
verti *diſcrimen* 510
verum *diſcrimen* 1072. 1110. *negotium* 787
verus *profectus* 21
veſperug 87
veſtibulum *artis* 52
veſtigia *amoris* 974
veſtigium *facere* 851
veſtire 663. *crura* 1031
veſtiri *ex aliqua re* 189
vetera *verba* 961
veteres *libri* 57
vetus *ætas* 1054. *comœdia* 903. *conſuetudo* 1008. *lex* 58. *ſermo, quid* 83
vetuſtas 1085
vetuſtate *conſtat ſermo* 71. *excuſantur vitia* 51
via *docendi* 652. *expedita* 657. *in materias* 579
viam *tradere* 579
vibrantes *ſententiæ* 895. 1080
vibrare *digitos* 1025
vice *periclitantium* 325
vicena 638
vicinia 738. 818
vicinitate *virtutum excuſantur vitia* 51
victoria 568
victoriatus 555
video *ſæpe idem valet quod ſcio* 880
videre 662
videri *ab aliquo loco* 1043. *per quietem* 1046. *per ſe* 522
vigere 579
vigilandæ *noctes* 1002
vigilare 579
vigilia 600
vilis *contemtuſque* 504. *pudor* 968
vim *ingenii præ ſe ferre* 1088. *intueri* 78
vincere 516. 584. *copia* 1094. *ſubtilitate* 1094
vinci 573
vinciuntur *rota cantho* 52
vincta *oratio* 834. 853
vincula *legum* 428. *ſua* 616
vinculum *quæſtionis* 145
vindicare *aliquem* 498. *aliquid* 55. 58. *locum* 919. *nuptias* 635. *ſibi aliquid* 66. 1059. *ſibi nomen* 8. *ſibi totum* 595
vinum *humidum* 743
vio 740
vir *bonus* 520
virentes *ſylva* 1101
vires *cauſſæ* 503. *declamationis* 925. *dicendi* 1057. *eloquentiæ* 11. 370. *facilitatis* 1084. *figuræ* 779. *in ſtudiis* 130. *ingenii* 30. *ſententiarum* 818
virgines *probæ* 109
viribus *actionis commendari* 997
viridis *fructus* 1071
virilis *cultus* 1030. 1106. *flexio laterum* 1025. *lectio* 93. *pars* 1044. 1114. *ſermo* 829
virtus 519. 741. *dicendi* 765. *elo-*

elocutionis 962. *imperatoria* 654 *orationis* 616
virtutes *orationis* 769. *quadam orationis* 698
vis *omnium* 1059. *animi* 477. *auctoris* 928. *cogitandi* 947. *dicendi* 32. 876. 926. 1105. *eloquentiæ* 776. 1009. *ingenii* 605. 1109. *inventionis* 926. *mentis* 953 *orandi* 515. 879. *orationis* 782. *oratoris* 1091. *percipiendi* 12. *perſuadendi* 614. 1033. *probandi* 928. *proportionis* 72. *quæſtionum* 584. *refellendi* 928. *rerum* 960. *ſermonis* 46. *venti incumbit in mare* 392. *verbi* 148. 1096. *verborum* 773. *veritatis* 789. *vocis* 1066
viſcera 492
viſere *opera alicujus* 1085
viſio *quid* 523
viſurus 802
viſus *oculorum* 880
vitæ *ratio* 922. *ſecta* 1058
vitare *aliquid* 853. *ambiguitatem* 51. *nubila* 1002. *ſcholas* 29. *ſoles* 1002. *ventos* 1002
vitia *judicii* 625 *linguæ* 24. *orationis* 1050. *oris & linguæ* 59. *quadam orationis* 698. *rerum quæ* 700
vitiari *ab aliquo* 788
vitii *ſimplicitas* 965
vitioſa *dicendi jactatio* 1081. *diſtinctio* 1005. *imitatio* 1018. 1033. *interdum placent* 881. *ſui jactatio* 964. *verborum locatio* 837
vitioſe *adjicere* 56. *detrahere* 56. *dicere* 16. 52. *inſidere* 84. *loqui* 73
vitioſum *eſt* 967. *verbum* 667
vitioſus *ordo* 837. *ſermo* 13
vitium *in geſtu* 61. *in voce* 60. *iracundiæ* 571
viva *vox* 131
vivacitas *impia* 492
vivere *contra naturam* 1109. *ſecundum naturam* 1109. *vitam* 1074
vix *ſaltem* 573
ulciſci *aliquem* 502. 505
Ulixes 45. 1034
Ulixi 68
ulmus *marita* 680
ulteriora *ſtruere* 951
ultima *ætas* 1068. *ars* 833. *ſenectus* 963. *ſpecies* 596. *vox* 973
ultimæ *tenebræ* 686
ultra 492. *oceanum* 597. *quam* 496. *ſpectanda* 951
ultro *miſerabilis fieri* 975. *venire in manus* 952
umbra *imitatur corpus* 924. *magni nominis* 1089
umbram *facere* 923
umbratilis *vita* 29
una *ante alias* 521. *vox* 970
undecumque 622
undevice ſimus *annus* 493
univerſale 719
univerſitas 602
unum *de ſchola* 589
unus *ex amicis* 559
vocabulum *quid* 47
vocale 683
vocales 39
vocalitas 51
vocare 518. *ad judicem* 145. *ad ſe* 61. *in invidiam* 546
vocari *in culpam* 611. *in diſcrimen* 220

vo-

vocem *tenuare* 1000
voces 51. *avium* 82. *ſingulæ & conjuncta* 647
vocis *obſervatio* 952. *ratio* 107
volare *ad aures* 701
volo *facit* volui, *&* volavi 74
volubilitas *circulatoria* 879
volucrum *cantus* 936
volvere *verſus* 24
voluntaria *mors* 792
voluntas 518. 638. *accuſandi* 973. *cogi non poteſt* 35. *& ſcriptum* 651. *nominis* 651
voluptas *aurium* 102. *deformis* 667. *ingenii* 884. *irrumpit* 349
voluptates *poeticæ* 96
vomica *reipublicæ* 734
vota *parentum* 31
vox *abſciſſa* 709. *alit* 131. *conjuncta* 648. *honeſtiſſima libertatis* 969
urbane *dicta* 512
urbanitas 529. 753. *pura* 527. *multa in accuſando* 917. *oratoria* 350. *quid* 531. 564. 565
urbanum *os* 1003. *quid* 566
urbanus 565. 691
Urbinia 597. 604
Urbiniana *lis* 604
urbs 564. 672. 722. *bene morata* 737
urgere *orationem* 1021. *vocem* 1008
urgeri *copia alicujus rei* 1009
uſitata 51
uſitatum *verbum* 148
uſque *ad nos* 57 *ad noſtram ætatem* 55. *ad ultimum videre* 954
uſu *contineri* 954. *perfici* 954
uſum *habere* 955
uſurpari *præceptis & ratione* 581
uſus *cum muliere* 711. *divitiarum* 524. *eſt* 22. *frequens* 947. *irrationalis* 952. *literarum* 985. *prodeſt* 952. *ſcribendi* 922. *vocis* 492
ut 496 524. 567. 577. *in brevi* 837. *ne* 548. *ſic dixerim* 870. *ſolet* 647. *ſunt* 561
utercumque 770
uti *adjutoriis* 1096. *alicujus amicitia familiariter* 394. *aliorum inventis* 10. *aliqua re in aliquid* 818. *certamine* 1060. *conditione* 795. *conſilio* 2 1075 *exemplo* 820. *figura* 813. *judicio* 38 *laterum inclinatione* 119. *nomine* 65. *numeris* 834. *perſona ſua* 94. *præceptore patre* 492. *ſchemate* 811. *ſermone* 66. 72. *ſonis* 1006
utile 658 *ad aliquid* 509. *circa aliquid* 568
utilis *alicui* 78. *difficultas* 942. *dux* 1055. *in aliqua re* 920
utique 493. 520
utracumque *lingua* 496
utralibet *rerum duarum* 574
utrum *ferro, an &c.* 504
utrumlibet 60
Vulcanus 737
vulgare *aliquem* 617. *librum* 7 *opinionem* 104.
vulgare *eloquendi genus* 893
vulgaria *verba* 879. *vocabula* 23
vulgaris *geſtus* 1021. *ſermo* 1096. *vis* 5. *uſus* 800
vulgata *opinio* 920
vulgati *ſermones* 256
vulgi *opinio* 1064
vulneratus 605

vul-

vulpes *unde* 80
vulſum *corpus* 394. 663
vultuoſa *pronuntiatio* 1041
vultus *hominis* 738. *mutatio* 828.
orationis 761
uxor *aliena* 614
uxoria *bibere* 315

Υ

Ὕλη 405
ὑπαγωγὴ 561
ὑπαλλαγὴ 736. 826. 827
ὑπέρβατον 62. 756. 757. 806
ὑποβολιμαῖος, *Comœdia Menandri* 899
ὑπόθεσις *quid* 232
ὑποστιγμὴ 1005
ὑποσυστολὴ 1005
ὑποτύπωσις 779

Z

Zeugma 802

Digitized by Google

JO. ALBERTI FABRICII
BIBLIOTHECÆ LATINÆ,
Sive Notitiæ Auctorum Veterum Latinorum,
LIBRI II. CAPUT XV.
DE M. FABIO QUINTILIANO.

Quintiliani ætas. 1. Libri XII. Inſtitutionum Oratoriarum. 2. Libri duo artis Rhetoricæ deperditi. 3. Inſtitutionum laus & Editiones. 4. Index Scriptorum in Quintiliani Inſtitutionibus laudatorum. 5. Declamationes minores Quintiliano tributa. 6. Alia undeviginti majores. 7. Dialogus de Oratoribus, num Quintiliani? 8. De Calpurnio Flacco. ibid.

I. M. Fabius Quintilianus (*a*) ex Tarraconenſis Hiſpaniæ oppido Calagurri, poſt Neronis necem adoleſcens admodum a Galba Romam perductus, poſtquam cum magna gloria in foro (*b*) verſatus fuiſſet, in publico Gymnaſio Rhe-

(*a*) In monumentis antiquis legitur Quinctilianus, perinde ut Quinctus, Quinctius, Quinctilis &c. Sed vulgatum ſcribendi uſum prætuli. Prætuli etiam vulgarem de patria Fabii ſententiam, licet auctori vitæ viſus eſt fuiſſe Romanus. Sane Hieron. in Vigilantium: *Iſte caupo Calagurritanus & in perverſum propter nomen viculi mutus Quintilianus miſcet aquam vino.* Auſonius: *Adſerat uſque licet Fabium Calagurris alumnum.* Idem Hieron. & Caſſiodorus in Chron. *Quintilianus ex Hiſpania Calagurritanus, primus Romæ ſcholam publicam & ſalarium e fiſco accepit;* Centenum ſcilicet ſeſtertiorum, ut e Suetonii Veſpaſiano c. 18. colligitur. Confer Creſollii Theatrum Rhetorum IV. 3. & de Quintiliano Nic. Antonium in Bibliotheca veteri Hiſpana, Bælii Dictionarium editionis ſecundæ & clariſſ Dodwellii Annales Quintilianeos. Oxon. 1698. 8. Alius Quintilianus (noſtri fortaſſis pater vel avus) de quo Seneca pater in Controverſiis.

(*b*) Quintil. lib. 2. c. 12. Inſtitutt. *Nos quando & præcipiendi mu-*

Rhetoricam juventutem docuit per annos viginti (*a*) quibus elapſis otium & quietem ſtudiis ſuis circa A. C. 88. impetrans ſub Domitiano ſcripſit, cui adulatur X. 1. & qui ſororis ſuæ nepotum ei delegaverat curam; fortaſſe etiam Conſulem (*b*) Flavio Clemente, cujus liberos itidem inſtituerat, commendante ſurrogavit. * De vita Quintiliani præter Annales Henr. Dodvvelli Quintilianeos ad calcem voluminis 1. edit. Burmannianæ recuſos, ſcriptoreſque alibi laudatos a me, conſulendus Tillemontius Hiſt. Imperatorum T. 2. in Domitiano c. 22. & Gallicus Quintiliani interpres Nic. Gedoynus, (*c*) qui Romanum fuiſſe, nec a Galba demum A. C. 69. (ut tradit Hieronymus in Chron.) perductum Romam, ſed Domitium Afrum jam a puero Romæ auditum obſervat, qui obiit A. C. 59. Vincentius Bellovacenſis X. 11. Speculi Hiſt. *Iſte Quintilianus, ut legitur, & multa ſcripſit, ex quibus ſunt libri Inſtitutionum Oratoriarum, & cauſarum & declamationum, quorum flores excerptos ſuperius* (*d*) (lib. IX. cap. 121. 125.) *inſerui*. Salarium annuum, quod Quintilianus e fiſco pro ſchola publica Rhetorica accepit, fuit *centena ſeſtertia*, & reſpondet quinque millibus librarum Gallicarũ, ſive thaleris mille ſexcentis & ſexaginta.

p 2 Præ-

mimus etiam pridem deprecati ſumus, & in foro quoque dicendi, quia boneſtiſſimum finem putabamus deſinere cum deſideraremur. Hinc *gloria Romana toga* dicitur Martiali II. 9.

(*a*) Vide proœm. libri I. ſub init. Ex diſcipulis Quintiliani illuſtribus fuere C. Cælius Orator & Plinius junior, qui eum modicis facultatibus fuiſſe teſtatur VI. 32. Epiſt.

(*b*) Auſonius in Gratiarum act. Confer Juvenal. VII. 188. ſeq.

(*c*) Journal de Sav. 1718. Nov. pag. 454. Europe Savante 1719. Mars p. 125.

(*d*) Plinii juniotis, a quo frequentatum Quintilianum conſtat ex Epiſt. II. 14. ubi præceptorem ſuum vocat, & VI. 6. At VI. 32. pro Quintiliano Gedyonus ſuſpicatur reponendum nomen Qnintlani, cujus mortem dolet Plinius Epiſt. IX. 9.

Google

Præter Quintilianum patrem vel avum noſtri, cujus apud Senecam Rhetorem mentio, alius fuit Julius Proculus Quintilianus, de quo Reineſius Epiſtolis ad Rupertum pag. 300. Alius Quintilianus Prætor Marcianopolitanorum apud Harduinum de numis urbium pag. 312. A. Κοιντιλιανȣ̃ Μαρκιανοπολιτῶν. Et Quintilianus prætor Pergamenorum & Epheſiorum in numo Commodi Imp. apud eundem Harduinum pag. 392. Ἐπὶ ϛρατηγȣ̃ Κοιντιλιανȣ̃ Περγαμηνῶν ϗ Ἐφεσίων. Alius denique Ariſtides Quintilianus, Græcus ſcriptor, de cujus libris tribus de Muſica dixi lib. 3. Bibl. Græcæ cap. 10. §. 4. Quintiliani Martyres de quibus Acta Sanctor. 4. 13. 16. April. Quintilianus cui reſcribunt Alexander & Severus atque Antoninus lib. VII. Codicis Juſtinianei tit. 2. l. 5. & tit. 45. l. 1.

II. Exſtant *libri XII.* (a) *de Oratoria Inſtitutione*, ad Marcellum (b) Victorium, amicum ſuum, quibus *Epiſtola ad Tryphonem* (c) *Bibliopolam*, qui editionem maturari poſtularat, præmittitur. Hoc opus Fabius in futuros uſus filii ſui paraverat, ſed hic eo nondum

(a) In Bibl. Geſneriana Simleri & in Bibl. curioſa Hallervordi perperam ſedecim libri memorantur. Hos Fabii libros duodecim Hilarium in opere de Trinirate & ſtylo imitatum eſſe & numero teſtarur Hieronymus Epiſt. 84. ad Magnum Oratorem, & ad Pammach. de optimo genere inrerpretandi.

(b) Fallitur auctor vitæ, qui hunc Marcellum confundit cum filio Quintiliani, cujus decennis obitum deplorat præf. ad librum VI * *Marcellus Victorius*, cui libros Inſtitutionum Oratoriarum Fabius dedicavit, & in cujus, propriique filii gratiam opus illud componere aggreſſus eſt. forraſſe fuit pater Marcelli, ad quem Silva Statii Poeræ lib. IV. Vide Franciſcum Bivarium ad Chronicon Lucio Dextro ſuppoſitum pag 216. * Quinril præf libri IV. *contenti fore domeſtico uſu videbamur, ut tui meique filii formare diſciplinam ſatis putaremus.* Lib. 3. cap. 6. *non ſuſtineo eſſe conſcius mihi diſſimulanti, in eo præſertim opere quod ad bonorum juvenum aliquam utilitatem componimus.*

(c) Mentio hujus Tryphonis apud Martialem IV. 73. XIII. 3.

dum dimidio abſoluto decennis obiit, quod incredibiliter dolet pater in præfatione ad librum ſextum. * Quintiliani Inſtitutiones, ſive ut Jo. Sarisberienſis VII. 14. Policratici vocat, de Inſtitutione Oratoris libros ſub Domitiano quem laudat (*a*) ſcriptos, ſed ſub Trajano demum editos ſuſpicatur Catanæus ad Plinii lib. 2. Epiſt. 1. quanquam veriſimile eſt mali principis laudes, præteritis veris boni Principis laudibus non manare in vulgus paſſurum Quintilianum, niſi adhuc vivi ac ſpirantis, a quo ſi non ſurrogatus T. Flavio Clementi A. C. 95. Conſul eſt, cujus filios inſtituerat, certe conſularia ornamenta fuit conſecutus, ut teſtatur Auſonius in panegyr. Incidit Domitiani mors in A. C. 96. De *Tryphone*, ad quem epiſtola Quintiliani præmittitur, videnda Chriſtiani Schœtgenii diatriba de Librariis & Bibliopolis veterum Lipſiæ edita A. 1710.

Hos libros primus e Monaſterio S. Galli eruit (cui octo Orationes Ciceronis, libri de Finibus & Legibus,aliaque ſcripta præſtantiſſima veterũ ut Aſconius Pedianus, Valerius Flaccus, & Frontinus de Aquæductibus, lucem debent) Poggius Florentinus (*b*), incredibili eruditorum, Leonardi præſertim Areti-

(*a*) Præf. lib. 1. & 4. & III. 7. p. 267. & X. 1.

(*b*) Jovius auctor eſt Quintilianum a Poggio repertum in ſalſamentarii officina. Hinc Naudæus in conſilio de inſtruenda Bibliotheca p. 118. Pinelli & aliorum exemplo ſuadet perreptare tabernas bibliopegorum aliorumque qui antiquas chartas & membranas vendunt, vel iis ad artis ſuæ uſus utuntur. *Et à la verité nous devrions eſtre bien excitez à cette recherche par exemple de Poggius qui trouva le Quintilien ſur le comptoir d'un Chaircutier, pendant qu'il eſtoit au Concile de Conſtance, comme auſſi par celui de Papyre Maſſon qui rencontra l'Agobardus chez un relieur, qui en vouloit endoſſer ſes livres, & de l'Aſconius, qui nous à eſté donné par ſemblable rencontre.* Quintilianum a Poggio repertum teſtatur etiam Ugolinus Verinus lib. 2. de viris illuſtribus Urbis Florentinæ.

ni gaudio. * Varia Quintiliani elogia ac cenſuras, ubi juvabit, evolves in Giberti Judiciis eruditorum de Rhetoribus, quæ prodierunt Gallice Pariſ. 1716. 12. tomo ſecundo, atque in limine partis XV. Animadverſionum philologicarum Thomæ Crenii, qui pag. 10. notat, Fabii libros a Poggio in tranſalpina Gallia repertos emendare imprimis aggreſſum *Gaſparinum Bergomatem*. Poggius ipſe in Epiſtola ad Guarinum Veronenſem, data 16. Dec. 1417. & ex MS. Bibl. Paulinæ integra primum edita a V.Cl. Jo. Gottlieb Krauſio: (a) *Hujus ſermonis ornandi atque excolendi cum multi præclari, ut ſcis, fuerint Latinæ linguæ auctores, tum vel præcipuus atque egregius* M. Fabius Quintilianus: *qui ita diſerte, itáque abſolute ſumma cum diligentia exſequitur ea quæ pertinent ad inſtituendum perfectiſſimum oratorem, ut nihil ei vel ad ſummam doctrinam, vel ſingularem eloquentiam, meo judicio, deeſſe videatur: quo uno ſolo, etiamſi Cicero Romanæ parens eloquentiæ deeſſet, perfectam conſequeremur ſcientiam recte*

Ete

Quin etiam ſollers Germanis eruit antris
In Latium altiloqui divina volumina Sili,
Integer Orator nobis. Fabiuſque relatus.

Per Oratorem intelige Ciceronem, cujus libros de Finibus & de Legibus a ſe deſcriptos in Italiam primus attulit, ut ex Jovio notat Voſſius p. 550. de Hiſt. Latinis. Vide & Platinam in vita Nicolai V. Menagiana T. 2. p. 97. & Menagii Anti-Bailletum c. 12. Mabillonium T. 1. Muſei Ital. p. 211 Alii antiqui Codices MSS Inſtitutionum Quintiliani præter illum a Poggio inventum memorantur a Matthæo Larroquano in nova actione adverſus Varillaſium, Gallice edita præf. Confer Bælii Lex. in *Quintilien* nota (G.).

(a) In der umſtandlichen Bucher Hiſtorie, Lipſ. 1715. 8. parte 1. pag. 42 Partem illius Epiſtolæ Poggii dederat Mabillonius pag. 211 Itineris Italici, & Menagius 1. Anti-Bailleti pag. 46 Integram exhiber etiam Jacobus Lenfant ad calcem Poggianorum Amſt 1720 8. pag 309. Vide item Poggii Opera Baſileæ edita pag. 272. 394. Menagiana Tom. 1. p. 97. Tom. 4. pag. 99.

ſte dicendi. Is vero apud nos antea (Italicos dico) ita laceratus erat, ita circumciſus, culpa, ut opinor, temporum, ut nulla forma, nullus habitus hominis in eo recognoſceretur. Tute hominem vidiſti hactenus

lacerum crudeliter ora;
Ora manuſque ambas populataq; tempora, raptis
Auribus & truncas inhoneſto vulnere nares.

Dolendum quippe erat & ægre ferendum, nos tantam in hominis tam eloquentis fœda laceratione jacturam oratoriæ facultatis feciſſe. Sed quo plus tunc erat doloris & moleſtiæ ex ejus viri mutilatione, eo magis nunc eſt congratulandum, cum ſit in priſtinum habitum ac dignitatem, in antiquam formam atque integram valetudinem noſtra diligentia reſtitutus. Nam ſi M. Tullius magnum præ ſe fert gaudium pro M. Marcello reſtituto ab exſilio; & eo quidem tempore, quo Romæ plures erant Marcelli ſimiles, domi forisque egregii ac præſtantes viri: quid nunc agere docti homines debent & præſertim ſtudioſi eloquentiæ, cum ſingulariſſimum lumen Romani nominis, quo exſtincto nihil præter Ciceronem ſupererat, & cum modo ſimili lacerum ac diſperſum non tantum ab exſilio, ſed ab ipſo pene interitu (a) revocaverimus? Nam me hercule! niſi nos auxilium tuliſſemus, neceſſe erat illum propediem interiturum. Nam neque eſt dubium virum ſplendidum, mundum, elegantem, plenum moribus, plenum facetiis fœditatem illius carceris, ſqualorem loci, cuſtodum ſævitiam diutius perpeti non potuiſſe. Mœſtus quidem ipſe erat ac ſordidatus, tanquam mortis rei ſolebant: ſqualentem barbam gerens ac concretos pulvere crines: ut ipſo vultu atque habitu fateretur ad immeritam ſententiam ſe vocari. Videbatur manus tendere, implorare Quiritum fidem, ut ſe ab iniquo judice tuerentur; poſtulare & indigne ferre quod qui quondam ſua ope, ſua eloquentia multorum ſalutem conſervaſſet, nunc neque patronum quempiam inveniret, quem miſereretur fortunarum ſuarum, neque qui

(a) *In avitam patriam*, addit Mabillon.

ſua conſuleret ſaluti, aut ad injuſtum rapi ſupplicium prohiberet. Sed quia temere perſape eveniunt quæ non audeas optare, ut inquit Terentius noſter, fortuna quædam fuit cum ſua, tum maxime noſtra, ut cum eſſemus Conſtantiæ otioſi, cupido inceſſeret viſendi ejus loci quo ille recluſus tenebatur. Eſt autem Monaſterium S. Galli *prope urbem hanc millia paſſuum XX. Itaque nonnulli animi laxandi, & ſimul perquirendorum librorum, quorum magnus numerus eſſe dicebatur, gratia eo perreximus. Ibi inter confertiſſimam librorum copiam quos longum eſſet recenſere,* Quintilianum *(a) comperimus, adhuc ſalvum & incolumem, plenum tamen ſitu, & pulvere (b) ſqualentem. Erant enim non in bibliotheca libri illi, ut eorum dignitas poſtulabat, ſed in teterrimo quodam & obſcuro carcere, fundo ſcilicet unius turris, quo (c) nec capitalis quidem rei damnati detruderentur. Atqui ego pro certo exiſtimo, ſi eſſent qui hæc barbarorum ergaſtula, quibus hos detinent viros, rimarentur ac cognoſcerent more majorum, ſimilem fortunam experturos in multis, de quibus jam eſt conclamatum. Reperimus præterea libros tres primos & dimidiatum quarti* C. Valerii Flacci Argonauticon, *& expoſitiones tamquam thema quoddam ſuper octo Ciceronis Orationibus* Q. Aſconii Pediani, *eloquentiſſimi viri, de quibus ipſe meminit Quintilianus. Hæc mea manu tranſcripſi & quidem velociter, ut ea mitterem ad Leonardum Aretinum, & Nicolaum Florentinum (d). Habes, mi ſuaviſſime Guarine, quod ab homine tibi deditiſſimo ad præſens tribui poteſt. Vellem potuiſſem etiam librum tranſmittere; ſed Leo-*

(a) *Reperimus* Mabill.

(b) *Refertum* Mabill.

(c) *Nec vita quidem damnati detruderentur*, Mabill. *ne capitales quidem rei*, Menag.

(d) Addit Mabillon: *qui cum a me hujus theſauri adinventionem cognoviſſent, multis a me verbis Quintilianum per ſuas literas quam primum ad eos mitti contenderunt.* Hæc in Lipſienſi codice deſiderantur.

Digitized by Google

Leonardo noſtro ſatisfaciendum fuit. Verum ſcis, quo ſit in loco, ut ſi eum voles habere, puto autem te quamprimum velle, facile id conſequi valeas. Vale, & me, quoniam id mutuo fit, àma. Conſtantia XVII. Kal. Januar. Anno Chriſti M. CCCCXVII.

Idem Poggius in dialogo de infelicitate Principum, de ſe loquens: *Suſcepit hic olim diligentiam & laborem peragranda Alemannia, librorum perquirendorum gratia --- qua in re multum profuit Latinis Muſis ejus induſtria. Nam octo Ciceronis Orationes, (a) integrum Quintilianum, Columellam, qui antea detruncati & deformes apud nos erant, & item Lucretii partem, pluresque alios Latina Lingua auctores praclaros reſtituit nobis.* Franciſcus Barbarus Venetus (non Guarinus Veronenſis, qui in illa pag. 55. laudatur) in collaudatione ad Poggium, data Venet. 1417. 7. Jul. *Tu Tertullianum, tu M. Fabium Quintilianum, tu Q. Aſconium Pedianum, tu Lucretium, Silium Italicum, Marcellinum, (b) tu Manilium Aſtronomum, L. Septimium* (Daretis interpretem,) *Valerium Flaccum, tu Caprum, Eutychium, Probum Grammaticos, tu complures alios Bartholomao* (de Montepulciano) *collega tuo, adjutore, vel fato functos vita donaſti, vel longo ut ajunt poſtliminio in Latium reduxiſti. -- Majus quoddam a te Romana littera quam adhuc praſtiteris, exſpectant, quod in eam ſpem adducta ſunt, ad hoc enim natus eſſe videris, ut per te Ciceronis de Rep. & Varronis Divinarum ac Humanarum rerum, & Criſpi & Livii libros, & Catonis Origines, ut cateros omittam, recepturi ſint.* Leonardus Aretinus lib. IV. Epiſt. p. 160. ad Poggium: *Quin-*

(a) Pro Cæcina, de Lege Agraria contra Rullum, ad populum contra Legem Agrariam, in L. Piſonem, pro Rabirio Piſone, pro C. Rabirio, pro Roſcio Comœdo.

(b) In Diario Veneto, *Giornale de' Letterati d'Italia T. IX. pag. 178.* Nonius Marcellus etiam a Poggio repertus traditur: fortaſſe pro Ammiano Marcellino. Adde Tom. X. pag. 417.

Quintilianus tuus laborioſiſſime emendatur, permulta enim ſunt in noſtro vetuſto Codice, quæ reddenda tuo videantur.

Codicem ipſum MS. Poggii, Conſtantiæ ſede Apoſtolica vacante diebus 53. in Bibl. S.Galli deſcriptum exſtare Londini in Bibliotheca illuſtriſſimi Comitis Sunderlandiæ, notavit Gedoynus. Etiam apographum Codicis Poggiani ante ducentos annos exaratum, fuit in Bibliotheca Nic. Heinſii, & ex illa venit in Colbertinam, ibique aſſervatur n.1217. Omitto aliud quod fuit in Bibl. Marckiana pag. 155. Codex Quintiliani, quem Romæ conſcribi juſſit Pius III. Pontifex, exſtat Gothæ in Bibl. Sereniſſimi Ducis, n. LXVI. In Bibl. Thuana Tom.2. p.465. memorantur Quintiliani Inſtitutiones ſcriptæ manu Laur. Vallæ, cum ejus notis. Cum notis Vallæ fuere etiam in Bibl. illuſtris Vallettæ. Ex MS. Farneſiano quædam emendat Latinus Latinius Tom. 2. Epiſt. p. 46. adde pag. 37.41.42. 58. & de aliis tribus Codicibus Tom. 1. pag. 231. Ex Codice quem a Melch. Hittorpio acceperat, loca nonnulla caſtigat Janus Gulielmius III. 14. Veriſimilium. Ex alio, quem a Ritterſhuſio habuit, Mich. Piccartus cap. 18. Pericul. Critic. Aliud MStum Baſileenſe vide laudantem Barthium XIV. 18. Adverſariorum, ubi ex eo emendat locum Fabii IV. 2. ex Cælio Antonium temulentum ac ſtertentem nobis depingentis. Alii Codices aliis in locis ſervantur, ut in Bibl. Regia Parif. in Bodlejana Oxonii, Florentiæ novem in Medicea, alius in Monaſterio S. Mariæ, alius Feſulis in Bibliotheca S. Coſmæ in Cœnobio Canonicorum. Lugduni Batavorum tres inter libros Voſſianos, Bernæ item alius ac Coloniæ. Græca ſe ſuppleſſe in Codicibus Quintiliani, Macrobii, Gellii, & Pliniorum teſtatur Angelus Decembrius lib. VII. de politia literaria p. 592. ubi nomina figurarum Græca exhibet.

An-

Andreas Maſius in Joſuam pag. 49. *Veteres* mœnire *pro* munire *videntur dixiſſe*, *quod verbum in vetuſtis ege Fabii exemplaribus ſcriptum reperi*.

III. In prooemio teſtatur Quintilianus ſe eo magis hoc opus Inſtitutionum ad ſummam perducere deſtinaſſe, quod *duo* jam ſub nomine ipſius *libri* ferebantur *artis Rhetoricæ*, neque editi ab auctore, neque in hoc comparati ut ederentur. *Namque alterum*, inquit, *ſermone per biduum habito*, *pueri quibus id præſtabatur*, *exceperunt*: *alterum pluribus ſane diebus quantum notando conſequi poterant*, *interceptum boni juvenes*, *ſed nimium amantes mei*, *temerario editionis honore vulgaverant*.

IV. His binis libris deperditis, bene eſt quod ætatem tulerunt pulchri illi Inſtitutionum libri, quibus accuratiſſime Fabius & copioſiſſime futurum oratorem inſtruit, non præcepta tantum proponens, verum etiam (*a*) elementa, progreſſum, rationem, uſum, exercitationem ponens ante oculos, non paucis adjectis quæ Cicero vel prætermiſit vel obiter attigit. Quod genus ſunt de ratione concitandorum affectuum, de generibus & uſu ſententiarum, de mo-

(*a*) Eraſmus in Ciceroniano pag. 91. cui adde hæc Rapini Obſervatt. de Eloquentia: *Quintilien prend celui qu' il deſtine à l' eloquence dés le berceau & d' entre les bras de ſa nourrice pour l' elever à l' etude de cet art & pour le mener pas a pas par tous les degrez des ſciences qu' il y croit neceſſaires. Dans* le premier *livre il luy choiſit un precepteur domeſtique, pour luy former la langue par les premiers elemens de la pronunciation de la Grammaire. Il le mene dans* ſecond *livre aux ecoles publiques, pour y étudier la Rhetorique, dont il luy explique la nature & les parties qui ont rapport à cet art: au* troiſieme *livre il développe ce qui regarde l' elocution, & dans les* quatre *livres* ſvivans: *dans le* ſeptieme *il enſeigne ce qui appartient à la diſpoſition & à l' œconomie du diſcours, qu' il continue de traitter dans le* huitieme, neuvieme, dixieme *&* onzieme. *Et dans le* doucieme *il decrit tout ce qui appartient à la perſonne de l' Orateur, pour luy former le coeur & l' eſprit, & dont il fait un fort bonneſte homme.*

modis amplificandi, de inventione propoſitionum, de partiendis iiſdem ac digerendis, de tranſmigratione ac concurſu ſtatuum, de modo legendi, imitandi, ſcribendi.

* EDITIONES Inſtitutionum Quintiliani magna cura collegit qui ſcriptoris illius novam ἔκδοσιν meditabatur præſtantiſſimus vir *Theod. Janſonius Almeloveenius:* idem morti vicinus (quam obiit Julio An. 1712.) collectas a ſe legavit Bibliothecæ publicæ, Trajectinæ: curavit etiam ſingulari folio excudi illarum quas vel ipſe poſſideret vel alibi exſtare comperiſſet, ſyllabum ordine annorum quibus lucem viderunt digeſtum, & quem Jo. Maſſonus Tomo V. Hiſtoriæ Criticæ Reip. literariæ pag. 356. inſeruit. Locupletiorem denique celeberrimus Burmannus præmiſit Quintiliano ſuo, quem auſpicato poſt Almeloveenii fata expoliendum in ſe ſuſcepit, provinciaque illa perfunctus eſt pulcherrime & feliciſſime. Huic ejus elencho obſervata mea addere præſenti loco liceat.

1468. Romæ apud Ulricum Han ſive Gallum Viennenſem in fol. (*a*) quam curavit *Jo. Antonius Campanus*, poſtea Aprutinus Epiſcopus; cujus confer Epiſtolas Lipſiæ nuper 1707. 8. curante Ampliſſimo Menckenio in lucem reductas pag. 550. ſeq. ubi habes perelegantem Campani præfationem, qua Quintilianum confert cum Cicerone.

1470. Romæ apud Conradum Svveynheim & Arnoldum Pannartz, fol. cum *Jo. Andrea* Epiſcopi Alerienſis Epiſtola ad Paulum ſecundum Pontificem. Hæc

(*a*) Hiſtoire de l'imprimerie & de la librairie, chez Jean de la Caille, à Pariſ. 1689. pag. 17. *Uldaric le Cocq imprima Saint Auguſtin de la Citè de Dieu & le Lactance: enſuite de quoy il imprima Tite Live, Quintilien, les Tuſculanes, & les Oraiſons de Ciceron en* 1468. Hanc Quintiliani editionem omiſit in Annalibus typographicis, utiliſſimo & præclariſſimæ induſtriæ opere, vir egregius Mich. Maittaire.

Hæc male pro prima venditatur in Catalogo Bibl. Sarrazianæ pag. 163. & Menarſianæ pag. 126. Ea uſus Gibſonus.

1471. Venetiis apud Nic. Jenſon in fol. *Quintilianum eloquentiæ fontem ab eruditiſſimo* Omnibono Leoniceno *emendatum M. Nicolaus Gallus viventibus poſteriſque miro impreſſit artificio*. Omnibonus Leonicenus in Epiſtola ad Moyſen de Buſarelis, Epiſcopum Belunnenſem de primæ editionis vitiis conqueritur his verbis: *qui tertio ante anno librum ipſum auditoribus noſtris exponere aggreſſus, ita vitiatum repereram* &c. Mich. Maittaire pag. 92. Annal. typograph.

1482. Tarviſii per Dionyſium Bononienſem ac Peregrinum ejus ſocium, in fol.

1490. Parmæ fol. quæ editio fuit in Bibl. Marckiana pag. 155.

1493. (*a*) Venetiis cum annotationibus *Raphaelis Regii* per Bonetum Locatellum, fol. Hac uſus fuit Burmannus, qui teſtatur jam ante A. 1490. Venetiis in 4. vidiſſe lucem, ſed non viſum ſibi ejuſdem Regii dialogum cum Calfurnio Beſtia de quibuſdam locis Quintiliani. Diverſus utique hic Regius Patavinus doctor (de quo dixi ad Trithemium de Script. Eccleſ. c. 916.) a Raphaele Maffeo Volaterrano, Commentariorum Urbanorum ſcriptore.

1494. Venetiis fol. apud Peregrinum de Paſqualibus cum notis *Laurentii Vallæ*, *Pomponii Læti*, (*b*) *Joannis Sulpicii* & *Raph. Regii*. Hanc Gibſonus contulit.

Angeli Politiani quoque & *Hermolai Barbari* induſtriam in corrigendo Quintiliano laudari ſcribit Nic. Antonius Bibl. veteri Hiſpana pag. 58. Sed Politiani præ-

(*a*) Hæc videtur notari in Bibl. Menarſiana pag. 128. ubi memoratur Quintilianus cum Raph. Regii notis Vener. M.CCCC LXCCC fol.

(*b*) Vide Diarium Venetum, *Giornale de' Letterati d'Italia Tom. XXII. pag. 395. ſeq.*

præfatio tantum exſtat, inter ejus opera ſæpius & in variis Fabii editionibus vulgata. Hermolai in Quintilianum, videre me nihil memini.

1496. Romæ fol.

Sine anni, loci & typographi notatione, fol. charactere pulcherrimo, quam editionem laudat Maittaire Annal. typographic. pag. 380.

Pariſiis ſine anni nota apud P.Viart in vico divi Jacobi ad inſigne Leonis argentei in 4.prodiit *M. Fabii Quintiliani Grammatica admodum brevis, & ſtudioſa pubi perquam utilis*. Sed conferenti mihi patuit nihil eſſe aliud quam Inſt. Oratoriar.lib.1. capita IV.V.VI.VII. VIII.IX. Præmittitur Dodecaſtichon P. Roſſeti Poetæ laureati ad inſignem Theol. Rogerium Maribraſſeum,Gymnaſii Lexovienſis primarium moderatorem.

1506. ſine nota loci aut typographi fol.

1506. Baſileæ cum notis *Raph. Regii* fol.

1510. Florentiæ apud Juntas 8. in Bibl. Menarſiana pag. 488.

1512. Venetiis fol. cum ejuſdem Regii notis, apud Joannem de Ruſconibus (*a*).

1514. Venetiis apud Aldum in 4. ex *Andreæ Naugerii* & *Baptiſtæ Rhamnuſii* recognitione, qua editione uſum ſe Burmannus profitetur. Ab Aldo primum editum Quintilianum Geſnerus præter rem ſibi perſuaſerat.

1516. Pariſiis fol. apud Jo. Badium Aſcenſium, cum notis *Raph. Regii*, *Georgii Merulæ* (quæ modo a lib. XII. cap. 7. ubi deſinunt Regii, incipiunt) & *Badii*, qui ex Laur. Vallæ codice ſexcenta loca reſtituiſſe ſe profitetur.

1521. Venetiis apud Aldum 4. qua uſi Gibſon & Burmannus.

1521.

(*a*) Sic in ſcheda quam manu Clariſs. Almelooveenii ſcriptam ſervo. Alii, vitioſe ni fallor, Georgium de Raſconibus appellant.

1521. Coloniæ apud Eucharium Cervicornum fol. hanc quoque adhibuit Gibſon.

1522. Venetiis fol. cum notis *Raph. Regii*, (a) apud Bernardinum de Vianis de Lexona Vercellenſem.

1527. Pariſiis 8. apud Claudium Chevallonium, adjunctis Quintiliani XIX. *Declamationibus*.

1527. Pariſiis fol. apud Petrum Vidovæum. Meminit J. de la Caille Hiſt. de l' Imprimerie pag. 82.

1527. Coloniæ apud Euch. Cervicornum fol.

1527. Baſil. 8. *Petri Moſellani* notæ in Inſtitutionum Quintiliani libros VII. primores.

1528. Pariſiis fol. cum notis *Raph. Regii*, *G. Merula*, *Petri Moſellanii & Badii*. Additæ etiam XIX. *Declamationes* cum ejuſdem *Badii* notis.

1528. Coloniæ 8. apud Joannem Soterem. Meminit Geſnerus in Bibl.

1529. Baſil. fol. cum *Jo. Sichardi* præfatione & notis, apud Bebelium.

1531. Pariſ. fol. apud Jo. Badium Aſcenſium, ex recognitione *Guil. Philandri* & *Petri Moſellani* (cujus notæ jam excuſæ A. 1530.) additæ etiam XIX. *Declam.*

1533. Pariſ. fol. apud Antonium Augerellum.

1534. Coloniæ 8. apud Jo. Gymnicum, cum *Giſb. Longolii* præfatione notiſque *Jo. Sichardi*, & in duos primores libros *Joach. Camerarii*.

1534. Lugduni 8. apud Seb. Gryphium.

1534. Coloniæ 8. apud Jo. Soterem.

1535. Lugduni 8. notæ breves *Guil. Philandri* in Inſtitutionum libros, quas ſpecimen futurorum ampliſſimorum in eoſdem commentariorum D. Georgio Armaignaco, Ruthenorum Epiſcopo Philander conſecravit, & Ludovicus Columbelius, Medicus Rothomagæus in lucem edidit. Sed illi ampliores commentarii lucem nunquam viderunt.

1536.

(a) Hunc Raphaelem Regium cum Volaterrano eundem facit Voſſius p. 673. de Hiſt. Latinis. Male, ni fallor.

Digitized by Google

1536. Lugduni 8. apud Seb.Gryphium (*a*). Additæ XIX. Declamationes. Hac uſum ſe profitetur Cl. Burmannus.

1536. Pariſiis fol. apud Franciſcum Gryphium, cum notis *Moſellani*.

1536. Coloniæ 8. apud Jo. Gymnicum.

1536. Pariſiis fol. cum Petri Moſellani notis, apud hæredes Jo. Badii Aſcenſii. Additæ etiam XIX. *Declamationes*.

1538. Pariſiis 4. apud Petrum Vidovæum. Additæ XIX. *Declamationes*. Hac editione uſus Burmannus.

1538. Lugduni 8. cum XIX. *Declamationibus*, apud hæredes Simonis Vincentii. Dionyſius ab Harſio excudebat.

1538. Coloniæ fol. apud Eucharium Cervicornum, additis XIX. *Declamationibus*.

1538. Pariſiis fol. ex emendatione & cum argumentis *Petri Gallandii*, apud Gervaſium Chevallonium, cum notis *Petri Moſellani*, *Joach. Camerarii* in lib. I. & II. & *Antonii Pini*, Portodomæi, Luſitani in librum III.

1538. Pariſ. fol. apud Mich. Vaſcoſanum, cum XIX. *Declamationibus*. Bibl. Menarſiana pag. 127.

1539. Pariſiis 4. apud Franciſcum Gryphium, cum XIX. *Declamationibus*.

1540. Lugduni 8. apud Sebaſt. Gryphium, item XIX. *Declamationes*.

1541. Lugd. 8. apud eundem Seb. Gryphium. notæ *Petri Moſellani* in ſeptem primores Inſtitution. libros.

1541. Pariſ. 4. Quintiliani Inſtitutiones apud Petrum Vidovæum.

1541. Pariſ. 4. apud Simonem Colinæum, additis XIX. *Declamationibus*. De hac inſigni, & caſtigata edi-

(*a*) Idem Gryphius caſtigationes & notas *Guil. Philandri* excudit an. 1536. 8. quæ lucem viderunt etiam Baſil. 1585. 8.

editione vide librum Gallice editum Memoires de litterature Hag. 1715. 8. Tom. 1. pag. 173. ſeq.

1541. Coloniæ 8. apud Jo. Gymnicum.

1541. Baſileæ 8. apud Balthaſarem Laſium.

1541. Pariſiis fol. apud Jo. Roigny, excudente Jo. Ludovico Tiletano.

1542. Pariſiis 4. ex officina Rob. Stephani. Hac & ſuperiore editione uſi Gibſon & Burmannus.

1542. Pariſ. 4. apud Mich. Vaſcoſanum, qua & ipſa Gibſon uſus, adjuncta habet argumenta *Petri Gallandii*, notaſque *Petri Moſellani*, *Joach. Camerarii* & *Antonii Pini*.

1543. Baſileæ 4. apud Rob. Winter, opera & ſtudio *Joach. Camerarii* & *Jo. Sichardi*, cum caſtigationibus *Guil. Philandri*. Additæ item XIX. *Declamationes*.

1543. Pariſiis 4. apud Franciſcum Gryphium additis XIX. *Declamationibus*.

1544. Pariſiis 4. apud Mich. Vaſcoſanum. Eadem cum illa A. 1542.

1544. Lugduni 8. apud Seb.Gryphium, cum XIX. *Declamationibus*.

1546. Venetiis fol. apud Hieron. Scotum, cum notis *Moſellani*, *Joach. Camerarii* & *Antonii Pini*.

1547. Pariſiis 8. apud Rob. Stephanum, *Epitome* Quintiliani Inſtitutionum per *Jonam Philologum*, qui circa illa tempora vixit, & ſub illo nomine ſive latere ſive innoteſcere voluit. Eadem Baſileæ etiam excuſa ſine anni nota apud Barthol. Weſthemerum & Nic. Brylingerum 8. De Argentoratenſi editione infra ad Annum 1568.

1548. Pariſiis in 4. Inſtitutiones Quintiliani apud Guil. Morellum & Jac. Bogardum. cum Morelli notis. J. de la Caille Hiſt. de l' Imprimerie pag. 123.

1548. Baſileæ 8. apud Nic. Brylingerum, cum XIX. Declamationibus, Inſtitutiones per *Joach. Camerarium*, *Jo. Sichardum* & *Jac. Hertelium* emendatæ,

additæ etiam *Guil. Philandri* caſtigationes.

1548. Antuerpiæ apud Jo. Lœum 8. cum notis.

1549. Pariſiis fol. apud Mich. Vaſcoſanum (quædam exemplaria, ut iſtud quo utor, in fronte gerunt nomen Audœni Parvi) cum præfatione, & argumentis emendationibuſque plenioribus & caſtigationibus *Petri Gellandii* Profeſſoris Regii, *Angeli Politiani* præfatione de Quintiliani vita & laudibus, *Petri Moſellani* (*a*) notis in libros ſeptem primores, *Joach. Camerarii* in librum primum & ſecundum, atque *Antonii Pini* in tertium: ſubjecto poſt XIX. Quintiliani *Declamationes*, etiam libro primo Controverſiarum Senecæ cum Rudolphi Agricolæ commentariis.

1549. Lugduni apud Seb. Gryphium 8. una cum XIX. *Declamationibus*.

1553. Pariſiis ex officina viduæ Mauricii a Porta in Clauſo Brunello, excudebat Thomas Richardus, 4.

1554. Pariſiis 8. Epitome Inſtitutionum Vergerio auctore in Bibl. Bigotiana pag. 184. n. 4608. Vide ſupra ad A. 1547. Laudatur item ſententiarum ex Quintiliano libellus in 12. editus auctore *Stephano Joanne Stephanio* Dano, Profeſſore Sorano Eloquentiæ & Hiſtor. Confer Albertum Bartholinum de ſcriptis Danorum p. 134. Compendium quoque Quintiliani *Franciſcus Patricius* confecerit, ſi vere id Patavii, quod Jac. Philippus Thomaſinus in Bibliothecis Patavinis MSS. pag. 48. affirmat, cuſtoditur. Et legimus, inquit Nic. Antonius pag. 59. Bibl. vet. Hiſpan. ſive hoc ſive aliud Quintiliani compendium Valentiæ 1554. 8. typis editum.

1555. Coloniæ, Inſtitutiones Quintiliani apud Gualtherum Fabricium, 8. cum notis *Joach. Camerarii*, *Jo. Sichardi* &c. & *Guil. Philandri* Caſtilionei caſtigationibus.

1555. Lugduni apud Seb. Gryphium 8. additis XIX.

(*a*) Moſellani notæ editæ ſunt etiam Lugd. a Gryphio 1541. 8.

XIX. *Declamationibus*.

1556. Pariſiis 4. apud Tho. Richardum ſub Bibliis aureis, *Adriani Turnebi* notæ in Inſtitutiones Oratorias, præterito auctoris nomine editæ, quibus omniū ante ſe operam in Fabio præſtitam longe anteceſſit.

1558. Lugduni 8. apud Theobaldum Paganum, Quintiliani Inſtitutiones & *Declamationes* XIX.

1561. Baſileæ apud Nic. Brylingerum 8. ex emendatione *Jac. Hertelii*.

1566. Venetiis apud Gabrielem Jolitum Ferrarium, in 4. Inſtitutiones Quintiliani ex *Italica* verſione *Horatii Tuſcanellæ*. „ L' Inſtitutioni Oratorie tra„ dotte & arricchite della dichiaratione de i luoghi „ più difficili in margine, con la vita de l' autore.

1567. Venetiis fol. apud Hieron. Scotum, Quintiliani Inſtitutiones cum notis *Petri Moſellani*, *Joac. Camerarii* & *Antonii Pini*.

1568. Baſileæ 8. apud heredes Nic. Brylingeri, ex *Jac. Hertelii* recenſione.

1568. Argentorati 8. *Epitome* Inſtitutionum concinnata a Jona Philologo, de qua ſupra ad An. 1547.

1570. Lipſiæ 8. impenſis Jacobi Apelii, liber Inſtitutionum decimus cum notis *Philippi Melanchthonis*, *Joannis Feldkirchii* ſive *Velcurionis*, *Joannis Stigelii* & *Caſparis Landſidelii*, per Stephanum Riccium.

1575. Lugduni 8. Inſtitutiones Quintiliani cum XIX. *Declamationibus*, apud Antonium Gryphium, excudebat Baſileus Boquetius.

1575. Lugd. 8. itidem cum XIX. *Declamationibus*, apud Ludovicum Cloquemin & Steph. Michaelem.

1579. Baſileæ 8. ex officina Brylingeriana, additis XIX. *Declamationibus*, & ad Inſtitutiones caſtigationibus *Guil. Philandri*.

1580. Lugduni 8. apud Ludovicum Cloquemin, additis XIX. *Declamationibus*.

1580. Genevæ 8. apud Jacobum Stoer, item XIX. *Declamationes*. q 2 1584.

1584. Venetiis 4. Quintiliani Inſtitutiones in *Italicam* linguam converſæ ab *Horatio Tuſcanella*. De hac verſione quæ jam 1566. prodierat, vide Huetium de vita ſua pag. 315. & P. Bohurium recueil des vers choiſis p. 177.

1585. Lugduni 8. apud Anton. Gryphium, item XIX. *Declamationes*.

1591. Genevæ 8. apud Jac. Stoer, item XIX. *Declamationes*.

1591. Lugduni 8.

1604. Genevæ 8. apud eundem, item XIX. *Declamationes*.

1604. Pariſ. 8.

1618. Genevæ 8. apud Jac. Stoer, item XIX. *Declamationes*. Quædam exemplaria habent nomen Dan. Criſpini.

1625. Genevæ 8. apud eundem: item XIX. *Declamationes* atque ex P. Pithœi editione *Declamationes* aliæ *minores*, nec non Calpurnii: & *Dialogus de cauſis corruptæ eloquentiæ*.

1629. Francofurti 8. apud H. Robynſonum & Guilelm. Fitzerum, cum notis *Danielis Parei*, quem Lud. Creſollii lucubrationibus plurimum debere notat Thom. Crenius parte XVI. Animadverſion. p. 14.

1637. Genevæ apud Jac. Stoer 8. item *Declamationes* utræque & Calpurnii: *& de cauſis corruptæ eloquentiæ Dialogus*.

1641. Londini apud R. Withakerum, cum notis *Dan. Parei*. 8. item utræque *Declamationes* & Calpurnii, & *Dialogus de corrupta eloquentia*.

1641. Genevæ apud Petr. Chouet cum notis *Dan. Parei*. 8. item XIX. *Declamationes* &c.

1651. Genevæ 8. cum notis *Dan. Parei*, eadem cum præcedente.

1657. Francofurti apud Wilh. Serlinum cum notis *Dan.*

Dan. Parei 8. Mentitur novam editionem titulus, eſt enim eadem cum præcedente.

1662. Londini 8. cum notis *Dan. Parei*, eadem cum illa Anni 1641.

1663. Pariſ. 4. *Gallica* Inſtitutionum Quintiliani verſio, auctore *Pureo*, Mr. l'Abbé de Pure. *Quintilien de l' Inſtitution de l' Orateur, avec les notes hiſtoriques & literales, ou les mots barbares, Grecs, anciens & les plus difficiles paſſages ſont expliquez*. Exſtat & alia prior *Nicolii*, (Mr. Nicolle le Pere) in quam necdum incidi. Sed nuper edita Gallica interpretatio *Gedoyni*, de qua ad A. 1718. dicturus ſum, facit ut nec illas, neque a præſtantiſſimis viris *Franciſco Rollino* aut *Benedierio* promiſſas valde deſideremus. Capita 3. & 4. libri X. de compoſitione & Dialogum de cauſis corruptæ eloquentiæ Gallice vertit *Maucroiſius*, Canonicus Remenſis non ineleganter, quæ lucubratio inter ejus poſtuma opuſcula prodiit. 1710.8.

1665. Lugduni Bat. & Roterodami ex officina Hackiana 2. Volum. in 8. *Corn. Schrevelio* primum, deinde poſt hujus obitum *Jo. Frid. Gronovio* curante Notis variorum illuſtratas Inſtitutiones cum Declamationibus utriſque & Calpurnii, nec non Dialogum de cauſis corruptæ eloquentiæ, hæc editio nitida complectitur, de qua non repetam quæ dixi infra.

1669. Ultrajecti 12. apud Petrum Elzevirium prodierunt *Pauli Colomeſii* in Quintilianum breves ſed ſelectæ eruditionis notæ una cum aliis ejus opuſculis quæ recuſa Amſt. 1700. 12. apud Henricum & viduam Theodori Boom, & inter alia Colomeſii ſcripta, junctim me curante excuſa Hamburg. 1709. 4. ſumtu Chriſtiani Liebezeit, typis Spiringianis.

1693. Oxonii e theatro Sheldoniano 4. *Edmundus Gibſon* (a) Quintiliani Inſtitutiones ſingulari ſtudio ad

(a) Acta Erud. Tom. 2. ſupplem. pag. 318. Nouveau Journal de Roterdam A. 1694. Sept. & Octobr.

tres Codices MSS. Cantabrig. & Bodlej. & ad octo impreſſos caſtigatas edidit, ſubjuncta Declamatione antea inedita & deinde in Obrechti & Burmanni editione emendatius recuſa quæ inſcribitur *Tribunus Marianus*. In illa occurrunt hæc vocabula, unde judicet aliquis num Quintilianus ſit auctor: *abominabilis*, *concubitor*, *dilectio*, *diſcretio*, *exoratio*, *illuminatio*, *impœnitens*, *improperium*, *indeſinenter*, *lenocinamentum*, *obſufflo*, *particulariter*, *prædeceſſor*, *præpoſtero*, *præſtrangulo*, *prolocutor*, *protectio*, *ſupererogatio*.

1698. Argentorati apud Joh. Reinholdum Dulſſeckerum in 4. duobus voluminibus, Inſtitutiones, & Declamationes utræque nec non Declamationes Calpurnii & Dialogus *de cauſis corruptæ eloquentiæ*, ex recenſione accurata illuſtris Viri *Ulrici Obrechti* (*a*) qui non diu poſt A. 1701. diem obiit ſupremum: igitur quod in præfatione ad Edmundum Gibſonum promittit volumen, ipſius notas Obrechti cum præcipuis eruditorum virorum antea editis commentariis complexurum, in lucem dare non potuit. De hac editione jam feci mentionem infra.

1714. Londini apud Jo. Nicholſon 8. Inſtitutiones ut a Gibſono editæ fuerant, recuſæ, additis Turnebi & aliorum ſelectis notis. Minus, quam Oxonienſis, emendata eſt hæc editio.

1715. Pariſiis apud Jacobum Stephanum 12. duobus Vol. Inſtitutionum Oratoriarum libri duodecim ad uſum Scholarum accommodati, recenſiti, & brevibus notis illuſtrati a *Carolo Rollino*, reciſis quæ minus neceſſaria illi viſa ſunt, & quæ alio typorum charactere expreſſa adjungi fuiſſet fortaſſe ſatius. Journal des Sav. A. 1715. Avril. edit. Amſt. p. 430. & A. 1718. Octob. p. 460. Mem. de Trevoux 1714. Dec.

(*a*) Specimina emendationum Obrechtianarum cum lectionibus Gibſonianæ edit. collatarum vide in Actis Eruditorum A. 1698. p. 548.

Digitized by Google

Dec.p. 2191. Journal literaire Tom. 6. p. 232. Gibert jugemens des Savans ſur les Auteurs qui ont traitè de la Rhetorique T. 2. p. 60. ſeq.

1718. a Paris in 4. chez Gregoire de Puis, Quintilien de l'Inſtitution de l'Orateur, traduit par Mr. l'Abbè *Nicolas Gedoyn*, Chanoine de la Sainte Chapelle de Paris, de l'Academie Royale des Inſcriptions & belles lettres. Verſio elegans, accurata, Quintiliano digna, decem annorum opus, Philippo Duci Aurelianenſi, qui pro Rege Gallias moderatur, ab auctore dicata. De aliis Gallicis Quintiliani verſionibus dixi ſupra ad A. 1663. De hac videri poſſunt Diaria eruditorum Journal des Savans 1718. Octob. p. 446. Memoires de Trevoux 1718. Sept. p. 531. & 1719. Avril, Europe Savante 1719. Mars pag. 117.

1720. Lugduni Batavorum apud Joannem de Vivie in 4. in lucem prodiit præſtantiſſima longe omnium, quas hactenus commemoravi, editio magno ſtudio caſtigata & illuſtrata luculenter, nitideque excuſa curante viro ſupra laudes *Petro Burmanno* (a) Hic *Inſtitutionibus* quidem ineditas Almelooveenii & Gallæi caſtigationes obſervationeſque, editas vero Turnebi, Philandri, Parei, Colomeſii, Gibſoni, Obrechti, quam plurimaſque novas ſuo ipſe marte & ingenio adjunxit, atque ex Regio, Badio, Moſellano, Camerario, Sichardo, Pino, aliiſque ſelecta quædam, veterumque editionum lectiones adſperſit; in calce autem voluminis prioris, poſt Annales Quintilianeos H. Dodvvelli, varias lectiones exhibet trium Codicum Voſſianorum & Bernenſis, nec non emendationes Petri Francii. Ad *Declamationes* utraſque Volumine poſteriore cum Calpurnii Declamationibus comprehenſas, non modo nihil omiſit quod ex collatione quatuor Codicum, quos Bibl. Lei-

q 4 den-

(a) Acta Erud, 1720. p. 433.

denſis ſuppeditavit, Wittiani item & notarum ex Gronoviano, Colbertinis & Victoriano lectionum, priorumque editionum, & ab Ærodii aut Pithœi, præcipue vero Jo. Frid. Gronovii & Jo. Schultingii ingenio aut induſtria lucis accedere potuit, ſed & ipſe locis bene multis novam & inſignem affudit. *Tribunum Marianum*, quem p. 75. poſt Gibſonum & Obrechtum inter Quintiliani Declamationes edidit, notat multo inferiorem eſſe eloquentia & nitore ſermonis, atque a Monacho quodam multis poſt illas ſæculis ſcriptum eſſe ſuſpicatur. Claudunt volumen indices ſatis locupletes, quos aliis conficiendos typographus locavit. Operi autem præmiſſæ ſunt præfationes Campani, Politiani, Aldi, Petri Gallandii duplex, Jo. Sichardi, Giſberti Longolii, Edm. Gibſoni & Ulrici Obrechti, veterumque & novorum ſcriptorum de Quintiliano teſtimonia elogiaque.

Commentarios in Quintilianum affectos habere ſe teſtatus Voſſio eſt *Stephanus Stephanius* in Epiſtola ad eum ſcripta A. 1637. *Henricus* quoque *Ernſtius* novam hujus ſcriptoris editionem ad MSS. Codices caſtigatam molitus fuit. Editio Pariſienſis 1527. paſſim notata manu *Merici Caſauboni*, & Lugdunenſis 1585. cum MS. collata a Franciſco Junio ſervantur in Bibl. Leidenſi. *Philandri* vero Commentarii uberiores numquid adhuc hæreant Divione, cum ignariſſimis ſcio: nec dixerim quo pervenerint *Petri Pithœi*, *Paſſeratii* & *Guieti* obſervationes, quas ad Schrevelium miſerat Bigotius, & ille eiſdem uti in Quintiliano ſuo neglexit.

Plurima loca Quintiliani caſtigat & illuſtrat vir doctus *Janus Gebhardus* in Crepundiis ſive juvenilium curarum libris III. Hanov. 1615. 4. & in Syntagmate Critico Jo. Hermanni Schminckii: Marburg. 1717. 4. Ex Tullio & Quintiliano non pauca decerpſit Leo Mantuanus Judæus in נופת צופים li-

quo-

quore favorum ſive Rhetorica Coloniæ in 4. edita. Vide Cl. noſtri Wolfii Bibl. Hebraicam p.474. Neſcio qualis ſit *vetus Quintiliani interpres* laudatus viris doctis ad Suetonii Neronem cap. 22. *Epitome* Inſtitutionum Quintiliani a Jona Philologo confecta editaque eſt Pariſ. 1548. 8. & altera Vergerio auctore ibid. 1554. 8. Qui in Schola Tigurina dicendi artem olim publice profeſſus eſt Joannes Jacobus Ammianus, in enarrandis Quintiliani Inſtitutionibus ſeptem ipſos annos abſumſit, ex quo deinde per ludibrium vulgo *Septilianus* a litterarum ſtudioſis eſt appellatus, ut ex Melandri jocoſeriis refert Berneggerus præf. ad Obſervationes Miſcell.

V. INDEX SCRIPTORUM

in QUINTILIANI Inſtitutionibus Oratoriis laudatorum, illo qui in noviſſima editione exſtat, plenior;

factus a me ad paginas edit. Burmanniana.

ACcius *Navius*, *Poeta Trag.* 88. 96. 472. 561. 689. 912. Philoctete. 422
Accius Navius augur. 551
Accuſator Coſſutiani Capitonis. 503. Marii Curii. 552. militis Mariani. 293
Ælius *Stilo*. (*L.*) 81. 813
Æoles. 45. 79. Æolica litera. 1092
Æſchines Socraticus, Dialogo Aſpaſiæ cum Xenophonte ejuſque uxore. 444. 445
Æſchines, *Orator*. 192. 237. 359. 505. 580. 901. 998. 1037. 1090. 1091. contra Cteſiphontem 237. 472. 580. contra Demoſthenem. 505. 883. Legatio male geſta objecta. 359
Æſchylus, *Poeta Trag.* 897. ubi de eo cenſura. Ejus Dramata correcta in certamen deferre poſterioribus poetis Athenienſes permiſere, ſuntque eo mo-

modo multi coronati. *ibid.*
Æſopus 99. 1023. *fabularum non ille primus auctor* ſed Heſiodus. 441. αἰσωποποιητόν. 441. alius Æſopus tragicus hiſtrio. 1023
Afranius *Comicus*. 913. togatis excellit. *ib.*
Africanus apud Neronem. 723. infra, Julius.
Agatharchus. 986
Agnon. 193. Rhetorices accuſatio. 194
Albutius, *Rhetor*, non obſcurus profeſſor atque auctor. 185. 222. 254
Alcæus, *Poeta Lyr.* 896. ubi ejus laus.
Alcidamus, *Eleates*, *Rhet.* 213. Platoni Palamedes. *ib.*
Amphictyonum judicium. 431
Anaxagoræ diſcipulus Pericles. 1062
Anaximenes, *Rhetor*. 227
Andocides, *Orator*. 1090
Andronicus hypocrites, *Demoſthenis præceptor*. 998
Antimachus, *Poeta*. 892. ſeq. ubi de eo cenſura.
Antipater *Sidonius*, Poeta extemporalis. 955
Antiphon, *Rhetor*. 1090. orationem primus ſcripſit & artem Rhetoricam compoſuit. 213. pro ſe dixiſſe optime eſt creditus. 214
Antonius *Gnipho*. 77
Antonius (*Marcus*) *Orat.* libellus ejus de arte dicendi imperfectus. 271. 218. 618. 660. 1049
Antonius, *Orat.* 191. 249. 619. 713. 715. 826. 998. 1038. 1049. 1081. M. Aquilium defendens. 179
Antonius *Rufus*. 63
Apelles Pictor. 1086. 173
Apollas *Callimachus*. 986
Apollodorus Pergamenus Rhetor, Apolloniæ præceptor Auguſti. 216. 180. 210. 216. 235. 247. 291. 309. 326. 477. 601. 758. 986. ars Rhetorica ad Matium. 217. ad Domitium Epiſtola. *ib.* Theodoreus an Apollodoreus. 166. 216. Apollodori diſcipuli C. Valgius & Atticus. 217

Apol-

Apollonius *Molon, Rhet.* 216. Ciceronis præceptor. 1073
Apollonius (Rhodius) *Poeta.* 893. ubi de eo cenſura.
Appius. 187. 1082
Aratus, *Poeta.* 891. 893. ubi de illo cenſura.
Archias, vide Licinius.
Archidemus. 246
Archilochus, *Poeta Jamb.* laudatur 895
Archimedes 114
Archytas 105
Areus, *Rhetor.* 185. 216
Areopagitarum ſententia 393
Ariſtarchus. 46. 893. 895
Ariſtippus. 1062
Ariſtogiton, *Orat.* 1090
Ariſton. 181. Critolai Peripatetici diſcipulus.
Ariſtophanes, *Comic.* 106. 186. 893. 897. 1102
Ariſtophanes *Grammaticus.* 18. 893
Ariſtophon. 452
Ariſtoteles. 20. 46. 78. 180. 208. 214. 225. 242. 250. 254. 265. 270. 274. 285. 288. 315. 326. 369. 452. 679. 856. 857. 903. ſeq. 1099. 1112. ſive Theodectis eſt opus quod de Rhetorice nomine ejus inſcribitur, ſive Ariſtotelis. 179. in Gryllo. 193. de arte Rhetorica tres libri *ib.* 215. ſecundo libro. 400. pomeridianis ſcholis artem oratoriam præcepit. 215. decem elementa. (prædicamenta.) 242. ſeq. in Rhetoricis. 250
Ariſtoxenus *Muſicus.* 105. 107
Artifices veteres (artis Rhet. ſcriptores.) 1021
Artium ſcriptores. 641
Artorius *Proculus* (C.) Rhetor. 755
Aruſpicum reſponſa. 405
Aſinius *Pollio.* 53. 66. 83. 96. 300. 505. 566. 604. 668. 690. 771. 774. 777. 802. 926. 1050. 1071. 1080. 1113. pro Scauro patre. 505. 774. pro Aſprenate, 883. Pollio ac Meſſala defenderunt eoſdem.

dem. *ib.* ſeriis jocisque pariter accommodatus. 566. pro Urbiniæ heredibus. 300. 597. 604. pro Liburnia. 777. de Aſinio Pollione judicium. 917. ejus diligentia. 928. 1088. Pollionem æmulantur triſtes ac jejuni. 926. Aſinius uterque. 1050.
Atellanæ. 541
Athenæus. 182. 216. 224. 231. 250. Rhetor Hermagoræ par & æmulus. 216
Athenodorus *Rhodius*. 193
Atticus, *Rhetor.* Græce ſcripſit, Apollodori diſcipulus. 217. 566
Attici. 501. 531. 565. 915. 926. Atticæ eloquentiæ candidatus. 497. infra, Oratores.
Attius adverſus Cluentium. 472
(Auctor *ad Herennium*. 814. 819.)
Auguſtus. 546. 547. 548. 549. 553. 555. 561. 691. Epiſtolis ad Cæſarem. 76. Epiſtolis quas ſua manu ſcripſit aut emendavit. 90. duodecim natus annos matrem pro roſtris laudavit. 1071
Baſſus *Aufidius*, libris belli Germanici. 914
Baſſus *Caſius*, quem vidit Quintilianus, *Poeta*. 911.
Baſſus *Junius*. 534. 545. 553
Baſſus *Salejus*, *Poeta*. 906
Bibaculus, *Poeta*. 735. 910
Bleſſus (*Publius*). 545
Brutus, *Philoſ.* 533. 540. 827. 853. 883. 920. 957. 1050. *ejus gravitas*. 1088. oratio pro Milone, exercitationis gratia ſcripta. 263. 883. 946. accuſatio Cn. Planci. 540. in Philoſophicis ſcriptis multo quam in Orationibus præſtantior. 920
Bruti patris Dialogi tres in Privernati, in Albano, in Tiburti habiti. 540
Cæcilius *Rhetor.* 82. 216. 250. 397. 596. 758. 759. 810. 812. 825. 827. ad Siſenam. 692.
Cæcilius (Q.) in Verrem accuſationem petit quod fuerat quæſtor ejus. 464
Cæ-

Cæcilius, *Comic.* 96. 913. 969
Cælius (*M.*) *Orator.* 67. 78. 83. 534. 539. 551. 747. 815. 1088. in Antonium. 349. in defenſione cauſæ qua reus de vi fuit. 972. Cælii in accuſando urbanitas. 917. aſperitas. 928. de Cælio judicium. 917
Cæſar (*C.*). 60. 90.94. 132. 276.279. 282. 284. 307. (460.) 508. 546.553.559. 566.567. 597. 623. 715. 928. 1071. 1074. 1088. ut Oratorem laudat Cicero in Bruto. 888. præcepta Cæſaris. 763. Anticatones. 70.272. libri de Analogia. 92. ſi foro tantum vacaſſet, non alius ex noſtris contra Ciceronem nominaretur. vide p.917. vis Cæſaris. 928. 1088.
Cæſius *Baſſus*, *Poeta*. 911
Cajus *Granius* 81
Callicles. 183. (apud Platonem.)
Callidius (*M.*) *Orator.* 1025. 1088. 1095. pro domo Ciceronis. 883. Callidii ſubtilitas. 1088. 1095
Callimachus. 894. elegiæ princeps. Callimachii pedes & Sotadei. 830. (al. Galliambi.)
Callimachus, ſupra Apollas.
Calvus, *Orator.* 83. 814. 918. 1050. 1071. ſanctitas. 1088. & judicium ejus laudatur. 928. in Vatinium. 503. 546. 774. imitator Atticorum. vide p. 917. 918
C. Carbo etiam in tabernaculo uſus exercitatione dicendi. 958
Carminum auctores (Horatius.) 738
Carneades Romæ pro juſtitia & contra juſtitiam dixit audiente Cenſorio Catone. 1053
Carpathius. 552
Caſſelius. 557. al. Caſcelius vel C. Cæcilius.
Caſſius (*C.*) *Severus*, *Orator*. 443. 512.535.554.559. 669. 710. 1028. 1088. contra Aſprenatem. 883. 973. *de hoc Caſſio judicium.* 918. ejus acerbitas. 1088
Catius, in Epicureis, levis ſed non injucundus. 920
Cato (*M. Cenſorius*). 83. 90.152.217. 280. 282. 448. 565.

565. 567. 650. 672. 689. 729. 732. 774. 840. 944. 969. 1044. 1053. 1067. 1074. 1088. 1097. 1112. primus Romanorum aliquid de Rhetorica ſcripſit. 217. idem orator, idem hiſtoriæ conditor, idem juris, idem rerum ruſticarum peritiſſimus inter tot operas militiæ, rudi ſæculo literas Græcas ſenex didicit. 1112. in dicendo præſtantiſſimus & juris peritiſſimus. 1067. Cato, Scipio, Lælius in eloquendo velut Attici Romanorum. 1095. in Oratione quadam. 263. Catonis verba furatus Salluſtius. 689. ejus Oratio de Servio Galba. 179

Cato eloquens Senator. 969. Stoicus. 976. ſapiens 1074

Catones. 1088

Catulus ad Philippum. 555

Catullus, *Poeta*. 53. 57. 531. 873. 910. ejus nobile Epigramma de abuſu literæ h. 57. aliquis poetarum. 969. laudatur in Catullo ſuavis appellatio literarum. 1004. Epithalamio. 803

Celſus (*Corn.*) 182. 184. 230. 240. 248. 271. 300. 320. 396. 582. 601. 692. 697. 760. 774. 778. 783. 796. 797. 798. 870. 871. 883. Gallione prior, accuratius de arte dicendi ſcripſit. 218. Ciceronem ſecutus. 582. nimia novitatis cupiditate ductus, eruditus vir. 760. in Philoſophicis multa ſcripſit Scepticos ſecutus non ſine cultu ac nitore. 920. mediocri vir ingenio non ſolum de his omnibus ſcripſit artibus, ſed amplius rei militaris, & ruſticæ etiam & medicinæ præcepta reliquit. 1112

Ceſtius. Infra, Seſtius.

Cethegus (*M.*) 57. ſuadæ medulla dictus ab Ennio. 178. ſuaviloquenti ore. 1003

Chariſius. 898. ejus Orationes a Menandro Comico ſcriptæ, *ib.*

Charmadas. 989

Chiron. 109

Chry-

Chryſippus Philoſoph. 13. 18. 36. 110. 185. 1048
1075. præcepta de liberorum educatione. 119. reſpicitur. 646. ſeq.
Chryſippus junior Cæſaris æqualis. 546
Cicero (*Q.Tullius*) 527. de jocis M.Ciceronis lib. III.
Cicero (*M.Tullius*) optimus auctor ac magiſter eloquentiæ. 440. 8. 42. 44. 53. 54. 56. 63. 66. 67. 69.
71. 76. 78. 81. 89. 96. 102. 106. 119. 129. 138. 147.
151. 152. 169. 176. 178. 184. 187. 190. 191. 194. 197.
204. 206. 207. 214. 220. 222. 225. 226. 231. 234. 235.
239. 249. 253. 254. 255. 259. 263. 271. 272. 273. 275.
282. 284. 286. 292. 294. 302. 306. 307. 308. 313. 317.
318. 322. 324. 331. 333. 334. 340. 344. 345. 346. 352.
357. 363. 364. 365. 366. 398. 405. 407. 410. 414. 416.
417. 419. 420. 425. 427. 430. 435. 438. 440. 442. 444.
446. 448. 459. 463. 464. 465. 467. 468. 469. 470. 473.
475. 478. 479. 480. 490. 500. 503. 505. 506. 507. 509.
511. 513. 514. 524. 526. 528. 531. 533. 539. 540. 541.
542. 543. 544. 550. 551. 552. 553. 556. 557. 558. 559.
561. 562. 563. 566. 567. 575. 576. 581. 582. 592. 607.
614. 617. 621. 623. 632. 650. 660. 664. 670. 679. 685.
686. 688. 690. 691. 692. 694. 698. 699. 702. 703. 705.
707. 708. 709. 711. 712. 713. 714. 715. 717. 718. 721.
722. 728. 731. 733. 734. 736. 739. 745. 746. 748. 751.
752. 753. 761. 766. 770. 772. 773. 774. 775. 776. 778.
779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 795. 796. 797. 798.
802. 805. 806. 807. 808. 809. 811. 815. 816. 817. 819.
820. 821. 822. 823. 824. 825. 829. 832. 833. 835. 837.
839. 840. 842. 846. 847. 850. 851. 852. 853. 854. 858.
859. 860. 861. 862. 863. 866. 867. 868. 870. 874. 883.
884. 885. 886. 888. 889. 903. 916. 919. 926. 928. 929.
943. 944. 948. 953. 957. 960. 961. 965. 966. 967. 968.
970. 971. 974. 975. 977. 981. 986. 998. 999. 1004. 1007.
1010. 1011. 1019. 1025. 1026. 1027. 1031. 1034. 1038.
1041. 1043. 1048. 1049. 1050. 1057. 1062. 1064. 1067.
1070. 1071. 1073. 1074. 1088. 1089. 1095. 1097. 1098.
1099. 1100. 1107. 1108. 1112. 1113.

Cicero Apollonio Molone uſus præceptore 1073. Academiæ plurimum debere ſe profeſſus. 1063. unicum apud nos ſpecimen orandi, docendique oratorias artes. 218. certiſſimum præceptorum genus, illius viri obſervatio. 977. in omnibus eminentiſſimus. 1088. ſummus ille tractandorum animorum artifex. 981. cum Demoſthene comparatur. 915. effinxit vim Demoſthenis, copiam Platonis, jucunditatem Iſocratis. 916. jam non hominis ſed eloquentiæ nomen habetur. 916. hunc ſpectemus, hoc propoſitum nobis ſit exemplum, ille ſe profeciſſe ſciat cui Cicero valde placebit. *ib.* non unus tamen imitandus. 928. jactat ſe interdum, defenſionis potius cauſſa quam ex arrogantia. 965. 966. ita dicit quomodo quilibet poſſe confideret, ſed quomodo poſſit nemo. 982. mores ejus defenduntur. 1047. 1048. ſeq. in filio, ut in Epiſtolis apparet, recte loquendi uſquequaque aſper exactor. 92. ad rerum cauſſarumque ſuarum judices dixit. 302. Ciceronis manus ſive *αὐτόγραφα*. 89. ideo tantum intulit eloquentiæ lumen, quod in hos quoque ſtudiorum ſeceſſus (carmina ſcribenda & dialogos) excurrit. 944. compoſitio ejus & vitia orationis reprehenduntur a Bruto, Calvo & utroque Aſinio. 1050. ſcriptis ad eum literis. 829. ab Atticorum imitatoribus ut Aſianus & redundans culpatur. 1088. eminentiſſimos Græcorum ſecutus. 854

in Accium. 561

in Legem Agrariam. 187

in Antonium. 427. 471. 713. 714. 717. 751. 752. infra, Philippicæ.

in Appium Pulchrum. 691

ſub perſona C. Appii, Domitii, Cn. Pompeji. 282

pro Archia. 705. 968. 1019

ad Atticum. 566

libro

libro de Aruſpicum reſponſis. 449
contra Boſtarem. 467. infra pro Scauro.
Brutus. 214. 1041. tot millibus verſuum. 888
ad Brutum. 280. 736. Epiſtolæ. 204. 398. 533. 679. 691. 810. 815
contra Q. Cæcilium. 773. 965. vide in Verrem.
pro Cæcina. 331. 416. 425. 427. 446. 544. 618. 621. 640. 806. 823
pro Cælio contra Atratinum. 975
in Callidium. 1034
in Carminibus. 842. 966
in Catilinam. 187. 314. 449. 713. 714. 780. 805. 811. 817. 966. in Senatu 1101
Cato Ciceronis. 398
Catulum ſuum & Lucullum aliis poſtea ſcriptis (Academicis) Cicero ipſe damnavit. 255
ad Cerelliam. 567
contra Chryſogonum, vide pro Roſcio.
in Clodium & Curionem. 425. in Clodium. 708. 748. 795. vide pro Milone.
in Clodiam. 796
pro Cluentio Habito. 1036. 974. 194. 306. 314. 316. 317. 323. 340. 345. 349. 352. 363. 365. 387. 463. 469. 511. 539. 576. ſeq. 713. 809. 810. 821. 851. 858. 870. 977
pro Cœlio. 284. 305. 307. 325. 468. 784. 959. 967. 1101
Commentarii. 958. a liberto Tyrone contracti.
Communes loci, in vitia directi. 129. 943
Sententiæ & Conciones Ciceronis non minus clarum quam Accuſationes & Defenſiones lumen eloquentiæ oſtendunt. 286
pro C. Cornelio. 360. 464. 466. 577. 623. 679
pro L. Cornelio. 356
in Cottam. 577. vide pro Oppio.
pro Dejotaro. 305
in Dialogis. 964

in Epiſtolis ſine controverſia Demoſtheni præferendus Cicero. 195. citantur Epiſtolæ. 964. 816. 842. pluribus libris & Epiſtolis teſtatur. 1057
pro Fundanio. 44
pro Gabinio, in quem antea Orationem ſcripſerat. 977
(ad Herennium. 249. 808. 814.)
in Hirtio, in Panſam declamans. 699.
in quodam Joculari libello. 753. Q. Ciceronis vel Tyronis liberti vel alterius cujuſque libri tres de Jocis Ciceronis. 527. Cicero in jocis nimius. 526. 527
ſcientia Juris neutiquam deſtitutus, etiam cœpit aliqua de ea componere. 1067
pro Q. Ligario. 306. 313. 314. 331. 345. 346. 352. 425. 448. 460. 478. 566. 577. 628. 709. 772. 775. 781. 852. 870. 883. 1022. 1036. 1037
pro Lege Manilia. 147
contra Concionem Metelli. 813
pro Milone. 204. 239. 262. 293. ſeq. 302. ſeq. 305. pulcherrima. 323. nobiliſſima. 1007. 324. 333. 334. 341. 348. 357. 358. 364. 407. 408. 410. 439. 440. 506. 507. 542. 577. 588. 608. 609. 686. 731. 745. 779. 782. 807. 808. 870. 968. 969. 1007. 1008. 1038. 1101. contra ſcripſit Seſtius ſive Ceſtius. 946
pro Muræna. 142. 316. 324. 363. 427. 438. 442. 509. 592. 707. 746. 796. 808. 862. 976
in Oppianicum. 810. vide pro Cluentio.
pro Oppio. 417. 420. 464. 465. 468. 782. in Cottam. 976
in Oratore. 191. 219. 223. 766. 832. 839. 840. (Orator poſt libros de Oratore ſcriptus. 825.) 1025. 1041. divine ut omnia. 76. libris de Oratore. 226. 941. 1107. diſputationibus. 929. pulcherrimis. 254. 618. in oratoriis hæc minora ſciens omiſit. 218. ſecundo de Oratore libro. 197. 540. tertio. 119. 762. 825. 961. 1057. libro ad Brutum. 102. 861.

861. Brutum alloquens. 961
Partitiones Oratoriæ. 223. 293. 294. 345
Philippicæ. 273. 618. 620. 824. 835. 836. 966. 967. ſupra, in Antonium.
Declamatio de Cicerone, ut Antonium roget, Philippicas excuſat. 286
in Philoſophicis ſcriptis, ut ubique, Platonis æmulus. 920. libros Platonis atque Xenophontis edidit translatos. 941
de damnatione Philodami. 1038. 514. vide in Verrem.
in L. Piſonem. 471. 685. 853
in Pletorium Fonteji accuſatorem. 542
in Quintium. 471
pro Rabirio. 513. 583. 1037. 1038. pro Rabirio Poſtumo. 239. 308. 314. 323. 383. 773
Rhetoricorum libri. 222. 251. 292. 294. primum ſcripti. 176. adoleſcenti elapſi. 218. quos ipſe non probat. 178. 253. ſeq. 255. in primo Rhetorico. 253
pro Roſcio contra Chryſogonum. 318. 323
pro Roſcio. 602. 782. 824. pro Sex. Roſcio. 353. ſex & viginti natus annos dixit. 1071. 1072
in Rullum. 470. 719
circa nuptias Saſſiæ. 344. contra Saſſiam. 974
pro Scamandro. 977
pro Scauro ambitus reo. 314. contra Boſtarem. 468. pro Scauro reo repetundarum. 314. pro Scauro filio. 505. 598
Theſibus ſive infinitis quæſtionibus exerceri ſolebat Cicero jam princeps in Rep. 943
in Topicis ad Trebatium JCtum. 294. 414. 415. 423. 446
in Triarium. 471
pro Tullio. 352. 465
in Varenum. 553. 686. pro Vareno. 315. 417. 467. 513. 582. 583. 598. 602. 606. 783. 784
in Vatinium teſtem. 378

pro Vatinio in quem Orationem ſcripſerat. 977
in Verrem. 303. 305. 309. 323. 346. 356. 405. 420. 437. 464. 474. 500. 501. 503. 514. 527. 544. 632. 634. 711. 712. 740. 752. 760. 774. 782. 785. 802. 851. 866. 883. 1018
Cicero docuit Cælium, & Panſam; Hircium, Dolabellam in morem præceptoris exercuit. 1108
Ciceronis inepti imitatores placentes ſibi ſi in clauſula poſuiſſent *eſſe videatur*. 726
Cinnæ Smyrna novem annis ſcripta. 940
Claudius. 90. (Imperator) qui literam Æolicam Ⅎ adjecit.
Cleanthes. 185. 198. 1048. 1075
Cleo, *Orator* Athenis. 1025
Cleo *Stelaus*. 821
Clitarchus, *Hiſtor.* 901
In Clodium editus liber. 266. ſupra in Cicerone.
Coccus, *Orator*. 1090
Cœlius (*M.*) in Antonium. 815. *vide* Cælius.
Colotes Tejus, pictor. 174
Comœdia. 514
Comœdiæ veteris ſcriptores. 879. 896
Comici. 969. 1014. liberrimum genus hominum. 1062. Latini. 90
Commentarii. 314
Controverſiæ. 790. vide Declamationes.
Corax. 191. ſcriptor artis Rhetoricæ. 212
Corneliæ Gracchorum matris Epiſtolæ. 14
Cæcilius & Cornificius de figuris. 826
Cornificius, *Rhetor.* 395. 775. 820. 825. 826. de figuris. 826. 827. non pauca de arte dicendi ſcripſit. 218
Cotta (*L.*) 999. Cottæ Epiſtola. 465. 468
Craſſus. (*L.*) *Orator*. 119. 147. 204. 540. 660. 710. 929. 941. 961. 969. 996. 998. 1019. 1057. 1088. 1107. 1113. Oratio de Colonia Narbonenſi. 540. de Lege Servilia, *ibid.* in judicio Curiano contentio

tio cum Scævola. 640
Craſſus dives Aſiæ præfectus quinque Græci ſermonis differentiis jus dixit. 996
Crates. 100
Cratinus, *Comicus*. 897
Criſpus *Paſſienus*. 884. Quintiliano puero Orationem pro Voluſeno Catulo habuit. *ibid.* jucunditatem ejus laudat. 1088
Criſpus *Vibius*, vir ingenii jucundi & elegantis, *Orator*. 474. 1088. pro Spathale. 723
Critolaus Peripateticus, Ariſtonis præceptor. 181. 182. 193
Curio. 553. pater. 1027
In Curionem editus liber. 266
Curius (*Manius*). 552
Curius (*Vibius*). 552. 559
Cynicus reus de moribus. 326
Cythnius pictor. 173
Decimi *Lælii* Oratio pro Voluſeno Catulo habita Quintiliano puero. 884
Declamatores. 281. 283. 286. 325. 353. 455. 472. 473. 779. 972. utiles. 944. non nimis diu illis inhærendum. 1110. minus ſanguinum habent & virium quam orationes. 925. Declamatorum extemporalium ambitio. 955. infra, Scholaſtici.
Demades. 192. 1098. Orationes ſcribere non eſt auſus. 193
Demetrius actor Comœdiarum. 1039. 1040
Demetrius *Phalereus*. 147. 887. 1039. 1087. primus inclinaſſe eloquentiam dicitur. 902. ubi plura de eo & in ejus laudem.
Demoſthenes. 116. 151. 237. 273. 286. 305. 313. 314. 479. 489. 504. 505. 522. 526. 533. 576. 580. 728. 767. 783. 785. 796. 824. 833. 839. 849. 850. 853. 860. 874. 901. 916. 928. 936. 938. 966. 997. 1009. 1013. 1019. 1037. 1048. 1050. 1062. 1083. 1091. 1092. 1099.

contra Æſchinem. 313. 883
pro Cteſiphonte. 305. 352. 472. 580. 783. 814. 966. 1019. 1027. 1037. de Halonneſo. 273. adverſus Midiam. 501. 504. Philippicæ. 286
Demoſthenes Ciceroni interdum videtur dormitare. 884. 1050. pæne lex orandi. 901. minus aptus ad jocos. 526. urbanus non dicax. 533. δεινότης valuit. 522. perfectiſſimus Græcorum, aliquid tamen aliquo in loco melius alii. 928. puer admodum actiones pupillares habuit. 1071. mores ejus defenduntur. 1047. Platonis diſcipulus. 1062. 1091. Cicerone multo ſtrictior. 1099. laudatur. 915. ejus fulmina numeris contorta. 846. ſevera compoſitio. 849
Dialectici. 616
Didymo, quo nemo plura ſcripſit, accidit ut cum hiſtoriæ cuidam tamquam vanæ repugnaret, ipſius proferretur liber qui eam continebat. 98
Diogenes *Babylonius*. 15
Dion Syracuſanus 114
Dion Rhetor. 223. (*Pruſæus*).
Dionyſius. 825. Rhetor, de figuris. 825
Halicarnaſſeus. 216. 747. 857
Dolabella. 555. 563. 670
Domitianus Imp. ut in omnibus ita etiam in eloquentia eminentiſſimus. 296. Germanici Auguſti Poemata laudantur. 907. ſeq.
Domitius *Afer*. 378. 421. 535. 536. 540. 544. 551. 555. 556. 557. 559. 560. 720. 723. 773. 818. 822. 837. 904. 918. 1026. 1088. 1107. libri duo de Teſtibus. 378. ubi ſenem a ſe adoleſcentulo cultum teſtatur. Oratio pro Voluſeno Catulo habita Quintiliano puero. 884. Oratio in libertum Claudii Cæſ. 555. pro Cloantilla. 723. 773. 818. 837. pro Lælia. 837. ſummus pridem Orator, valde ſenex maluit deficere quam deſinere. 1107. maturitas ejus laudatur. 1088

Ora-

Orationes ejus plenæ facetis narrationibus: dictorum quoque ab eo urbane, ſunt editi libri. 540
Domitius *Marſus* de Urbanitate diligentiſſime ſcripſit. 564. 565. 566
Duillio (*C.*) poſita columna roſtrata. 87
Egeſias. 1087
Empedocles primus aliqua circa Rhetoricem moviſſe dicitur. 212. præcepta Sapientiæ verſibus tradidit. 39
Ennius. 54. 74. 96. 178. 195. 648. 865. 905. ſeq. 1003. ſexto Annali. 557. Medea. 442. in Satira mortem & vitam contendentes inducit. 777
Ephorus, *Hiſtor.* 158. 856. 901
Epicurus. 193. 386. 614. 926. 1062. fugere omnem diſciplinam navigatione quam velociſſima jubet. 1026
Eratoſthenes. 18. 986
Eriphylus *Rhodius*. 948
Euathlus, *Rhetor.* 213. artem quam edidit decem millibus denariorum didicit a Protagora. *ib.*
Euphorion, *Poeta*. 986. Chalcidenſis, probatus Virgilio. 894
Euphranor. 1086. 1088
Eupolis, *Comicus*. 106. 897. 1102
Euripides. 215. 405. 897. ubi Sophocli præfertur.
Eurypylus *Lariſſæus*. 986
Fabius Maximus incuſans Auguſti congiariorum exiguitatem. 543
Fabius *Pictor*. 74. 673. 990
Flaccus (*Valerius*) *Poeta*. 906
Flavius. 176. 242. 635. 690. admiror Flavium cujus merito ſumma apud me eſt auctoritas, cum artem, ſcholæ tantum componeret. 635
Flavius (*Cn.*) 685
Florus (*Julius*) in eloquentia Galliarum princeps. 932. 933

Formularii. 1061
Fulvius. 564
(Furius Bibaculus). 735. 910
Galba (*L.*) 534. 547. 548. 549. 555. 559
Galba (*Servius*). 179
Gallio pater, *Rhetor*. 218. 794
Gallus (*Cornelius*). 53. Elegi. 908. Oratio, infra in Labieno.
Gallus (*Didius*). 179
Gallus (*Sulpicius*). 551
Geometræ. 397
Germanicus Auguſtus. 907. vide Domitianus.
Glyco Spiridion. 511
Gnipho (*Antonius*). 77
Gorgias *Leontinus*. 186. 208. CIX. vixit annos, Empedoclis diſcipulus artem Rhetoricam ſcripſit. 212. 214. (ejus Olympicus. 274.) 797. 821. 1111.
Gorgias Platonis. 178. 179. 181. 182. 183. 205
Gorgias, *Rhetor*, alius ac Leontinus, Rutilio Lupo æqualis, quem Lupus ſequitur. 797
Gracchi. 729. 1088. 1097. Gracchorum & Catonis lectione horridi fient & jejuni. 152. eorum leges inviſæ. 270. 627. eloquentiæ multum contulit Cornelia mater, cujus doctiſſimus ſermo in Epiſtolis. 14
C. Gracchi in deflenda fratris nece eloquentia. 998. 1023. compoſitio durior. 832
C. Gracchus. 832. præcipuus ſuorum temporum Orator, phonaſco uſus. 108
Græci. 488. 489. 633. 647. 1005. 1020. 1035. 1041. 1098. ſecutus Græcos. 447. Græci præceptis valent, Romani exemplis. 1064. nomina illis fingere promtiſſimum. 761
Græci dicunt, ut vivat, quemque etiam dicere. 967
Grammatici. 756. veteres. 38. moleſti in lyricis verſibus notandis qui in oratione exciderunt. 845. ſeq.
Gra-

Granius (*C.*) 81
Herculis laudes. 266
Hermagoras, *Rhetor*. 67.180.208. 216.223.231.234. 236. 242.252.254. 291. 294. 393. 797. Cicero eum ſecutus. 254. 294. minutias ſectatur. *ibid.*
Hermagorei. 624
Hermagoras junior Theodori Gadareni diſcipulus. 217. inſcripti Hermagoræ nomine libri; ſive alius hic Hermagoras fuit. 234
Herodotus. 833. 834. dulcis & candidus & fuſus. *ib.* nec indignetur ſibi Herodotus æquari T. Livium. 913
Heſiodus. 17. primus auctor fabularum. 441. datur ei palma in medio genere dicendi. 892. ὑποϑήκας Heſiodi eſſe negavit Ariſtophanes Grammaticus. 18
Hippias *Eleus*, *Rhetor*. 213. non liberalium modo ſed & aliarum artium peritus. 1111
Hippocrates clarus arte medicinæ, videtur honeſtiſſime feciſſe qui quoſdam errores ſuos, ne poſteri errarent, confeſſus eſt. 225
Hirtius. 699. 1108
Hiſpo. 563
Hiſtoria alit orationem jucundo ſucco. 886. *adde* 286
Hiſtorici. 318. 1062
Homerus. 70. 71. 94. 136. 191. 268. 283. 306. 453. ſeq. 653. 709. 735. 815. 891. 896. 897. 904. 969. 1034. 1068. 1086. 1102. 1111. 1113. Horatio videtur interdum dormitare. 884. nullius non artis in eo veſtigia. 1111. omnibus eloquentiæ partibus exemplum & ortum dedit. 891. ubi plura in ejus laudem. Nonus liber Iliadis. 891. in utriuſque operis ingreſſu legem proœmiorum ſervavit & conſtituit. 892. verſu ejus, qui non in omni editione reperitur, victi Megarenſes Salaminem Athenienſibus ceſſere. 448
Horatius. 2. 50. 66. 441. 532. 533. 672. 685. 701. 738. 745.

745. 801. 802. 804. 818. 846. 884. 894. 895. 909. 910. 911. 1016. prima parte libri de arte Poetica. 701. in arte Poetica. 2. Horatium in quibuſdam, quia licens nimis, nolim interpretari. 94. *alius Horatius qui ſororem occidit.* 259

Hortenſii (*Q.*) *filia* Oratio apud Triumviros habita; legitur non tantum in ſexus honorem. 14

Hortenſio Marciam tradidit Cato. 233. 944

Hortenſius (*Q.*) *Orator*. 129. 563. 575. 692. 948. 996. 1074. 1088. 1113. pro Verre. 883. contra Tincam Placentinum. 54. ejus communes loci. 129. partiendi laudem tulit. 366. diu princeps Oratorum. 998. placuit aliquid eo dicente, quod legentes non inveniunt. *ibid.*

Hyperides *Atticus*, *Orator* dulcis & acutus. 902. 1090. pro Phryne Actio. 179. infra in Meſſala.

Jamborum ſcriptores. 879

Iphicrates. 452

Iſæus, *Orator*. 1090

Iſocrates. 184. 214. 228. 235. 274. 326. 821. 838. 901. 902. 916. 940. 1090. 1098. octavum & nonageſimum implevit annum. 214. non magis libri bene dixiſſe quam diſcipuli bene docuiſſe teſtantur. 158. ejus ſchola principes Oratorum dedit. 1090. actioni inidoneus. 1098. palæſtræ quam pugnæ magis accommodatus. 902. *ubi plura*. Si tamen re vera ars quæ circumfertur ejus eſt. 178. clariſſimus Gorgiæ auditorum. 214. ejus ars Rhetorica. 215. laus Helenæ. 274. Panegyricus. *ibid.* qui parciſſime, decem annis ſcriptum tradunt. 940

Scriptores, maxime qui ſunt ab Iſocrate. 326

Juba. 558

Judaicæ ſuperſtitionis primus auctor. 270

de Judicialibus cauſſis ſcripta. 265

Julius (*C.*) ejus in Helmium Manciam dictum. 538

Julius *Africanus*, præſtans Quintiliani tempore

Orator. 918
Julius Florus, vide Florus.
Julius *Secundus*, *Orator*, familiaris Quintiliani, miræ facundiæ vir, infinitæ tamen curæ. 392. 919. Secundi elegantia. 1088
Junius *Baſſus*. 534. 553. 1027. homo dicax, Quintiliano puero dictus *Aſinus albus*. 545
Juriſconſulti. 489
Labieni ſive Cornelii Galli Oratio in Pollionem. 53. contra Urbiniæ hæredes. 300. in Rabirium lege perduellionis. 465. Pollio in Labieno damnat *rebus agentibus*. 802
Lælii *filia* reddidiſſe in loquendo paternam eloquentiam dicitur. 14
Lælius. 1018. 1095. Lælii. 1088
Lænas *Popilius*, *Rhetor*, Gallione prior de arte dicendi ſcripſit. 219. 959. 1041
Latro, *Orator*. 794. 945. vide Porcius.
Laudes Capitolini Jovis perpetua ſacri certaminis materia. 266
Laudationes funebres pendent frequenter ex publico aliquo officio atque ex SCto magiſtratibus ſæpe mandantur. 265. ſeq.
Laudes ſomni & mortis ſcriptæ, & quorumdam a Medicis ciborum. 272
Lauranius. 840
Leges pro concione ſuadere vel diſſuadere moris. 145. trino nundino promulgatæ. 146
Leguleji. 1067
Lentulus (*Cneus*) actione quam eloquentia plus opinionis conſecutus. 998
Leonides, *Alexandri pædagogus*. 15
Librariorum inſectaturi inſcitiam, ſuam confitentur. 841
Licinius *Archias*, extemporalis Poeta. 955
Linus. 103
Li-

Livius *Andronicus*. 923
Livius (*T.*) 66. 90. 152. 551. 668. 676.698.732.736. 778. 853. 914. Livii lactea ubertas. 886. plura in ejus laudem. 914. Patavinitas notata ab Aſinio Pollione. 66. Epiſtolâ ad filium ſuaſit legendos Demoſthenem & Ciceronem, tum ita ut quiſque eſſet Demoſtheni & Ciceroni ſimillimus. 888. 152. circa initia primi libri. 63. frequentiſſime dubitat. 141
Lucanus Oratoribus magis quam Poetis accenſendus. 907
Lucilius, *Poeta Satiricus*. 66.73.88.96. 840. 864. ejus laus & contra Horatium defenſio. 908. ſeq. in nono. 89
Lucretius, *Poeta*. 39. 211. 745. 905. 1113
Luculli. 1074
ex Lycia & Caria Rhetores. 1010
Lycurgus duriſſimarum Lacedæmoniis legum auctor. 105. 119
Lycurgus, *Orator*. 1090
Novem Lyrici. 94. 846. 895
Lyſias, *Orator*. 191. 833. 963. 1090. Apologia pro Socrate. 184. 963. optime in iis quæ ſcripſit indoctis, ſervavit veritatis fidem. 283. nihil eo, ſi Oratori ſatis ſit docere, perfectius. 902
Lyſiaca *gracilitas*. 1091
Lyſippus ſtatuarius. 1087
Macer, *Poeta*. 561. 905. 1113. Nicandrum ſecutus. 894
Mæcenas. 836
Magorum carmina. 614
Mancia *Helmius*. 538
Manlius *Sura*. 544. 1026
Marcellus, *Orator*, de quo Cicero in Bruto. 888
Marcus Veſtinus. 548
Maricas. 106

Mar-

Marſus. 565. 566
Mathematici *pro* Aſtrologis. 386
Menander, *Comicus*. 106. 269. 295. 825. 898. 1091. Euripidem ſecutus. 898. commendatur. 799.ſeq. ejus Dramata ἐπιτρέποντες, ἐπίκληρος, λοχὸς. *ib.* ψοφοδεὴς, νομοθέτης. 899. ὑποβολιμαῖος. 106. 899. Hydria & Georgus. 1018. Philemon illo inferior. 900
Meſſala, *Orator*. 55.67.83. 691. 840. 917. 941. multas Orationes ſcripſit ex Græcis translatas, & cum illa Hyperidis pro Phryne, difficillima Romanis ſubtilitate contendit. 941. contra Aufidiam. 883. Pollio & Meſſala defenderunt eoſdem. *ib.* liber de litera S. 90. totos libellos non de verbis modo ſingulis ſed etiam literis dedit. 92.procœmia Orationum. 300. nitidus & candidus & præ ſe ferens in dicendo nobilitatem ſuam, viribus minor. 917. dignitas Meſſalæ. 1088
Metrodorus *Sceptius*. 948. 988. 998
Modeſtus. 81
Mimi & Comœdiæ. 332
Mithridates XXII. linguarum peritus. 996
Myron ſtatuarius. 1087. *ejus diſcobolus*. 173
Nævii Aproniani cauſſa. 602
Naucrates, *Iſocratis diſcipulus*. 236
Neronis dictum. 542
Nicander, *Poeta*. 894. eum ſecuti Macer & Virgilius. *ibid.*
Nicoſtratus pancratiaſtes, quem ſenem adoleſcens vidit Quintilianus. 159
Nigidius, *Rhetor*, de geſtu. 1031
Nonianus (*Senilius*) *Hiſtoricus*. 914
Numa. 106. 269
ex Nuptialibus ſacris apparet tam Cajos quam Cajas appellatas. 91
Noſtrorum quidam. 598

No-

Notariorum negligentia excipientium in quæſtum corruptæ Quintiliani Actiones. 603
Oppius (*P.*) 550
Oracula. 268. 449
Orationes veterum ac novorum. 373
Oratores Africani. 1088. Aſiani & Attici. 862. 874. 1085. 1089. 1090. ſeq. Rhodii ab Æſchine exſule. 1089. ſeq. ſupra, Lydi & Cares.
Orpheus. 103
Ovidius in Metamorphoſi. 407. 696. 786. 812. Elegis. 908. Medea. 721. 912. (1105.) in Heroicis. 906. Epigrammatis. 819. ex tetraſticho Macri carmine librum in malos Poetas compoſuit. 561. tranſitionibus laſcivire in Metamorphoſi ſolet. 316. ingenio indulgere quam temperare maluit. 912. laudandus tamen in partibus. 906
Pacuvius, *Poeta Tragicus*. 70. 96. 912
Palæmon Quintiliani ætate Grammaticus. 46. (67.) & fortaſſe reſpicitur. 81
Palamedes, dictus a Platone Alcidamas Eleates. 213
Pamphilus, *Rhetor*. 246
quales legimus Panegyricos. 164. 229. 274
Panyaſis, *Poeta*. 893. ubi de eo cenſura.
Parrhaſius pictor. 1086
Paſſienus *Criſpus*. 553. pro Domitia uxore ſua. 513. ſeq. adverſus Ænobarbum fratrem.
Patrocles, *Rhetor*. 181. 249
Pedianus. 90. Orationum Ciceronis thema exponens. 398
Pedo, *Poeta*. 906. 547
Pericles. 114. 190. 903. 1083. 1091. 1098. 1102. Anaxagoræ diſcipulus. 1062. primus ex iis, teſte Cicerone, quorum ſcriptum aliquid quod ornatum oratorium habeat, ferebatur. 214. Quintilianus negat ſe aliquid illo dignum reperiſſe. *ib.* eloquentiæ ejus nulla ad nos monumenta venerunt. 1062
Per-

Perſius, *Satiricus*. 53. 810. 910. 935
Peripatetici. 190. 215. 1063
Phidias ſtatuarius. 134. 1087
Philetas, *Poeta Eleg.* poſt Callimachum princeps. 894
Philemon, *Comicus*. 899. ſeq. laudatur. Menandro ſæpe prælatus. 900
Philippus. 555
Philiſtus, *Hiſtor.* imitator Thucydidis. 900
Philoſophi quidam. 646
Philoſophi qui deos habere curam rerum humanarum negarent. 375. 386
Philoſophi qui de arte Oratoria ſcripſerunt. 501
Philoſophorum lectio Oratori commendanda. 887. 1059. ſeq. 1110. ſervitus ad certa verba ſe adſtringendi. 618
Pictor *Fabius*. ſupra in Fabio.
Pindarus, *Lyricus*. 895. 916. longe princeps Lyricorum. 895. in libro quem inſcripſit ὕμνος. 752
Piſander, *Poeta*. 894. Herculis acta ſcripſit. *ib.*
in L. Piſonem liber. 266
Plancus (*Cn.*) 920
Plato. 104. 105. 106. 119. 186. 205. 213. 214. 228. 833. 853. 916. 920. 941. 985. 1091. 1112. Gorgia. 178. 179. 181. 182. 183. 186. 205. Phædro. 183. 184. 206. 213. 214. Timæo. 104. 853. Pythagoreos in Italia & Ægypti ſacerdotes adiit. 124. defenſio Socratis. 184. Sophiſta. 228. Dialogi. 384. quæ tandem ars digna literis Platoni defuit? 1112. ejus diſcipulus Demoſthenes. 1062. 1091. ejus Homerica facultas eloquendi. 903. Sympoſium. 716. in ceris Platonis exordium de Rep. plurimis modis ſcriptum inventum. 750. diligentiſſimus compoſitionis. 853
Plautia Lex. 814
Plautus, *Comicus*. 913
Plinius, *Secundus*. 219. doctus homo & in hoc utique

que

que libro (ſtudioſorum) pæne nimium curioſus. 1031.1032. & tacito nomine. 226. 914.ſeq. De illo enim videntur quibuſdam accipienda eſſe verba poſt laudatos Aufidii Baſſi de Bello Germanico libros: *Supereſt adhuc & exornat ætatis noſtræ gloriam vir ſæculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec imitatores, ut libertas, quamquam circumciſis quæ dixiſſet, ei nocuerit. Sed elatum abunde ſpiritum & audaces ſententias deprehendas etiam in iis quæ manent.* Scripſerit igitur hæc Fabius ante Annum Chriſti 78. quo Plinius obiit, licet aliquot annis poſt, ſub Domitiano publicata.

Plotius, *Rhetor*. 147. de geſtu. 1031

Poetarum teſtimonia nec Philoſophis faſtidita. 448. lectio confert Oratori. 885

Poeta quidam non ignobilis. 857. 858

Poetæ. 269. 296. ſeq. noſtri. 1094

Poeticæ fabulæ. 440

Pollio. vide Aſinius.

Polus. 183. (apud Platon.)

Polycletus ſtatuarius. 1087. *ubi etiam de aliis celebribus ſculptoribus Calone, Egeſia, Calamide, Myrone, Polycleto, Phidia, Alcamene, Lyſippo, Praxitele, Demetrio*.

Polycrates. 214. Buſiridem laudavit & Clytæmneſtram. 191. dicitur & Orationem contra Socratem compoſuiſſe. 191. 214

Polygnotus. 1085

Pompejus (*Cn.*) 566. abunde diſertus rerum ſuarum narrator. 969

Pomponius *Secundus*, *Rhetor*. 689. eorum quos viderim in tragœdia longe princeps. 912

Pontificum Annales. 923

Popilius Lænas. vide Lænas.

Porcius *Latro* primus clari nominis Profeſſor. 945. 794

Poſidonius. 248

Præ-

Præcepta vetera Rhetorum. 311
Praxiteles ſtatuarius. 201. 1087
Pragmatici. 1066
Proculejus. 554. 819
Prodamus Muſicen & literas docens inducitur ab Eupolide. 106
Prodicus *Cejus, Rhetor.* 213. 214. 315. apud Xenophontem. 777
Propertius, *Poeta.* 908
Protagoras *Abderites, Rhetor.* 213. 228
Protogenes pictor. 1086
Publius Bleſſus. 545
inſcriptio in Pulvinari Solis, Romæ. 87
Pyrrho. 1063
Pythagoras. 104. 110. 967. 1048
Pythagorei. 124. 832
Quintiliani pater. 820
Quintiliani de Cauſſis corruptæ eloquētiæ liber. 492. reſpicitur. 147. 459. (adde 162.) duo libri artis Rhetoricæ. 7. Sermones ipſo nolente vulgati. 256. Actionem in cauſſa Nævii Aproniani ſolam emiſit, cæteræ quæ ſub nomine ejus feruntur a notariis exceptæ minimam partem ejus habent. 603. de Figuris alio libro (IX.) tractabit. 631. non ſolum ſcientibus iſta ſed etiam diſcentibus tradit. 961. pro Regina Berenice apud eam ipſam dixit. 302. aliæ in foro Actiones vel Declarationes in ſchola. 340. 581. 585. 587. 592. ad utilitatem ſe ſubmittere ait diſcentium. 593. non communes locos tradere ſe. 370. 454. duodecimo qui ſummus futurus eſt libro. 281
Rabirius (*C.*) *Poeta.* 906
Rhetores qui de artibus ſcripſerunt, ab Homero exempla repetunt. 892. de partibus minutis artis ſingulares libros ediderunt.
Roſcius (Q.) Comœdias egit. 1023

Rufus (*Antonius*). 63
Rutilius (*P.*) *Lupus*, *Rhetor* Quintiliani ætate. 219. 796. (797. Gorgiam ſecutus.) 809. 824. 825. 826. 827. de figuris. 825
Rutilius (*P.*) 963
Salejus *Baſſus*. 906
Saliorum *carmina* vix ſacerdotibus ſuis ſatis intellecta. 83. 106
Salluſtius. 152. 174. 281. 314. 689. 695. 708. 749. 802. 804. 825. 853. 886. 913. 914. 926. magno labore & tempore uſus ad ſcribendum. 931. in Salluſtium Epigramma. 689. Salluſtiana brevitas. 886. 330. in Bello Jugurthino. 274. Catilinario. 274. 281. in Ciceronem. 314. 825
Santra. 1089
Satyra 801
Septem Sapientium præcepta, leges vitæ. 448
Sarmentus. 545
Scholaſticæ declamatt. 325. 342. 343. 474. 583. 585. 586. 589. ſeq. 611. 623. ſeq. 626. 633. Scholaſtica materia. 980. in cauſſis ſcholiſque. 1010. ſenes in ſchola facti. 1073. & 945. ubi de Porcio Latrone.
Scenici. 1034
Scævola. 640. Orator & JCtus. 1067. luſus duodecim ſcriptorum. 992
Scaurus (*Æmilius*). 452. 476
Scipio *Africanus*. 90. 913. 1088. 1095
Secundus. vide Julius.
Seneca *Philoſoph.* 724. de eo judicium. 920. 921. tractavit omnem fere ſtudiorum materiam, nam & orationes ejus & poemata & epiſtolæ & dialogi feruntur. 921. copia Senecæ. 1088. dictum a Seneca eleganter. 796. in eo ſcripto quod Nero ad Senatum miſit occiſa matre. 724
Seneca *Rhetor*. 689. 796. 1088. Controverſ. 779
Seneca *Tragicus* Medea. 771

Se-

Seniores in agendo facti. 376
Septimii libri Obſervationum. 302
Sergius (*Flavius*). 690
Servilius *Nonianus*, *Hiſtoricus*. 914. auditus a Quintiliano. *ibid.*
Servius. vide Sulpicius.
Seſtius. 946. lege *Ceſtius*, quem adverſus Ciceronis Milonianam ſcripſiſſe teſtatur etiam Seneca Rhetor præf. lib. 3. excerpt. Declam.
Severus (*Caſſius*). 554
Severus (*Cornelius*) *Poeta*. 906. bellum Siculum. *ib.* puerilia opera maximam indolem oſtendentia. *ib.*
Simonides, *Poeta*, artem memoriæ primus oſtendit. 985. de eo cenſura. 896. vulgata fabula de negata mercedis parte pro carmine. 985. Glauconi Caryſtio, an Leocrati, an Agatharcho, an Scopæ ſcriptum carmen, incertum. 986
Siſenna. 55
Socrates. 104. 119. 183. 184. 186. 205. 212. 359. 436. 444. 716. 717. 780. 962. 986. 1075. 1086
Socratici. 888. 903. 1047. dialogi Socraticorum. 384
Sophocles, *Tragic.* 897. ubi comparatur cum Euripide. Ex Philoctete verſus. 215
Sophron, *mimorum Scriptor* adeo probatus Platoni ut ſuppoſitos capiti libros ejus cum moreretur habuerit. 106
Sotadea. 857. ab adoleſcentibus removenda. 95
Stertinius, *Rhetor*. 218
Steſichorus, *Poeta Lyr.* 895. epici carminis onus lyrâ ſuſtinens. *ibid.*
Stoici *Philoſophi*. 46. 181. 190. 215. 554. 904. 1043. clari auctores. 368. ſapientes. 1045
Stratocles actor Comœdiarum. 1039
Suellius. 554
Sulpitius (*Servius*) *Orat.* & *JCtus*. 1067. 839. 918. 959. 1074. 1088. pro Aufidia. 345. 505. 883. de ſtatua.

tua. 273. commentarii cauſſarum. 959. inſignem famam tribus Orationibus meruit. 918. 959. ſolo genere exercitationis uſus converſione de Latino carmine. 941
Sulpitii acumen. 1088
Sulpitius *Gallus*. 114
Sulpitius *Longus*. 536
Sura Manlius, *Rhetor*. 1026
Syllæ leges. 981
XII. Tabulæ. 73. 261. 484
Technicorum decreta. 174. ſupra, Artifices.
Terentius, *Comicus*. 96. 544. 692. 771. 784. 805. 873. 913. 969. 1040. initio Eunuchi. 803
Themiſtocles. 794. *intra annum optime locutus Perſice*. 996
Theocritus, *Poeta*. 893. in ſuo genere admirabilis.
Theodectes, *Rhetor*. 46. 215. 334. 857. ſemel audita protinus reddere potuit. 996. ſive ipſius opus eſt de Rhetorice ſive Ariſtotelis. 179. 215
Theodori ſchola. 295
Theodoreus an Apollodoreus. 166. 216
Theodorei. 216. 326. 223
Theodorus, *Rhetor*. 181. 236. 247. 251. 291. 295. 303. 477
Theodorus *Byzantius*. 214. λογοδαίδαλος.
Theodorus *Gadareus* quem Rhodi audivit Tiberius, unde Rhodium ſe dici maluit. 216. plura ſcripſit. 217. ejus auditor Hermagoras. *ib.* 216. ipſis eorum verbis utar qui hoc ex Græco Theodori tranſtulerunt. 181
de Theodoto pædagogo Ptolemæi, ſuaſoria. 284
Theon Samius pictor. 1086
Theon, *Rhetor*. 250
Theophraſtus diſſentire a præceptore Ariſtotele non timide ſolet. 285. eloquendi nitor divinus. 904. de Rhetorice liber. 215. reſpicitur. 265. 285. 305. 668. 857. 885

Theopompus, *Hiſtor.* 158. 838. 900.
Thraſymachus *Chalcedonius, Rhetor.* 212. 214. 222. 856
Thucydides, *Hiſtor.* 833. 854. 900. 926. bellicum canens, oratori tamen minus utilis. 886. nec opponere Thucydidi Salluſtium verear. 913
Tibullus, *Poeta.* 908
Timagenes, *Hiſtoricus & Orator.* 104. 901
Timanthes pictor. 173
Timotheus, *Muſicus.* 133
Tinca *Placentinus.* 54. ab Hortenſio reprehenſus. *ib.*
Tiſias. 186. 191. ſcriptor artis Rhetoricæ. 212
Tityus Maximus. 552. Orator. 1027
Trachallus, *Orator* Quintiliani memoria. 554. ſingularis ejus laus. 919. 1070. 1088. contra Spathalem. 724
Tragici. 815. ſupra, Accius. 57. 96. 94. 321. 514. 737. 740. 822. 872. 969. 1014
Trebatius, *JCtus.* 294
Tubero in Q. Ligarium. 465. 468. 883. 979
Tyndaridarum fabula. 986
Tyro, *Ciceronis libertus*, commentarios Ciceronis contraxit. 959. de Jocis M. Ciceronis libri tres 527
Tyrtæus, *Poeta.* 894. 1113
Valgius (*C.*) *Rhetor*, Apollodori diſcipulus, Latine ſcripſit. 217. 255. 396
in Valerio Flacco multum nuper amiſimus. 906
Varius, *Poeta.* 281. Thyeſtes ejus cuilibet Græcorum comparari poteſt. 912
Varius (*Q.*) *Sucronenſis.* 452
Varro (*M.*) *Terentius.* 81. libro quo initia nobis Romæ enarrat. 74. cui non poſt Varronem (in etymologiis reddendis) ſit venia? 81. quam multa immo pæne omnia tradidit Varro. 1112. Satiræ genus quod non ſola carminum varietate mixtum condidit Ter. Varro vir Romanorum eruditiſſimus. 910, plurimos hic libros & doctiſſimos com-

poſuit. 910. citatur. 913. 1112. præcepta ſapientiæ verſibus tradidit. 39
Varro (*P.*) *Atacinus*, *Poeta*. 56. interpres operis alieni. 905
Varus (*L.*) Epicureus. 554. Cæſaris amicus.
Varus (*P.*). 931
Vectium Præneſtinorum ſermone utentem inſectatus Lucilius. 66
Veſtinus (*Marcus*). 548
Vetus Orator. 734
Vibius *Criſpus*, *Orator* Quintiliani memoria. 723. 919
Vibius *Curius*. 552
Virgilius (*P.*) 35. 49. 50. 56. 58. 60. 63. 72. 89. 94. 104. 172. 306. 318. 394. 398. 439. ſeq. 445. 521. 525. 533. 648. 649. 670. 672. 675. 685. 686. 688. 697. 706. 707. 709. 712. 717. 732. 733. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 743. 744. 745. 747. 749. 751. 752. 753. 770. 771. 772. 775. 777. 778. 781. 782. 783. 786. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 816. 817. 821. 827. 841. 844. 846. 850. 856. 880. 894. 904. 908. 931. 1004. 1005. 1013. 1014. 1039. 1043. 1051. in Bucolicis. 745. 772. 894. 1113. auct. eminentiſſimus. 504. Nicandrum ſecutus. 894. amantiſſimus vetuſtatis. 89. facetus. 533. Virgilii manus ſive *αὐτόγραφα*. 89. pauciſſimos die verſus compoſuit. 931. ſecundus Homero Virgilius, propior tamen primo quam tertio. 904. primo Georgicon. 706
Virginius (*Fl.*) *Rhetor* Quintiliani ætate. 219. 249. 303. 629. 1026
Viſellius, *Rhetor*. 796. 797. 798. de figuris. 825. non negligens auctor. 796
Volumina tota de ſtatu. 242
Urbiniana lis. ſupra, Aſinius.
Xenophon, *Hiſtor. & Philoſ.* 777. 886. 901. 941. 1086. ore ejus locutæ Muſæ: Oratori tamen parum utilis. 886. jucunditas inaffectata, ſed quam nulla poſſit affectatio conſequi. 903

Zeno, *Philoſ.* 203. 347. 1048. 1075
Zeuxis in pictoria legum lator dictus. 1086. *ubi etiam de aliis pictoribus celebribus Aglaophonte, Polygnoto, Parrhaſio, Protogene, Pamphilo ac Melanthio, Antiphilo, Theone Samio, Apelle, Euphranore*.
Zopyrus *Clazomenius, Rhetor*. 236

VI. Præterea Quintiliani nomine feruntur argumenti ficti *breviores Declamationes* CXLV. quæ ex 388. ſupereſſe dicuntur. Harum 136. primus edidit *Taddaus Ugoletus* Parmæ 1494. & Pariſ. apud Joannem Parvum 1509. Emendavit deinde & notis e jure veteri Romano potiſſimum petitis illuſtravit *Petrus Ærodius* Pariſ. 1563. 4. apud Morell. recuſ. Mediolani 1619. Novem reliquas ceteris e MS. Codice emendatis in ſua editione addidit P. Pithœus Pariſ. 1580. 8. & Heidelbergæ 1594. 8. apud Commelin. Exſtant etiam in editionibus Quintiliani recentioribus, ut Hackiana & Argentoratenſi. Fuerunt ſane Declamationes quædam a Quintiliano Inſtitutionum auctore non habitæ tantum, ſed & a tachygraphis exceptæ & editæ, unica tantum vulgata ab ipſo auctore adhuc juvene. Vide lib. VII. c. 11. Etiam pro Regina Berenice ipſa præſente dixiſſe ſe ſcribit lib. IV. cap. 1. Ceterum has, quas jam exſtare dixi, breves Declamationes viri quidam eruditi ſuſpicantur eſſe Quintiliani patris, cujus meminit filius lib. IX. Inſtit. Orat. cap. 3. Verum cum Quintiliani Declamatoris mentio quoque fiat ap. M. Annæum Senecam patrem procem. libri 10. Controverſ. & Controverſia 4. ejuſdem libri, non minus eorum placet (*a*) ſen-

(*a*) Utor verbis Voſſii lib. 1. Inſtitut. Orator. cap 11. p. 180. quem vide etiam p. 108. de natura Rhetoricæ, ubi refert Jacobum Durantium lib. 2. Variarum c. 17. mentionem facere manu exarati Codicis, qui Declamationes illas tribuit M. Floro. Quis autem fuerit iſte Florus, aut quando vixerit, haud facile dixerim.

tentia, qui eas *avo* hujuſce *Quintiliani* adſcribere malunt, vel plane diverſo ab illis tribus. Vide Nic. Fabri notas ad præf.libri X. Controverſ. Senecæ. * *De minoribus Declamationibus* videndus Jo. Antonius Campanus p.540. ſeq. Epiſtolar. edit. Lipſienſis. Eas Quintiliano avo tribuit Angelus Ugoletus Parmenſis in Epiſt.dedicatoria. Etiam *Q. Marius Corradus* lib. 1. Epiſt. 9. Quintiliani Declamationes 136. memorans, quas manu ſua deſcripſit & a ſe emendatas, a Gryphio voluit excudi, ait illas alterius eſſe Quintiliani, illius paullo vetuſtioris. Sed cum aliæ aliis ſint cultiores & elegantiores, diverſorum potius ac diverſæ ætatis Rhetorum collectanea, quam Quintiliani Auguſteo ævo propioris fœtum eruditi agnoſcunt. Ibidem ſuarum in illas notarum Corradus facit mentionem. *Quæ autem ſcripta ſunt a me in Declamationes ex Rhetorum & Dialecticorum præceptis, ea venire in manus literatorum minime velim, niſi fortaſſe Epiſtolam ad Metellum, qua declamandi commoda ſui perſecutus*. Hic præter principem editionem Parmenſem, quæ ex Taddæi Ugoleti recognitione prodiit apud Angelum Ugoletum 1494. fol. uſum ſe eſſe teſtatur duobus Codicibus MSS. lib. 1. Epiſt. 11. *Semel* ὑπόθεσιν *Hieronymus protulit, neſcio an ex iis quas ad CCLII. interiiſſe cognovimus. Patrum noſtrorum memoria* Jacobus Sadoletus, *ac de tranſalpinis hominibus* Rudolphus Agricola *&* Cornelius Agrippa *reſpexiſſe ad argumenta ex his CXXXVI. mihi videntur*. Fuerint igitur non alii *libri de altercationibus*, de quibus Hieron. Cardanus lib. V. paralipom. c.1. T.X. Opp. pag. 487. *Meminit Georgius Agricola in tertio* (a) *Inventionis Dialecticæ vidiſſe* libros Quintiliani de altercationibus, *qui tamen nuſquam comparuerunt*. Caſp. Barthius ad Statii IX. 169. Thebaid. pag. 967. *Non pauca nos alibi ad Quintiliani Declamationes, cujus libri reſtitutionem de-*

(a) Cap. 15. adde ejuſdem Agricolæ lib.2. c. 12.

debemus meritis Petri Pithœi, *numquam ſatis laudandi vindicis multorum aliorum. Fuit tamen ante eum diu ejus Auctoris exemplar in manibus* Ulrici Fabricii, *ſummi olim Jureconſulti, Conſiliarii & Legati in Hiſpanias quondam Trevirenſis Electoris, una cum duobus Tertulliani libris de ſpectaculis, ut memini adoleſcentem me legere in Vita ejus ſcripta & præmiſſa Proceſſui Judiciario dicti Fabricii a Juſtino Goblero. Etiam* Baſilius Faber, *qui Scholaſticum Lexicon Latino Germanicum ſcripſit, ſe aliquot centenas Quintiliani Declamationes habuiſſe, eaſque Oporino excudendas dediſſe ſcribit in Quintiliani commemoratione.* In editione Parmenſi & illa cum notis *Petri Ærodii*, viri eruditi ſed ingenio nimium indulgentis, Pariſ. apud Fed. Morellum 1563. 4. exſtant Declamationes CXXXVI. ſed in *Pithœana* apud Mam. Patiſſonium 1580. 8. additis ineditis novem jam ſunt CXLV. atque ſubjunctæ *Calpurnii Flacci* Declamationes breves LI. & dialogus quem Fabio adſcribunt nonnulli de cauſſis corruptæ Eloquentiæ. Declamationes Quintiliani diſtinguuntur in *coloratas*, & *tractatas*. An tractatæ, quæ aliquoties tractatæ ſunt? ut Declam. 261. coloratæ vero quarum thema ab ipſo declamatore primum fingitur? ita probabiliter conjicit Pithœus, cujus editio recuſa apud Commelin. 1595. 8.

VII. At XIX. illæ *Declamationes longiores*, quæ & ipſæ Quintiliano inſcribuntur vulgo, ac Rhetoris Fabii libris in quibuſdam editionibus ſubjici ſolent, neque ejus ſunt qui Declamationes alteras fecit, (nihil enim ſimile) neque illius qui Inſtitutiones Oratorias ſcripſit, cui eas Eraſmus quoque abjudicat in Ciceroniano ſuo, & merito, quandoquidem, ut monuit Lud. Vives lib. 4. de corruptis diſciplinis, plane aliæ ſunt a Fabii præceptis, & tales, ut contra iſtiuſmodi potiſſimum invehatur. Immo multo ante Eraſmum & Vivem Philelphus Epiſtola ad Joh. Tuſ-

Tuſcanellam vehementiſſime eas perſtrinxit. Adde quod in Codd. quibuſdam MSS. *M. Floro* tribuantur, ac a nonnullis eſſe credantur *Poſthumii* junioris, unius e triginta tyrannis, de quo ita Trebellius Pollio: *Fuit autem Poſthumius, quod ſolum memoratu dignum eſt, ita in Declamationibus diſertus, ut ejus Controverſiæ Quintiliano dicantur inſerta, quem declamatorem Romani generis acutiſſimum vel unius capitis lectio, prima ſtatim fronte demonſtrat.* Eas quantivis pretii eſſe judicium eſt Barthii lib. 58. Adverſ. cap. 13. Nimis ſane benignum, ut indicio ſunt quæ diximus. Eodem in loco affert Quintiliani fragmentum ex Albini ſive Alcuini in Geneſin quæſtionibus. * *Majores Declamationes* Quintiliano diſerte tribuit Ennodius controverſia VIII. ubi verba quædam ex quinta, cui titulus *ager redemtus*, affert, & contraria Declamatione illam oppugnat. Quintiliano etiam adſcribit Vincentius Bellovacenſis, has Declamationes intelligens ubi Quintiliani laudat *librum Cauſſarum*, quod ſæpius facit Speculi doctrinalis libro quarto. Quintiliano quoque veteres librorum MSS. tituli, tum Laur. Valla, Rudolphus Agricola, aliique tribuunt bene multi. Tamen tanquam Fabio indignæ, atque contra illius præcepta artificium adeo non occultantes ut etiam proferant atque oſtentent, rejiciuntur ab Andrea Schotto in diſſ. de Seneca Rhetore & declamandi ratione pag. 19. atque ante Vivem, Eraſmum ac Schottum a Franciſco Philelpho, cujus hæc acerbior exſtat de illis cenſura: *Inventionem vehementer probo, eſt enim acuta & prudens. Sed orationis ejus filum mihi ſane non placet, ſapit enim Hiſpanitatem neſcio quam, hoc eſt barbariem plane quandam. Nullam habet elegantiam, nullum nitorem, nullam ſuavitatem. Et quæ non præcipua modo, ſed neceſſaria ſunt in Oratore, neque movet dicendo Quintilianus, nec ſatis docet, nec delectat, ſed videtur ſomnolentus quiſpiam & incompoſitus.*

tus. Tenet fortaſſe Quintilianus, quantum ex ſcriptis animadvertere poſſumus, nonnulla commoda præcepta artis Rhetoricæ. Multa commemorat, multa colligit, ſed ita ſui diſſimilis ut quæ alios docet, ipſe ignorare videatur. Verum concedamus illi doctrinam, ſi ita libet; omnino movendi artem delectandique nullam vim habet: quæ quidem duo qui oratori ſubtraxerit, non oratorem illum, ſed aratorem demonſtrabit. A Philelphi judicio diſſentit Lud. Vives in præfat. Declamationis pro noverca, quam primæ Declamationi, quæ *paries palmatus* inſcribitur, oppoſuit T. 1. Opp. p. 253. *Cujuſcunque*, inquit, *auctoris ſunt, non dubium quin alicujus ex illo Quintiliani ſæculo, nam hoc dictio arguit, certe is homo fuit acutiſſimus & facundiſſimus. Nam ſi de iſtis ſentit Philelphus, quum dicit ſapere barbariem, nimirum palatum ejus erat infectum ineptia.* Jacobus Durantius Caſellius l. 2. Variar. Lect. c. 17. & nuper Alexander Politus de patria in teſtamentis condendis poteſtate lib. 3. p. 166. (Florent. 1712. 8.) auctorem eſſe contendit *Poſthumium* juniorem, meminitque MS. Codicis qui Declamationes illas tribuit *Floro*.

Declamationem pro tribuno adverſus militem, ſub titulo *Tribuni Mariani* ab Edmundo Gibſono primum una cum Inſtitutionibus Oratoriis vulgatam emendatius recuſam exhibet editio Argentoratenſis T. 2. pag. 853. Declamationes illas XIX. caſtigavit quoque plurimis locis haud infeliciter Illuſtris Obrechtus, adjunctis inſuper Variis lect. e MSS. Bibl. Colbertinæ & Victorinæ. Quintilianum in *Fanatico*, (Declamationis hic titulus) allegat Lactantius lib. I. * Novam editionem illarum XIX. Declamationum caſtigatam ad Codices manu exaratos, (*a*) cum totidem Declamationibus contrariis a ſe elaboratis parat Venetiis V. C. *Laurentius Patarolius*, qui uſus etiam antiquis editionibus, ut prima Veneta 1481. fol. quæ

(*a*) Journal des Savans 1711. pag. 567.

quæ fuit in Bibl. Saraziana p. 163. & quam inſpexit etiam celeberr. Burmann. nec non altera ſine nota loci aut temporis, quæ exſtat in Bibl. Leidenſi p. 256. atque a Patarolio deſcribitur his verbis: *Altera quæ apud me exſtat editio, quam ex characteris figura coævam jam priori judico, non enim apparet quando & ubi prodierit; hæc pariter eſt in fol. ipſique, cum primum Quintilianum perlegerem, notas meas perpetuas in margine appoſui.* Editionem quam memorant Ven. 1482. fol. per Lucam Venetum, Dominici filium, a prima non diverſam ſuſpicor, ibidem & apud eundem Dominici filium excuſam. Aldinam 1514. 8. in Bibl. Buntingiana p. 164. notari reperio. De nitida Oxonienſi, ſed ad nullos MSS. recognita codices, A. 1692. 8. cum brevibus notis, quæ Dialogum de cauſſis corruptæ eloquentiæ ſubjunctum habet, vide Acta Erud. Tom. 2. ſupplem. pag. 317. Cæteras, quæ cum Inſtitutionum libris toties præla exercuerunt, ſupra magno numero retuli. Anglica verſio prodiit Lond. 1709. hoc titulo: *The Declamations of Quintilian, being an exercitation or praxis upon his twelfe books concerning the Inſtitution of an Orator, translated from the beſt edition, printed in Oxford by a learned hand.*

Jo. Schultingio, qui Noviomagi Geldrorum docuit eloquentiam, animus fuit poſt Senecam Rhetorem etiam Quintiliani Declamationes illuſtrare: exſtabatque nuper apud illuſtrem Virum Gisb. Cuperum commentarius ejus in primam Declamationem abſolutus, in reliquas affectus: & minores Declamationes cum MS. collatæ. Idem Cuperus teſtatus eſt ſe juvenem cum A. 1662. & deinceps ab Schultingii penderet ore, una cum viro illo clariſſimo contuliſſe duo MSS. Voſſii, optimæ ut ait notæ. Inter ejuſdem Iſ. Voſſii libros in Bibl. Leidenſi MSS. in membrana ſervantur (*a*) ex undeviginti illis Quintiliani Decla-

(*a*) Vide Catalogum Bibl. Leidenſis A. 1716. editum p. 383.

clamationes XV. contractæ. Adſcriptum eſt: *Excerpta ut veriſimile eſt ab Adelardo*, Bathonienſi nimirum, cujus præfatio ad Ricardum Bajocenſem Epiſcopum de cauſſis rerum ſubjicitur. Horum excerptorum ope loca quædam aliter poſſe conſtitui atque hodie leguntur, nullus dubitat Clariſs. Burmannus, *ſed nobis*, inquit, *temporis penuria laborantibus, & Ovidiana majori cum voluptate Muſa operantibus, non vacabat hac accuratius excutere*.

VIII. Scripſiſſe ſe *librum de Cauſſis corruptæ eloquentia*, teſtatur Fabius ipſe præf. lib. VI. Sed libro VIII. extremo, ubi idem ſcriptum ſuum commemorat, refert ſe plenius in illo tractaſſe de tropis & ſingulatim de hyperbole, quod in dialogo de Oratoribus qui hodie exſtat, nuſquam fit. Scriptus eſt dialogus iſte de Oratoribus, ſive de Cauſſis corruptæ eloquentiæ (in quo Curiatius Maternus, M. Aper, Julius Secundus & Vipſanius Meſſala colloquuntur) ad Juſtum Fabium anno ſexto principatus Flavii Veſpaſiani, ſive anno CHRISTI 74. ut ex cap. 17. conſtat, & ad *Quintilianum* tanquam auctorem refertur a multis, ut a Lipſio in Tacitum, Franciſco Modio in Novantiquis Lectionibus, a Menagio T. 1. Anti-Bailleti p. 339. Grævio ad Heſiodum p. 7. & Juliano Pichone in ſua Taciti editione ad uſum Delphini adornata. *Tacitum* tamen auctorem malunt Petrus Pithœus, qui cum Quintiliani & *Calpurnii Flacci* (*a*) Declamation. edi-

(*a*) *Calpurnii Flacci* quinquaginta & unam excerptas Rhetorum decem minorum Declamationes primus edidit illuſtravitque P. Pithœus, ſubjectas Declamationibus minoribus Quintiliani Pariſ. 1580. 8. & An. 1594 8. apud Commelinum. Vixit Calpurnius ſub Hadriano & Antonino Pio Impp. uti ex JCtorum libris J. F. Gronovius obſervavit. *Excerpta Rhetorum minorum* dicuntur a librariis, ut Declamationes Senecæ Patris *Excerpta majorum Rhetorum*, quod ad ætatem referendum exiſtimem. Porro non minus Calpurnii quam Senecæ Declamationes, circa argumenta exercitii cauſſa conficta verſantur.

edidit ac notis illuſtravit, Gyraldus de Poetis p. 199. Colomeſius ad Gyraldum p. 241. & Henricus Dodvvellus V. C. in Annalibus Quintilianeis p. 135. ſeq. At neque Taciti neque Quintiliani eſſe T. Faber ſenſit ad Longinum, & *Suetonio* a nonnullis adſcriptum ex eruditiſſimo Baluzio T. 2. Miſcell. p. 451. didici, neque video quos ſequar, cum quos fugere debeam, videar mihi videre. Equidem Quintiliano plurima argumenta vindicant, ut ſi locum illum de tropis dicamus excidiſſe, illi fortaſſe quã veriſimillime tribueretur. Prodiit in quamplurimis non Quintiliani modo, ſed Taciti quoque editionibus. Noviſſime etiam ſeparatim Upſaliæ admodum nitide atque emendate cum notis integris Rabodi Hermanni Schelii, P. Pithœi, Juſti Lipſii, Jo. Freinshemii, Jo. Frid. Gronovii & Jo. Schultingii; ſelectis vero M. Antonii Mureti, Curtii Pichenæ & Val. Acidalii 1706. 8. edidit doctiſſimus Vir *Ericus Benzelius*, perſonaſque colloquentium diligenter diſtinxit, utiliſſimo & in omnibus dialogis obſervando inſtituto: neque Voſſius de Hiſt. Lat. hunc Fabio propterea abjudicaſſet, quod latum clavum, præturam, quæſturamque Quintilianum nuſquam accepiſſe legimus, ſi M. Apri non Auctoris dialogi verba illa quæ ex cap. 7. objicit, cogitaſſet. Tamen Quintilianum auctorem non eſſe, facile mihi perſuadeo etiam ex eo, quod in dialogo illo nuſquam reperio quod Fabius VIII. 3. p. 700. ait ſe in libro hujus argumenti plenius dixiſſe, quod totidem generibus corrumpitur oratio, quot ornatur. *Cet ovrage, dont nous avons un tres beau fragment parmi les œuvres de Tacite, n' eſt ſelon toutes les apparences ni de Quintilien ni de Tacite:* (a) *non que ce dialogue ne ſoit tres digne de Quintilien, mais ce n' eſt point ſon ſtile, & la matiere n'y eſt qu' affleurée, au lieu qu' elle étoit approfondie & detaillée dans le livre des cauſes de la corruption de*

(a) Memoir. de Trevoux 1719. p. 554.

de l'eloquence. (*a*) Quintiliani etiam eſſe negat eruditiſs. vir *Conradus Samuel Schurzfleiſchius*, cujus obſervationes poſtumæ in hunc dialogum in lucem prolatæ a fratre Henr. Leonhardo in Actis litterariis (*a*) vulgatis Witebergæ 1714. 8. Tamen pro Quintiliano auctore pugnat vir Clariſs. *Chriſtophorus Auguſtus Heumannus*, qui noviſſime dialogum hunc recognitum a ſe & notis illuſtratum edidit Gœttingæ 1719. 8. addita Epiſtola Critica de jure Latinam Linguam augendi novis vocabulis. Dialogi hujus exemplo Anna Daceria doctiſſima fœmina, ſuperiore anno 1720. exſtincta, ſcripſit Gallica lingua de cauſſis corrupti de pulchro judicii, *des cauſes de la corruption du gout*, libros duos, quibus Homerum adverſus Hurtadi Mottei & Jo. Harduini cenſuras defendit. *Gallice* Dialogus de cauſſis corruptæ eloquentiæ ex Girii verſione vidit lucem Pariſ. 1630. 4. Tranſtulit & Maucroiſius, Canonicus Remenſis, in cujus opuſculis poſtumis prodiit Pariſ. 1710. 8. in iiſdem Gallice etiam redditus occurrit locus inſignis ex Quintiliani X. 3. & 4. Inſtit. Orator. de ſtyli exercitiis inſtituendis.

Ex editionibus Quintiliani unam referam Hackianam A. 1665. 8. in qua *Inſtitutiones* exſtant cum præf. & notis Petri Gallandii, Adr. Turnebi, Joach. Camerarii, Dan. Parei, Jo. Frid. Gronovii & ſelectis variorum. *Declamationes XIX.* cum notis paucis ejuſdem Gronovii, *Declamationes minores* cum Petri Ærodii, P. Pithœi & ejuſdem Gronovii obſervationibus. *Calpurnius Flaccus* cum notis Pithœi, Gronovii & Jo. Schultingii. *Dialogus* denique *de Oratoribus* cum Schelii commentario, notis Pithœi & Gronovii, Schultingiique, & ex Lipſio, Pichena, atque Acidalio excerptis animadverſionibus.

* CALPURNII FLACCI Declamationes cum notis *Petri Pithœi*, qui primus edidit, *Johanniſque Frid.*

(*a*) Ib. p. 580. (*b*) Acta Eruditor. 1714. p. 74.

Frid. Gronovii & *Jo. Schultingii* illuſtratæ leguntur in editione Quintiliani *Schreveliana*, & noviſſima *Petri Burmanni*, qui ſuas etiam & *Almelooveenii* obſervationes quaſdam adſperſit, &, qui poſt Pithœum eaſdem recenſuit, *Elia Obrechti*. Alios Calpurnios perſequitur Jo. Glandorpius in Onomaſtico Hiſtoriæ Romanæ p. 187. ad 193.

F I N I S.



PATAVII. CIↃIↃCCXXXV.

EXCUDEBAT JOSEPHUS COMINUS.

MAG. 2015939

Digitized by Google

Digitized by Google

510
Digitized by Google